

Dünya Şehircilik Günü

24. Kolokiyumu

XII

I

II

IV

VI

V

geleceği planlamak

YENİ PLANLAMA YÖNTEMİ/DİLİ, YASAL DÜZENLEMELER

TMMOB

Şehir Plancıları Odası

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokiyumu
6-8 Kasım 2000
İzmir

GELECEĞİ PLANLAMAK

Yeni Planlama Yöntemi/Dili, Yasal Düzenlemeler

TMMOB Şehir Plancıları Odası

1
10.000

Ankara
2001

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu
“Geleceği Planlamak - Yeni Planlama Yöntemi/Dili Yasal Düzenlemeler
© TMMOB Şehir Plancıları Odası
Ankara, Kasım 2001

Grafik ve Baskıya hazırlık: Leda Ajans Ltd. Şti.
Baskı : Ünal Offset

ISBN: 975-395-476-X

PROGRAM

1. Gün 6 Kasım 2000

09:30 - 10:00 Kayıt

10:00 - 12:00 Açılış Oturumu

Oturum Bşk. Prof. Dr. Ülker Seymen *İYTE*

Prof. Dr. Cernal Arkon
İYTE - Mimarlık Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Orcan Gündüz
DEÜ - Mimarlık Fakültesi Dekanı

Prof. Dr. Semra Ülkü

İYTE - Rektörü

Prof. Dr. Emin Alıcı

DEÜ - Rektörü

Necati Uyar

Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı

Mehmet Baydar

İzmir Vali Yardımcısı

Tematik Açıklama Prof. Dr. Mehmet Çubuk

12:00 - 13:00 Ara

13:00 - 14:00 Çerçeve Bildiriler

Prof. Dr. İlhan Tekeli *ODTÜ*

Demokratik Geleceğin Demokratik Planlaması

Osman Balaban *TMMOB Şehir Plancıları Odası II. Başkanı*

Dünya Şehircilik Günü Bildirgesi

14:00 - 18:00 Birinci Oturum

"Gelecekte Dünyada ve Türkiye'de Kentleşme"

Oturum Bşk. Cengiz Türksöy *İzmir Büyükşehir Belediyesi*

Ömer Laçiner

"Küreselleşme ile Gündeme Gelen Sorunlar"

Prof. Dr. Sezai Göksu *Dokuz Eylül Üni.*

"Kentsel Mekansal Metni Genel Çerçevelerden Okumanın Limitleri"

Prof. Dr. Zerrin Toprak Karaman *DEÜ Kamu Yön. Böl.*

"Kentsel Planlamada Siyaset Etkisi"

Oğuz Özbek - *ODTÜ*

"Gelecek Bilim ve Kentsel Gelecek"

Prof. Dr. S. Güven Bilsel, Öğr. Gör. Füsün Kocatürk Özcan, Ar. Gör. Tuna Yıldız
Erciyes Üniversitesi

"Kentlerde Yoğunlaşma Yaygınlaşma Süreci ve Planlamaya Bütüncül Yaklaşım Gereği"

18:00

Fotoğraf Sergisi Açılışı "Dünya Kentlerinden"

Dr. Mustafa Sinemillioğlu - *Dicle Üniversitesi*

Kokteyl

2. Gün 7 Kasım 2000

9:30 - 11:00 İkinci Oturum

Planlama Sürecinde Yeni Arayışlar - I

Oturum Bşk. Prof. Dr. Mehmet Çubuk - *Mimar Sinan Üni.*

Doç. Dr. Mehmet Tunçer *AÜ SBF*

“Türkiye’de Bölge-Kent Planlaması ve Kentsel Tasarım Uygulama Sorunları ve Görüşler”

Dr. Kübra Cihangir Çamur - *Gazi Üni.*

“Başkent Ankara’da Bir Kentsel Mekan Çözümlemesi ve Geleceğe Yansımalar”

Prof. Dr. Şenel Ergin, Ar. Gör. Burcu Sılaydın, Mercan Efe, *Dokuz Eylül Üni.*

“Yeni Bir Fiziksel Planlama Arayışında Aktif Eylem Alanlarının, Parametrelerin ve Kritik Müdahale Alanlarının Saptanması

Doç. Dr. Semahat Özdemir, Doç. Dr. Ziya Gencel, Ar. Gör. Zeynep Peker,

Ar. Gör. Nilgün Kiper, Ar. Gör. Neriman Yörür, Ar. Gör. Ulaş Kılıçkaya,

Ahmet Çetin, Ar. Gör. Ömer Selvi, Ar. Gör. Ali Kemal Çınar - *İYTE*

“Beldelerine Yabancı Planlar”

Doç. Dr. Feral Eke, Öğr. Gör. Dr. Nihan Özdemir, Ar. Gör. Çiğdem Varol,

Ar. Gör. Aslı Gürel, Ar. Gör. M. Nazım Özer

“Yeni Yüzyılda Orta Ölçekli Kentlerin Gelişme Olanakları: Kastamonu Örneği”

11:30 - 13:30 Üçüncü Oturum

Planlama Sürecinde Yeni Arayışlar - II

Oturum Bşk. Erhan Demirdizen-*ŞPO*

Prof. Dr. Erdoğan Yaşlıca - *Erciyes Üni.*

“Kentsel Tasarımda Kentsel Kamu Açık Alanlarında Özürlü Kullanıcıların Motivasyonu”

Deniz Çağlayan - *Özürlüler İdaresi Başkanlığı*

“Geleceği Planlarken Geleceğin Kentlerinde Özürlüler”

Eser Atak - *Özürlüler İdaresi Başkanlığı*

“Tüm İnsanlar İçin Yayalık”

Hülagü Kaplan

“Ekolojik Kentsel Planlamanın Öz Bileşeni Olarak Engelsiz Kent Mekanları ve Engelliler”

Erkan Polat - *Erciyes Üni.*

“Engel”siz “Kent”ler = “Özür” “Kentli”ler

13:30 - 14:00 Ara

14:00 - 16:00 Dördüncü Oturum

Planlamada Yeni Açılımlar

Oturum Bşk. Prof. Dr. Cemal Arkon *İYTE*

Sevin Osmay *ODTÜ*

“Kent Sosyolojisinde Yeni Yaklaşımlar ve Kent Araştırmaları”

Doç. Dr. Çağatay Keskinok *ODTÜ*

“Kent Planmayı Eşitlik ve Toplumsal Adalet Kavramları Çerçevesinde Yeniden Düşünmek”

Doç. Dr. Birgül Ayman Güler *TODAİE*

“Türkiye’de Yerel Altyapı Planlaması”

Doç. Dr. Behzat Gürkan *HÜ Fen Fak. Ekoloji Anabilim Dalı*

“Yerleşim Ekosistemlerinin Gelişme Sürecinin Ekolojik Açından Değerlendirilmesi”

Ayşe Ezer - Özgür Demir - *Milli Parklar Genel Müdürlüğü*

“Doğal Kaynakların Planlamada Ele Alınmış Biçimi”

16:00 - 18:00 Beşinci Oturum

Planlama Pratiğinde Yeni Donanımlar

Oturum Bşk. Prof. Dr. Tayfun Taner *DEÜ*

Özlem Savacı *ODTÜ*

“Mekansal Veri Üretimi, Saklanması ve Analizinde Yeni Yöntemler ve Planlama Sürecine Etkileri”

Öğr. Gör. Kenan Göçer *Beykent Üni.*

“Türkiye’de İllere Göre Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Yapıları ve İl Gruplarının Çıkanılması”

Tan Yiğitcanlar *İYTE*

“Şehir Planlama Disiplininde Yeni Coğrafi Bilgi Sistemi Yaklaşımları”

Kıvılcım Tezan Ocak, Arda Serim *Sayısal Grafik*

“GIS ve İnternet Teknolojilerinin Planlama Sürecine Katkısı”

Güzey Yılmaz - Erdiç Ertaş - *Netcad*

“Sayısal Plan Üretiminde Güncel Çözümler- Netcad”

3. Gün 8 Kasım 2000

09:30 - 12:00 Altıncı Oturum

Gelecekte Planlamanın Kurumsal Yapısı

Oturum Bşk. Doç. Dr. Birgül Ayman Güler *TODAİE*

Ersan Ocak *ODTÜ GİSAM*

Türk Kent Planlama Mevzuatında “Kamu Sağlığı” Kavramsallaştırmasının Yeniden Gözden Geçirilmesi (*Bildiri gönderilmediğinden yayınlanamamıştır.*)

Dr. Ümit Özcan

“Gelecekte ve Günümüzde Planlamanın Yeni Rolü ve Kurumlar”

Doç. Dr. Semahat Özdemir *İYTE*
“Planlamanın Değişmekte Olan Kurumsal Yapısı”
Rıza Yalçınkaya *Bartın Belediye Başkanı*
“Bartın’da Geleceği Planlamaya Yönelik Çalışmalar”
Mehmet Toker *İzmit Kent Kurultayı Koordinatörü*
“Planlamaya Katılımda Yeni Bir Model -İzmit Kent Kurultayı”

11:30 - 12:00 Basın Ödülleri

12:00 -13:00 Ara

13:00 - 13:30 Öğrenci Yarışması Ödülleri
“Gelecekte Yaşayacağımız Kent”

13:30 - 15:00 Öğrenci Forumu
Oturum Bşk. Prof. Dr. Sezai Göksu

15:00 - 15:15 Ara

15:15 - 18:00 Değerlendirme Paneli
Oturum Bşk. Prof. Dr. Gönül Tankut *ODTÜ*

Prof. Dr. Cemal Arkon	<i>İYTE</i>
Prof. Dr. Sezai Göksu	<i>DEÜ</i>
Doç. Dr. Birgül Ayman Güler	<i>TODAIÉ</i>
Dr. Ümit Özcan	<i>ŞPO</i>
Cengiz Türksöy	<i>İzmir BŞB</i>

BİLİM KURULU

Prof. Dr. S. Güven Bilsel
Prof. Dr. Hale Çıracı
Prof. Dr. Mehmet Çubuk
Prof. Dr. Ayda Eraydın
Prof. Dr. Şenel Ergin
Prof. Dr. Sezai Göksu
Prof. Dr. Zekai Görgülü
Prof. Dr. Can Hamamcı
Prof. Dr. İsmet Kılınçaslan
Prof. Dr. Ayşenur Ökten
Prof. Dr. Tansı Şenyapılı
Prof. Dr. Gönül Tankut
Prof. Dr. İlhan Tekeli
Prof. Dr. Yücel Ünal
Doç. Dr. Hüseyin Cengiz
Doç. Dr. Baykan Günay
Doç. Dr. Hülagü Kaplan
Doç. Dr. Semahat Özdemir
Doç. Dr. Numan Tuna
Yrd. Doç. Dr. Adnan Barlas
Yrd. Doç. Dr. İclal Dinçer
Yrd. Doç. Dr. Ferhan Gezici

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Cemal Arkon
Prof. Dr. Semra Atabay
Prof. Dr. Seniha Çelikkan
Prof. Dr. Mehmet Çubuk
Prof. Dr. Orhan Kuntay
Prof. Dr. Tayfun Taner
Prof. Dr. Yücel Ünal
Prof. Dr. Erdoğan Yaşlıca
Doç. Dr. Baykan Günay
Dr. Rahmi Erdem
Dr. Mehmet Özer
Dr. Kamil Uğurlu
Nadir Avcı
Feridun Duyguluer
Köksal Kılıçlı
Cafer Kınalı
V. Senihi Kitapçı
Kaya Yaşınok

DÜZENLEME KURULU

Seydihan Çamur
Ahu Dalgakıran
Suat Çabuk
Kübra Cihangir Çamur
Tan Yiğitcanlar
Özlem Savacı
Oğuz Özbek
Selma Bingöl
Şükrü Aşcı
B. Gül Deliktaş
Deniz Çağlayan
Elif Aksu

YÜRÜTME KURULU

Mahmut Drahor
Seha Özmen
Tan Yiğitcanlar
Özlem Ünal
Derya Öncül
Ömür Saygın
Ulaş Şansal Kılıçkaya
Levent Sayar
Zühre Çelik

Yazarlar Listesi

Prof. Dr. Ülker Seymen
Prof. Dr. Mehmet Çubuk

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şeh. ve Böl. Pl. Bl.
Mimar Sinan Üniversitesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Prof. Dr. İlhan Tekeli

Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Osman Balaban

TMMOB Şehir Plancıları Odası II. Başkanı

Cengiz Türksöy
Ömer Laçiner
Prof. Dr. Sezai Göksu

İzmir Büyükşehir Belediyesi

Dokuz Eylül Üniversitesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Prof. Dr. Zerrin Toprak Karaman
Ar. Gör. Oğuz Özbek
Prof. Dr. S. Güven Bilsel
Öğ. Gör. Füsun Kocatürk Özcan,
Ar. Gör. Tuna Yıldız

Dokuz Eylül Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü
Selçuk Üniversitesi Şeh. ve Böl. Planlama Bölümü
Erciyes Üniversitesi, Şeh. ve Böl. Planlama Bölümü
Erciyes Üniversitesi, Şeh. ve Böl. Planlama Bölümü
Erciyes Üniversitesi, Şeh. ve Böl. Planlama Bölümü

Doç. Dr. Mehmet Tunçer
Dr. Kübra Cihangir Çamur
Prof. Dr. Şenel Ergin,
Ar. Gör. M. Burcu Sılaydın,
Mercan Efe

Gazi Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü
Gazi Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Dokuz Eylül Üniversitesi Şeh. ve Böl. Planlama Bl.
Dokuz Eylül Üniversitesi Şeh. ve Böl. Planlama Bl.
Dokuz Eylül Üniversitesi Şeh. ve Böl. Planlama Bl.

Doç. Dr. Semahat Özdemir
Doç. Dr. Ziya Gencel,
Ar. Gör. Zeynep Peker,
Ar. Gör. Nilgün Kiper,
Ar. Gör. Neriman Yörür,
Ar. Gör. Ulaş Kılıçkaya,
Ar. Gör. Ali Kemal Çınar,
Ar. Gör. Ömer Selvi,
Ahmet Çetin

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şeh. ve Böl. Pl. Bl.
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şeh. ve Böl. Pl. Bl.
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şeh. ve Böl. Pl. Bl.
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şeh. ve Böl. Pl. Bl.
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şeh. ve Böl. Pl. Bl.
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şeh. ve Böl. Pl. Bl.
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şeh. ve Böl. Pl. Bl.
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şeh. ve Böl. Pl. Bl.
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şeh. ve Böl. Pl. Bl.

Doç. Dr. Feral Eke,
Öğr. Gör. Nihan Özdemir,
Ar. Gör. Çiğdem Varol,
Ar. Gör. Z. Aslı Gürel Üçer,
Ar. Gör. M. Nazım Özer

Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Erhan Demirdizen
Prof. Dr. Erdoğan Yaşlıca,
Ar. Gör. Erkan Polat
Deniz Çağlayan
Eser Atak
Doç. Dr. Hülagü Kaplan

TMMOB Şehir Plancıları Odası Genel Sekreteri
Erciyes Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Böl.
Erciyes Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Böl.
Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı
Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı
Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Prof. Dr. Cemal Arkon
Dr. Sevin Osmay

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şeh. ve Böl. Pl. Bl.
Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Doç. Dr. H. Çağatay Keskinok

Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Doç. Dr. Birgül Ayman Güler
Doç. Dr. Behzat Gürkan

Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi
Ekoloji AnaBilim Dalı

Ayşe Ezer,
N. Özgür Demir

Orman Bakanlığı Milli Parklar Genel Müdürlüğü
Orman Bakanlığı Milli Parklar Genel Müdürlüğü

Prof. Dr. Tayfun Taner
Ar. Gör. Özlem Savacı

Dokuz Eylül Üniversitesi Şeh. ve Böl. Planlama Bl.
Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Kenan Göçer
Tan Yiğitcanlar
Kıvılcım Tezan Ocak
Güzey Yılmaz,er,
Erdoğan Ertay

Beykent Üniversitesi
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şeh. ve Böl. Pl. Bl.
Sayısal Grafik
Netcad
Netcad

Dr. Ümit Özcan
Doç. Dr. Semahat Özdemir
Rıza Yalçınkaya
Mehmet Toket

Bartın Belediyesi
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Şeh. ve Böl. Pl. Bl.
Bartın Belediye Başkanı
İzmit Kent Kurultayı

Prof. Dr. Gönül Tankut

Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

İÇİNDEKİLER

AÇILIŞ OTURUMU	1
Oturum Başkanı: Ülker Seymen	
Tematik Açıklama: Mehmet Çubuk	14
ÇERÇEVE BİLDİRİLER	25
Her Geçen Gün Geleceği Yeniden Yaratıyor ve Yeniden Kavırıyoruz	27
İlhan Tekeli	
Dünya Şehircilik Günü Bildirgesi	33
Osman Balaban	
BİRİNCİ OTURUM	35
Oturum Başkanı: Cengiz Türksoy	
<i>Gelecekte Dünyada ve Türkiye’de Kentleşme</i>	
Küreselleşmeyle Gündeme Gelen Sorunlar	37
Ömer Laçiner	
Kentsel Mekansal Metni Genel Çerçevelerden Okumanın Limitleri	43
Sezai Göksu	
Kentsel Planlamada Siyaset Etkisi	47
Zerrin Toprak Karaman	
Gelecekbilim ve Kentsel Gelecek	53
Oğuz Özbek	
Kentlerde Yoğunlaşma Yaygınlaşma Süreci ve Planlamaya Bütüncül Yaklaşım Gereği	57
S. Güven Bilsel, Füsun Kocatürk Özcan, Tuna Yıldız	
İKİNCİ OTURUM	61
Oturum Başkanı: Mehmet Çubuk	
<i>Planlama Sürecinde Yeni Arayışlar - I</i>	
“Türkiye’de Bölge - Kent Planlaması ve Kentsel Tasarım: Uygulama Sorunları ve Görüşler	63
Mehmet Tunçer	
Başkent Ankara’da Bir Kentsel Mekan Çözümlemesi ve Geleceğe Yansımalar	79
Kübra Cihangir Çamur	
Yeni Bir Fiziksel Planlama Arayışında Aktif Eylem Alanlarının, Parametrelerin ve Kritik Müdahale Alanlarının Saptanması	105
Şenel Ergin, M. Burcu Silaydın, Mercan Efe	

Beldelerine Yabancı Planlar	110
Semahat Özdemir, Ziya Gencil, Zeynep Peker, Nilgün Kiper, Neriman Yörür, Ulaş Kılıçkaya, Ali Kemal Çınar, Ömer Selvi, Ahmet Çetin	
Yeni Yüzyılda Orta Ölçekli Kentlerin Gelişme Olanakları: Kastamonu Örneği	124
Feral Eke, Nihan Özdemir, Çiğdem Varol, Z. Aslı Gürel Üçer, M. Nazım Özer	
ÜÇÜNCÜ OTURUM	135
Oturum Başkanı: Erhan Demirdizen <i>Planlama Sürecinde Yeni Arayışlar - II</i>	
Kentsel Tasarımda Kentsel Kamu Açık Alanlarında Özürlü Kullanıcıların Motivasyonu	137
Erdoğan Yaşlıca, Erkan Polat	
Geleceği Planlarken Geleceğin Kentlerinde Özürlüler	144
Deniz Çağlayan	
Tüm İnsanlar İçin Yayalılık	149
Eser Atak	
Ekolojik Kentsel Planlamanın Öz Bileşeni Olarak Engelsiz Kent Mekanları ve Engelliler	154
Hülagü Kaplan	
“Engel”siz “Kent”ler = “Özür”süz “Kentli”ler	164
Erkan Polat	
DÖRDÜNCÜ OTURUM	171
Oturum Başkanı: Cemal Arkon <i>Planlamada Yeni Açılımlar</i>	
Kent Sosyolojisinde Yeni Yaklaşımlar ve Kent Araştırmaları	173
Sevin Osmay	
Kent Planlamayı Eşitlik ve Toplumsal Adalet Kavramı Çerçevesinde Yeniden Düşünmek	183
H. Çağatay Keskinok	
Türkiye’de Yerel Altyapı Planlaması	189
Birgül Ayman Güler	
Yerleşim Ekosistemlerinin Gelişme Sürecinin Ekolojik Açından Değerlendirilmesi	193
Behzat Gürkan	
Doğal Kaynakların Planlamada Ele Alınış Biçimi	199
Ayşe Ezer, N. Özgür Demir	

BEŞİNCİ OTURUM	207
Oturum Başkanı: Tayfun Taner <i>Planlama Pratiğinde Yeni Donanımlar</i>	
Mekansal Veri Üretimi, Saklanması ve Analizinde Yeni Yöntemler ve Planlama Sürecine Etkileri	209
Özlem Savacı	
Türkiye’de İllere Göre Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Yapıları ve İl Gruplarının Çıkarılması	215
Kenan Göçer	
Şehir Planlama Disiplininde Yeni Coğrafi Bilgi Sistemi Yaklaşımları	226
Tan Yiğitcanlar	
GIS ve İnternet Teknolojilerinin Planlama Sürecine Katkısı	232
Kıvılcım Tezan Ocak	
Sayısal Plan Üretiminde Güncel Çözümler -NETCAD	237
Güzey Yılmazer, Erdinç Ertaş	
ALTINCI OTURUM	245
Oturum Başkanı: Birgül Ayman Güler <i>Gelecekte Planlamanın Kurumsal Yapısı</i>	
Günümüzde ve Gelecekte Planlamanın Yeni Rolü ve Kurumlar	247
Ümit Özcan	
Planlamanın Değişmekte Olan Kurumsal Yapısı	255
Semahat Özdemir	
Bartın’da Geleceği Planlamaya Yönelik Çalışmalar	259
Rıza Yalçınkaya	
Planlamaya Katılımda Yeni Bir Model - İzmit Kent Kurultayı	264
Mehmet Toker	
ÖĞRENCİ FORUMU	269
Oturum Başkanı: Sezai Göksu	
DEĞERLENDİRME PANELİ	289
Oturum Başkanı: Gönül Tankut	
Ekler	315

AÇILIŞ OTURUMU

Oturum Başkanı: Ülker SEYMEN

Açılış Oturumu

OTURUM BAŞKANI- Saygıdeğer konuklarımız; Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumuna hoş geldiniz.

Sayın hocamız Prof. Dr. Rauf Beyru, özel bir nedeni dolayısıyla Birinci Oturum Başkanlığını gerçekleştiremeyeceği için, Birinci Oturumda ben sizlere yardımcı olacağım.

İzmir’de kutladığımız Dünya Şehircilik Günlerinden bu ikincisi. Birincisi, yıllar önce yine hep bir arada belirli konular üzerinde yoğunlaşarak gerçekleştirilmişti. Benden bu görev iki gün önce rica edildiğinde, hemen aklıma ilk asistanlık yıllarım geldi; İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi’nde Kemal Ahmet Aruğ hocamız, Mehmet hocamız, bu konu üzerindeki yoğunlaşmalar, gelişme süreçleri bir bir hem aklıma geldi, hem de gözümün önünde canlandı. Çok sevdiğimiz Kemal Ahmet hocamız; çalışkanlığından, iradesinden ve enerjisinden emin olduğu Mehmet Çubuk hocamıza, kendi klasörleri arasında Dünya Şehircilik Günü’yle ilgili sanıyorum küçük bir dosya çıkarıp vermişti. Daha ayrıntılarını Mehmet Bey mutlaka anlatır ve bizleri aydınlatır. Bu dosya, önceleri yine İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi’nde kurduğumuz Şehircilik Enstitüsü’nün toplantıları sırasında gerçekleşmeye başladı; yani birinci yılını İstanbul’da kutladık. O kadar samimi, o kadar sıcak bir ortam içindeydi ki, hepimiz evlerimizden kekler, kurabiyeler getirerek, birlikte bu günün Türkiye’de ilk kez kutlanmasına çok sevinmiştik.

Bir diğer yıl, sanıyorum İstanbul Teknik Üniversitesi Şehircilik Enstitüsü’nde gerçekleştirildi ve giderek Mehmet Beyin inanılmaz gayretleri ve bugünün kutlanmasının ve Kolokyumunun ne denli önemli olduğuna olan inancı dolayısıyla bugünlere kadar misyon olarak yaygınlaştı, sahipleri çoğaldı ve bugün 24. Kolokyumunu hep birlikte burada açıyoruz. Gerek dünya kentlerinde olsun, gerekse Türkiye’de olsun, kentlerimiz giderek problemleriyle daha yoğun, daha içinden çıkılmaz, daha yaşanması zor mekânlar haline geliyor.

Krizlerle karşılaşyoruz, bunalımlarla karşılaşyoruz; fakat hepimizin bildiği gibi, bunalımların ve krizlerin en yoğun olduğu noktada, çözümler de kendilerini birer birer üretmeye başlar. Dolayısıyla 60’lı yıllardan başlayan -hatta 70’ler diyebiliriz- gerek teorik konularda olsun, gerek pratik konularda olsun, şehir planlamayla ilgili konular ve sorunlar yumak haline gelerek bugünlere kadar ulaştı. Kavramlarımız değişiyor, sorunlarımız yoğunlaşıyor, teorik çerçevelerimiz değişiyor; sanki bedenine uymayan birer gömlek gibi. Hepimiz burada ne mutlu ki 3 gün boyunca bu konuları tartışacağız, yoğunlaşacağız. Tam olarak çözüm üretemesek bile, aklımızda bir dolu soru işaretiyle bu salonu terk edeceğiz.

Ben, bir açılış konuşması yapmaya hazırlıklı değildim; ancak kendimce bir-iki kelime söylemek istedim. Hepinize tekrar “hoş geldiniz” diyorum ve İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Cemal Arkon’u, açılış konuşmaları için davet ediyorum.

Prof. Dr. CEMAL ARKON (İYTE- Mimarlık Fakültesi Dekanı)- Sayın Valim, Sayın Belediye Başkanları, Sayın Rektörlerim, kıymetli basın mensupları, değerli meslektaşlarım, değerli öğrenciler; 24. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumuna ben de Sayın Ülker Seğmen gibi “hoş geldiniz” diyorum.

21. Yüzyılın başlangıcında, “Geleceği Planlamak” ana temasıyla toplanan bu kolokyumun İzmir’de yapılıyor olması, bizlere ayrı bir kıvanç veriyor. Bundan yaklaşık 3 hafta önce İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin düzenlediği “21. Yüzyılın Eşiğinde İzmir” Sempozyumunu gerçekleştirdik. Bugün başlayan bu Kolokyum, bir anlamda bu sempozyumun bir devamı olarak düşünülebilir. Ancak bu kez doğal olarak 3 hafta önceki sempozyumdan farklı olarak, konuların daha teknik düzeyde, daha ayrıntıda ve kuramsal açımlarıyla birlikte ele alınacağını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Kısa konuşmama geçmeden önce, çok kısıtlı mali kaynaklarına karşın bu Kolokyumunu düzenleyen Şehir Plancıları Odası’nı, daha çok manevi destekle katkıda bulunan İzmir Yüksek Teknoloji

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu

Enstitüsü ve Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakülteleri, Şehir Planlama Bölümlerini; destekleyici kuruluşlar olarak Bartın, Karşıyaka ve Selçuk Belediye Başkanlıklarını, Netcad ve Sayısal Grafik kuruluşlarını kutlarız.

Bilindiği gibi, planlama; geleceğe yönelik önceden belirlenen hedeflere ulaşmayı öngören kamusal karar verme süreçleri olarak da tanımlanmaktadır. Buradan planlamanın tanımsal olarak da geleceğe ilişkin olduğu anlamı rahatlıkla çıkmaktadır. Yine çağdaş planlama kuramcılarının hemen tümü, söz konusu bu planlama kararlarının kaçınılmaz olarak siyasal nitelikte olduğunda birleşmektedirler. Dolayısıyla kent planlamayı siyasal ve ekonomik yapıdan, bu yapının çizdiği çerçevelerden bağımsız olarak tartışmak mümkün gözükmemektedir. Nitekim Kolokyumun programı incelendiğinde, öğleden sonraki ilk bildirinin; yani çerçeve bildirinin, demokrasi kuramının ışığında, demokratik planlamanın ele alınacağı bir bildiri olduğunu görüyoruz.

Dünya, küreselleşme şemsiyesi altında hızla liberal siyasi kuram ve onun planlama biçimi olan parçacı veyahut da İngilizce deyişle *inkrementalist* planlama paradigmasına yönelirken; bu gidişi demokratik siyasi kuram ve onun planlama paradigması olan demokratik planlamaya doğru yönlendirmenin yöntem ve araçlarını geliştirmemiz gerekmektedir. Bu Kolokyumun da bu anlamda yararlı olacağını düşünüyorum.

Yine bu Kolokyumda, iki noktanın tartışmanın konuları arasına alınmasında yarar görüyorum. Bu iki noktayı, daha önceki “21. Yüzyılın Eşiğinde İzmir” Sempozyumunda da dile getirdim. Bunlardan ilki şu: Bizim, kent planlamanın coğrafik anlamda yeni bir plan alanı sınırı tanımlaması gerektiğine inanıyorum. Bunu Friedman, “kent bölgesi” veya İngilizce deyişle “city region” olarak tanımlıyor. Eskiden metropolitan alan planlaması vardı; yine “21. Yüzyılın Eşiğinde İzmir” Sempozyumunda Sayın İlhan Tekeli, bunu “bir bölge planlaması olabilir” diye gündeme getirdi. Ancak artık önümüzdeki yıllarda, 21. Yüzyılın hemen başlangıcında kentleşme oranımızın yüzde 90’ların üzerine çıkacağını kestirebilirsek, özellikle Batı Anadolu’da sürekli bir kentsel yerleşmeler zincirinin oluşacağını düşünebiliriz ve bu alanda da en azından stratejik anlamda yeni bir kentsel alan tanımlaması ve bu alan içerisinde stratejik planlamayı geliştirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Dolayısıyla yeni bir planlama alanı sınırını tarif etmemiz gerektiğine inanıyorum.

İkincisi de, ülkemizde planlama açısından demokratik yapılanma ve demokratik işleyiş öncelikle yerel yönetimler açısından ele alınmanın yararlı olacağını düşünüyorum. Bugün için benim görüşüme göre, yerel yönetimler, yerel yönetim olmaktan uzak, âdeta her bakımdan birer küçük merkezi yönetimdir. Yerel yönetimlerle ilgili yasal düzenlemenin, 21. Yüzyıla yakışır bir anlayışla ele alınmasının şart olduğunu düşünüyorum. Yoksa bugünkü yerel yöneticilerin talepleri gibi, daha çok ekonomik gelirlerinin artırılması yönündeki talepler çerçevesinde oluşturulmuş bir Yerel Yönetim Yasası’nı kastetmiyorum.

Evet, bu noktalar benim için önemli gözüküyor. Sözlerime, bu konuşmanın bir açılış konuşması olduğunu da düşünerek burada son vermek istiyorum ve bu 3 günlük Kolokyumun hepimiz için ve ülkemiz için başarılı ve yararlı geçmesini diliyorum.

Saygılarımı sunarım.

OTURUM BAŞKANI- Prof. Dr. Cemal Arkon’a çok teşekkür ediyoruz.

Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Orcan Gündüz’ü kürsüye davet ediyoruz.

Prof. Dr. ORCAN GÜNDÜZ (Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı)- Sayın Vali Yardımcım, Belediye Başkanlarımız, Sayın Rektörüm, değerli konuklar, basınımızın değerli temsilcileri ve de sevgili öğrencilerimiz; hepinize “hoş geldiniz” diyorum.

Açılış Oturumu

“Geleceği Planlamak” temalı 24. Dünya Şehircilik Kolokyumunun bu yıl kuruluşunun 5 bininci gününü kutlamakta olduğumuz kentimizde yapılmakta olmasından çok mutluluk duyuyorum ve bunun çok anlamlı olduğuna inanıyorum ve de bu toplantının gerçekleştirilmesinde emeği geçen herkesi kutlamak istiyorum.

İnsanlığın bugünü ve de geleceği için sağlıklı ve nitelikli yaşam çevreleri yaratmaya yönelik her türlü tasarım ve planlama çalışmasının, özellikle de geleceğin belirsizlikleri söz konusu olduğunda, olağanüstü bir görev ve sorumluluk olduğu ortadadır. Bu, âdeta tanrısal nitelikte diyebileceğimiz bir sorumluluk; çünkü yaratmak, gerçekten tanrısal bir görev, burada geleceğe dönük yaratma eylemleri de bir şekilde böyle bir iddiayı, *challenge*'i kapsıyor. Dolayısıyla bu görev, küresel, bölgesel ve de yerel ölçekli dönüşümler ve gelişmelerin çeşitliliği ve hızı karşısında da son derece önemli bir görev olduğu ortada.

Kolokyum kapsamında yer alan bildirilerde, insanlığın yeni adım atmış olduğumuz 21. Yüzyılda daha nitelikli yaşam mekânlarına kavuşturulmasına yönelik önemli mesajlar yer aldığına inanıyorum ve bu mesajlardan kentimiz adına da önemli kazanımlar sağlanacağına inanıyorum.

Geleceği planlamak gerçekten zor bir görev; ancak geçmişte yaşanmış süreçlerin doğru tahliliyle önemli ipuçlarına da ulaşmak mümkün. Nitekim geçmişte geleceğimizi nasıl planlamış olduğumuzu veyahut geçmişte geleceğe nasıl baktığımıza yönelecek olursak, geçmişte geleceği nasıl algıladığımızı değerlendirecek olursak, gelecek için de önemli ipuçları elde edileceğini sanıyorum. Nitekim burada İzmir için geçmişte vermiş olduğumuz bazı kararların genel başlıklarıyla bir tanımlamasını yaparken, bunun aslında son 50 yılda bütün beldelerimizde yaşanan süreçler içinde bir örnek olabileceğini vurgulamak isterim. 1950'li yıllarda -ki, o zaman İzmir'in nüfusu 250 bin civarında- İzmir için açılmış olan uluslararası imar plan yarışması ve bu yarışma için hazırlanmış olan kitapçıktaki veriler, İzmir'in 2000 yılında nüfusunun 400 bin olacağını belirliyor ve dolayısıyla kentin bu projeksiyona göre planlanmasını vurguluyor.

Yine aynı planlama verileri arasında, kentimizde o tarihte var olan özgün sivil mimari örneklerin korunmasına ilişkin en ufak bir not yok. Kentteki tarihi yapılar ya da özgün mimari örnekler olarak sadece Saat Kulesi, Basmane Garı ve bunun gibi birkaç önemli resmi yapının dışında, özellikle sivil mimariyle ilgili en ufak bir not yok ve nitekim de özellikle kordondaki binalar başta olmak üzere, bu yarışmanın ardından imar faaliyetiyle yoğun bir şekilde yapılaşmaya açılıyor. Aynı şekilde Bornova ve Buca'nın verimli tarım toprakları, sanayi ve konut alanları olarak imara açılıyor.

60'lı yıllarda denize girebildiğimiz İzmir Körfezinde, daha sonra burasının bir açık kanalizasyona dönüşmesi sonucu yitirilmesiyle bu değerli kaynak elden çıkarılıyor, yitiriliyor ve bugün bu alanı tekrar kurtarmak, kazanmak için olağanüstü çabalar ve kaynaklar harcıyor. Tabii Körfezdeki kirlenmeye paralel olarak, bu doğal alanların, kaynağı yitirilmesini müteakiben, bu sefer çevredeki doğal kıyı kasabalarına karşı bir hücum başlıyor ve ikinci konut sendromu olarak burada bu süreci yaşıyoruz ve 10-15 senelik bir süreç içerisinde bu alanlarda hızla yitirme konumuna geliniyor ve bugün bölgemizde, İzmir çevresindeki kıyı kasabaların çoğu bu durumda. Şimdi yeni bir sendrom ortaya çıkıyor; bu da kent çevrelerindeki, kent çeperlerindeki doğal nitelikli kırsal alanların mevzi planlarla yerleşmeye açılması ve de kentlerin son kurtuluş umudu olan doğal alanları da yine yasal olarak planlı, ama gerçek anlamda plansız bir şekilde yapılaşmaya açılarak yitirme tehlikesine açık bulunuyor.

Yine son yaşanan deprem felaketiyle bilgi ve deneyim sahibi olduğumuz üzere, görüyoruz ki İzmir'de en lüks ve pahalı yapıların yer aldığı planlı alanlar, depremsel açıdan son derece sakıncalı alanlar; özellikle dolgu alanlar, Mavişehir ve Egekent'in bulunduğu alanlar, sakıncalı alanlar olarak ortaya çıkıyor. Buna karşılık, plansız olarak geliştiğini bildiğimiz gecekondu bölgelerinin de kentleşme açısından en sağlıklı ve depremsel açıdan en uygun yerleşme alanları olduğunu yeni yeni

öğreniyoruz. Bunlara ulaşım, otopark, yeşil alanlar gibi ve daha pek çok örnekleri de, İzmir’de son zamanlarda yaşamakta olduğumuz kordon, sahil dolgu yolları ve diğer örnekleri de eklemek mümkündür. Eminim ki bu örneklerin benzerlerini pek çok kentlerimizde, beldelerimizde de görebiliyoruz. İşte bu tür örnekleri irdelediğimiz, kentli olarak bunlara sahip çıkıp, bir baskı grubu oluşturabildiğimiz sürece, gelecekte bu tehlikelerden, bu tür olumsuzluklardan kaçınabileceğimize inanıyorum.

Bilim ve aklın, planlama sürecine dahil olan her kesime ışık tutması umuduyla toplantının başarılı geçmesini diliyorum, saygılarımı sunuyorum.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Prof. Dr. Orcan Gündüz’e çok teşekkür ediyorum.

İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Rektörü Sayın Semra Ülkü’yü davet ediyorum.

SEMRA ÜLKÜ (İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Rektörü)- Sayın Valim, değerli Belediye Başkanlarımız, Sayın Rektörüm, değerli katılımcılar, basının değerli mensupları; hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum.

Sürdürülebilir kalkınma, ancak sağlıklı planlamayla mümkündür. Kısıtlı bütçe imkânlarının sağlıklı planlama sonucunda harcanması, ülkenin sürdürülebilir kalkınma yolunda atacağı adımlarda çok etkili olacaktır. Mimarlık alanında 20. Yüzyılın önde gelen isimlerinden olan Le Corbusier, 1911’de geldiği İstanbul’u devrin diğer büyük şehirleriyle karşılaştırıldığı yazısında; *“New York ile İstanbul’u karşılaştırsak; diyebiliriz ki birincisi kıyamettir, ikincisi ise yeryüzü cenneti. İstanbul, bir meyve bahçesidir; bizim kentlerimiz ise taş ocakları, ağaçları söküp duruyoruz”* der. Oysa yüzyılın başından bu yana tüm bu anlatılanlar tersine dönmüş; Avrupa şehirleri meyve bahçesi olmuş, bizim şehirlerimiz ise taş yığını. Bu durum, özlemine duyduğumuz, eski deyimiyse yeşil İzmir için de geçerli değil mi? Hepimiz, çocuklukta kalan güzelliklerin yerini bıraktığı Çin Seddi şeklinde Körfezi çevreleyen taş yığından rahatsızlık duymuyoruz muyuz? Tüm bunların kökeninde, sağlıklı planlama yapıp, yapılaşmada bu plana sadık kalma olgusu yatmıyor mu?

Atatürk, ülke kalkınmasının planlı çalışma ile başarılı olacağına inanmış ve bunu kendi döneminde uygulattırmıştır. Ankara Şehri için 1928 yılında açılan imar planı yarışını kazanan Alman Prof. Jansen’in, *“Bir şehir planını tatbik edebilecek kadar kuvvetli idareniz var mıdır?”* şeklindeki sorularına Atatürk kızarak sert cevap verir: *“Koca bir memleketi yedi düvelin elinden kurtarmışız; bir Ortaçağ saltanatını yıkarak, yerine Yeniçağ devleti kurmuşuz. Bütün bunları başaran bir rejimin bir şehir planını tatbik edecek kuvvete sahip olmadığı nasıl sorulabilir?”* O devirde İmar Komisyonu Başkanı olan Atay, daha sonra tüm iyi niyet ve çabalara rağmen, imar planının nasıl değiştirildiğini anlatmakta ve şehir planı uygulamanın güçlüğünü vurgulamaktadır.

Nüfus, tüketim ve sanayileşmedeki hızlı artışa paralel olarak, ülkelerin hizmetleri, talepleri, ürünleri yeniden gözden geçirilmeleri zorunlu olmaktadır. Son yıllarda iletişim, enformasyon teknolojilerinde görülen baş döndürücü gelişmeler, mesafe uzaklığı kavramını ortadan kaldırmış; küreleşen ortamda insan, bilgi, ürün ve sermayenin belirli sınırlar içinde kalma yerine, dünyada serbestçe dolaşmalarına olanak sağlamıştır. Küreselleşme ile bazı ülkelerde yaşam standardı yükselirken; gelişmelere yeterince ayak uyduramayan ülkelerde ise yaşam standardı daha da vahimleşmektedir.

Bilgi düzeyindeki ilerleme ve modern toplum gereksinimleri sonucunda ortaya çıkan kompleks sorunların çözülmesinde birçok disiplinin bir araya gelerek çalışması gerekmektedir. Planlamada interdisipliner yaklaşım ile daha sağlıklı çözüm üretilebileceği göz ardı edilmemelidir. Gerek bilgiye erişimde ve gerekse bilginin uygulamaya aktarılmasında çağdaş yöntemlerin kullanılması esastır. Bu da nitelikli insan kaynağının varlığını gerekli kılmaktadır. Diğer bir deyişle,

Açılış Oturumu

arzu edilen yetkinlikte insan kaynağı için, öncelikle eğitime öncelik verilmesi gerekmektedir. Eğitimin önemi, yalnızca nitelikli plancıların yetişmesi değil, toplumda sağlıklı değer yargılarının, toplum bilincinin ve çevre duyarlılığının oluşması açısından da önem taşımaktadır. Eğitimidir ki, bir milleti ya özgür, bağımsız, ünlü, yüce bir toplum halinde yaşatır ya da tutsaklığa ve yoksulluğa sürükler. Okul; genç kafaları, insanlara saygıyı, ulusal ve ülkeye sevgiyi, şerefi, bağımsızlığı öğretir. Ülkesini ve ulusunu kurtarmak isteyenler, aynı zamanda mesleklerinde birer namuslu uzman ve birer bilgin olmalıdırlar; bunu sağlayan okuldur. Sürdürülebilir kalkınmanın ön koşulu ise, okulda eğitime ağırlık verme ve planlamaların buna göre sağlıklı şekilde oluşturulmasıdır.

Saygılarımla.

OTURUM BAŞKANI- Sayın Rektör Prof. Dr. Semra Ülkü'ye çok teşekkür ediyoruz ve Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Alıcı'yı kürsüye davet ediyoruz.

Prof. Dr. EMİN ALICI (Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörü)- Gerçekten konumuz çok önemli; "Geleceği Planlamak." Bir şehirde geleceği planlamak için sağlıklı öngörülere ihtiyaç vardır. Biraz önce Hocamız söyledi; "2000 yılında İzmir nüfusu 400 bin olacak." Demek ki bunu düşünenler, sağlıklı bir öngörü içerisinde bulunamamışlar. Hatta sağlıklı düşleyebilmek gerekiyor, düşleyemediğiniz şeyi planlayamazsınız; o zaman düşlerinizin de akla ve bilime uygun olması gerekiyor, iyi gözlemlere dayanması gerekiyor.

Biz, millet olarak gerçekten iyi plancıyız. Bakın, içinizden birisine bir soru yönelteceğim: Kime yönelteyim; Seçil hanıma yönelteyim: Bundan 5 bin yıl önce İzmir'e gelseydiniz ve size bağlı 300-400 kişilik bir grubunuz olsaydı, İzmir'in neresine yerleşirdiniz? Lütfen ayağa kalkıp söyleyebilir misiniz? Bir gazeteci İzmir'i tanıyor artık; şimdi İzmir'de nereye yerleşeceğini bize söyleyecek; çünkü İzmir'i de artık 5 bin yıl sonrasıyla da tanıyor. Karşıyaka'yı sevdiğinden, Karşıyaka'ya yerleşti. Acaba sizin yerleşiminizi etkileyen faktörler neler olabilirdi; yani nereye yerleşeceğinizi belirleyen faktörler neler olabilirdi? Çünkü o zamanlar Karşıyaka'nın o sahil kısmı yoktu. Şimdi "Karşıyakalıyım" diye böbürlenmeyin; 5 bin yıl önce oralar yokmuş.

Acaba sizin yerleşiminizde etken olan düşünceler neler olabilirdi? Herhalde suyun olduğu bir yeri tercih ederdim; içecek suyunuzun olduğu, kullanılacak suyunuzun olduğu bir yeri tercih ederdim. İkinci olarak neyi tercih ederdim; yiyecek bulabileceğiniz bir yeri tercih ederdim. Yani hem su olacak, hem selin basmaması için biraz yüksekte olacak, hem de yiyeceğinizi temin edecek bir ova olacak. Başka ne beklerdim; kendinizi düşmanlardan korumak için, düşmanların zor ulaşabileceği bir yer tercih ederdim. İşte insanlar da 5 bin yıl önce İzmir'e yerleşirken bunlara dikkat ederek o şekilde yerleşmişler. Fena da yapmamışlar; yerleşim yerleri o zaman çok iyiymiş. Bornova Ovası'nı kullanmayı becermişler; suya yakın, ticaret yapabilecekleri yerleri tercih etmişler, limana yakın yerlere daha fazla bina yapmışlar. Bu, hep böyle devam etmiş. İnsanlar, deneyimlerine bakarak, ihtiyaçlarına bakarak kendilerine yerleşim yeri belirlemişler. Ne demişler; "Ticaret yolu şuradan geçiyor, ben orada bir yer yapayım ve ticaret yolundan yararlanayım; düşmanlarımdan korunmak için yüksekte bir yer belirleyeyim; yiyecek alanlarına yakın olsun diye ovaların bulunduğu yerde olsun, su olsun, deniz olsun ve saire..." ve böylece bir planlama kendiliğinden gelişmiş. Mesela mabetlerini şehrin ortasına yapmışlar, herkes oraya ulaşsın diye. Yani planlama dediğimiz olay, yeni bir olay değil.

İsterseniz Kore'ye gidin, Seul'e gidin, bundan yaklaşık olarak 2500 yıl önceki Seul'ün planına bakın; o zamanki 100 metre genişliğindeki yol halen duruyor ve de mabet dedikleri yer de gerçekten şehrin tam ortasına yapılmış o zaman. Şimdi tabii mabet falan yok; ama enteresan bir planlama yapmışlar. Aradan yıllar geçmiş ve yavaş yavaş insanlar çoğaldıkça planlama bozulmuş ve insanların öngörüsü de bozulmuş.

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu

Biz, gerçekten de çok iyi planlamalar yapmışız, özellikle İzmir için. İzmir'in havalanmaması için, sahil şeridini 8-9 katlı binalarla çevirmişiz, çok iyi bir planlama yapmışız, "arkadakilerin canı çıksın, yaşama hakkı yok" demişiz. Biz, ne yapmışız; İzmir sanayiini şehrin öyle yerlerine yerleştirmişiz ki, rüzgâr estiği zaman, sanayinin bütün kirliliği halkın nefes borularının içerisine, akciğerlerinin içerisine yerleşsin. Gerçekten biz çok iyi planlamacıyız; güzelim Körfezi öyle kullanmışız ki, -Hocamız söyledi- tam bir kanalizasyona çevirmişiz ve öyle güzel planlama yapmışız ki, "bizim beslenmeye ihtiyacımız yok" demişiz. Bu nedenle şehrin yiyeceğinin temin edildiği ovaları yerleşim merkezi haline dönüştürmüşüz; depreme dayanıklı dağları, tepeleri de yerleşim merkezlerinden uzak alanlar şeklinde muhafaza etmişiz. Biz, çok iyi planlamacıyız; gerçekten bu kadar güzel planlamacı bir millet için böyle bir kongreye falan ihtiyaç yok, bu şekilde devam edersek her şey yolunda gidecek.

Sayın hocalarım; bu kongre gerçekten çok önemli, gerçekten geleceği planlamak çok önemli. Kısa bir süre daha şimdiye kadarki gibi planlamaya devam edersek, planladığımız şey bizi yok edecek. Artık aklımızı başımıza toplayıp, yaşayabildiğimiz çevreyi, yaşayabildiğimiz alanı yaşanabilir hale getirmemiz gerekiyor. Gerçekten yapamazsak, bir süre sonra soluyamayacağız. Biz, şehrin üzerinden geçen rüzgârları planlayamazsak, hava akımını planlayamazsak, sanayinin kirliliğini solumaya devam edeceğiz.

Arkadaşlar; Körfezi kanalizasyonla falan temizleyemezsiniz, Körfezin doğal akışını sağlamanız gerekiyor, Körfezin kendi kendini temizlemesini sağlamanız gerekiyor. Biz, Körfezin bütün çıkış yerlerini daralttık, Körfezin doğal akışı kayboldu. Ne yaparsanız yapın, Körfez kirlenecek, kanalizasyonu oraya akıtmasanız da kendi kendine kirlenecek; çünkü Körfezin çıkışı yok. Tahmin ediyorum ki önümüzdeki günlerdeki arkadaşlarımdan sık sık duyduğum için bunu söyledim. Tabii ne şehir planlamacıyım, ne de çevreciyim; yani çevre severim de, şehir plancılarını da seviyorum, yaptıkları işi de seviyorum da, o işi bilmiyorum. Ancak arkadaşların bana söylediğine göre, Körfezi kurtarmanın en güzel yolu, dalyanlarla kapatılmış olan Körfez akımını yeniden canlanı hale getirmek.

Güzel bir İzmir için hep birlikte el ele verelim. Bu nedenle bu kongreyi düzenleyenlere çok teşekkür ediyorum, hepimize saygılar sunuyorum.

OTURUM BAŞKANI- Sayın Rektör Prof. Dr. Emin Alıcı'ya, katkılarından ötürü çok teşekkür ediyoruz.

Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı Necati Uyar'ı, açılış konuşması yapmak üzere davet ediyorum.

NECATİ UYAR (Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı)- Merhabalar. Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumunun tüm katılımcılarını, TMMOB Şehir Plancıları Odası adına selamlıyorum.

Odamız tarafından düzenlenen son 4 Kolokyum sürecinde yaşadığımız zorlukları da düşünerek, 1996 yılı öncesinde düzenlenen 20 Kolokyumun gerçekleştirilmesinde ve bugünlere gelmesinde başta Prof. Dr. Sayın Mehmet Çubuk olmak üzere, emeği geçenlere bir kez daha teşekkür etmek gerektiğine inanıyorum. Bu yılki etkinliğin gerçekleşmesindeki çabalarından dolayı da başta İzmir Şubemizin Yönetim Kurulu üyeleri olmak üzere, Dokuz Eylül Üniversitesi ve İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü öğretim üyelerine ve katkı koyan herkese teşekkür etmek istiyorum.

Dünya Şehircilik Günü Kolokyumlarında, son üç yıldan bu yana birbirini tamamlayan temalar ele alınıyor. 1998 yılında, geçen yüzyılın bir değerlendirmesi yapılırken, 1999 yılında yüzümüzü geleceğe çevirdik ve 3. Binyılda kentleri ele aldık. Bu yıl ise Türkiye'de ve dünyada gelecekteki kentleşme ve planlamayı ele almayı düşünüyoruz. Mesleğimiz ve kentlerimiz açısından geleceğe ilişkin umutlarımızı arttıracasına inandığım 24. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumunu

Açılış Oturumu

gerçekleştirdiğimiz bugünlerde, meslek alanımızın ve kentlerimizin içinde bulunduğu duruma ilişkin görüşlerimi sizlerle paylaşmak istiyorum.

Üniversitelerimizin şehir planlama bölümlerinde okuyan öğrencileri, eğitime başladıkları andan itibaren meslektaşımız olarak görüyoruz. Bu nedenle meslek alanımızda geleceğe ilişkin umutlarımızı diri tutmanın yolunun da, mesleğe ilk adım atıldığı okullarda verilen eğitim kalitesindeki yükselişten geçtiğine inanıyoruz. Bugün ülkemizde 10 ayrı üniversitede sürdürülen şehir planlama eğitimi sonucunda, her yıl 250 kişiyi aşan yeni mezun şehir plancısından söz edilir hale gelmiştir.

Mezun olan plancı sayısında yaşanan hızlı artışa paralel olarak, şehir planlama eğitiminin kalitesinde ise hızlı bir düşüş eğilimi gözlenmektedir. Eğitimin kalitesinde yaşanan bu düşüş, tümüyle meslek alanımıza, meslektaşlarımızın ürünlerine ve ülkemizin kentlerine yansımaktadır. Özellikle etik konusunda yeterli eğitimi alamamış olan şehir plancıları; mezuniyetinden sonra çok kısa süre içinde, son yıllarda beyinlerine kazınan iş bitiricilik ve köşe dönmeçilik gibi ideallerin etkisi altında kalmaktadırlar. Aldıkları eğitim sonucunda, edindikleri mesleğin birikimlerini ne adına ve ne amaçla kullanması gerektiğinin ayırında olmayan şehir plancıları; kullandıkları araçlar ne olursa olsun, geliştirdikleri planlama teknikleri ne olursa olsun, kentlerimize olumlu bir katkıda bulunamayacaklardır. Bugün kamu adına ve kamu yararına özgürce ve etik planlama kararı üretme sürecini yaşaması gereken şehir plancılarından bazıları; varolan yasal düzenlemelerle tanımlanmış, sınırlanmış ve tıkanmış imar planı üretim sürecinde, kamuda çalışıyor da olsalar, serbest çalışıyor da olsalar, birçok politikacının ve yerel yöneticisinin hizmeti bir borç bildiği, emrine girdiği sermayenin ve rantiyenin tetikçisi olmaya zorlanmaktadırlar.

Bugün meslek alanımız içinde ve benzer eğitim sürecinden geçmiş kişiler arasında dahi, plan üretme sürecinde karar vericinin kim olduğu konusunda farklı görüşler dillendirilir, tartışılır hale gelmiştir. Aslında hiç tartışmasız karar vericinin şehir plancısı olduğunu savunması gerekenlerin bu tartışmayı yapar hale gelmiş olmasının iki temel nedeninden söz edilebilir. Bunlardan birincisi, varolan yasal düzenlemelerle plan kararını üreten şehir plancılarının üzerinde oluşturulan sicil baskısı ve bunun sonucunda yaşadıkları sinmişliktir. İkincisi ise; plan yapımı aşamasında karar verici olması gereken şehir plancılarından bazılarının, içinde buldukları ekonomik sıkıntıların da etkisiyle meslek etiğini hiçe sayarak, kararı plancıdan önce verenlerin kirli elleri durumuna gelmiş olmalarıdır. Yine de gerek kamu kurumlarında çalışan ve gerekse serbest çalışan birçok şehir plancısı, meslek etiğine uygun çalışma ve davranışlarıyla meslek onurunu koruma yolunda güçlü bir direniş sergilemektedirler. Mesleğini ve kentini savunma bilinciyle hareket eden birçok şehir plancısı, kısa süre içinde çalıştıkları kurumlarda baskı, sürgün ve dışlanmaları yaşamaktadır. Oturdıkları koltuklarından meslektaşlarına ve meslek alanına yüksekten bakmayı seven, koltuklarını mesleklerinden fazla kollayan bazı şehir plancıları ise; atukları imzalar nedeniyle getirilen eleştirilere karşı, konularının ikiyüzlü olmayı gerektirdiğini söyleyerek savunmaya geçmektedirler.

17 Ağustos depremi sonrasında yaşanan yıkımda ortaya çıkan binlerce can kaybında ve bazı kentlerin tümüyle yok olmasında en önemli etkenin, ülkede sürdürülen plansızlık politikası olduğu açıktır. Üst düzey yöneticileri ve politikacıları kaçak yapı temeli atma meraklısı olan, her seçim öncesi aldıkları yasa tanımaz kararlarla kentleri duvar yığına çeviren yerel yöneticileri olan, kentleri planlama yetkisini bir yönetmelikle emekli ikramiyesi durumuna getirerek dağıtan, hiç eğitimi almadıkları bir konuda ahlakı keşen bir zümreyi yaratan bu ülkede, deprem sonrasında ortaya çıkan 10 binlerce can kaybını takdiri ilahî olarak görmek tam bir aymazlıktır. Konuya ilişkin bilinçli söz söyleyen birçok kişi ve kurumun uyarısına rağmen, deprem bölgesinde süren uygulamalara bakıldığında; yaşananlardan hiç ders alınmadığı, söylenenlerin de hiç anlaşılmadığı ya da anlaşılacak işlenmediği görülmüyor.

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu

Eksikliğinden hep söz edilen üst ölçekli plan niyetine hazırlanan, deprem bölgesindeki kentlere dayatılan 1/25 000 ölçekli, içeriği boş, hiçbir ciddi araştırmaya dayanmayan, katılımı tümüyle dışlayan; ayrıca gelen baskılar sonucu çıkarılan genelgelerle kat artışı kararı getiren, rant dağıtım grafiği kılıklı çevre düzeni planlarıyla deprem bölgesinin planlandığı iddia ediliyor. Oysa deprem sonrasında yapılan yasal düzenlemelerle planlama tümüyle devre dışı bırakılmaya çalışılıyor. Kalıcı konutlar için yapılan yer seçimleri, bölgedeki sorunu daha da karmaşıklaştırıyor. Deprem bölgesinde geçmişte unutulmuş planlama deprem sonrası hatırlanırken, bugün yeniden saf dışı bırakılıyor. Yıkımı yaşamış kentler için hiçbir proje ve çözüm önerisi getirilmediği gibi, hızla hazırlanması istenen yeni imar planlarından ve plancılardan bir mucize yaratmaları bekleniyor.

Planlamanın yeni yasal düzenlemelere, yeni kurgulamalara ihtiyacı olduğundan söz edildiği bir zamanda yaşanan deprem ve depremin acı sonuçlarının etki altına aldığı bir ortamda, birbiri ardına çıkarılan yeni yasal düzenlemelerin eskiyi aratır nitelikte olduğu görülüyor. Her alanda yoğun bir özelleştirmenin dayatıldığı ülkemizde, yeni yasal düzenlemeler yapılırken de vahşi özelleştirme kurgulu düzenlemeler dikkati çekiyor. Tek çözüm gibi sunulan özelleştirmeler sonucunda, yıllar süren yatırımların ve değerlerin elden çıkarılması, kentlerde geri dönülmez hafıza yitirmelerine yol açıyor. Geçmişten geleceğe aktarılması gereken değerler bir bir elden çıkarken; birçok kentimizde, artık kent merkezlerinde kalan, kentlerin kimlik kazanmasında önemli bir pay sahibi olan tesisler, arsaları nedeniyle holdinglerin iştahını kabartıyor. Özelleştirilen kent merkezlerindeki bu tesislerin düşük yapı yoğunluklu arazileri yoğun ve yüksek yapılaşmalara dönüştürülüyor. Bu şekilde kent merkezlerinde yaşanan sorunlar katlanırken, yılların birikimi olan ulusal varlıklarımız tümüyle elden çıkarılıyor.

Özelleştirmelerle sadece geçmişten bugüne gelebilmiş birikimler yok edilmiyor, artık özelleştirme her alanda yaşamımıza giriyor; devletin asli görev ve yetkilerinden olan mevzuat üretimi bile, üstelik uluslararası bir finans kurumu kredisiyle ihale konusu yapılabiliyor. Kamuya ait olması gereken görev özelleştirilerek, kentlerde her açıdan özelleştirmeyi temel alan, meslek odalarını da dışlayarak yasa tasarısı hazırlanabiliyor. Bu şekilde hazırlanan 3194 sayılı Yasa ve yönetmeliklerinin revizyonu çalışması, Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca parçalanarak, değiştirilerek, kararnamelerle ve yönetmelik değişiklikleriyle yürürlüğe sokuluyor. 10 Nisan 2000 tarihinde çıkarılan 595 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve 2 Eylül 1999 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelik değişiklikleri, bu konuda somut örnekler olarak gösterilebilir. ODTÜ'ye ihale edilerek hazırlatılan revizyon tasarısında, ilk kez adına rastladığımız yapı denetim kuruluşları, tasarıdaki bütünlüğünden koparılarak bir kanun hükmünde kararnameyle hayata geçirilmiş durumda.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği içinde son yıllarda sıkça tartışılan ve bazı meslek odaları tarafından ısrarla gündeme getirilmeye çalışılan ve büyük tepki alan yetkin mühendislik, uzman mühendislik kavramları da böylece yasal düzenlemelerdeki yerini alıyor. Kamu adına, kamu kurumları eliyle yapılması gereken yapı denetimi özelleştirilerek, kâr amacı güden şirketlere devrediliyor. Uzman mühendislik ve mimarlık kavramları yürürlüğe sokularak, yeni mezun olan mühendis ve mimarlar, ucuz emek gücüne dönüştürülmek isteniyor. Yeni düzenlemelerle üniversite eğitimi sonrasında mesleki yeterlilik için belirli bir süre usta-çırak eğitimi süreci dayatılıyor. 595 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin çıkarılmasında temel alınan revizyon taslağında ve ayrıca Bayındırlık Bakanlığı tarafından hazırlanan bazı tasarlarda, imar planlarının denetiminde de benzer bir düzenlemenin yer alıyor olması, endişelerimizi artırıyor.

2 Eylül tarihinde yürürlüğe sokulan yönetmelik değişikliklerinin maddeleri arasına sıkıştırılan, önemsiz bir not izlenimi verilmesi istenen "Standartlar Tablosu" dipnotuyla özelleştirme, planlama kararlarına yansıtılıyor, özel eğitim kurumları ve özel sağlık tesisleri kavramı planlara yerleştiriliyor. Son iki yıl boyunca sürekli tartışılan ve bir reform olduğundan söz edilen, batmış durumdaki belediyelerin kurtuluşu gibi sunulan Yerel Yönetim Reformu Yasa Tasarısı, geçen süre

Açılış Oturumu

içinde, özellikle yetki paylaşımında yaşanan sorunlar nedeniyle sürekli tırpanlandı, sözde reform tasarısının içi tamamen boşaltıldı; yerel yönetimlerin baskılarına ve tepkilerine rağmen taslak yasalaştırılmadı.

Kimi kesimler tarafından kentlerimizin en büyük sorunu olarak gösterilen, kentin imarlı kesiminde yaşayan varlıklı kentliler tarafından kentlerinin çirkin yüzü olarak anılan; ancak çıkarılan imar aflarıyla desteklenen, cesaretlendirilen, politik malzeme haline getirilen gecekondular için hiçbir kalıcı proje geliştirmeyen devletin; bu alanlarda yaşayan yoksul halkı bütçe açıklarına yama yapma niyetiyle orta attığı "Hazine arazilerini işgal edenlere satılması" düşüncesi ise, yeni bir imar affından başka bir yenilik ifade etmiyor.

Merkezi yönetimlerin kentlere bakış açısında var olan politik faydacı yaklaşımın bir benzeri de bazı yerel yönetimlerin uygulamalarında karşımıza çıkıyor. Kentlerde yaşayan tüm halk kesimlerine eşit hizmet götürmesi gereken, varolan sorunların çözümünde önceliklerini bir program çerçevesinde belirlemesi gereken belediyelerin birçoğu, bugün yalnızca günü kurtaracak projelere yöneliyor. Kentlerin tüm sorumluluğunu üstlenmiş olan ve geçmişten gelen mirası geleceğe taşıma sorumluluğunu üstlenmiş olan belediyelerin birçoğu, çalışanlarının maaşlarını ödeyemez durumda; birçok belediye ise, SSK ve diğer kamu kurumlarına olan borçları nedeniyle haczedilmiş durumda. Ancak özellikle büyükşehir belediyelerinin ve diğer bazı belediyelerin uygulamalarına bakıldığında ise, var olan kıt kaynakların son derece plansız ve dengesiz bir dağıtımla kullanıldığı görülüyor.

Yapılan uygulamalar, kentlerin geleceğine yönelik uygulamalar olmaktan çok, günü kurtarmanın ve hızlı para aktarmanın araçları olarak gerçekleştiriliyor. Ankara örneğinde olduğu gibi, kentin yapılmış tüm üst ölçekli plan kararlarına aykırı, ulaşım ana planına aykırı, ulaşım sorununa kalıcı çözüm olmaktan uzak birçok düzenleme ve yatırım trilyonlar harcanarak yapılabiliyor. Yapılan uygulamalar, var olan sorunlara kalıcı hiçbir çözüm getirmeyen, kentin çözüm bekleyen sorunları geleceğe taşıyor. Kent merkezinde trafiği hızla akıtmayı amaçlayan, bilime ve planlama ilkelerine aykırı, kent merkezindeki yolları otoyola dönüştürecek düzenlemelere her gün bir yenisi ekleniyor. Kentlerin gerçek sorunlarına çözüm üretmeyen, ancak "belediye çok çalışıyor" izlenimi vermeyi amaçlayan benzer örneklere birçok belediyede rastlıyoruz. Üstelik bu tür yatırımların finansmanı için var olan yatırım bütçelerinin büyük bölümünün harcanmasının dışında, geçmiş yılların birikimi olan kamuya ait birçok mülk elden çıkarılmakta, kıt olan kaynaklar tüketilmekte; böylece son günlerin moda soygun biçiminin değişik bir versiyonu sergilenerek belediyelerin içi boşaltılmaktadır.

Ülkemiz kentlerinde yaşanan talan ve soygun, bir başka boyutuyla kentlerimizin yakın çevrelerini ve doğal yaşam alanlarımızı da tehdit ediyor. Açılışı da Cumhurbaşkanı tarafından yapılan Koç ve Sabancı üniversiteleri, işgal ettikleri orman alanlarını hâlâ terk etmedi. Yaşanan bu süreç, orman talanında üniversite dönemi olarak tarihe geçti. Gücünü ve desteğini devletin üst düzey yöneticilerinden alan ulusal ve ulusötesi sermayenin "yatırım" adı altında sürdürdüğü talan, İzmir'de Kemalpaşa ve Torbalı Ovalarını, Bursa Ovası'nı, Sakarya Ovası'nı ortadan kaldırırken, Körfezler canlı yaşayamaz duruma geldi. Tahkim Yasasıyla desteklenen ulusötesi sermaye, İznik Gölü kenarında Kargil eliyle, Bergama köylerinde Eurogold eliyle, Sakarya'da Toyota eliyle, Gölçük'te Ford eliyle doğal yaşam alanlarımıza geri dönülmez zararlar vermeyi sürdürüyor.

Geçmişten bu yana yaşadığımız bunca olumsuzluğa rağmen, başta devletin en üst noktasında yaşanan değişim olmak üzere, şehir plancıları olarak geleceğe yönelik umutlarımızın yeşermesini sağlayan gelişmeleri de dikkate alarak, bundan böyle "İstenirse Çankaya'nın bahçesini bile veririm" "Verdimse ben verdim" "Patates otomobilden daha mı değerli" ve "Göç yolda düzelir" gibi planlama karşıtı veciz sözleri artık duymak istemiyoruz.

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu

Meslek odalarının örgütlenmelerinin önüne 12 Eylül sonrasında çıkarılan tüm düzenlemelerin yasalarımızdan çıkarıldığı, demokratik örgütlenme özgürlüğünün hayata geçirildiği bir ülkede yaşamak istiyoruz. Yasa koyucuların, öncelikle meslek odalarının ve sivil toplumun katılımını içine sindirmesini; kamu yararı ilkesine uygun doğal yaşam alanlarını korumayı ilk amaç edinen yeni yasal düzenlemelerin gün geçirmeden yapılmasını istiyoruz. Küreselleşme ve özelleştirme dışındaki çözümleri görmeyen, at gözlüklü, kentleri ve kentlerde yaşayan yoksul çoğunluğun konut sorununun çözümü olarak ortaya çıkan gecekonduları bütçe açıklarına yama, boşaltılan bankalara para ve yandaşlara kamu arazilerini peşkeş çekmenin kılıfı yapmak isteyen bir ülke yönetimi görmek istemiyoruz. Yönetime geldikleri belediyelerin kentin tüm kesimlerine eşit hizmet verme aracı olduğunu bilen, kamu yararının bilincinde, planlamaya saygılı, planlama kararlarını yandaşlara çıkar sağlamanın aracı olarak görmeyen yerel yöneticiler istiyoruz.

Kamu kurumlarında çalışan şehir plancılarının amir-memur kıskacından ve sicil baskısından kurtarılmasını; bağımsız, özgür karar üretme ortamına kavuşturulmasını istiyoruz. İmar planıyla yapılan planlama değil, kentsel rantların paylaşımı olduğunun bilinmesini, bu paylaşmaya alet edilen şehir plancılarının bu konumdan kurtarılmasını ve artık gerçek anlamda planlamanın yaşama geçirilmesini istiyoruz. Şehir planlama eğitiminde kalitenin yükseltilmesini, diplomalı işsizler ordusu haline gelen şehir plancısı oranındaki artışın durdurulmasını istiyoruz. Şehir planlama konusunda hiçbir eğitim almadan, çalıştıkları kurumlarda geçen yılların karşılığında mimarlara emekli ikramiyesiyle birlikte hediye edilen plan yapım yetkisinin hiç zaman geçirilmeden iptal edilmesini istiyoruz.

Depremde ortaya çıkanın fay hattı değil, pay hattı olduğunu haykıran ve sorumlulardan hesap sorulmasını isteyen deprem bölgesi halkının geleceğe ilişkin mesajıyla sözlerimi bitirmek istiyorum: *“Depremi unutmadık, unutmayacağız, unutturmayacağız.”*

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Şehir Plancıları Odası Genel Başkanı Sayın Necati Uyar’a çok teşekkür ediyoruz. Bu arada Sayın Ahmet Priştina, İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı tarafından Kolokyumumuza gönderilen bir mesaj var, onu iletmek istiyorum:

“İzmir’de Dokuz Eylül Üniversitesi salonlarında Dünya Şehircilik Günü nedeniyle Şehir Plancıları Odası ve üniversitelerimizce düzenlenen, mesleki konuların çeşitli yönleriyle işleneceği ve bu güzel ve yararlı toplantının açılışında daha önce kararlaştırılan ve ilan edilen Çevre Bakanımızla buluşma ve yeni İtfaiye Binamızın açılışı nedeniyle bulunamayacağım. Toplantının diğer oturumlarında bulunmak arzusuyla, katılımcılara ve Şehir Plancıları Odasına saygularımı ve başarı dileklerimi sunarım. Ahmet Priştina, İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı.”

İzmir Vali Yardımcısı Sayın Mehmet Baydar’ı, konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet ediyoruz.

İZMİR VALİ YARDIMCISI MEHMET BAYDAR Sayın rektörlerim, değerli katılımcılar; Sayın Rektörüm Emin Alıcı, şehir plancılarımı eleştirdi. Aslında Sayın Rektörümün mesajı göndermesi gereken yer ayrı idi; o mesajı ben ilgili yerlere göndereceğim.

Sayın katılımcılar; hızla gelişen teknoloji ve globalleşme sürecinde, var olduğu herkes tarafından bilinen bilginin doğru ve etkin bir şekilde kullanılması, disiplinlerarası koordinasyonun geliştirilerek bilginin geniş kitlelerin kullanımına sunulması, toplumların geleceğinin biçimlendirilmesinde çok önemli rol oynayacaktır. Artarak gelişen bu bilgi ve teknolojiyi elbette şehir planlamasında da kullanmaktayız; ama ne yazık ki emek ve bilgi ürünü olan bu planlar uygulamada kullanılmamakta veya çıkar uğruna kötü uygulanmakta; bunun sonucu olarak da halkımıza güzel, sağlıklı, yaşanabilir şehirler sunamamaktayız. Çarpık kentleşme dediğimiz bu olgu, ülkemizin büyük ve küçük bütün şehirlerinde görülmekte; olumsuzlukları buralarıda oturanlar tarafından her gün ve saat, yaşlı, genç, çocuk, çalışan ve çalışmayan herkesçe üzülmünerek,

Açılış Oturumu

kızılarak, acı çekilerek yaşamaktadır. İç açıcı olmayan bu durumun sorumluları, elbette bilgi ve şehir plancıları değildir; büyük ölçüde belediyelerimizin başında bulunanlar ve onları çıkarı uğruna zorlayan baskı gruplarıdır. Benim kanaatime göre, bu çıkar gruplarının etkisini azaltacak veya yok edecek olanlar; güçlü, bilgili, kendisine güvenen, insanı seven ve hemşehrisine saygı duyan belediye başkanlarıdır. Tabii ki çıkar çevrelerinin ağır baskılarına dayanabilecek, şehir planlarının uygulanmasını ve hukuku kendisine prensip edinecek seçilmişlerin arkasında güçlü ve her konuda aktif bir kamuoyu gerekmektedir.

Sayın dinleyenlerim; İzmir'imiz, bu yönden ülkemizin en şanslı kentidir. Toplum yararına her konuda kısa sürede kamuoyu oluşmakta ve İzmirililer, sorunlarına ve geleceğine sahip çıkmaktadırlar. Bu oluşumda, sivil toplum örgütleriyle birlikte, basın, yayın ve TV kuruluşlarının büyük katkıları vardır.

Ben, bu düşüncelerle Dünya Şehircilik Günü nedeniyle düzenlenmiş olan, geleceğin planlanmasında yeni ufuklar açacağına inandığım Kolokyumda emeği geçen herkese teşekkür ediyor, başarılar diliyorum ve bütün katılımcılara saygılar sunuyorum.

OTURUM BAŞKANI- Sayın Mehmet Baydar'a çok teşekkür ediyoruz. Bu arada Kolokyum'a gelen telgraflarımız var; onları arkadaşımız takdim edecekler.

SUNUCU- Gelen telgrafları sizlere okumak istiyorum:

"Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu açılış davetiniz için teşekkür ederim. Bu anlamlı etkinliklere katılımları kutlar, sağlık ve esenlik dileklerimi sunarım. Kemal Nehrozoğlu, Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri."

"Dünya Şehircilik Günü Kutlama Haftası etkinlikleri çerçevesinde düzenlenen Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumunun açılışına davetiniz için teşekkür ederim. Şehirlerimizin çevreyle uyumlu, tarihi ve doğal dokusunun korunarak, Dünya Şehircilik Günü Kutlama Haftası etkinliklerinin başarılı geçmesini dilerim. Çalışmalarınızda sürekli başarılar dileğiyle, size ve Odanız üyelerine sevgiler, saygılar sunarım. Bülent Ecevit, Başbakan."

"Odanızca düzenlenen Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumuna nazik davetiniz için teşekkür ederim. Gençlerimizin bilinçlendirilmesine ve konuya büyük katkılar sağlayacağına inandığım Kolokyumun düzenlenmesinde emeği geçenleri kutlar, sizi ve sayın konukları en iyi dileklerle selamlarım. Ömer İzgi, TBMM Başkanı."

Ayrıca katılmayıp telgraf yollayarak Kolokyumumuzu kutlayan Sayın Hikmet Sami Türk, Adalet Bakanı; Sayın Fevzi AYTEKİN, Çevre Bakanı; Sayın Cumhurbaşkan Yardımcısı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı; Sayın Yaşar OKUYAN, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı; Sayın İstemihan TALAY, Kültür Bakanı; Sayın Ahmet Kenan TANRIKULU, Sanayi ve Ticaret Bakanı; Sayın Edip SAFTER GAYDALI, Devlet Bakanı; Sayın Mehmet KEÇECİLER, Devlet Bakanı; Sayın Hasan GEMİCİ, Devlet Bakanı; Sayın Faruk BAL, Devlet Bakanı; Sayın Rüştü KAZIM YÜCELEN, Devlet Bakanı; Sayın Ufuk SÖYLEMEZ, İzmir Milletvekili, DYP Genel Başkan Yardımcısı; Sayın Recai KUTAN, Fazilet Partisi Genel Başkanı; Sayın Deniz BAYKAL, CHP Genel Başkanı; Sayın Mehmet ÖZCAN, İzmir Milletvekili; Sayın Suat ÇAĞLAYAN, İzmir Milletvekili; Sayın Adil AYĞÜN, Manisa Belediye Başkanı; Sayın Selçuk KARAOĞLU, Urla Belediye Başkanı ve Sayın Doğan ALBAYRAK, Makine Mühendisleri Odası İzmir Şubesi Yönetim Kurulu Başkanına çok teşekkür ediyoruz.

TEMATİK AÇIKLAMA

Mehmet ÇUBUK

Tematik Açıklama

OTURUM BAŞKANI- Sayın konuklarımız; şimdi tematik açıklama yapmak üzere Prof. Dr. Mehmet Çubuk'u kürsüye davet ediyoruz.

Prof. Dr. MEHMET ÇUBUK- Sayın Başkan; şahsınızda salonda hazır bulunan, katılan tüm dinleyicileri saygıyla selamlıyorum.

24. Dünya Şehircilik Günü'nün daha dünmüş gibi, ilk başladığı gün duyduğum heyecanı duyduğumu burada ifade etmek istiyorum. Ben, aslında verilmiş olan konuyla ilgili konuşmaya doğrudan başlayacaktım. Ancak Sayın Başkan, küçük bir açıklama ile belki benim de katkıda bulunabileceğimi ima ettiler. 1949 yılında, sonra eğitim gördüğüm Paris'te Şehircilik Enstitüsü'nde okuyan ve oradan mezun olan Arjantinli bir mimar, sonraki aşamada profesör olan Karlos Pajolera, nasılsa bir fikir ortaya atarak, Dünya Şehircilik Günü'nün oluşumunu, eğitim gördüğü kurumdaki insanların katkısıyla; yani daha çok Fransa'daki ilişkide olduğu insanların katkısıyla belirlemiş oldu. Dolayısıyla ilk kez 1949 yılında oluşturulan Dünya Şehircilik Günü, 8 Kasım gün olarak esas olmak üzere, onun etrafında odaklaşan bir esenleşme, bir ülkeler arası ya da komiteler arası; birbirlerine o gün, o ülkenin içinde bazı muhasebelerin yapılarak sonuçlarını iletmesi şeklinde kararlaştırılmış oldu. Yani birtakım insanların bir yerden bir yere giderek, ziyaret ederek, orada tartışmalara katılarak bir şehircilik kutlaması değil; kendi ülkeleri içinde, bu gün çerçevesinde gerçekten olan biten şeyin muhasebesini yaptırmak ve yapmak gibi bir şekilde dönüştürdüler.

1976 yılında ise, bir şekilde Fransa'daki eğitimim sırasında son derece etkilendiğim bu olayı Türkiye'de nasıl yapabileceğimizi, daha çok genç bir eleman iken araştırmalar ve Fransa'da bu işin başındaki hocam olmuş olan, beni eğitmiş olan kişilere yazdığım bir mektup sonucunda; bunun zaten bir şekilde bir komite olarak Türkiye'de var olduğunu, onlarla temasa geçmem gerektiğini söylediler. Bu komite, kişisel ilişkiler sonucu kurularak İsviçreli bir profesörün aracılığıyla, o zaman dekan olan İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Kemal Ahmet Ağru'ya önerilmiş olduğunu söylediler. Aynı anda Sayın Hocayla birlikte mesai yaptığımız, üniversitede ve kuruluşunu tamamladığımız Şehircilik Araştırma Enstitüsünün bünyesinde bu olayı geliştirmek üzere şahsen bu girişimimle başlamış oldu.

Bu olayda merkez her seferinde kayan bir ülke olmakla birlikte, Arjantin'de Buenos Aires'te öldükten sonra Pajolera'nın eşi bunu sürdürüyordu. O yazışmalarda 55 ülke olarak buraya kaydını yaptıran ve aynı anda dünyada bu günü, 8 Kasımı kutlayan sistemin içerisine girmiş olduk ve yeni bir düzenlemeyle o zaman Yürütmeden Sorumlu Genel Sekreterlik görevini almış oldum.

1976 yılında Türkiye'de ilk defa biz, 1. Dünya Şehircilik Günü'nü bir eyleme dönük kutlamış olduk. 1976-1996, 20 yıllık bir dönemde üniversitedeki son derece kısıtlı olanaklarla, kimi zaman önünüze çıkan çok büyük engellerle bunu bayraklaştırmak, Türkiye'nin her yerine dolaştırmak, her yerinde bunun hissedilmesini sağlamak ve o gün, bir-iki gün öncesi bu konuda gerçekten sorumlu kişilerin bir muhasebe yapmasını sağlamak için çok büyük gayretler sarf ettik ve salonda birçok kişinin o günden bu yana öyle ya da böyle katkısı olduğunu burada belirtmek istiyorum.

1996 yılında bu konunun Plancılar Odasının bünyesinde sekreteryanın taşınarak geliştirilmesi, yürütülmesi kararı, 4. Kongre döneminde verilmiş oldu ve görüyorum ki başarıyla o 4. Kongre döneminden bu yana 4. Kolokyum şu anda yapılıyor.

Biraz önce Sayın Oda Başkanının, bu zorlukların içinden çıkarak ve bunun organizasyon güçlüğüne yaşayarak geldiği noktadaki teşekkürünün bana bir altın madalya kadar değerli geldiğini burada söylemek istiyorum, gerçekten bunu hissetmek çok önemli.

Birinci açıklama bu; bir kulübe dönüşmüş olan ve her yıl bugünü bekleyen buluşmak için âdeta bir heyecan içinde bekleyen insanları buluşturan; ama en önemlisi, birilerinin söylemesi gereken

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokiyumu

şeyleri söyletme platformunu yaratma olayı önemliydi. Çok uzun süre, imrendiğim biçimde, -ki mimarlık eğitimimi Türkiye’de bitirip Fransa’ya gittiğim zaman- hayatta o eğitim dönemimde hiçbir bakanı, hiçbir cumhurbaşkanını ve hiçbir sorumluyu siyasal mevkii işgal eden kişiyi karşımda görmemiştim. Bana kentin sorunları ya da ülkenin sorunlarıyla ilgili hiç kimse, hiçbir şekilde bir açıklama yapmamıştı; ama orada gördüm, orada Cumhurbaşkanını, orada Başbakanı, orada bu işlerden sorumlu bakanın nasıl sıradan insanlar gibi gelip de şu andaki gibi bu oturlara katıldığını, konuştuğunu, tartıştığını gördüm, televizyonlarda gördüm ve onu yaşatmak istemiştik. Onu buraya getirmek istemiştik, bir süre oldu, ama sonra bunun hiçbir anlamı olmadığını ve sadece kendi konuşmasını yaparak buradan kişilerin ayrıldığını gördük.

Bu 24. Toplantıda, hemen hemen tamamen kapalı ve sonuç elde etmeye gayret eden bir topluluk haline geldiğimizi söylemek istiyorum. Eğer okunan telgrafların sahipleri burada olsaydı, yani katılmış olsaydı, sıralar dolacaktı ve her biri de söz almak isteseydi, nasıl olacaktı, onu da düşünüyorum. Böylece büyük bir yeni organizasyon düzeni içinde Dünya Şehircilik Günü’nün geldiği bu noktada belirlenmiş olan tema ile ilgili bir hususu açıklamak istiyorum.

İsabetli şekilde geçen dönem; yani bir önceki 23. Toplantıda, “21. Yüzyılda, 3. Binyılda Şehirlerimiz” adını verdikleri toplantıyı düzenlemişti Oda ve bu toplantı, ciddi olarak 21. Yüzyıldaki her şeyin çok hızla değiştiği bir ortamda kentlere bakışın nasıl olması gerektiğini de bize göstermişti. Öyle ki, dünyada 25 yıl sonra, dünya nüfusunun 2/3’ü kentlerde yaşayacak; kaçınılmaz bir zorunluluk, kaçınılmaz bir tablo. O zaman, demek ki kentlerde yaşamın, kentlerdeki olayın, gelişmenin ciddi şekilde incelenmesi gerekmektedir. Kentler hızla değişiyorken, kentleri yeni birtakım sistemler içinde ya da kentlere yeni birtakım aktörler, taraflar ekleniyorken; kentin bu akışını, gelişimini çok yakından izlemek gerekiyordu ve o toplantıda zannediyordum bir başlangıç olmak üzere, 21. Yüzyıl kentine bakışla ilgili ve 21. Yüzyılda yine o değişen kentin planlanması, düzenlenmesi bağlamında planlamaya bakışla ilgili çok önemli sonuçlar ortaya konulmuştu. Benden bu tarzda istenen konuşmamda da ben hemen hemen bu konuları işlemiştim.

Bu sefer düşündüm ve şöyle bir karar verdim: Evet, geçen yıl hazırlanmış olduğum bildiriye geliştirmiş olduğum ya da en azından ilk taşlarını koymuş olduğum konuda geliştirmek ve bunun arkasında biraz daha farklı biçimde, bu kez Türkiye’deki olan biten hususlarda bir görüş geliştirmek gibi. O bakımdan, yazılı olarak verilecek ve sonradan belki elinize geçecek olan konuşma metnimde bunları çok etraflıca belirtmeye çalıştım.

Ancak bir konuya da burada açıklık getirmek istiyorum: Çok önceleri bu konuların belirlenmesinde, bir yıllık bir zaman dilimi içerisinde ciddi birtakım sorgulamalar, tartışmalar ve durum değerlendirmelerinin sonucunda ortaya çıkan bir temanın açıklamasını yapmak, temayla ilgili bir çerçeve bildiriye sunmak benim için çok daha kolaydı. Çünkü o bir yıllık süre içinde hazırlıklarınızı yaparken, bazı şeyleri zaten elde etmiş oluyordunuz. Ancak 15 gün kala böyle bir çerçeve bildiri ya da çerçeve sunuşu yapmak biraz elbette ki güç olacaktı.

Öncelikle geleceği planlama konusunda küçük bir açıklamam olacak. Ben diyorum ki, bütün bu verilen alt başlıkları incelediğimiz zaman, -hatta Sayın Başkanın biraz önce yapmış olduğu konuşmada belirttiği gibi- geleceği planlamak, algılanması zor bir şey. Acaba bu, planlamanın geleceğini tartışmak mı; yani Türkiye’deki planlamanın geleceğini tartışmak mı? Ben, biraz özür dileyerek söylüyorum; bu çerçevede olaya yaklaşarak konuşmamı bir şekilde sınırlandırmak istedim ya da düzenlemek istedim. Çünkü bakınız, alt başlıklarda; imar yaklaşımı yerine konulabilecek bir planlama anlayışının tartışılması, planlamanın konum ve çözümlerinin geliştirilmesi, fiziki tasarımın ötesine geçilmesi, planlamanın zaman boyutunun önemsetilmesi, planlamanın sosyal bir süreç olarak tanımlanması, yeni kent planlama modeli yaratılması, hukuksal ve yasal araçların bulunması, yeni planlama modeli ilkeleri geliştirilmesi, planlama sürecine yeni kavram, terim ve yaklaşımların getirilmesi, planlama ile ilgili olarak da planıcının ve kentlilerin

Tematik Açıklama

rollerinin yeniden değerlendirilmesi; kentlilerin planın nesnesi gibi değil, öznesi olarak kabul edilmesi, özel statülü planlama bölgeleri ve farklı bölge kavramları getirilmesi, alternatif kent planlama yasası tartışılması, kentsel sorunların sistem içinde çözülmesi ve nihayet elbette ki çok doğru olarak uluslararası bilimsel birtakım birikimler ve süreçlerin incelenmesi.

Böyle baktığımız zaman ve bir de son dönemde Avrupa'da yapılan tüm tartışmalara baktığımız zaman, sizi bu konular doğrudan planlamanın geleceğiyle ilgili bir noktaya getiriyor. Onun için bu çerçevede olayı bir parça ele almak istedim.

Dünyadaki hızlı nüfus artışı devam ediyor. Değişimin sonuçları, teknolojik gelişmelerle belirlenen ekolojik hedefler, yeni mekânsal yönler ve yeni kentsel sistemlerin ortaya çıkması, bazı ülkelerin birleşerek daha büyük güç oluşturması, yeni düzenler, sosyal düzenleme sorunları, değişimlerin getirdiği kriz, hemen hemen her ülkede yeni bir ele alışla adını ettiğimiz bu planlamayı ve düzenlemeyi gündeme getiriyor. Dolayısıyla çağdaş problematikler ve ortaya çıkan birtakım durumların değerlendirilmesinde bunların hepsinin bir ülkeden bir ülkeye, bir bölgeden bir bölgeye değişik karakterde ortaya çıktığını, değişik özellikler taşıdığını görüyorsunuz. Yeni akslar yaratılıyor veyahut da yeni endüstriyel akslar yaratılıyor, enerji sorunları almış başını gidiyor ve doğal kaynakların korunması gereksinimi, ülkelerde o ülkenin şehirciliğini yönlendiren mevcut düzenin, mevzuatın ve dolayısıyla vasıta ve mekanizmalarının yeniden gözden geçirilmesini, yeni yönler bulunmasını zorunlu kılıyor. Sadece Türkiye'de değil; ama dünyanın birçok ülkesinde gelişmekte ve gelişmiş ülkelerde bu konu tartışılıyor. Eğer Avrupa bağlamında olaya yaklaşırsanız, Avrupa Birliğini oluşturan ülkelerin hepsinde uyumun olabilmesi için son derece önemli tartışmalar gündeme getiriliyor.

Sadece son bir yılda Avrupa'da yapılan bu tartışmalarda çok önemli konulara yaklaşımlarda; örneğin Uluslararası Konut Planlama Federasyonunun Rotherdam'da Eylül 2000'de yapmış olduğu konuda, Kentsel Ağlar ve Yeni Bir Planlama Perspektifine Doğru Uluslararası Kongresi ya da Almanya'da, özellikle sürdürülebilirlikle ilgili -o bağlamda değerlendirebileceğimiz- katkı sağlamak üzere bir uluslararası kongre, Temmuz 2000'de Berlin'de global konferans ve kentin geleceği ve planlamanın geleceği üzerine bir toplantı düzenlenmiş bulunuyor ve burada çevresel ve toplumsal olarak kabul edilebilir bir kentsel gelişme yaratılmasının hedefleri ortaya konuluyor. Çünkü normal, Dünya Çevre Kongresinden sonra 4 ya da 5 noktada yapılmış olan çalışma grupları, bu sonuçları elde etmek için büyük gayret sarf ediyor. Belçika'da "Yeni Bir Şehirciliğe Doğru Gelişim" diye bir başka toplantı, Hollanda'da "Mekânsal Perspektifler İçin Bir Yeni Görüş" ve nihayet benim de üyesi bulunduğum Dünya Şehirciler Birliğinin önümüzde Eylül 2000'de tartışılacak olan konusu, 37. Kongrede "Enformasyon Çağında Planlama." Demek ki zaten bu konular dışımızda tartışılıyor ve son derece önemli birtakım sonuçların elde edilmesi için gayretler sarf ediliyor. Plancılar Odasının 24. Kongre için, daha doğrusu Kolokyum için seçmiş olduğu konunun isabet derecesi de böylece anlaşılıyor; o bakımdan kendilerini kutlamak istiyorum.

Bir şey tabii burada ortaya konulmak durumunda; bunu üzülerek söylüyorum: Böyle bir toplantı, biraz önce söylediğim Avrupa'daki en azından 5-6 tane toplantı, o ülkenin en yetkili birimleri tarafından organize ediliyor ya da en azından katılıyorlar. Şu anda Çevre Müsteşarlığının ya da Çevre Bakanlığının bir şûrası var, aynı tarihte başladı ve ben isterdim ki, burada 30 tane telefon, telgraf değil, ama ciddi olarak bu konunun sahibi konumunda olan iki ya da üç tane bakanlığın bu konuya destek vermesi, bu konuda ciddi taraf olması ve bunu bizzat kendisinin, Türk toplumunun önündeki büyük kapıların açılması için bir gereklilik, bir zorunluluk olarak görmesi ve bu toplantıyı birlikte düzenlemesi. Ben bunu çok arzu ederdim; bu Çevre Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı olabilir tabii... O ortak hareket etmenin ne yazık ki biz dışında kalmış bir toplantıyı şu anda izliyoruz.

Burada, bu bahsettiğim toplantılar içerisinde kente verilen önem, biraz önce söylediğim çerçevede büyük bir önem kazanan kente verilen ve kentteki değişime verilen önem ve onun ortaya koyduğu itmelere planlamanın geleceğine dönük düşünceleri birkaç spot düşünce halinde size sunmak istiyorum. Çünkü gerçekten kente bakmasını bilmeden, kent yarınının ne olacağını, ne olduğunu anlamadan bizim herhangi bir şey yapmamız olası değil. Ben, bu toplantının 1950'li yıllardan bu yana yapılan imar yasalarının yaz-boz örneği uygulama sonuçları ve yetersizlikleri üzerinden, son zamanlarda hazırlandığı ve Meclise gönderildiği söylenen yeni İmar ve Şehircilik Yasa Taslağının bu dönüşümde hiç olmazsa bir ön adım olmasını arzu ediyorum. Bu, aslında belki de geçmiş yılların ortaya koyduğu olumsuzluk ve yetersizlik yaratan tarzına bu platformun bir katkısı; yani yeni bir şehircilik anlayışı ve yasasının, şehirciliğin bir rövanşı olarak ortaya çıkmasını arzu ediyorum. Çünkü çok yüklü bir programın içerisinde son derece önemli konuşmaların olduğunu herhalde katılımcılar yakından izlemişlerdir.

Burada bu kentle ilgili o bahsettiğim toplantılar içinde ortaya çıkan bazı görüşleri kısaca verdikten sonra da birkaç asetarla, özellikle bu Kolokyumun ortaya koyduğu yeni kavramlar yaratılması, yeni tanımlara ulaşılması ve sistem önerileri gibi isteklere yanıt getirecek. Devamını isteyenler, kitabı temin etmek suretiyle izleyebilirler. Yapmış olduğum bir çalışmanın sadece ana hatlarını; yani Türkiye'de imar düzeninden şehircilik düzenine geçme gerekliliğine dayalı bir Türk şehircilik imar mevzuatının ortaya çıkışının temel çizgilerini vermeye çalışacağım. Benim için çok büyük bir fırsat, o nedenle Odaya çok teşekkür ediyorum. Çünkü kitabın yayınlandığı tarihten bu yana çok az sayıda basıldı, 500 adet basıldı ve belki şu anda tükendi, bu konunun ne kadar geniş çevrede tartışılmak istendiğini gördüm. Bunu burada belki de özet olarak verme fırsatı olacak.

20. yüzyılın getirdiği tüm değişimler, 21. Yüzyıl kent olgusuna daha farklı yaklaşımları gerektiriyor. Geçtiğimiz yıllarda beşeri yaşamımızla ilgili ortaya çıkan sorunlar arasında en önemlisi, kentsel içerikteki bu sorunlar. Dolayısıyla bununla ilgili değişimler ve bunun belirtileri olmuştur. O bakımdan zaten son dünya kongresi, "Kentler Zirvesi" olarak düzenlenmedi mi?

Kent, giderek devamlı gelişen ve gelecek arayan bir olgu olarak insanları meşgul ediyor ve Batılı toplumlarda kent bugün geleceğini arayan bir varlık olarak belirtiliyor. Bu toplumlar, 1970'li yıllardan itibaren toplumsal ve bireysel yaşamın tüm boyutlarını etkisi altına alan derin bir değişimin içine girmiştir. Uzun zaman diliminde oluşan karar sistemleri değişimi başlatmıştır; kişi, grup ve kurum kimlikleri ve dayanışma röperleri bir kriz içerisine girmiştir. Günlük yaşamı ortak olarak organize etmede demokratik eksiklikleri ortaya koymuşlar, kenti ortak organize etme yolu bulmuşlardır. Bu bağlamda, kentlerin geleceğinin tartışılmasında, gelişmiş ülkelerde daha başka tarzda kentlerin yönetilmesiyle ilgili bir sorun ortaya atılmıştır ve kentlerin geleceğinin belirlenebilmesinde kentleri yönetme kapasitesinin çok önemli olduğu ve bu işin bununla doğru orantılı olduğu görüşü ortaya çıkmıştır.

Kentin ortak bir mülk ve toplumsal bir varlık olduğu gerçeği, kentte bir kamu yönetiminin varlığını ortaya koyuyor, bunu gerekli kılıyor; bu yoksa, zaten kent yönetimi yok. Batılı toplumlarda, serbest ekonomide bugün kentin sosyal boyutunun garanti edilmesinin de çok zor olduğu ve bununla ilgili zorlukların ortaya çıktığı da biliniyor; kentin yönetimi ya da kamusal yönetim kapasitesiyle pazar mekanizmaları karşı karşıya getiriliyor. Zaten değişmeler karşısında gelişme stratejileri kavramına gelinmesinin nedeni bu değil mi?.. Stratejik gelişme, artık kentsel ortaklaşma için bir zorunluluk değil mi?.. Bir bakıma stratejik gelişme, genel çerçeveyi çizmeye, kamu eylemi ve özel sektör arasında karşılıklı ilişkileri ve rolleri kentin ortak vizyonu içinde hedefe gitmede yardım eden bir düşünce eylemi değil mi?

Stratejik gelişmenin en önemli aracının ne olduğunu da burada belirtmek gerekiyor. Kentlerin ve kurumların beklentilerini ortak ve bireysel biçimde en iyi yanıtının bulunmasına cevap veren bu olay, kentsel marketing olarak ortaya çıkıyor; yani pazarlama. Elbette burada kentsel marketing

Tematik Açıklama

olayını, toplumsal yararın iyileştirilmesi, yükseltilmesi ve ekonomik etkiyi arttırmak için çok sayıda hizmetin ve ilişkilerin kalitesinin tanınması, buna tanım getirilmesi olarak almak, bu açıdan değerlendirmek gerekiyor.

Dünyada gelişmiş ülkelerdeki bu hızlı değişimin içinde, sosyo-ekonomik sistemin temel değişimine tanık olurken; gelişmiş toplumlar, aynen 15. Yüzyılda tarımsal devrimin, 19. Yüzyıldaki sanayi devriminin ortaya çıkması gibi, bugün bir enformatik devrimin ardından gidiyor. Dolayısıyla toplumlarda mekânın organize edilmesini çok önemli bir noktaya getiriyor ve profesyonel bir meşguliyet haline getiriyor. Bugün Batıdaki ilgi alanı bu; yeni tekniklerin ve teknolojilerin bulunması. Biraz önce Sayın Rektörümüzün ve diğer konuşmacıların da altını çizdikleri gibi, bu teknolojilerin gelişmesi, yeni tekniklerin bulunması, tabii özellikle iletişim teknolojisindeki gelişmeler, kentlerdeki hareketlilik modelini etkiliyor, zaman-mekân kavramını değiştiriyor. Dün bir saatte bir A vasıtayla gittiğiniz bir yere ya da 10 saatte gittiğiniz bir yere; vasıtanın gelişmesi, teknolojik olarak getirilen yenilikler, belki de 5 dakikada gitmenize olanak veriyor. Ancak bilgi çağında, enformatik çağda, hiç gitmeden, ekran üzerinde bir şekilde oraya ulaşabiliyorsunuz.

Zaman-mekân kavramının planlamada son derece önemli bir noktaya geldiği ve sıfırlandığı bir ortamda, planlamanın nasıl yapılacağı ve plancının nasıl hareket edeceği, büyük önem kazanıyor. Bu gelişmeler, elbette sadece teknik alanda yansımaları bulmuyor, toplumun nasıl organize olacağı konusunda da yansımaları buluyor. Artık bankaya, artık bir ticaret birimine ya da artık bir hastaneye arabınıza atlayıp ya da bir vasıtaya atlayıp gitmek yerine, ekranınızda tuşa baktığınız zaman, birtakım konsültasyonları yaptırmak ya da alışverişinizi yapmak gibi bir noktada. Evet, asıl organize edilecekler, e-ticaret ve başka olaylar; bunun toplumumuza yansımış olan, halen kullanılan sonuçları olarak görülüyor.

Evet, bütün bunlar, toplumun nasıl organize olacağına ait düşünceler ve eylemlere de yansıyor. Toplumun politik, sosyo-ekonomik ve kültürel sistemlerini de etkiliyor ve bu çerçevede derin ve yeniden düzenleme olgusu karşımıza çıkıyor. Bu durum; planlamanın, elbette ki plancının da yeni rollerinin neler olması gerektiğini bize gösteriyor; yeni araçların ve de yöntemlerin ne olduğuna ya da ne olacağına araştırılmasına bizi sevk ediyor. Batılı gelişmiş toplumlar, bu perspektifte yeni kamusal modeller, yeni kamusal kavramlar ortaya koyuyorlar; hatta kentsel kontekste, kente yaklaşımda yeni formatlar yaratmaya çalışıyorlar ve bu formatta planlamanın, plancının rolünün ne olduğunu araştırıyorlar. Bu ülkeler, enformatik devrimin yarattığı yeni teknolojilerin kentlerdeki hareketliliğin etkisinde zaman-mekân boyutunun planlamada ortaya çıkarttığı paradoksun nasıl karşılanacağını araştırıyorlar. İletişimin sıfıra indirildiği, biraz önce söylediğim gibi, zamansal ve fiziksel boyutun bundan böyle kentsel mekandaki yorumu da fiziki yapıya eklememelerin nasıl olacağını, bunun nasıl sağlanacağını, planlamanın bu konuda neyi, nasıl, ne ölçüde getireceğini araştırıyorlar. Bütün bunlar, Batılı gelişmiş toplumlarda planlamanın geleceğinin sorgulanmasına bizi yönlendiriyor.

Bakın, biraz önce adını ettiğim Uluslararası Konut ve Planlama Federasyonu'nun, Berlin Kongresi'nin tartışma konusu olarak belirlediği husus, yeni bir planlama perspektifi arayışı çerçevesinde demiştim; görüşler benim için çok önemli, onları iki kelimeyle söylemek istiyorum:

Kentsel yarışın, kentteki farklı bir kimlik bulmaya zorladığı; dolayısıyla yeni kavramların kentin değişim gerçeğini yakalaması gerektiği belirtiliyor. Burada elbette asıl konu, bu yeni gelişmelere planlamanın nasıl yardımcı olabileceğinin araştırılması oluyor. Bu konuda da alt tartışma konuları içerisinde yeni gelişmelerin, kentin değişimiyle ilgisi çerçevesinde uluslararasılık ya da uluslararasılaşma, girişimcilik, inisiyatif olarak ve müdahaleler; yani entervansiyonlar olarak üç konuda bunun olabileceğini ve araştırmanın bu üç konuda yürütülmesi gerektiğini söylüyorlar. Yani kentin değişiminin küresel koşullara referanslı olması bir zorunluluk. Kentin değişiminde

girişimciliğin yeni bir boyut olarak, yeni bir yanıt olarak getirilmesi ve kentin değişimine müdahalelerin, entervansiyonların neler olabileceğinin araştırılması, planlamanın bu çerçevede bir yaklaşım içinde yeniden tanımlanmasını gerektiriyor. Çünkü kentsel yaşamın ve planlamanın yeni aktörlerinin doğası, sayısı, kentsel arayışların karmaşıklığı, mekânsal isteklerin karşılıklı ilişkileri ve teknolojik gelişme, kent ve bölge ölçeğinde yeni perspektiflerin ortaya çıkmasına ve araştırılmasına bizi götürüyor.

Bu değişme olayı, küresel karakter taşımaktadır. Büyüme olumsuz mekânsal sorunlarla ortaya çıkmaktadır. Teknolojik gelişme ve küresel koşulların dinamik yapısı kentleri biçimlendirmektedir. Kentler, kapitalin, bilginin ve halkın artan istek ve gereksinimlerine yanıt vermek ve ayak uydurmak zorundadır. Ancak kentlilerin küresel güçleri kullanmada kendi çıkarları için gayret sarf etmelerini de gerektiriyor. Bu anlamda yeni oluşumlar, biliyorsunuz, yeni ortaklıklar yaratılıyor, sivil toplum örgütlerinin giderek güç kazanması, buna bir örnek.

Burada önemle ortaya konulmak istenen, kentselin anlamı ve kentsel yaşamın kamusal özelliklerinin değişmekte olduğudur. Dolayısıyla yeni aktörler olarak girişimler, yeni mekânsal ilişkiler araştırılmaya öne çıkıyor; yeni değerler, kültürler arası ilişkiler gelişiyor. Kısacası Batı toplumlarında küresel kentte insan yaşamı sorgulanıyor. Elbette bu gelişmeler, -küreselleşme sürecini kastediyorum- planlamayı etkiliyor, planlamanın geleneksel demokrasisi, araçlar ve ulaşılabilirlik kıstasları yeniden değerlendiriliyor. Yani asıl sorun, bu koşullarda planlamanın küresel kent ölçeğindeki beklentilerinin nasıl karşılayacağını bulunması oluyor. Çünkü mevcut planlama kavramı, mevcut araçlar, bizde ve dışarıda da bu sorulara yanıt getiremiyor. İşte bu da Batılı toplumları; ama şimdi bizde de bizi küreselleşmeyle gelen gelişmede planlamanın yeni olanaklarını ve araçlarının yaratılmasını kaçınılmaz olarak gündeme getirmemizi sağlıyor. Dolayısıyla bu toplantıda getirilmiş olan bu çerçevedeki anlatım içerisinde, kentin bu hızlı değişimi ve sadece ulusal sınırlar değil, küresel çerçevede bunun geldiği noktada her şeyin değiştiği bir anda bunu bizim kendi bünyemize de yansıtmanız gerekiyor.

Yönettiğim ve çok başarılı bir doktora çalışmasında, doktora adayının tezinin anlatımında ortaya koyduğu 3-4 tane tabloyu, öncelikle bütün bu durumu özetlemesi açısından göstermek istiyorum. Geleneksel kentin planlama anlayışında çok özet, belki kısa bir süre bırakırsam daha kolay görebilirsiniz; ama burada mevcut siyasal yapının hizmet ilişkisi içinde oy potansiyelini arttırmaya yönelik kentsel politikalar eşliğinde planlamayı onamayı, uygulamayı ve diğer yandan kısa dönemde çıkarlar için yapılan yasal değişikliklerin imar mevzuatına etkisini sizlere aktarmak istiyorum.

Burada sonuçta plandan bağımsız gelişen kentler, bizim mevcut geleneksel planlama anlayışımız içinde kamu yararı ve sürdürülebilirlik ilkelerinin ihlal edildiği, kentsel mekânın sözde demokratik yöntemlerle paylaşıldığı, yerel kimliklerini yitirmiş, küresel şebekelerde rekabet şansı olmayan kentlerimizi bize getiriyor.

Ekonomik, sosyal ve kültürel yapı, siyasal yapı, azgelişmişliğin üzerine geldiği bu ortamda, çözüm bekleyen, kenti etkileyen yasal kurumsal yapı, planlama süreci, plan kademelenmesi ve planlama kurumu; öbür tarafta ister istemez deminden beri anlatmaya çalıştığım tüm bu gelişmelerin özetlendiği yeni teknolojik paradigma, kentlerin ardındaki itici gücün değişimi, çağdaş kentsel dinamikler, küreselleşme, sürdürülebilirlik, özelleştirme ve kentsel ölçekte kimlik bunalımı, kentin algılanma biçimi, sonuçta burada gördüğümüz gibi çözüm bekleyen kentte kentsel gerçekler şöyle ortaya çıkıyor: Ülkesel ölçekte dengesiz kalkınma, kentsel ölçekte kaçak yapılaşma, kent merkezlerinin çöküşü, altyapı ve donatı yetersizlikleri, doğal, tarihi, kültürel değerlerin kaybı, kentsel gerilim ve kimliksiz kentler. O halde doktora adayının getirdiği gibi, çağdaş kent planlama modelini koymak ve üzerinde bir iki şey söylemek, bunu anlatacaktır.

Toplum, katılımın planlama kurumunu destekleyen, katılımın ve denetimin eşgüdümü ve müzakere tarzı; ki Türkiye'de henüz bu konuda bir örnek de yok. Üstyapı kurumlarıyla özel sektör-yabancı

Tematik Açıklama

sermaye ilişkisi içerisinde çağdaş, planlı kentlerde denetimi, eşgüdümü, müzakere tarzlarıyla bir noktaya gelmiş olan çağdaş planlı kentlerde kamu yararı ve sürdürülebilirlik ilkelerine göre planlanmış, kentsel mekanın gerçek demokratik yöntemlerle paylaşıldığı, yerel kimlikleri koruyan; doğal-kültürel değerlerinin planlama sisteminin yanı sıra, kamu bilincinin güvencesi altına alındığı, kamu sektörü-özel sektör sinerjisinden küresel şebekelerde rekabet edebilme gücünü yaratan interaktif mekanizmalarla donatılmış bir kent modeli ortaya çıkıyor.

Tabii burada fazla açıklama getirmek istemiyorum. Doktora adayının bu toplumla ilgili getirmiş olduğu şemada da, bütün bu aşamaları geçtikten sonra, uygulama-değerlendirme safhasından da geçtikten sonra aşağıda açıklama görüyorsunuz.

Bunları açıkladıktan sonra, konuşmamın ikinci bölümünü oluşturan, biraz önce söylediğim çalışmamın kısa çerçevesini, özetini size vermek istiyorum. Yine bunları asetat aracılığıyla size aktarmaya çalışacağım.

Özür dileyerek söylüyorum; özellikle buradaki programda ortaya çıkan yeni kavramların yeni yaklaşımların, sisteme götüren düşüncelerin getirilmesiyle istendiği için, asla bu konuşmamın içerisinde bütünü veremeyeceğim. Fakat zaten 15-20 yıldır üzerinde çalıştığım ve geldiğim noktadaki düşüncelerimi ve bu anlamda katkı da olacağı için vermek istiyorum. Dolayısıyla burada öncelikle bir hususu söylemem gerekiyor ki, bu üniversal değerler ve küreselleşme bağlamında ulusal çıkarları kollama açısından bir şehircilik sistemi olduğunu hemen belirtmem lazım. Türkiye'nin gelişen dünya koşullarında, kendi değerlerini koruyabilmesinin çok önemli olduğunu söylememe gerek yok.

Uluslararası güç, her şekilde kendisini gösteriyor. Güçlü servis yoğunlaşmasıyla kentler, ekonominin ileri sektörleri için ulusal planla asla ilişkisi olmadan, stratejik ulaşım sitelerine dönüşüyor. Kent ya da bölge ekonomisi, ulusal gelişme çizgisi dışında, ulusala karşı bir gelişmeye kayabiliyor. Ülkemizin de küresel düzene uyum sağlamak için teknoloji, verimlilik, demokrasi, insan hakları, iş hukuku gibi küresel normları uygulaması elbette kaçınılmaz bir gerekliliktir. Yeni dünya düzeni, iktidarları küresel düzenin gereklerini yerine getirmeye zorluyor. Hükümetin son bir yıldır yaptığı çabaları anımsamaya davet ediyorum. Başka bir seçenek de olmadığını söyleyebiliyoruz.

Bütün bu oluşumlar, gelişmiş ülkelerde bile var olan bir çabaya dönüşüyor ve bu dikkatimizi çekiyor. Ussal bir şehircilik sistemi olarak ifade ettiğim ve ülkelerin kendi düzenlerini yeni düzene adapte etmek, iliştiirmek, varolan şehircilik sistemlerini uyumlulaştırmak anlamına gelen bu oluşum, bir anlamda yeniden yapılanma sürecini gerekli kılıyor. Ülkemizde varolan imar düzeni anlayışıyla ve imar sistemiyle böyle bir uyumlulaştırmaya gitmek de pek olanaklı gözüküyor. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında; böyle bir anlayıştan hareketle ülke bütününe yayılan ve küreselleşme normlarına uyum sağlamak kadar, küreselleşme baskılarına da karşı koymak için ulusal çıkarları kollamada bir zırh oluşturacak ulusal şehircilik sistemine geçilmesi ve mevzuat oluşturulması gerekiyor. Bu, bir imar reformu yapmak değil, İmar Yasasını değiştirmek de değil; ülke bütününde kaynaklarının korunmasına, kullanılmasına, değerlendirilmesine yön verecek bir ele alış, daha doğrusu sistematik bir yaklaşımın yaratılması demek oluyor.

Ülkemizde küreselleşmenin varolan çökertme, çözülme, zayıflatma zorlamalarını göğüsleyecek, ulusal çıkarları kollayacak ve denge unsurunu gözetecek bir hazırlık içinde olmayı ve söylendiği gibi, yerelin iddialarıyla küresel çıkarlar arasındaki ulusal dengeyi ya da uzlaşmayı sağlayacak strüktürlere, organlara, kurumlara gereksinim bulunmaktadır. İşte bunun için ulusal bir sistem, işte bunun için başka bir deyişle ülkesel şehircilik sistematigi, bize bu savunma sistemi olanağını verecektir.

Bugün dünyada, özellikle gelişmesini tamamlamış ülkelerde, bilgi ve eylemin bütünleştiği organizasyonel oluşumlar, küreselleşmenin getirdiği değişim mantığında çevresel konularla ilgili

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu

gözlemleme ve araştırma sistemleri geliştirilmektedir ve bu amaçla güvenilir ve sağlam stratejiler belirlenmektedir. Türkiye'nin, değerler bütününe ve keza bunları içeren ulusal toprakların kullanımına egemen olamama ve bu topraklarda yaşayanların yaşam koşullarını geliştirmede yeterli olamamama durumundan çıkması; küreselleşme koşullarında ülkesel, bölgesel çıkarlar açısından kendini savunur hale gelmesi ve bu bazda gelişmesini yönlendirmesi kaçınılmaz oluyor. Dolayısıyla buradan hareketle, bir ülkesel şehircilik sistemi önerisini getiriyorum.

Tabii burada kullandığım kavramsal nitelikteki sistem sözcüğüyle, ülkede doğal ve beşeri ortamlardaki değerler bütünü içinde, mekânda ve zamanda sürekli olan bir değişim ve bu değişimin kimliğini oluşturan öğeler ve bu öğeler arasındaki ilişkiler olarak belirlemek istiyorum; aldığım, kullandığım anlamda sistem bu. Bu kabul içinde kullanılan sistem sözcüğüyle ülkede planlama ve düzenlemelerin geleceğiyle ilgili çevreselci bir sistemin ortaya çıkması, geliştirilmesi ve tanımlanması anlamına geliyor. Dolayısıyla burada daha ayrıntıda pek getirmek istemiyorum; söylediğim gibi, bu bir yazılı metin olarak vereceğim için, orada bunları görmek fırsatı olacaktır, bu konuşmanın amacı da bu değildir. Ama yeni kavramların mutlak getirilmesi, yeni kavramların sokulabilmesi için yeni sistemin getirilmesi ve bu yeni sistemin de büyük bir fırtına gibi gelen, ülkeleri etkisi altına alan, asla kaçınılmazlığı olan bir büyük olayın karşısında değerlendirmek gerekiyor.

Burada çok basit yeni tanımlar var. Gördüğümüz gibi, Türk şehirciliği için sistem önerisinde, ülke şehirciliği; bunu ülkenin düzenlenmesi, bölge planlama, alt bölge, metropoliten bölge planlama ve de "kentsel bölge şehirciliği" adı altında gelişmeyi yönlendirme şehirciliği, düzenleme şehirciliği, eylem şehirciliği olarak ayırmak mümkün oluyor.

Burada size sadece kavramı göstermek için, kentsel bölge kavramını, şu hipotetik şemayı göstermek istiyorum: Geleneksel bölge anlayışından ötede, belirli ortak çıkarların söz konusu olduğu kentler var; komşu kentler, sınırları birbiriyle bitişik. Bu kentler, bir gölü paylaşıyor olabilirler, bir ormanı paylaşıyor olabilirler ve bir önemli altyapıyı paylaşıyor olabilirler. Burada gördüğünüz A kenti, B kenti, C ve D kentinin kendi istekleriyle bir araya gelerek, birinin yaptığı eylemin diğerini rahatsız etmeyeceği biçimde bir ortaklık anlayışı içinde, bu alan içerisinde gelişmeyi yönlendirme şehirciliği adı altında planlamayı yapabilirler. Bu ana plandan sonra, bu verilere göre her kentin kendi içerisinde arazi kullanım planlamasını yapması ve onun altındaki daha alt birimlerde de uygulamaya dönük kentsel tasarım projelerini yapması mümkün olabilir. Bu konuda İstanbul, İzmit ve Bursa, ilginç bir örnek oluşturuyor. Dünyada gelişmiş ülkelerde bu örnekler var; Amerika'nın doğu kesiminde, yukarıdan aşağıya kentlerin oluşturduğu, 40 milyona yakın bir nüfusun yaşadığı, bir amalgane olmuş o kent yapısı, neyse... Ne yazık ki lineer biçimde Türkiye'de önüne geçilemez biçimde ve konormatif bir gelişme şeklinde İzmit Büyükşehir statüsündedir, Bursa Büyükşehir statüsündedir, İstanbul süper bir şehir statüsündedir. Bunların hepsinin birbirine etkisi vardır, birini diğerinden ayırarak kendi sınırları içerisinde sorunlarını çözmek mümkün değil. Demek ki bu anlamda konseptin de geliştirilmesi olanaklı oluyor.

Burada sadece çerçeveyi vermek istediğimi belirtmiştim. Çalışmanın sadece bir tanımlama değil, bunun örgütlenme ve işlemeye dönük bütün aşamaları etüt edilmiştir. Burada ülke şehirciliği, kentsel bölge şehirciliği ve özel amaçlı şehircilikle -demin söylemeyi unuttum; ama okuduğunuzu sanıyorum- ilgili tüm ilişkiler; örneğin kentsel bölge şehirciliğindeki organlar, onama şekilleri, bunların hepsi geliştirilmiş oluyor.

Ayrıca şunu da söylemem gerekiyor ki; kamu kesimine kabul ettirilecek ya da genelde kabul ettirilecek bir kavramın, bir düşüncenin, bir sözcüğün herhangi bir şekilde resmi bir tanımı da olamadığı için; çeşitli kişiler, üniversiteler ya da kurumlar, her biri kendi düşüncesi, kendi isteği, kendi tanımı doğrultusunda bazı kavramları Türkiye'ye getirmekte. Ancak bu kavramlar başkası

Tematik Açıklama

tarafından, başka kurumlar tarafından ne kadar kabul edilmektedir, bunu bilemiyoruz. Oysa Fransa'da, Academy Français'in dille ilgili en yüksek kuruluşunun bir üyesinin de sekreter olduğu ve bu işle ilgili kişilerin oluşturduğu, bakanlık bünyesinde bir kuruluş. Örneğin, şehircilik sözcüğünün o ülkede kullanıldığı zaman, en azından kamuda ve de üniversitelerde onunla ilgili olan, alışverişi olan kesimlerde ne anlama geldiğinin anlatılması ya da biçimlenmesi yapılıyor. O zaman orada Ahmet de kullansa, başkası da kullansa, bir kurum da kullansa, bunun anlama geldiği belirleniyor.

Ben, şehircilik sözcüğünün arkasına sığıyorum değilim; ama şehircilik, genelde planlamayı da içeren çok farklı bir kavram. Dolayısıyla bu tez ya da bu çalışma onun üzerine kurulmuştur ve bu, tartışmaya açıktır. Genelinde bunun yerine başka bir şey konulabilir mi? Hep soruyorlar, "Neden planlama değil de şehircilik sistemi" diye; çünkü planlamanın da bunun içinde olduğunu söylüyorum. O nedenle bu çalışma, tamamen bir rezerv çerçevesinde sunulmuş oluyor ve de Türkiye'de bu katkıların mutlaka çok daha fazla sayıda olması gerekiyor. Ancak galiba son çıkan yasada, yasa taslağında, dikkat ederseniz ismi "İmar ve Şehircilik Yasası" olarak belirlendi. Bu çalışmanın benim kitabımın tam ortaya çıktığı bir dönemdeydi, birtakım alışverişler oldu; ama şahsen hiçbir zaman temasta bulunamadım. Sanıyorum çıkan metinde birtakım şeylerin hiç olmazsa orada yeri bulundu. Örneğin, kentsel tasarım çok hoş bir sözcük; herkes, ama herkes her yerde, her şekilde bunu kullanıyor ve bunun arkasındaki anlamı ortaya koymaya çalıştığımız zaman, çok farklı bir tablo ortaya çıkıyor. Ancak kimi zaman mimar kesimi, "Planlama ne demektir, planlama yoktur, planlama diye bir şey yoktur, mimar bunu yapmaktadır" gibi bir söylemi de dile getiriyor. Peki bunlar nasıl çözülecek?

Konuşmamın son kısmında değinmek istediğim husus; -bu yazılı metinde bulacaksınız- bu sırt sırta dönüklüğün; bunca önemli gelişmeler varken, iki meslek grubunun, meslek odasının anlaşamamasının ve hâlâ daha yetki kargaşasının var olmasının ortadan kaldırılmasıdır. Ben mimarım, mimarlık yapıyorum; aynı zamanda plancıyım, plan yapıyorum, araştırıyorum; kentsel tasarım yapıyorum, araştırıyorum, yani bütün bunlarla ilgili hem Mimarlar Odasının, hem Plancılar Odasının da üyesiyim. Ancak anlamadığım bir şey var ki; bu konular, yani bunların sırt sırta dönüklüğü giderilemiyor. Şahsi gayretlerim çok oldu; ama sonuç alamadık.

Şimdi bana söyler misiniz; bir kent düzeni içinde fiziksel oluşumda, oradaki yaşamın içinde geçtiği yerde eğer şehircilik ve mimarlık arasında bir diyalog yoksa, oradan bir sonuç alabilir misiniz? Bu diyalog nasıl olacak, bu diyalogu kim kuracak? Antik Dönemde mimar egemendi ve mimari düzen, kentsel düzenin ta kendisiydi. Ama tarımsal düzenin içerisinde bu böyleydi; sanayileşmeyle ortaya çıkan kaostan kentlere getirdiği her türlü melanet, mimarlık ve şehircilik arasındaki ilişkiyi kopardı attı. Mimar ne yapacağını bilemez halde ve plancı da kenti alabildiğince zonlara ayırarak, "böyle olur, böyle olur" demek durumunda kaldı ve de bu kopukluğun giderilmesi gerçekten gerekiyordu. Bugün artık sanayi ötesi toplumlarda çoktan gelinmiş olan ve giderek tarımsal ve sanayi devrimi, -şimdikine de enformatik devrim diyorsak- enformatik devrimde bütün bunların aşılması gerekiyor.

Mimarlık ve şehircilik arasındaki diyalogun kurulmasındaki önemli alan kentsel tasarımdır; bunun da ulusal ölçekte gerçekten bir tanımının yapılarak, her tarafın bu konuda antant kalması, yani bir şekilde uyum sağlaması gerekiyor. Onun için bunca büyük sorunların var olduğu bir ortamda birlikte çalışma koşullarının bizi öyle çalışmaya zorladığı bir ortamda, bu sırt sırta dönüşü asla kabul edemediğimi ifade etmek istiyorum. Bunun mutlak şekilde çözülmesi gerektiğine ve güç birleşmesiyle sinerjinin yaratılarak, demin söylediğim çerçevede değişen kentlere biçim vermek için, bu söylediğim sistemleri oluşturmada birlikte çalışmamız gerektiğine inanıyorum.

Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu

OTURUM BAŞKANI- Sayın Prof. Dr. Mehmet Çubuk'a, katkılarından ve ortaya koyduğu temel temalar nedeniyle çok teşekkür ediyoruz.

Böylelikle tüm konuşma yapan katılımcıların katkılarından ötürü kendilerine teşekkür ediyoruz ve birinci oturumu kapatıyoruz. Bir öğle arasından sonra ikinci oturuma bekliyoruz.

Teşekkür ederim.

ÇERÇEVE BİLDİRİLER

HER GEÇEN GÜN GELECEĞİ YENİDEN YARATILYOR VE YENİDEN KAVRIYORUZ

İlhan TEKELİ

Dünya'da hep birlikte önemli bir dönüşümü yaşıyoruz. Her geçen gün, eskiden doğru olduğunu bildiğimiz birçok şeyin artık geçerli olmadığını görüyoruz. Yaşadığımız dünyayı yeniden kavramaya çalışıyoruz. Bir yandan yaşadığımız değişiklikler, öte yandan geliştirdiğimiz yeni kavramlaştırmalar birbirini etkileyerek geleceğin oluşumuna doğru yol almamızı sağlıyor. Kuşkusuz bu oluşum karşısında pasif bir seyirci olarak durmuyoruz. Kendi yaşantımız ve eylemlerimizle bu oluşumun aktörlerinden biri oluyoruz.

Yaşanan Dönüşme Üzerine Dört Farklı Geçiş Senaryosu

Yaşamakta olduğumuz dönüşümü birbiriyle yakından ilişkili dört farklı senaryoyla kavramaya çalışıyoruz. Bunlar;

- Sanayi toplumundan → Bilgi toplumuna
- Fordist üretimden → Esnek üretime
- Ulus devletler dünyasından → Küreselleşmiş dünyaya
- Modernizmden → Post modernizme

geçiş senaryoları diye adlandırılıyor.

Birinci senaryo sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçilmekte olduğu üzerinde durmaktadır. Bir yandan sanayi üretiminin ve toplumunun ulaştığı karmaşıklık düzeyinin yeniden üretilebilmesi için gerekli bilgi talebinin artışı, öte yandan 1960 lı yılların ikinci yarısından sonra ardi ardına gelen teknik gelişmeler, sanayi toplumunun içinden bir bilgi toplumunun doğmasına yol açmaya başlamıştır. Mikro elektronik alanında çeşitli gelişmeler, bilgisayar alanındaki ilerlemeler, yeni malzemelerin ve iletkenlerin bulunması, telekomünikasyon alanındaki atılımlar, yeni bir robotik alanının oluşması temelde bilgi işleme ve bilgi nakledilmesi ya da bilgiye ulaşılması hızını ve kapasitesini artırmıştır. CAD ve CAM nın gelişmesiyle üretim ve bilgi alanında bir bütünleşme ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler toplumdaki bilginin anlamını ve işlevini değiştirmiştir. Bilgiyi emek sermaye ve teknoloji yanısıra bir üretim faktörü haline getirmiştir. Sanayi toplumunda üretim araçları büyük ölçüde emekçinin kaslarının uzantısı halindeyken, bilgi toplumunda üretim araçları insan beyninin uzantısı haline gelmiştir.

İkinci senaryo üretimin gerçekleştirilme biçimindeki değişikliği önplana çıkarıyor. Fordist bir üretim biçiminden, esnek bir üretim biçimine geçiş üzerinde duruyor.

Sanayi toplumunun üretim biçimi Fordist üretim olarak adlandırılmaktadır. Bu üretim biçiminde belli işlerde uzmanlaşmış makinalarla,ölçek ekonomilerinden yararlanarak,Taylorist iş disiplini içinde,homojen nitelikte kitle üretimi yapılmaktadır. Üretim süreci basit, rutin, rigid işlere

ayrılmıştır. Bu ayırım sınırlı hünerli emeğin kullanılmasını rasyonelize etmektedir. Toplumda beyaz yakalı, mavi yakalı işler ayırımını getirmiştir. Fordist üretim aşamasında emek sendikalar halinde örgütlenerek mücadele etme olanağı bulmuştur. Bir yandan emeğin örgütlü mücadelesi sonucu, diğer yandan Fordist aşamanın kitlesel üretimi için gerekli alış gücünü sağlamak için, devlet toplumda yeniden dağıtım fonksiyonunu üstlenmiştir. Keynesçi refah devleti oluşmuştur.

Üretim coğrafyasına ilişkin yazında bu üretim biçiminin yerini esnek üretim aldığına ilişkin bir söylem gelişmektedir. Bu oluşum bir yandan pazar koşullarına diğer taraftan yeni gelişen teknolojik olanaklara dayandırılmaktadır. Bilgi toplumu aşamasında genel amaçlı makinalarla CAD, CAM yardımıyla k c k miktarlarda, çeşitlenmiş üretimi etkin biçimde yapmak olanağı doğmuştur. Bu tür fonksiyonel esneklik k c k ve orta boy girişimlerin ekonomik etkinliğini artırmıştır. Bunlar uzmanlaşmış servislerle bir coğrafik alanda yoğunlaşarak karşılıklı yardımlaşmayla üretimdeki kapsamlarını ve etkinliklerini artırmaktadır. Fonksiyonel esneklik iyi yetişmiş farklı alanlarda kabul edilebilir bir etkinlikle çalışan hünerli emeği gerektirmektedir. Bu ise toplumda bu tür becerileri bulunmayan h nersiz emeği üretim süreci dışına atmakta ve üretim örgütlenmesinde hiyerarşik yönetimin yerine yatay ilişkilere önem veren toplam kalite yönetimi anlayışı gelişmektedir. Yeni yaklaşımlarla emeğin verimliliği önemli ölçüde artmasına karşın, toplumların refah devletini taşıyacak kaynakları ayıramadığı gözlenmektedir. Bir anlamda yaratılan kaynakların daha büyük kesimi hızlı teknolojik gelişmenin maliyetinin karşılanmasına ve uluslar arası hareketliliği artırmış parasal kapitalin artan payına gitmektedir.

  nc  senaryo küreselleşme süreci üzerine kurulmuştur. Küreselleşme değişik anlamları içeriyor. Bilgi ve haber iletişim sistemlerindeki gelişmelerle, ulaşım ve taşıma teknolojisindeki ilerlemeler, her geçen gün dünyayı küçültüyor, dünyanın çok uzak yerlerindeki gelişmeler birbirini etkiler hale geliyor. İlişkilerin kurulmasında coğrafik uzaklıkların caydırıcı etkisinin hegemonyası ortadan kalkıyor. Küreselleşme sadece teknolojik bir olanak olarak ortaya çıkıyor beraberinde dünyada ulus devletlerin kendi toplumları üzerindeki denetim olanaklarını aşındırıyor. Her  lke açık bir ekonomi politikası izliyor, uluslararası ticaret, kapital hareketleri, yatırım, dünya pazarlarında belirlenen fiyat, ülkelerin paralarının konvertibilitesinin geliştirilmesi, firmaların uluslar üstü haline gelmesi, hep bu bağlamda yaşanan gelişmeler. Artık her ülkenin girişimcisi yatırımlarını planlarken iç pazar koşullarından çok dış pazar koşullarını dikkate alıyor. Ekonomik başarı için dünyadaki gelişmelerden haberdar olmak en önemli koşul haline geliyor. Ulus devletler, sürekli olarak egemenliklerinin yeniden tanımlanması sorunu karşısında kalıyor.

Küreselleşme söylem düzeyinde dünyanın bütünleşmesi gibi dolayısıyla refahın yaygınlaşması gibi iyimser bir durumu işaret ediyor. Oysa yaşanmakta olan küreselleşme biçimi dünyayı b t nleştirmekten çok, alan ve nüfus açısından dünyanın büyük kesiminin dışlanması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Küreselleşme gerçekte dünyanın gelişmiş kesimleri arasında gerçekleşmekte dünyanın bu sürecin dışında kalan kesimleri sürekli olarak kaybetmektedirler.

Dördüncü senaryo ise modernizmden postmodernizme geçiş üzerinde duruyor. Toplum bilimleri alanında nesnel temsil olanaklılığı üzerinde bir tartışma sürmektedir. Nesnel temsilin olanaksızlığına rağmen, olanaklı olduğu varsayımına göre kurulan bilimsel bilginin insanları varolan düzeni kaçınılmaz bir gerçeklik olarak görmeye ittiği üzerinde durulmaktadır. Bilimsel bilgiye böyle yaklaşılması halinde eyleme yol gösteren de ancak araçsal bir rasyonellik olabilmektedir. Bu da bireyin eylemlerini ancak varolan düzeni yeniden üretmeye hapsetmektedir. Oysa siyasal ideolojiler insanı özgürleştirmenin, yeni seçmeler yapabilir hale getirmenin olanağını, aradıklarını söylemektedirler. Siyasal ideolojiler bu çelişkiyi aşmayı beceremedikleri için de artık halkın ilgisini çekmekte yetersiz kalmaktadırlar.

Postmodernist arayışların hem temsil krizini aşma, hem de insanın seçme olanaklarını artırma arayışları değişik yönlerde gelişiyor. Bu yönlerden *birincisi* sadece öznelliğe, duygusalılığa, anlık

Her Geçen Gün Geleceği Yeniden Yaratıyor ve Yeniden Kavırıyoruz

tepkilere dayanıyor. Bu yaklaşımın herşeyi herkese göre değişir hale getirdiği için bilginin toplumsallaşmasını ve varlığını olanaksız hale getirmekte ve kendisini yeniden üretebilecek bir sosyal sistemin kurulmasını sağlayabileceğinin garantisini verememektedir. *İkinci* gelişme yönü ise bilgiyi öznellikler arasındaki uzlaşımına dayandıran yeni bir eleştirel gerçekçilik yaklaşımı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu halde hem bilginin varlığı, hem de insanların seçme özgürlüğünü koruyabilmesi olanaklı hale gelmektedir. Böyle bir yaklaşım kendisinin bilincine varmış, dolayısıyla kendini eleştirebilen ve kendisini yeniden yapılandırarak üreten ve dönüştüren bir toplum oluşumuna olanak vermektedir.

Kuşkusuz bir gerçeklik olarak dünyanın yaşadığı dönüşüm tektir. Bu tek olan gerçeği gözleyerek geliştirilen dört senaryo da kaçınılmaz olarak birbiriyle yakından ilişkilidir. Her bir senaryo dönüşümün ayrı bir boyutuna ağırlık vermektedir. Gelecekte ortaya çıkacak oluşumlar üzerinde düşünce geliştirmemizi öneriler yapması kolaylaştırması açısından yararlı olmaktadır. Böyle bir denemeyi önce küreselleşen dünya da ne türde bir yerel oluşacağını, daha sonra da geleceğin demokratik toplumunda kent planlamasının nasıl yapılabileceği üzerinde yapalım.

Küreselleşen Dünyanın Yereli Nasıl Oluşuyor ?

Yaşanan dönüşümü sadece küreselleşme boyutu üzerinden kavramaya çalışanlar bu dönüşümün diğer boyutlarını ihmal ettikleri için küreselleşen dünyada yerelin yok olacağı sonucunu çıkarmaktadırlar. Oysa modernitenin ulus devletler dünyası ve Fordist üretim biçimlerinin iki yüz yıldır, yerellikleri yok edici, homojenleştirici güçlü mekanizmalarına karşın yerellikler yok olmamış kendilerini yeniden üretme olanağı bulmuşlardır. Esnek üretim biçimleri ve post modernitenin demokrasiyi farklılıkların korunması ve çeşitliliklerin artırılması olarak yorumlayan anlayışları içinde yerelliklerin kendilerini yeniden üretme olanakları daha da genişleyecektir. Bu nedenle küreselleşme ve yerelleşme süreçlerinin eş zamanlı süreçler olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Dünya her gelişme döneminde yeni bir yerel tanımlamaktadır. Sanayi öncesi dönemin bireylerinin dünyası büyük ölçüde yerelle sınırlı ya da yerele hapsolmuştur. Bireyler sınırlı bir mekanda olduğu gibi sınırlı bir zamanda yaşamakta, geleceğe uzanan akıp giden bir zaman bilincine sahip değildir. Bireylerin böyle sınırlı bir zaman ve mekana bağlı olması sanayi toplumunun gereksinmelerine yanıt vermemektedir. Sanayi toplumunun gerektirdiği emeği sağlamak ve pazar büyüklüğünü gerçekleştirmek için bu bireyler içine gömülü oldukları sınırlı bir mekan ve zamandan sökülerek yani yerel bağlarından koparılmış, ulusçuluk ideolojisiyle ulus devletin mekanına ve modernitenin uzun erimli zamanına yeniden oturtulmuştur. Fordist üretim, modernite projesi ve ulus devlet yuttaşları üzerinde homojenleştirici baskı yaratmıştır. Kavramsal olarak sanayi toplumunun yereli ulus düzeyinde olduğu söylenebilir. Küreselleşen dünyada da yeni bir yerel oluşmaktadır.

Küreselleşen dünyada ulus devletin zayıflaması yerelliklerin canlanması için yeni olanaklar yaratmaktadır. Ama bu saptamanın ötesine geçerek yerelliğin kendisini yeniden üretme mekanizmalarını ortaya koymak gerekir. Günümüzde oluşmakta olan yerelliği kavramak bakımından genellikle iki tür yaklaşım görülmektedir. Bunlardan *birinci türü* David Harvey ve Manuel Castells'in analizlerinde gözlenmektedir. Bu tür analizlerde yerel, küreselin karşıtı olarak ele alınmaktadır. Küresel olan kapital, mal, imaj vb. akımların olduğu mekandır. Bir kimliği yoktur ve kimliksizleştiricidir. Bu sınır dinlemeyen akımlar sızarak, yerele girerek onu dönüştürmektedir. Bunun karşısındaki yerel kültüredir, otantikdir ve kimliği olandır. Küreselin yayılımına karşı bir direnme göstermektedir. Bu direnme toplumsal hareketler halinde de ortaya çıkabilmektedir. Küreselleşme tarafından marjinalize edilmeye karşı direnmektedir.

Aslında yereli bir direniş olarak algılanmanın yetersiz olduğu hemen görülebilir. Eğer yerel sadece bir direniş olarak görülüyorsa bu yerelin er ya da geç yok olacağı söylenebilir. Ama yeni bir yerelin oluşması için işlevsel nedenler varsa o zaman bu direniş önemli hale gelmekte yeni yerelin oluşmasında onun özgünlüğünü kazanmasında önemli bir etken haline gelecektir. Kültürel olanın yeni ve özgün formda gelişmesine olanak verecektir.

O halde yeni yerelin oluşumunun gerekçelerini geleceğe ilişkin dört senaryonun içinde bulmamız gerekir. *İkinci tür* yaklaşımlar bunu yapmaya çalışmaktadır. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna, Fordist üretimden esnek üretime geçiş senaryoları bu konuda bize yeterli ip uçları vermektedir. Sanayi toplumunun, pazara, doğal kaynaklara ulaşmadaki üstünlükler ve ölçek ekonomilerinden yararlanan Fordist sanayi peysajı belli üretim konularında uzmanlaşmış sanayi alanları yaratıyordu. Oysa esnek üretimi gerçekleştiren bilgi toplumuna geçiş süreci içinde bu uzmanlaşmış sanayi bölgeleri çöküşe uğradı. Buluşçu, kapsam ekonomilerinden yararlanan, uzmanlaşmış değil genelleştirilmiş kapasiteleriyle esnek üretim yapan, orta İtalya, Baden Württemberg, Silikon Vadisi vb. üretim bölgeleri gelişmeye başladı. Bu yeni bölgelerin gelişmesinde en stratejik üretim faktörü bilgi ve öğrenme süreci oldu. Yerelin gelişmesini açıklayıcı kuramların anahtar kavramı karşılaştırmalı maliyet üstünlüğü olmaktan çıkarak, öğrenen bölge kapasitesine sahip olmak haline dönüştü.

İşte böylece yeni yereli temellendirebilmek bakımından bilgi merkezi bir konum kazandı. İlk bakışta bilginin akışkan olduğu yerelin buna dayandırılmasının zor olacağı kanısına varılabilir. Oysa üretimde kullanılan bilgi iki gruba ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi kodlanmış bilgidir. Akışkan ve küresel olan budur. Oysa üretimde kullanılan ikinci bir tür bilgi vardır. O da sözsüz ifade edilen (tacit) bilgidir. Bu yerele gömülü olan, öğrenilmesi yakın bulunmaya bağlı olan, o yerin üretim tarihi ve kültürüyle yakından ilişkili olan bir bilgidir. Bir yerin üretim alanındaki başarısı kodlanmış bilgidен çok sessiz ifade edilen bu bilgiye bağlıdır. Üretim alanında her yeni buluş (innovation) bir kodlanmış bilgi yaratırken, bir de sessiz üretilen bilgi yaratmış olmaktadır. İşte bir bölgeyi günümüz dünyasında üstün kılan bu ikinci tür ve yerel olan bilgidir. Bilgi ekonomisi açısından gelişen bu bakış açısı, sanayiden yola çıkmış olsa da, tarım ve hizmetler alanına da kolayca yaygınlaştırılarak genelleştirilebilir.

Bu tür bir bilgi üreten ve öğrenen yerel, dünyada yarışabilirliğini koruyarak evrilebilecektir. Bir yerelin bu niteliğinin oluşabilmesi sosyal bir olgudur. Sosyal kapitalin varlığına yani bir toplumda yaşayanların birlikte bir işi gerçekleştirebilme kapasitesinin bulunmasına bağlıdır. Bu sosyal kapitalin oluşmasının, kurumların derinliğine ve anonim ilişkilere bağlı yönleri bulunduğu kadar da yüzyüze ilişkilere bağlı önemli bir yerel boyutu vardır. Böyle bir yerel yönetim kapasitesi gösterebilecektir.

Bu çözümler küreselleşen dünya da, yereli anlamlı bir birim haline getiriyor. Küreselleşen dünyanın çok kimlikliliği içinde yerel kimliklerin oluşmasına olanak veriyor. Bu yerel kimlikler oluştuğunda, o yerellik küreselleşen dünyada kendi başına bir kaynak olma niteliği kazanıyor. Bu yerellikler, küresel ilişkiler ağına doğrudan eklenerek görelî konumlarını geliştirmek olanağına sahiptir. Bu da bir yerelliğin gelişmesini ulus devletten beklemenin ötesinde, yerelliklerin kendi yapabilecekleri şeyler olduğunu gösteriyor. O da yerel yönetişimin ve sosyal kapitalin varlığının öneminin altını bir kez daha çiziyor.

Geleceğin Yerelinin Demokratik Planlaması

Geleceğin yerelinin ulus-devletler dünyasına göre daha çeşitli ve renkli olacağını gördükten sonra, bu yerelin planlamasının nasıl olabileceği konusunda düşünceler geliştirmeye yönelebiliriz. Dünya bu kadar büyük bir değişiklik yaşarken planlamaya bakış açısı da değişiyor. Modernitenin hakim

Her Geçen Gün Geleceği Yeniden Yaratıyor ve Yeniden Kavırıyor

olduğu 1960 lı yıllarda yerelin ya da bir kentin nasıl planlanması gerektiği konusunda oydaşma bulunuyordu. Kapsamlı akılcı (comprehensive-rationalist) planlamanın gerektiğine inanılıyordu. Çok yönlü ve kapsamlı bilimsel bilgiye dayanarak o kentin geleceğinin ne olacağı kestirilebileceğine, bireylerin bu kestirime uygun olarak rasyonel davranışlarının ne olabileceğinin saptanabileceğinin olanaklılığı düşünülüyordu. Bu durumda da bireyler ve toplumsal aktörlerden kendilerine biçilen rolleri oynaması yani şekleşmesi isteniyordu.

Ama postmodern dünyanın bakış açısı içinde böyle bir araçsal akılcılıkla yetinmemekte, bir toplumun geleceğinin bir kişilik ya da bir takımın sığlaştırılmış bir vizyona hapsedilmesine ve bunun sürekli olarak insanların yaratıcılığına kapatılmasına ve bireylerin şekleştirilmesine razı olunmamakta, geleceği açık bırakan, geleceğin çok sayıda insanın yaratıcı katkılarıyla oluşmasına olanak veren, iletişimsel bir akılcılık içinde yönlendirilen bir planlamaya geçilmek istenilmektedir. Bunun nasıl gerçekleştirileceği konusunda üzerinde oydaşma olan bir planlama süreci yoktur. Ama bu sürecin nasıl oluşabileceği konusunda yanyana getirilebilecek düşünceler bulunmaktadır.

Böyle bir planlama süreci, üzerinde uzlaşma olabilecek, izin verici bir *vizyonun* geliştirilmesi ve üzerinde bir oydaşma sağlayarak başlayacaktır. Bu vizyon yeni yereli tanımlayan, nasıl bir öğrenen bölge haline geleceğine ilişkin yaklaşımlara sahip, ne tür bir yaşam çevresi oluşturulmak istendiğini betimleyen, bunların nasıl bir peysaj (landscape) oluşturması gerektiği konusunda seçmeleri bulunan zenginlikte olacaktır.

Bu vizyon bağlayıcı kararları içermekten çok bir yönelimi gösterecektir. Bulunulan noktadan yola çıkarak bu yönde ilerlenecektir. Bu nedenle vizyona ulaşmak için planlama teriminin kullanılmasından çok yönlendirme (steering) sözcüğünün kullanılması yerinde olacaktır.

Yerelin göstereceği performansın orada yaşayanların yaratıcılığına açık bırakılması halinde yapılabilecek denetim ancak yönlendirme düzeyinde olabilir.

Bu vizyonun yaşama geçirilmesinde yeni çözümlere açıklığını korurken, gerekli ekonomileri sağlamak ve bazı beklentileri stabilize ederek insanların yaratıcılığını harekete geçirmek için gerekli çerçeveyi oluşturmak üzere *stratejik planlamanın* yapılmasına gerek duyulmaktadır. Stratejik planlar, yerelliğini geleceğini etkileyen temel kararları, temel altyapı türlerini ve eksenlerini, örgütlenme biçimlerini ve uygulama kararlarının verilme süreçlerini içerecektir. Böyle bir plan uygulama kararlarının son noktaya kadar geciktirilmesine ve bu yolla her gerçekleştirilenin uygun teknoloji ve buluşçulukla yüklü olmasını sağlayacak, planın erken verdiği ve kesinleştirdiği kararlarla haklar oluşturarak planın kendi kararlarının, gerçekleşmesinin engeli hale gelmesini ortadan kaldıracak, yerel yönetişimin pazarlık gücünü artıracaktır.

Bir yerelin belli bir vizon doğrultusunda, bireylerin seçmelerinin yaratıcılığını açık bırakarak yol almasını sağlamakta yararlanılacak araçlardan biri stratejik planlama olurken diğeri uygun bir *düzenleme* (regulation) *sistemi* oluşturmaktadır. Günümüz dünyasında bireyler yaratıcılıklarını belli kurumsal yapıları gözönünde tutarak gerçekleştirmektedirler. Bu kurumların varlığı özgürlüğün kısıtlanması olarak görülmemektedir. Bu kurumlardan mülkiyet ve piyasa mekanizması en merkezi öneme sahip olanıdır. Bir ekonomi de bu iki kurumun düzgün işletilmesi halinde bireylerin özgür seçmelerinin toplumun en uygun gelişmesini sağlayacağını varsayılmaktadır. Oysa deneyimler piyasa mekanizmasının düzgün işlemediğini ve birçok sapmalar yaratabildiğini ortaya koyunca, bu sapmaları ortadan kaldırmak ek kurumsal düzenlemeler yapılmaktadır. Özellikle gayri menkul piyasasının işleyebilmesi için bir düzenleme olarak yapılması gerekmektedir. Nitekim kapitalist bir sistemde kent planlamasının ortaya çıkması güzel bir kenti gerçekleştirmekten çok gayri menkuller piyasasının düzenli işleyebilmesini sağlamak için geliştiği bilinmektedir.

Sahip olunan vizyona ulaşmak için tasarlanan stratejik plan ve düzenlemelerin oluşturmaya başladığı yeni yerelin beklenen yönde ilerlediğinden emin olmak gerekir. Bunun yolu ise gelişmeyi sürekli olarak izlemektir. Bu da bir *göstergeler sistemine* sahip olmayı gerektirir.

Her yönlendirme sistemi böyle bir performans ölçütlerine sahip olmalıdır. Bu ölçütler farklı kaynaktan yola çıkarak geliştirilebilir. Bunlardan biri yerele ilişkin vizyon olurken, ikincisi insan hakları oluşturabilir. Bu göstergeleri bir yerde insan haklarının yerelde somutlanması olarak görülebilir.

Burada önerilen planlama sisteminin, kapanması ve iç tutarlığını yükseltmesi için bir ögeye daha değinmek gerekiyor. O da *yeni yurttaşlık anlayışının* gelişmiş olmasıdır. Böyle bir planlama sisteminin savunulabilir olması, dünyanın yeni yaşadığı dönüşüm içinde oluşmakta bulunan yurttaşın nitelikleriyle yakından ilişkilidir. Bu yerelin, ulusun, dünyanın yurttaşı, bunların dışında da aidiyetleri olabilen çok kimlikli bir kişidir. Bu çok kimliklilik ona pek çok hak getirmekte, yapabileceklerinin sınırlarını genişletmekte, aynı zamanda da çok önemli sorumluluklar yüklemektedir. Zaten yeni dünyanın hakları ona dıştan verilen değil ancak diğer yurttaşlarla birlikte gerçekleştirilen haklardır, yani aynı zamanda da sorumluluklardır. Artık böyle bir yurttaş diğerlerinden kopuk atomistik bir birey değildir. İlişki içinde aktif bir bireydir. Bu birey temsili demokrasiyle, hatta katılımcı bir demokrasiyle yetinemez, kendisinin kamusal bir özne olma arayışını terkedemez. İşte bu yeni planlamayı demokratik yapan, planın gelişmesi sırasında karar süreçlerinin demokratik usullere göre ya da şeffaf olarak alınmasından çok bu tür yurttaşlar dünyasının bir planı olmasıdır.

Burada önerilen, iletişimsel bir rasyonelliği harekete getiren, bu anlayış içinde belirsizliği azaltan, insanlararası ilişkiyi sıfır toplamlı olmaktan çıkaran, sivil topluma, kolektif aktörlüğe açık, uygulama gücünü hiyerarşik bürokratik yetkilerden değil, yaygın anlayışlardan zihniyetlerden alan, yerel için dinamik yeniden üretim şemaları tasarlayan, Newton'cu bir nedenselliğe, Euclid'çi bir mekansallığa hapsolmayan, etik ilkelerden estetikleştirmeye sığınarak kaçınmayan bir planlama olacaktır. Geleceğin dünyası, yaşayanlara çok şey verebildiği kadar onlardan da çok şey bekleyen bir dünya olacaktır.

DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ BİLDİRGESİ

Osman BALABAN

17 Ağustos depreminin yarattığı toplumsal yıkım süreci başta kentleşme alanında üretilen/uygulanan politikalar olmak üzere kentsel mekanın üretilmesi sürecinin tüm aktörleri açılarından eleştirel ve özeleştirel tavırlar geliştirilmesi sorumluluğunu/zorunluluğunu getirmiştir. 17 Ağustos, şehirciliğimizin bugün ulaştığı düzeyin ve bu düzeyde biz planlıların rollerinin/konumlarının yeniden değerlendirilmesi için milat olmuştur. Ne var ki bu eleştirel/özeleştirel tavrın geliştirilmesinde sadece deprem/afet olgusuna ve bunun şehir planlama meslek alanı ile ilişkisi bağlamına takılmamız geçmiş yanlışların devamından öte bir anlam taşımayabilir. Kuramsal alanda geliştirilen güncel tartışma ve kavramlar çerçevesinde çevre, sürdürülebilirlik, kentli hakları gibi pek çok konu planlamaya eklenmektedir. İnsan hakları kavramının daha somut düzlemlere çekilip tartışılması gereğinden hareketle gelişen ve kentsel yaşamın örgütlenişine yönelik duyarlılığın ifadesi olan kentli hakları kavramı, kentlerin katılımcı bir perspektifle sürdürülebilir kılınması yönünde taleplere ve gereksinimlere işaret ediyor. Bu talep ve gereksinimlerin karşılanması planlama kuram ve pratiklerinin önemli bir bileşenidir artık.

Deprem yarattığı atmosferden/bilinçten hareketle tüm bu yeni/güncel kavram ve yaklaşımları kapsayan bütüncül bir planlama pratiğinin geliştirilmesi bugün en önemli uğraş alanımız olmalıdır. Mesleğimizin yaygın uygulama alanı olan mevcut imar planlama sürecini ve yaklaşımını topyekün bir değişime tabi kılabilecek, planlama ve şehircilik yaklaşımlarımızda radikal değişiklik anlamına gelecek somut katkılara ihtiyaç duyulmaktadır.

Peki bu değişimin felsefesi ne olacaktır/ne olmalıdır?

Mevcut imar planlama süreci ve bu sürecin nihai ürünü imar planları, planlamanın nesnesi konumunda olan kentlerin özgün konum ve özelliklerini, kentlilerin farklılaşan istek, talep ve ihtiyaçlarını görmezden gelen yeknesak ve türdeş çözümler olmaktan öteye gidememektedir. İmar planlama sürecini belirleyen mevzuat kalıplarıyla sosyo-mekansal bileşenleri, özellikleri ve yapıları farklı her kent için tek tip planlama yaklaşımına ve yalnızca yapılaşmayı hedef alan benzer çözümlere ulaşılmaktadır. Oysa bugün planlamanın sadece fiziksel tasarım problematiği olmadığı açıktır. Kent yaşayan bir organizma, toplumsal-kamusal bir birliktelik ve değerler sistemidir. Planlama, nesnesinin bu yapısını algılayan ve ona yeni/özgün bir biçim veren süreç olmalıdır. Planlama pratiğimiz, kentin toplumsal-kamusal birlikteliğinin tüm alt parçalarının temsiline olanak tanıyan ve bunların varlığını yadsımayan/yok saymayan nitelikte yeniden düşünülmeli ve kurgulanmalıdır. Bu yolla ulaşılabilecek yeni planlama modeli/yaklaşımı, kentlerin özgün koşullarından, sosyo-mekansal yapılarından, iç dinamiklerinden hareketle, kentte yaşayan dezavantajlı kesimlerin haklarını da gözeterek, doğal ve kültürel değerleri dikkate alan toplumsal bir süreci tasarlamalıdır. Ancak böyle bir yaklaşım ile deprem/afet olgusunun bir yandan risk düzeyinde diğer yandan afet sonrası yeniden iskan gereksinmesi bakımından ele alınıp çözümlenmesinden, bugün yeni yeni farkına varmaya başladığımız özürülüler başta olmak üzere farklı gereksinimleri olan kentli grupların ihtiyaçlarını, haklarını gözeterek sağlıklı ve yaşanabilir

mekanlar üretilmesine kadar şehir planlama meslek alanının sahip olduğu tüm potansiyel aktive edilebilir.

Kentin toplumsal-kamusal bir birliklilik ve ortaklık olduğu, dezavantajlı ve farklı ihtiyaçları olan kentlilerin haklarının da gözetilmesi gerektiği fikirlerinden hareketle belirlenecek planlama yaklaşımı demokratik bir içerik de kazanmak durumundadır. Kentin kamusallığı, kentlilerin etkinliklerini kendi mahremiyetlerinin dışına taşıyabilmeleri ve kentsel yaşamın örgütlenişine katkı koyabilmeleri ile korunup geliştirilebilir. Kentsel mekanın üretilmesi süreci salt planlıların görüş ve kararlarını değil katılımcı demokratik süreçlerle tüm kentlilerin etkinliklerini de içermelidir. Planlılar, mesleki pratiklerinin karşılıklı etkileşime ve temsile dayalı katılımcı demokratik bir perspektifle gerçekleştirilmesi fikrine kendilerini uyarlamalıdır ve bu tarz bir toplum düzeninin egemen kılınması yönünde mücadele etmelidirler. Böylelikle kente ve kentsel süreçlere yönelen ve ardında rant beklentileri yatan müdahalelere karşı geliştirilen muhalefet ve tepkiler sadece meslek odaları ve meslek erbabları ile kısıtlı kalmayarak geniş, toplumsal bir tabanda tezahür edebilir. Aksi takdirde bugün meslek alanımıza ve dolayısıyla kentlere/kentsel yaşama yönelen saldırılara seyirci kalmak bahtsızlığından kurtulamayız. Kentler siyasal aktörlerin, ulusal ve uluslararası sermayenin, çeşitli lobilerinin çıkarlarının yüceltilmesine sahne olurken, kentin ve kentsel yaşamın örgütleniş dezavantajlı ve yoksul kentliler aleyhine sürekli bozulurken, planlılar bu kararları ve senaryoyu kağıt üzerine aktaran ressam/taşeron rolü ile kısıtlanacaklardır.

Kentsel mekanın üretilmesi süreci, son dönemde giderek artan bir biçimde siyasal aktörlerin ve kurumların kararları, siyasi tercihleri sonucu belirlenmektedir. Kentsel rantın yeniden dağılımı, planlamanın kamusal/toplumcu yaklaşımı ile uyuşmayan ve kentlerin geleceğini ipotek altına alan bir biçimde gerçekleştiriliyor. Siyasal otorite aldığı kararları, kentlerin ve kentsel yaşamın örgütleniş üzerindeki etkilerinin neler olacağına bakmaksızın uygulama keyfiyetini kullanarak, planlıların kentsel-toplumsal süreçlere müdahale yetkinliğini sistemli olarak minimize ediyor.

Örneğin, enerji sorununun aşılması adına gerçekleştirilen yatırımlarla güney-doğunun tarihi ve kültürel değerleri yok edilirken, bölge yaşayanları göçe zorlanırken, kentlerde enerji tasarrufu sağlamak adına kent güvenliğini azaltacak uygulamalara gidilirken enerji planlaması yoluyla soruna yapısal çözüm getirecek uygulamalar görmezden geliniyor. Kentler ve kent merkezleri katlı kavşak, köprülü kavşak uygulamaları ile otomobillerin transit ve hızlı geçiş alanlarına çevrilerek kentlerin kamusalılığı ve sosyalleştirici olanakları yok edilirken ulaşım planlaması yoluyla trafik probleminin aşılması göz ardı ediliyor. Bu süreçlerle de bir yandan ülkenin tarihi ve kültürel değerleri yok edilirken diğer yandan kentler otomobil sahibi, sağlıklı ve varlıklı bireylerin yaşama mekanı olarak üretiliyor.

Buraya kadar değinilen olumsuzlukların giderilmesinde, kentsel rantların yağmalanması amacıyla dayatılan yaklaşım ve kararlara karşı direnç gösterilmesinde mevcut imar planlama pratiği ve bunun yasal araçları yeterli olacak gibi görünmüyor. Şehir Planlıları Odası demokratik ve katılımcı süreçlerle biçimlenen, kentlerin iç dinamiklerini, özgün yapılarını dikkate alan ve kentteki tüm farklı kesimlerin haklarını gözetken yeni bir planlama yaklaşımının geliştirilmesini önemli görev alanı olarak görmekte, toplumsal bir muhalefet odağı olma görevini de ihmal etmeden bu doğrultuda yapılacak her türlü gelişmeyi desteklemeye ve içinde aktif bir unsur olarak bulunmaya söz vermektedir.

BİRİNCİ OTURUM

Oturum Başkanı: Cengiz TÜRKSOY

Gelecekte Dünyada ve Türkiye’de Kentleşme

KÜRESELLEŞMEYLE GÜNDEME GELEN SORUNLAR

Ömer LAÇİNER

“Küreselleşmeyle Gündeme Gelen Sorunlar” başlığı, son derece genel bir konu. Bu başlık altında, bahsetmeyeceğimiz sorun türü yok gibidir. Çünkü -tanımında çok anlaşmış olmamamıza rağmen,- küreselleşme dediğimiz hadise; dünyada son 20 yılda, önceki 20 yıllık değişme dönemlerinin hepsinde olandan çok daha büyük ve köklü değişimler yarattı. Bunların bazılarının hangi sonuçları ya da hangi sorunları daha ortaya çıkartacağını henüz bilmiyoruz. Ancak yarattığı değişiklikler ve yarattığı sorunlar açısından belki de tarihin daha önceki hiçbir dönemine benzetilmeyecek kadar karmaşık, yoğun bir dönem bu.

Burada pek çok insanın da bildiği gibi, küreselleşme terimi altında anlattığımız hadisede iki boyut var. Birincisi şu: Kendimizi, sorunlarımızı ülkeler, yöreler içinde tanımlayabilen insanlar olmaktan bizi kaçınılmaz olarak, zorunlu olarak çıkartan birtakım maddi olgular, değişimler var; iletişim, genetik devrimi, ekolojik sorunlar, uzay teknolojisi gibi. Bunların artık insan hayatına girdiği bir dünyada, artık ulus-devletler, ülkeler bazında düşünemezsiniz; bütün bu dinamikler, sorunları da, çözümleri de küresel boyutta ele almaya yöneltiyor.

Kaldı ki küresellik dediğimiz şey; modern tarihin de bir idealidir. Nitekim modern zamanların iki belli başlı akımı, yani sosyalist ve liberal perspektifin temelinde de bütün dünyada geçerli bir düzenin oluşturulabileceği fikri vardır. Dolayısıyla insanların milletlere, ulus-devletlere ayrılması mutlak, değişmez bir veri sayılmıyordu. Modernite, farklı dinler, kültürler, alışkanlıklar, gelenekler içinde yaşayan insanların, ortak birtakım değerler, inançlar, hayat kalıpları içerisinde yaşayabileceği ve böylece de dinlerden, uluslardan, geleneklerden gelen farklılıkların asgariye indirtilebileceği inancına dayanıyordu. “Milletlerarası düzen” denilen şey buydu. Sosyalistler bu anlamda enternasyonalisttir örneğin. Yine aynı şekilde pazarın ya da ticaretin gücüyle bütün dünyanın tek bir toplum haline gelebileceği düşüncesi, liberalizmin de kökeninde olan bir düşünceydi. Gerçi her iki akım da birinci endüstriyel devrim dinamikleri ile bir “dünya toplumu”nun kurulabileceğini varsayıyorlardı ama ulus-devletler toplumu olan “blok”lardan öteye gidemediler. Fakat şimdi ikinci endüstriyel devrim dediğimiz dinamiklerin bu sınırı aşması, mahiyetleri gereği kaçınılmaz gibi. Artık sözkonusu olan “nasıl bir küreselleşme?” sorusu.

Küreselleşme tartışmasının ikinci boyutu bu soruyla ele alınmalıdır. Halihazır “yeni dünya düzeni” denilen küreselleşme sürecinin eleştirilebilecek, şiddetle karşı çıkılacak birçok yönü vardır; ama bunun karşısına konulabilecek alternatif, başka bir küresel model olmak zorundadır. Bu dalganın karşısında, ulus-devletleri korumayı koyan, hâlâ ulus-devletler toplumu bir dünya tasarlayan akımlar geçici olmaya ve yenilmeye mahkûmdurlar. Dolayısıyla yeni dünya düzeni denilen olayla; yani özetlenirse, Amerika’nın ya da büyük post-endüstriyel toplumların dünya üzerinde katı bir hiyerarşi kurdukları, dünyanın geri kalanını gittikçe ağırlaşan bir yoksulluğa mahkûm edildiği bir düzen kastediliyorsa; bu düzenin karşısına yine küresel çapta başka, adil mi diyorsunuz, daha eşitlikçi mi diyorsunuz, daha insani mi diyorsunuz, neyse, öyle bir modelin konulabilmesi ve bunun işleyebilir bir model olarak sunulabilmesi lazım. Özetlenebilirse; küreselin karşısına küresel bir şey çıkartılmak zorunda.

Sadece yeni dünya düzeninin bu küreselleşme bahsinde ortaya koyduğu büyük haksızlıklar ve adaletsizliklerle kendini gösteren yönü üzerinde durur ve bununla eşzamanlı olarak hayatımıza giren ve artık hayatımızı kendilerine göre düzenlemek zorunda olduğumuz dinamikleri ihmal edersek, bence çok doğru bir şey yapmayız. Bu dinamikler öyle şeyler ki, bizim şimdiye kadar başka türüstünü düşünmediğimiz temel birtakım düşünüş araçlarımızı, kavramlarımızı da değiştiriyor; mesela devlet kavramı değişiyor. Örneğin bugün bir neoliberal devlet tanımı var; yani devletin birtakım çekirdek fonksiyonlara indirildiği, devletin sosyal ya da kamusal yükümlülüklerinden ya da işlevlerinden tamamen arındırıldığı bir model var. Ama bunun karşısına pekala bugüne kadar ki ulus-devlet uygulamalarını radikal biçimde eleştiren daha insani bir siyasal düzeni, daha doğrudan demokrasiye yaklaşık bir devleti koyabiliriz. Yani neoliberalizmin o “devleti küçültme” yaklaşımının karşısına devleti özel bir yönetim aygıtı olmaktan çıkarıp, doğrudan toplumun iradesini daha dolaysız yansıtabilen bir örgütlenme haline gelmesini isteyen bir başka devlet veya siyasal düzen tasarımı konulabilir artık.

Şu son 20 yıl içerisinde; yani 80’lerden itibaren esen neoliberal dalganın içerisinde, düşünebilecek ve uygulayabilecek, tek devlet tarzının bir çekirdek, daraltılmış, küçültülmüş devlet modeli olduğu söylendi. Bunun karşısına ise 1980’lere kadar geçerli olabildiğini gördüğümüz ulus-devlet türünün kalıntılarının muhafazası teziyle çıkıldı. Oysa bunun karşısına, özellikle bir bilgi devriminden söz ediliyor, insanlığın bilgiye ulaşma yollarında olağanüstü bir açılım sağlandığı iddia ediliyorsa; en azından bunu düşünerek, çok daha doğrudan bir demokrasiyi çağdaş dinamiklerin sunduğu araçlarla hayata geçirebilme şansımızın olduğu teziyle çıkılabilir, devlet elinde tuttuğu işlev ve erk birikimini yeni bir kamusal alan kurumlarına devrederek de küçültülebilir, hatta sönmülenebilir.

Unutmamak gerekir ki, kökeninde devletlerin kullandığı yetkiler, bir toplumu oluşturan insanların bu mekanizmalara verdikleri yetkilerden oluşuyor. Devletlerin başlı başlarına ne bir özel varlıkları, ne özel yetkileri vardır. Bunun aksini iddia edenler monarşilerdir, “kutsal devlet” yanlılarıdır. Ancak modern çağla birlikte, devlet diye toplumdaki bağımsız bir şeyin olmadığı, devletin toplumun bir türevi olduğu, onun kendisini siyasi açıdan organize edebilmek için oluşturduğu bir kurum olduğu, bunun dışında müstakil bir varlığının olmadığı fikrine açıksa karşı çıkılmıyor artık. Bizim Türk Ortadoğu-Yakındoğu devlet geleneği ya da devlet kavrayışına epey aykırı olsa bile, cumhuriyet ve demokrasilerin, modern çağın siyasi düşüncesinde devlet kavramı budur.

Gerçi Türkiye’de kendisini kutsallaştırmaya dahi yeltenebilen bir devlet anlayışı hâlâ egemen ve geçerli. Bundan 2-3 yıl evvel Genelkurmayın yayınladığı bir kitap vardı ve orada cumhuriyet aynen şöyle tanımlanılabiliyordu: “Cumhuriyet, devletle millet arasında bir sözleşmedir.” Herhangi bir Batı ülkesinde kalkıp da böyle bir tarifi yaptığınız vakit adama gülerler; burada ise bu tarifi yapandan korkuluyor sadece. Bu durumda, daha henüz devletin toplumun bir türevi olup, ondan ayrı ve üst bir varlık olmadığı düşüncesi bile yerleşmemişken, bizim toplumumuzda çok daha doğrudanlaşmış bir demokrasinin devlet modeliyle ortaya çıkmak insanlara oldukça ütöpik gelebilir; ama çağımızın, geleceğimizin inşasına katılmanın yolu da bu.

Şunu anlatmaya çalışıyorum: Yeni zamanlar, önümüze devlet, siyasi sistem sorunu diye bir sorun çıkartıyor ve bu yeni zamanlardan bahsetmemize yol açan birtakım çok ciddi, devrimci dönüşümler; bize, bunlardan yararlanarak demokrasinin ve devletin başka bir tarzının da mümkün olabilirliğini, uygulanabilir olduğunu düşündürtebiliyor. Birinci alternatif bu. Neoliberaler tarafından savunulan ve halen yürürlükte olan görüşe göre ise, yapısal bir değişim düşünülüyor; devleti teknikleştirilen ve devleti bir baskı gücü olarak olağanüstü yoğunlaştıran, daraltan, onu insani toplumsal yükümlülüklerden arındıran; bu konuda ne bir sorumluluğu, ne de yetkisi olan bir kuruluş haline getiren, bir devlet anlayışı sözkonusu. Her şeyi piyasaya, “pazarın yasa ve kurallarına” havale eden bir devlet modeli bu. Önümüzdeki yüzyıl, bu iki siyasi anlayışın, bu iki alternatif yaklaşımın arasındaki çatışmayla belirlenecektir.

Küreselleşmeyle Gündeme Gelen Sorunlar

Küreselleşme dediğimiz olayın içindeki bu yeni dinamikler, sosyo-ekonomik, kültürel dünyamızı, kavram ve sorunlarımızı da değiştirdi. Örneğin iş dediğimiz şeyi. Bilgi üretiminin hızlanması, bilgisayarların üretim araçlarında kullanılmasıyla birlikte, kol emeğinin gerekli emek olmaktan çıkabilme ihtimalinin yükseldiği bir sürece girdik. Eskiden kol emeği dediğimiz şey; bu toplumda üretim yapılabilmesi için zorunlu bir emek türüydü. Ancak özellikle sosyalist düşünürler tarafından da kol emeğinin insanlık dışı bir emek olduğu, insanların ifa etmek zorunda olduğu, zorunda kaldığı; ama aslında insanı insan olmaktan çıkartan bir emek türü olduğu söylenmiştir. Şimdi kol emeğini gerekli emek olmaktan çıkartan imkânlarla sahibiz; otomasyon, robotizasyon falan gibi imkânlarla kol emeği gerekli emek olmaktan çıkabiliyor. En genel tabiriyle kullanırsak, zihni emek dediğimiz emek, buna dayalı ya da bununla ifade edilebilir iş ve hizmet türleri giderek yoğunluk, ağırlık kazanıyorlar. Ayrıca bu tür işler; yani zihni emek türünün daha baskın hale gelmesi, giderek onun ağırlık kazanması da, bu değişimi tam ifade etmiyor; bu işlerin hepsi geçmiştekenden çok daha fazla değişebilir, ortadan kalkabilir bir özellik arz ediyorlar. Çünkü teknolojiye ve bilimde meydana gelen değişimlerin hızı, her iş türünü görülebilir bir gelecekte kaybedilebilir bir iş haline getirebiliyor. Onun için formasyon çok önem kazanıyor; yani insanların sürekli olarak -eğer iş sahibi olmak istiyorlarsa- formasyonlarını geliştirmek, bu zihni emek türlerinin olabildiği kadar değişik alanlarında iş görebilir insanlar olabilmeleri yönünde bir zorlamayla karşı karşıya kalıyoruz ki; bu tarihte ilk defa karşılaştığımız bir şey.

Modern tarihte en azından belirli yüksek düzey işler, belirli zihni emek türleri; o emeği uygulayabilir, o emeğin sahibi haline gelmişseniz, sürekli bir güvence verebiliyordu. Örneğin buna ilişkin diploma, size belirli bir hayat garantisi verebilirken, bugün artık bu diplomalar filan bir garanti olmaktan çıkıyorlar. Bilginin sürekli değiştiği, eskidiği dolayısıyla da insanların sürekli olarak işsiz kalma tehdidi altında yaşayabildikleri, yeni mezunların eskilerin elinden işlerini alabileceği bir duruma geliyoruz. İş, insanların kaybetmemek için geçmişte olduğundan çok daha fazla gayret ve dikkat göstermeleri gereken bir şey haline geldiği andan itibaren, bireylerin arasında iş-meslek dayanışması falan gibi şeyler de kaçınılmaz olarak zayıflamaya başlıyor.

Dolayısıyla tesadüf değildir; bütün bu küreselleşmeyle birlikte -Türkiye gibi 12 Eylül felaketine uğramış toplumlara istisna sayın ama, başka toplumlarda böyle şeyler olmadı-, her tür emekçi arasında dayanışma örgütlerinin, sendikaların, hak arama örgütlerinin bütün bu süreç içerisinde sürekli zayıflamaları, kan kaybetmeleri. Bunun, en azından bizim alıştığımız değerler açısından gayet olumsuz bir olgu olduğu açık; fakat bunun önleyici mekanizmalarını, bunu önleyebilecek yolları sendikaların, iş ve insan problemleri üzerine düşünen insanların bugüne kadar bulamadıkları da bir gerçek.

Neoliberal düşünürler diyorlar ki, "Zaten insanlar bireycidirler, toplum ya da kolektiviteler birer yanılısamadan başka birşey değildirler. Aslolan insanların, tek tek çıkarlarıdır." Thatcher; "Toplum diye bir şey yoktur, insanlar vardır" diyordu örneğin. Dolayısıyla her insanın öteki insana karşı kendini bir rekabet kavgasında bulabildiği bir durum öngörülüyor. Yani bir Darwinist dünya tasavvuru, bir doğa durumu tasavvuru sözkonusu ve bu bizi ciddi bir varoluşsal problemle karşı karşıya bırakıyor. Bunun da henüz ne tartışmasını yapmış, ne anlama geldiği üzerine yeteri kadar düşünmüş değiliz; ama bunlara cevap vermeden de önümüzdeki yüzyılın problemlerini anlayamayız.

Küreselleşme sürecinin, 2000'li yılların görkemli teknolojik, bilimsel gelişmeler, mal ve hizmetler trafiğinde olağanüstü bir artış ve hız, hayatın her alanında durmadan değişen trendler, yenilikler gibi parlak görüntüsüne mukabil öte yandan da ülkeler, sınıflar, bireyler arasında giderek daha da ürkütücü hale gelen uçurumlar, sosyal piramitlerin en tabanından daha yukarılara doğru yayılan sefalet manzaraları, bundan daha da yaygın güvensizlik, tekinsizlik duygusu ve madalyonun bu iki yüzünü de dövüp duran aralıksız bir bilgi-haber bombardımanı altında, insanlık ve toplum olarak

sorunlarımıza, geleceğimize nasıl bir perspektiften cevap arayabileceğimiz sorusunu hangi koordinatlar üzerinden tartışacağımız konusu bir hayli bulanık görünüyor ise de konu aslında gayet basit-temel- bir noktada düğümleniyor.

Geleceğimize, halihazır varoluş durumumuzun iki asıl bileşeninden hangisini öne çıkaracak, hangisini doyuracak ve geliştirecek tarzda çözümler bulmalıyız sorusudur bu. Gelişkin bir doğal varlık, bir “en üst hayvan” olarak, bu yanıımızın “normsal” saydığı “doğal,hayat kavgası” mantığı içinde en yakınımızdakileri bile birer rakip ve potansiyel tehdit gibi görerek kendimizin ve grubumuzun daha güçlü, daha imkanlı olmasına kilitlemiş, birbirleriyle bu mantuk ve yaklaşım içinde ilişki kuran insanlar, topluluklar mı olacağız? Yoksa bizi “insan” kılan özelliklerimizin, yetilerimizin tözünden türeyen paylaşma, dayanışma, feragat edebilme gibi değer ve duygularımızı tatmin eden, geliştiren bir mantuk ve yaklaşımla mı çözümler arayacağız?

Mevcut küreselleşme durumuna egemen neoliberal görüş, akla gelebilen tüm sorunlara önerdiği ve uyguladığı çözümler yukarda özetlediğimiz yaklaşımlardan ilkinin türevidirler. Neoliberal mantuk, bize hayvanlardan daha rafine araçlar kullanmamıza rağmen yine de birer hayvan olduğumuzu, doğal-hayvani güdü ve ihtiyaçlarımız tarafından yönlendirildiğimizi ve bunun değişmezliğini söyler. Doğa, doğal güdü ve ihtiyaçlar eşitlik, eşdeğerlik fikrini barındırmadığı sadece güç ve rekabet ilişkisi tanyabildiği için; neoliberal de eşitliğe, eşitlikten kaynaklanan paylaşma, feragat, dayanışma gibi değer ve duygulara yabancı, hatta düşmandır. Önerdiği çözümler, yarattığı durumlar da bu niteliktedir.

Oysa dikkatle ele alındığında görülür ki, insani hayvandan farklılaştıran “bilgi” ve en genel ifadesi ile zihni faaliyet, onun en saf ürünleri, tözleri gereği bizi hayvani güdü ve ihtiyaçların baskı ve belirleyiciliğinden uzaklaştıran, o güdü ve ihtiyaçların bize empoze ettiği öteki (insanlar) üzerinde güç edinme, onları rakip ve düşman gibi görme anlayışını gerileten niteliğe sahiptir. Tarih boyunca ağır ağır gelişen bu çizginin; eğer bugün bir “bilgi devrimi”nden, “bilgi çağı”nın başladığından sözdebiliyor isek; bundan böyle insani-toplumsal varoluşumuza egemen olma vakti de gelmiş demektir. Uygarlaşma eğer insani vasıf ve değerlerimizin hayata egemen olma derecesiyle ölçülüyor ise; 21. yüzyıl uygarlığı bu durumda ancak insani vasıf ve değerlerimizin doğal ve neoliberal güdüler üzerinde tam bir zaferi olmak zorundadır. Bu imkan ve potansiyel vardır artık. 21. yüzyıl neoliberal küreselleşmeye karşı bu imkan ve potansiyeli gerçekleştirmek için küresel çapta verilecek mücadele tarafından belirlenecektir.

Bir diğer sorun da şu: 1980'lere kadar, endüstrileşen ülkelerin bununla edindikleri her türden güç aracılığı ile, bunu başaramamış ülkeleri, sömürdükleri geri ve kendilerine tabi bir yapıya zorladıkları, onları bir “az gelişmişlik” seviyesinde tuttıkları bir tarih yaşadık. Bütün bu süre boyunca o “geri” ülkeler endüstrileştikleri takdirde bu gidişatı değiştirebileceklerini, aradaki güç ilişkisini ve uçurumu kapatabileceklerini sanıyorlardı.

1980'lerden itibaren ileri endüstriyel ülkeler o zamana kadar güçlerinin çekirdeğini oluşturan kimi “ağır endüstri” sektörlerini o “geri”, “gelişmekte olan” ülkelere kaydırmaya başladılar. Böylece birçok “geri” ülke, demir-çelik, otomotiv, tekstil-deri fabrikaları, tersaneler ve maden ocaklarıyla hayli gelişkin bir endüstri ülkesi görünümünü aldı.

Ama bu duruma geliş, onlarla -şimdi artık “Kuzey” dediğimiz- ileri endüstriyel ülkeler arasındaki “mesafe”yi azaltmadı, hatta daha da arttırdı ve derinleştirdi. Kimi Güney ülkeleri ile bu mesafe ürkütücü bir uçuruma dönüştü. Eskinin “ağır endüstri”lerinin epey bir kısmını periferilerine devreden “Kuzey”li toplumlar, ikinci endüstriyel devrimle filizlenen denetim endüstrileri, yüksek araştırma-geliştirme merkezleri, laboratuvarları ile post-endüstriyel aşamaya geçtiler. Böylece de dünyanın “üçüncü dünya ülkeleri” üzerinde geçmiştekinden çok daha fazla bir erişilmezlik, refah ve güçlülük hissi veren bir yükseklikle konumlanmış görünüyorlar. Dünyün çoğu kez zorla kurulan

Küreselleşmeyle Gündeme Gelen Sorunlar

sömürü ilişkilerinin yerine, “üçüncü dünya”lıların kurulması ve geliştirilmesi için adeta yalvardıkları bir sömürü ilişkisi geçti. Günümüzün Kuzey-Güney ayrımı ve ilişkisi böyle bir şey.

Günümüz küreselleşmesinin bu manzarası hem Kuzey hem de Güney ülkelerinde toplumsal katmanlar arasındaki uçurumların derinleşmesiyle birlikte. Dünya ölçeğinde bazı Güney ülkelerinin -örneğin Siyah Afrika’nın büyük bir bölümünün- iktisadi değer taşımadıkları için adeta dışlanmaları, “kendi hallerine bırakılmaları” gibi; gerek Kuzey gerekse Güney ülkelerinde iktisadi düzenler, sayıları giderek artan bir “dışlanmışlar” kesimi, emeğine hatta varlığına gerek duyulmayanlar yığını üretecek biçimde işliyor.

Mevcut küreselleşmenin, neoliberalizmin mantığının bu insanlara -sırf patlamamaları için- verilecek sadakalardan başka önerdiği bir şey yok. Ama, zımnen insan sayılmayan bu insanların varlığında, bizim, rahatı ve konumu yerinde olanların kendimizi insan saymamız da ne ölçüde mümkün olabilir? Dünya ve ülke piyasalarının cangılında şu veya bu biçimde kaybeden, tutunamayan insanlara karşı bu duyarlılığımız ile, doğal kavgada yitirenlere karşı duyarsızlıklarına şaşmadığımız hayvanlarla kendimizi aynı düzeye indirgemiş, insanlık dışı bir anlayışa sürüklenmiş olmuyor muyuz?

Bilginin bu salt insana özgü etkinliğin, insanı insan yapan yetinin ve ürünlerinin çağa adını verecek ölçüde belirleyici hale geldiği bir aşamada, insanlar arası ilişkileri insani değer ve özellikler değil de “doğa yasaları”, doğal güdü ve eğilimler belirliyorsa bu son derece çarpıcı bir çelişki değil midir?

Önümüzdeki yüzyılda ya bu çelişkiye aldırılmadan “ilerleyeceğiz” ya da çağımızın tüm imkan ve güçlerini bu çelişkiyi çözmek, aşmak için seferber edeceğiz. Bu ikinci yol için tarihin başından beri sorduğumuz, modernitenin başlangıcında nihayet çözüme imkanına kavuştuğumuzu sandığımız “insan, insanlık nedir, ufku ne olmalıdır” sorusunu yeniden sormak, ilkin bu soru üzerinde yoğunlaşmak zorundayız.

Bir soru üzerine

Ömer Laçiner- İnsanı ve toplumu nasıl değiştiririz” sorusu, 20. yüzyılın teknik, teknolojik, bilimsel, felsefi, sosyolojik, bütün çalışmalarının merkezindeki problem. İnsanın ve toplumun nasıl değiştirilebileceği sorusuna şöyle bir genel cevap verilmekteydi: Koşullarını değiştirirseniz, insanlar da değişirler. Şehir plancılığı tam da bu noktaya oturuyor örneğin. Biraz önce İlhan bey, konuşmasında, “gayrimenkulları değiştirmekten” bahsediyordu, bu tabir benim de hoşuma gitti. Şehir plancıları, şehir mekânını düzenliyorlar. Bu mekânların belirli bir tasarımıyla ya da düzenlenmesiyle, içindeki insanların da etkilenebileceklerini ve bir şekilde değişebileceklerini varsayıyorlar.

Bütün bir 19 ve 20. Yüzyıl, koşulları değiştirerek insanları değiştirmenin yolu idi. Siyaset siyasal koşulları değiştirerek insanları değiştirmek, iktisat yine iktisadi verileri, unsurları değiştirerek bu değişikliklere göre insanların değişebileceğini düşünüyordu. Şehir plancılığı da, mimari de bunu yapmaya çalışıyordu.

1970’lerle-80’lerle birlikte çok önemli birtakım dinamikler devreye girdi. Daha önceki insanı ve toplumu değiştirme araçlarımız ya da metotlarımızı çok radikal biçimde değiştiren ve bunlara yepyeni, o zamana kadar tahayyül bile edilmeyen, sadece bilim-kurguda tahayyül edilebilen yeni unsurlar katan gelişmeler oldu. Genetik bunlardan biridir, bilgisayar ve onunla birlikteki bilgi teknolojilerinin getirdiği imkânlar bunlardan biri. Artık bizzatıhi insanın maddi organik yapısına müdahale edebiliyoruz, bu olağanüstü bir şeydir. Yaratıcılık kavramımız değişmek zorunda. Çünkü kendi kendini yaratan bir insana doğru gidiyoruz. Bugün genleri değiştirerek insan türünü

değiştirmek sorununu, bir teknik-pratik ve problem olarak konuşabiliyoruz. Daha yeni, başındayız bu sürecin; yani burada şu anda mimarlık ya da şehir mimarlığı fakültelerinin öğrencileri, belki de bizlerin yaşına geldikleri vakit, belki de insanlar tarafından yaratılmış yeni canlılar konusuyla uğraşıyor olacaklar.

Zaman, geçmiş zamanlarda görmediğimiz kadar çok hızlı ve giderek temposunu arttıracak şekilde değişiyor, hızlanıyor. Bundan 20, 30 yıl önce ancak bilim-kurgucuların en uçuk düşünenlerinin kafasında olan problemlerin bir kısmı, zannediyorum 15-20 yıl sonra hayli somut sorunlar olarak önümüze gelecektir. “Bütün bu bilgi teknolojilerinin insanlara verdiği baş döndürücü imkânlar, ‘uzay teknolojisinin verdiği imkânlar’, nasıl bir insan, insan ilişkileri, toplum, toplum düzenleri oluşturmak için kullanılabiliriz? Bu soru ışığında yapılacak tasarımların nasıl bir insanlık durumu anlamına geldiği noktasından ele almak, yani insanlığın 18., 19. yüzyılda aydınlanmayla birlikte yaptığı o büyük soruşturmanın kat be kat derini ve kapsamlısını bugün yapmak zorundayız.

İnsan üzerine bu kadar derinlemesine etki ve müdahalelerin gündeme geldiği, bunların konuşulduğu, tartışıldığı bir çağda, “insan nedir ve ne olmalıdır” sorusuna cevap vermeksizin, “bizi bir arada tutan nedir; bizi herhangi bir sürü toplumundan, ayıran nedir, sadece araçlarımızın güçlülüğü müdür” falan gibi birtakım ontolojik problemlere öncelikle eğilmeksizin hiçbir sorun gereğince tartışılmış, çözümlenmiş olamaz. Bu, en teknik denilen konularda bile, bu konularla uğraşabilecek olan insanlar için kesinlikle etik bir zorunluluktur ayrıca. Bu bakımdan, bütün bu problemler tartışılırken, bunlar istediği kadar teknik, teknolojik görünürse görünsün, bunun gerisinde mutlaka sürekli, her sorduğu veya verdiği cevapla tatmin olmayan, bunları yeniden soran bir bakış olmalıdır. Çünkü tarihte ilk defa insanlar kendi türüne dönülmez bir şekilde müdahale edebilmek, onu nitelik olarak değiştirebilecek olanağına sahipler. Bunun ne olduğu, geçmişte herhangi bir olayla kıyaslayarak bulunamaz, bu son derece yeni bir şeydir. Asla aşılamayacağını sandığımız bir duvarın aşılması, önümüze yepyeni ufukların açılmasıdır.

Burada üzerinde konuşulan şehir planlamacılığına ilişkin konuların da bu perspektif ve sorulardan bağımsız olarak konuşulamayacağına inanıyorum. Zaten bir şehir planlanırken orada nasıl insanlar ve insan ilişkileri olacağı –olması istendiği- de kurgulanmış olmuyor muydu? Ben bu kurgulamanın artık hemen geçiştirilemeyecek kadar önemli ve hayati olduğunu hatırlatmak istedim. Bunu buradaki tartışmaların bir eksiği olarak haddinden fazla vurgulanmış isem kusura bakmayın.

Teşekkür ederim.

KENTSEL MEKANSAL METNİ GENEL ÇERÇEVELERDEN OKUMANIN LİMİTLERİ

Sezai GÖKSU

UN Nüfus Bölümü'nün (The World at Six Billion) hesaplarına göre, bugün dünyada 6 milyar insan yaşıyor. Bunun sadece bir milyarı (WB raporlarına göre 891 milyonu) zengin dünyada, geri kalan 5 milyarı ise fakir dünyada bulunuyor. Öntümüzdeki 30 yıl içerisinde toplam nüfusun 8 milyara, fakir dünya nüfusunun ise 7 milyara çıkacağı tahmin ediliyor. Bugün dünya nüfusunun 3 milyarı kentlerde yaşıyor, ama bu üç milyar kentli nüfusun 2 milyarı fakir dünyanın metropollerinde yaşıyor. Otuz yıl sonra ise, bu rakam 4 milyara erişecek. Diğer bir deyişle, toplam dünya nüfusunun yarısı fakir dünyanın kentsel alanlarında yaşarken, zengin dünyanın kentlerinde yaşayan kentli nüfus aynı miktarda kalacak ve toplam kırsal nüfus da aynen bugünkü gibi üç milyarda kalacak. Fakir dünyanın kentsel nüfusu bu dönemde yılda %2.3, kırsal nüfus ise %0.1 artacak, ve dünya nüfusunun %60'ı kentlerde yaşayacak. Aynı verilere göre, fakir dünyanın yaş piramidinin asil şişen bölümünü 15-30 yaş arası grup oluşturacak.

WB (World Development 2000) raporlarına göre ise, bugün dünyanın 891 milyonluk zengin kesiminin elinde toplam dünya kapitalinin %78'i var. Ortalama GNP *per capita* zenginlerin dünyasında 25 730 dolarken, bu rakam fakir dünyada 1 240 dolar. (En zengin ülkede 38 350 dolar, en fakirinde ise 120 dolar; Türkiye'de bu rakam 2900 dolar). 1998-1999 arası ortalama yıllık büyüme oranı, zengin dünyada 2.6 iken fakir dünyada 2.9. (Türkiye'de -6.4). Buna karşılık, fakir dünyanın 10-14 yaş grubunun %20'si emek gücünü oluşturuyor, bu rakam Orta Afrika'da %30'a kadar çıkıyor. (Türkiye'de %10 civarındadır). Bütün dünyada bugün 6 milyar insanın 3.7 milyarı 15-65 yaş grubunu teşkil ediyor, ve bu rakamın 2.8 milyarı iş gücünü oluşturuyor, bunun ise %40'ı kadın %20'si ise çocuk emeği. Fakir dünyada yaşayan toplam 5 milyar insanın 3.2 milyarı 15-65 yaş grubunda bulunuyor, bunun 2.4 milyarı toplam iş gücüdür, bunun da %40'ı kadın %23'ü çocuk emeğidir. (Türkiye'de 64 milyar insanın 43 milyarı 15-65 yaş grubunu oluşturuyor, bunun 31 milyarı toplam iş gücüdür. Bu rakamın ise, %37'si kadın, %10'u ise çocuk emeğidir. Ayrıca DPT'nin 1997 Nisan verilerine göre, her yüz kişiden 6'sı işsiz, 5'i ise eksik istihdamdır, yani her yüz kişiden 11'i atıl işgücüdür).

WB verilerini UN kestirimleri ile birlikte düşündüğümüzde, gelecek 30 yıl içerisinde özellikle fakir dünyanın kentlerinde önemli bir yığılmanın olacağı ve bu yığılmanın da önemli ölçüde iş güvencesinden yoksun olacağı söylenebilir. Dünya coğrafyası üzerindeki eşitsizliğin bir benzeri de Türkiye coğrafyası üzerinde gerçekleşmektedir. Nasıl ki bütün dünyada bir yandan sermaye küreselleşirken bir yandan da yoksulluk küreselleşmektedir, aynı şekilde Türkiye coğrafyası üzerinde de Türkiye GSMH'sının %55'ini üreten Marmara ve Ege Bölgelerinde bulunan büyük metropollerin içerisinde en zengin %20'nin el koyduğu miktar toplam bölüştürel gelirin %64'üdür. Bir büyük metropolde en zengin aile ile en fakir aile arasında 1437 kat fark oluşuyor. Bunun adı çatışmadır ve bu çatışma da mekansaldır. Oysa, biz planlıların böyle bir mekanda çalışma pratiği yoktur. Ne araştırma ve analiz tekniklerimiz, ne de planlama yaklaşımlarımız böyle bir çatışmacı mekansal metni okumada yeterlidir.

Aslında, kentsel mekanın okundukça yeniden üretilen ve yeniden kurulan bir metin olduğunu anlamak istemiyoruz. Şeffaf, masum, problemsiz ve indirgenebilir bir yüzey elde etmek gibi boşa bir uğraş içerisindeyiz. Ve sürekli olarak, bu yönde adım atmaya kolaylaştıracağını umduğumuz tekniğe ve teknik akıla yatırım yapıyoruz. Mesela, binlerce, hatta milyonlarca dolar verip uzaktan algılama yapmaya çalışıyoruz. Kimsenin aklına yakından algılama gelmiyor. Oysa, ne mekansal eşitlik, ne toplumsal adalet uzaktan algılayarak tesis edilebiliyor. Ne de teknik akıl, çatışmaları demokratik müzakerelere dönüştürme kabiliyetine sahip. Belki de, yüz yüze gelinecek olandan korkuyoruz. Bir kaplanın bir tavşanı yeme sahnesinde olduğu gibi ancak gerçekliği yakından ve ağır olarak izlediğimiz zaman neler olduğunu anlıyoruz. Bu konuda ilginç bir örnek de İzmir sermayesinin İstanbul-Ankara eksenine karşı olan tutumudur. Özelleştirme kapsamında bulunan kamu kuruluşlarının arazilerinin özelleştirme kapsamında çıkartılarak yeşil alan haline getirilmesi önerisini dikkatlice okuyunuz. İktidar geometrisinin koordinatlarını görebiliyor musunuz? Nasıl yer değiştirmekte olduğunu izleyebiliyor musunuz? Konak tütün depolarından neden liman gerisine yerleşmeye çalıştığını tahmin edebiliyor musunuz? Bu kentsel mekansal metnin hangi kentsel gelişme ve liman senaryoları ile birlikte okunması gerektiği yeteri kadar açık değil mi?

Bizler, gelecekteki kentleşme süreçlerini ve muhtemel planlama paradigmasını tartışıyoruz. Oysa bizim ilk defa bugünkü metni okumamız gerekiyor. Gelecek de geçmiş de bu metnin içinde duruyor. Hepsi, her şey şimdinin içinde. Gelecekteki duruma razı olacaksak, bunun bir anlamı yok. Ama geleceği öncелеmek istiyorsak, şimdiki metnin okunarak yeniden üretilmesi gerekiyor. Ne var ki, bu okuma sürecinde iki sorunlu kavram üzerinde de ayrıca durmak gerekiyor. Bunlardan birincisi, bu metni hangi ve nasıl bir bilgi ile okuyacağımız meselesidir. İkincisi ise, elimizdeki metnin nasıl bir metin olduğudur.

Sıradan bir kentsel çözümlemenin izlediği yolu, yaptığı araştırmaları, elde ettiği bulguları yorumlama pratiğini hatırlayınız. Sadece fiilen varolan, kentten fiilen sunduğu bilgiyi toplamakla geçen bir araştırma süreci sonunda, o bilgiyle oynayarak, evirip çevirip aynı bilgiyle gelecek senaryoları yazmanın kısırlığını, dahası kentten aynen yeniden üretme sürecini düşününüz. Bir sonraki aşamada o kentten başka türlü bir bilgiyi bekleyebilir misiniz? Bir de, sözde daha iyi bir kentsel araştırmanın indirgendiği düzeye bakınız: fiilen varolan bilgiden daha çok toplanan ve o bilgiyi daha yüksek bir teknoloji ile işleyen, ama aynı bilgi ve teknoloji tarafından rehlin alınmış gelecek senaryolarının oluşturulması. Öteden beri, kentlere ve onların analizine hükmeden yeniden üretim süreçleri derken ima ettiğim tam da bu. Araştırmanın ve analizin sefaleti daha bilgiye ulaşma sürecinde başlıyor. Gerek doğal, gerekse bilgilencemci müdahale sırasında arızaya uğrayan kentsel mekansal metinde kim bilir neleri ıskalıyoruz.

Öte yandan kentsel mekanın bir toplumsal ürün olduğu son derece açık. Bu tip bir değerlendirme, onu, sadece bir toprak parçasının önceki tarımsal olan niteliğini sonradan kentsel bir kılığa sokan basit bir iktisadi dönüşüm sürecine indirgemeyi, doğal olarak engelliyor. Şayet böyle olsaydı, gerek klasik gerekse neo-klasik rant teorileri aracılığıyla, kentsel mekanın kuruluş süreçlerini açıklayabilirdik. "Kent, tarımsal olmayan üretimin yapıldığı..." diye başlayan kent tariflerinin zavallılığına dikkat ediniz. Ne kadar problemsiz, ama kent plancılarını, kent araştırmacılarını bir o kadar ikircikli bırakan bir tarif. Pozitivist ve kaba determinist iktisadın egemenliğinden yıllarca kurtulamamış bir kent ekonomisi söyleminin kentsel yazına neredeyse dikte ettirdiği bu tarifin kentsel mekan üzerinde cereyan eden bütün toplumsal mücadele pratiklerini nasıl örtmeye çalıştığını anlamak için sadece çevre hareketlerine bakmak kafidir. İzmir'de yaşanmakta olan İnciraltı tartışmaları buna son derece yerinde bir örnektir.

Eğer, kentsel mekan, sadece bir toprak parçasını tarımsal niteliğinden kurtararak, onu kentsel bir niteliğe kavuşturan basit bir iktisadi dönüşüm süreci ile açıklanabilseydi, bugün kentten nerede başlayıp nerede bittiği konusunda hem tam bir mutabakat olurdu, hem de kente ait olmayan, ona

Kentsel Mekansal Metni Genel Çerçeveselardan Okumanın Limitleri

tanım gereği yakışmayan kullanım biçimlerini ve kullanıcılarını tarih sahnesinden silmenin meşru bir zemini bulunurdu. Yani, şu son on yıldır neredeyse bütün kent yöneticilerinin kollektif sloganı haline gelen dünya kenti uygulamalarının önemli bir parçasını oluşturan kentsel mekansal soykırımın haklılaştırılması sorunu yaşanmıyor olurdu. Oysa, kentsel mekânın, ona içsel olan, öncesi ve sonrası gibi bir zamansal sıralamaya tabi olmaksızın üst üste düşen, birbirine geçen, birbirlerini karşılıklı olarak yeniden kuran bütün farklılıklara ait bir çok-kültürlülük yeri olması, onun problemleri, tutarsız, çelişkili ve indirgenemez olmasını kılıyor. Aynı anda, aynı yerde ve yan yana birden fazla yeniden üretim tarzı, tecrübe tarzı, ve iktidar kurma tarzı birarada, hepsi aynı kentsel mekân üzerinde yaşanıyor. O nedenle, neyin kente ait olduğu, neyin olmadığı, neyin kentsel olarak tarif edilmesi gerektiği, neyin kent karşıtı bir şey olduğu kolaylıkla ayıklanamıyor. Bütün sınırların çözüldüğü, her şeyin birbirine geçmekte olduğu, her şeyin birbirinin üstüne bindiği, ama aynı anda yeni sınırların konduğu bir durumda, kent ile kır diye bilinen klasik ayrımın iki aktörü birbirine karşılarak, birbirlerini aynı yerde yeniden üretiyorlar. Kentsel iktidar kendi muhalefetini bizzat kendi içinde taşıyor.

Temel bileşenleri kültür, toplum ve kişilik olan toplumsal yeniden üretim süreçlerinin, kentsel mekânı kurarken, onun üzerinde ve ona içsel olarak, geçerli bilgiyi, meşruiyeti, davranış örüntülerini, ödevleri, karşılıklı ilişkileri, toplumsal üyeliği, icraatları, eylem güdülenmelerini ve kimlikleri merkezlesleştiriyor. Örneğin, kentin merkezi, kenti anlamak için yeterli bir öge olmaktan çıkıyor, meydan tasarlanmış sınırlarını yitiriyor, ve kentsel mekânı kullanma biçimlerine atfedilen renkler temsil yeteneklerini kaybediyor. Kentsel mekânı kuran ve onu kurarken böylesine problemleri bir hale getiren yeniden üretim süreçleri kenti, klasik tarifi ile, kent olmaktan ve kentsel mekânı da klasik tarifi ile kente ait olan mekân olmaktan çıkarıp, mekânı yere dönüştürüyor. Bizim mekân diye bildiğimiz şey gerçekte yer haline geliyor. Biz mekân tasarlıyoruz, gerçekte yer oluşuyor. Ve biz ortak mekân kurguluyoruz, gerçekte ise, hiçbir şeyi ortak olmayanların yersel ortaklığı gerçekleşiyor. Bizim bir türlü okumayı beceremediğimiz, sadece tasarlayabildiğimiz, problemsiz kentsel mekânda kuruluyor. Bu kuruluş ise, bizim dışımızda, bütünüyle yeniden üretim süreçlerine içsel olan arızalarla oluşuyor.

Yıllarca, bizzat pratiğin içinde yer alan plancıların şu yakınmasına tanık oldum: “şehirler çizdiğimiz planlardaki gibi olmuyor”. Planların, neden çizildiği biçimiyle uygulanmadığını sorgulayan bir çok toplantıyı da hatırlıyorum. Ama, aynı zamanda, şu yakınma da, planıcılar arasında çok yaygındır: “bütün şehirler birbirine benzedi”. Bu paradoks neyi anlatıyor? Bir yandan, sanki gizli bir güç, bütün gelecek tahminlerini arızalandırıyor, ve kentsel mekânı plan perspektifinde beklenmedik bir duruma sokarak değiştiriyor, ama aynı zamanda, aynı gizli güç, bu kere bütün kentsel mekânları aynılaştırıyor, tıpkılaştırıyor. Geleceğin bir tahmini ve tasarımı olarak, plan, mekânı istediği gibi üretemezken, mekânın toplumsal olarak üretimini aynı anda farklılaştıran ve birbirine benzer kılan bu gizli güç nedir? Her kent ayrı bir bağlam olduğuna göre, her birisi için çizilen planın, yani gelecek öngörüsünün farklı olması gerekirken, bütün kentleri birbirinin aynısı yaparak özdeş kılan, ve fakat aynı anda, her bir bağlamı da bizzat kendi planından yani gelecek tasarımıyla kopararak, onu farklı bir kılığa sokarak, değiştirerek ve her seferinde onun elden kurtulmasına neden olarak özgür kılan bu gizli güç hakkında nasıl bilgi sahibi olunabilir ve onunla nasıl mutabakata varılabilir?

Burada aslında bir gelecek tasarımı olarak planlamanın temel nesnesi olan kentsel mekânı ve onun üzerinde cereyan eden toplumsal pratikleri yeniden okumayı teklif ederken, bu gizli güç diye tedirgince aradığımız şeyin tam da okunan nesnenin içinde olduğunu ve onunla pekala demokratik bir ilişki kurarak barışılabileceğini düşünüyorum. Belki, asla tam bir anlaşma ya da tam bir mutabakat olmayacak, yani kentler, belki de asla bizim tam istediğimiz gibi olmayacak. Ama onların nasıl olacağına etkili olabilecek o kadar çok aktör var ki, planıcılar bunlardan sadece birisi olacak. Öte yandan, belki de bu demokratik ilişki kurma yoluyla, özgür kalan her bir kentsel

Sezai Göksu

mekan, her biri kendi bağlamına tekabül eden pratikler aracılığıyla, henüz bilmediğimiz ve yaşamadığımız farklı dünyalara dönüşecekler. Böylece, az önce sözünü ettiğim yakınmaların da hiçbir anlamı kalmayacak. Başlangıçta paradoks olarak algılanan şey ise, gerçekte, diyalektiğin ta kendisi olarak kendisini gösterecek.

KENTSEL PLANLAMADA SİYASET ETKİSİ

Zerrin TOPRAK KARAMAN

Kent planlamasında siyaset etkisi konusunu yasal karar alıcılar açısından değerlendirelim. Benden önceki ilk iki konuşmacının kamu yönetimi açısından getirdiği oldukça anlamlı tespitlere katılıyorum. Ben de bu yönüyle katkıda bulunmaya çalışacağım. Öncelikle, aşağıdaki Tabloda gösterilen idari birimler üzerinde duralım.

Tablo; İdari Birimler

	İl Sayısı	İlçe Sayısı	Belediye Sayısı
1988	67	693	1995
2000	81(65+16)	850	3216

Tabloda il, ilçe ve belde sayıları görülüyor; bunun yorumu şudur: Yıllar itibariyle yerleşim birimleri hızla ilçeden il, köyden belediyeye dönüşmüştür. Bu değişim, tamamen siyaset etkisidir ve şüphesiz planlamayla yakından ilişkilidir. Arkadaşımızın söylediği sosyolojik anlamda kır-kent karışmasını ortaya çıkarmaktadır. Planlamada, madalyonun bir yüzü yönetim, öbürü de siyasettir. Kısaca planlama; bugün ve geleceğin doğal, sosyo-kültürel ve iktisadi şartlarla bağdaştırılması gereken yaşanabilir kentleri oluşturan siyasi yönetsel kararlar bütünüdür, öyle olması beklenmektedir.

Planlama bir kamu hizmetidir. Kamu hizmetinin , 19. Yüzyıldan bu yana tanımı değişmiştir. Hizmetin mutlaka bir kamu kuruluşu tarafından yapılması gerekmemektedir. Bu nedenle de, kamu yararı kavramı öne çıkmıştır. Türk Kamu Yönetiminde, tüm kamu hizmetleri için geçerli ve zorunlu iki temel koşuldan ilki; "hizmetin kamuya yöneltilmiş ve kamuya yararlı olması", diğeri ise "hizmetin kamu kuruluşlarınca ya da ilgili kamu kuruluşunun sıkı denetimi altında özel kişilerce yürütülmesi" koşuludur. Daha ayrıntılı kamu hizmeti tanımı ise, "Devletin veya diğer kamu tüzel kişilerin gözetim ve denetimleri altında genel, kolektif ihtiyaçları karşılamak ve kamu yararını sağlamak için kamuya sunulmuş sürekli ve düzenli faaliyetler" şeklindedir.

Bu bağlamda, kamu hizmetlerini açıklayabilmek için mutlaka ölçüt bulmak gerekirse "egemenlik" ya da "kontrol" unsurunun dikkate alınması daha doğru bir yaklaşımdır.

Çeşitli tanımlamalarda, "kamu hizmeti" kullanıldığı yere göre anlamı değişen, esnek bir kavram değerlendirilmesine alınmaktadır. Kavramın açıklanması genelde "kamu yararı" ölçütüne dayandırılmaktadır. Kamu yararı kavramı hemen her idari tasarrufta "olmazsa olmaz" bir ilke özelliğini korusa da, uygulamada beklenen sonucu vermemektedir. Hatta literatürde, genelde, "belirsiz bir kavram" olarak yorumlanmaktadır. Bu görüşe katılmak günümüz koşullarında mümkün değildir. Hizmetin etkinliği sürekli geliştirilen "fayda-maliyet analizleriyle" ölçülebilmektedir. Aksine bir tercihin "siyasi etkilenmelerle" idarenin keyfilğine yol açacağını söylemek mümkündür.

Kamu hizmetinin ayrıcı unsurları sürekli, düzenli, eşitlikçi, adaletçi ve kendi kendini yenileyici olmasıdır. Bu bütünlükte toplumun (devlet) çıkarları gözetilmektedir. Bu da, bir başka anlatımla

Zerrin Toprak Karaman

devletin sürdürülebilirliğidir. Şüphesiz, kamu hizmeti ile bağlantılı kamu yararını, “toplumsal uzlaşma” ile sağlamak gerekir. Aksi takdirde bir grubun diğerine üstün gelen çıkarı ile hukuk devleti felsefesinin gerektirdiği bütünlük sağlanamayacak, “politik yozlaşma ve rant kollama” öne çıkacaktır. Böyle bir değişim yukarıda da belirtildiği gibi kabul edilebilir değildir. Planlama çalışmalarının da kamu hizmeti ilkeleri ile bütünleşmesi gerekir.

Hizmet verimsizliklerinin önüne geçmek için yapılması gereken çalışma ise “denetimdir”. Denetim 21. yüzyılın ayıncı unsuru olmuştur. Günümüz yönetim stratejilerindeki gelişmeler doğrultusunda denetimin de, “devlet merkezli” olmaktan çıkarılarak “toplum merkezli” hale getirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir(YG21 gibi).

Kamu yönetimi açısından baktığımızda; maalesef kamu yönetiminin ayıncı özelliği, sorunları haline gelmiştir. Bu noktadan baktığımızda; güçlü merkezîyetçi yapı, yönetimde dışa kapalılık, gizlilik, hantal yapı, kırtasiyecilik ve demokratik-katılımcı pratiklerdeki eksiklikler, hem genel, hem yerel düzeyde kentsel kararları olumsuz etkilemektedir.

18 Ekim 1983 Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı'nda, yerel ve bölgesel seçilmiş temsilcilerin statüsünün ne olması gerektiği konusunda -tarihe dikkatinizi çekiyorum- üç önemli konu ortaya konulmuştur: Özel çıkar gözetmeme, görev ve sorumluluklarla çatışan hiçbir girişimde bulunulmaması, kamu ya da özel hiçbir kurumun çıkarının gözetilmemesi. Bu noktadan baktığımızda; kamu yönetimindeki güçlü merkezîyetçi yapının rant kollama ve politik yozlaşmayı kolaylaştırdığını görmekteyiz. Zaten literatürde de, “politik yozlaşma ve rant kollama için iyi bir model aranırsa, güçlü merkezîyetçi yapıdan daha iyisi bulunamaz” denilmektedir. Uzunca bir süredir yerel yönetimlerin yeniden yapılanması üzerine geliştirilen tasarlarda, sizce de incelenmiştir, yerel yönetimlerin yapılanmasına ilişkin getirilen hükümlerde, merkezîyetçiliği giderek artıran buluşlar ortaya konulmaktadır. Ve hâlâ da bir sonuca ulaşılamamıştır. Gazetelerde de okuduğumuz gibi, ilgili Bakan da bıkmıştır, “Getirin artık, imzalayayım” demektedir.

Yerel örgütlenme yönüyle bakıldığında ise, güçlü başkan-güçsüz meclis, encümen yapılanması ve komisyonların oluşumu, planlamayı ciddi olarak etkilemektedir. Encümenlerin büyükşehirde(1984, 3030) tamamen idare başkanlarından oluşması, beldelerde de(1930, 1580) yine atamanın ağırlıklı olması, kent siyasasını oldukça olumsuz etkilemektedir. Meclisler temsil yönüyle oldukça zayıftır. Meclis üyeleri görev ve sorumluluklarını seçildikten sonra fark edebilmektedir. Mecliste komisyonlar, bütçe hariç, “kaptı-kaçtı usulüyle” oluşturulmaktadır. Bazı meclislerde muhalefette kalan tek mimar meclis üyesinin komisyona giremesin diye “imar komisyonunun” oluşturulmadığı anlaşılmıştır.¹ Dolayısıyla demokratik katılım eksiklikleri başta olmak üzere birçok yönleriyle yerel yönetimler mevzuatına yönelik tasarlarda en ufak bir örgütsel değişiklik öngörülmemektedir. Bu durumda, örgütsel yapıya bağlı, başta planlama olmak üzere, hizmet sorunlarını giderek artan oranda karşımıza getirmektedir.

Yönetime siyaset etkisiyle ilgili çok önemli bir düzenleme; bu da hâlâ tartışılmıyor; 6 ay belde oturma koşulunun kalkmasıdır. Bu nedenle de hemşehri hukukunu düzenleyen 1580, madde 13'ün anlamı ortadan kalkmıştır. Bu konuya sonra tekrar döneceğim. Bugün hemşehri olma, orada bulunup kayda girmekle eşdeğerdir. Bu da bildiği gibi sayımlarda “nüfus hareketliliğini” arttırmaktadır. Bir bakıma da mahalli mülki amirleri güvenlikle ilgili bu duruma seyirci kalarak “hizmet kusuru” işlemektedir. Bu gelişmelerin planlama açısından ne önemi vardır? 13. maddenin “en az bir yıl” gibi süre ile düzenlenmemesi, politik yozlaşma ve rant kollamayı kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda, gecekonduların, yeni gelenlerin hemen yerel seçimlerde oy kullanarak, kentsel planlamada bozulmayı kolaylaştırdıklarını görmekteyiz.

¹ Bkz. Zerrin Toprak&Ruşen Keleş(2000); Yirmibirinci Yüzyıla Girerken Türkiye’de Belediye Meclislerinde Yerel Siyaset, İzmir Yerel Gündem 21 Yayını, İzmir.

Kentsel Planlamada Siyaset Etkisi

Planlamada siyaset etkisi ile ilişkilendirilebilecek bir diğer önemli husus da, 18 Ekim 1983'te Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı'nda ortaya konan Yerel ve Bölgesel Seçilmiş Temsilcilerin Statüsüne ilişkin ilkelerdir. Buna göre temsilcilerin;

- Özel çıkar gözetmemesi,
- Görev ve sorumluluklarla çatışan hiçbir girişimde bulunmaması,
- Kamu ya da özel hiçbir kurumun çıkarını gözetmemesine dikkat çekilmiştir.

Oysa, Türkiye'de meclis üyelerinin belediyeyle ticari işlerinin korunması yasayla düzenlenmiştir. Buna göre halen belediye her hangi bir iş taahhüt etmemiş veya taahhüt etmiş bulunanların ortağı ya da kefil olmamak veyahut da bu nedenlerden dolayı borçlanmamış olmak gibi koşullar (1580, md.24/7 Değişik;1984, 2972) kaldırılmıştır.

Bu düzenlemeler ile, etkileri yönüyle yerel siyasal ahlâkın yozlaşmasına neden olabilecek nitelik yaratılmaktadır. Belediye ile ticari ilişkilerin olmaması kamu yararının sağlanması açısından önemli bir düzenleme iken, kaldırılması belediye meclisinde esnaflaşmanın neden giderek "cazip" hale geldiğinin iyi bir göstergesidir.

O zaman tabii ki örneklerini İzmir'de gördüğümüz gibi, büyük bakkal dükkanlarına, alış-veriş merkezlerine yer açmak için kamulaştırma yapıldığını -kamulaştırma, encümen kararıyla yapılır, meclisin onayına gerek yoktur- plan değişikliği için meclis kararı alınabildiğini, sonunda hem valinin, hem de belediye başkanının "bu kamu yararı sağlayan dükkanlar" önünde resim çektiğini, sonra da seçime girebildiğini görebilmekteyiz. Bu örnekler, ciddi olarak planlamada siyaset etkisini ortaya koyan gelişmelerdir.

Yine Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartında, 4. Maddenin 6. Fıkrası; "Yerel makamları doğrudan ilgilendiren tüm konulara ilişkin planlama ve karar alma süreçleri içinde, kendilerine olanaklar ölçüsünde, zamanında ve uygun biçimde danışılacaktır" hükmüne yer verilmiştir. Türkiye, bu maddeye çekince koymuştur, dolayısıyla uluslararası bir platformda kendisini bağıtlı saymamıştır. Tabii bu noktadan bakıldığında, çok rahatsız edici bir durum ortaya çıkmaktadır.

Katılımcılık, çok telaffuz edilen bir konudur. Şüphesiz halkın yönetime katılması, denetlenmesinde destekleyici ve tamamlayıcı rol almaları beklenmektedir. Tabii idarenin de buna rıza göstermesi ve normlar ile teminat altına alınması gerekir. Aksi takdirde halk yönetime siyasi olarak yabancılaşacaktır. Katılıma yönelik en pratik uygulama (işlevselliği tartışılrsa da) Çevresel Etki Değerlendirmesidir (ÇED). Planlamanın eksik kalan katılım yönü, aslında ÇED süreci ile tamamlanabilir bir özellik taşımaktadır. 1982 tarihli Çevre Kanununun 10. Maddesinde belirtilen, firmalara ÇED yaptırma ve onların o alanda çevre kirliliğini ortaya çıkarmayan ve/veya en aza indirgenmesinin (limitler içinde kalma) sağlandığı bir yöntemin uygulanması gerekliliğidir. Ancak bu düzenleme, çok dar kapsamlı bir yaklaşımdır. Aslında önce Arazi ÇED'i yapılmalıdır. ÇED Yönetmeliği 1993 yılında yürürlüğe girmiştir. Sürekli yeni tanımlarla değiştirilmektedir. Aslında 1993'ten bu yana geçen 10 yıllık bir gecikme talihsizlik iken, 1997'de yeni bir ÇED Yönetmeliği yürürlüğe girmiş ve 13 Ağustos 1999, 14 Nisan 2000, 29 Eylül 2000 en son olarak da 26 Ekim 2000'de değişiklikler ile kamu yararı sağlanabilmiş midir?

Aksine, bazı çevre kirliliği yaratan birimlerin, kuruluşların 2002'ye kadar ÇED yaptırılmaması gibi bir yozlaşma yaratılmıştır. Avrupa'ya baktığımızda, bir arazi ÇED'i uygulaması vardır ve planlamayla tamamen örtüşmektedir; yani arazinin hangi kullanıma ayrılacağı, ne gibi bir plan çerçevesi içerisinde yatırımların oturtulacağı, 1985'ten beri Avrupa Topluluğu üye devletleri arasında kabul edilmiş bir konudur. En son olarak da Aarhus 1998'de "Stratejik ÇED" kavramı gündeme gelmiştir. Biz, bu gelişmelerden çok uzaktayız.

Zerrin Toprak Karaman

Aarhus Sözleşmesi; “bilgiye erişme”, “halkın kararlara katılımı” ve “dava yoluna başvuru” konularını düzenlemektedir.

23-25 Haziran 1998’de 52 ülke, Danimarka’nın Aarhus kentinde dördüncü, “Avrupa İçin Çevre”, Bakanlar Konferansı’nda buluşmuştur.

26.03.2001 tarihi itibarıyla; Almanya, Arnavutluk, Ermenistan, Avusturya, Belçika, Beyaz Rusya, Bulgaristan, Hırvatistan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Kazakistan, Letonya, Liechtenstein, Litvanya, Lüksembourg, Macaristan, Monako, Malta, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Moldova Cumhuriyeti, Romanya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Ukrayna, Birleşik Krallık ve Kuzey İrlanda ve Avrupa Topluluğu² olmak üzere 40 imza sağlanmıştır. Azerbaycan, Makedonya ve Türkmenistan da imza süreci içindedir³.

Sözleşmenin amacını düzenleyen birinci maddesi; bugün ve gelecek kuşakların her bireyinin sağlık ve refahını temin için elverişli bir çevrede yaşaması için, bu Sözleşmeyi taraf olarak imzalayan devletlerin çevreye ilişkin bilgilere erişme, çevreye ilişkin kararlara toplumun katılımını sağlama ve yargı yoluna başvurma haklarını⁴ garanti edeceği hükmünü getirmiştir.

Sözleşmenin en önemli özelliği olarak, imzaya açılır açılmaz ilk defa devletlerin, “çevre hakları”nın uygulanmasına ilişkin kabulde hızla birliktelik sağlamaları gösterilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, bu Sözleşmeyi henüz imzalamamıştır ve bu konuda Millet Meclisi’nde de çalışmalar yürütülmektedir. Bu Sözleşme ile İdareden beklenen nedir?

_ Halkın bilgiye ulaşabilmesi,

_ Sözleşme ile çevreye ilişkin bilgi edinimindeki sorumlulukların belirlenmesi, halkın ulaşacağı bilgilerin listelenmesi,

_ Her kademedeki yasal karar alıcıların, Sözleşmenin getirdiği sorumluluklara cevap verecek uygulanabilir ölçümleri belirleyerek kolaylaştırması,

_ Avrupacılık (Pan-European)(?)⁵ anlayışının bütünlüğünde (ekonomik&siyasi) Sözleşmenin düzenlediği konularda karşılıklı olarak bilgi ve tecrübelerin aktarılmasının sağlanmasıdır.

² Avrupa Topluluğunun genişlediği, Ancak Maastricht Antlaşması ile tesis edilen Avrupa Birliği yerine kullanılmayacağı resmi açıklamalarında belirtilmektedir. Buna göre, Avrupa Birliği Maastricht Antlaşması ile yaratılmıştır ve coğrafi ve politik temele, Avrupa Topluluğu ise Roma Antlaşması altında çevresel sorumluluk ve gelişme politikasının getirdiği yasal temele dayandırılmıştır. Getirilen bu ayrım; üye ülkelere, politik olarak bünyesi içinde almak istemedikleri ülke/ülkeler için geliştirilmiş gibi görülmektedir. Ancak, çevre koruma isteğinin/çevre hakkının gelecek yıllarda, politik tercih durumuna geleceğini ve diğer insan haklarının önüne geçerek iyi bir müdahale gerekçesi haline geleceğini söylemek kehanet sayılmaz. Genel olarak değerlendirildiğinde üç ayrı Avrupa görmek mümkündür. Brüksel ve Strasbourg arasında gezinen Topluluğun ekonomik/çevre ve siyasi/bölgesel amblemleri bir madalyon takan Avrupa, NATO’nun oluşturduğu savunma Avrupa’sı, üçüncüsü ise, insan haklarından ve hürriyetlerinden hava kirliliğine kadar, her türlü konu ile ilgilenen (savunma hariç) Avrupa’nın başkenti Strasbourg’ta bulunan Avrupa Konseyi’nin temsil ettiği eleştirel Avrupa; Bkz. Treaty on European Union, Treaty Establishing The European Community: http://europa.eu.int/eur_lex/en/treaties/index.html.

³ Bkz. <http://www.unecce.org/env/pp/ctreaty.htm>

⁴ Bu konuda Türkçe çalışma için bkz. Özden Sav(1999);“Uluslararası Hukukta Çevreyle İlgili Konularda Halkın Bilgiye Erişimi ve Karar Almaya Katılımı”, Çevre Kanununun Uygulanması, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara, s.147-163 ve Musa Eken(1995-1996); “Bilgi Edinme Hakkı”, İnsan Hakları Yılı, Cilt 17-18.

⁵ Avrupacılık (Pan-European) kavramının ne anlama geldiği öncelikle tartışmalara açıktır. Bu konu aslında Avrupa Birliğinin, Avrupa Topluluğunun devamı değil, bir yönü olduğu noktasında önemlidir.

Kentsel Planlamada Siyaset Etkisi

Avrupa Bölgesinde Sözleşmeyi imzalamamış devletler katılım için teşvik edilecektir. Avrupa bölgesi dışındaki devletlerin de bu Sözleşmeden haberdar edilerek katılıma cesaretlendirilmesi hedeflenmiştir.

Tabii Sözleşme, başta söylediğim gibi gizliliğin olmaması, katılımın olması gibi bir ulusal kabulü gerektirmektedir.

Yine planlamayla çok ilgili olarak ve nüfus ile bağlantılı güvenlik konusunu görmekteyiz. Biz, güvenliği çok dar anlamda algılıyoruz. Oysa güvenlik, en geniş anlamda, topluluk ve bireylerin çeşitli etkenlerden zarar görmeden yaşayabilmesidir. Örneğin göç hareketleri, güvenlikle ilgili bir konudur ve yine “yasadışı göçün, çete suçu tanımı içerisine alınacağına yönelik” bir tasarı bulunmaktadır. Güvenlik konusu, 1994 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından tanımlanmıştır. Güvenliğin iki boyutu vardır; açlık, hastalık, baskı gibi kronik tehditler ve günlük yaşamın akışına müdahale edecek ani ve zararlı tehditler. Bunlar politik seçimlerle, doğal nedenlerle ve her ikisinin sonucu da olabilir. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler, bu politik nedenleri ciddi bir güvenlik tehdidi unsuru olarak görmektedir.

Burada benim hemen söylemek istediğim bir konu ise, güvenliğin, günümüzde sadece polisiye tedbirler dizisi olmadığıdır. Bu nedenle de denetleyenlerin de denetlenmesi gerekmektedir. Kamu politikalarının yerindeliliğinin kontrolünde, kamuoyu denetimi önemlidir. Kamuoyu denetiminde Ombudsman kurumu öne geçmektedir. Ancak bu konu her zaman ki gibi ele alınıp doğru işlenmemiştir. Kurum modeli yerine kimin ombudsman olacağı tartışılmıştır.

21. Yüzyıla girerken öncelikli konular çok gelişmiştir. Planlama sadece çizim değildir; güvenlik, kirlenmemiş sağlıklı çevre, istihdam, konut, ulaşım, dolaşım, sağlık, kültür, kültürler arası kaynaşma, kaliteli bir mimari fiziksel çevre, hemşehrilerin katılımı, sürdürülebilir kalkınma, kapsamlı kaliteli mal sunumu gibi birçok konu, bugün ve geleceğin de dikkate alındığı bir planlama süreci içerisinde yapılmak durumundadır. Oysa yerel yönetimlere baktığımızda; günlük işlerle daha çok uğraşıldığı dikkati çekmektedir.

Kent yaşamı yasaklar getirir; sürdürülebilir kentler, normlar bütünüdür. Sürdürülebilir kentler; yerel ve ulusal sorumluluk, hemşehrileşme, vatandaşlık, evrensel sorumluluk ve sınır ötesi işbirliği gerektirir. Dolayısıyla İlhan Tekeli Hocamın çok hoşuma giden bir cümlesini hatırlamak isterim “Kendi çıkarlarını kollayan, küçük çıkarlar peşinde koşan hemşehrilerin geleceğe yönelik ufku olmaz” tarzında bir cümledir. İnsan hakları kavramı içinde kentli hakları önemlidir; yasaklara uymak zorundayız. “Kent hayatı, insanı özgür kılar” sözündeki özgürlük, ancak normlar sayesinde sağlanabilir. Feodal yapıdan kurtulma anlamındaki özgürlükteki dar anlamı bugün zaten söz konusu değildir. Ancak bugün iki önemli sorun bulunmaktadır. İlki, öteden beri gelen ve kent hayatını düzenleyen normlara itaatsizlik, diğeri ise; İnsanların, kendilerine ilişkin olmadıkça, kentlere ilişkin kararları -halbuki doğrudan kendisine ilişkin- güneş tutulmasını izler gibi izlemesi ve birbirine destek sağlamadaki (dayanışma) zayıflıklarıdır.

Kamu yönetiminin merkezîyetçilik ve gizlilik gibi genel yapısal sorunları, belediye yönetimi ve hizmetlerin akışını olumsuz etkilemektedir. Bu noktada şunu söylemek zorundayım: Kamu yönetimleri, 1980’lerden beri liberal politika çerçevesinde, Türkiye ölçeğinde sistemli olarak daraltılmıştır. Kamu yönetimi derslerinde işletme yönetimi anlatılmaktadır; oysa kamu yönetimi eğitiminin anahtar sözcüğü “toplumsal faydayı” sağlamaktır. Bu bağlamda, eğitimin felsefesi bozulmaktadır. Uygulamada da liberal ekonominin sloganı durumundaki, “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” anlatımının, keyfilik zannedilmesi, bugünün koşullarında sorumlulukla gelen özgürlüğün sağlanması olduğunun görmezlikten gelinmesi bilinen olumsuzluklardandır.

Bilimle desteklenen ve bu değişimlere direnen doğru bilgi ve güç olmadıktan sonra, kamu yönetimi, bugün karşılaştığımız sorunları tabii ki yaşayacaktır. Daha önce bahsettiğimiz Belediye

Zerrin Toprak Karaman

Kanunu'nun 13. maddesi hak ve borçları olan hemşehri hukuku düzenlemesi ile oldukça anlamlıdır. Bu modelde Dünya Bankası'nın belediyeyi "firma", hemşehriyi de "müşteri" gören yaklaşımı yoktur. Doğru olan da budur. Ancak 13. maddede süre koşulunun yer almaması planlamayı olumsuz etkilediği gibi, kentsel hizmetlerde düzeni sağlamaya yönelik borçlanmalarda ciddi bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Sonuç olarak, Kamu yönetiminin gelişmelerin zorladığı değişmelere direnmesinin yol açtığı olumsuzluklardan şüphesiz her kurum etkilenmiştir. Olumsuzluğun etkilerinin ortadan kaldırması gerekir. Yönetimde katı, otoriter, buyurucu değil; yol gösterici, uzlaştırıcı, uyumlu bir beraberlik sağlanmalıdır. Yönetimde işbirliği, açıklık(bilgiye erişme) ve katılım(temsil) konuları hala çözülmesi beklenen sorunlardır. Anahtar kurgu ise, "çözümde ortaklık", "sorumluluk"ve "aktif katılım" sözcüklerinin gereklerini yerine getirmekle sağlanabilir. Teşekkür ederim.

GELECEKBİLİM VE KENTSEL GELECEK

Oğuz ÖZBEK

Giriş:

Gelecekbilimcilerin (fütüristler) genel bir sloganı vardır: “herkes gelecek hakkında konuşur, fakat bizim dışımızda hiç kimse gelecekle ilgili bir şey yapmaz” (Pohl, 1993). Burada bizim ekleyeceğimiz; kent plancılarının, geleceğin şekillendirilmesinde aktif bir biçimde rol alan bir grup olduğudur. Bugüne kadar bu aktif rolün pratikte ve teoride yeterince yansıtılmamasının temel nedeni; kentsel mekanı biçimlendirmenin ve onu gelecek için hazırlamanın sadece kendi sınırları içinde kalmasıdır. Plan ve planlama kavramları her ne kadar gelecek vurgusunu içinde taşıyan kavramlar olsalar da, bu vurgu planlama sonucu oluşabilecek alternatif kentsel gerçeklikleri içinde barındıran prototip yada gerçek gelecekle ilgili fazla bir katkı içermemektedir. İşte bu bildirinin konusu; kent planlama süreci içinde gelecekle ilgili kavramsal ve yöntemsel bir donanımın elde edilmesinde, gelecekbilimden (futuresology) ne ölçüde faydalanılabileceğidir. Böyle bir donanımın elde edilmesinin ön şartı, kentsel mekânın gelecek kurgusu içinde rol oynayacak muhtemel fiziksel gelişmelerle, sosyal, politik ve kültürel gelişmeleri bir arada düşünmektir.

Geleceğe Bakış:

İnsanlar geleceğe genellikle iki farklı şekilde bakarlar. Bazıları, geleceği amansız ve karşılaştığı her şeyi yok eden büyük bir kuvvet olarak görürler. Bazıları ise onu her an farklı olaylara ve problemlere neden olan bir rulet tekerine benzetirler. Otuz binin üzerinde üyesi olan “Dünya Gelecek Topluluğu” (World Future Society), her iki düşünme biçiminin dışında, yarına dönük daha enerjik bir bakış açısına sahiptir. Genel amaçları, geleceğin zamanın ihtiyaçlarına uyacak şekilde değiştirdiği muhtemel gelişmelerin geniş bir aralığını araştırmaktır. Bildirinin başında da değindiğim gibi bu enerjik bakış açısını tanımlayacak iyi bir sloganları vardır: “herkes gelecek hakkında konuşur, fakat bizim dışımızda hiç kimse onunla ilgili bir şey yapmaz” (Pohl, 1993). Elbette burada özetlenen düşünce, tarihin akışını değiştirecek dinamikleri araştırmak veya bulmak gibi hayali bir amaçtan çok geleceğin kurgulanmasında kullanılacak daha karmaşık ama daha yeni parametreler üretmektir. Bu bir anlamda oldukça belirsiz, değişken ve kaygan bir zemindeki gelecek kavramını, bilimkurgunun sınırları içinden alarak daha pratik ve kullanılabilir bir gelecek bilgisi elde etme yönünde kullanmaktır.

Gelecekbilim:

Gelecekbilim, olayların paralel sürekliliğiyle eşleşen zamanın sürekliliğini temel almaktadır. Bir başka deyimle, gelecekbilimin ilgi alanı, insan kaderinin tahmin edilebilir doğrusallığıdır (Levitt, 1991). Bu doğrusallığın tahmininde, tahmin edici (predictive) ve düzgüsel (normative) yaklaşımlar arasındaki farklılık, olacak bir şeyi merak etmekle olacak şey hakkında bir takım şeyler yapmak arasındaki farklılıktır (Pohl, 1993).

Geçmişte gelecekbilimcilerin, muhtemel gelişmelerin tahmininde düştükleri hatalar, birinci yaklaşımdan yani tahmin edici ve daha statik bir gelecek kurgusunu ele alan yaklaşımdan kaynaklanmıştır. Bugünkü gerçeklerden yola çıkarak geleceği tahmin etmek (extrapolationism), politika tarihçilerinin tarihsel dönemlerin benzerliğiyle ilgili düştükleri yanılgılardan daha yaygındır. Bu, 1990'lar, 1920'ler gibi olacak demektir. Politik, ekonomik ve kültürel faktörler, geleceği bugünün uzantısı olarak tahmin etmenin yanlışlığını ispat ederler. Örneğin 1970'ler, beklenmeyen politik olayların on yılı iken, 1980'ler beklenmeyen teknolojik gelişmelerin on yılı olmuştur (Economist, 1992).

Tahmin edici yaklaşımın, gelecek kurgusu içinde düştüğü yanılgıları en iyi yansıtabilecek örneklerden birisi, Herman Kahn ve Tony Wiener' in 1967 yılında çıkardıkları "Yıl 2000" adlı kitaptır. Adı geçen yazarlar, kitap için işadamları ve şirketlerle gelecek hakkında birçok yararlı görüşme yapmışlardır. Kitapta, sonraki yıllarda önem kazanacak pek çok olay ve olgudan hiç bahsedilmemişti. Petrolen sadece bir kez söz edilmişti ve Ortadoğu'ya ilişkin hiçbir şey yoktu. Yazarlar, 1970'lerin ortalarında başlayarak, ucuz enerji üreten, kıyı kentleri için deniz suyunu arıtan nükleer santrallerin sayısının hızla artacağını beklemekteydiler. Kalabalıklaşan kentler, kenar mahalleler, kentsel gerilim ve kentsel marjinal gruplar, muhtemel gelecek kurgusu içinde söz edilmeyen öğelerdi. Kısaca, kitabın öngörülerini prototip bir gelecek kurgusuyla ilgiliydi. Yine, kırsal yaşam kalitesinin artışı ve yeni iletişim-bilgi teknolojilerinin yaygınlaşması sonucu, kentlerin önemlerinin azaldığı bir 1990'lar portresi çizen "Gelecek Şoku" (Future Shock) ve "Üçüncü Dalgı" (The Third Wave) gibi yayınlar da yine benzer bir prototip geleceği anlatmaktaydı.

Bugünkü gelecekbilim yazını açısından oldukça önemli ola ikinci görüş, geleceğin dinamik ve bugünden bağımsız kurgulanmasını esas almaktadır. Burada önemli bir nokta, gelecekle ilgili kararların, tahminlerin, bitmiş ve yaşanmış bir geçmişle ve bugünkü koşulların şekillendirdiği bir bugünle değil, sadece gelecekle ilgili olduğudur. Birinci görüştekilerin en çok yaptığı hata, geleceği sadece bilinen bugün üzerine kurgulamalarıdır. Buna karşılık gelecek aynı zamanda geleceğin kendisi üzerinde, yarımın bugününde ve bir yarından sonra başlayan diğer bugün üzerinde kurgulanır. Birbiri ardına gelen yıllar sisteminin dinamikleri tahmin edilemeyecek gelecekle yaratılır. Dünya parametrik değildir. Tarih, sosyal mühendisler tarafından yerleştirilmiş, mükemmel paralellikteki demiryolları üzerinde ileriye düzgünce hareket etmez. Birden patlak veren ve daha sonra biten beklenmeyen olaylar, gelecek içinde ana eğilimler olarak yer bulurlar. İnsanlar sıkça karşılaştıkları değişimler hakkında konuşurlarken neyin değiştiği veya sabit kaldığıyla çok ender ilgilenirler. Gerçekte ise onların tanıklık ettiği aktüel bir gelişmedir, doğrulanmış bir değişim değildir (Levitt, 1991).

Gelecekbilim ve Kent:

Gelecekbilimin kentlerin geleceğine ilişkin öngörülerinin temelini kentlerin teknolojik geleceğini tahmin etmek oluşturur. Özellikle son dönemde yapılan çalışmalarda, iletişim ve bilgi teknolojilerinin kentler üzerindeki güncel etkileri ve kuramsal bir gelecek kurgusu, vurgulanan noktalar olmuştur. Açık belirsizliklerin ve risklerin varlığına rağmen, kentlerin geleceğini tahmin etmeye yönelik bir kuramsal çerçevenin varlığından bahsedilebilir. Burada teknolojinin geniş kapsamlı bir kavram olarak ele alınmasından çok, öncelikle yeni teknolojilerin temel alındığı ve geleceğe dönük olumlu beklentileri içeren bir bakış açısının varlığı söz konusudur. Elektronik mekanların ve ağların çoğalmasının, kentlerin fiziki yapısında ve kent yaşamının içeriğinde olumlu etkilere neden olacağı kabul edilir. Zaman içerisinde ortaya çıkacak olumsuz etkiler, yeni teknolojiler tarafından çözülecektir. Gelecekbilimcilere göre yeni teknolojik gelişmeler, gelecekteki yaşam biçimlerini belirlemede, bugünden daha önemli bir role sahip olacaktır. Bu bakış açısını

Gelecekbilim ve Kentsel Gelecek

kuvvetlendiren en önemli etken; yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım ve uygulanmasından doğan sınırsız yararlarıdır. Birçok büyük medya, bilişim ve iletişim şirketinin ana faaliyet alanı olan "bilgi süper otoyolu" (information super highways) kentsel toplumun bütün sosyal, ekonomik ve çevresel hastalıklarına ilaç olarak görülmektedir. Bilgi süper otoyolu, sözü geçen kuramsal düşüncelerin merkezinde en son teknolojik proje olarak görülürken, teleteks, uydu, teleport ve kablo ağları da yine benzer düşüncelerin merkezindedir (Graham ve Marvin, 1996).

Gelecekbilim, ütopyanizmle yakından ilgilidir. Sosyal yaşamın yeni ve daha iyi biçimlerini, radikal bir biçimde araştıran ütopyanist görüş, varolduğundan beri endüstriyel kentlerin kirlilik, nüfus artışı ve sosyal çözülme gibi sorunlarını hedef almıştır. Kent ve iletişim teknolojisi ilişkisini konu alan fütürist ve ütopyanist yazının evrensel savı; bütün bilginin, her zaman, her yerde ve herkes için hazır olduğu bir dünyaya gidildiği yönündedir. Elektronik mekanların zaman ve mekanı aşan doğası da bir bakıma bunun ifadesi olarak görülebilir. Etkileşimli, bütünleşmiş ve her yeri birbirine bağlayan optik fiber ağlar, eğlence, çalışma, kültür, yönetim, sağlık, eğitim ve sosyal etkileşim faaliyetlerine aracılık etmede, sınırsız kapasitesiyle teknolojik bir anahtar olarak değerlendirilmektedir. Bunun sonucu olarak mekansal dinamiklerin göreceli olarak öneminin azalacağı ifade edilmektedir. Bu, fütürist düşüncede, modern kentin çöküşüyle ilgili varsayıma dayanmaktadır: "herhangi bir şey, herhangi bir zamanda ve herhangi bir yerde olabilir" (Graham and Marvin, 1996).

Teknolojik beklentilere ve teknoloji tabanlı çözümlere, birçok kent ütopyacısı önemli roller yüklemiştir (Graham ve Marvin, 1996). Fütüristik ve ütopyacı düşünceye göre elektronik mekanların sunduğu maddesel olmayan hizmetler, kent mekanındaki trafik, çevre kirliliği gibi fiziki sorunları çözüme kavuşturacaktır. Çözümlerin, sorunların yerini alması ise kent mekanını daha az kullanmak ve kullanmaya teşvik etmek olacağı çok açıktır. Buna göre elektronik ağlar, iş ve alışveriş yolculuklarının sayısını azaltacak ve yüksek kalitede sosyal, kültürel ve eğitsel hizmetlerin sunumunda mekana bağımlılığı ortadan kaldıracaklardır. Kentin ortak kullanım alanlarının bir kültür adası şekline büründüğü bu öngörüler teknoloji ve kent hakkındaki tartışmalarda etkileyici bir role sahip olmuştur. Özellikle 1970'ler ve 1980'lerden başlayarak, geniş bir aralıktaki politik kurumlar, yapay bir kentsel iletişim kavramının merkezi ve teknik ögesi olarak, çok amaçlı ve geniş bantlı ağların sunacağı avantajları düşünmeye başlamışlardır. İletişim teknolojisinin beklenen olumlu etkilerinin, bir politika aracı olarak kullanılması ve bu yolla teknoloji tabanlı yeni bir kent kurgusunun (wired city) oluşturulması bu dönemde önem kazanan hedefler olmuştur. Fakat toplumsal talebin beklendiği gibi olmaması ve o zamanın teknolojilerinin hatalı ve kullanışsız olması nedeniyle bu yeni kent kurgusunun oluşturulması başarısız bir deney olmuştur.

Burada genel olarak üzerinde durulan fütürist ve ütopyanist düşüncenin, kentlerin göreceli öneminin azalacağına ilişkin varsayımlarının, bu bildiri kapsamında da kabul gördüğü sonucu çıkarılmamalıdır. Burada, gelecek kentsel mekanların şekillendirilmesine ilişkin alternatif bir düşünce sisteminin sunumunun yapılmasının, gerçek kent mekanlarıyla ilgili yapıcı bir yanı vardır. Teknoloji temelli bir bakış açısı, planlamanın tüm aşamalarında olmasa da, deneysel bir gelecek kurgusunun altlık olarak ele alınmasında yeni parametreler sunabilir.

Sonuç:

Sonuç olarak gelecekbilim, tahmin edilebilir bir kentsel geleceğe yönelik, kavramsal ve yöntemsel açıdan farklı katkılar sunabilir.

Burada geleceği düşünme biçimimizi yeniden gözden geçirmek zorunluluğu vardır. Tahmin edici bir gelecek düşüncesinin, bugünkü kentsel fiziki ve sosyal yapının bir altlık olarak ele alındığı, statik planlama senaryolarının ortaya çıkmasına neden olduğu açıktır. Bu aslında sosyal ve

mekansal dönüşümlerin göreceli olarak yavaş gerçekleştiği coğrafyalar açısından gerçekçi kestirimlere imkan verebilir. Diğer taraftan daha dinamik dönüşümleri gerçekleştiği coğrafyalar açısından dinamik ve düzgüsel bir düşünme biçiminin ele alınması kaçınılmazdır. Bu düşünme biçimi içinde, plancuların kentsel ve bölgesel ölçekte meydana gelebilecek bir dizi sosyal, kültürel, politik, fiziki ve teknolojik gelişmeye özgü yeni parametreler üretmesi gereklidir. Planı bir nihai ürün olarak, muhtemel bir kentsel geleceğin resmi ve gerçekleştirme biçimlerinin toplamından ibaret görmek, statik ve bugünden hazırlanıp, dondurulmuş bir geleceğin ifadesinden başka bir şey değildir. Plan yeni haliyle, bugünkü planlama sistematiğini zenginleştiren, yeni ufuklara taşıyan ve her yeni gelişmeye anında refleks veren, dinamik bir ürün olmak zorundadır. Bir yönelimler toplamı olarak plan, farklı düzlemlerdeki alternatif gelişmeler matrisi içinde, kent mekanının gelecek kurgusu içinde sonlanacak yeni yönelim noktalarını işaret edebilmelidir. Bunun en açık ifadesi; kentsel problem alanlarının da çözümler gibi ani değişimler gösteren ve gelişen alanlar olarak tanımlanması ve sadece planlama senaryolarının kurgusunda değil, son ürün açısından da belli başlı yönelim noktalarının işaret ettiği bir dizi alternatif planın hazırlanmasıdır.

Bir diğer önemli nokta, teknoloji tabanlı çözümlerin planlamadaki yeridir. Elbette dinamik, esnek ve geleceğin yönelimlerine daha duyarlı bir planlama düşüncesinin sonucu olarak, çözümlerin de sorunlar gibi gerçek bir mekan kurgusu içinde ele alınması gereklidir. Bu açıdan gelecekbilimcilerin kent kavramının içini boşaltmaya ve coğrafyanın sonunun geldiğine ilişkin düşünceleri burada kabul görmemektedir. Teknoloji bizim açımızdan da önemli bir faktördür, ama teknoloji tabanlı değil teknoloji yönelimli çözümler, planlama sistematiğinin insan ve yaşam pratiğine ilişkin çabalarına daha fazla uymaktadır. Bütün kentin değil ama bizim istediğimiz alanların bir kültür adası olmasında, teknolojinin ulaşım, sosyal etkileşime uzanan bir dizi pratik fayda sağlayacağı açıktır. Ütopyanist görüşün belki de göz ardı ettiği en önemli nokta, gelecek yaşam pratiğine uyan bir kentin aslında sorun alanlarıyla ve bunlara yönelik çözüm arayışlarıyla varolan bir kent olduğudur. Planlama pratiği açısından amaç, bütün problemlerden arındırılmış ideal bir kentin kurgusunu bugünden ele almak değil, o gelecek kurgusu içinde sorunları önceden görebilmek ve bunları bizim çizdiğimiz sınırlar içerisine hapsedmektir.

Kaynakça

- CASTELLS, M. (1997) *The Rise of Network Society*, Blackwell, Oxford ve Cambridge.
- CURRY, P. (1995) "Stars in Our Eyes", *New Statesman & Society*, (7/334), 32-33.
- ECONOMIST (1992) "Tomorrow will be Different: Some Simplistic Futurological Games for the Approaching Millennium", *Economist*, (321/7738), 25-27.
- GRAHAM, S. (1995) "Cyberspace and the City", *Town and Country Planning* (64/8), 198-201.
- GRAHAM, S. (1996) "Imagining the Real-Time City Telecommunications, Urban Paradigms and the Future of Cities", S. WESTWOOD ve J. WILLIAMS (eds.), *Imagining Cities*, Routledge, Londra.
- GRAHAM, S. ve MARVIN, S. (1996) *Telecommunications and the City*, Routledge, Londra ve New York.
- HOLDERNESS, M. (1993) "Down and Out in the Global Village", *New Scientist*, (138/1872), 36-40.
- KELLEN, K. (1996) "Against Futurology", *Parabola*, (21/1), 24-28.
- LEVITT, T. (1991) "Futurism and Management", *Antioch Review*, (49/1), 29-38.
- POHL, F. (1993) "Architects of Tomorrow", *Omni*, (15/4), 50-53.
- POHL, F. (1996) "Thinking about the Future", *Futurist*, (30/5), 8-12.

KENTLERDE YOĞUNLAŞMA YAYGINLAŞMA SÜRECİ VE PLANLAMAYA BÜTÜNCÜL YAKLAŞIM GEREĞİ

S. Güven BİLSEL, Füsun KOCATÜRK ÖZCAN, Tuna YILDIZ

Genel

Günümüzde ülke düzeyinde genel yerleşme ve kentsel gelişme olgusuna bütüncül bir bakış ve sistematik yaklaşımdan yoksun olarak, hep sorun çıktığında anlık çözüm üretme çabalarından kaynaklanan bir tutum sergilenmektedir.

İlgili tüm kamu kurum ve kuruluşlarından meslek kuruluşlarına dek söz sahibi olanlar, ya küreselleşme bağlamında ‘ağ içinde almamız gereken yeri kaybetmeme’ söyleminden, ya da olası felaket senaryolarından yola çıkarak, bütüncül planlama yerine birbirinden kopuk tek sektörel ağırlıklı parçacı yaklaşımları yeğlemektedir.

Oysaki sorunsal sahiplenerek çözüm üretmede bugünkü çok başlılık (Planlama Klubü) yerine, konunun gerçek sorumlusunu yeniden tanımlayan bir çerçeve yasa ile, geleceğe ilişkin belirsizliklerin giderilmesinde uzun ve kısa vade ayrımı yaparak, alternatif gelişme stratejileri ve stratejik öncelikler içeren bütüncül katılımcı stratejik planlamanın üstünlüğünün kabul edilmesi doğru olacaktır.

Günümüzde yeğlenen tekil ve sektörel bakış açısı yerine sistem yaklaşımı içinde, ülkeden bölgeye, bölgeden kente uzanan bir bütüncül yaklaşımın benimsenmesi artık kaçınılmaz görünmektedir. Gerçekte kentlerdeki yığılma ve çarpık yapılanmadan doğan sorunların kaynağına, daha üst ölçeklerde üretilecek çözümlerle inilebilir.

Bu kez 24. Kolokyumun belirlenen genel teması çerçevesinde bizim tartışmaya açmak istediğimiz konu, ‘Kentlerde, gerek bugünkü yerleşik alanlarda yapısal değişim yoluyla, gerekse olası her yönde yayılma ve yaygınlaşma biçiminde ortaya çıkıveren yeni kentsel gelişme alanlarında, yoğunlaşma- taşlaşma, tanım ve anlam yitirerek giderek niteliksizleşme ve yaşanılabilirlikten uzaklaşma sorunsalı’na ilişkindir. Planlamaya bütüncül yaklaşım ilkesinden yola çıkılarak sistem ilişkileri içinde belirlenen stratejik öncelikler uyarınca bütünden parçaya gidilerek, tanım ve anlam içeren yaşanılabilir kentsel ‘yer’ lerin oluşturulabilmesinde çözüm önerilerine geçilebileceği görüşü bu kapsamda sergilenmektedir.

Sorunsal

1. Ülkemizde bugün uygulanmakta olan gelenekselleşmiş planlama yöntemlerinin bir sonucu olarak, öncelikle yapısal değişim kararı getirilen bugünkü kentsel yerleşik alanlarda, yıkılıp toplulaştırma ve tek tek yenilenme yoluyla yükselip yoğunlaşma biçiminde algılanan sürekli bir değişim süreci izlenmektedir. Bu durum sonunda, alışlagelmiş mekan özellikleri ve alanlarda yerleşmiş kent görünümünün hızla değişmesi, yapı stokunun yitirilmesi yani sıra tanım ve anlam yoksunu, yeşil varlığı griye dönüşerek taşlaşmış bir yeni kentsel çevreye varılması sonucu ortaya çıkmaktadır.

2. Yine, yürürlükteki güncel planlama yaklaşımının sonucunda gelecekteki kentsel nüfus artışı beklentisine bağlı olarak açılması gereken kentsel alan gereksiniminin ölçü olarak çok üzerinde kentsel gelişme alanları planlanması, böylece kentsel yerleşmenin olası her yönde gelişmeye bırakılarak dağılıp saçılmaya yol açılması, kentsel altyapı maliyetleri açısından çok pahalı çözümlere gidilmesi yanı sıra her yönde bir oradan bir buradan dağınık bir yerleşme örüntüsüne varılması, ancak bu çok fazla ölçüde yeni kentsel gelişme alanlarında da aşırı yoğunluk ve yüksekliklere erişilmesi durumu izlenmektedir. Nitelik ve yapı değiştiren yerleşik kentsel alanlarda olduğu gibi her tanım ve anlam yoksunu, yaşanılabilirliği tartışmalı bu yeni kentsel gelişme alanlarında da, uygulanan planlama tekniği ve yöntem yaklaşımının bir sonucu olarak, var olan arazi bölünmelerinin (parselasyon) korunduğu durumlarda bile, planlarda yapı adası bazında getirilen notasyonlarla yetinildiğinden, özgün tasarım dili kaygısı taşımayan, salt 'dar alanda çok kullanım' hedefine yönelik, karakersiz hepsi birbirine benzeyen yüksek ve yoğun kentsel blok düzeni uygulamaları ortaya çıkmaktadır.
3. Planlamaya kavramsal ve mekansal olarak bütüncül yaklaşımın eksikliğinden kaynaklanan bir sorunda, özellikle büyük kentlerin yakın çevrelerindeki saçaklanmalarda (varoş), bitişik-komşu ya da yakın belde belediyelerde ve köy yerleşmelerinin kendi gereksinmelerinden çok büyük ölçülerde gelişerek azmanlaşmaları sürecine girmeleri olarak görülmektedir. Doğrudan kente yönelik ve büyük kent bütünü ile gündelik sürekli ilişkiler içindeki bir bağımlı nüfusun, daha ucuz arsa sağlamak için seçtiği bu yeni gelişme alanları, kente yönetsel açıdan bağlı olamamakla birlikte, kent bütününe işlevsel olarak kendiliğinden katılmış, kentin planlama süreci dışında çevrede saçaklanarak (de facto) gelişmiş alanlardır.
4. Sayılan su sorunsala ek olarak bir dağ yamacındaki ya da kıyı bandı içeren kentsel yerleşmelerde sıkça karşılaşılan bir durum da, yerleşme amacı hafta sonu evi, tatil yerleşmesi ve ikinci konut niteliğinde çoğunlukla bağ-bahçe düzeninde önceden var olan az yoğun dağınık yatı kırsal yerleşme örüntüsünün, yakınındaki kentsel yerleşme ile kentten çevreye ulaşan erişilebilirliği sağlanmış yol boyu mekanlarda bütünleşerek, yapı değişikliği yoluyla bir tür yen, kentsel dokuya dönüşmesi olgusudur. Çoğunlukla mevzii plan aracılığıyla elde edilmiş, yine bütüncül plan kararlarından yoksun olduğundan, aradaki yeşili korumuş geçiş alanlarını da örtüp kaplayarak doğrudan kentle bütünleşen bu yeni gelişme alanlarının, çevrenin doğal karakterine aykırı ve taşıma kapasitesinin çok üzerinde yoğunluklar getirerek, ekolojik dengeyi bozucu, yaygın altyapı yetersizlikleri nedeniyle de yeni kentsel kirlilikler yaratıcı nitelikleri göz ardı edilmemelidir.

Planlamada Yeni Gündem

Ülke düzeyinde genel yerleşme ve kentsel gelişme olgusuna bütüncül bir bakışla, plan düzeyleri arasında sistematik alt-üst ilişkiler kurularak tek sektör ağırlıklı parçacı yaklaşımlar yerine, çok yönlü ve çok boyutlu bir genel planlama yaklaşımının benimsenmesi önemli görünmektedir.

Kente sistem ilişkileri içinde, kentten daha geniş bir mekan bütünü içinde yaklaşılarak, bölgesi ve alt bölgesinde üst plan kararları ve politikalarının üretilmesinde, öncelikli hedefler ve temel seçmeler geliştirmek ve yörenin taşıma kapasitesine dayalı yerleşme, koruma ve bölgesel altyapıya ilişkin alternatif stratejiler üretmek; bu üst plan kararları ile getirilen stratejik öncelikler uyarınca da, ayrıntıda doğrudan yaşanılabilir kentsel mekanlar elde edilmesine yönelik kullanım kararlarına ulaşılması burada önermek istediğimiz planlama yaklaşımıdır.

Yürürlükteki imar planlığı anlayışıyla yerleşik dokuda ve kentsel gelişme alanlarında tanım ve anlam yoksunu, tek tip mekansız-mekan üretimi yönteminden vazgeçilerek, kent bütününde seçilen ve sınırlarıyla belirlenen özel ilgi odaklarında bir üst planın temel ilke kararları gereğince ayrıntılı düzenlemelere geçilebilmesi bu yaklaşımda söz konusu olmaktadır. **Kentsel tasarım**

Kentlerde Yoğunlaşma Yaygınlaşma Süreci ve Planlamaya Bütüncül Yaklaşım Gereği

yöntem ve teknikleri kullanılarak yapılacak bu düzenlemeler aracılığıyla, içinde yer alacak kentsel etkinliklerle organik bir uyum sergileyen (entopia), tanımlı ve anlam yüklü kentsel yerler üretilmesi; giderek özgün bir tasarım dili olan, açık-kapalı, içsel-dışsal (intim-anonim) kent mekanlarının ve genelde yaşanılabilir bir kentsel çevrenin elde edilmesi böylece olanaklı görülmektedir.

İKİNCİ OTURUM

Oturum Başkanı: Mehmet ÇUBUK

Planlama Sürecinde Yeni Arayışlar - I

“TÜRKİYE ‘DE BÖLGE -KENT PLANLAMASI VE KENTSEL TASARIM : UYGULAMA SORUNLARI VE GÖRÜŞLER ”

Mehmet TUNÇER

I. GİRİŞ

Ülkemizde 2000’li yılların başında; hemen her konuda, Cumhuriyet döneminde oluşan kurumsal yapı ve bu kurumsal yapının uygulamaları yeniden gözden geçirilmekte, bu yapının çağdaş teknoloji ve uluslararası gelişmelere uygun kurulması için ve uygulamalarının etkinleştirilmesi amacı ile yeni düzenlemeler yapılmaktadır. Özellikle küreselleşme ve Avrupa Topluluğu’na entegre olma sürecini yaşayan Türkiye, tüm kurumsal yapı ile işleyişini yeniden ele almak ve süratle çağdaşlaştırmak zorundadır. Her türlü teknolojik gelişme ile birlikte iletişim ve bilgisayar teknolojisinin de süratle gelişimi nedeni ile, geleceği tasarlayan bir meslek dalı olan “Planlama”nın kendini bu gelişmelere uydurabilmesi de gerekli bir başka zorunluluktur.

Ülkemizde, giderek artan bir biçimde doğal ve kültürel değerlerin yok olma sürecini yaşadığımız bu günlerde, “Sürdürülebilir Kalkınma” kavramının, içeriği boş hale getirilerek ve sürekli tekrarlanarak yıpratıldığını görmekteyiz. Ayrıca, her türlü sosyal ve kültürel değerın yozlaştırılarak bir meta haline getirilmek istendiği gözlenmektedir. Planlamanın da tamamen rant paylaşımı kavgasının kağıt üzerindeki yazılı/çizili belgesi haline gelmekte olduğu üzümlen izlenen bir süreçtir. Plan elde etme ve uygulama süreçlerindeki karmaşıklık, belirgin olmama, teknik yeterliliklerin sorgulanabileceği bir sistemde, tamamen yapı yoğunluğunu belirleyerek ona ilişkin en hayati sosyal-teknik altyapıyı sağlarken de, yasa gereği alınan % 35 ‘leri bile “zayiat” olarak gören bir sistemde, planlama sadece bir araç olarak görülmektedir. Ancak; gerçek odur ki, planlama bir araç değil “bir amaç” tır. Varılmak istenen çağdaş/ileri hedefi işaret eden, onu tanımlayan ve hedefe nasıl ulaşılması gerektiğini katılımcı bir süreçle oluşturan bir araç.

Bu yazıda amaç; günümüzde “Bölge Planlaması”, “Şehir Planlaması” ve “Kentsel Tasarım” ana başlıkları ile yasal sistemimizde yer alan ve kentlerimizde hakim olan, üst ölçekli planlama sisteminden, uygulamaya yönelik alt ölçekli tasarımlara kadar (hatta mimarlık, peyzaj mimarlığı, altyapı mühendisliği, kent mobilyası tasarımlarına...) giden süreçlerin genel bir değerlendirmesini yapmak, ülkedeki yasal, kurumsal, yönetsel ve parasal boyutları gözeterak geleceğe yönelik öneriler geliştirmektir.

II. ÜLKEDE PLANLAMA, TASARIM VE UYGULAMAYA YÖNELİK SİSTEMİN DARBOĞAZLARI

II.1. Durum Saptaması: Güncel Planlama Sistemi, Planlama ve Uygulama Sorunları

II.1.1. Bölge ve Üst Ölçekli Planlama:

Merkezi yönetimde bayındırlık ve iskan hizmetleri ile ilgili görevler, 1983 yılında bu iki hizmet grubunun aynı örgütsel yapı altında bütünleştirilmesi yoluyla örgütlenen Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın (BİB) sorumluluğunda bulunmaktadır. Anılan Bakanlığın genel ilgi alanını; ülkenin altyapı gereksinimleri doğrultusunda karayolu, konut, imar planlaması, kamu yapıları, yer altı ve üstü suları, yapı gereçleri ve afet işleriyle ilgili konular oluşturmaktadır.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın yukarıda anılan konularla görevli birimleri ise; ana hizmet birimi düzeyindeki Yapı ve Afet İşleri ile, Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlükleri; bağlı kuruluş olarak Karayolları Genel Müdürlüğü, ilgili kuruluş olarak da Devlet Su İşleri, İller Bankası Genel Müdürlüğü . Daha önce BİB'na bağlı olup daha sonraları Maliye Bakanlığı'na bağlanan Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü de plan yapma yetkisi olan ve kentsel arsa üretme sorumluluğu olan bir genel müdürlüktür.

Ülkenin en büyük sorunlarından biri hızlı nüfus artışı, göç olgusu, kaçak yapılaşma ve bunun sonucu çarpık kentsel gelişmelerdir. Bunun sonucu, dengeli yerleşme yönünde izlenen politikalar uygulama alanına gereği gibi aktarılamamakta ve düzensiz kent büyümesinin önüne geçilememektedir.

Çarpık yerleşme ve büyümenin ortaya çıkardığı sorunların çözümünde sorumluluğun tamamen yerel yönetimlere bırakılması yeterli bulunmamaktadır. Kaldı ki, kentleşme sürecinde, arsa ve konut gereksinimini karşılama, altyapı sorunlarının çözümlerine katkıda bulunma, destek olma ve kırsal alanın iticiliğini azaltmak için gerekli önlemleri alma görevleri merkezi yönetimin sorumluluğundadır.

İmar Yasası'nda "*Bölge Planları*" başlığı altında ; "*Sosyo-ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve altyapıların dağılımını belirlemek üzere hazırlanacak bölge planlarını, gerekli gördüğü hallerde Devlet Planlama Teşkilatı yapar veya yaptırır.*"¹ denilmekte ve DPT'ye görev vermektedir.

"*Çevre Düzeni Planı*" ise; "*ülke ve bölge plan kararlarına uygun olarak konut, sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi yerleşme ve arazi kullanılması kararlarını belirleyen plandır*"² şeklinde tanımlanmaktadır.

Ancak, günümüzde makro ölçekte bölge ve kentleri yönlendirecek planlar ya bulunmamakta, ya da var olanlar güncelliğini yitirmiş bulunmaktadır.

"*Bakanlık (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı) gerekli görülen hallerde, kamu yapıları ile ilgili imar planı ve değişikliklerinin, umumi hayata müessir afetler dolayısıyla veya toplu konut uygulaması veya Gecekondu Kanununun uygulanması amacıyla yapılması gereken planların ve plan değişikliklerinin, birden fazla belediyeyi ilgilendiren metropoliten imar planlarının veya içerisinden veya civarından demiryolu veya karayolu geçen, hava meydanı bulunan veya havayolu veya denizyolu bağlantısı bulunan yerlerdeki imar ve yerleşme planlarının tamamını veya bir kısmını, ilgili belediyelere veya diğer idarelere bu yolda bilgi vererek ve gerektiğinde işbirliği sağlayarak yapmaya, yaptırmaya, değiştirmeye ve resen onaylamaya yetkilidir*"³.

¹ 03.05.1985 Tarihinde kabul edilen 3194 Sayılı İmar Kanunu, Madde 8.

² İmar Kanunu, Madde 5.

³ İmar Kanunu, Madde 9.

Türkiye’de Bölge - Kent Planlaması ve Kentsel Tasarım: Uygulama Sorunları ve Görüşler

Bu planları hazırlamakla görevli ve yetkili olan Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, bu planlama çalışmalarını yetersiz teknik kadro ve parasal kaynaklar nedeniyle gerçekleştirememektedir.

Yönlendirici üst ölçekli planların bulunmaması nedeniyle, özellikle Belediye sınırları dışında ya parçacı (mevzi/yerel) planlar devreye girmekte, ya da plan dışı (kaçak/yasal olmayan) gelişmeler kent çevrelerini sarmaktadır. Özellikle ana yollar boyunca ve denetimsiz kamu arazileri üzerinde bu gelişmeler gözlenmektedir. Kıyılarda ve orman alanları içindeki gelişmeler zaten son yıllarda bir kanser gibi bütün ülkeyi sarmıştır. İçme suyu kaynakları, göller ve sulak alanlar, verimli tarımsal araziler ve meralar da tehdit altındadır.

“Bakanlık birden fazla belediyeyi ilgilendiren imar planlarının hazırlanmasında kabul ve onaylanması safhasında ortaya çıkabilecek ihtilafları halleder ve gerektiğinde resen onaylar..... Kesinleşen planlar ilgili belediyelere ve valiliklere tebliğ edilir. Bu planların uygulanması mecburidir.”⁴

Aslında yasada çeşitli sınır sorunları ile, ortak kentsel/çevresel sorunların çözümü Bayındırlık İskan Bakanlığı’na bırakılmıştır. Bunun ne kadar yapılabildiği ayrı bir tartışma konusudur.

Görüldüğü gibi; Bayındırlık ve İskan hizmetleri bütünlüğü içinde, en önemli konulardan birisini “PLANLAMA” oluşturmaktadır. Bölge Planlama hizmetleri etkili olarak yürütülememekte, dar çerçeveli ve katı bir anlayışla plan beklentileri gerçekleştirilmemekte, özel sektörün yatırım kararları ile uygulayıcı bakanlıkların yatırım kararları ile kentleşme ilkeleri arasında gerekli uyum sağlanamamaktadır.

Kamusal hizmet ve uygulamalar için kullanılacak arsa ve arazilerin sağlanmasında, görevli kuruluş olan **Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü** etkili olamamaktadır. Kentsel arsa politikalarının geliştirilmesi konusu da üzerinde çalışılması gerekli önemli bir konudur⁵.

İller Bankası’nın mali yapısı, banka öz kaynakları, belediyeler fonu, akaryakıt tüketim fonu ve yerel yönetim katkılarından oluşmakla birlikte, bunlar uygulamada yetersiz kalmakta ve yatırım programına alınan işlerin gerçekleştirme süreleri zorunlu olarak uzamaktadır.

Afet işleri, merkezi yönetim içinde birden çok kuruluşla ilgili görev ve yetkileri içine almaktadır. Kurumların görev sınırlarının açık olmaması ve kurumlar arası eşgüdümzlük gibi sorunlar son geçirilen deprem felaketi sonrasında açık olarak ortaya çıkmıştır. Afet ile görevlerden bazılarının Tarım, Orman ve Köy işleri Bakanlığı’nın bağlı kuruluşu olan Köy Hizmetleri Gn. Md. Tarafından yapılması nedeniyle eşgüdüm sorunları bulunmaktadır.

II.1.2. Makro/Nazım Ölçeklerde Planlama:

İmar Yasası’nda “İmar Planları” başlığı altında ; *“Nazım İmar Planı ve Uygulama İmar Planından meydana gelir. Mevcut ise Bölge Planı ve Çevre Düzeni Plan kararlarına uygunluğu sağlanarak, belediye sınırları içinde kalan yerlerin nazım ve uygulama imar planları ilgili belediyelerce yapılır veya yaptırılır, belediye meclisince onaylanarak yürürlüğe girer”⁶.*

1. Metropoliten ölçeğe ulaşmış kentlerde (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Antalya, Konya, Kayseri vb) makro ölçeklerde (1/50 000, 1/25 000, 1/5000) planlama çalışmaları genellikle bu kentlerde 3030 Sayılı Yasa uyarınca oluşturulmuş **Büyükşehir Belediyeleri** tarafından sürdürülmektedir.

⁴İmar Kanunu, Madde 9.

⁵Tunçer, M., 1994, Ağustos; Kent Kooperatifçiliği Bülteni, "Hazine Arazilerinin Satışı, Sonuçları ve Öneriler" ve 1993, Nisan; "Kentsel Arsa Üretimine İlişkin Sorunlar".

⁶ İmar Kanunu, Madde 8, b Fikrasi.

2. Büyükşehir Belediyeleri tarafından yapılan bu planlama çalışmaları teknik ekip yetersizlikleri nedeniyle uzun sürmekte ve güncel gelişmeleri takipte zorlanmaktadır. Bu planlar; yönetsel sınırlar nedeniyle yakın çevredeki Belediyeleri ve Beldeleri ya içermemekte, ya da yaptırım olmayan kararlar getirmektedir. Ayrıca bu planlar, dava konusu edilerek belirsiz sürelerle uygulanması engellenebilmektedir.
3. Uzun sürelerde ve büyük emeklerle hazırlanan Nazım Planlar; sürekli değiştirilebilmektedir. Makro plan kararlarına ve kentsel gelişmelere aykırı İlçe ve Belde Belediyeleri karar ve uygulamaları ile, gene yasa/plan dışı (kaçak) uygulamalar bu planları kısa sürede yeniden ele alınması gerekli hale getirmektedir.
4. Büyükşehir Belediyeleri ile İlçe / belde Belediyeleri arasında politik, teknik ve yaklaşım farklılıklarından oluşan çekişmeler, Kent ölçeğinde ortaklaşa uygulanması gerekli makro plan kararlarını yer yer uygulanamaz hale getirmektedir.
5. Belediyelerin makro ölçekteki planları uygulamadaki karşılaştıkları teknik, parasal ve örgütsel zorluklar da konunun önemli bir boyutunu oluşturmaktadır.

II.1.3. Uygulama Ölçeklerinde Planlama :

1. Yürürlükte bulunan Nazım Plan (varsa) doğrultusunda İlçe/Belde Belediyeleri tarafından hazırlanan 1/1000 ölçekli uygulama imar planları, klasik imar planı sisteminde (çizim/gösterim tekniği ve anlayışı) hazırlanmakta ve uygulamada mimarlar, peyzaj mimarları, altyapı mühendisleri tarafından çok değişik boyutlarda eleştirilmektedir. Bu eleştirilerin başında planların donmuş, statik, dinamik olmayan günün gerçeklerine göre esnekliği az, yapı ve çevre tasarımcılarını sınırlayan, ada ve parsel sistemine hapsolmüş bir düzenek (araç) olmasıdır.
2. Uygulama imar planlarının bir başka eleştirilen özelliği, kentsel ve çevresel tasarıma hemen hiç yer vermemesi, hemen her yörede aynı tarzda yasal belirli rakamsal gerekleri (sosyal donatı, yeşil alan vb) gerçekleştirmeye çalışmasıdır. Bu da; yaşamı ve çevreyi tasarlayan bir sistemin "Tasarım" boyutunu dışlaması gibi anlamsız bir sonuç doğurmuştur. Planlar, mekanik/görsel bir sistem olarak ele alınmakta, matematiksel bazı hesapları yerine getirdikten sonra onanmaktadır.
3. Bir başka eleştirilen konu da; askı süreci (plana itiraz) süreci dışında genel olarak planların kullanıcılarının katılımına hemen hiç yer vermeden (sorgulamalar /anketler dışında) katılımcı bir süreç yaşanmadan hazırlanmasıdır. Bu da planların, gerçekçilikten uzak, yaşamı/yöreyi pek de tanımayan bir şekilde hazırlanması sonucunu getirmekte ve uygulamada sorunlara yol açmaktadır.

II.1.4. Kentsel Tasarım:

1. Kentsel tasarım son yıllarda yaygınlaşmakla birlikte, genel olarak kentin bir yöresinde (meydan, yaya yolu, kıyı vb), Belediyenin ağırlıklı olarak politik kararına bağlı olarak ya bir çevre düzenleme (ve de peyzaj) projesi olarak oluşmaktadır. Ya da yıllarca çözülemeyen bazı sorunların kısa vadeli çözümüne yönelik olarak yarışma veya ısmarlama yöntemleriyle elde edilen, uygulama boyutu katılan plan ve projelerden oluşmaktadır. Kentin her yöresine eğilen, her sorununu içeren tasarımsal bir süreçten yoksun olarak genellikle birbirinden kopuk ve habersiz yapılan düzenleme proje ve uygulamalarından ibaret kalmaktadır. Halbuki, bütüncül ve makro kararların yönlendirdiği bir büyük programın parçası olarak etaplar halinde geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

2. Kentsel Tasarım, günümüzde üzerinde sürekli tartışılan ve (körlerin fil tarifi gibi!) niteliği, kapsamı, disiplinler arası konumu henüz yasal olarak da tam olarak belirlenememiş bir kavramdır. Ancak, ümit verir şekilde Belediyelerin çeşitli kentsel sorunların çözümünde kullandıkları bir araç olmaya başladığı görülmektedir. Doğal olarak kendi içinde sorunlar yaşanmasına rağmen, disiplinler arası konumu ve kent ile ilgili pek çok mesleğin içiçe ve yan yana çalışması gerekliliğinden dolayı kentsel ölçekte yaşamsal sorunların kısa vadede ve etkin olarak çözümü için bir “Eylem Planlaması” yöntemi olarak düşünülebilmektedir.

II.2. Öneriler: Planlama, Tasarım ve Uygulama Sorunlarının Çözümü; Geleceği Tasarlamak

II.2.1. Bölge ve Üst Ölçekli Planlama İçin Görüş ve Öneriler

- Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanmakta olan “Kalkınma Planları” na fiziki boyut katılarak Bölge Planları ile entegre edilmelidir. Yıllık kamu yatırım programları ile fiziksel gelişme desenlerinin entegrasyonu ve yapısal plan anlamında geleceğe yönelik kararlar verilmesi gereklidir.
- İmar planlaması ile ilgili sorumluluklar, genel ölçekte imar düzeni ve denetimini sağlayıcı nitelikte görevler, merkezi yönetim kurumu olması bakımından Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından sürdürülmelidir. Alt ölçeklerde imar planlarının hazırlanmasına yönelik olarak arsa ve arazi düzenlemelerinin uygulama biçim ve koşulları, imar planı yapımı ve değişiklikleriyle ilgili ölçütler, yerleşme alanları ile ilgili genel ilkeler Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından belirlenmelidir. Bu bakanlıkça belirlenecek ilke ve gereklere göre uygulama imar planlarının hazırlanıp uygulanması görevleri ise, yerel yönetimlerin sorumluluğunda bulunmalıdır. Ancak Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’nın görev, yetki ve sorumlulukları ile örgütlenme düzeninin mutlaka yeniden ele alınması gerekmektedir.
- Ülke düzeyinde “BÖLGE PLANLARI” na uygun olarak düzenlenecek yerleşme ve arazi kullanım biçimlerinin belirtildiği, sektörler arası bir koruma-kullanma dengesi sağlama amacı güden “ÇEVRE DÜZENİ PLANLARI”; “NAZIM PLANLAR” ve “UYGULAMA İMAR PLANLARI” için temel oluşturmalıdır.
- Çevre düzeni planlarının bulunmadığı mücavir alanlar, kıyılar, ulaşım aksları ve sanayi alanları gibi arazi gereksiniminin yoğunluk kazandığı yörelerde; arazi kullanım planları bir an önce hazırlanmalıdır.
- Doğal özelliğini korumakta olan kıyılarda, yapı yoğunlaşmasını önlemek amacıyla, Kıyı Kanununun bütün olarak uygulanmasına önem verilmeli ve uygulamaya etkinlik kazandırılmalıdır.
- 1/100 000 ve 1/25 000 Ölçekli Bölge, Alt Bölge ve Çevre Düzeni Planları, var olanlar güncelleştirilerek, olabildiğince havza bazında ve/veya il bazında yeniden yürürlüğe sokulmalıdır. Bu planlar yeniden örgütlenmesi gerekli olan Bayındırlık İskan Bakanlığı tarafından ya da Valiliklere yetki verilerek Bayındırlık İskan İl Müdürlükleri tarafından hazırlanabilir. Örneğin; Bolu İli Ekonomik, Mekansal Sosyo-Kültürel Gelişme Deseni (Çevre Düzeni Planları) bu yöntemle hazırlanmaktadır (Bkz. Plan 1; sayfa 317)
- Bölgeleri, Alt Bölgeleri ve Metropolitan Kentleri, çevreleri ile ilişki içinde düşünecek, nüfus, sosyal / ekonomik ve çevresel/teknik altyapı kararlarını içeren bu planların hazırlanmasında, bilimsel ve teknik “Danışma - Denetleme Kurumu” nun oluşması ve il konseyi, danışma konseyi vb katılımcı planlama tekniklerinin kullanılması gereklidir.

- Planların hazırlanmasında “Coğrafi Bilgi Sistemi” ile tüm verilerin sayısal ortamda hazırlanarak analiz, sentez ve değerlendirilmelerinin yapılması, uydu fotoğrafları ve hava fotoğraflarının etkin olarak güncelleştirilmesi, monitorize edilerek planın uygulamada takibinin yapılması gereklidir.
- Planlama tekniği olarak esnek, sorunlara zaman içinde seçenekli çözüm getirebilen, durağan (statik) olmayan bir “Yapısal Plan” tekniğinde hazırlanması gereklidir.
- Planların katılım ve oйдаşma (konsensus) ile hazırlandıktan ve Bakanlık tarafından onandıktan sonra değiştirilmesi süreci zor ve zahmetli olmalıdır.
- Üst ölçekte planlama yapma yetkisi olan Merkezi Yönetim kurumlarının (Özel Çevre Koruma Kurumu, GAP İdaresi, Orman Bakanlığı vb) bu yetkileri ellerinden alınarak, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (Kentsel ve Çevresel Planlama Bakanlığı) hazırlanacak olan plana hazırlık ve uygulama aşamalarında etkin olarak katılımı sağlanmalıdır. Kamu kurumlarının her birine plan yapma ve onama yetkisinin verilmesi planlama ve uygulama sürecinde karmaşayı artıran en önemli etmenlerden biridir. Çevre Bakanlığı da çevresel önceliği olan ve hassas yörelerde Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’na destek vermelidir.

II.2.2. Makro (Nazım) Ölçeklerde Planlama İçin Görüş ve Öneriler:

- Metropoliten Kent ölçeğinde Büyükşehir Belediyeleri (Metropoliten Yerel Yönetimleri) , kent ölçeğinde ise Belediyelerin (Yerel Yönetimler) teknik ve parasal bakımdan güçlenmeleri, planlama birimlerini geliştirmeleri ve kentlerine sahip çıkmaları gerekmektedir.
- Bu nedenle, belediyelerin genel bütçeden aldıkları payların artırılması yanı sıra, gelir getirici ve kent rantlarını denetleyici, yönlendirici ve bunlardan pay alıcı bir sisteme kavuşturulmaları gereklidir. Özellikle yatayda % 35 oranında alınan “Düzenleme Ortaklık Payı”nın artırılması, dikeyde planlar ile getirilen rantlardan da pay alabilecek bir yasal düzenleme getirilmesi zorunludur. Çünkü, kentsel sorunların büyük bir kısmı, arsa spekülasyonu ve planla getirilen yoğunluk artışlarının bireysel olarak (müteahhitlere ve arsa sahiplerine) dönüşümünden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, Kamu Yönetimi’nin de bu dönüşümden kendine düşen payını alması, en azından getirilen altyapı yükünü çözebilecek ve yaratılan çevresel sorunlarla başa çıkabilecek düzeyde bir getiri elde etmesi gereklidir.
- Makro (Nazım) Ölçekte Planlar tek bir otorite tarafından hazırlanmalı ve kentin gelecekteki gelişiminden etkilenmesi olası tüm ilçe, belde yönetimleri ile, köy yerleşik alanlarını kapsamalıdır. Burada ortaya çıkabilecek yetki sorunu Bayındırlık İskan Bakanlığı tarafından çözülebilir, ya da Belediye Mücavir alanlarının geliştirilmesinin kolaylaştırılması ile çözümlenebilir. Büyükşehir Belediyeleri tarafından hazırlanan ve çevre yerleşimleri de içeren “Kentsel Bölge/Alt Bölge Planları” tüm kamu kurum ve kuruluşlarının ve halkın katılımı ile hazırlanmalıdır. Bayındırlık İskan Bakanlığı tarafından hazırlanması gerekli Çevre Düzeni Planlarından “Kentsel Bölge/Alt Bölge Planları” na girdi yapılarak bu planlar “Metropoliten Alt Bölge Planları” olarak yürürlüğe sokulabilir. Buna örnek olarak; Antalya için hazırlanmış bulunan 1/ 100 000 ölçekli “Antalya Kentsel Bölge Gelişme Deseni” çalışması verilebilir ⁷ (Plan 2 Bakınız sayfa 317).

⁷ UTTA Ltd., “Antalya Kentsel Bölgesi Gelişme Deseni Açıklama Raporu”, Şubat 1995, Antalya Büyükşehir Belediyesi Kent Planlama Çalışmaları I.

Türkiye’de Bölge - Kent Planlaması ve Kentsel Tasarım: Uygulama Sorunları ve Görüşler

- Geniş katılımlı ve bilimsel bir danışma denetleme kurumu denetimi ve güdümünde hazırlanan makro planların bütünüyle iptal edilmesi sorunlar yaratmaktadır. Planın bir kısmı iptal edilebilir, revize edilmesi hukuken kararlaştırılabilir ancak binlerce hektarı kapsayan bir Metropolitan Alan Nazım Planın ya da Koruma Planının iptali kentin geleceğini tehlikeye düşürerek belirsizliğe ve sorunlara yol açabilir. Ayrıca planlama ve imar hukukuna yönelik “İhtisas Mahkemeleri” nin olmaması da ayrı bir sorun olarak görülmektedir.
- Nazım Planlar “Yapısal Plan” niteliğinde hazırlanmalı ve sürekli değişikliklerle niteliğini yitirmesinin önüne geçilmelidir. Bu da ancak, planlamayı yapan ekibin sürekli danışmanlığında ve denetiminde uygulamaların sürdürülmesi ile sağlanabilir.
- Yerel yönetimlerin aşırı politize olmaları önlenerek, kentsel politikaların bir yönetimden diğerine çok fazla değiştirilmeden uygulanması sağlanmalıdır.
- Konut sorununun çözümlenebilmesi için, konut tasarımının geliştirilmesi ve çevre bütünlüğünün korunması yönünde düzenleyici önlemler alınmalıdır.

II.2.3. Kentsel Tasarım/Kent Yaşam Çevrelerinin Tasarlanması ve Uygulamaya Yönelik Görüş ve Öneriler⁹

- Kentsel tasarım güncel ve ivedi sorunların disiplinler arası çözümünde bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu aracın geliştirilmesi, yerel yönetimlerde etkin olarak kullanılabilmesi için parasal ve teknik olarak güçlü, yetkili ve geniş açılım içinde konuları ele alabilen birimlere gereksinim bulunmaktadır. İmar Müdürlükleri (ya da Daire Başkanlıkları) içinde Nazım Planlama ve Planlama Birimleri ile doğrudan ilişki ve işbirliği içerisinde çalışacak yeni “Kentsel Tasarım” üniteleri oluşturulmalıdır⁸.
- Bu birimlerde; Şehir ve Bölge Plancısı, Peyzaj Mimarı, Mimar, Altyapı Mühendisi, Çevre Mühendisi, Ekonomist, Sosyolog, Harita Mühendisi, Bilgisayar operatörü vb, yöreye göre de arkeolog, sanat tarihçisi, restorasyon uzmanı vb elemanlar görev almaktadır.
- Bu birimler Başkanlık Makamından, Nazım Plan ve Uygulama Planlama Birimlerinden gelecek doğrudan istemlere cevap verecek tasarımları elde etmenin yanı sıra kendileri de “Doğal Çevre”, “Kültürel Çevre”, “Turizm”, “Çalışma ve Barınma Mekanları”, “Kıyı”, “Açık/yeşil Alanlar” vb konuların teker teker her birinde ya da entegre olarak tasarımlar üretmelidir.
- Bu birimlerin parasal ve teknik bakımdan olabildiğince özerk olmaları ve doğrudan Belediye Başkanına ya da Teknik Başkan Yardımcısına bağlı olmaları sağlanmalıdır. Bunun nedeni, her türlü plan ve projenin yarışma, ısmarlama ve ihale yöntemleriyle elde edilmesinin hızlı bir yöntemle sağlanmasıdır.

YASAL VE PLANLAMAYA YÖNELİK ÖNERİLER:

- Ülke bütününde, “bütüncül ve sürdürülebilir planlama anlayışıyla”, kalkınma planlarından kentsel tasarıma kadar her aşamayı kontrol eden, saydam ve etkin bir denetleme mekanizması kurulmalıdır.
- Planlama bütününde planlar arasındaki eşgüdümsüzlük, kurumlar arası ortak çalışma grupları kurularak olabildiğince ortadan kaldırılmalıdır.

⁸ İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Projeler Daire Başkanlığı, “Yatırım Planlama Müdürlüğü”, üst ölçeklerden, kentsel tasarım ve mimariye kadar uzanan ölçeklerde “Kentsel Tasarım”, “Peyzaj” ve “Mimari” projeler üretmektedir.

- Kent çevrelerinin korunması, sağlıklılaştırılması ve çağdaş fonksiyonlar kazandırılarak yaşatılabilmesi, bu bölgelerin çevreleri ve kent bütünüyle olan çok yönlü ilişkileri bağlamında, planlamanın özel boyutlar içeren bir parçasıdır. Bu nedenle bu konu; ülkesel ölçekte benimsenen sürdürülebilir kültürel, yönetsel ve ekonomik politikalar, planlama teknik ve stratejiler, kentsel büyüme dinamikleri bağlamında irdelenmelidir.
- Kentsel tasarım; temelde “yaşanabilir kentler” in üretimini hedef olarak almalıdır. toplumsal ve ekonomik koşullar ne olursa olsun, kentsel tasarım eylemi aslında “*planlama kararlarının uygulamaya geçirilmesi*”, yani bizzat kentin yapım sürecidir. Gerek planlama, gerek kentsel tasarım eylemleri teori ile pratik, plan-proje ile uygulama arasındaki bağları kurmakla sorumludur.
- Planlama sürecinin her basamağında kentsel tasarımın gerekliliğinden söz edilmektedir. Kentsel tasarım planlama sürecinin doğal sonucu olan mekansal kararların, kesin veya esnek /tercihli olarak belirlenmesine yardımcı olmalıdır. Mekanla ilgili sonuçlar, sürecin sonunda değil, tümünde oluşmalıdır. Kentsel tasarımın temeli en başta atılmalı, planlama kararlarının yaşama aktarıldığı son aşamalara kadar daha da etkinleşen bir süreklilik içinde var olmalıdır⁹
- Kentsel dokuya getirilecek müdahalelerin, kente ilişkin kararların bütünü içinde ele alınmasına rağmen klasik imar planı metotlarının yetersiz kaldığı görüldüğünde kentsel tasarımlara başvurulması bir zorunluluk olmuştur. Bu mekanlar koruma, yaşatma, geliştirme ilkeleri doğrultusunda, yapısal ve mekansal bütünleşmeyi sağlayan kararlar, farklı ölçeklerde ifade bulacak mekan ve hatta yapı tasarımlarına ihtiyaç göstermektedir¹⁰. Ayrıca, konunun ve alanın özelliğine göre 1/500 veya daha büyük ölçeklerde kentsel tasarım projeleri yapılmalıdır.
- Genel anlamda, imar planı (ve de koruma/geliştirme planları), tasarımdan önce gelen ve onu kısıtlayan bir plandan çok, tasarımdan sonra gelen ve tasarıma sadece hukuksal bir nitelik kazandıran bir plan türü olmalıdır, Planlar; “*kentsel tasarım özel proje alanları*” nı da içerecek şekilde “*eylem planları*” olarak hazırlanmalıdır, çerçeve plan doğrultusunda alt ölçekte (1/500,.....1/1) kentsel tasarım, peyzaj, kent mobilyası ve altyapı projeleri (ve diğer) hazırlanmalıdır. Örneğin Ulus Tarihi Kent Merkezi Koruma-İslah İmar Planı ve Konya Tarihi Kent Merkezi Koruma Amaçlı İmar Planı bu tarzda birer “Çerçeve Plan” olarak hazırlanmışlardır (Plan 3 bakınız. 318).
- Uygulama; kentsel alanlarının en önemli, korunmaya değer noktasından başlamalı ve etaplar halinde yapılmalıdır. *Uygulamaların çevre ölçeğinden öteye gidemediği, korunmaya değer ve yitirilmekte olan dokulara etkin müdahale yapılamadığı görülmektedir.*
- Tasarımın uygulanmasında, uygulamadan etkilenenlerin tasarıma ve uygulamaya katılımı sağlanmalıdır, kişilerin uygulamaya katılımı sağlanırsa ve orada yaratılacak projeden değer elde edeceklerini ve o değeri paylaşacaklarını bilirlerse; kültür politikalarının yanı sıra kentsel politikalarda da “*demokratikleşme*” sağlanmış olacaktır.

YEREL VE MERKEZİ YÖNETİME İLİŞKİN ÖNERİLER :

- Yerel yönetimlerin çoğunlukla çıkar gözeten bol süslü anlamsız mekanlar yaratmaktansa, yaşamakta oldukları kente özgün karakterini veren ve kent kimliğini yansıtan mekanlara karşı

⁹ TÜRKOĞLU, K., 1998, “Bir Koruma Aracı Olan Kentsel Tasarımı Zorunlu Kılan Yeni Kent Planlama Süreci”, 9. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu”, Bildiri, S.1, MSÜ, İst.

¹⁰ TUNÇER, M., İLÇAN, M., 1998, “Farklı Ölçeklerde Kentsel Tasarım, Kentsel tasarımın Tarihi Çevre Korunmasında Etkin Olarak Kullanımı; Böl ve Yönet Modeli : Ankara, Konya, Antalya Tarihi Kent Merkezleri” , Bildiri, 9. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, MSÜ, İst.

Türkiye’de Bölge - Kent Planlaması ve Kentsel Tasarım: Uygulama Sorunları ve Görüşler

daha duyarlı davranarak, bir planlama sistematigi içerisinde oluşturulmuş ilke kararlarının ışığında belirlenen özgün nitelikli alanlarda, kent kimliğini ve kentlilik bilincini oluşturacak ve diğer projeler için de ivme kazandıracak uygulamalara öncülük etmeleri gereklidir.

- Merkezi yönetimlerin yerel yönetimlere parasal destek sağlamaları, ayrıca uluslararası kuruluşlardan tarihsel/doğal/kentsel çevrelerdeki uygulamalara yönelik maddi destek yollarının aranması gereklidir.
- Merkezi yönetim, yerel birimler oluşturarak, yerel yönetimlere teknik ve parasal destekte bulunmalıdır¹¹.
- Yerel yönetimlerin de ve kentsel tasarım ve uygulamalarını yapacak etkin ve yetkili birimler oluşturmaları gereklidir.
- Sivil toplum örgütlerinin planlama ve uygulamalara etkin katılımlarının sağlanması önem taşımaktadır.

II.2.4. Doğal, Arkeolojik, Kentsel Koruma Alanlarına İlişkin Görüş ve Öneriler

Ülkemizde Koruma Amaçlı İmar Planları (Koruma Planları), onama sürecinden geçtikten sonra, diğer planlar gibi kendi doğal sürecine terk edilmektedir. Ancak korunması gereken kent parçaları, planın uygulamaya aktif olarak sokulmaması sonucunda kaçınılmaz bir şekilde çöktüğe doğru sürüklenmektedir. Bir kaç yıl sonra yeni bir plan süreci başlatılmakta ve bu yöreler zamanla yitirilmektedir. Ayrıca tescilden düşme, sit alan sınırlarında değişiklik yapılması, daraltılması da bu süreci olumsuz etkileyen faktörlerdendir.

Koruma Amaçlı İmar Planı uygulaması, imar planları gibi zamana çok fazla yayılmamalıdır. Aktif/eylemsel planlama ve uygulama süreci hakim olmalıdır.

Öncelikle neyi/nasıl korumak gerektiği üzerinde fikir birliğine varılması gereklidir. Sadece taşınmaz kültür varlıkları olan tek yapıları mı, yoksa bütünüyle, tüm öğeleri ile kültür mirasını mı? Maddi ve manevi kültür varlığımızı ve onun doğal çevresini korumak zorundayız. Ancak bunun uygulamadaki güçlüklerini de bilmek, gerçekçi çözümler getirmek açısından yararlı olacaktır.

İçinde bulunduğumuz yüzyılın koruma ve onarım yüzyılı olduğu bilinmektedir. Doğal ve kültürel çevrenin korunması, yeniden yaratılması (elde edilmesi) ancak bilinçli çabalarla ve halkın katılımı ile sağlanabilecektir.

ÖNERİLER

- Belediye sınırları içinde kamu elindeki arsa ve arazi stoku belirlenmeli, bu alanlar özel mülkiyete devir edilmeden, koruma amaçlı plan kararlarının gerçekleştirilmesi doğrultusunda kullanılmalıdır.
- Yerel Yönetimler kentlerin gelişmesini sağlıklı bir şekilde kontrol edebilmek amacıyla, gelişme konut alanlarında arsa edinmeli ve bu alanların alt yapısını sağlayarak imkanları ölçüsünde konut üretmeli, varsa tasfiye alanlarından tasfiye edilecek kişileri arsa tahsisi, kendi evini yapana yardım, kredi verme ya da konut verme vb. yöntemlerle ev sahibi yapmalıdır.
- Yerel Yönetimler, hazırlanan Koruma Planlarının uygulanması ve kamu yararlı kullanımların gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla önemli bir yasal araç olan İmar Kanununun 18. Maddesini (Hamur Kuralı) uygulamalıdır.

¹¹ TUNÇER, M., 1998, "Tarihsel Çevre Koruma Politikaları : Ankara", CD Kitap.

- Kentsel sit alanı içinde, restorasyon ve onarımlar yapılması, yeni yapılacak yapıların, plan eki olan uygulama koşulları ve plan notları çerçevesinde sivil mimarlık örnekleriyle uyumunun sağlanması amacıyla belediyeler bünyesinde, doğrudan Başkana bağlı “**Tarihsel ve Doğal Çevre Koruma Müdürlükleri**” oluşturulmalıdır. Buna örnek İstanbul, Antalya ve Ankara Büyükşehir Belediyeleri bünyelerinde kurulmuş birimler gösterilebilir.
- Bu birimler, doğal çevre koruması, çevre düzenleme çalışmaları ve tek yapı uygulamalarını denetlemelidir. Ayrıca, evini onarmak isteyen plan, proje ve maddi yardım yaparak koruma uygulamalarını desteklemeli, o yöre ile ilgili geliştirilen plan ve projeleri sergiler açarak halka tanıtılmalı, broşürler basıp halkın ilgi ve katılımını sağlamalıdır.
- Yerel Yönetim anıtsal ve sivil mimarlık örneklerinin korunmasını sağlamak amacıyla, Kültür Bakanlığı ve diğer ilgili kamu kuruluşları ile, özel sektörün parasal ve teknik desteğini o yöreye çekmek amacıyla çalışmalar yapılmalı, ‘Koruma Planı’ ve buna bağlı geliştirilecek olan projeleri yurt dışında tanıtarak kültürel amaçlı kredi, fon ve yardımlardan kaynak sağlamaya çalışmalıdır.

KORUMA ve GELİŞTİRME MEKANİZMALARININ GELİŞTİRİLMESİ

1. **BAKIM ve ONARIMA KATKI SAĞLANMASI : Özel Hukuka Tabi Gerçek ve Tüzel Kişilerin Mülkiyetinde Bulunan Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu Yönetmeliği¹²:** Bu yönetmelik Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma konusunda tescilli yapıların bakım ve onarımı için Kültür ve Turizm Bakanlıkları tarafından, aynı (malzeme), nakdi (parasal) ve teknik yardımlar ile, verilecek kredilerin usul ve esaslarını belirlemektedir. Bu kredilerin yetersiz olduğu bilinmektedir. Kaynaklar geliştirilmelidir. Ayrıca, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı’nın da tarihsel konut dokularını birer konut stoku olarak gören yaklaşım ile geliştirmeye çalıştığı yönetmelik henüz hayata geçirilememiştir. Sürdürülebilir koruma ve geliştirme için büyük önem taşımaktadır.

2. **KAMULAŞTIRMA: 2863 ve 3386 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun¹³ un**

5. Maddesinde ise; “*Koruma amaçlı imar planında kültürel amaçlara ayrılan tescilli yapıların, bu amaçla onarılıp değerlendirilmesi kaydıyla koruma kurullarının karar ve Bakanlığın tasdiki ile belediyelerce kamulaştırılması yapılabilir*”. şeklinde bir ibare eklenmiştir. Bu Madde Belediyelere, Kentsel sit alanlarındaki Kültürel amaçlı yapıları kamulaştırıp onarım olanağı vermektedir.

3. **TAKAS :** Ayrıca aynı maddenin (f) bendinde; “*Sit Alanı olması nedeni ile kesin inşaat yasağı getirilmiş korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu parseller, malikinin başvurusu üzerine bir başka hazine arazisi ile yer değiştirilebilir. Üzerinde bina, tesis var ise, malikinin başvurusu üzerine rayiç bedeli 2942 Sayılı Kanunun 11. Maddesi hükümlerine göre belirlenerek ödeme yapılır.*” Burada ise mal sahipleri ile yerel yönetim arasında karşılıklı bir anlaşma yapılması olanağı verilmiştir. Kentsel sit alanlarındaki bazı yapılar, bu şekilde takas yapılarak mülkiyeti belediye tarafından elde edilebilir.

Yerel Yönetimlerin koruma ve çevre düzenlemesi konusundaki, yukarıda bahsedilen bazı yasal olanaklar incelendiğinde mevcut yasal çerçevenin koruma uygulaması konusunda geniş olanaklar sağladığı sonucuna varılmaktadır. Bu olanaklar, yerel yönetimlerin giderek atırılması gerekli parasal ve teknik gücü ile birleştirilerek kullanılabilir.

¹² 25.06.1985 tarih ve 18791 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

¹³ 24.06.1987 tarih ve 19497 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Konu, sadece koruma olmayıp, *sıhhileştirme (rehabilitation)*, *yeniden canlandırma (revitalizasyon)*, *koruma (conservation)* ve *kentsel yenileme (urban renewal)* gibi kavramları da içermektedir.

Kentsel koruma ve yenileme çalışmaları kapsamında, tarihi, mimari, görsel ve etnografik değerler taşıyan koruma alanlarının, ölü müze alanları olarak değil, yaşayan ve içinde buldukları bölge veya kentin planlanmış gelişimine katkıda bulunan çevreler olarak korunması gereklidir. Kuşkusuz böyle bir yaklaşım için, korunacak ve yenileştirilecek alanlarda başlatılacak ve sürdürülecek eylemler için, gerekli ilk finansman sağlandıktan sonra, bu alana verilmiş olan işlev, bu finansmanı geri döndürecek bir mekanizmaya bağlanmalıdır. Aksi takdirde, kaynakları sınırlı olan yerel yönetimlerin kültür amaçlı da olsa geri dönmeyecek parasal harcamaları ya çok sınırlı kalır, ya da olanak dışı olur.

Yerel yönetimler :

1. Döner Sermaye İşletmesi kurabilir,
2. Birlik kurabilir, birliğe ve ortaklığa katılabilir, onarım için özel firmalara, vakıflara yetki vererek uygulama yapabilir,
3. Yerel Yönetim Bütçesi içinde, ya da dışında işletme eliyle yönetme modelini uygulayabilir.
4. Halkı organize ederek koruma ve turizm amaçlı kooperatifler kurabilir.

Bu uygulama modellerinden özellikle döner sermaye ve işletme örgütlerinden, kooperatif modelinden doğal, kentsel ve arkeolojik koruma ve yenileşme için yararlanabilir. Bu tür örgütler mevcut yasalarla hemen kurulabilirler ve kentsel koruma ve yenileştirmeye ekonomik bir boyut kazandırabilirler.

Proje tamamı içinde, “**ÖZEL PROJE ALANI**” olarak belirlenen özellikli kentsel tasarım ve restorasyon alanlarının tespiti ile bu bölgelerin hazırlanacak projeler uyarınca onarım ve kullanımlarının sağlanması mümkündür. Ancak bu yörelerde, öncelikle altyapının yapılması, mevcut altyapının ıslahına ve telefon, elektrik sisteminin yeraltına alınmasına, üst yapının düzenlenmesine daha sonra geçilmelidir. Özel Proje Alanları’nda, konut işlevinin sürmesi için, bir karar varsa, buradaki koruma ve yenileşmeyi konut yapımını üstlenmiş bir döner sermaye işletmesinin gerçekleştirilmesi için, yasal hiç bir engel yoktur. Öte yandan bu konutları işlevlerine uygun bir biçimde lojman, öğrenci yurdu vb. amaçla işletmek, yatırımı geri dönüşü olan, bölgeyi sürekli korumaya yönelik, yasal örgütlü bir davranış olacaktır. Örgütlenme biçimi “**Yerel Yönetim İşletmesi**” olan bu işletmenin görev alanı, koruma-yenileşme alanı, bu görevi belirleyen sınırları çizen en önemli araç da Koruma İmar Planıdır. Yerel Yönetimler, eski kent kesimlerinin, tarihsel ve doğal çevrenin korunmasında, ıslahı ve yenilenmesinde etkin olarak görevlerini yapabilmesi için, şu hususları göz önünde tutmalıdır:

1. Sürekli, planlı, programlı ve projelere dayalı çalışma gerektiren kent koruma ve yenileme çalışmalarında ve uygulamalarında, Merkezi Kuruluşlardan (Kültür Bak., Turizm Bak., Bayındırlık ve İskan Bak., Maliye ve Gümrük Bak., vb.) yerel yönetimlere kaynak aktarılması sağlanmalı ve koruma geliştirme amaçlı projeler uygulamaya konmalıdır.
2. Koruma ve yenileme konularına ağırlık veren yerel yönetimlerin İmar Programları ilgili bakanlıklarca desteklenmeli ve uygulama için kaynak aktarılmalıdır.
3. Yerel yönetimler bünyesinde etkili, yetki ve sorumlulukları belirlenmiş, ilgili uzmanlık dallarından (restorasyon, kentsel-koruma, planlama, mimari, peyzaj vb.) oluşturulmuş bir birim kurulmalı, koruma, geliştirme ve çevre düzenleme çalışmalarına hız verilmelidir.

4. Koruma alanlarında İmar Yasası 18. Madde uygulanmalı, sosyal donatı için gerekli alanların bir kısmı bu yolla sağlanmalıdır.
5. Koruma ve yenileme alanlarında binasını plan ve programa göre yenileyen ve çevresi ile birlikte düzenleyen veya tarihi eserleri koruyan özel mülk sahipleri teşvik edilmeli, bu kişilere proje ve maddi yardımında bulunulmalıdır.
6. Mülk sahibi bunu belirli bir süre dahilinde yapmadığı ve/veya yapmadığı takdirde Belediye/kamu bu onarımı üstlenmelidir.

Bütün bu önerilerin gerçekleştirilmesi için halkın, katkı ve katılımı en önemli kaynaktır. Korumanın, eski kent dokularının korunmasının yararına halk inandırılmalı, bilinçlendirme çalışmaları okul öncesi çağından başlayarak yapılmalıdır.

Yerel örgütler (muhtarlık, sokak düzenleme örgütleri) aracılığıyla etkin uygulamalar yapılabilir ve sürekli bakım sağlanabilir. Böylelikle, halkın en üst düzeyde, planlama ve uygulama sürecine katılımı, sivil toplum örgütlerinin (dernekler, güzelleştirme dernekleri, vakıflar, odalar vb) etkin desteğinin sağlanması ile demokratikleşmenin yaygınlaşacağı bir ortam oluşabilecektir.

• Tüm bu sorunlar ve nedenleri göz önünde bulundurularak “Sürdürülebilir Kentsel Koruma Politikaları” olarak nitelendirilen aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir :

YASAL POLİTİKA ÖNERİLERİ :

1. Koruma konusunda yasalardaki ve örgütsel yapıdaki çok başlılık ve yetki kargaşası mutlaka önlenmelidir. “Sürdürülebilirlik” ilkesi doğrultusunda yetki ve sorumluluk dağılımı yeniden gözden geçirilerek tek bir “Kent ve Çevre Koruma Yasası” oluşturulmalıdır.

2. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın 1997 yılına kadar geliştirdiği ve geleneksel kent dokularını birer konut dokusu / stoku olarak gören yaklaşımı ile hazırlanan “Yönetmelik” bir an önce gerçekleştirilmelidir.

3. “3194 Sayılı İmar Yasası ve Yönetmeliklerinin” yeni bir yapı kontrol sistemi ve afetlere karşı dayanıklılık sağlayacak önlemleri içermek üzere yapılmakta olan revizyon çalışmalarında, hazırlanmış bulunan “İmar Hakları Aktarımı (İHA) Yönetmeliği” nin bir an evvel kentsel sit alanlarında da uygulanması sağlanmalıdır. Bu doğrultuda koruma amaçlı plan çalışmasından önce kazanılma ve tapuya tescil edilmiş olan imar haklarının düzenlenecek “İmar Hakları Sertifikaları” ile kentsel koruma alanları dışına transferi (rant transferi) sağlanmalıdır.

4. “İmar Yasası 18. Madde uygulamasının (Hamur Kuralı)” kentsel koruma (sit) alanlarında yatayda ve dikeyde gerçekleştirilmesi ile, önemli taşınmaz kültür varlıklarının ve alanların kamu eline bedelsiz geçmesi sağlanmalıdır. Bu amaçla İmar Yasası'nda yeni düzenlemeler yapılmalıdır.

SOSYAL ve EKONOMİK POLİTİKA ÖNERİLERİ :

1. Tarihsel çevreler, geleneksel konut dokuları, “Sürdürülebilir Kalkınma” kavramı doğrultusunda sadece taşınmaz kültürel varlıkları olarak değil, birer “Konut Stoku”, çevresel bir değer olarak görülmeli ve değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda, sadece kentsel koruma değil, sağlıklılaştırma ve yenilemeyi de içeren planlama ve projelendirme çalışmaları yapılmalıdır.

2. Yerel Yönetimlere (Belediyeler) teknik ve parasal destek arttırılarak ve yaptıkları hizmetler denetlenerek yerinde koruma ve geliştirme politikaları uygulanmalıdır.

3. Korumanın temelde ekonomik bir olgu olduğu gözetilerek, yapısını onarmak isteyenlere teknik ve parasal yardım mekanizmaları oluşturulmalıdır. Geleneksel yapı stoklarının sağlıklılaştırılması amacı ile hızlı ve etkin işleyen destek fonları kurulmalıdır.

KURUMSAL POLİTİKA ÖNERİLERİ :

1. *Kültür Bakanlığı'nın bu günlük bürokratik, ağır işleyen, teknik olarak yetersiz niteliği mutlaka iyileştirilmelidir. Politikalara (Bakan'a, Müsteşara, ya da Genel Müdüre) göre gündün güne değişen politikalar yerine uzun vadeli, ülke kaynaklarını ve önceliklerine göre saptanan politikalar oluşturulup uygulamaya konmalıdır.*

2. *Kültür Bakanlığı'nın yerel birimleri olan Koruma Kurulları ve Büro Müdürlükleri günümüzdeki edilgen, sorunları çözemeyen, korumayı geciktiren yapılarından kurtarılarak, etkin, teknik ve parasal donanımlı, aktif mekanizmalar haline getirilmelidir. Kurul Üyelikleri günümüzdeki ciddi ve bilimsel olmayan, güncel politika doğrultusunda sürekli değişken yapısından kurtarılmalı, sürekliliği olan, bağımsız, açık ve bilimsel bir niteliğe kavuşturulmalıdır.*

3. *Yerel Yönetimlerin kültür varlıklarının korunmasına yönelik olarak özerk, yetkili ve etkin birimler oluşturmaları sağlanmalıdır.*

4. *Yörede yaşayan halkı tarihsel çevre konusunda bilgilendirmek ve bilinçlendirmek, halkı ve sivil toplum kuruluşlarının kentsel koruma konusuna olumlu katkı ve katılımlarının sağlanması en önemli uygulama aracı olarak görülmektedir. Çocuk yaştan başlayarak ülkedeki kültürel zenginliğin ve kültür varlıklarının öğretilmesi, tanıtılması ve sevdirmesi büyük önem taşımaktadır. Bu noktada sivil toplum örgütlerine (meslek örgütleri, vakıflar, dernekler vb.) önemli görevler düşmektedir.*

Sonuç Olarak; Ülkemizde Binlerce Yılda Oluşmuş Doğal, Tarihsel Ve Kültürel Varlıkların Korunması Ve Gelecek Kuşaklara Aktarılması Konusunda On Yıllardır Süregelen İhmal Ve Yağmanın Sonucunda Geline Nokta, Bu Varlıkları Tümüyle Olmasa Bile, Büyük Bir Kısmını Kaybetme Noktasıdır.

Buna Önlem Alması Gerekli Merkezi Ve Yerel Yönetimlerin Bu Konularda Teknik Ve Mali Yetersizlikleri Ve Hatta Bilinçli İhmalî Gözlenmektedir. Buna Derhal Dur Denilmeli, "Sürdürülebilir Kalkınma" İçin Yukarıda Sıralanan Önerilerin Gerçekleştirilmesi İçin Çaba Gösterilmelidir.

Kamu Kurum ve Kuruluşlarına, Sivil Toplum Örgütlerine, Özel Sektöre ve Her Bireye Düşen Görev, Kültürel Ve Tarihsel Değerlerin Korunması Çabalarında Aktif Yer Almalıdır¹⁴.

II.2.5. Yerel Yönetimlerin (Belediye ve İl Özel İdareleri) Güçlendirilmesi

Yerel Yönetimlerin Teknik Personel Açısından Güçlendirilmesi :

Yerel yönetimler, özellikle metropoliten boyutlara ulaşmış bir kısım büyükşehir belediyeleri ile il özel idarelerinin planlama ve uygulama birimlerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Planlama birimlerinin oluşturulması, var olanların çeşitli teknik elemanlarla (şehir plancısı, mimar, harita mühendisi, inşaat mühendisi, çevre mühendisi, arkeolog, sanat tarihçisi vb. güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Yıllardır kadrolu memur alamayan, bir eleman alımı için Ankara’da mücadele veren belediyeler merkezi yönetimin bu idari vesayetinden kurtarılmalıdır. Ayrıca, her yıl mezun edilen binlerce teknik elemanın da ülkeye yararlı olacak şekilde kendi uzmanlık dallarında görev yapmaları sağlanarak yerel yönetimler güçlendirilmelidir.

14 TUNÇER, M., SEMPOZYUM "2000'li yıllarda yaşadığımız çevre ve peyzaj mimarlığı", Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, (24-25-26 MAYIS 2000) oturum 2 : ülkesel açıdan çevre politikası "Patara Özel Çevre Koruma Bölgesinde Doğal Ve Kültürel Çevrenin Korunması" (YAYINLANAN BİLDİRİ).

Mehmet Tunçer

Yerel Yönetimlerin Teknik Olarak Güçlendirilmesi:

Hızla gelişen bilgisayar ve iletişim teknolojileri ile, sayısal ortamda planlama ve projelendirme, arşivleme ve hizmet vermenin hızlı, kolay ve ekonomik olduğu bilinen bir gerçektir. Kamu yönetimlerinin bir çoğunda bilgi birikiminin sağlanamaması, plan, proje ve belge (dokümantasyon) arşivlerinin dağınık, düzensiz ve yetersiz oluşu nedeniyledir. Etkin bir kamu hizmeti sağlanmasının gerisinde, bilimsel olarak oluşturulan ve kullanılan bilgi ve belge arşivleri bulunmaktadır. Bu nedenle, planlama ve uygulama ile ilgili tüm yerel (ve de merkezi) kamu kurum ve kuruluşunda birbirleri ile uyumlu ve karşılıklı veri (data) alışverişi yapabilecek bilgisayar ve iletişim sistemleri kurulmalı var olanlar ise belirli bir program dahilinde gözden geçirilerek çağdaş teknoloji düzeyine çıkarılmalıdır.

Gelecekte “Dijital Belediyecilik (e-belediyecilik)” saydam devlet ilkesinin yerel yönetimde yaşama geçirmenin bir aracı olabilecektir. Belediye sınırları içinde yaşayanlar harç, vergi ve lisans bedelleriyle bir anlamda aldıkları hizmetlerin bedelini önceden ödemektedirler. Bu durumda aldıkları hizmetin niteliği, biçimi, hızı, kapsamı, kalitesi ve fiyatı konusunda hem bilgi, hem de söz sahibi olmaları gereklidir. E- belediyecilik ileri teknoloji yardımıyla interaktif biçimde gerçekleşmesine olanak tanımaktadır¹⁵.

1. Emlak ve çöp vergisi ödemeleri,
2. İhalelerin takibi,
3. Belediyenin uygulamaları hakkında fikir sahibi olunması ve katılım,

Yerel yönetimlerin mekansal sorunlarının çözümü için 3030 Sayılı Yasa ve 3194 Sayılı Yasanın yürürlüğe girdiği tarihten bu yana “Belediye Başkanlık Sarayları” (!) yapımı için büyük çaba harcanmıştır. Doğal olarak belediyelerin etkin olarak görev yapabilmeleri için çeşitli birimlerinin dağınık mekanlarda görev yapmaları doğru değildir. Ancak, kaynakların lüks ve gösterişli yapılar için kullanılması, teknik donanım ve arşiv sistemlerinin pek fazla önemsenmemesi, ya da bunlara yeterince kaynak ayrılmaması sonucunu doğurmuştur. Hemen hemen tüm yerel yönetim birimlerinde eksikliği görülen donanım, arşivleme, sunum vb çağdaş teknolojik araç, gereç (donanım) ve buna ilişkin mekanların oluşturulması etkin planlama ve uygulamanın önemli gereklerindedir.

Yerel Yönetimlerin Parasal Olarak Güçlendirilmesi:

Yerel yönetimler günümüzde 15-20 yıl öncesine göre oldukça güçlü kamu yönetimleri haline gelmişlerdir. Bunda genel bütçeden alınan payların artırılması yanı sıra bazı vergilerin (emlak, çevre temizlik vb) toplanmasının ve gelirinin yerel yönetimlere bırakılması etmen olmuştur. Ancak, gelirlerin artan hizmetler ve hızla büyüyen kentler karşısında yettiği ve bu gelirlerin de doğru olarak kullanıldığını söylemek olanaklı değildir.

III. “GELECEK YÜZYILDA BİYOLOJİK YAŞAM ODAKLI (BIO-CENTRIC) KÜLTÜR NASIL OLUŞTURULABİLİR? KENT PLANLAMASININ ÖNEMİ

III.1. Kent Yaşamında ve Kentlerin Şekillenmesinde Kent Planlamasının Rolü

Yeni bin yılda biyolojik yaşam odaklı (Bio-centric) bir kültür oluşturmada; kent plançıları ile birlikte mimarlar, endüstri ürünleri tasarımcıları, peyzaj mimarları, altyapı mühendisleri, inşaat mühendisleri, ekonomistler, sosyologlar, politikacılar vb. tüm profesyonel meslek gruplarının yeteneklerinin geliştirilmesine gereksinimimiz bulunmaktadır.

¹⁵ KALKAN, N., “E-Belediyecilik Tüketiciye Yarayacak”, Eko Gündem, Milliyet, 03.11.2000.

Kent planları ve kent planları bunlardan biridir ve bütün yukarıda sayılanların üstünde önemi olan bir meslek olduğu düşünmekteyiz. Bunun nedeni deneyimli ve çevre duyarlı planlar çevre değerlerini koruma temeline dayalı sağlıklı kentsel politika ve stratejiler geliştirebilirler.

Kent planları, Türkiye’de yeni kentsel çevrelerin oluşturulmasında, doğal çevrenin korunması ile birlikte kentlerde yeni bir yaşam tarzı ve kentli oluşturulmasının başlıca araçlarından biridir,

III.2. Gelecek Yüzyılda “Yaşam Merkezli (Biocentric) Bir Kültür” Oluşturulmasında Kent Planlaması Nasıl Kullanılmalı?

III.2.1. Kent Planlamasının Geleceğine Yönelik Öneriler

Çalışmanın bu bölümünde, “yaşam merkezli bir kültür” oluşturulmasına yönelik olarak kent planlamasının rolüne ve uygulama araçlarına değinilecektir.

Kent planlaması ve çevresel konulara ilişkin günümüzde pek çok yasa ve yönetmelik bulunmaktadır. Bu yasa ve yönetmelikler bir araya getirilmeli ve geleceğin toplumunda yaşam merkezli bir kültür oluşturulmasına yönelik olarak tek bir yasa haline getirilmelidir.

III.2.2. Sürdürülebilir Kentler İçin Planlar Üretmek

Her kent planı yaşam ve çevrenin korunması ışığında yeniden ele alınmalıdır. Master Planlar da aynı zamanda ele alınarak çevrenin korunması ve geliştirilmesine yönelik olarak düzenlenmelidir. Bu stratejik planlara “Sürdürülebilir Kent Planları” denilebilir. Bu kent planları hazırlanırken verileri doğru ve kolay ulaşılabilir hale getirmek amacıyla Coğrafi Bilgi Sistemleri (CIS) ve bilgisayar destekli tasarım yöntemleri kullanılmalıdır.

Bu sürdürülebilir kent planlarında; kentsel, arkeolojik, tarihsel koruma alanları, doğal parklar, doğal çevre koruma alanları, verimli tarım toprakları, orman alanları, akarsu çevreleri, su kaynakları ve havzaları vd. kesin koruma alanları olarak belirlenmelidir. Bu planlarda; yerel ve merkezi yönetimler ve yörede yaşayanlarda yaşam merkezli bir kültür yaratmak üzere koruma koşulları, yapı ve nüfus yoğunlukları belirlenmelidir. Her planın kentsel gelişimi kontrol etmek üzere aşağıda anılan örneklere benzer kendine özgü örgütlenmeleri olmalıdır.

- **KYÖ** : Kıyı Yönetimi Örgütü : Kıyı bölgesi yönetimi ile ilgili özel bir örgütlenme biçimidir.
- **KAÖ** : Kentsel / Arkeolojik Koruma Alanları Yönetimi Örgütü: Kentsel ve arkeolojik alanların korunmasına ve sorunlarının çözümüne yönelik bir örgütlenmedir.
- **OAÖ** : Orman Alanları Yönetimi Örgütü : Orman alanlarının korunması ve geliştirilmesine ilişkin bir örgütlenme biçimidir. Orman alanları, ulusal parklar, doğa rezerv alanları, kentsel büyük park alanları ve nehir havzalarının korunması ve geliştirilmesini yönetmeyi amaçlamalıdır.

III.2.3. Yaşam Merkezli Bir Kültür İçin Sürdürülebilir Kent Planları’nın Uygulanması

Bölge planları nüfus artışı ve göçlerin nasıl kontrol edilebileceğine ilişkin kararlar geliştirmelidir. Bölgesel su havzalarının, ormanların, nasıl korunacağı ve erozyona nasıl engel olunacağı konularında etkin olmalıdır. Günümüzde uygulama imar planları 1/1000 ölçeğinde hazırlanmaktadır.

Bu ölçek, kentsel tasarım, peyzaj, kent mobilyası, kentsel altyapı (elektrik, içme/kullanma suyu vb) gibi kentsel çevre oluşturulmasına gerekli tasarımlar için yeterli olamamaktadır.

Çevre/yaşam duyarlı bir kültür oluşturulmasında, kent uygulama planlarının daha detaylı olarak hazırlanması (1/500, 1/2001/1) ve kendine özgü uygulama araçlarına sahip olması sağlanmalıdır. Bu planlarda kentsel rantları kontrol mekanizmaları oluşturulmalı, kentsel rantın kamu (merkezi ve yerel yönetimler, yerel birimler) ve özel sektör arasında kamu yararlı paylaşımı sağlanmalıdır. Her yerel birim (mahalle) planında, spor alanları, aktif ve pasif yeşil alanlar, rekreasyon alanları, çocuk oyun alanları yer almalıdır. Kişi başına düşen yeşil alan oranları bu günkü yasal standartların çok üstünde olmalıdır. Yeşil alan standartları ülkenin iklimsel olarak yetersiz olan kesimlerinde bili olabildiğince yüksek tutulmalıdır. Yeni kentsel gelişme alanlarının oluşturulmasında yerleşmeden önce tüm yeşil ve açık alanlar gerçekleştirilmelidir. Kentlerin eski yerleşik dokularında, özellikle nüfus yoğun alanların yoğunluğunu desantrilize edecek planlamalar yapılmalı, nüfus yoğunluğu daha insan ölçeğindeki yeni konut alanlarına kaydırılmalıdır. Bu tür operasyonlar yapılırken, yüksek katlı çirkin apartman blokları yıkılarak, bunların yerine küçük ölçekli park alanları ve çocuk bahçeleri planlanmalıdır.

Kentsel desantralizasyon ve yenileme sürecinde yeni gelişmeler alçak katlı, düşük yoğunluklu ya da yeşil alanlarla kaplı düşük yoğunluklu yüksek katlı olarak tasarlanmalıdır. Gecekondu alanlarının düşük yoğunluklu dokusu ve yeşil alanları geleceğin çevresel ve yapısal rehabilitasyon projeleri için korunmalıdır.

Organize ve küçük sanayi alanları, çevreye zarar vermemeleri için sıkı kontrol altında bulundurulmalı ve gelecek planlarda çevresel olarak emîn ve toksik olmayan sanayi gelişmelerine izin verilmelidir.

Var olan bitki ve hayvan türlerinin (flora/fauna) korunarak çeşitliliğin artırılması, doğa koruması, bitkilendirme alanlarının saptanması kentsel planlarda oldukça duyarlı konulardır. Gelecekteki toplumda yaşam duyarlı bir kültür oluşturmada, bu alanlardaki yaşantıyı korumak çok önem taşımaktadır. Çünkü bu alanlar “Doğa Adaları” olarak gelecekteki daha yaşanabilir çevrelerin oluşturulmasında yararlı olacaklardır.

Geleceğin kentlerinde ulaşım sistemleri bireysel araçlara değil, temel olarak kamusal toplu taşın sistemlerine dayalı olacaktır. Toplu ulaştırma sistemleri (demiryolu, denizyolu, metro, monoray, tramvay, otobüs vd.) geleceğin sürdürülebilir kentlerinin temel ulaşım sistemleri olacaktır.

Kişisel ulaşım sistemleri, alternatif yeşil motorların (x içten patlamalı motorlar) geliştirilmesi ile (örneğin elektrikli, güneş enerjisi kullanan, alkol kullanan araçlar – fosil yakıt kullanan araçlar) çevre duyarlı bir anlam kazanacaklardır. Çevre duyarlı sürdürülebilir planlamanın temelinde kişisel araç kullanımını minimize etmek de yatmaktadır. Merkezi iş alanlarında, yaya yollarında ve bölgelerinde, yaya alleleri ve meydanlarında yayaların yeşil içerisinde yürümeleri, at ve bisiklete binmeleri planlanmalıdır. Yerleşim alanlarında ise, yaya promenadları, bisiklet yolları yeşil alanların içerisinde yer almalıdır. Bu alanlar kentliler için çevre duyarlılığı ve sevgisinin gelişmesinde önem taşıyacak ve canlılara karşı daha hassas davranmanın ve onları korumanın yolunu açacaktır. Gelecekteki kentlerin planları yerleşme ölçeğinden mimari ölçeklere kadar giden nitelikler taşınmalıdır. Bu planların kararları çevresel olarak duyarlı nitelik taşımalı ve yerleşimlerin doğal karakterlerini (topografya, manzara, yönelme, güneş, gölge, rüzgar vb) değerlendirmelidir. Çevre-duyarlı yapılar, güneş panelleri, ısı-cam, izole edilmiş çatılar, duvarlar, zemin, atık dönüşümlü (tuvalet, banyo, mutfak katı/sıvı atıkları) mekanizmaları ile enerji tasarrufu yaratan ve çevreyi kirletmeyen özellikleri ile inşa edilmelidir. Bu çevresel ve yapısal tanımlar “Çevre Duyarlı Planlar” da yeni teknolojilere, çevre-duyarlı yapı malzemelerine, “güneş evi” tasarımlarına açık olarak yer almalıdır.

Geleceğin yaşam-merkezli kültürünü oluşturmada yeni kent planlama teorileri ve pratiklerinin geliştirilmesi gereklidir.

BAŞKENT ANKARA'DA BİR KENTSEL MEKAN ÇÖZÜMLEMESİ VE GELECEĞE YANSIMALAR

Kübra CİHANGİR ÇAMUR

1980 sonrasının ekonomik ve yasal yapısındaki dönüşümler, iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler, Türkiye'nin planlama, kentleşme ve kentsel yapılaşma içeriklerini de değiştirici etkide bulunmuştur. Dünyada yaşanan ekonomik yeniden yapılanma ve telekomünikasyon teknolojisindeki gelişmeler kentlerin oluşumunda etkisini göstermiş; kentlerin makroformları bu bağlamda iki eğilimin, merkezileşme ve merkez dışına yayılma eğilimlerinin biçimlendiği mekanlar olmaya başlamışlardır. Bunun yanında, gereksinimleri yansıtmayan projeci yaklaşımlarla, gereğinden fazla ticaret alanı, işmerkezi, kapalı rekreasyon merkezleri üreten sistem, kent içi dengeleri değiştirerek belirli yerlerde çökelme eğilimine girmiş; nazım plan, üst ölçekli kararlar vb. ile bağımlı olmak istemeyen mekana ve dolayısıyla emläka yönelen sermaye, kentsel sistemin mevcut sorunlarını ağırlaştırmıştır. Sorunların çözümüne yönelik çabalar da, planlama sisteminin parçacılığına paralel bir yetersizlik sergilemiştir.

Bu bağlamda, 1980 sonrası döneme ait kentleşmenin aşağıda sıralanan temel belirleyicilerinin birlikteliğinin, bugün ulaşılan yaşam çevresinin oluşumunda önemli etkileri olmuştur:

- belediyelere devredilen imar yetkilerinin denetimsizliği;
- plan değişikliği ve mevzii planlar gibi parçacı planlamayı temsil eden yöntemlerin kapsamlı planlamanın yerini alması;
- sermayenin talepleri doğrultusunda gerçekleştirilen özelleştirme uygulamaları ve yabancı sermayenin teşvik edilmesiyle, kentlerin en yüksek ranta sahip alanlarının yoğun yapılaşmaya açılması;
- kentlerin merkezi iş alanlarının, Turizmi Teşvik Yasası kapsamında ada/parsel ölçeğinde yenileme projeleriyle yoğun yapılaşmaya açılması;
- kaçak yapıların affı ile "gecekondu"nun içeriğinin yeniden düzenlenmesiyle, kentsel rantlardan pay almanın bir aracı durumuna getirilmesi.

Bu çalışmada, yukarıdaki belirlemelerin mekanda sınanmasına yönelik olarak yapılan analizlerde, kentsel yapılaşmanın ülke çapındaki içeriksel değişiminin ortaya konulmasına yönelik olarak, yapılaşma istatistiklerinden yararlanılmış, *kentsel arazi kullanımının bileşenlerinin zaman içinde gösterdiği dönüşümler* belirlenmeye çalışılmıştır. Türkiye'de kentleşmenin yapılaşma boyutu DİE Bina İnşaatı İstatistikleri-1996 yılı verilerine dayalı olarak 1980 öncesi ve sonrası on beş yıl olarak değerlendirilmiştir. Kentsel yapılaşmanın arazi kullanım türlerine ve girişim türlerine dağılımına göre yapılan çözümleme ile 1980 sonrasına ait yapısal dönüşümlerin kentsel çevre üzerine etkilerinin ortaya konularak tartışılması amaçlanmıştır. Çalışmanın kent ölçeğinde örnek alanını Ankara kenti oluşturmaktadır.

1. Türkiye’de Kentleşmenin Yapılaşma Boyutu ve Kentsel Arazi Kullanımındaki Değişimler

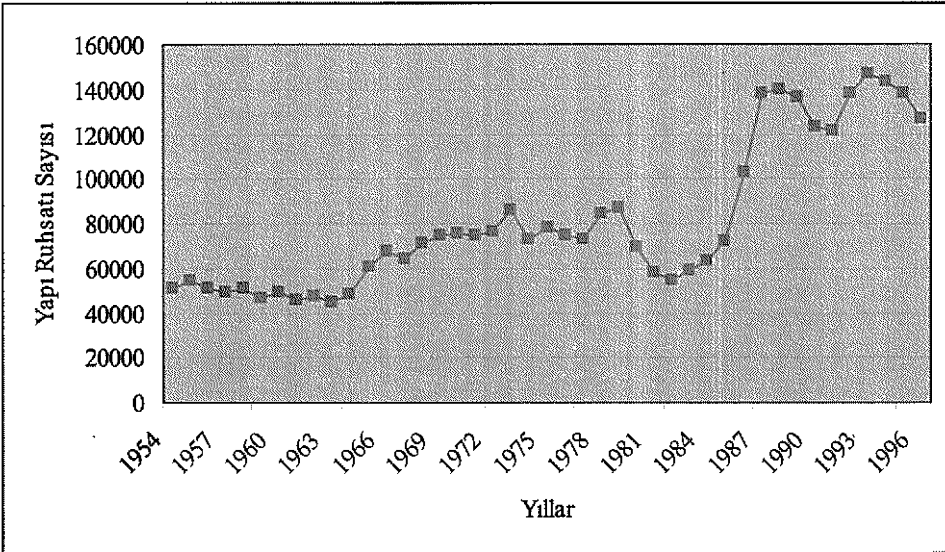
DİE Bina İstatistiklerine göre, Türkiye’de 1954-96 yılları arasında toplam 3.491.361 yapı için ruhsat alınmıştır. Bu yapı ruhsatları ile, 1.338.426.885 m2 inşaat alanı üretilmiştir. Her ruhsat için ortalama inşaat alanı 383.3 m2’dir. 1980 öncesindeki 15 yılı kapsayan 1966-80 ve 1981-1996 yılları için bu rakamlar sırasıyla, 1.130.410 yapı ruhsatı ve 334220119 m2 inşaat alanı ile; 1.761.203 yapı ruhsatı ve 914452596 m2 inşaat alanı olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemlerde ortalama inşaat alanı 295.7 m2 ve 519.2 m2 olarak gerçekleşmiştir. 1980 sonrasında alınan ruhsat sayısında gerçekleşen artış %55.8’i; ortalama inşaat alanında ise %75.6’yı bulmuştur.¹

Tablo 1. Türkiye’de 1980 Öncesi ve Sonrası Yapı Ruhsatı Sayı ve Yapı İnşaat Alanı Karşılaştırması

YIL	Yapı Ruhsatı Sayısı	1980 Sonrası Artış %	Yapı m2	Ortalama İnşaat m2	1980 Sonrası Artış %
Toplam 1966-80	1130410		334220119	295.7	
Toplam 1981-96	1761203	55.8	914452596	519.2	75.6
TOPLAM 1966-80	3491361		1338426885	383.4	

Grafik 1’den izleneceği gibi, yapılaşma istemi, daha önceki bölümlerde belirtilen teşvik politikalarıyla, 1983 yılından başlayarak büyük bir artış eğilimi içine girmiştir. Artış eğiliminin 1989 bunalımına kadar sürdüğü, 1989-1994 yıllarında ise bir gerileme dönemi yaşandığı görülmektedir.

Grafik 1. Türkiye’de Yapı Ruhsatı Sayılarının Yıllara Dağılımı, 1954-96

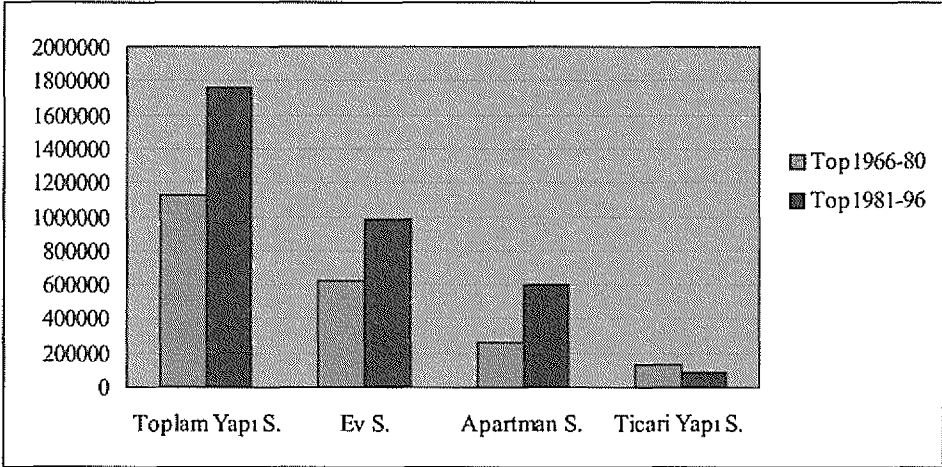
Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

¹Ek. 1 a-b ve c’de 1954 yılından sonra verilen ruhsatlarla ilgili sayı, m² ve arazi kullanım türü bilgileri verilmiştir.

Başkent Ankara'da Bir Kentsel Mekan Çözümlemesi ve Geleceğe Yansımalar

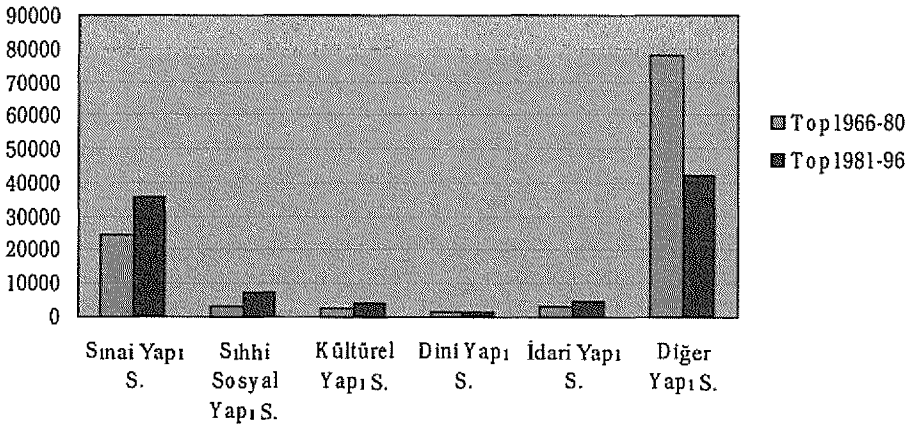
Aşağıda grafik 2a ve 2b'de Türkiye'de kentsel yapılaşmanın arazi kullanım türlerine dağılımı 1966-1980 ve 1981-1996 aralıklarında incelenmiştir². Yapı ruhsatı sayılarına göre yapılan karşılaştırmada, 1980 sonrasında en büyük artışın apartman ve sıhhi-sosyal yapılar grubunda gerçekleştiği görülmektedir. Yapı ruhsatı sayısı bazında en düşük artış, diğer yapılar, dini yapılar ve % -63.8 negatif büyüme ile ticari yapılar grubunda gerçekleşmiştir.

Grafik 2a. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı, Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre, 1966-1996

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Grafik 2b. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı, Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre, 1966-1996

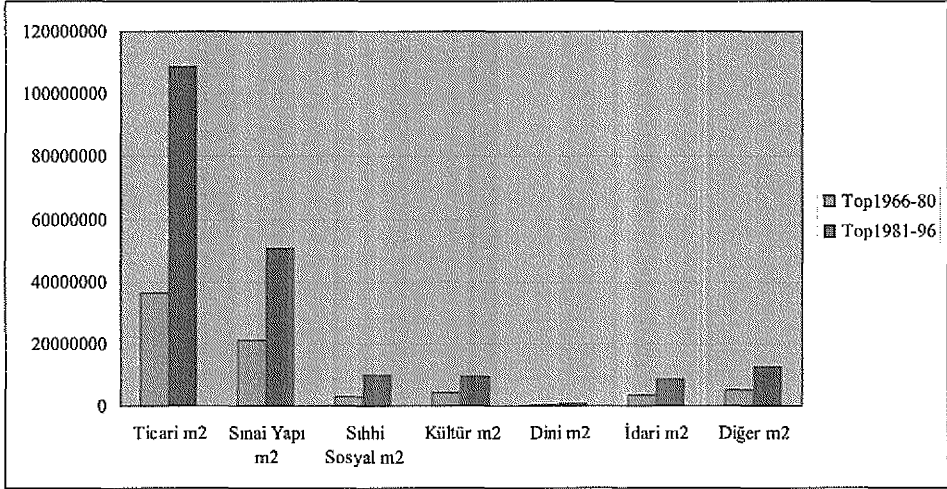

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

²Grafiklere ilişkin veriler Ek. 3. a ve b'de verilmiştir

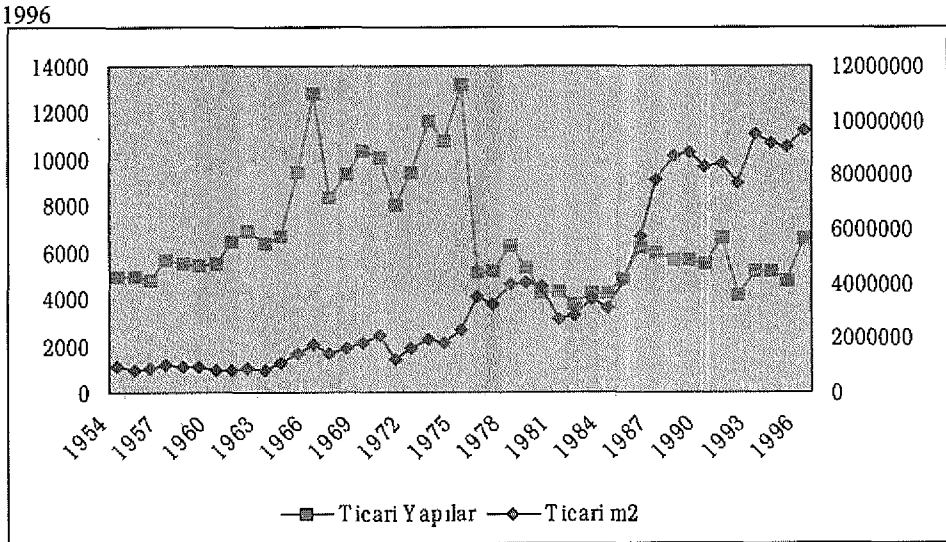
İnşaat alanlarına göre en yüksek büyümeyi ise yine apartman, sıhhi-sosyal yapılar ve ek olarak ticari yapılar grubu göstermektedir. Ticari yapılar için alınan ruhsat sayısındaki düşme, inşaat alanında büyük bir artış göstererek, ticari yapılaşmada ortalama inşaat alanının büyüdüğünü göstermektedir. 1980 öncesine göre %63 küçülme gösteren yapı ruhsatı sayısına karşın, toplam inşaat alanı 1966-80 arasında 36.251.745 m²'den, 1981-1996 arasında 108.844.500 m²'ye yükselmiştir (bkz.grafik 3).

Grafik 3. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı, Yapı Ruhsatı İnşaat Alanlarına Göre, 1966-1996

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Grafik 4. Türkiye'de Ticari Amaçlı Yapıların Sayı ve İnşaat Alanlarının Yıllara Göre Değişimi, 1954-1996

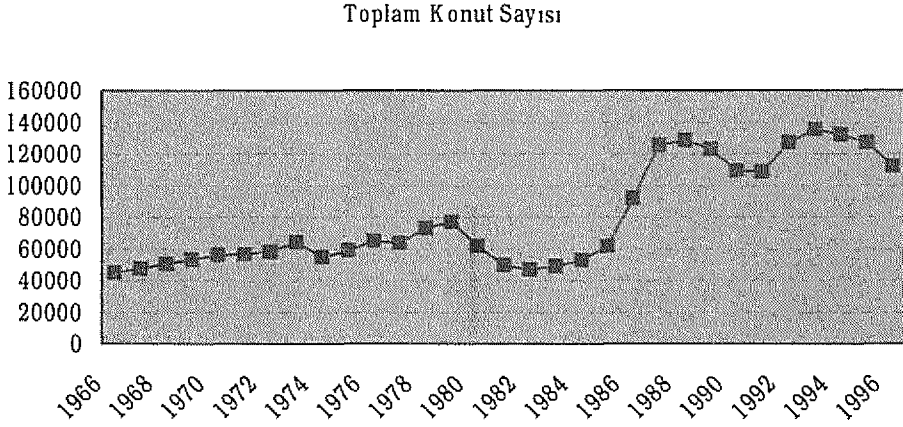
Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Başkent Ankara'da Bir Kentsel Mekan Çözümlemesi ve Geleceğe Yansımalar

Artış oranının % 300.2 olarak gerçekleştiği ticari yapılaşmada, ruhsat başına düşen inşaat alanı 278.4 m²'den 1309 m²'ye çıkmıştır. Büyük ölçekli ticari yapılaşmanın metropoliten kentlerde yoğunlaşmasının yanısıra, ülke genelinde de yayılmakta olduğunu gösteren bu sonuçlara göre; 1987 yılı ticari yapı sayısı ve inşaat alanı arasındaki negatif korelasyonun açık olarak ortaya çıktığı bir dönüm noktasını oluşturmaktadır (bkz. grafik 4). Bu gelişme, *yeni liberal politikaların ekonominin genel yapısında neden olduğu "hizmetler ağırlıklı kentsel ekonomik yapıya dönüşüm"*ün, mekansal yansıması olarak yorumlanabilir görünmektedir.

Konut sektörünün gelişimi incelendiğinde ise, konut türü yapılaşma isteminde, 1984 yılında çıkarılan 2985 Sayılı Toplu Konut Yasası'nın etkisiyle, 1985-1986 arasında %48lik bir artışın gerçekleştiği görülmektedir. Sektör, 1989 ekonomik bunalımının arkasından 1990'da %21'lik ve 1991'de %3'lük daralma göstermiş; 1992, 93 ve 94'te inşaat sektörünün canlanmasına paralel, yeniden büyüme eğilimine girmiştir.

Grafik 5. Türkiye'de Ruhsatlı Konut Sayısının Yıllara Göre Gelişimi, 1966-1996

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

1985 yılındaki büyük sıçrama, hem "ev" türü konutlarda; hem de çok katlı "apartman" türü konutlarda ortaya çıkarak, sırasıyla %44 ve %53'lük bir artış göstermiştir (bkz. tablo 2 ve grafik 6). 1984 sonrasında devlet politikası olarak benimsenen konut üretimini teşvik kredileri, düşük gelirli toplumsal kesimlerin konut açığı sorununa yanıt olamamış; konutu "barınak" olma işlevinden uzaklaştırarak, spekülasyon ve sembolik olmak üzere iki türden sermayenin de yeniden üretim aracına dönüştürülmüştür. Böylece hedefle örtüşmeyen krediler, orta ve yüksek gelir gruplarının, hem kentsel değer artışına el koymasını sonucunu doğuran spekülasyon ve gereksinim dışı konut yatırımlarını desteklemiş; hem de sembolik sermayelerini, kent dışında "site" adı altındaki yüksek katlı veya bahçeli, dışa kapalı yaşam çevrelerinde yeniden üretmelerine yardımcı olarak, kent üst biçimlerinin oluşumunda etkin bir girdi oluşturmuştur.

3 Makroform'un karşılığı olarak kullanılmıştır.

Kübra Cihangir Çamur

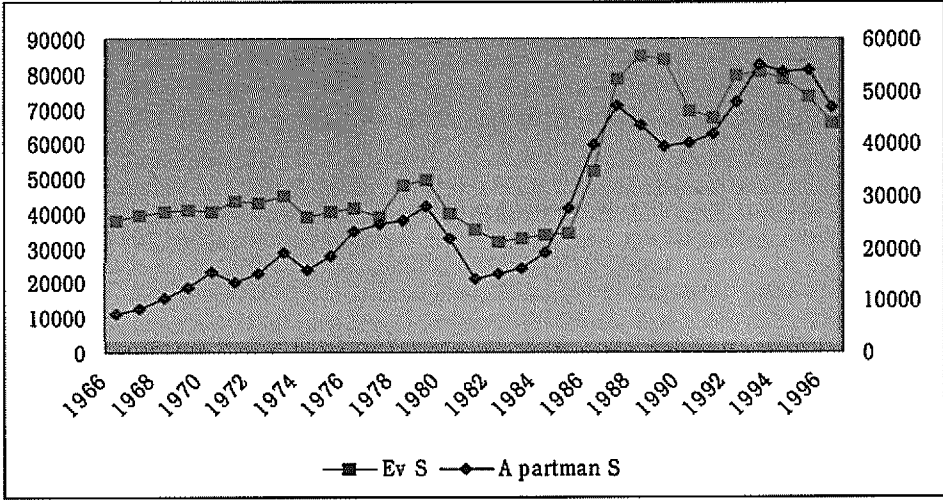
Tablo 2. Türkiye’de Ruhsatlı Konut Sayısı, 1966-1996

Yıl	Ev Sayısı	Apartman Sayısı	Toplam Konut Sayısı
1966	37729	7474	45203
1967	39259	8436	47695
1968	40268	10396	50664
1969	40899	12412	53311
1970	40555	15558	56113
1971	43235	13484	56719
1972	42799	15337	58136
1973	44859	19303	64162
1974	38972	15877	54849
1975	40702	18432	59134
1976	41588	23313	64901
1977	39143	24720	63863
1978	48027	25224	73251
1979	49368	27886	77254
1980	39948	21901	61849
1981	35572	14120	49692
1982	31695	15207	46902
1983	32947	16280	49227
1984	33717	19074	52791
1985	34157	27636	61793
1986	52215	39767	91982
1987	78470	47195	125665
1988	84848	43555	128403
1989	83810	39422	123232
1990	69291	40107	109398
1991	67093	41692	108785
1992	79243	47932	127175
1993	80415	54866	135281
1994	78599	53698	132297
1995	73525	53772	127297
1996	65640	46791	112431
TOPLAM	2000398	904635	2905033

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Başkent Ankara'da Bir Kentsel Mekan Çözümlemesi ve Geleceğe Yansımalar

Grafik 6. Türkiye'de Ruhsatlı Konut Sayısının Yıllara Göre Gelişimi, 1966-1996

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Tablo 3. Türkiye'de Konutların Daire Sayıları ve Oranları, 1966-1996

Ruhsatlı Konut Daire S.	1966-1980		1 981-1995		1966-1995	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1Daireli Konut S.	431382	48	652230	45	1083612	46
2Daireli Konut S.	218839	24	311881	21	530720	23
3Daireli Konut S.	64653	7	124439	8	189092	8
4Daireli Konut S.	51472	6	89689	6	141161	6
5Daireli Konut S.	14638	2	25359	2	39997	2
6Daireli Konut S.	24227	3	45772	3	69999	3
7Daireli Konut S.	5847	1	11620	1	17467	3
8Daireli Konut S.	16421	2	42798	3	59219	1
9Daireli Konut S.	6071	1	15557	1	21628	1
10Daireli Konut S.	11359	1	35942	2	47301	2
11+Daireli Konut S.	42195	5	114633	8	156828	7
Toplam	887104	100	1469920	100	2357024	100

Kaynak: DİE

Toplam konutlar içinde, onbir ve daha fazla daireli konut türü yapılaşma isteminin, 1966-1980 dönemdeki payının %5'ten, 1981-1996 arasında %8'e yükselmiş olması, çok katlı yapılaşma yönünde kullanılan yaşam çevresi tercihinin bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır.

1980 sonrasında yapılaşma verilerinin ortaya koyduğu resim, konut ve ticaret türü yapılaşmanın geçirdiği değişimlerin, dönemin siyasal tercihlerine göre biçimlenen yapısal dönüşümlerin mekansal yansımaları olarak ortaya çıktığını göstermektedir. Ticari amaçlı faaliyetlerin süper/hiper

içerikli büyüme eğilimi, ticari yapılaşmanın mekana "yüksek yoğunluklu çökme"si sonucunu getirirken; konutun spekülasyon yatırım aracı olma özelliği ön plana çıkarak, gereksinime yönelik konut üretimi hedefi yakalanamamıştır.

1.1. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı

Girişim türlerinin özel, kooperatif ve kamu olmak üzere üç grupta ele alındığı 1970 sonrası kentsel yapılaşma verileri, Tablo 4 ve Grafik 7'den de izleneceği gibi, Türkiye genelinde 1984 sonrası yapılaşma içinde kooperatif türü girişimin payının önemli ölçülerde arttığını göstermektedir. 1984-85 arasında %34 artan kooperatif türü yapılaşma istemi, 1985-86 ve 1986-87 yıllarında da %51 ve %24 artmıştır. Kooperatiflerin 1984'te toplam yapı sektörünün içinde aldığı %14'lük payın, 1988 yılında %30'a kadar çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte, 1987-88'de %10'a kadar gerileyen artış oranı, 1989'daki ekonomik krizle birlikte azalan konut kredileriyle, 1989 ve 1990'da %-10 ve %-61 oranına düşmüştür. Toplam yapı sunumunda ortaya çıkan gerilemeyle birlikte yaşanan bu daralma, yapı sektörü içindeki kooperatif payının %30lar'dan, 1984'teki oranlara yaklaşarak, 1995'te %16'ya kadar düşmesi sonucunu getirmiştir. Bu durum, kooperatif sektöründeki genişlemeye paralel sektördeki payı azalan özel girişimcilerin, kooperatiflerdeki daralmayla birlikte yeniden konut sunumundaki yerlerini almakta olduğunu göstermektedir. Bu pay değişiminin en açık örneğini, 1989-90 aralığındaki özel girişim ve kooperatif girişiminin paylarındaki değişim göstermektedir. Bu aralıkta, kooperatiflerin payı %28'den 19'a düşerken; özel sektörün payı, %70'den 79'a çıkmıştır (bkz. tablo 4).

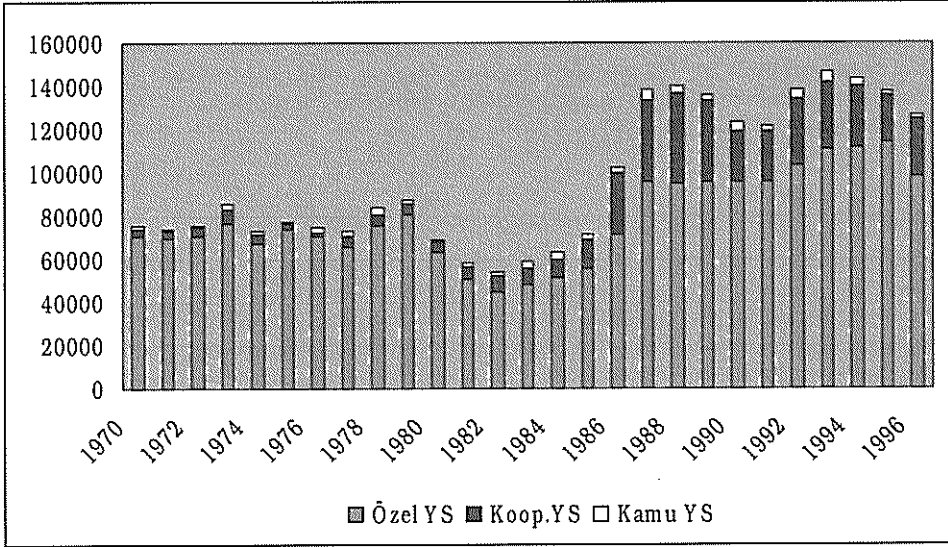
Tablo 4. Türkiye'de Yapı Sunumunda Girişim Türlerinin Yılı İçin Payları (Yapı Ruhsatı Sayılarına ve İnşaat Alanına Göre), 1980-1996

	Özel Girişim		Kooperatif Girişimi		Kamu Girişimi	
	Sayı %	m2 %	Sayı %	m2 %	Sayı %	m2 %
1980	91	81	7	14	2	5
1981	87	75	10	17	3	8
1982	82	67	15	27	3	6
1983	81	69	13	19	6	12
1984	81	70	14	18	4	12
1985	77	67	19	25	4	8
1986	69	62	27	32	3	6
1987	70	65	27	28	3	7
1988	68	64	30	30	2	6
1989	70	68	28	27	2	5
1990	78	75	19	16	3	9
1991	79	74	19	18	2	8
1992	75	68	22	26	3	6
1993	75	71	21	22	3	7
1994	78	70	20	23	2	7
1995	83	76	16	19	1	5
1996	77	74	21	20	2	6
Toplam	77	70	21	23	3	7

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Başkent Ankara'da Bir Kentsel Mekan Çözümlemesi ve Geleceğe Yansımalar

Grafik 7. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı⁴ %, (Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre), 1970-1996,

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Tablo 5. Türkiye'de 1984 Sonrasında Kooperatiflerce Üretilen Yapıların Sayısının Yıllık Artış Oranları

Yıl	Kooperatif Girişimi ile Üretilen Yapı Sayısının Yıllık Artış Oranları, %
1984-85	34
1985-86	51
1986-87	24
1987-88	10
1988-89	-10
1989-90	-61
1990-91	-2
1991-92	25
1992-93	2
1993-94	-11
1994-95	-29
1995-96	18

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

⁴ Kooperatif türü sunum biçimine ilişkin verileri 1970 yılından başlamaktadır.

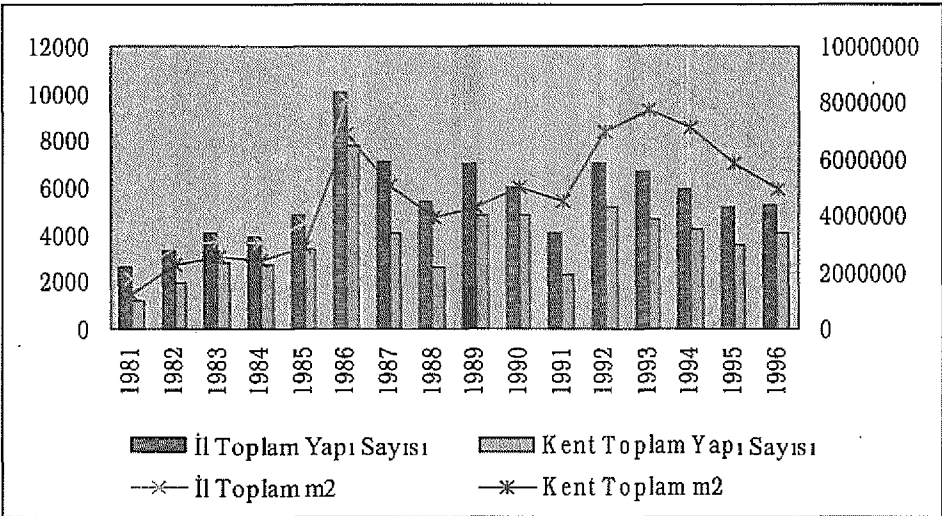
Kübra Cihangir Çamur

Yapı ruhsatı sayısında ortalama %3'e kadar düşen kamu girişiminin payı, inşaat alanında %7'ye ulaşmaktadır. Bu durum kamu tarafından gerçekleştirilen yapılaşmanın da, genel yapılaşma eğilimlerine paralel, büyük ölçeğe yöneldiğini göstermektedir. Bununla birlikte, 1980ler'in ilk yarısı, kamunun kentsel yapılaşma içindeki payının en yüksek (sayı olarak %4-6; inşaat alanı olarak %12) olduğu dönemdir. Bu pay takip eden yıllarda düşme göstererek ruhsat sayısında 1995 yılında %1'e, inşaat alanında ise %5'e kadar düşmüştür. 1984 yılındaki %12ler'den 1995'te %5'e gerileyen kamu payları, genel ekonomik izleneye uygun olarak "daraltılan kamu" faaliyetlerinin bir yansıması olarak yorumlanabilir.

2. Ankara'da Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı

Ankara'da il ve kent ölçeğinde yapılan çözümler, yapılaşmanın her iki ölçekte de aynı gelişme eğilimlerine sahip olduğunu göstermektedir. Toplam yapı sayısı ve toplam inşaat alanına göre (bkz. grafik 8); toplam ev, apartman sayısı ve inşaat alanına göre (bkz. grafik 9); ve toplam ticari amaçlı yapı sayısı ve inşaat alanına göre (bkz. grafik 10) yapılan çözümler, ülke genelindeki dalgalanmaların Ankara'da da etkili olduğunu ve il/kent ayrımı olmaksızın, bu etkinin dağılımının eşit olduğunu göstermektedir. 1985 yılı, toplam yapılaşma isteminde toplu konut uygulamasının etkisiyle önemli artışların olduğu bir dönemdir.

Grafik 8. Ankara'da İl ve Kentte Yapılaşmanın, Toplam Yapı Sayısı ve Toplam İnşaat Alanına Göre Gelişimi, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1981-1996

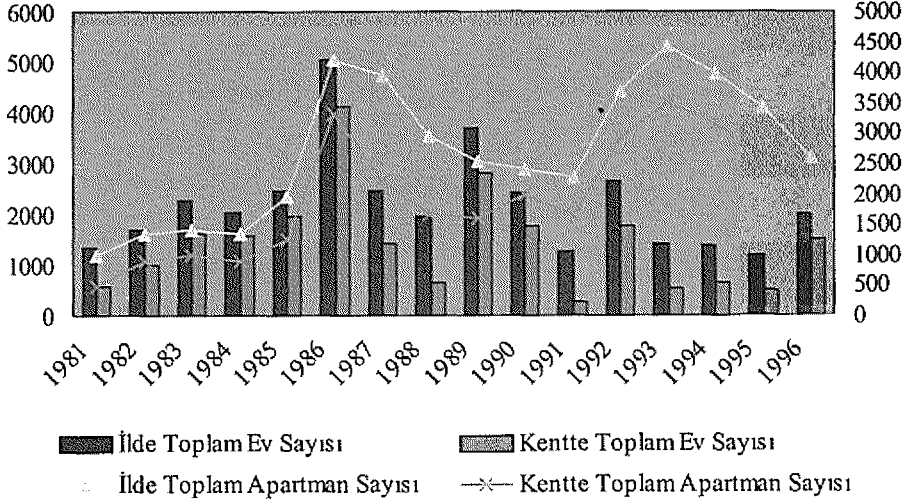

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Konut isteminin döviz bazında kredilerle canlandırıldığı 1994 krizi öncesi de grafikte açık olarak hissedilen ikinci artış dönemini işaret etmektedir.

Başkent Ankara'da Bir Kentsel Mekan Çözümlemesi ve Geleceğe Yansımalar

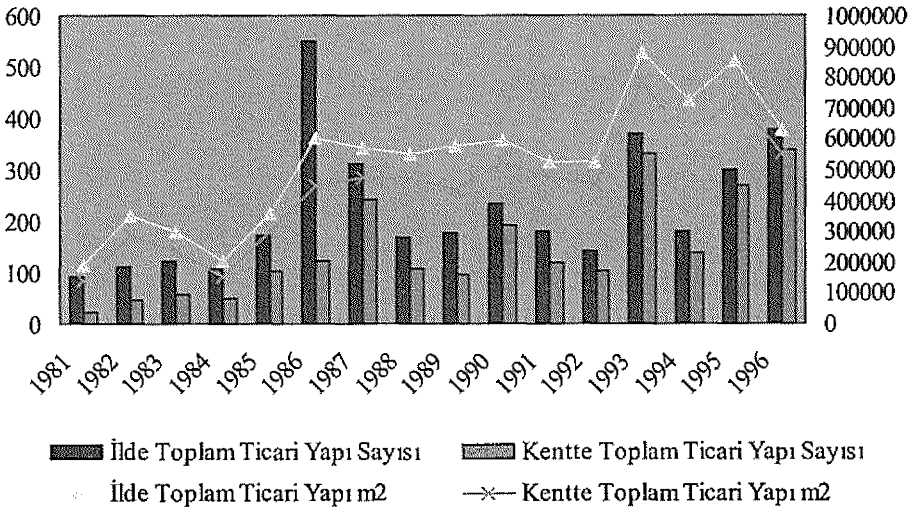
Grafik 9. Ankara'da İl ve Kentte Yapılaşmanın Ev ve Apartman Türlerine Göre Gelişimi, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1981-1996

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

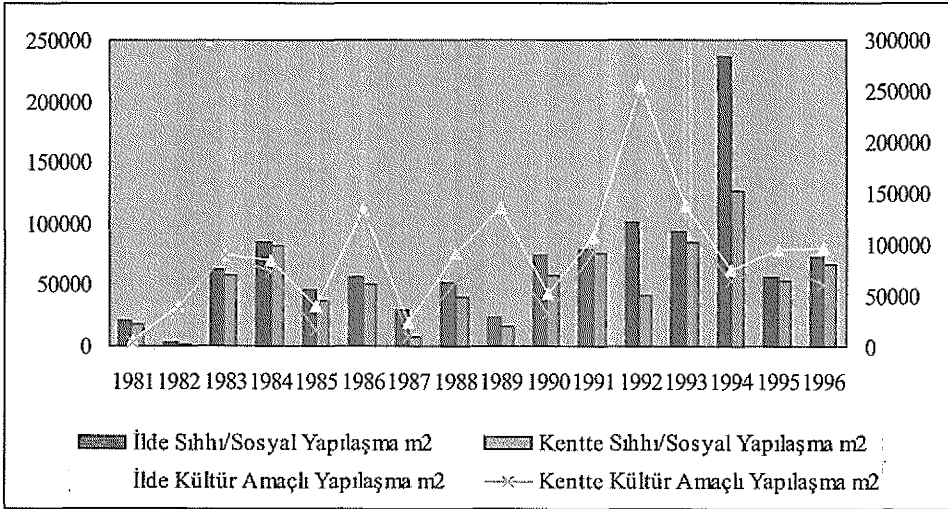
1986 yılı yapılaşmanın konut ve ticaret alt sektörleri açısından önemli sıçramaların gerçekleştiği bir yıl olmuştur. Özellikle ticari amaçlı yapılaşma isteminin il ölçeğinde sıradışı bir artış gösterdiği 1986 yılında, Ankara genelinde 550 adet ticari amaçlı yapı ruhsatı alınmış, bunların 522 adedini dükkan/mağaza/pasaj grubu oluşturmuştur. Kentsel alanların bu rakam içindeki payının 124 adet ile %22'de kalması, hizmetler sektörü içinde ticari amaçlı yapılaşmaların kırsal gelişme içinde de önemli yer tuttuğunu göstermektedir.

Grafik 10. Ankara'da İl ve Kentte Ticari Amaçlı Yapılaşmanın Gelişimi, Yapı Ruhsatlarına Göre, 1981-1996

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

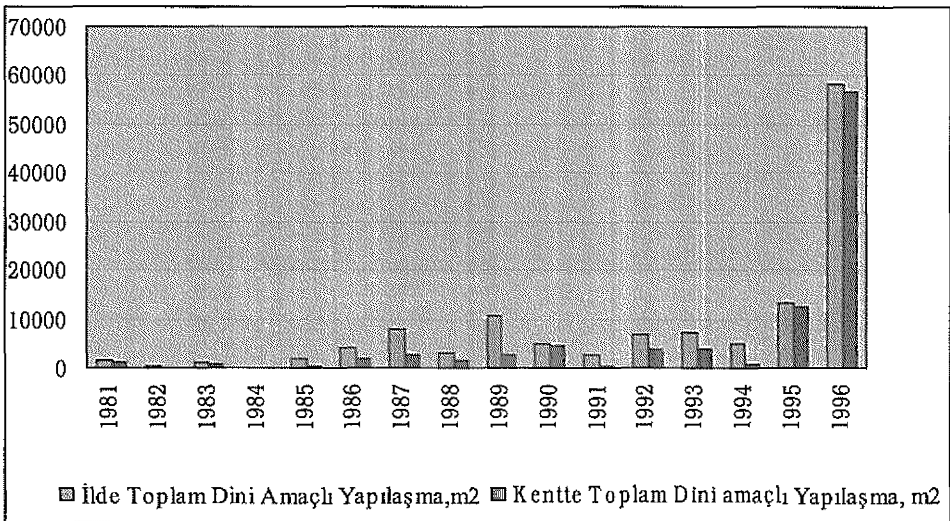
Grafik 11. Ankara'da İl ve Kentte Sıhhi, Sosyal ve Kültür Amaçlı Yapılaşmanın Gelişimi, Yapı Ruhsatları İnşaat Alanlarına Göre, m2, 1981-1996

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Yaşam çevresinin kalitesini belirlemede önemli bir girdi oluşturan sosyal donatılara ilişkin yapılaşma isteminin, özellikle 1990lı yıllarla birlikte önemli ölçülerde arttığı görülmektedir(bkz. Grafik 11). 1994 yılında görülen artışın %77'sini vakıf, dernek vb kuruluşlar, bunun %78'ini kentsel alanlar oluşturmaktadır. 1990 sonrasında sivil toplumculuk altında desteklenen bu türden oluşumların, mekana net bir şekilde yansımaları, mekansal değişimin toplumsal değişim süreçlerinden bağımsız açıklanmayacağına anlamlı bir göstergesini oluşturmaktadır.

Grafik 12. Ankara'da İl ve Kentte Dini Amaçlı Yapılaşmanın Gelişimi, Yapı Ruhsatları İnşaat Alanlarına Göre, m2, 1981-1996

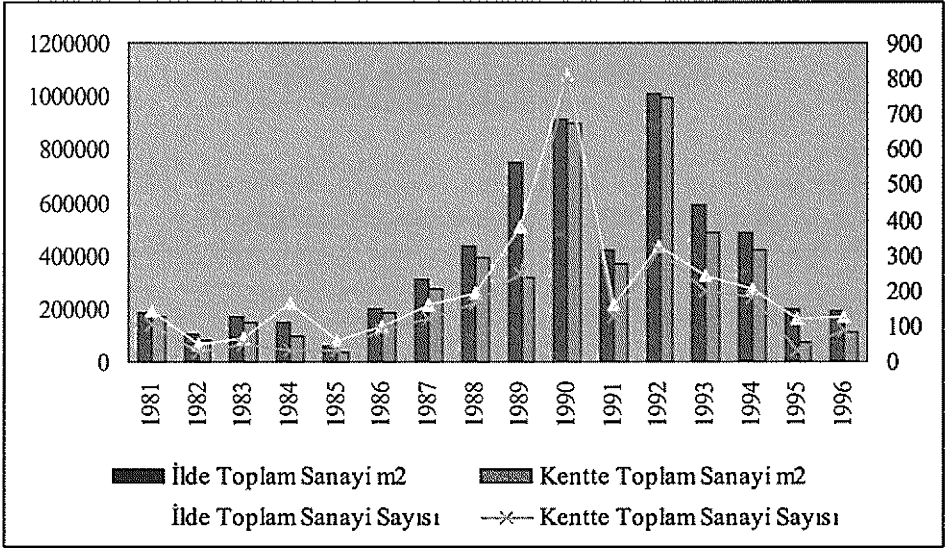

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Başkent Ankara'da Bir Kentsel Mekan Çözümlemesi ve Geleceğe Yansımalar

Sihhi ve sosyal yapılaşma isteminin, il düzeyinde kentten daha yoğun olarak ortaya çıkması, merkezi yönetimin temsilcisi olan valiliklerin bayındırlık alanına yönelik yatırım etkinliklerinin kırsal alan tercihi olduğunun bir göstergesi olarak yorumlanabilir görünmektedir. Sosyal donatılar açısından ortaya çıkan bir diğer ilginç gelişme de, dini amaçlı yapılaşmanın 1984 sonrasında özellikle kentsel alanlarda girdiği artış eğiliminin, Çiller Hükümetleri Döneminde gösterdiği sıçramadır. 1994 yılına kadar ortalama 3 civarında oluşan yapılaşma sayısı 1995 ve 96 yıllarında sırasıyla 11 ve 13'e çıkmış; inşaat alanı da 1995-96 arasında 4.5 kat artmıştır.

Grafik 13. Ankara'da İl ve Kentte Sanayi Yapılaşmasının Gelişimi, Yapı Ruhsatları İnşaat Alanlarına Göre, m², 1981-1996

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Ankara'nın 1986 yılından başlayarak, artan oranda sanayi türü yatırımlara ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Yatırımların kent ve il göstergelerinde hemen hemen eşit durumda olması, sanayi türü yatırımların daha çok kentsel alanı tercih ettiğini ortaya koymaktadır. Toplam sanayi içinde en büyük payı atölye tipi üretim almakta bu pay sanayi türü yapılaşmanın en baskın olduğu 1990 ve 92 yıllarında %72.8 ve %53.2'ye ulaşmaktadır. 1990 yılında atölye türü yatırımı, %15 ile imalathane, %11.6 ile fabrika yapıları izlemektedir. 1992'de ise, imalathaneler %42; fabrikalar %3.7 pay almışlardır. 1994 yılındaki ekonomik bunalımdan sanayi yatırımlarının sihi ve sosyal yatırımlarla birlikte, toplamda en çok etkilenen sektör olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, 1994, 95 ve 96 yıllarında fabrika türü girişim sayısı düzenli bir artış göstererek, toplam sanayi yatırımları içindeki payını, küçük ölçekliler aleyhine artırmıştır. 1994 yılında %7.6 olan payını, 1995'te 15.9'a, 1996'da da %24'e çıkarmıştır.

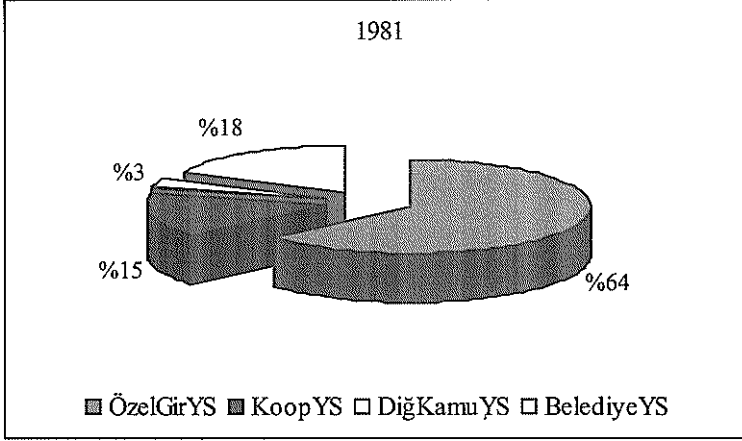
2.1. Ankara'da Kentsel Yapılaşmanın Girişim Türlerine Dağılımı

Bu bölümde, kentsel mekan oluşumunda etkin olan girişim türleri DİE'nin istatistiklerinden yararlanılarak, özel girişim, kooperatif girişimi, belediye ve diğer kamu girişimi olmak üzere dört alt grupta incelenmiştir. 1981 yılı verileriyle başlayan ve 1985, 1990, 1995 olmak üzere dört farklı

Kübra Cihangir Çamur

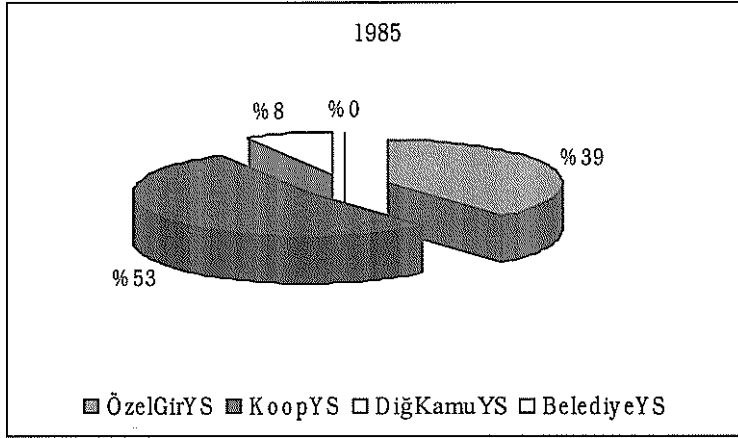
zaman diliminde girişim türlerinin aldıkları payların değişimleri değerlendirilerek, 1980 sonrası gelişmelere yorum getirilmeye çalışılmıştır.

Grafik 14. Kentsel Mekan Oluşumunda Etkin Girişim Türleri, Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre, 1981

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Grafik 15. Kentsel Mekan Oluşumunda Etkin Girişim Türleri, Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre, 1985

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

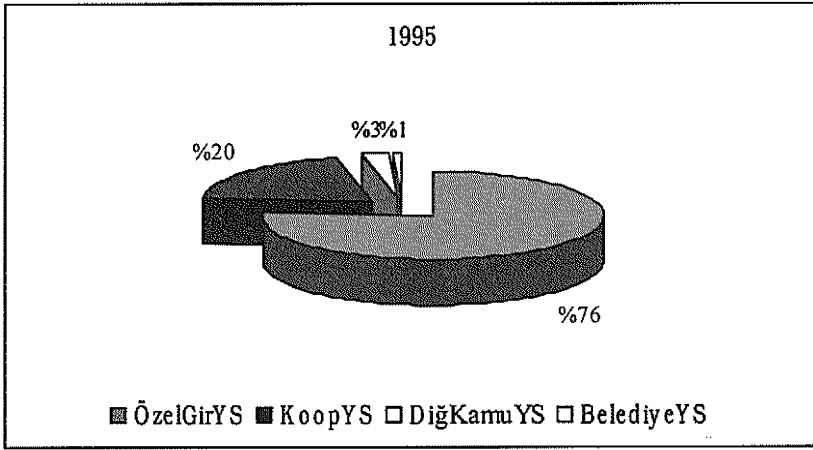
Girişim türlerinde, 1981 ve 1985 arasında en önemli değişim özel girişim ile kooperatif türü girişim arasındaki pay değişiminde olduğu görülmektedir. Toplam içindeki payı %15'ten %53'e çıkan kooperatif girişiminin payı, 1990'ta %43'e 1995'te de %20'ye kadar düşmüştür. Diğer önemli değişiklik ise, 1980 sonrasında artan belediye gelirlerine karşın, kentsel yapılaşmada

Başkent Ankara'da Bir Kentsel Mekan Çözümlemesi ve Geleceğe Yansımalar

%18ler'den %0 ile %1 arasında oranlara düşen belediye girişimleridir. Bu gösterge belediyelerin kentsel mekan oluşumunda söz sahibi olmalarının, gelirleriyle mutlak bağlantılı olmadığını göstermesi bakımından da ilginçtir.

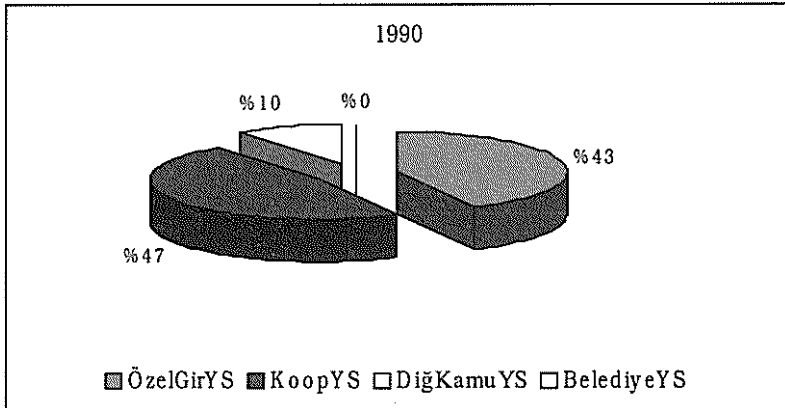
Özel girişimin %64 pay ile başladığı 1980li yıllar, aslında dönemin genel geçerli liberal politikalarının aksine bir tutumun benimsenmesini, devlet teşviki ile ekonominin canlandırılmasında konut ve dolayısıyla inşaat sektörünün kullanılmasını gerektirmişse de, sunum yavaş yavaş olması gerektiği biçimde piyasa koşullarına bırakılmış ve özel sektörün payı 1995 yılında, büyük ölçüde belediye girişiminin bıraktığı alana kayarak, daha yüksek bir oran olan %76 oranını yakalamıştır.

Grafik 16. Kentsel Mekan Oluşumunda Etkin Girişim Türleri, Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre, 1990

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Grafik 17. Kentsel Mekan Oluşumunda Etkin Girişim Türleri, Yapı Ruhsatı Sayılarına Göre, 1995

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Gelinen noktada, Ankara'da artık liberal söylemin istemleri doğrultusunda oluşmuş bir kentsel aktörler tablosu vardır: belediye bu tablonun içinde neredeyse hiç yoktur; diğer kamu kurum ve kuruluşları da %3ler civarında dolaşan bir paya sahiptir. Kooperatifler azalan devlet desteğine oranla küçülen paylarıyla düşük gelir gruplarından çok orta ve üst gelir gruplarının konut edinmelerinin aracına dönüşerek amacından uzaklaşmıştır. Özel sektör "görünmez el" in de yardımıyla kentsel alanın tek hakimi konumundadır. Kent de ancak ona sahip olabileceklerin güncel istemleri doğrultusunda hızla büyümekte, "planlama" kentsel yaşam kalitesinin "adalparsel" velveya "site" ölçeğinde değil, "kent bütünü"nde aranacağı bir zamanın özlemiyle, bırakıldığı yerde beklemektedir.

3. Ankara'da Yabancı Sermaye Yatırımlarının Hizmetler Sektöründe Gelişimi

Konut, ticaret, kültür vb kentsel kullanımlar açısından yukarıdaki dengesiz gelişme tablosunu destekleyen plansız gelişme eğilimlerine ek bir diğer yeni liberal gelişme olgusunu da doğrudan yabancı yatırımlar oluşturmaktadır. 1980 sonrasının bu türden yatırımları teşvik etmek üzere yeniden yapılandırılan yasal ve ekonomik ortamı, "dünya kenti" yapıma iddiasındaki İstanbul'un yanısıra, sermayenin çökmesine uygun ortamı ve potansiyeli bulunan diğer kentleri de yabancı yatırımlar için çekici duruma getirmiştir. Ankara kenti de bu kapsamda, planlı ve plansız çabalarla, mevcut yapısının dışına çekilerek, yeniden biçimlendirilmeye çalışılmıştır:

"Bugün Ankara'nın kimliğini belirleyen temel faktör başkentlik işlevidir. Ankara'nın 70 yıl önce yüklendiği bu işlev gelecekte de sürecektir, sürmelidir. Ama, acaba bu işlev Ankara'nın kimliğini belirleyen temel faktör olarak kalmalı mıdır, kalabilir mi? Kuşkusuz "başkent kalmak" Ankara gibi hızla büyüyen ve gelişen bir kent için yeterli bir hedef olamaz... başkentlik kimliğini etkileyecek oranda önemli yeni işlevleri olmak gerekir. Bu bakımdan, Ankara'nın bir kent olarak sadece Ankaralılara ve Türkiye'ye değil, Ankara'nın giderek önem kazandığı uluslararası bölgeye(Doğu Avrupa-Orta Doğu-Orta Asya), ve giderek dünyaya hangi hizmetleri sunabileceği ortaya konmalıdır...Ankara'nın yeni çevre otoyolları, hızlı tren bağlantıları, yeni uluslararası hava alanı, yeni merkezi iş alanı, uluslararası ticaret merkezi...Kuşkusuz Ankara'yı bir "dünya şehri" yapabilecek bu projeler sadece kentin değil, Türkiye'nin projeleridir...Ankara'nın ulusal başkent olarak planlanması ve planların hayata geçirilmesi nasıl bir heyecan yaratabilirdiye; Ankara'nın başkent olarak kalmasının ötesinde bir dünya kenti, bir uluslararası bölge merkezi haline getirilmesi de benzer bir heyecan yaratacaktır."(Bademli, 1994:15-16)

Ankara'da 1980-1999 yılları arasında, etki alanı doğrudan kentsel mekan olan "hizmetler sektörü"nde, toplam yatırım miktarı 846 milyon 203 bin dolar olan 49 adet doğrudan dış yatırım yapılmıştır (Ocak 2000 itibarıyla). Bu yatırımlardan yeri belirlenebilenlerin ikisi hariç³ 37 adet yatırımın yer seçimi Çankaya İlçesi olmuştur. Böylece, yabancı yatırımların yerleşik kentsel doku üzerinde sermaye birikimi için rantı en yüksek alanları seçmesiyle; Çankaya İlçesi'nde, mevcut yoğunlukların neden olduğu sorunlu yaşam çevresi koşulları, daha da olumsuzlaşmıştır. Bu tür yatırımların ilk örneklerini oluşturan Hilton ve Sheraton otel/işmerkezi kompleksleri noktasal plan değişiklikleriyle gerçekleştirilmiş yoğunluk artırıcı yapılaşma kararları olmalarının yanısıra; benzer yatırımlar için çekici bir ortam oluşturmalarıyla da ek olumsuzlukların başlatıcıları olmuşlardır.

³ 1981 yılında gerçekleştirilen "prefabrik yapı elemanları üretimi" Yenikent'te 1995 yılında gerçekleştirilen hipermarket ise Yenimahalle'de yer seçmiştir

Başkent Ankara'da Bir Kentsel Mekan Çözümlemesi ve Geleceğe Yansımalar

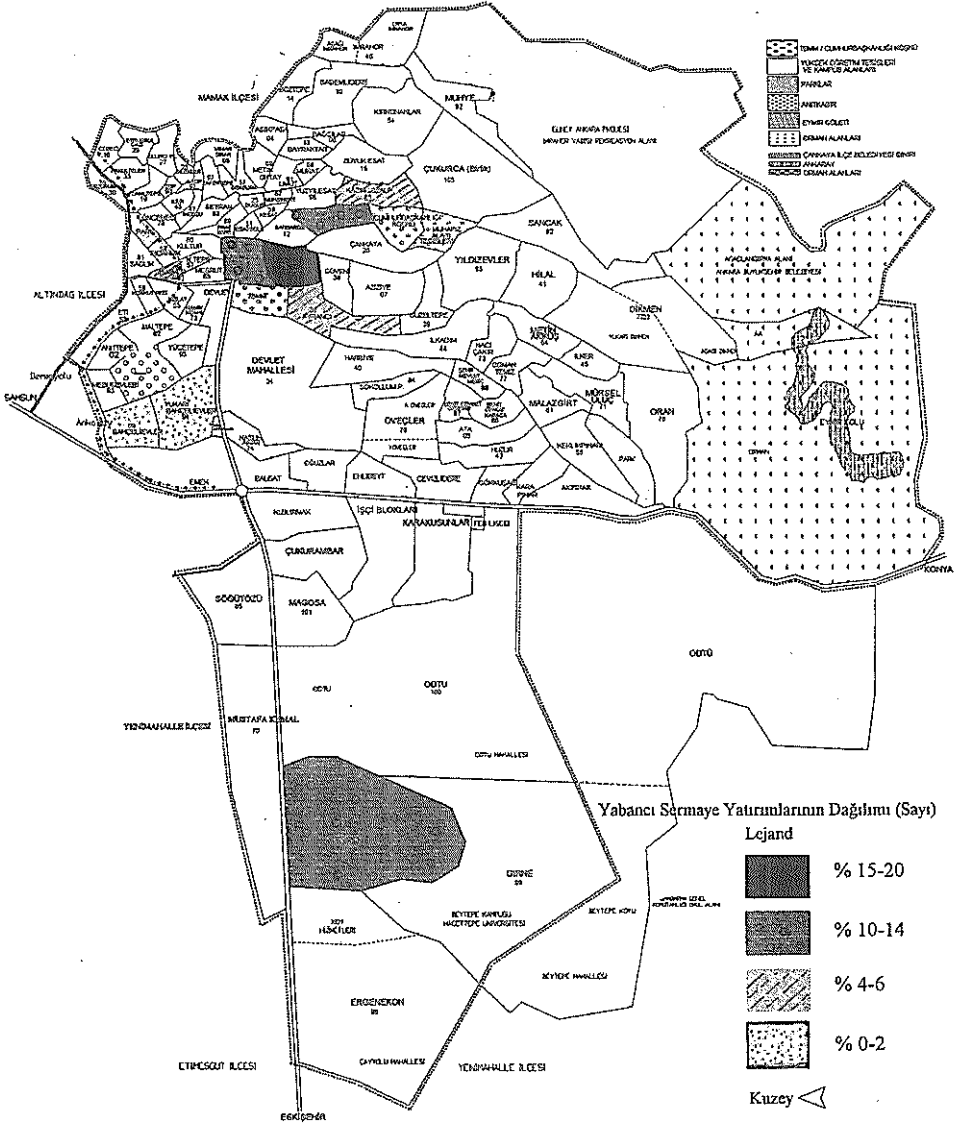
Tablo 6. Ankara'da Doğrudan Yabancı Yatırımların Mekan Tercihleri/Hizmetler Sektörü, 1980-99

Mahalle	KMOE Yatırım Sayısı	%	KMOE Yatırım Miktarı(Bin \$)	KMOE Yatırımlarının Toplam Yatırımlar İçindeki %	KMOE Yatırımlarının Mekan Tercihleri
Remzi Oğuz Arık/Kavaklıdere	9	18,4	297929	35,2	57,9
Kazım Özalp/GOP	2	4,1	49419	5,8	9,6
Ayrancı	3	6,1	43644	5,2	8,5
Evren/Bilkent/Çankaya	5	10,2	24731	2,9	4,8
GOP	6	12,2	9580	1,1	1,9
Kavaklıdere	4	8,2	4711	0,6	0,9
Cumhuriyet/Kızılay	2	4,1	2430	0,3	0,5
Yenimahalle	1	2,0	677	0,1	0,1
Yenikent/Ankara	1	2,0	0	0,0	0,0
Çankaya	3	6,1	0	0,0	0,0
Güven/Çankaya	2	4,1	0	0,0	0,0
Bahçelievler	1	2,0	0	0,0	0,0
					0,0
Yeri Bilinen Yatırımlar	39	79,6	433121	51,2	84,2
Yeri Bilinmeyen Yatırımlar	10	20,4	81142	9,6	15,8
<i>Mekanla İlişkili Yatırımlar</i>	20	40,8	514263	60,8	100,0
<i>Diğer Yatırımlar</i>	29	59,2	331940	39,2	
TOPLAM	49	100,0	846203	100,0	

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Ocak 2000 verilerinden oluşturulmuştur.

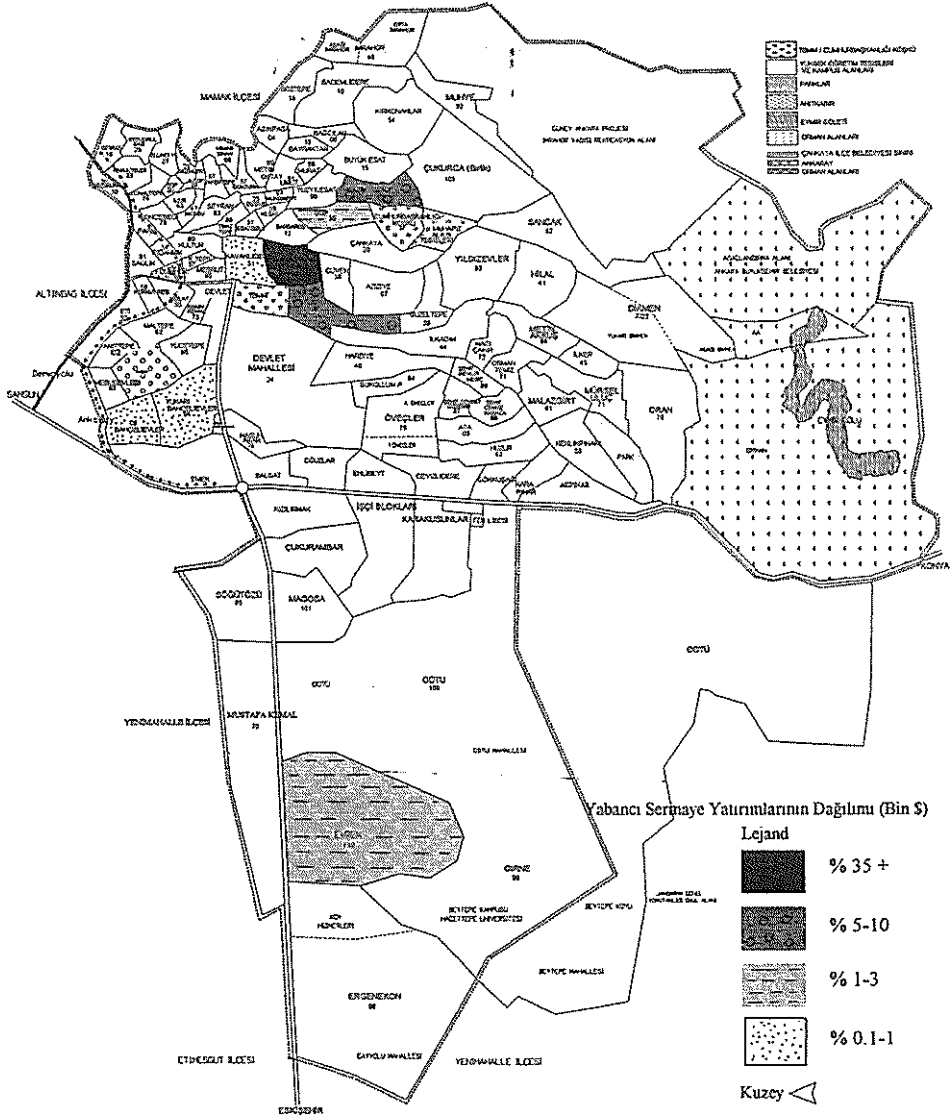
Harita 1 ve 2'den izleneceği gibi, bu yatırımların yığıldığı kentsel alanların ortak özelliğini, yüksek gelir gruplarına yakınlık ve yüksek ranta sahip bölgeler olmaları oluşturmaktadır. Kavaklıdere ve yakın çevresindeki Remzi Oğuz Arık, Gaziosmanpaşa, Ayrancı, Güven, Çankaya, Kazım Özalp mahalleleri; Batı Koridoru üzerinde Bilkent Üniversitesi'nin ve konutlarının yer aldığı Evren mahallesi, yabancı sermaye yatırımlarının tercih alanlarını oluşturmaktadır.

Yatırım sayısı ve büyüklüğü açısından ilk sırada Kuşulu Park ve çevresini içine alan Remzi Oğuz Arık mahallesi gelmektedir. Doğrudan dış yatırımların kentsel mekan üzerindeki dağılımı, Ankara kentinin mevcut merkezi iş alanlarının ve alt merkezlerinin gelişim alanlarını da işaret etmektedir. Yatırımların ancak %0.1lik dilimini kendine çekebildiği Kızılay'ın yiten cazibesi böylece ortaya çıkmakta; Kavaklıdere ve çevresinin çekiciliğini sürdürdüğü; yeni gelişen alt merkezlerden Evren/Bilkent mahallesinin ise yeni yatırımcıların tercih alanı olduğu görülmektedir.

Harita 1. Kentsel Mekan Oluşumunu Etkileyen ve Yönlendiren Yabancı Sermaye Yatırımlarının Çankaya İlçesi'nde % Dağılımı (Sayı) /Hizmetler Sektörü, 1980-1999, (Hazine Müsteşarlığı Ocak 2000 verilerinden oluşturulmuştur).

Başkent Ankara'da Bir Kentsel Mekan Çözümlemesi ve Geleceğe Yansımalar

Harita 2. Kentsel Mekan Oluşumunu Etkileyen ve Yönlendiren Yabancı Sermaye Yatırımlarının Çankaya İlçesi'nde % Dağılımı (Bin \$)/Hizmetler Sektörü, 1980-1999, (Hazine Müsteşarlığı Ocak 2000 verilerinden oluşturulmuştur).

Bir değerlendirme yapmak gerekirse, Ankara kentinde 1984 sonrasında kentleşmenin içeriğinde ve biçiminde gözlenen değişimlerden olan yabancı sermaye yatırımları, kentin prestijli merkezi iş alanını ve yüksek gelir gruplarını içinde bulundurmasıyla öne çıkan ekonomik yapısıyla Çankaya İlçesi'ni tercih etmiştir. Bu yatırımların iş ve alışveriş merkezleri üzerine yoğunlaşması, İlçe'de nüfus artışının gereksinim duyduğu standartların çok üzerinde ticaret ve konut alanı üretilmesine; Çankaya'nın, spekülasyon ve kentsel rantlar açısından kentin en zengin ilçesi durumuna gelmesine yol açmıştır. Ülke/bölge ve kent ölçeğinde hizmet veren idari, ticari, sosyal, sıhhi ve kültürel amaçlı yoğun yapılaşmanın gerektirdiği teknik ve sosyal altyapının yetersizliği, mevcut dokuya eklenen doğrudan ve dolaylı yükler ile artmıştır. Serbest piyasa koşullarına bırakılan kentsel gelişmede, üst ölçekli planlarla çelişen uygulamaların neden olduğu sorunların çözümüne yönelik, bütünden kopuk çalışmalar, belediyelerin temel görev/etkinlik alanı haline getirilmiştir. Böylece, kentsel yapılaşma alanından çekildiği açık olan "kamu"nun, mekansal eşitsizlikleri dengeleyici olma yönünde bir kaygısının olması da olanaksızlaşmıştır.

Öz: Yeni liberal politikaların, ekonomik siyasal ve hukuki altyapıyı yeniden tanımladığı 1980 sonrası süreç; küreselleşmenin, sermaye birikim sürecine katkısı olabilecek tüm kentleri, "olması gerekene yönelik" biçimlendirmesinin önünü açmıştır. Aynı zamanda, gelir dağılımının da sermaye gelirleri yararına olmasının neden olduğu ekonomideki dengesizlikler ve üretime yönlentilemeyen sermaye, kentsel mekan örüntüsü üzerindeki olumsuz etkileri kaçınılmaz olarak ortaya çıkarmıştır.

Kentin yarattığı her türden değere el koyma çabasındaki üretimden uzaklaşan sermaye(yerli ve yabancı) kentin mevcut veya yeni gelişen özellikle merkezi iş alanlarına; kentsel rantlardan en çok faydalanabileceği biçimiyle (iş/alışveriş merkezi, otel, akaryakıt kompleksi, kondominyum, ve diğerleri) çökelmektedir. Bu içerikteki mekan kurgusu, fiziksel mekanın oluşumunun sosyal boyutunda önemli eşitsiz gelişmelere neden olurken, bir taraftan da "yer"e ait değerleri tüketmektedir. Bu anlamda Ankara, fiziksel mekandaki eşitsiz gelişmeleri artıran kentsel yapılaşmanın kentin güney ve batı akslarına yığıldığı bir yapı sergilemektedir.

1980 sonrasında kentlerle ve kentleşmeyle ilgili yapılan yasal düzenlemelerin mekanda neden olduğu dönüşümler, bu düzenlemelerin yeni liberalizmin mekan boyutundaki istemlerinin önünü kapayan, "kapsamlı planlama"nın neden olduğu sınırlılıkları kaldırmak üzere kurgulandığını ortaya koymaktadır. Planlamanın ilgi alanının, planlamada yeni yaklaşımlar adı altında, dar kapsamlı fiziki plan - örgütlenme modeli - finansman boyutuna indirgenmiş olması, kentsel tasarım projelerinin planlamaya tercih edilmesini sonucunu getirmiştir; toplumun bütününi gözetken, sosyal, kültürel ve ekonomik ve coğrafi planlamanın planlılarca da ihmalî; planlamanın ve planıcının meşruiyetinin tartışılmalı duruma gelmesine yol açmıştır. Kent yönetimlerinin, politika ve işi bir araya getiren yaklaşımları benimsemeleri ise sosyal ve ekonomik içerikli proje geliştirme yeteneklerinin azalması sonucunu getirmiştir.

Tüm bu olumsuzluklara karşın, mevcut düzenin kentsel eşitsizlikleri mekan boyutunda da artıran hatta kutuplaştıran yapısı kabul edilemezdir. Planlıların geleceğe yönelik almaları gereken tavır ve durmaları gereken yer ise, hiçbir söze gerek bırakmayacak biçimde açıktır.

Kaynakça

Bademli, R., 1994, Bir Başkent'in Oluşumu:Ankara 1923-1950, s.15-17, Ankara: Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını.

Cihangir Çamur, K., 2000, "Yeni Liberal Politikaların Kentsel Arazi Kullanım Yapısına Etkileri: Çankaya(Ankara) İlçesi'nde Yapılaşmanın Çözümlemesi, 1985-1998", Basılmamış Doktora Tezi, SBF.

Başkent Ankara'da Bir Kentsel Mekan Çözümlemesi ve Geleceğe Yansımalar

DİE, 1998a, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler : Ankara, Ankara:DİE Basımevi.

DİE, 1998b, Bina İnşaatı İstatistikleri 1996, Ankara:DİE.

DİE, 1998c, İstatistiklerle Türkiye, 1999, Ankara:DİE.

DİE, 1999, İnternet web: <http://www.die.gov.tr>

TC Hazine Müsteşarlığı , 1999, Yabancı Sermaye Raporu (1999/IV.Çeyrek), Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara.

TC Hazine Müsteşarlığı , 2000, Yabancı Sermaye Raporu (2000/III.Çeyrek), Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Ankara.

Kübra Cihangir Çamur

Ek.1.a. Türkiye'de Alınan Yapı Ruhsatı Sayıları, Metrekareleri, 1954-96

YIL	Yapı S.	m2	Daire S.	Ev S.	Ev m2	Ev Daire S.	Apartman S.	Apartman m2	Apartman Daire S.
1954	51374	6964620	54224	34988	3744134		2780	1412742	
1955	54224	6898029	58497	39380	3871433		3275	1446123	
1956	50666	6478936	53402	36843	3578069		2387	1151100	
1957	49284	6940309	52615	34162	3519501		2435	1540346	
1958	50848	7669676	53389	34686	3742935		3649	2143046	
1959	46557	6545684	51091	32040	3236836		2845	1591265	
1960	49133	6602118	56227	32595	3176099		3294	1861227	
1961	45875	6681065	52760	28214	2882921		3543	2322762	
1962	47555	7848488	58748	27917	2924682		4476	3255757	
1963	45031	7718609	57286	26677	2922579		4502	2980094	
1964	48781	8499935	60822	28945	3104675		4436	2975783	
1965	60420	10906701	80461	35363	3690470		6146	4306553	
1966	67650	12559450	91151	37729	3971744	45835	7474	5043209	45316
1967	64433	12728297	99373	39259	4115738	48272	8436	5518073	51101
1968	71364	14380593	110263	40268	4312175	51653	10396	6245186	58610
1969	74600	17158679	132066	40899	4427834	52576	12412	8503968	79490
1970	75503	19741753	154825	40555	4390513	51731	15558	10866833	103094
1971	74473	16909510	150357	43235	4738799	55974	13484	9355743	94383
1972	76149	19230934	165983	42799	4954254	56094	15337	10964373	109889
1973	85730	24494968	194981	44859	5426939	59597	19303	13875176	135384
1974	73207	20347550	161047	38972	4641426	51142	15877	11231056	109905
1975	77852	23337452	181685	40702	5170527	55454	18432	13025446	126231
1976	74988	29618659	224584	41588	5389162	57179	23313	17005545	167405
1977	73192	28972560	216128	39143	5079547	52863	24720	17232598	163265
1978	84319	32237307	237097	48027	6697786	66640	25224	18457461	170457
1979	87371	34080006	251846	49368	7264153	70275	27886	20116331	181571
1980	69579	28422401	203989	39948	5851578	56435	21901	16529380	147554
Top66-80	1130410	334220119	2575375	627351	76432175	831720	259753	183970378	1743655
1981	58103	19884344	144394	35572	5013285	49334	14120	10444279	95060
1982	54361	21728271	160078	31695	4372454	43074	15207	12961726	117004
1983	58968	25554984	169037	32947	4617952	45560	16280	14353155	123477
1984	63153	28887793	189486	33717	5063203	46327	19074	17083513	143159
1985	71844	37251360	259187	34157	5154080	46897	27636	24640404	212290
1986	102888	55624440	392825	52215	7717488	69646	39767	38285050	323179
1987	138155	70912137	497674	78470	10803227	101205	47195	46732046	396469
1988	139995	67861304	473582	84848	10860010	105704	43555	42654291	367878
1989	136015	62923939	413004	83810	11120685	103959	39422	36114155	309045
1990	123304	60083035	381408	69291	10025730	91406	40107	33892831	290002
1991	121486	61447817	393000	67093	10010916	89237	41692	36352673	303763
1992	137990	73062016	472817	79243	11551822	101389	47932	45578620	371428
1993	147033	85080806	548130	80415	12052826	103617	54866	55573449	444513
1994	143281	81715801	523794	78599	11937944	102518	53698	53445634	421276
1995	137905	83956863	518236	73525	11768717	94596	53772	54756033	423640
1996	126722	78477686	454295	65640	10665874	83601	46791	47731364	370694
Top81-96	1761203	914482596	5990947	981237	142736213	1278070	601114	570599223	4712877
TOPLAM	3491361	1338426885	9255844	2000398	259562722	2109790	904635	781556399	6456532

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Başkent Ankara'da Bir Kentsel Mekan Çözümlemesi ve Geleceğe Yansımalar

Ek.I.b. Türkiye'de Alınan Yapı Ruhsatı Sayıları, Metrekareleri, 1954-96

YIL	Ticari Yapılar	Ticari m2	Sınai Yapılar	Sınai Yapı m2	Sihhi Sosyal	Sihhi Sosyal m2	Kültürel Yapı S	Kültür m2
1954	4947	969707	578	386068	58	73005	50	58470
1955	4931	816909	714	410789	43	27279	54	49739
1956	4836	893087	787	379452	57	89630	58	73825
1957	5701	991251	833	442117	31	50810	69	74176
1958	5468	916870	827	417464	30	61802	66	58706
1959	5436	935962	472	280455	34	89793	63	90492
1960	5493	787301	702	313282	29	59768	59	61864
1961	6487	791031	560	160053	63	44685	100	90005
1962	6900	879487	615	220416	78	64226	117	177474
1963	6341	840442	606	316114	97	82543	138	204488
1964	6717	1081365	622	366605	106	222570	173	253806
1965	9411	1418354	759	492196	137	251638	165	277082
1966	12816	1725632	943	724704	555	275849	206	316637
1967	8371	1431420	1143	754163	150	140388	222	269773
1968	9322	1645821	1317	902955	281	274156	253	404900
1969	10370	1823283	1927	1217021	205	236704	198	327847
1970	10067	2106300	1777	1191344	171	279231	162	264922
1971	8016	1236621	1700	607027	113	266863	107	151594
1972	9471	1626594	1461	899009	103	111875	108	163441
1973	11620	1933000	2288	2275118	147	158692	145	236722
1974	10753	1803422	1682	1840414	116	121093	152	196536
1975	13224	2286139	1692	1701629	129	158238	200	407646
1976	5112	3472466	2063	2388699	223	228127	304	524173
1977	5158	3208838	1705	2025060	219	251920	223	358255
1978	6296	4000648	1664	1715181	258	269016	225	305884
1979	5371	4069529	1908	1480546	186	211042	187	305345
1980	4247	3882032	1192	1305222	122	223051	133	125909
Top1966-80	130214	36251745	24462	21028092	2978	3206245	2825	4359584
1981	4365	2678066	1836	940735	182	207354	87	118389
1982	3802	2823819	913	665210	313	167372	68	123164
1983	4280	3439918	1163	1080086	444	447473	211	396232
1984	4225	3082047	2258	1357557	261	444162	214	389966
1985	4865	4134565	1837	1164988	385	558945	216	452511
1986	6215	5728466	1525	1660205	406	522752	299	638510
1987	5952	7794006	1658	2560874	667	600631	269	500320
1988	5631	8692056	1946	2912303	561	674551	244	440839
1989	5659	8813222	2928	4405052	330	554826	303	621323
1990	5513	8278613	3964	4755727	511	767694	357	721393
1991	6619	8454210	2144	3213727	585	896184	346	848286
1992	4189	7693763	2862	5054599	478	754536	351	905969
1993	5230	9472000	2078	4397846	574	781622	306	725617
1994	5191	9144540	2148	3945002	573	931404	370	855154
1995	4782	9000189	2184	5434789	454	731279	309	861312
1996	6571	9615020	4412	7328828	489	855679	353	940301
Top1981-96	83089	108844500	35856	50877528	7213	9896464	4303	9539286
TOPLAM	285971	156418011	68393	76090631	10954	14220458	8240	15368997

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Kübra Cihangir Çamur

Ek.1.c. Türkiye’de Alınan Yapı Ruhsatı Sayıları, Metrekareleri, 1954-96

YIL	Dini Yapılar	Dini m2	İdari Yapılar	İdari m2	Diğer Yapılar	Diğer m2
1954	69	12372	106	69081	7848	238771
1955	124	25524	88	40954	5615	209279
1956	111	21251	73	65068	5514	227454
1957	97	17816	87	80601	5869	223691
1958	108	21755	119	58665	5895	248433
1959	126	23292	146	77391	5395	220198
1960	68	12482	99	88654	6794	241441
1961	59	11861	87	95962	6762	281785
1962	103	19911	105	55501	7244	251034
1963	98	17650	156	108316	6416	246383
1964	87	25563	197	225942	7498	243626
1965	121	27346	167	158095	8151	284967
1966	127	26951	196	181165	7604	293559
1967	103	23591	168	106423	6581	368728
1968	110	27637	255	141382	9162	426381
1969	101	28280	256	174161	8232	419581
1970	160	47755	176	130814	6877	464041
1971	77	19741	159	137337	7582	395785
1972	63	18175	159	145478	6648	347735
1973	88	25655	229	155028	7051	408638
1974	85	22071	154	194117	5416	297415
1975			203	310253	3270	277574
1976	88	25089	293	345305	2004	240093
1977	76	29546	282	456109	1666	330687
1978	144	47815	480	417713	2001	325803
1979	170	59455	186	255724	2109	317881
1980	100	36674	157	214200	1779	254355
Top1966-80	1492	438435	3353	3365209	77982	5168256
1981	52	21762	188	206460	1701	254014
1982	64	19190	189	223392	2110	371944
1983	88	29867	360	511220	3195	679081
1984	68	28650	450	761283	2886	677412
1985	78	35365	354	632455	2316	478047
1986	135	59612	339	495077	1987	517280
1987	137	73481	470	690844	3337	1156708
1988	136	67151	412	771275	2662	788828
1989	174	99837	240	379813	3149	815026
1990	132	71108	273	497100	3156	1072839
1991	145	76376	347	802223	2515	793222
1992	125	66048	242	522772	2568	933887
1993	127	69490	322	693690	3115	1314266
1994	122	58693	205	588030	2375	809400
1995	146	106128	160	387907	2573	910509
1996	113	108136	160	356687	2193	875797
Top1981-96	1842	990894	4711	8520228	41838	12448260
TOPLAM	4505	1666152	9494	13009667	198821	20533578

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Ek. 3. a. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı (Yapı Ruhsatlarına Göre), 1966-96

YIL	Toplam Yapı Sa.	Toplam m2	Daire Sa.	Ev Sa.	Ev m2	Ev Daire Sa.	Apartman Sa.	Apartman m2	Apartman Daire Sa.	Ticari Yapı Sa.	Ticari m2	Sınai Yapı Sa.	Sınai Yapı m2
Top 1966-80	1130410	334220119	2575375	627351	76432175	831720	259753	183970378	1743655	130214	36251745	24462	21028092
Toplam İçinde %	39,1	26,8	30,1	39,0	34,9	39,4	30,2	24,4	27,0	61,0	25,0	40,6	29,2
Top 1981-96	1761203	914452596	5990947	981237	142736213	1278070	601114	570599223	4712877	83089	108844500	35856	50877528
Toplam İçinde %	60,9	73,2	69,9	61,0	65,1	60,6	69,8	75,6	73,0	39,0	75,0	59,4	70,8
Artış Oranı,%	155,8	273,6	232,6	156,4	186,7	153,7	231,4	310,2	270,3	-63,8	300,2	146,6	242,0
Top 1966-96	2891613	1248672715	8566322	1608588	219168388	2109790	860867	754569601	6456532	213303	145096245	60318	71905620

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Ek. 3. b. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı (Yapı Ruhsatlarına Göre), 1966-96

YIL	Sıhhi Sosyal Yapı Sa.	Sıhhi Sosyal m2	Kültürel Yapı Sa.	Kültür m2	Dini Yapı Sa.	Dini m2	İdari Yapı Sa.	İdari m2	Diğer Yapı Sa.	Diğer m2
Top 1966-80	2978	3206245	2825	4359584	1492	438435	3353	3365209	77982	5168256
Toplam İçinde %	29,2	24,5	39,6	31,4	44,8	30,7	41,6	28,3	65,1	29,3
Top 1981-96	7213	9896464	4303	9539286	1842	990894	4711	8520228	41838	12448260
Toplam İçinde %	70,8	75,5	60,4	68,6	55,2	69,3	58,4	71,7	34,9	70,7
Artış Oranı, %	242,2	308,7	152,3	218,8	123,5	226,0	140,5	253,2	53,7	240,9
Top 1966-96	10191	13102709	7128	13898870	3334	1429329	8064	11885437	119820	17616516

Kaynak: DİE verilerinden oluşturulmuştur.

Ek.3.b. Türkiye'de Kentsel Yapılaşmanın Arazi Kullanım Türlerine Dağılımı (yapı ruhsatlarına göre) 1966-96

YENİ BİR FİZİKSEL PLANLAMA ARAYIŞINDA AKTİF EYLEM ALANLARININ, PARAMETRELERİN ve KRİTİK MÜDAHALE ALANLARININ SAPTANMASI

Şenel ERGİN, M. Burcu SILAYDIN, Mercan EFE

Giriş

“Geleceği Planlamak” olarak belirlenen ana temanın, tüzel ve özel kişilikler bağlamında farklı yönelmeleri olacağı, bağlı olunan temel stratejiler kapsamında yürütülen farklı politikalarından günlük yaşama yansıyan farklı dünya görüşlerine kadar çeşitlenebileceği açıktır.

Buradan hareketle, kolokyum ana temasıyla iletişimin kurulabilmesini sağlamak amacıyla, bildirinin nerede durup, hangi düşünceyi anlatmaya çalıştığını ortaya koymakta yarar vardır.

Bilindiği gibi, insan yarın’a, içinde bulunduğu/yaşamakta olduğu şimdi’den bakar; “geleceği planlamak” bağlamında geleceğini de kendi bulunduğu yerin koşullarına/veri tabanına oturarak, kendi zihinsel performansının/dünya görüşünün kendisine sağladığı ehliyet çerçevesinde tasarılar. Empati kavramının sağladığı hareket alanının büyüklüğüne bağlı olarak, eğer başka bir yerden bakma becerisi de bulunuyorsa, geleceğin hangi bakış açısına göre planlanacağı sorusu önem kazanmaya başlar.

Sokak bilgeliği der ki; geçmiş geleceği belirler. Eğer geçmişin geleceği belirleme potansiyeli varsa, çalışmanın ağırlığı geçmişin analizi çalışmalarına kaydırılmalıdır. Bu durumda, geleceği planlama görevini üstlenenin, geçmişini analiz etme becerisi üzerinde de durulmalıdır.

Kısaca, geçmişe nasıl bakıyorsak (ki, bu nasıl sözü, yetenek, bilgi ve beceri ile doğrudan ilintilidir), bugünü nasıl yorumluyorsak, geleceği öyle planlarız. Gelecek tasarımı bağımlı bir tasarımdır.

Bu durumda şu soruların yanıtlanması gerekmektedir:

- Geçmişe nasıl bakmak istiyoruz.
- Bugünü nasıl yorumluyoruz.
- Geleceği nasıl planlamak istiyoruz.

Ancak, ana temasını “Geleceği Planlamak” olarak belirlenen Kolokyum’da, yukarıdaki “nasıl” faslına nasıl bakıldığı belirlenmemiş; büyük bir olasılıkla da bu düşünce aralığını geniş tutmak amacıyla yapılmıştır. Böylece geçmişe istenilen açıdan bakılabilir, bugün istenilen biçimde yorumlanabilir ve geleceğe ilişkin tasarımlar istenildiği gibi kurgulanabilir.

Doğaldır ki, bu insana büyük sorumluluk veren bir durumdur ve insan yine önce kendine dönmek ve kendi aktını, ruhunu, sezgilerini analiz etmek durumundadır.

Geleceği planlarken içinde bulunulan ortamın, 2500 yıllık batı kültürünün dayattığı toplumsal-ideolojik yapı olduğu, bu düzenin toplumsal modelinin Endüstriyalizm, ekonomik modelinin de Endüstriyalizm'in temellendiği Kapitalizm olduğu unutulmamalıdır. Kapitalist üretimin karakteristik özellikleri üretim hızı ve her şeyi metalaştırma eğilimidir.

Gelişim ekonomisi bağlamında, meta kavramına temellenen ekonomik yapılanma ve bunun toplumsal örgütlenmesini mekana yansıtan paradigma, kuram, kavram, yöntem ve tekniklerle geleceği planlamak mümkündür. Zaten bu koridorda hüküm süren kuramlar da dünyadaki eğilimler çerçevesinde "olgun kuram" muamelesi görmekte, tartışma dışı kalmaktadırlar.

Geleceği planlamak bağlamında bir başka olasılık da, Endüstriyalizm'in alternatif alanlarına geçerek çalışmaktır. Bu yönelim çerçevesinde, bütün boyutlarıyla kuramsal ve kurumsal olarak kapitalist üretim ilişkileri çöktürülmedikçe mekanda amaçlanan hedefe yönelik bir sonuç alınmaz.

Bilindiği gibi Modernizm mekânı gözaltında tutar. Bunu bilgi akışı ve şiddet araçlarını denetleyerek yapar ve geleceğe yönelik "özgür" bilinç oluşumu engellenir. Bu odaklanmaya göre, önce Kapitalizm tarih sahnesinden çekilmeli, sonra ilişki düzeni ve mekânsal tasarımıyla insan ölçeğinde bir yaşam kurgusu yapılmalıdır.

Bu arada bir zamanların evrim mi, devrim mi tartışmalarını anımsamakta yarar vardır. Özellikle 1989 yılını içeren süreç de anımsanırsa, devrimin gerekli ve yeterli bir bilinç oluşturma gücünün olmadığı bilinmektedir. Ayrıca doğa ve onun organizma bazında ifadesi olan insanın bir direnç sorunu da bulunmaktadır. Eylem platformunda canlılık (doğa) ve yaşam (insan) çok fazla ertelenemez. Canlılık ve yaşama ilişkin sorunlar hemen şimdi, burada çözülmek zorundadır.

Böylece, ne Modernite Ülküsü kapsamında kalarak ne de onun tamamen alternatif alanlarına kayarak bu sorun çözülebilir. Devrim beklenemez, ayrıca sürekliliği sağlayacak gerekli ve yeterli bilinç de oluşturamamaktadır; bugünkü yapıyı koruyan evrimsel bir kültürleme ise ekolojik denge odaklı sorunları çözecek güce ulaşamayacaktır.

Kısaca, geleceği planlama düşüncelerinin radikal perspektifli evrimsel bir niteliği olmalıdır. Radikal perspektifi yitirmeden evrimsel bir süreç oluşturulmalıdır.

"Geleceği Planlamak" Bağlamında Yeni Bir Öneri

Bugün düşünce ve eylem bazında şehir planlamadan, bir modernite projesi olarak söz edilmektedir. Bu ifade aynı zamanda şehirlerimizin bir araç olduğunun da ifadesidir. Aracı okuyarak, kalkış noktasına, Modernite'ye, onun karakteristik özelliklerine dönmek mümkündür.

Ancak, her zaman için Modernite'nin kendi amaçları için seçtiği araçları başarılı bir biçimde devrede tutamadığı da görülmektedir. Bu gün büyük şehirlerimizde imar dışı gelişen alanların imarlı alanları geçme durumu bir olgu olarak karşımızda duruyorsa, sadece Modernite'nin bir aracı olarak şehir planlamadan söz etmek de durumu anlatmakta yeterli olamayacaktır. Şehir nüfusunun önemli bir kısmı marjinal olarak, imar dışı alanlarda yaşıyorsa, Modernite'nin bir sonucu olarak şehirleşme olgusu'ndan söz etmek daha doğrudur.

Eylem ve düşünce bazında şehir planlama ile fiili gerçeklik olarak şehirleşme olgusu arasındaki gerilim alanı, geleceğe yönelik üretilen düşüncelerin konumlandığı/ odaklandığı alan olmalıdır.

Ayrıca fiziki planlamadan söz edilirken, birbirinden tamamen ayrı yasalara bağlı olarak varlık gösteren iki eylem alanından, iki temel kategoriden söz edildiği de bilinmelidir. Bu iki temel kategorik alan /doğal alan – kültürel alan, tanımlanmalı, bunlara ilişkin ontolojik yapı elemanları ve bunların oluşturduğu sistemler bilinmeli; yani, öze yönelik varlık koşulları, çalışma ve

Yeni Bir Fiziksel Planlama Arayışında Aktif Eylem Alanlarının, Parametrelerin ve Kritik Müdahale Alanlarının Saptanması

işlevsellik durumu ve özellikleri iyi bilinmelidir. Ancak, ontolojik yapının iyi bilinmesinden sonra nerede, ne zaman ve nasıl bir müdahale ile akan süreçlerin nasıl yönlendirilebileceği denetlenilebileceği bilinebilir.

Kültürel mekân üretimindeki ana amaç, endüstriyel üretimi organize etmek ve sektörler arası ilişkileri düzenlemektir. Bu mesleki edim arazi üzerinde gerçekleştiriliyor. İşlevsel kılınmaları için de enerji/güç kullanımına gereksinim var.

Doğal alan kategorisinde fiziki/somut bir varlık alanı olarak DOĞA'yı kavramak gerekiyor. Doğada ekolojik önemi olan maddeler, doğayı oluşturan ontolojik yapı elemanları, su-hava-toprak-flora ve fauna arasında döngüsel olarak dolaşırlar. Madde ve enerjinin bu dolaşımına ekolojik döngü/çevrim veya biyojeokimyasal döngü denir. Döngülerde yaşam için gerekli elementlerin miktar ve özelliklerinin uzun zaman aralıklarında sürekli olarak aynı kalmaları ekolojik/doğal denge durumunu oluşturur.

Böylece fiziki planlama çalışmalarında, süreç ve sonuç itibarıyla başarılı bir uygulama için doğal alan kategorisinde karbon, azot, fosfor, oksijen ve su döngülerinin durumları; kültürel alan kategorisinde ise, tür ve yoğunluk olarak kullanılan enerji ile arazi kullanım örüntüsünün özellikleri ve durumu sürekli olarak izlenmelidir.

Doğal alan kategorisinde, ekolojik/doğal dengenin sürekli kılınması ekolojik döngülerin korunuyor olmalarıyla eş anlamlı olmaktadır. Döngüler, bu alanı meslek pratiğine alan Peyzaj Planlama eylem alanının da planlama parametrelerini oluşturmaktadır. Örneğin karbon döngüsünü korumak için:

- döngünün yapay-noktasal olarak hızlandırılmaması ve
- döngüdeki "C" element hareketinin bir yerde engellenmemesi-kesilmemesi gerekmektedir.

Kültürel alan kategorisini meslek pratiğine alan Şehir Planlama eylem alanının planlama parametreleri ise, bu bağlam içinde, enerji ve arazi kullanım örüntüsü olarak kabul edilebilir.Örneğin enerji olarak fosil yakıtların kullanılması ve karbon döngüsüne noktasal olarak ve yüksek yoğunlukta yapay olarak sokulması sonucunda artan "CO₂" miktarı ve iklim değişikliğine kadar giden sonuçlarının fiziki- yapıli mekânı nasıl etkiledikleri bilinmektedir.

Bu sayılan parametrelerin eylem alanındaki planlama araçları da örneğin doğal alan katagori için, döngülerle ilişkisi kurularak, karbon salınımı-yaprak yüzeyi ilişkisinin kurulması (çünkü havaya salınan karbondioksidin karbonunu klorofilli yeşil dokular doğal olarak bağlarlar), taban suyu seviyesinin sürekli denetimi ve beslenmesine dönük çalışmalar, bu amaçla kıyı alanlarında tuzluluk sınırı çizgisinin belirlenmesi ve imarlaşma çalışmalarında bir kriter durumuna sokulması, suyun niteliğinin sürekli izlenmesi ve korunması gibi çalışmalar sıralanabilir.

Kültürel alan kategorisi için ise, imarlı alanlarda nitelik ve nicelik olarak m²/kişi kentsel açık-yeşil alan miktarı ve kentsel alt yapıya dönük çalışmalar, belirlenecek diğer çalışmalar arasında sayılabilir.

Doğal alan kategorisinde hedeflenen sonuç, ekolojik/doğal dengenin sağlanmasıdır. Kültürel alan kategorisinde ise, etkileriyle ekolojik/doğal dengenin bozulması durumunu yaratan modernist üretimin denetlenebilirliğinin sağlanması hedeflenmiştir.

Her iki alanın ortak çalışma platformunda eylemli fiziki planı sonuçta şehirleşme hareketinin denetlenebilirliği kapsamında yapılaştırma oranları üzerinde duracaktır. Daha açık anlatımıyla bu

- üretim- tüketim dengesinin sağlanması anlamında yerel kaynak yönetimi

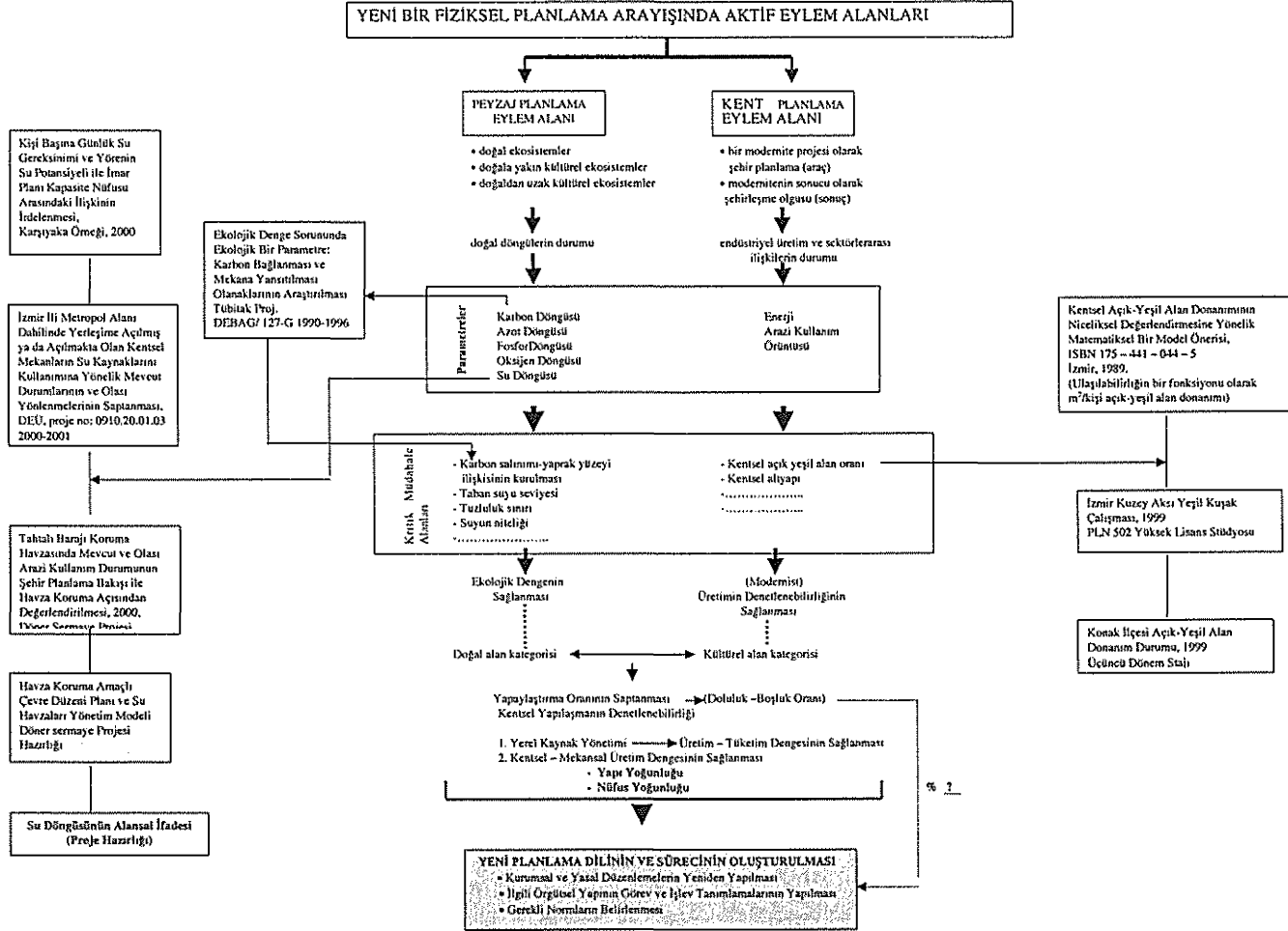
- yapı ve nüfus yoğunluğu itibarıyla şehirsal-mekânsal üretim dengesinin sağlanması çalışmaları olacaktır.

Sonuçta bu,

- kurumsal ve yasal düzenlemelerin yeniden yapılması,
- ilgili örgütsel yapının görev ve işlev tanımlamalarının yapılması,
- gerekli normların belirlenmesi

çalışmalarını kapsayan yeni bir planlama dilinin ve sürecinin oluşturulması çalışmasıdır.

Ekteki şematik anlatımda, geleceği planlamak adına düşünülen planlama süreci ve bu kapsamda yapılan ve yapılması planlanan temel araştırmalar gösterilmiştir.

BELDELERİNE YABANCI PLANLAR

Semahat ÖZDEMİR, Ziya GENCEL, Zeynep PEKER,
Nilgün KİPER, Neriman YÖRÜR, Ulaş KILIÇKAYA,
Ali Kemal ÇINAR, Ömer SELVİ, Ahmet ÇETİN

Bildiri Özeti

1999-2000 Eğitim-Öğretim yılında, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yüksek Lisans öğrencileri, CP501-CP502 proje dersleri kapsamında “nitelikli tarımsal çevre içinde yer alan, ekonomisi ağırlıklı tarımsal üretime dayanan, nüfus gelişimi durağan olan belde belediyelerini ve bu yerleşimler için hazırlanmış, yürürlükte olan imar planları”nı irdelenmişlerdir. İzmir il sınırları içinde yer alan Ödemiş ilçesinin ‘Konaklı’ beldesi, Tire ilçesinin ‘Gökçen’ beldesi, Kemalpaşa ilçesinin ‘Bağyurdu’ beldesi ve Menemen ilçesinin ‘Emiralem’ beldesi, bu bağlamda örnek yerleşmeler olarak seçilmişlerdir.

Yerleşmelerin mevcut sosyal, ekonomik, fiziksel, idari yapısı irdelenmiş ve bu yerleşmelerin fiziki gelişmelerini yönlendirmek amacıyla (!) hazırlanmış olan mevcut imar planları sorgulanmıştır. Mevcut nüfusları 2.000-5.000 kişiyi geçmeyen yerleşmeler için hazırlanmış olan 30.000-40.000 nüfus kapasiteli imar planlarının doğal çevreye, toplumsal yapıya ne denli yabancı oldukları görülmüş ve bu nitelikteki yerleşmeler için yeni bir planlama yaklaşımının gerekliliği ortaya konmuştur.

Bildirinin amacı bu çalışmayı ve sonuçlarını aktarmak, *yeni planlama yaklaşımı* tartışmasını, mesleki platforma taşımaktır.

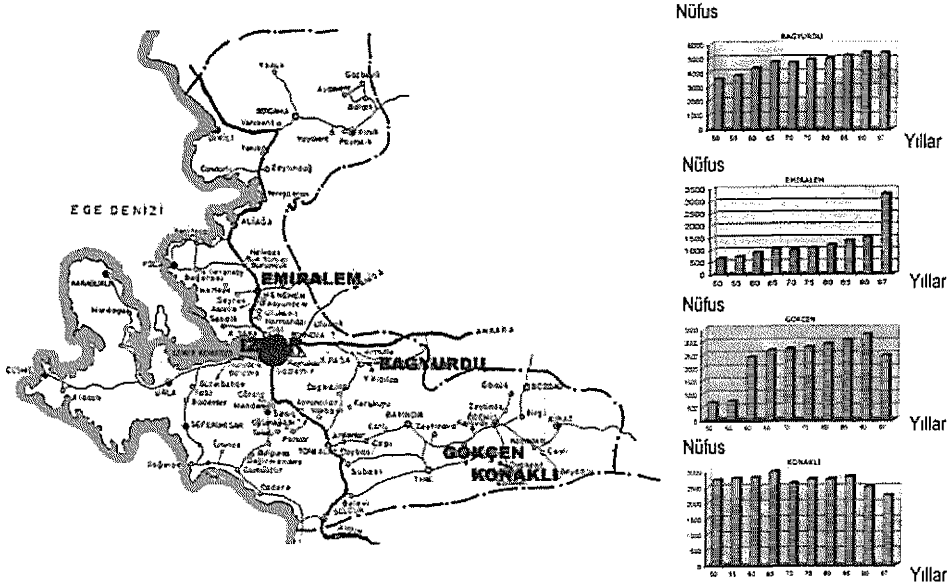
Giriş: Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu bildiri ile bugüne kadar yeterince irdelenmediğini düşündüğümüz bir konuya değinmek istedik: ‘Tarımsal karakterli yerleşmelere yönelik planlamanın bir süreç bütünlüğünde sorgulanması.’ Bu konu, 1999-2000 Eğitim-Öğretim yılında İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Şehir Planlama yüksek lisans programı çerçevesinde güz ve bahar yarıyılı proje dersleri kapsamında ele alınmıştır. “Nitelikli tarımsal çevre içinde yer alan, ekonomik ve sosyal yapısı ağırlıklı olarak tarımsal üretime dayanan, nüfusu 2000-5000 kişi arasında yer alan ve nüfus gelişimi durağan olan belde belediyeleri” ve bu yerleşimler için hazırlanmış olan “yürürlükteki imar planları”, “bu planların üretim süreçleri, üretilen fiziki planlar ve bu planların yerleşim üzerindeki doğrudan-dolaylı etkileri” kapsamında irdelenmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında ise, alternatif planlama arayışları sorgulanmıştır.

Bu bağlamda, araştırmamızın somut nesnelere; kendilerine ve bilgilerine erişebilirlik ve kendi yerelimiz içinde bulunmalarına bağlı olarak, dört yüksek lisans öğrencisinin seçtiği dört ayrı örnek yerleşme olmuştur: İzmir il sınırları içinde yer alan; güneyde Ödemiş ilçesinin “Konaklı” beldesi

Beldelerine Yabancı Planlar

ve Tire ilçesinin “Gökçen” beldesi, doğuda Kemalpaşa ilçesinin “Bağyurdu” beldesi, kuzeyde Menemen ilçesinin “Emiralem” beldesi. (bkz. Şekil 1)

Şekil 1. İzmir ili ve araştırma konusu için seçilmiş yerleşmeler – Yerleşmelerin nüfus değişim grafikleri (1950-1997)

Araştırmanın Yöntemi ve Bulgular

Araştırmadaki amacımıza yönelik olarak;

- Yerleşme sakinleri, belediye başkanları ve yerleşme planlarını üreten plancılar ile gerek yerleşmelerin doğal, fiziksel ve sosyo-ekonomik-siyasal yapılarına, gerekse planlama süreçlerine yönelik görüşmeler yapılmış,
- Yerleşmelerin yönetsel, demografik, sosyo-ekonomik, kültürel, coğrafi ve fiziksel özelliklerinin verisine ulaşmaya çalışılmış ve bilgiye dönüştürülüp analiz edilmiş,
- Yürürlükteki ve varsa önceki her türlü fiziksel planlar ve bunların üretim süreçleri ile,
- Mevcut planlarla ve uygulamalarla ilgili sorunlar, nedenleriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu dört başlık her yerleşme için ayrı ayrı incelenmiş ve toplanan veriler ve üretilen bilgi birleştirilerek, farklılıkların ve ortak noktaların belirlenebilmesi, niceliklerin ve niteliklerin ölçülebilmesi / karşılaştırılabilmesi amacıyla bir tablo(matris) oluşturulmuştur. (bkz. Tablo 1 ve Tablo 2)

Bu tabloda yer alan önemli bir takım bilgileri ifade etmek gerekirse;

- Özellikle Gökçen beldesinde göç sebebiyle nüfustaki azalmaya rağmen plan kapasite nüfusunun büyüklüğü çarpıcıdır. Sırasıyla Bağyurdu’nda 5400 kişilik nüfusa karşılık planla 43.000 kişi önerilmektedir; Emiralem 3.287 kişilik nüfusa sahipken planı 6.500 kişiyi getirmektedir (Emiralem’in 1990-1997 yılları arasında artan nüfusu, Emiralem ve Değirmendere köylerinin birleşerek Emiralem Beldesi’ni ve Belediyesi’ni oluşturmasından

kaynaklanmaktadır); Gökçen'in plan onama yılındaki nüfusu 3.277 iken, plan kapasite nüfusu 32.500 kişi civarındadır; son olarak, Konaklı'nın plan onama yılındaki nüfusu 2.500 kişi ve planla getirilen nüfus 5.200 kişidir. (bkz. Şekil 1'deki nüfus değişim grafikleri) Bu bağlamda değinilmesi gereken bir nokta da bu yerleşmelerin planlarını kimlerin yaptığıdır; Emiralem ve Konaklı beldelerinin planları İller Bankası tarafından hazırlanmış olup, Bağyurdu ve Gökçen Beldelerinin planları ise serbest çalışan şehir plancıları tarafından yapılmıştır. Planlar karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, niceliksel ve niteliksel farklılıklar göze çarpmaktadır. Plan yüklenicisinin İller Bankası olduğu yerleşimlerde, gerek yerleşimlere dönük analizler, gerekse de hedef nüfus belirlenmesinde daha duyarlı davranılmıştır. (bkz. Tablo 2)

- Planla getirilen nüfuslar, yerleşmelerin mevcut dokusu içinde yoğunlaşmaktan çok, nitelikli tarımsal alanlar üzerinde konumlandırılmış gelişme konut alanlarına dağıtılmıştır. Bununla birlikte getirilen sosyal ve teknik altyapı da yine bu nitelikli tarımsal topraklar üzerinde yer almaktadır. Dolayısıyla, örneğin yerleşimin mevcut dokusu içinde zeytinlik olan bir alan üzerine veya onun bir kısmı üzerine planla park veya çocuk oyun alanı veya başka bir donatı getirilmekte, bu potansiyel planla yok edilmektedir. (bkz. Ek 1)
- Diğer taraftan uygulanmış park ya da çocuk oyun alanlarına bakıldığında ise, bu alanların yaşamadığı gözlenmiştir. Ayrıca bu tür yerleşmelerde parkların, çocuk oyun alanlarının ne şekilde yer alacağı ise önemli bir başka konu olmaktadır. Gerek imar mevzuatı, gerekse plancılardaki yerleşik kalıplar, alışlagelmiş herhangi bir kentsel dokuyu ve bunun tekdüze imar planı dilini, çok farklı nitelikte olan bu kırsal yerleşmelere de uygulanması sonucunu getirmektedir.
- Önerilen gelişme konut alanlarıyla getirilen doku ve imar düzeninin, yerleşmelerin mevcut dokularından bağımsız ve ilişkisiz, gerek nicelik ve gerekse nitelik bakımından onlarla uyumsuz olduğu ortaya çıkarılmıştır. Alışlagelmiş imar parseli büyüklüğü ve tekdüzeleşmiş yapılaşma nizamı ile hazırlanmış imar planlarının öngördüğü yapılaşma biçimi / dokusunun, bu yerleşmelerin özgün dokusu ile hiçbir ilişkisi yoktur. Aile hayvancılığının, bahçe tarımının yaygın olduğu, kapı önleri ya da iç bahçelerde traktörlerin konulduğu söz konusu yerleşmelerde, gerek mevcut dokuda gerekse açılması kaçınılmaz ve zorunluymuş gibi getirilen yeni yerleşim alanlarında bu ekonomik-sosyal-kültürel-mekansal bileşenlerin yerleşmelere duyarlı bir biçimde ele alınması gerekmektedir.
- Plan üretimi, karar verme ve uygulama süreçlerine katılımın sınırlılığı ise bir başka önemli noktadır. Dolayısıyla gerek fiziksel, gerekse sosyal-ekonomik-kültürel ve siyasal verileri, plancı elde edebildiği kadarıyla yerleşme insanından bağımsız olarak bilgiye dönüştürmekte ve planını çizmektedir. Planın doğrudan muhatapları olan doğa, yerleşme insanı ve yapılaşmış çevreden oluşan bütünlük, yani ekosistem, kendisine yapılan bu müdahalenin yalnızca nesnesi-aracı olmaktadır.
- Planlama ve uygulama sürecinde var edilmesi kaçınılmaz olan tanıma, anlama, yorumlama ve müdahale etme-yönlendirme eylemleri sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilemediği için de plancı ve planlamanın kendisi vaadettiklerini sağlayamamaktadırlar.
- Tüm bu ve daha birçok pratikleriyle “planlama” ve “plancı”nın meşruiyeti ve etiği ise önemli birer boyut olarak belirleyici olmaktadır.
- Ayrıca bir süreç olarak ele alındığında, nüfusu 2000 kişiyi aşan ya da aşmaya çalışan pek çok yerleşme, önce belediye statüsüne kavuşmakta, ardından bu yönetim erki tarafından planlanarak (planlılaştırılarak) yukarıda tariflenen süreçlerin ilk adımını atmaktadır. Bu tür yerleşmeler gerek belediyeleşerek, gerekse “imarlılaşarak” kendi özgünlüğünden hareket etmektense çok, kentsel bir tipolojiye girmeye öykünmektedirler.

Beldelerine Yabancı Planlar

- Üzerinde durulması gereken bir diğer nokta olarak, herhangi bir konumda bulunan her yerleşme için olduğu gibi, araştırmamızdaki söz konusu yerleşmelerde de, sosyal-ekonomik-kültürel-siyasal yapının kendisinin dışında gelişen makro ölçekli ekonomi-politik süreçlerin doğrudan etkileri ele alınmıştır. Küreselleşme sürecinden üçüncü dünyada en olumsuz etkilenen sektör olarak ifade edilen tarımın hakim olduğu söz konusu yerleşimler için, bu irdelemenin anlamlı ve anlamak için kaçınılmaz olduğu düşünülmüştür. Ayrıca, buradaki yaşamı belirleyen de sadece fiziksel dokuya endekslenmiş fiziki planlama kararları değil, bu makro ölçekli süreçler olmaktadır. Buradan hareketle araştırma amacına yönelik olarak, dünya ölçeğinde benzer koşulların yaşandığı coğrafyalara değinilerek, global ölçekten Türkiye ölçeğine, özellikle politikalar çerçevesinde bu etkiler ve ilişkiler çözümlenmeye çalışılmıştır (bkz. Ek II).

Alternatif Bir Planlama Yaklaşımı Denemesi

Yukarıda ifade edilen saptamaların ve görüşlerin ardından, araştırma konusunun diğer boyutunu oluşturan “Tarımsal nitelikli yerleşmelere dair alternatif planlama yaklaşımları” alt başlığında ise, mevcut planlama teorisi-pratiği eleştirel bir ele alışla inceledikten sonra, alternatif bir yaklaşıma yol gösterici olabilecek birtakım ipuçları ortaya konulmaya çalışılmıştır:

1. Yerleşmeyi tanımaya dair mevcut kavrayışımızın eksikliği, mevcut araç ve yöntemlerimizin belirsizliği ve yetersizliğinden hareketle, oluşturulabilecek yeni analiz yöntem ve araçlarına duyulan gereksinim.
2. Planlama sürecinde, nihai ürün olarak üretilen fiziki planların ve uygulamalarının, mekana yapılan fiziksel – sosyal – ekonomik – kültürel - politik müdahalelerinin mevcut yasa ve yönetmeliklerin getirdiği kısıtlamalardan da kaynaklanmasından hareketle, yasal bir araç ve klavuz olarak bu alanlara ilişkin belki de yeni bir yönetmeliğin gerekliliği.
3. Planlama süreci bütününde tariflenmesi gerekli bütünsel bir modele duyulan gereksinim; bu model hukuksal-yönetimsel-ekonomik-sosyal tüm bileşenleriyle uyumlu bir bütünü tariflemek durumunda olacaktır.
4. Planlamanın dinamik, katılıma açık ve süreklilik taşıyan bir faaliyet olarak tariflenmesi, bunun araçlarının ve mekanizmalarının yaratılmasının gerekliliği.
5. Özelde bu yerleşmeler için, ancak genelde planlamanın konusunu oluşturan her yerleşme için, planlama sınırlarının, kapsamının ve bileşenlerinin yerleşmeyle uyumlu bir biçimde oluşturulması gerekmektedir. Planlanan alanın sınırları da fiziksel parametrelerin belirlediği sınırlardan farklı olabilmektedir.
6. Nitelikli tarım alanlarının, bahçelerin, zeytinliklerin ve doğal güzelliklerin tespitine, nitelikli yerleşim birimlerinin-bölgelerinin sadece kentsel alanlarda değil söz konusu yapı ve karaktere sahip yerleşmelerde de tespit edilmesi ve yaşatılarak korunmasına dair adımların atılmasının gerekliliği.
7. Doğayı, insanı ve onun yaratmış olduğu çevreyi organik bir bütün olarak gören ekolojik yaklaşımların gerekliliği.
8. Planlama sürecinin mevcut teorik ve pratik olarak sorgulanması ve plancı etiği tartışmasını bütün bu arayışların ayrılmaz bir bileşeni olarak ele almanın gerekliliği.

Araştırma konusu olan bu dört yerleşmeye ilişkin planlama çalışmaları, ihtiyaçlar doğrultusunda çeşitli ölçeklerde yapılmış ve ölçeğin esnekliğine özen gösterilmiştir. Sırasıyla yapılan çalışmalar şunlardır (bkz. Ek III):

1. İzmir metropolitan alanı ve bölgeleri ortaya konularak mevcut ve potansiyel makro belirleyiciler tespit edilmeye çalışılmıştır. Yerleşmeleri içine alan havzalar-alt bölgeler belirlenerek; yerleşmelerin bu alanlar içinde çevreleriyle olan etkileşimleri, alt bölge içindeki kaynaklar ve potansiyeller ile talepler dökülmüş ve şematize edilmiştir. Dolayısıyla, İzmir'den başlayarak alt-bölgelere kadar yerleşmelerin rolleri, konumları ve değerleri ortaya konulmaya çalışılarak bir sentez üretimine gidilmiştir.

Bu aşamalar boyunca hedeflenen, makro-kararların üretilmesi değil; ilk nedenlere, üst belirlenimlere ve temel süreçlere hakim olabilmek ve olasılık senaryoları üretebilmektir. Ayrıca söz konusu tüm aşamalar boyunca, *belirsizlik, bütünsel rasyonel yaklaşımların eksikliği ve zorluğu* çalışmamıza eşlik etmiştir. Bu bağlamda, '*planlamadaki belirsizlik*' konusu, alternatif yaklaşımlar için çözülmesi kaçınılmaz bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca, fiziksel planlamaya indirgenmiş bir planlama yaklaşımından vazgeçilerek, *Üretim Temelli Planlama* önerisi geliştirilmiştir. Burada plancı, salt bir teknik adam değil; bir koordinatör ve uzlaştırıcı olarak tanımlanmıştır. Plancı, çeşitli meslek gruplarından insanlarla –tarım ekonomisti, ziraat mühendisi, üretici, jeolog, sosyolog, vb.– uzmanlarla iletişim içinde olan, ekonomi-politik süreçlere hakim ve önerilen kurumsal yapılanmayla da bu süreçlerde etkin aktörlerden biri olabilecek koşullara sahip olmalıdır.

2. Yerleşmeler özelinde inildiğinde, yerleşmelere ilişkin analiz çalışmalarında aşağıdaki veriler ortaya konmaya çalışılmıştır:

- Yerleşme ve yakın çevresindeki doğal güzellikler ile tarımsal alanların tespiti ve bu alanlarda ürün deseninin çıkarılması.
- Altyapı; ulaşım, su, kanalizasyon, çöp, sulama kanalları, elektrik hatlarının belirlenmesi.
- Parsel büyüklüğü, mülkiyet dökümü ve mülkiyet konusunda sorunlu bölgelerin tespiti.
- Nüfus ve bina yoğunluğu kademelenmeleri.
- Doku, ada, parsel bina, tipolojilerinin niceliksel ve niteliksel özellikleriyle ortaya çıkarılması.
- Doluluk boşluk analizleri
- Yapılara ilişkin kat adedi, yapı kalitesi, yapı tarzı analizlerinin dökülmesi.
- Yöre yaşayanlarının mekan kullanma alışkanlıklarının, gereksinimlerinin ve sorunlarının belirlenmesi.
- Özel nitelikli alanların ve yapıların, tek yapı ölçeğinden tüm kültürel, doğal değerlere kadar belirlenmesi.

Projenin amaçları doğrultusunda, çalışma alanlarının sosyo-ekonomik yapısıyla, coğrafi ve yapısal özelliklerini incelemek ve sorgulamak amacıyla, uygulamak istediğimiz planlama sürecinde "Coğrafi Bilgi Sistemi" bir araç olarak kullanılmıştır.

3. Analiz çalışmalarının ardından,

I. Ortak fiziksel, doğal, sosyo-ekonomik, kültürel özellikler gösteren yerleşik, tarımsal, doğal alanlarda, korunması mutlak gereklilikte olan alanlar,

II. Nüfusun doğal veya herhangi bir müdahale sonucunda artması durumunda yapı-nüfus yoğunluğunun arttırılacağı yerleşik alan kademeleri,

III. Nüfusun artması durumunda, kademeli bir biçimde gelişmeye açılacak alanlar belirlenmiştir.

Beldelerine Yabancı Planlar

4. Yukarıda (II veIII) belirlenen yerleşme alanlarında geçerli olacak yapılanma koşulları (ve bu koşulları belirleyen niceliksel ve niteliksel faktörler) ortaya konmuş ve sentez çalışmalarıyla birlikte belirlenen bölgeler-alt bölgelerde yapısal-stratejik kararlar üretilmiştir (Bu tür yerleşmelerde, örneğin 6m genişliğinde taşıt yollarının olabileceği, kadastral mülkiyet dokusunun korunabileceği ve tümüyle yeşil bir doku içinde varolmuş bu yerleşmelerde kişi başına 10 m2 yeşil alan yaratılmasının gereksizliği gibi). (bkz. Ek IV)

Sonuç

Araştırmamızın önemli sonuçlarından birisi, gerek tarımsal karakterli yerleşmelerin, gerekse de tümüyle kırsal alanların, güncel sorunlarından birisi olan sosyo-ekonomik belirsizlikler, tarım politikalarındaki istikrarsızlık ve sorgulanmayan, tekdüzeleşmiş, içeriksizleşmiş fiziki planlama geleneği sonucu, yaşamakta oldukları ve insanını, doğasını, çevresini olumsuz etkileyen süreçlerdir. Yakın zamana dek, tarımsal üretim bağlamında, kendi kendine yetebilen sınırlı ülkelerden biri olan Türkiye' nin, artık sınırına dayanmış olan tarımsal alanlarının kaybediliyor oluşunda, ülke ekonomisi içinde tarım ekonomisinin giderek azaltılan yeri ve öneminden olumsuz etkilenen yerleşim sakinlerinin yöneldiği diğer faaliyetler ve -gelişme adı ve rant gerçeği altında-tarımsal alanların imar parsellerine dönüşerek fabrikalara, konutlara ve benzeri kullanımlara yerlerini terk ediyor oluşları doğrudan etkilidir. Ayrıca henüz tarımsal yapıya dair sorunların, tarım ekonomisine dair yeni açılımların teşvik edilmesi gereken böylesi bir süreçte, ithalatın teşviki ile ivmelendirilen sosyal-ekonomik yıpranmalar da önü arkası kesilemeyen meşhur "göç"ün devamlılığını sağlamışlardır. Terkedilen köyler, asgari ücretler için kentlere göç eden gençler ve son derece özgün niteliklere sahip olan bir kültür gözlerimiz önünde yok olup gitmektedir. Burada belki de en önemlisi, plancıların da ürettikleri planlar ile böylesi bir sürecin katalizörü olmaları durumudur.

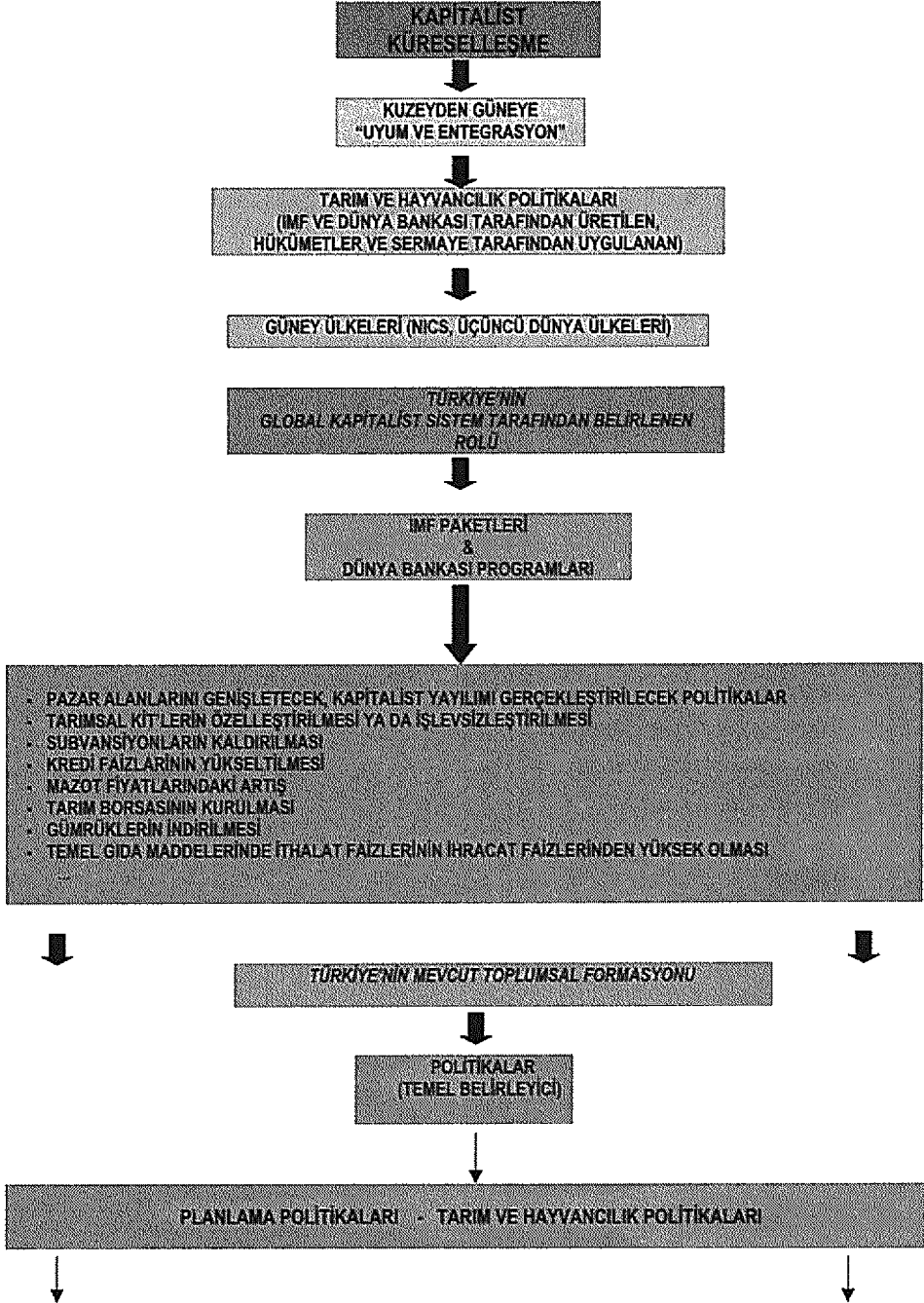
Örnek yerleşmelerimizde gerçekleşmiş olan planlama süreçleri, planların kendileri ve plancıların yaklaşımları ile yerleşmelerdeki doğal, kültürel, sosyal ve ekonomik çevre arasındaki uyumsuzluk bu çalışmanın en önemli sonucudur. Yerleşmelerdeki doğal çevreye, toplumsal yapıya, süre giden yaşama yabancı olan söz konusu üç organik bileşenin alternatiflerinin oluşturulmasının gerekliliği acil bir ihtiyaçtır. Bu alternatif yaklaşımlar amacına, aracına ve konusuna yabancılaşma koşullarından arındırılmalıdır. Araştırmamız ve bildirimiz bu tartışmayı mesleki platforma taşımayı amaçlamaktadır.

Ülkemizde toplumsal yaşamda giderek daha da iddiasızlaşan, belirsizleşen, bu anlamda da bilimsizleşen ve hatta felsefesiz hale gelen planlama kurumunun, kuramının, pratiğinin ve öznelerinin, mesleki eğitimden en üst basamağa kadar tüm alanlarda yenilenmesi, değiştirilmesi gerekmektedir. Burada önemli bir diğer nokta ise, planlamanın, plancını kendisinin varlık nedeninin, bilimselliğinin ve faaliyetlerinin ideolojik-politik-sosyal boyutlarının sorgulanması ve belki de yeniden tariflenmesi gerekmektedir. Bunu yapacak olan da kendi etiğini, kendi bilimini ve kendi eylemini *birliktelikler* içinde örececek olan plancılarıdır.

EK 1: YERLEŞMELERİN MEVCUT ARAZİ KULLANIM DOKULARI İLE İMAR PLANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI		
	MEVCUT ARAZİ KULLANIM DOKUSU	MEVCUT İMAR PLANI
BAĞYURDU		
EMİRALEM		
GÖKÇEN		
KONAKLI		

Beldelerine Yabancı Planlar

EK 2: KÜRESELLEŞME - TARIM - PLANLAMA - ÜÇÜNCÜ DÜNYANIN DURUMU

- TARIMDA KAPİTALİSTLEŞME
- TARIMSAL YAPININ POTANSİYELLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ DEĞİL, BAĞIMLILIK POLİTİKALARININ GELİŞTİRİLMESİ
- SERMAYENİN (ENDÜSTRİ-TİCARET-FİNANS) KÖYLÜ-ÜRETİCİ ALEYHİNE DESTEKLENMESİ

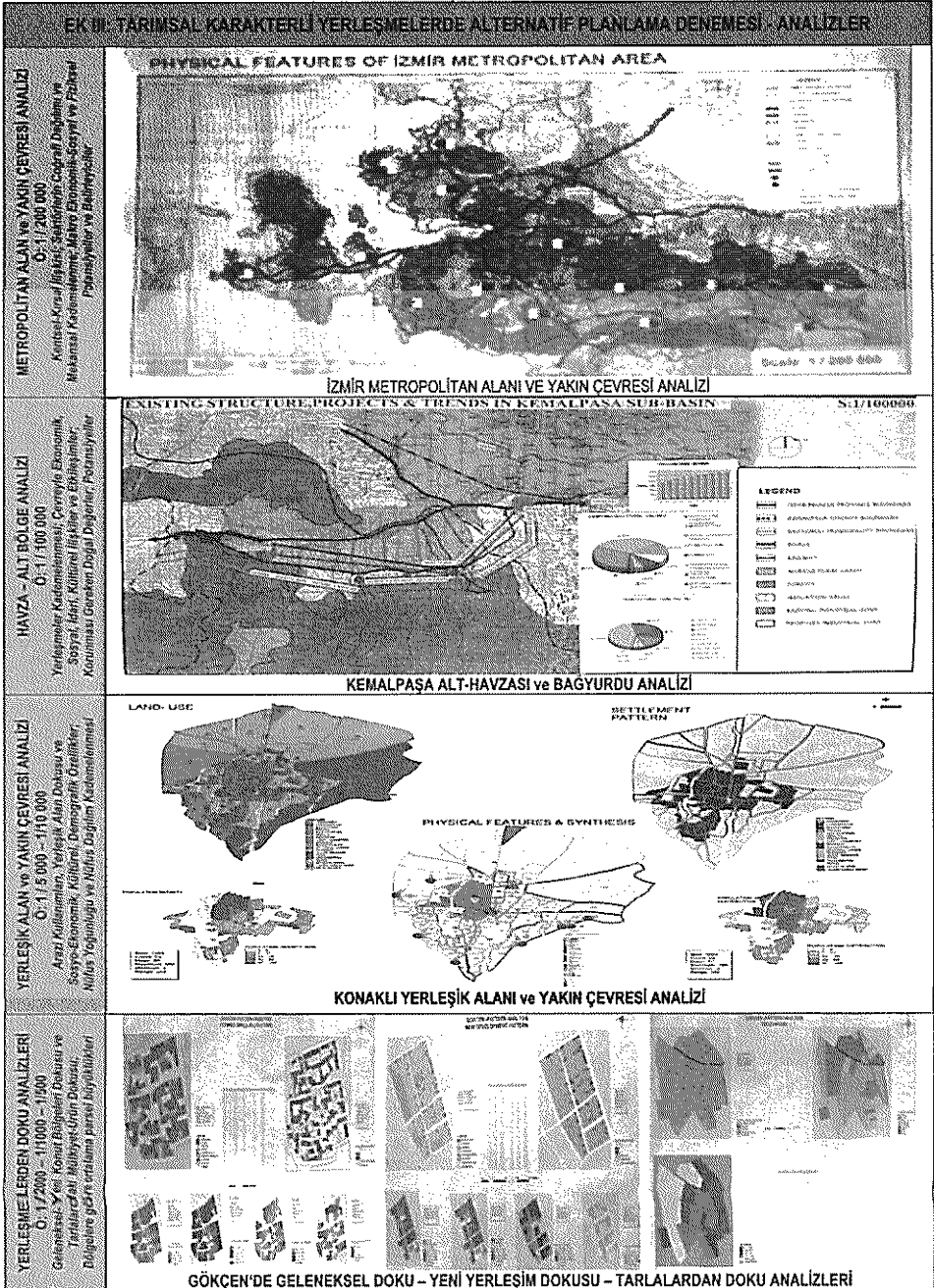

- TARIMSAL YAPIDA EKONOMİK-SOSYAL-KÜLTÜREL KRİZLER (ÜRETİM, NÜFUS...)
- TARIMSAL NÜFUSUN GÜÇSÜZLEŞMESİ VE GÖÇ OLGUSU
 - TARIMSAL ALANLARIN KONUTA, ENDÜSTRİYE VE DİĞER YATIRIM ALANLARINA DÖNÜŞMESİ
 - TÜM ÜLKE SOSYO-EKONOMİK YAŞAMINDAKİ OLUMSUZ ETKİLER

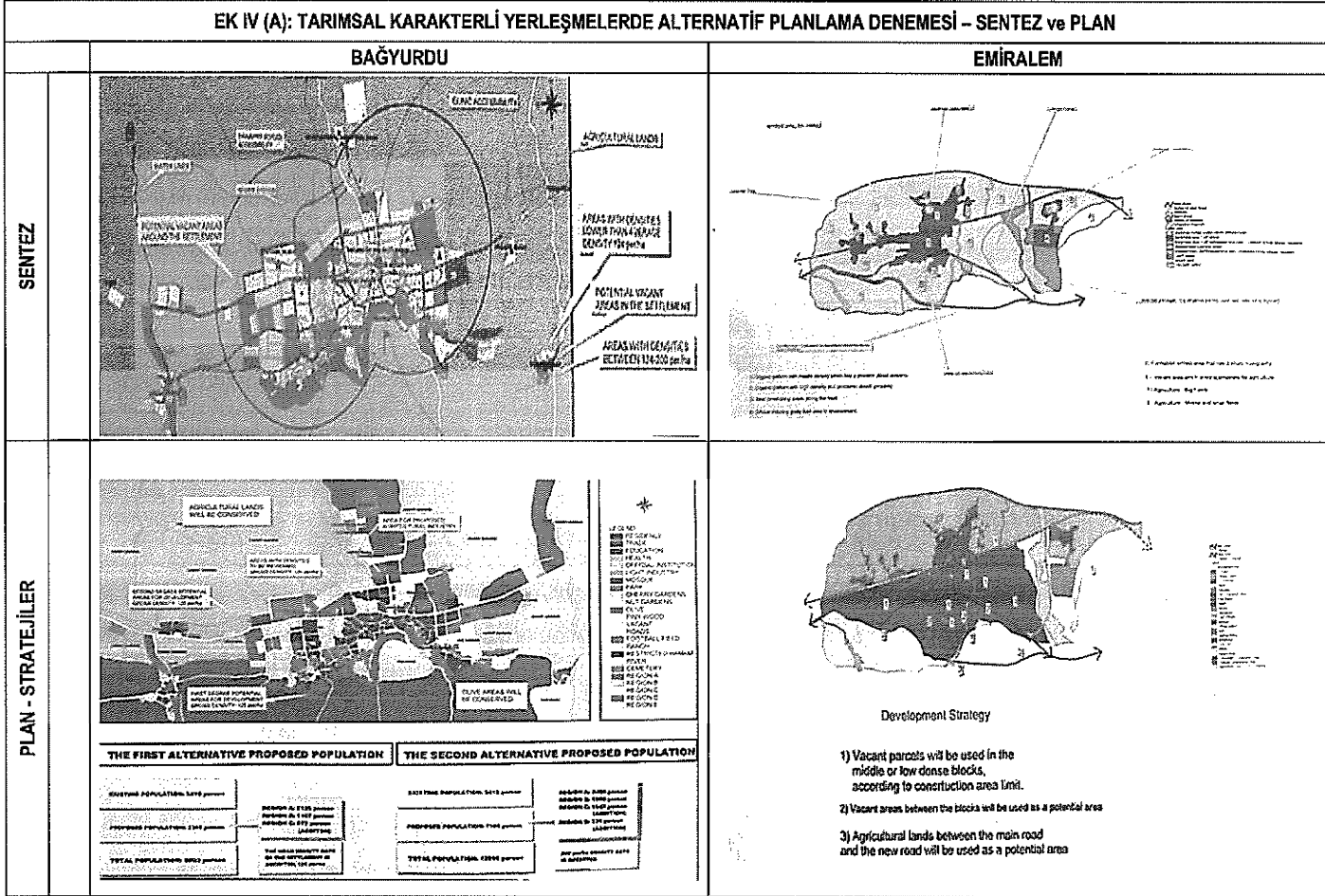
- ÜLKE-BÖLGESEL ÖLÇEKTE MAKRO PLANLAMANIN YOKLUĞU/
VAR OLANIN OLUMSUZ SONUÇLARI
- KIRSAL PLANLAMANIN YOKLUĞU

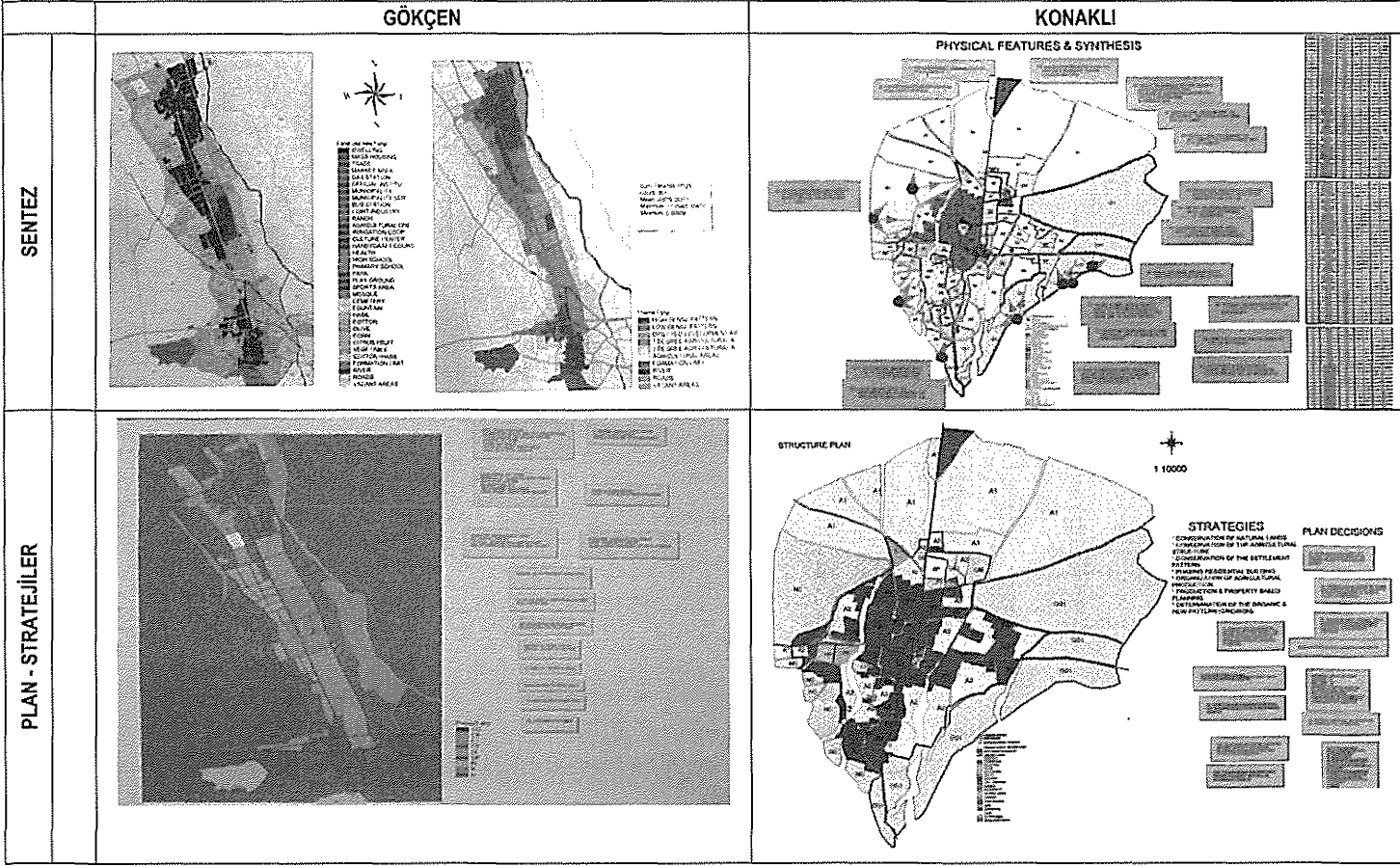
- KONTROL MEKANİZMALARININ EKSİKLİĞİ/YANLIŞ UYGULAMALAR
- HALK KATILIMININ VE TÜM YEREL AKTÖRLERİN KARAR VERME VE PLANLAMA SÜREÇLERİNDE OLMAYIŞLARI/OLDURULMAYIŞLARI
- PLANLAMA SÜRECİNDEKİ BELİRSİZLİK(NESNEDEKİ) VE DUYARSIZLIK(ÖZNE VE NESNEDEKİ)
- FARKLI KURUMLAR VE SERBEST PLANCILARIN BİRBİRİYLE UYUMSUZ PLANLAMA YAKLAŞIMLARI
- YÜRÜRLÜKTEKİ PLANLAMA KANUN VE YÖNETMELİKLERİNİN KAMU YARARI İLKESİYLE ÇELİŞMESİ
 - EĞİTİM VE UYGULAMANIN SERBEST PİYASA MEKANİZMASI İÇİNDE UYUMSUZLAŞMASI

EK IV (A): TARIMSAL KARAKTERLİ YERLEŞMELERDE ALTERNATİF PLANLAMA DENEMESİ - SENTEZ ve PLAN

EK IV (B): TARIMSAL KARAKTERLİ YERLEŞMELERDE ALTERNATİF PLANLAMA DENEMESİ – SENTEZ ve PLAN

TABLO 1. YERLEŞİMLERİN KARŞILAŞTIRMALIDARI, DEMOGRAFİK, SOSYO-EKONOMİK VE FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ				
ÖZELLİKLER	YERLEŞİMLER			
	BAGYURDU	EMIRALEM	GOKCEN	KONAKLI
İDARİ YAPI				
BELEDİYE OLUŞ TARİHİ	1923	1992	1958	1960
BELEDİYE ALANI	2930 hektar	6063 hektar	525 hektar	425 hektar
BEL. BAĞLI KÖY SAYISI	2	1	2	7
DEMOGRAFİK YAPI				
BELEDİYE NUFUSU - 97 Sayımı	5410	3287	2469	2245
SOSYO-EKONOMİK YAPI				
TEMEL EKONOMİK AKTİVİTELER	Tarım ve Hayvancılık	Tarım ve Hayvancılık	Tarım ve Hayvancılık	Tarım ve Hayvancılık
TEMEL TARIM ÜRÜNLERİ	Kıraz, şeftali, üzüm, zeytin	Çilek, tüm sebze-meyveler	Pamuk, mısır, hasıl	
SULAMA SİSTEMİNİN VARLIĞI	DSİ tarafından 1950-70'de yapılan olan arlızenen kuyular ve serler	DSİ tarafından sağlanmakta (ayrıca sulama kooperatifi var)	Sulama kısırları seğıiyor (belediye ve şahıslar)	tarafından sağlanmakta
TARIMDA ÜRETİM ORGANİZASYONU	Meyveler ticarata pazarlanmaktadır	Tarım kredi koop. ve özel girişim	Tarım kredi koop. ve özel girişim	Üniter şahıslarca pazarlanmakta
TARIMDA ÜRETİM ÖLÇEĞİ	Tarıflar	Bahçeler, tarlalar ve seralar	Tarıflar	Tarıflar ve konut bahçeleri
HAYVANCILIK TURU	İnek, koyun ve tavuk	İnek, koyun ve tavuk	İnek	İnek, koyun ve keçi
HAYVANCILIK ÖLÇEĞİ	Aile hayvancılığı, inek ve tavuk çiftlikleri	Aile hayvancılığı, ticari çiftlikler	Aile hayvancılığı ve ticari çiftlikler	Aile hayvancılığı
ENDÜSTRİYEL AKTİVİTE	Zeytinyağı fabrikası, teğ ocağı, gıda fabrikası, su dolum fabrikası, belediyece desteklenen el sanatları	DSİ beton boru fabrikası, zeytinyağı fabrikası	Yerleşime ve yakın çevresine yönelik hafif sanayi birimleri	hafif sanayi birimleri
PERAKENDE TİCARET - SERVİSLER	Yerle hizmet eden temel aktiviteler	Yerle hizmet eden temel aktiviteler	Yerle hizmet eden temel aktiviteler	
YEREL KÜLTÜREL AKTİVİTELER	Kıraz festivali, deve güreşleri festivali	Çilek festivali	-	Deve güreşleri festivali
FİZİKSEL YAPI (Mevcut Durum)				
TOPLAM YERLEŞİM ALANI	44,32 ha	357,13 ha	106,54 ha	81 ha
RESMİ KURUMLAR	0,39 ha	0,07 ha	3,1625 ha	0,186 ha
KONUT	33,43 ha	50,63 ha	56,5115 ha	25,685 ha
TİCARET	1,63 ha	0,75 ha	1,123 ha	0,76 ha
SAĞLIK	0,40 ha	0,09 ha	0,60 ha	0,194 ha
EGİTİM	1,58 ha	0,15 ha	3,3595 ha	0,726 ha
SOSYO-KÜLTÜREL	-	-	-	-
DİNİ	0,37 ha	0,54 ha	0,28 ha	0,107 ha
TARIMSAL	-	257,60 ha	-	19,574 ha
SANAYİ	0,13 ha	10,89 ha	-	1,243 ha
HAFİF SANAYİ	0,74 ha	0,10 ha	0,035 ha	-
PARK	0,27 ha	0,07 ha	2,4225 ha	-
SPOR	2,22 ha	1,60 ha	1,68 ha	0,829 ha
MEZARLIK	-	2,78 ha	2,33 ha	1,293 ha
TERMINAL	1,92 ha	-	1,424 ha	-
BENZİNLİK	0,17 ha	0,30 ha	0,658 ha	0,262 ha
DEPO	-	0,08 ha	-	-
TARIMSAL PAZARYERİ	1,06 ha	-	1,125 ha	-
DERE VE DEREYATAĞI	1,90 ha	19,92 ha	-	5,295 ha
TAŞIT YOLU	5,00 ha	21,50 ha	33,253 ha	17,58 ha
DEMİRYOLU	-	7,52 ha	-	-

TABLO 2. YERLEŞMELERİN KARŞILAŞTIRMALI PLANLAMA SÜREÇLERİ VE YÜRÜRLÜKTEKİ PLANLARININ ÖZELLİKLERİ

KONULAR	YERLEŞMELER			
	BAGYURDU	EMIRALEM	GOKÇEN	KONAKLI
ÖNCEKİ PLANLAR				
PLAN ONAMA TARİHİ	1983	1996	1980	1966
SERBEST PLANÇIKURUM	İLLER BANKASI	İLLER BANKASI	İLLER BANKASI	BİLİNİYOR
MEVCUT İMAR PLANI				
PLAN ONAMA TARİHİ	1993	1996	1991	1995
SERBEST PLANÇIKURUM	OKAN KARLI DAĞ	İLLER BANKASI	ŞENOL ERENŞOY	İLLER BANKASI
PL. SÜRECİNDE YAPILMIŞ ANALİZLER				
JEOLOJİK ETÜD	-	İLLER BANKASI TARAFINDAN	KULLANILDI, ANCAK BULUNAMIYOR	İLLER BANKASI TARAFINDAN
TOPRAK ANALİZİ	-	KOY HİZMETLERİ	-	-
MÜLAZİM ETÜDÜ	-	KARAYOLLARI VE TCDD	KULLANILDI, ANCAK BULUNAMIYOR	-
ELEKTRİK ALTYAPISI ETÜDÜ	-	TEDAŞ	KULLANILDI, ANCAK BULUNAMIYOR	-
SU İŞLERİ ETÜDÜ	-	DSİ	KULLANILDI, ANCAK BULUNAMIYOR	DSİ
MÜLKİYET DOKUSU ANALİZİ	-	BELEDİYE	-	BELEDİYE
SOSYAL VE EKONOMİK ANALİZ	-	PLAŒI TARAFINDAN	-	PLAŒI TARAFINDAN
ARAZİ KULLANIM DOKUSU	-	PLAŒI TARAFINDAN	KULLANILDI, ANCAK BULUNAMIYOR	PLAŒI TARAFINDAN
SİNA YÜKSEKLİKLERİ	-	PLAŒI TARAFINDAN	KULLANILDI, ANCAK BULUNAMIYOR	PLAŒI TARAFINDAN
SİNA TİPOLOJİSİ / YAPI TARZI	-	-	-	PLAŒI TARAFINDAN
SİNA KALİTESİ (DURUMU)	-	PLAŒI TARAFINDAN	-	-
FİZİKİ PLAN UYGULAMA AŞAMASI				
18. MADDE UYGULANMASI	UYGULANDI	UYGULAMA AŞAMASINDA	-	-
PLAN TADİLATI	03.09.1999'DA REVİZYONU YAPILDI	SERBEST PLANÇIYA YAPTIRILMIŞ	6 TADİLAT YAPILMIŞ	1 TADİLAT YAPILMIŞ
MEVCUT PLANIN ANALİZİ				
PLAN ONAMA YILINDAKİ NÜFUS	5.410 (Mevcut Plan)-5.225 (Önceki P.)	3.183	3.277	2.500
1997 NÜFUSU	5.410	3.287	2.469	2.245
PLANIN KAPASİTE NÜFUSU	43000 (Mevcut Plan)-33000 (Önceki P.)	4009 (Proje kapasite) - 6.500 (Kapasite)	32.534	5.200
MEVCUT YAPILMIŞ ÇEVRE	44,32 ha	65,07 ha	106,54 ha	81 ha
PLANDAKİ GELİŞME ALANLARI	128 ha	60,44 ha	329,8843 ha	28 ha
GELİŞME ALANLARININ MEVCUT KULLANIMI	TARIM ALANLARI VE BOŞ ALANLAR	TARIM ALANLARI VE BOŞ ALANLAR	TARIM ALANLARI VE BOŞ ALANLAR	TARIM, DOĞAL, ZEYTİNLİK, KONUT A.
PLANDA ÖNERİLEN ARAZİ KULLANIMLARI				
RESMİ KURUMLAR / SOSYO-KÜLTÜREL ALAN	0,77 ha / 0	4,81 ha / 0	5,15 ha / 0,32 ha	0,38 ha / 0
SAGLIK / EĞİTİM / DİNİ TESİS	1,07 ha / 3,53 ha / 0,52 ha	0,30 ha / 3,86 ha / 0,54 ha	3,85 ha / 7,63 ha / 0,28 ha	0,22 ha / 2,47 ha / 0,11 ha
KONUT / TİCARET	75 ha / 6,16 ha	81,63 ha / 1,35 ha	126,15 ha / 2,37 ha	42,74 ha / 1,47 ha
SANAYİ / HAFİF SANAYİ / KENTSEL ÇALIŞMA A.	0 / 8,45 ha / 2,80 ha	9,56 ha / 0,37 ha / 0	0 / 65 ha / 5,98 ha	5,43 ha / 1,35 ha / 0,36 ha
TARIMSAL ALAN	0	154,38 ha	70 ha	0
TERMİNAL / BENZİN İSTASYONU	0,45 ha / 0,18 ha	0,06 ha / 0,3 ha	1,42 ha / 0,66 ha	0,2 ha / 0
PAZAR ALANI / DEPO	2,62 ha / 0,48 ha	0,1 ha / 0	1,13 ha / 0	0 / 0
PARKLAR VE YEŞİL ALANLAR / SPOR ALANI	2,32 ha / 3,8 ha	6,54 ha / 2,63 ha	39,36 ha / 1,68 ha	3,88 ha / 0,56 ha
AÇAÇLANDIRILACAK ALAN	0,78 ha	3,67 ha	2,33 ha	0,47 ha
MEZARLIK	0,96 ha	0	0	0
DERE-DEREYATAĞI / SULAMA KANALLARI	90 ha / 0	19,92 ha / 4,13 ha	0 / 0	3,45 ha / 0
TAŞIT YOLLARI	113 ha	83,83 ha	66,55 ha	25 ha
DEMİRYOLU	0	7,52 ha	0	0

YENİ YÜZYILDA ORTA ÖLÇEKLİ KENTLERİN GELİŞME OLANAKLARI: KASTAMONU ÖRNEĞİ

Feral EKE, Nihan ÖZDEMİR, Çiğdem VAROL,
Z. Aslı GÜREL ÜÇER, M. Nazım ÖZER

I. GİRİŞ

Son yıllarda teknolojik gelişmeler ve özellikle iletişim teknolojilerindeki yeniliklerle, uluslararası mal, hizmet, sermaye ve bilgi akımları hızlanmış, yaşanan yoğunluk ulusal sınırların aşılmasına neden olmuştur. Küresel ekonomik süreç olarak tanımlanabilecek tüm bu gelişmelerle, endüstri toplumu yerini, tamamen yapısal farklılıklar gösteren bilgi toplumuna bırakmaktadır (Castells,1996). Bu yeni yapıyla birlikte, geri kalmış ülkeler/bölgeler küresel düzlemde birer aktör olarak yer alabilme şansını elde edebilmektedirler. Dünyadaki yeni büyüme odakları ile kentsel ve bölgesel kalkınma konusundaki başarı örneklerinin ortaya çıkışı bu yeni yapılanma ve tanımlamayla ilişkilendirilebilir. Literatürde üzerinde durulan 3. İtalya, Brezilya'daki Sinos Vadisi, vb. gibi örnekler farklı üretim örgütlenmesi yapılarıyla değişen dünya sistemine entegre olmayı başarabilmiş bölgelerden bazılarıdır.

Küreselleşme tek başına bir süreç değildir. Yerelleşme ve bölgeselleşme gibi siyasal ve ekonomik gruplandırmalar ile birlikte yeni bir dünya düzenini tanımlamaya çalışmaktadır. Değişik ölçeklerin rol aldığı ve bölgesel ekonomilerin önemini arttığı bu yapıda ön plana çıkan özellikler en önemlisi yerel ve küresel süreçler arasındaki sıkı etkileşimdir. Yerellikler küreselleşme süreci içinde yeniden keşfedilmekte, küresel ve yerel bu bağlamda içiçe geçmektedir (Robertson, 1994). Yerel kimliklerin; yerel kurumlar, girişimciler ve sivil toplum örgütleri ile güçlenmesi, küresel düzlemde yerel birimleri daha dinamik hale getirmektedir.

Ancak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, yerel birimlerin küresel yapılar ve süreçler karşısında harekete geçirilmesinde ve karakteristiklerinin ortaya çıkarılmasında ulus-devletin ve makro ekonomik politikaların önemi göz ardı edilemez (Eraydın, 1998; Park & Markusen, 1995; Schmitz, 1995). Bu açıdan ele alındığında, büyüme dinamikleri kapsamında iki eğilimden bahsedilmesi anlamlı olacaktır; yukarıdan aşağıya (top-down) ve aşağıdan yukarı (bottom-up) büyüme süreçleri.

Yukarıdan aşağıya büyüme süreci devletin teşvik tedbirleri, altyapı hizmetleri, bölgesel kalkınma planları ve izlenen farklı politikalarla seçilen bölgedeki gelişmelerin sağlanması gibi konuları içermektedir. Aşağıdan yukarı gelişim ise tarihsel rastlantısallıklar veya başlangıç avantajları gibi nedenlerle başlayan ve dinamik dışsal ekonomilerin etkisiyle veya dinamik sosyo-kültürel çevre etkileriyle gelişimin gerçekleşmesidir (Küçükler, 1998).

Tüm bu gelişmelerdeki ilgi odağını, küresel ve yerel ağların kesişme noktaları olarak tanımlanan ve hareketli dönüşümlere sahne olan kentler oluşturmaktadır. Artık sadece ülkeler değil, kentler birbirleriyle yarışmaya başlamıştır. Böyle bir ortamda elbette küresel ağların kesişme noktasındaki

Yeni Yüzyılda Orta Ölçekli Kentlerin Gelişme Olanakları: Kastamonu Örneği

küresel merkezler, üzerinde bilimsel çalışmaların çokça yapıldığı bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, sayıca çok daha fazla olan ve dolayısıyla ekonomiye etkilerinin gözardı edilemeyeceği, daha çok yerel ağların kesişme noktalarında bulunan, orta ölçekteki kentler de üzerinde önemle durulması gereken birimlerdir. Burada vurgulanması gereken nokta, bu tip kentlerin, uluslararasılaşma sürecine kendi iradesi ile katacağı yerel birtakım üstünlüklerinin, yerel bilgi ve kültürel birikimleri ile yöreye özgü faktörlerinin neler olabileceğini ortaya koymasındır.

Böylesine bir yarışma ortamında, ekonomik kalkınmanın sağlanması hedefi çevresel sürdürülebilirlik hedefi ile çelişmektedir. Burada üzerinde durulması gereken konu, bu kentlerdeki değişimin ve gelişimin; doğal kaynakların dengeli kullanımı, yatırımların ve teknolojik gelişmelerin sadece bugünün değil, geleceğin ihtiyaçları ile tutarlı hale getirilmesi hedefiyle sağlanabilmesidir (WCED, 1987).

VanGeenhuisen ve Nijkamp (1994)'ün tanımıyla sürdürülebilir kentler, süreklilik içinde değişimi sağlamak amacıyla sosyo-ekonomik çıkarların çevre ve enerji ile ilgili kaygılarla uyumlu hale getirildiği kentlerdir. Büyük kentlerin ekonomik gelişmede odak olmalarının ötesinde, doğal kaynakların başlıca tüketicileri ve kirlilik ve atıkların esas üreticileri oldukları göz önüne alındığında, sürdürülebilirlik konusunda orta ölçekli kentlerin avantajları büyük kentlere göre çok daha fazla olacaktır.

Bu çalışmada ortaya konmak istenen de, Kastamonu gibi orta büyüklükteki bir kentin yeni bölgesel gelişme yaklaşımlarını sürdürülebilirlik doğrultusunda, önümüzdeki yıllarda nasıl bir büyüme politikasıyla gerçekleştireceği, lokomotif sektörlerin neler olabileceği, yerel ekonomik kalkınmada hangi aktörlerin etkin olacağı sorularına cevap aramaktır. Bildirinin ilk bölümünde, çalışmanın yöntemiyle ilgili bilgi verilecek ardından Kastamonu ilinin özellikleri tanıtılacaktır. Son bölümde ise Kastamonu üzerine geliştirilen senaryolara değinilecek ve bölge için en gerçekçi olabileceği düşünülen turizm senaryosu detayda incelenecektir.

II. YÖNTEM

Kastamonu ili, Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 3. Sınıf Planlama Projesi konusu olarak seçilmiş, 32 öğrenci ve 7 öğretim elemanı, 1999-2000 öğretim yılı, güz ve bahar dönemlerinde Kastamonu ilinin yerinde araştırılmasını da kapsayan bir çalışma yürütmüşlerdir.

Çalışmanın birinci aşaması, ülkesel ve yerel düzeyde,

- Çeşitli kurum ve kuruluşlardan elde edilen istatistik raporlarının ve haritaların incelenmesi,
- Yerel yöneticiler ve yerel halk ile yapılan görüşmeler,
- Yerleşmenin arazi kullanım haritasının hazırlanması

yoluyla toplanan verilerin değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Bu veriler şu alt başlıklarda gruplandırılmıştır:

1. Kastamonu ilinin fiziksel, ekonomik ve sosyal özellikleriyle ülke ve bölgesi içindeki konumu.
2. İlin doğal yapısı ve topografik özellikleri.
3. İlin sosyal ve demografik yapısı.
4. İlin ekonomik yapısı, boyutları ve öncelikli sektörler.

5. Kentsel mekanın analizi, arazi kullanımı

- Konut alanları
- Merkezi İş Alanı
- Sanayi ve küçük sanatlar alanları
- Turizm alanları
- Arazi sahipliği

6. Sosyal ve teknik altyapı ve yöredeki kamu yatırımları

7. Bölgenin tarihi ve çevresel değerleri

8. Yasal çerçeve ve yürürlükteki İmar Planları

Araştırmanın bu ilk bölümünün amacı, proje alanının fiziksel ve sosyo-ekonomik profilini çizmek ve olası gelişme senaryolarının oluşumuna veri tabanı oluşturmaktır.

Çalışmanın ikinci aşamasında ise elde edilen bu verilerin ışığında genelde Kastamonu ili, özelde de Kastamonu kenti için olası gelişim senaryoları üretilmiş ve bu senaryolar tüm ili kapsayan 1/100.000 ölçekli bölgesel gelişme projeleri ve Kastamonu kenti için hazırlanan 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planları ile desteklenmiştir. İleride detaylı bir şekilde açıklanacağı üzere bu gelişim senaryoları:

1. Sanayiye dayalı kalkınma
 2. Uluslararası hizmet merkezi
 3. Tarıma dayalı kalkınma
 4. Tarihi ve doğal değerlere dayalı turizm odaklı kalkınma
- olarak belirlenmiştir.

III. KASTAMONU İLİ HAKKINDA BİLGİLER

Kastamonu ili Karadeniz Bölgesi'nin Batı Karadeniz Bölümü'nde yer almaktadır. İl doğusunda Sinop, batısında Karabük, güneyinde Çankırı, kuzeybatısında Bartın ve güneydoğusunda Çorum illeri ile çevrilidir.

Yüzölçümü 13699 km² olan Kastamonu ili, biri merkez ilçe olmak üzere 20 ilçe, 4 bucak ve 1069 köyden oluşmaktadır. DPT'nin 1982 yılında yaptığı 'Türkiye'de Yerleşim Merkezlerinin Kademelenmesi' çalışmasına göre Kastamonu merkez ilçesi 4. kademe bir merkezdir.

İl topraklarının %74.6lık bölümünü dağlar oluşturmaktadır, en önemli yükseltiler Küre Dağları ile Ilgaz (2565m) Dağıdır. %56.8i orman alanı olan il topraklarının, yalnız %25.2sinde tarımsal üretim yapılmaktadır. Gökırmak ve Devrez Çayı ilin en önemli akarsularıdır. İlin Çatalzeytinden Kerempe Burnuna kadar uzanan kıyılarının uzunluğu 135 km.'dir. Ormanların geniş alan kaplaması, topografik eşiklerin çokluğu kentsel ve kırsal yerleşmelerin tarımsal nitelikli ve düşük eğimli alanlarda oluşmasına neden olmuştur. Kastamonu ili I. Derece deprem alanında olup Kuzey Anadolu Fay Hattı ile Daday-Taşköprü Deprem Hattının etkisindedir.

Kastamonu ilinin ulaşım imkanları oldukça kısıtlıdır. Demiryolu bağlantısı olmayan Kastamonu ilinde Çankırı-Kastamonu-İnebolu demiryolu etüd projesi devam etmektedir.

Yeni Yüzyılda Orta Ölçekli Kentlerin Gelişme Olanakları: Kastamonu Örneği

6 ilçesi kıyı şeridinde olan Kastamonu ilinde deniz ulaşımından yararlanılmamaktadır. Kastamonu ilinin tek limanı olan İnebolu Limanı ithalat ve ihracat amaçlı kullanılan bir yük limanıdır ve yolcu gemilerinin yaşayabileceği nitelikte olmaması nedeniyle yolcu taşımacılığında kullanılmamaktadır. Genişletme ve kapasite artırma çalışmaları devam eden Limana daha büyük yük gemilerinin ve yolcu gemilerinin yaşaması mümkün olacaktır.

Kastamonu kent merkezine 7 km uzaklıkta yer alan havaalanında pist uzunluğu ancak stol tipi küçük uçakların inişine uygundur. Terminal binası mevcut olan havaalanının konvansiyonel boyutlara dönüştürülmesi için çalışmalar devam etmektedir, günümüzde havaalanında yolcu ve yük taşımacılığı yapılamamaktadır.

Kastamonu ili, bölgede demiryolunun olmaması, havayolu ve denizyolu ile ulaşımın yapılamaması nedenleriyle, diğer bölgelere sadece karayolu ile bağlanmıştır, ancak bölgenin karakteristik topografyası ve bol yağışlı iklim koşulları karayolu ile ulaşımı da güçleştirmektedir.

Kastamonu'yu diğer bölgelere bağlayan en önemli karayolları; Kastamonu'yu İstanbul'a bağlayan Kastamonu-Karabük, Ankara'ya bağlayan Kastamonu-Çankırı, Samsun'a bağlayan Kastamonu-Sinop ve Karadeniz'e bağlayan Kastamonu-İnebolu karayollarıdır. Ayrıca Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'yu İstanbul'a bağlayan E80 karayolu Kastamonu'nun Tosya ilçesinden geçmektedir.

1997 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre Kastamonu il nüfusu 363700'dür. Kastamonu ilinde sayım yıllarına göre (1960-1997) nüfus değişimlerine bakıldığında, genel olarak kentsel alanda nüfusun arttığı, kırsal alanda ise azaldığı görülmektedir. Kastamonu da yıllık nüfus artış hızına bakıldığında nüfusunun düştüğü görülmektedir, bu açıdan çevre illerde de durum aynıdır. Kastamonu ilinin kentleşme durumu (%46) Türkiye'nin (%65) çok altındadır.

Kastamonu ili kentsel alanındaki nüfus artış indeksi, Türkiye nüfus artış indeksinin çok gerisinde kalmıştır. İlçe merkezlerinin nüfus gelişimlerine bakıldığında, yalnızca Tosya (18528), Taşköprü (15641) ve İnebolu (8974) ilçelerinin nüfusunun 10000 civarında olması, diğer ilçe merkezlerinin ihtisaslaşmış ve kentsel merkezler değil idari merkezler olduğunu göstermektedir.

Kastamonu kırsal nüfusundaki azalma Türkiye kırsal nüfusundaki azalmadan daha fazladır. Köylerin %90'ının nüfusu 500ün altındadır ve köyler ekilebilir alanların da kısıtlı olması nedeniyle göç vermektedir, kentsel alanda kentleşme ile artan istihdam olanakları da göçü hızlandırmaktadır.

Kastamonu, dışa en çok göç veren illerden biridir, ulaşımın güç olmasının yanı sıra, sanayileşmemiş olması ve sulanabilir arazinin azlığı işsizliğe neden olmuş bu da dışa göçü artırmıştır. Kastamonu ilinin yaşadığı hızlı dışa göç, Kastamonu'nun çevresindeki illerde de benzer nitelikte yaşanmaktadır. Kastamonu'dan göç alan kentler İstanbul, Ankara, Zonguldak ve Kocaeli gibi büyük ve sanayileşmiş kentlerdir, bu durum göç olgusunun temel nedeninin istihdam sorunu olduğu tezini güçlendirmektedir.

Kastamonu ilinde cinsiyete göre nüfusun yapısı da dışa göçü destekler niteliktedir. Türkiye geneline göre Kastamonu ilinde kadın nüfusun erkek nüfusundan fazla olması, erkeklerin iş bulma ve çalışma için dışarıda olduklarını göstermektedir.

Nüfusunun %65'i kırsal alanda yaşayan Kastamonu ilinde -orman ve tarım ürünlerine dayalı-tarım ağırlıklı bir ekonomik yapı mevcuttur. 1997 yılı verilerine göre il genelinde nüfusun %77.66'sı tarımda, %4.97'si sanayide, %17.37'si hizmetler sektöründe çalışmaktadır. Türkiye genelinde ise nüfusun %13'ü tarımda, %29'u sanayide ve %58'i hizmetlerde çalışmaktadır.

Tarım alanlarının yalnız %11'i sulanan ilde tahıllar ve endüstri bitkileri (şekerpancarı) tarımsal üretimin büyük bölümünü oluşturmaktadır.

İlde yeterli sermaye birikimi olmaması, hammadde ve pazara uzak olması, ulaşım zorlukları gibi nedenlerle sanayi yavaş gelişmektedir. Kastamonu ili sanayileşmenin özendirilmesi için yatırımcılara kolaylıklar sağlamak amacıyla 1995 yılında I. Derecede kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınmıştır. Kastamonu ilinde yapılması planlanan 100 ha.'lık Organize Sanayi Bölgesinin (Tosya- Samsun karayolu 13. km) yerseçim çalışmaları tamamlanmıştır.

Gelişme açısından olumsuz olarak değerlendirilebilecek bu mevcut duruma karşın Kastamonu ili tarihi ve doğal değer ve kaynakları açısından oldukça zengindir. İlk yerleşimin Paleolitik döneme dayandığı Kastamonu'da Gaslar, Persler, Makedonlar, Pontuslar, Romalılar ve Bizanslılar hakimiyet kurmuşlardır. 1074 yılında Türklerin eline geçen Kastamonu 1481 yılında Anadolu Eyaletine bağlı bir sancak merkezi olmuştur. Antik çağlardan günümüze kadar pek çok devletin kuruluş ve çöküşünü yaşamış Kastamonu ili sınırları içinde çok sayıda kentsel ve arkeolojik sit ile 514 adet tescilli yapı bulunmaktadır. Kastamonu Kalesi, saat kulesi, Kastamonu Müzesi ve kaya mezarlarının yanısıra çok sayıda cami, külliye, türbe, medrese, han, köprü, şifahane, kervansaray, hamam, şadırvan ve çeşme ilin önemli tarihsel değerleridir.

Kış sporları olanakları ile zengin flora ve faunanın olduğu Ilgaz Dağı Milli Parkı, Küre Dağları Milli Parkı, doğal güzelliklerin ve dağlık yerleşmelerin olduğu yaylaları, bozulmamış bitki örtüsüne sahip ormanları, doğal kumsalların yer aldığı ormanla bütünleşmiş 135 km'lik kıyı şeridi, dünyanın dördüncü büyük mağarası olan Ilgarini Mağarası ve özellikle yırtıcı kuşlar için önemli bir kuluçka bölgesi olan Ilgaz Dağları Kuş Alanı ilin önemli çevresel değerleridir.

Yeterli tanıtımının yapılmadığı Kastamonu ili Türkiye'nin turistik tur güzergahları içinde yer almamaktadır. Bir çok turizm türü için olanaklar sağlayan Kastamonu ilinde turizm altyapısı yetersizdir.

Topografik eşiklerin fazlalığı, ulaşım imkanlarının kısıtlılığı ve ulaşımın zorluğu, istihdam yaratacak faaliyetlerin azlığı ve dışa göçün yoğunluğu gibi olumsuzlukları yaşayan Kastamonu ili; tarihi, kültürel ve doğal değerleri ile ülkemizin en zengin illerinden biridir ve önemli bir turizm potansiyeline sahiptir.

IV. KASTAMONU İLİ ALT BÖLGE (KİAB) GELİŞİM SENARYOLARI

Daha önceden belirtildiği üzere Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 3. sınıf proje atölyesinde yapılan Kastamonu İli çalışmalarında İle ait ön veriler toplandıktan sonra geleceğe dönük olarak, dünya düzenini yeniden şekillendirmekte olan küreselleşme güçleriyle Kastamonu kentinin nasıl uzlaşacağı, bu düzen içerisinde Kastamonu'nun nasıl bir kimlik, vizyon kazanacağı sorularına yanıt bulmak için dört farklı senaryo alternatifi Öğretim Üyeleri tarafından geliştirilmiştir.

Senaryo 1. Kastamonu'nun uluslararası bir merkez olarak gelişmesi: Bu senaryo Karadeniz Ekonomik İşbirliği çerçevesinde (KEİ), üye ülkelerde pilot bölgeler seçilmesi, pilot bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınmalarının sağlanması, ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi ve bir çoğu AB'ye aday olan bu ülkelerle Türkiye'nin AB'ye olan entegrasyonunun hızlandırılması savını temel almaktadır. Kastamonu K.E.İ. bünyesinde pilot bölge olarak seçilecek ve Kastamonu Kenti tarihsel geçmişinin getirdiği birikimler ve yeni yatırımlarla **uluslararası nitelikte, bölgenin hizmet ihtiyacının karşılandığı bölgesel bir merkez** olacaktır.

Senaryo 2. Kastamonu'nun bir sanayi merkezi olarak gelişmesi: Batı Karadeniz Bölgesinde yoğunlaşan demir-çelik türü ağır sanayilerin bulunduğu dikkate alınarak KIAB doğal kaynaklarının ve yerel ekonomik faaliyetlerinin birlikte değerlendirilip, sanayi sektörü ön plana çıkarılarak, ekonomik, sosyal ve fiziksel açıdan gelişimini sağlamak, bölgeyi kalifiye işgücü yetiştiren bir

Yeni Yüzyılda Orta Ölçekli Kentlerin Gelişme Olanakları: Kastamonu Örneği

merkez haline getirmek projenin temel amacı olarak kabul edilmiştir. Bu senaryo doğrultusunda Kastamonu Kenti çevresel değerlerini koruyabilen ve bunları kullanabilen bir sanayi kenti olarak planlanacaktır.

Senaryo 3. Kastamonu ilinde kırsal kalkınma yofuyla gelişme: KİAB'ın bugünkü gelişme eğilimlerinin devam edeceği varsayımından hareketle kırsal kalkınma senaryosu oluşturulmuştur. Bu senaryo gereği olarak kır ve kentin birbirlerini tamamlayıcı ve dengeleyici hale getirilmesi için koruma - kullanma dengesi içinde sürdürülebilir kırsal kalkınmanın sağlanması amaçlanmıştır.

Senaryo 4. Kastamonu Turizm ağırlıklı gelişme: Bu senaryoda KİAB'ın sahip olduğu doğal kaynakların ve yerel kültürel kimlik potansiyelinin kullanılarak gelişmesi savı irdelenmiştir. Bu çerçevede Kastamonu Kenti odak kent olarak yer alacaktır.

Kastamonu kentinin ilke ve bölge içindeki konumu, tarihçesi, doğal ve kültürel özellikleri, ekonomisi ve kent mekanının gelişimi gibi değerleri incelendiğinde turizm senaryosunun en geçerli ve uygulanabilir yaklaşımları sergilediği görülmektedir.

IV.1. Turizm Senaryosu Bağlamında Kastamonu Kenti İçin Üretilebilecek Stratejiler

Bu senaryoda kültürel ve doğal kaynakların, koruma - kullanma dengesi içerisinde etkin kullanılarak, Kastamonu ilinin sosyal ve ekonomik yönden kalkınması için turizm ve eğitim ağırlıklı hizmetler sektörünün geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Kastamonu kenti turizm gelişme senaryosu için önerilecek stratejik kararlar şunlardır:

Bölgesel Gelişmeye İlişkin Makro Stratejiler

1. KİAB'ın ulusal ve uluslararası ilişkilerini sağlayıcı çeşitli ulaşım alternatifleri (deniz, demiryolu ve hava limanları) ve iletişimi güçlendirilmelidir.

(Bölge içinde İnebolu'da limanın ve Kastamonu Kentindeki havalimanının geliştirilmesi ile Cide yat limanının kurularak yerleşmeler arası karayolu ve demiryolu ulaşım bağlantısının güçlendirilmesi) (Ulaşım alternatifleri ile iletişiminin güçlendirilmesi)

2. KİAB doğal, kültürel ve çevresel değerlerin korunması ve geliştirilmesi, ekonomik ve demografik gelişmeler sonucunda mekansal yapılanmaların bu zenginliği yok etmemesi Kastamonu'nun gelecekteki gelişmesi açısından önemlidir. (Doğal - kültürel mirasın korunması)

3. KİAB bölgesinin ekolojik yönden korunması ve yüksek bir yaşam kalitesi gözlenen yerleşmeler düzeyine erişmesi bu kentsel merkezlerde sağlanacak sosyo-ekonomik ve teknik alt yapı olanakları ile bağımlıdır. Bu amaçla seçilmiş merkezlerde eksik kentsel donatıları tamamlanmalıdır. (Kentsel yaşam kalitesi yüksek mekanlar yaratılması)

4. KİAB kendi iç dinamikleri ile tarihi, arkeolojik, turizm, üniversite ve tarım sektörlerinde yoğunlaştığından bu dinamikler geliştirilmelidir.

(Bu bağlamda KİAB'ın 2020 yılı planlama nüfusu 270 000 kişi olarak tahmin edilmektedir. KİAB, kıyı [Cide, Abana, İnebolu, Çatalzeytin yerleşmeleri] ve iç bölgelerde [kent merkezi, Küre, Pınarbaşı, Araç yerleşmelerinde] kültür, kış, doğa-yayla, çiftlik ve kongre turizm türlerinde gelişmeler planlanmaktadır) (Turizm ve Üniversite Ağırlıklı Hizmetler Sektörünün Geliştirilmesi)

Kastamonu Kentinin Gelişmesine İlişkin Mikro Stratejiler

Ulaşım - Altyapı

- KİAB'ın dışa açılım kapısı olarak Kastamonu Kenti'nin ülke ve bölge içerisinde İnebolu limanı, havaalanı bağlantıları (özellikle raylı toplu taşıma hatlarıyla) güçlendirilmeli ve gerekli iletişim altyapı sistemleri oluşturulmalıdır.
- Kastamonu Kenti'nin global dünya düzeni içerisinde yer alabilmesi için ulaşım, haberleşme, bilişim, teknoloji ve enerji yatırımları tamamlanmalıdır.

Hizmetler sektörü

- Kastamonu Kenti'nde kent turizmi, eko-turizm, günübirlik, kamping, kültür turizmi ve üniversite alanları ile 135 000 kişiyi barındıracak kentsel gelişimi tasarlanmalıdır.
- 24 Ağustos (Şapka İnkılabı) Üniversitesi kurularak kent in sosyal ve kültürel yaşamıyla bütünleştirilmelidir.
- Turizm sektörünün çeşitlenmesini sağlamak ve yörenin çeşitli mevsimlerde kullanımını amaçlayan kongre turizmi tesislerinin inşaatı teşvik edilmelidir.
- Kastamonu ve yakın çevresinde (Sinop, İnebolu, Safranbolu vb) turizm potansiyelinin bütüncül şekilde değerlendirilmesi için tur güzergah ve programları desteklenmelidir.

Doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi

- Halen kısıtlı bir kapasiteye sahip Ilgaz Milli Parkı ve kayak merkezi uluslararası ve ulusal düzeyde hizmet vermek üzere geliştirilmeli ve tanıtılmalıdır.
- Kentlerin gelişmesinde doğal kaynaklar en önemli eşikler olarak ortaya çıkmaktadır. Barajlar, göletler ve akarsu havzaları kentin gelecekteki en önemli ekolojik aksları olarak düşünülmalıdır.

(Karaçomak baraj gölü ile kent in doğusu ve batısındaki orman alanları zengin florayı içinde barındırmaktadır. Bu nedenle bu tür alanlar da özel bir planlama çalışmasıyla ele alınmalı, koruma ve kullanma dengesi sağlanarak turizm ve rekreasyonel kullanıma açılmalıdır.)

- Su havzaları, tarım alanları saptanarak kentsel yerleşmeye açılmamalı, kaçak yapılaşma önlenerek, bu alanlar korunmalıdır.
- Karaçomak dere bandında halka açık ve turizme yönelik (yaya yolları, koşu parkurları, eğlence mekanları vs.) rekreatif aktivitelere olanak tanınmalıdır.

Taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesi

- Kastamonu kalesi ve yakın çevresinde bulunan arkeolojik sit alanları, kentsel bölgeye yönelik bir "Açık Hava Müzesi ve Arkeolojik Park" olarak değerlendirilerek kültür ve turizm gelişiminde önemli girdi oluşturması sağlanmalıdır.
- MIA'nın kentsel sit alanı içerisinde tarihi ticaret ve turizm merkezi olarak gelişimi sağlanmalıdır.

Yeni Yüzyılda Orta Ölçekli Kentlerin Gelişme Olanakları: Kastamonu Örneği

- Kale ve çevresindeki geleneksel doku, sivil mimari özellikleri koruma amaçlı imar planlarıyla kent kimliğine özgünlük ve farklılık katarak kent yaşamıyla bütünleşecek şekilde değerlendirilmelidir.
- Kastamonu'nun önemli kimlik belirleyicileri olan peyzajı, röperleri (Kale, Saat Kulesi, Şehitler Anıtı, Hükümet Konağı ve meydanı, Nasrullah Camii ve çevresi) ve silueti dinamik koruma prensipleriyle korunmalıdır.

Kentsel Mekanın Düzenlenmesi

- Bölgeye hitap edecek spor, kültür, ticaret, rekreasyon, eğitim hizmetleri kullanım alanlarında donatı ve ulaşım sistemlerinin standart ve kalitesi geliştirilmelidir.
- Yeni yerleşme alanları için üretilecek arsalarda toplu girişimciler özendirilerek daha olumlu mekan karakterleri yaratılmalıdır.
- Kastamonu Kenti içerisinde yaşayan insanların görüş, fikir, politika ve tavırlarıyla kent yönetimine katılımlarıyla o mekanın benimsenmesi, sahiplenmesi sağlanmalıdır.
- Kent mevcut dokusunda iyileştirmeye dönük stratejilerin yanında gelişim, kenti yıkmadan ekleyerek tasarlanmalıdır. Böylece özgün kültürel değerlerin korunması yanısıra mekanın yaşam biçimi, anlamını korunmuş olarak kentin kimliğini zenginleştiren, onunla bütünleşecek biçimde kentin varolan dokusuna eklenecektir.
- Kullanıcıların birbirleriyle ve turistlerle sosyal iletişiminin kurulması ve kentle bütünleşmesi sağlanmalı, kısaca kent yaşamını paylaşabileceği açık mekanlar (meydanlar, parklar, yaya bölgeleri ...) planlamalı etkinlikler (şenlikler, panayırılar, festivaller...) organize edilmelidir.
- Mekanı tanımlayabilecek imgelerin kent planlama ve kentsel tasarım çalışmalarında korunması ve kullanılması sağlanmalıdır.

V. SONUÇ

Avrupa kıtasının geleneksel yerleşme biçimi olan orta büyüklükteki kentler, sürdürülebilirlik amaçlarına erişmede büyük kentlere göreceli olarak daha büyük potansiyele sahiptir. Doğal kaynaklarının tükenmemiş ve kirlilik sınırlarının aşılmamış olması orta büyüklükteki kentlerde yüksek bir yaşam kalitesinin sağlanması için önemli avantajlardır.

Bu tür bir potansiyel yerel özelliklerini kaybetmemiş ve sosyal yapısı bozulmamış, dayanışma geleneği ve göreneğini hala taşıyan bir toplum yapısı ile birleştiğinde orta büyüklükteki kentler dünya kentleri sisteminin oluşturduğu ekonomik düzende bile yerel özellikleri ile kendine özgü bir iddia sergileyebilecektir.

Ülkemizde kentsel yerleşme düzeninde orta büyüklükteki kentlerin geliştirilmesini vurgulayan politikalar kabul görmüş ve uzun bir zaman diliminde vurgulanmıştır. Bu tür kentlere bir örnek teşkil edebilecek Kastamonu kentinde ön incelemede çarpıcı bir biçimde ortaya çıkan kısıtlamalar, (ulaşım zorlukları, topografik eşikler) geniş orman alanları ve imar haklarının kısıtlandığı kentsel sit alanlarının aslında uygun koşullarla ele alındığı takdirde belli gelişme potansiyeli oluşturduğu iddia edilebilir.

Kastamonu kentinin bir turizm merkezi olarak gelişme senaryosunda getirilen önerilerde kaçınılmaz olarak merkezi ve yerel yönetimlere düşen görev gelişmeye ivme kazandıracak altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesidir.

Ancak bu yatırımların yanı sıra merkezi ve yerel yönetimlerin diğer bir görevi yeni girişimcileri yönlendirici özel sektör yatırımlarını özendirici bir programın hazırlanıp uygulanmasıdır. Herhangi bir gelişmenin gelişme sürecinde özellikle turizm sektörü ağırlıklı bir gelişme sürecinde kritik noktalardan biri toplum yapısının bu tür faaliyetleri kabul etme yatkınlığı ve yerel yöneticilerin sergileyeceği davranış biçimleridir.

İşte Kastamonu kentinin içe dönük yapısı bu bağlamda olumsuz bir nitelik olarak değil, bilakis Türk misafirperverliğini sürdüren ve modern toplumun materyalistik yozlaşmasına fazlaca kapılmamış olma özellikleriyle öne çıkmaktadır. Yerel yöneticiler özellikle Valilik tarihsel ve doğal mirasın korunup yaşatılması için yoğun bir çaba içindedir.

Kentteki tarihsel dokunun korunması için birçok tescilli yapı restore edilerek kentin gündelik ve kültürel yaşantısında yerlerini almıştır. Sirkeli Konağı (otel restoran işlevi), 75. Yıl Evi (müze işlevi), Konyalı Konağı (Yerel gündem mahalle evi), Liva Paşa Konağı (Etnografya müzesi), Vakıf Konağı (Vakıf merkezi) bunlardan bazılarıdır. Sepetçioğlu Konağı (otel restoran işlevi), Eflanili Konağı (sanat galerisi), Tahir Efendi Konağı, Yücebıyıklar Konağı (Folklor ve araştırma Merkezi), Tarihi Saray Hamamı (tanıtım ve turizm evi), Kırkodalı Konağı (Kültür ve sanat Merkezi) gibi mimari değerler de restore edilerek kentli ve turizmin hizmetine sunulmak üzere çalışmalar sürdürülmektedir (Ekinci,2000).

Kastamonu'da yerel yöneticilerin özellikle Vali Sn. Enis Yeter'in bulunduğu çevrenin mimari dokusuna, tarihsel geçmişine duyarlı bir idareci olması, kentlileri de istekli bir çaba içerisine sokmuştur. Kent halkı Yerel Gündem 21 ile ilişkili faaliyet, söyleşi ve kurslara yoğun ilgi göstermektedir. Kentsel ve tarihi değerlere sahip çıkma istemi Kastamonu'da bu girişimlerle de kısıtlı kalmamıştır. İl Özel İdaresine bağlı olarak kurulan röleve- restorasyon teknik bürosu hem ücretsiz olarak vatandaşlara hem de kamunun koruma projelerine yardımcı olmaktadır. Büroya bağlı yapı ustaları birimi bu olumlu sürecin devamını sağlayıcı eğitim boyutunu harekete geçirmiştir.

Kastamonu ilindeki tüm anıtsal ve eski mimari örneklerinin envanter çalışmasının bir bilgi bankası şeklinde oluşturulması, eski binaların cephelerine koruma altında olduklarını belirten levhaların asılması, bu çalışmaların ve çabaların kalıcılığını sağlayabilir.

Ayrıca Valilik kanalıyla her ilçede bir konağın kaymakamlıkça kurtarılması, köy turizmi kampanyasının başlatılması, el dokuması ve ahşap oymacılığı kurslarının yaygınlaştırılması ile halka öncülük yapmaktadır. Avrupa Konseyi'nin 50. Yıldönümü kutlamaları kapsamında oluşturulan Avrupa Tarihi Kentler Birliği paralelinde Türkiye'de kurulan birlik, buradaki ilk toplantısından sonra ikinci toplantısına "Kültürel Değerlerin korunmasında yerel yönetimlerin rolü ve sorumluluğu Sempozyumu Haziran 2000 tarihinde Kastamonu'da toplanmış ve Kastamonu bildirgesi yayınlanmıştır.

Çevre İl Valilerinin katıldığı bildirmede kültürel çevrenin korunması ve yaşatılmasının toplumsal aydınlanmayı güçlendireceği, korumanın dağınık değil, topluca ve öncelikler planlaması kapsamında, kent değil havza ölçeğinde yapılması gerekliliği, kültürel mirasın gelişmeyi engelleyici değil, esin kaynağı ve ön koşulu olduğu kabul edilmiştir.

Kastamonu kentinin tek başına değil, Safranbolu-Kastamonu-Sinop turizm bütünleşmesi, tur ve turizm faaliyetlerinin bu üç yörede bütünleşik biçimde düşünülmesi ve eylem programlarının aynı kültür ve çevre coğrafyası içindeki komşu kentleri de kapsayacak biçimde hazırlanması gerekmektedir.

Bu tür bir planlama ile kültürel mirasın korunması, değişimi engelleyen değil, değişimin esin kaynağı olacaktır. Tarihsel ve kültürel miras esas itibarıyla binlerce yıllık uygarlık tarihindeki

Yeni Yüzyılda Orta Ölçekli Kentlerin Gelişme Olanakları: Kastamonu Örneği

gelişme ve ileriye dönük bir değişimi belgelediğine göre, yararlı bir gelişme değişiminde koruma bir önkoşul olacaktır.

Bildirinin başlangıcında belirtildiği gibi küreselleşme süreci yerel özelliklerin öne çıkmasını ve gelişmeyi yönlendirici öğeler olarak etkin olmasını getirmektedir. Yerel kurumlar, yerel girişimciler, sivil toplum örgütleri özetle yerel dinamikler gelişmeyi yönlendirici aktörlerdir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde makro stratejilerin önemi göz ardı edilemez. Özellikle orta ölçekli kentlerde yerel insiyatifleri tetikleyecek genel politikalar, yatırımlar ve teşvikler gereklidir. Yine de, önerilecek çözümler, modeller ve stratejiler her yerelin özelliklerine göre değişkenlik gösterecektir.

Bu bağlamda detaylı olarak tartıştığımız üzere, Kastamonu kenti için turizm, tarihi ve kültürel çevre korumasının bir nedeni değil, verimli bir sonucu olarak gündeme gelecektir. Kastamonu ve çevre illerin çoğunun küreselleşme süreci karşısında belki de tek şansı bu değerler ve bu değerlerin korunarak kullanılmasıdır.

Kaynakça

Castells, M. (1996) *The Information Age, Economy, Society and Culture, Vol 1: The Rise of the Network Society*, Blackwell, UK.

Ekinci, O., (2000), "Kastamonu Bildirgesi", *Mimarlık Dergisi* 294, Mimarlar Odası Yayını, Ankara, s.55.

Eraydın, A. (1998) "Yeni Sanayi Odaklarının Ortaya Çıkmasında Kamunun Düzenleme ve Destekleme Biçimlerinin Katkısı", "Türkiye'deki Yeni Gelişme Odakları: Gaziantep ve Denizli" toplantısında sunulan rapor, DPT, Ankara.

Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü (2000), *Kastamonu İli Altı Bölge Araştırma Raporu*, ŞBP 361 Şehircilik Projesi (Basılmamış Rapor), Ankara.

Küçükler, C. (ed.) (1998) *Anadolu'da Hızla Sanayileşen Kentler: Denizli Örneği*, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara.

Park, S. O. Markusen, A. (1995) 'Generalizing New Industrial Districts – A Theoretical Agenda and an Application from a NonWestern Economy', *Environment and Planning A*, Vol:27 (1), 81-104.

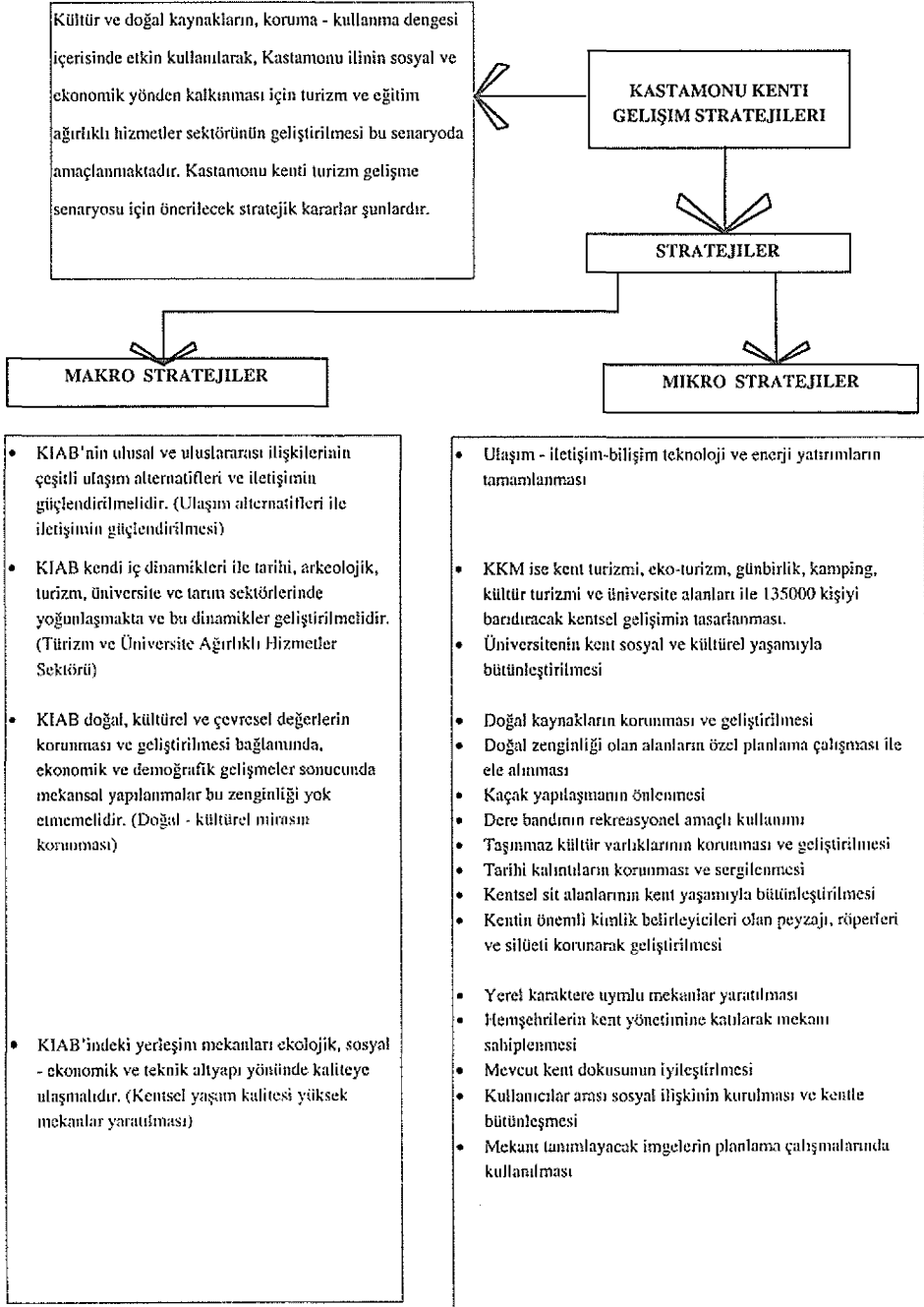
Robertson, R. (1994) 'Globalization or Glocalization' *The Journal of International Communication*, 1 (1).

Schmitz, H. S. (1995) Small Shoemakers and Fordist Giants: Tale of a Supercluster' *World Development*, Vol:23, 9-28.

VanGeenhuisen, M.& Nijkamp, P. (1994) 'Sürdürülebilir Kenti Nasıl Planlamalı' *Toplum ve Bilim*, 64-65 Güz/Kış, s: 129-139.

WCED (Brundtland Raporu) (1987) *Ortak Geleceğimiz*, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını.

Kastamonu kenti gelişim stratejileri

ÜÇÜNCÜ OTURUM

Oturum Başkanı: Erhan DEMİRDİZEN

Planlama Sürecinde Yeni Arayışlar - II

KENTSEL TASARIMDA KENTSEL KAMU AÇIK ALANLARINDA ÖZÜRLÜ KULLANICILARIN MOTİVASYONU

Erdoğan YAŞLICA - Erkan POLAT

GİRİŞ

Kentlerimizdeki aşırı nüfus yoğunlaşması, kentlerin sağlıksızlaşması, açık alanların kaybolması, kentsel sit alanlarının yok olması, tarihi mimarinin tahribi gibi fiziksel sorunlar günümüz kentlerinin ‘kentsel yaşam kalitesini’ bozmaktadır.

Günümüz kentleri beton ormanı (concrete jungle) veya beton çölü (concrete desert) olarak adlandırılmaktadır.

Kentsel yaşam kalitesinin ‘mekansal yetersizliği’, kentsel alan kullanıcılarının *davranışlarını* da olumsuz etkilemektedir. İnsan – mekan ilişkilerinin olumsuz motivasyonu, insan – toplum ilişkilerini de koparmakta ve insanlar yalnızlığa itilmekte veya marjinal gruplara yönlendirilmektedir.

Gerek yalnızlaşma ve gerekse marjinal gruplaşma sosyo – psikolojik bozulmaları üst düzeye çıkarmaktadır. Diğer bir deyişle, kent içerisinde sağlıklı kişi dahi ruhsal bozukluklar ile karşılaşabilmektedir.

Oysaki kentlerde yalnızca ‘sağlıklı kişiler’ yaşamamaktadır. Ancak, düne kadar plancılar, mimarlar ve diğer yetkililer özürlü kullanıcıları sanki ilgi alanları dışında görmekteydiler.

Bugüne dek kentsel planlama araştırmalarında, kullanıcılar yaş, cinsiyet, eğitim, gelir vb. sınıflandırmalara ayrılmakta, planlamada zimmenden de olsa tüm kullanıcıların sağlıklı oldukları varsayılmaktadır.

Gerçi kentleşme tarihinde de bu önyargı geçerli idi. Hatta, özürlü ve sağlıksız çocuklar doğuştan yok edilirdi. Eski toplumlarda üretim ya da savaşta kullanılamayacak bireylere “yok” gözüyle bakılırdı. Örneğin doğuştan özürlüleri yok etmek için sepetlerin satıldığı pazarlara sahip Ortaçağ kentleri vardı. Özürlülerin doğrudan faydalandığı kurumların yer aldığı kentlerin yapılanması içinse 16. Yy.’a kadar beklemek gerekmiştir (Polat, 1999).

Gymnasium gibi eğitim kurumlarında (örneğin Platon’un Heron Hakedemisi, Aristoteles’in Likeon Apollonisi) hem sağlıklı insanlar için spor yaptırılır ve hem de matematik, fizik, tıp ve müzik öğretilirdi (Yaşlıca, 1990).

Günümüzde bu önyargı, üst düzey ölçeklerde önemsiz olabilirse de, kentsel tasarım ve mimari ölçeklerde göz ardı edilemez bir gerçektir.

Özellikle parklar, oyun alanları, trafik kavşakları, kaldırımlar, yapı girişleri, merdivenler, sokaklar, otobüs durakları gibi açık alanlarda ve kamu yapılarındaki eksik düzenlemeler özürlü kişileri bu mekanlardan dışlamakta ve ruhsal açıdan da bir eksikliğe itmektedir. Bunun sonucu olarak da, özürlü kentli kullanıcılar ciddi ve hatta dramatik sorunlar yaşamaktadır.

AMAÇ - YÖNTEM

Bu makalenin amacı, fiziksel özürlü kullanıcıların kentsel açık kamu mekanlarında özellikle oyun ve spor alanlarında sorunlarının belirlenmesi ve bu konuların tartışılmasıdır.

Araştırmanın yöntemi ise oyun alanlarının biçimlenmesine temel olan oyun kuramlarına özürlü kullanıcılar için yeni bir yorum ile yaklaşılmasıdır. Yeni yorumlama, kentsel mekanda özgün tasarımlara yön vermektedir.

Çocuklar ve gençler için açık alanlar, genelde, ruhsal ve bedensel gelişmelerini sağlayıcı mekansal araçlardır. Birçok bilimadamı, bu alanların biçimlenmesine neden olan 'oyun' eylemlerinin fiziksel, sosyal ve psikolojik boyutlarını araştırarak çeşitli kuramlar geliştirmişlerdir (Yaşlıca, 1992).

Ancak, bu kuramlarda kişilerin sağlık sorunları ele alınmamış, kuramlar sağlıklı bireyler üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla kuramlar özürlüler için yeniden yorumlanmalıdır.

OYUN EYLEMLERİNİN FİZİKSEL NEDENLERİ

Artık Enerji Kuramı: Herbert Spencer ve Friedrich von Schiller'in yaptığı açıklamaya göre, "Artık Enerji Kuramı" bireylerin fazla enerjilerini oyun yolu ile dışarı atmalarıdır. Sağlıklı çocuk, genç ve erginler vücutlarında yer alan fazla enerjilerini hareket ile ısıya dönüştürürler. Vücuttaki yağ ve şeker stokları eritilerek fiziksel koordinasyonları geliştirilir.

Karl Groos'un yorumu ise, bireylerin oyun ile içgüdüsel bir eğitim yaptıkları yönündedir. Savunma güdüsü, oyun ile motive edilerek bireye güven duygusu vermektedir. Böylece birey, kendini hayata hazırlamaktadır.

Stanley Hall'a göre de oyun, "taklit" yolu ile geçmişin eylemlerini tekrarlar.

Psikolojik özellikli kuramlarda bireysel nedenler öne çıkmaktadır. Bu kuramlarda "oyun" baskı altındaki duyguların dışarı çıkarılmaları için bir araçtır.

G. Patrick, oyun ile içgüdüsel dürtülerden kurtulabileceğini belirtmektedir. "Oyun eylemi" bireydeki "yaratıcı zeka"yı geliştirip, bireyi çevresine kabul ettirici bir araç olarak görülmektedir.

Sosyolojik bakış açısına göre de, oyun, toplumsal ilişkileri sağlayıcı, birlikte olmak, beraberlik, bir arada yaşama becerisini geliştirici bir araçtır. Çocuk çevresi ile ilişkisini geliştirirken becerilerini, öne geçme, önder olabilme yeteneğini bir 'yarışma' biçiminde dener (Tezcan, 1977).

İnsanların psikolojik gereksinimlerinin karşılandığı, sosyal ilişkilerde bulunduğu, erişebilirliğin sağlandığı mekanlar, yaşanabilir kentsel ve kamusal mekanlardır. Bu anlamda, kentsel açık kamu alanlarının yer alan oyun ve spor alanlarında da erişebilirliğinin, kullanılabilirliğinin ve yaşanabilirliğinin sağlanması gerekir.

Bu mekanlarda insanı motive eden birtakım fiziksel ve toplumsal çevreye ait birtakım uyarıcılar mevcuttur (Kaplan, 1992):

1. Fiziksel uyarıcılar:

- Doğal çevreye özgü uyarıcılar (ekoloji, topoğrafya, sınırlar, eğim, bitki örtüsü, iklim),
- Yapay çevreye özgü uyarıcılar (biçim, boyutlar, sınırlar, kot farkları, renk ve ışık, malzeme ve doku, kentsel donatılar, gürlütlü, kir, toz, duman, koku vb.).

Kentsel Tasarımda Kentsel Kamu Açık Alanlarında Özürlü Kullanıcıların Motivasyonu

2. Toplumsal çevreye özgü uyarıcılar:

- Kültür,
- Toplum,
- Sosyo-ekonomik yapı,
- Bireyler arası sosyal ilişkiler,
- Toplumsal roller,
- Dostluk,
- Rastlantısal ilişkiler.

Kentsel mekanların fonksiyonel ve erişebilir olması, bu fiziksel ve toplumsal uyarıcıların bir arada olmasıyla sağlanabilmektedir.

Artık Enerji Kuramı'na göre, sağlıklı insanlar ya da standart insanlar vücutlarında yer alan fazla enerjilerini rahatlıkla hareket ile ısıya dönüştürürler. Ancak, özürlü kullanıcıların standart insanlardan fazla olan enerjilerini oyun ile dışarı atma olanakları sınırlıdır. Böylece, oyuna ve spor eylemlerine katılamadıklarından ya da mekansal engellerden dolayı fazla enerjilerini oyun yoluyla dışarı atamazlar ve fiziksel koordinasyonlarını geliştiremezler.

Toplumsal açıdan kentsel yaşama ayak uydurmaya çalışan özürlü kullanıcının karşılanmayan birçok gereksinimi yanında, özürlü kullanıcı, oyuna da özlem duymakta ve içgüdüsel olarak bilinçaltında daha çok başarı ve zafer isteği duymaktadır. Ama bunu deşarj edecek ortam bulamamaktadır ya da zaten bulabilse bile dışlanmaktadır. Özürlü kullanıcı böylece, birlikte olmak, beraberlik, bir arada yaşama becerisi gibi toplumsal ilişkileri geliştirici olanaklardan da yoksun kalır. Zaten her zaman penceresinden dışarıya baktığı kente girememekte, çoğu zaman izole edildiği ve yalnızlığa itildiği bu kente toplumsal ve psikolojik olarak da dışarı bakmak durumunda kalmaktadır.

“Oyun” eyleminin temelinde ‘doyum’ sağlayıcı ‘haz’ın gerçekleştirici olabilmesi için mekan ile kullanıcı bütünleşmesinin sağlanması gerekmektedir. Sağlıklı bireyler için düzenlenmiş mekanla, fiziksel özürlü kullanıcıların bütünleşmesi de sağlanmalıdır.

Sağlıklı bireyler için düzenlenen mekanda fiziksel özürlü kullanıcıların davranışı kısıtlı ve ürkek olacaktır. Bu davranış ise ne doyum sağlar ne de haz verir. Çoğu kez, çekingenlikle yaklaştığı mekanı kullanmak istemeyecek, yalnızca üzüntülü gözlerle kıyıda köşede izleyici olarak kalacaktır.

TARTIŞMA

Her ne şekilde ortaya çıkarsa çıksın, özür, hep ulaşılmak istenen bir normun kurulmasını engelleyen insani bir kusur olarak görülmüştür. Aslında fiziksel ya da ruhsal bütünlüğü, geçici veya daimi olarak, doğuştan veya yaşlılık nedeniyle azalmış olan kişi “özürlü”dür, yarışma gücü, yaşadığı ortamın gerekleriyle uyumlayan insan “özürlü insan”dır.

Başkalarının yardımına muhtaç olmadan günlük etkinliklerini sürdürebilen bir kişiye normal gözü ile bakılabilir. Bu tanıma göre özür, bir bireyin günlük hayata tam anlamı ile katılım ve uyum derecesini bozan, engelleyen, kronik bir eksiklik gibidir. Böyle eksiklikler kişisel veya dışarıdan gelen bir olumsuzluk şeklinde olabilir.

Kişisel özür, kişinin kendi özelliklerinden kaynaklanan bir eksikliktir, bu yüzden kişi toplumdaki soyutlanamaz. Dışsal özür ise (sosyal yalıtım), bireyin çevresinden kaynaklanan bir eksikliktir.

fakirlik, anne-baba yoksunluğu, geri kalmış bir bölgeden gelme, ırk ayırımı vb. Ayrıca depresyon nedeniyle de insan özürli olabilir ve işini göremez hale gelebilir (Bilir, 1986).

Bir bireyin birden fazla dışsal veya kişisel özürü olabilir. Bu özürler birlikte olabilir, ya da bu özürlerden biri ikinci derece özüre yol açabilir. İkincil özür şöyle açıklanabilir; anne yoksunluğu aslında dışsal bir özürdür, ama zamanla duygusal bir özüre yol açabilir ki, bu da kişisel bir özürü ifade eder.

Yine aynı şekilde “tekerlekli sandalyeye bağımlılık” kişisel bir özürken, “fakirlik” gibi dışsal bir özüre neden olabilir.

Kişisel özürler şöyle sıralanabilir (Bilir, 1986):

- Hareketle ilgili özürler,
- Görmeyle ilgili özürler,
- İletişimle ilgili özürler,
- Sistem hastalıkları,
- Zihinsel özürler,
- Duygusal özürler,
- Engellenmesi güç olan özürler,
- Gözle görülemeyen özürler,
- Yaşlılığa bağlı özürler.

Beceriler, farklı ve çok defa herkese yararlı olan insan etkinlikleridir. Toplumda çok az kişi bu becerilerin hepsine sahip olabilir. Bir özürün varlığının ortaya çıkması halinde, normal fonksiyonları da hesaba katmak gerekir. Buna göre insanın hareketini gerektiren, herhangi bir becerinin yapılabilmesini engelleyen herhangi bir kusur, bir sakatlık sonucu olabilir. Eğer kişi bunu giderecek bir savunma mekanizması geliştiremez ise sakatlık, bir özür haline gelmektedir.

İnsanlar, belirli kolaylıklar nedeniyle yolda giderken ve binalara girerken ve çıkarken erişebilirliği gerekli bir faktör gibi görmezler. Ancak çok uzun boylu, çok kısa boylu olduğu, bebek arabasında bir çocukla birlikte olduğu, bir yükü gidildiği veya bir tekerlekli sandalye kullanıldığı düşünüldüğünde, doğal veya yapay çevrede ne kadar çok engel olduğu görülebilir. Böylece erişebilir bir çevrenin tüm insanlar için aynı derecede öneme sahip olduğu söylenebilmektedir.

Yaya mekanlarını kullanmak çoğu insan için kolay ve doğaldır. Ancak, özürli birey ve çevresindekiler için durum çok daha farklıdır. Konuttan çıkıştan itibaren, gidilecek yere kadar birtakım engeller mevcuttur. Zamanla, özürli için yaya mekanı bir labirent halini bile alabilmektedir. Bedensel veya ortopedik özürli olsun, görme özürli olsun, işitme özürli olsun ve isterse zihinsel ve ruhsal-duygusal özürli olsun tüm özürülüler için kendi özür gruplarının getirdiği bir takım kısıtlar vardır. Bu kısıtlar belli yerlerde ve koşullarda bireyi farklı şekillerde ve olumsuz olarak etkiler.

Kentsel yaşam içerisinde özürülülerin kentsel açık kamu alanlarını kullanırken diğer insanların olduğu gibi, enerji harcamaları normaldir. Sağlıklı kişilerin oyun, atletizm, futbol, basketbol, yüzme gibi aktivitelerdeki temel güdüsü bu fazla enerjilerini boşaltmaktadır. Özürli kullanıcıların ise, kurallı oyunlardaki aktiviteleri kısıtlıdır. Ayrıca, özürli kullanıcının normal yaşam düzeyindeki hareketleri de kısıtlı olduğundan yani yeterli yürüyüş ya da koşu da yapamadıklarından ve hatta

Kentsel Tasarımda Kentsel Kamu Açık Alanlarında Özürlü Kullanıcıların Motivasyonu

hayat boyu tekerlekli sandalye, koltuk değneği, baston gibi yardımcıları bağımlı olduklarından, standart kişilerden daha fazla enerji yakmak zorundadırlar. El ve ayak hareketleri standart kullanıcılardan farklı olan özürlü kullanıcılar için özel koşu pistleri, yardımcı aletlerle oynayabilecekleri oyun alanları düzenlemeleri gerektirmektedir.

Yaya mekanlarını biçimlendiren özellikler beş grupta toplanabilir (Kuntay, 1994):

1. Fiziksel özellikler,
2. Teknik özellikler,
3. Duyusal özellikler,
4. İklimsel özellikler,
5. Psiko-fiziksel özellikler.

Kentsel yaşam kalitesinin yükselmesi için, tüm kentsel mekanların düzenlenmesinde, bu kaliteyi oluşturan birtakım bileşenlerin ortaya konması gerekir. Lynch (1981), kentsel çevre kalitesini değerlendirirken beş temel kriter ortaya koymaktadır. Bunların (Lynch, 1981):

1. Canlılık,
2. Duyarlılık,
3. Uyum,
4. Erişim,
5. Kontrol,

olduğunu, bunlara ayrıca iki ana kriter daha eklenebileceğinden bahsetmektedir. Bu iki kriter de şunlardır:

6. Yeterlilik,
7. Eşit davranma.

İnsan, içinde yaşadığı mekanı ve onun öğelerini doğal olarak, duyu ve duygularıyla algılar, kavrar ve değerlendirir. Mekansal davranışın ortaya çıkmasında kavramanın oluşabilmesi, çevreden gelen sonsuz uyarılardan insanın amacına uygun olan öğelerin algılanması ile olur.

Yaya mekanlarının biçimlenmesinde, erişebilir ve yaşanabilir olmasında, bir diğer özellik psikolojik ya da psiko-fiziksel olarak adlandırabileceğimiz özelliklerdir. Mekanın, görsel ve işitsel duyu özelliklerinden sonra tensel ya da psikolojik olarak algılandığı görülür. Davranışsal olarak mekanın erişebilirliği, kullanımı, denetimi, konfor ve estetiği önem kazanmaktadır.

Yayanın insan ölçeğine uygun, hareketini kolaylaştırıcı düzenlemelerin yapılması, fiziksel ve iklimik konforunun sağlanması, güvenliğinin ve denetiminin sağlanması (yaya- taşıt trafiğinin ayrılması), mekanın ölçü ve ölçek olarak estetiksel yapısının güçlendirilmesi biçimlenmede önemli psiko-fiziksel girdilerdir.

Özürlünün toplumla bütünleşik, bağımsız ve kendine yeter şekilde ve sosyalleşmiş olarak yaşayabilmesi için ayrıca şunların da sağlanması gerekmektedir:

- Aile sağlığı ve aile eğitimi,
- Genel eğitim,
- İstihdam,

- Sosyal güvenlik ve gelir,
- Bütünleşme (sosyal, ekonomik, fiziksel, kültürel, psikolojik).

SONUÇ

Özürü insanların da, diğer insanlar gibi fiziksel gereksinimler yanında bazı sosyal gereksinimleri de vardır. Ancak, özürlerinden dolayı, birçok sosyal engelle karşılaşmakta, toplum tarafından yanlış anlaşılmakta ve çevreden gelen sosyal baskılardan dolayı da yalnızlığa itilmektedirler. Yalnızlıklarının giderilmesi için ise özürünün dış mekanlara yönelmesi ve orada birtakım sosyal oluşumlara katılması gerekmektedir.

Toplumla bütünleşme, buradan hareketle kentle ve işlevleriyle bütünleşebilme, özürülere özgürce ve bireysel olarak kullanabilecekleri fiziksel mekanlar hazırlamak ve sunmakla başlayacaktır. Eğer özürü, mekanı özgürce ve tek başına kullanabiliyorsa, -artık bir anlamda- özürü sayılmayacaktır. Bunun içinde yolların, kamusal alanların ve yapıların, çalışma alanlarının ve dinlenme/eğlence/spor kullanışlarının, tasarım ve planlamada, en küçük ayrıntıya kadar ele alınması gerekmektedir.

Özellikle yurtdışında özürülülerin sosyal yaşamdaki problemlerini yansıtan araştırmalar yanında kentsel erişebilirlik (hem mekansal, hem de yapı bazında) odaklı analizler de bulunmaktadır (Imrie& Wells, 1993). Ancak, kent planlamada ya da tasarımda yapılan araştırmaların sosyal araştırmalar yanında oldukça düşük oranlarda kaldığı görülmektedir. Bu nedenle, ülkemizde, özürülüler kapsayan planlama ve tasarım odaklı araştırmalara ihtiyaç vardır.

Kentsel kamu açık mekanlarından hareketle; tüm kentin yapılı veya yapılı olmayan tüm alanlarında, özürü insanların diğer insanlar gibi, toplumsal ve ekonomik faaliyetlerde bulunabilmesi için, tüm yapısal ve kentsel çevrenin bu ana unsurlar çerçevesinde düzenlenmesi ve erişilebilir olması gerekmektedir. Fiziksel mekanın eşit olanaklarla, istenildiği gibi ve "bireysel olarak" kullanılabilmesi, yaşamsal ve fiziksel olarak "özürü olmayan mekanlar" ve "özürü olmayan kentler" yaratılmasını sağlayacaktır.

Özürü bireylere kentsel yaşam açısından, her türlü ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yapılan düzenlemelerde, onlara "balık vermek" yerine "balık tutmayı öğretmek" daha doğrudur. "Fareli Köyün Kavalcısı"nda olduğu gibi, mutluluk ülkesine geç kalmayan özürülülerin yaşayacağı kentler tasarımılamak zorunluluğu vardır.

Batı ülkelerinin çoğu (Japonya ve hatta Rusya bile) özel tasarım rehberleri ve planlama yasa ve yönetmeliklerine sahiptir. Bu politikaların çoğu da "*ayırteci kentsel tasarım*"ı engelleyen ya da azaltan şeklinde görülmektedir (Imrie 1996 ; Gleeson, 1997).

Bu yönetmelikler ya da rehberler yeni bir Dar-ül-aceze (acılar evi) yaratmak için değil, aksine özürü kullanıcıları toplumla içiçe yaşatmak ve onlara yalnızlık duygusu aşılmasını engellemek için olmalıdır. Sadece özürülüler için yapılmış bir çocuk bahçesinde, özürü çocuk, bir nebze fiziksel olarak oyunla enerjisini dışarı atabilecektir ancak, izole edilmiş, toplum dışı bırakılmış bir mekan içerisinde yine psikolojik olarak yalnızlığa itilecektir.

Bu nedenle tasarımda, "*ayırteci bir tasarım*" yerine bütün bireyleri içeren bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Bu da engelleyen ya da azaltan olarak kentsel yaşama yansıyacaktır. Ancak, bu şekilde özürü kullanıcılar, toplum tarafından da kabul görebilecek ve kendileri de toplumda üst düzeye gelebilecek yeteneklerini ortaya çıkarabilecek veya koyabileceklerdir.

Kentsel Tasarımda Kentsel Kamu Açık Alanlarında Özürlü Kullanıcıların Motivasyonu

Örneğin, ünlü film yıldızı John Weissmüller küçükken geçirdiği çocuk felci nedeniyle özürlü hale gelmiştir. Daha sonraki dönemlerinde, yüzme havuzlarında yüzerek tedavi olmakla kalmamış, aynı zamanda olimpiyat yüzme şampiyonu olmuş ve bütün zamanların "TARZAN" simgesi haline gelmiştir.

Kaynakça

- BİLİR, Ş., 1986, Özürlü olma ne demektir, *Özürlü Çocuklar ve Eğitimleri*, s 1, Ankara.
- GLEESON, B., 1997, The Regulation of Environmental Accessibility in New Zealand, *International Planning Studies*, Vol. 2., Issue 3.
- IMRIE, R. F. & WELLS, P. E., 1993, Disablism, Planning and the Built Environment, *Environment and Planning*, Vol. 11.
- IMRIE, R. F., 1996, Equity, Social Justice and Planning for access and the Disabled People: an International Perspective, *International Planning Studies*, Vol. 1.
- KAPLAN, H., 1992, Kentsel merkez yaya alanları tasarımında erişebilirliğin trafik bütünleşmesi yönü ile incelenmesi, 1. *Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu*, ss 269-270, İstanbul.
- KUNTAY, O., 1994, Yaya mekanını biçimlendiren özellikler, *Yaya Mekanı*, s 33, Ankara.
- LYNCH, K., 1981, Dimensions and performance. *Good City Form*, ss 118-119, London.
- POLAT, E., 1999, *Özürlüler İçin Tasarımda Erişebilir Ve Yaşanabilir Yaya Mekanları: Ankara-Kızılay Merkez Yaya Bölgesi'nde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme*, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, ss 22-75, Gazi Üniversitesi, Ankara.s
- TEZCAN, M., 1977, *Boş Zamanlar Sosyolojisi*, Doğan Matbaası, ss 43-51, Ankara.
- YAŞLICA, E., 1990, *Basılmamış Şehircilik Tarihi Ders Notları*, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- YAŞLICA, E., 1992, "Konut Çevresi Açık Alan Kullanımı Üzerine Bir Araştırma", III. Türkiye Şehircilik Kongresi, MSÜ Yayınları, ss 457-465, İstanbul.

GELECEĞİ PLANLARKEN GELECEĞİN KENTLERİNDE ÖZÜRLÜLER

Deniz ÇAĞLAYAN

I.GİRİŞ

Bu bildiride amaçlanan, Dünya Şehircilik Günü'nde, insan haklarına saygılı, toplumdaki tüm fertlerin gereksinimlerini yanıtlayan, sağlıklı, yaşanabilir, hakça paylaşılmış mekanların bulunduğu, kullanıcısının insan olduğundan yola çıkarak oluşturulan yerleşimler yaratılmasına katkıda bulunma sorumluluğuna sahip meslek elemanlarına seslenerek, kent kullanıcısı olarak oldukça büyük bir grubu oluşturan **özürlülerle** ilgili birkaç cümleyi başlatmaktır. Ayrıca 21. yy.da "özürlü ve kentte yaşamı" profilini eskiz niteliğinde çizerek özürlülerin kentteki gereksinimlerini belirlemek, karşılaştıkları sorunları tespit etmek ve planlama sürecinde ne şekilde yer almaları gerektiğini vurgulayan örnek bir çerçeve oluşturmaktır.

Türkiye'de kent planlama sürecinin çok tartışıldığını, planlamanın teorik, yasal, politik, teknik, finansal sorunlarının bulunduğunu biliyoruz. Bu çok problemlili ortamda "**kentte yaşayan özürlülerin gereksinimlerinin**" karşılanmaması, özünde kentleşme ve planlamanın temel sorunlarından kaynaklanan, diğer ucu duyarsız, görmezden gelen, bilimsel temellere dayanmayan, kısa vadede çözümler üretilip geleceğin kentlerini ve sağlıklı çevresini yaratmaktan uzak uygulamalara uzanan bir dizi nedene sahiptir. Ancak artık tüm bu sorunları ivedilikle aşmak, herkesin eğitimde, yaratıcı ve verimli geçim yollarını serbestçe seçmede, kişisel, manevi, kültürel ve sosyal gelişmesini sağlamada fırsat eşitliğine sahip olması¹ için mekansal düzenleme gerekliliklerini yerine getirmek ve kentte özürlüleri her açıdan görmek zorundayız.

II.ÖZÜRLÜ VE KENT

Kent yaşamında özürlüleri görmek zorundayız, çünkü bugün ülkemizde kentsel alanlarda ve kent yaşamında özürlüleri görmüyor, göremiyoruz. Pek çok ülkede parklarda, kaldırımlarda dolaşarak, toplu taşıma araçlarında yolculuk, marketlerde alış-veriş yaparak, sinemada, tiyatrodada, spor alanlarında, eğlence yerlerinde vakit geçirerek, çeşitli işyerlerinde çalışarak toplumsal yaşama tam katılım sağlayabilen özürlü yaşamaktadır. Ülkemizde ise özürlüler, küçük bir nüfus kesimini oluşturduğunu düşündürecek kadar toplumdan uzak olarak yaşamlarını sürdürmektedir. Oysa kesin rakamlar bulunmamakla birlikte, Dünya Sağlık Örgütü'nün geliştirmekte olan ülkelere ait verilerine göre Türkiye'de nüfusun %10-12'sini oluşturan yaklaşık 7,5 milyon özürlü yaşıyor. Ailesinde veya yakınında özürlü bulunmayanlar genelde bundan pek haberdar değil, çünkü biz planlılar ve uygulayıcılar olarak bunu sağlayamıyor, özürlülerin evinde yaşamını sürdürmesine, yalnızca kendine ait veya özel taşıtlarla ulaşımını sağlamasına, bunun devamında eğitim alamamasına, bir meslek ve iş sahibi olamamasına, dolayısıyla toplumda yok sayılmasına neden olacak tasarımlar yapıyor, fiziksel çevre uygulamalarında "kusursuz insanlar"ın dünyasını kuruyoruz.

¹ Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat II Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı, Haziran 1996, s: 79.

Geleceği Planlarken Geleceğin Kentlerinde Özürlüler

Mevcut fiziksel çevreyi kullanmak büyük bir grup insan için tüm olumsuzluklarına ve aksaklıklarına rağmen doğallaşmışken, özürlü bir grup insanın “engelli” hale gelmesinde önemli etkenlerdendir, çünkü özürllüler çevresel nedenlerle “engelli” olmaktadır. Herkes kendine sunulan tüm kentsel, sosyal ve kültürel hizmetlere ulaşma, toplumda bağımsız olarak yer alıp, kendini güvende hissederek sosyal yaşama tam katılma hakkına sahiptir. Burada tartışılması gereken iki nokta, kent özürllülere yönelik hizmetleri yeterince üretip üretmediği ve özürllülüğün bunlara ve özürllü olmayanların erişebildiği diğerlerine ulaşip ulaşamadığıdır.

Özürllü tanımını iki yasal ifadeyi birleştirerek; “doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uyamama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan, bağımsız hareket edebilmesi için yapılar ve açık alanlarda özel fiziki düzenlemelere gereksinim duyan kişi” olarak verebiliriz. Bu tanım bize yerleşimlerde özürllülerle ilgili ne tür birimlerin sağlanması gerektiğinin, konunun psikolojik, sosyolojik ve sosyal hizmetleri ilgilendiren boyutlarının bulunduğuunun çerçevesini çizmektedir.

Kentte, burada yaşayan özürllülere yönelik yeterli sağlık, bakım, rehabilitasyon, özel eğitim, ulaşım, bilgilendirme, iletişim ve danışmanlık hizmetleri, uyarlanabilirlik niteliğini taşıyan konut stoğu bulunmalıdır. Özürllü bunlara ve diğer tüm hizmetlerin sunulduğu mekanlara “bağımsız” olarak ulaşabilmeli ve bu mekanları kullanabilmelidir. Yani “mekana ulaşılabilirlik” ve “mekanın ulaşılabilirliği” planlama ve tasarım kriterlerinden ikisi olmalıdır. Mekan insanların eylemlerini “engelleyci” şekilde düzenlenmemelidir.²

Günümüzde yapılanmış mevcut çevre hem özürllülerin hem de özürllü olmayanların kullanımı için fazlasıyla engel bulundurmaktadır. “Özel gereksinim grubu” yani zihinsel veya fiziksel özürllüler, yaşlılar, hamileler, çocuklar, geçici olarak hareketliliklerinin bir bölümünü yitirmiş olanlar, yük taşıyanlar, bebek arabalıları çeşitli hareket kısıtlılıkları bulunan kişilerdir. Zihinsel, görme, işitme ve konuşma, ortopedik özürlü bulunanların fiziksel çevrede gereksinimleri farklılıklar göstermektedir. Farklı özürlü grupları içinde de farklı beklentiler gündeme gelebilir. Örneğin az görenler için zeminlerde kontrast (zıt) renkler kullanılması, tamamen göremeyenler (total görme özürllüler) için zemin döşemelerinde yönlendirici hissedilebilir kaplamaların kullanılması gerekecektir. Özürllülüğün durumu yaşlanma ile birlikte çeşitli sağlık sorunları ve hareket kısıtlılığı ile de belirebilir. Ayrıca pek çok kişinin hayatlarının bir bölümünde geçici veya kalıcı olarak özürllü hale gelmesi söz konusudur. Yani özürllülüğün durumu sanılandan daha fazla kişiyi ilgilendirmektedir. Özel gereksinim grubunu oluşturan kişiler, konutunda başlayan ve dışarıya çıktığı ilk andan itibaren merdivenler, kaygan ve güvenli hareketi engelleyen yer döşemeleri, açıp kapatırken zorlanılan kapılar, yeterince aydınlatılmamış ve tehlikeli geçişler, sürekliliği engelleyecek şekilde çeşitli nedenlerle bozuk kaldırımlar, ani ve keskin dönüşler, refüjler, üst ve alt geçitler, düzensiz dikilmiş ağaçlar, telefon ve elektrik direkleri, reklam panoları gibi daha sıralanabilecek pek çok engelle karşılaşmaktadır. Bunların bulunmadığı, temel bir takım gereklilikleri yerine getiren ve bazı ek donanımlara sahip mekanlar ise “ulaşılabilirlik” ilkesini gerçekleştiren “ulaşılabilir” mekanlardır.

Bireyin toplumsal faaliyetleri yerine getirmesinde engel oluşturmayan özürlü, erişilebilirliğini kısıtlayan mekanlar nedeniyle bir engel haline gelmektedir.³ Kentsel mekanlar arasındaki hareketliliğin sağlanabilmesi, kent içinde ulaşımın taşıtla ve yaya olarak engelsiz olması, toplumsal yaşama tam katılımın ön koşullarındandır. Ayrıca özürllü olsun veya olmasın herkesin bağımsız olarak kullanabileceği, düşük maliyetlerle gerçekleştirilebilecek ulaşılabilir kentsel mekanları sağlayabilmek için, kentsel kullanım alanlarında mevcut “engelli” çevrede gerekli değişikliklerin yapılması, yeni

² Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı, I. Özürllüler Şurası Komisyon Raporları ve Genel Kurul Görüşmeleri, *Fiziksel Çevrenin Düzenlenmesi Komisyonu Raporu*, 1999, s: 638.

³ agy. s: 636.

yapılaşma ve düzenleme alanlarında “engelsiz uygulamalar”la, yıkıp sökerek sonradan yapılacak değişikliklerle kaybolacak ilk yatırım başta değerlendirilmelidir. Tüm kentin ve kent içinde bölgelerin fonksiyonelliğini araştırarak çeşitli yaşanabilirlik ve ulaşılabilirlik ölçütleri geliştirilerek mevcut yerleşik alanlarda değerlendirmeler yapılmalı, bu değerlendirmelerin sonucunda gereksinimleri karşılamayan ve bunların karşılanmasını engelleyen uygulamalar iyileştirilmelidir.

Yeni yapılaşma alanlarında “ulaşılabilirliğin” sağlanmasına yönelik bazı yasal düzenlemeler geçtiğimiz yıllarda yapılmıştır. Bu düzenlemelerin ilk basamağını ve ülkemizde özürllülerle ilgili kurumsallaşmanın önemli bir ayağını Başbakanlık Özürllüler İdaresi Başkanlığı’nın kuruluşu oluşturmaktadır. Başkanlık özürllüler konusunda toplumda farkındalık ve duyarlılık yaratmak, politikalar belirlemek ve bunları ilgili kuruluşlara önermek, uygulamalar hakkındaki bilgileri kullanıcılar yaymak, standartları geliştirmek ve koordinasyon sağlamak için çalışmalarını sürdürmektedir. Yaklaşık 3,5 yıldır çalışmalarını sürdüren Başkanlığın kuruluşundan sonra, Haziran 1997’de yürürlüğe giren 572 sayılı KHK ile İmar Mevzuatı, Belediye Kanunu ve Büyükşehir Belediyeleri Kanunu’nda değişiklikler yapılarak, fiziksel çevrenin ve ulaşım sistemlerinin özürllüler için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması yönünde gerekenleri yapmak için yerel yönetimlere bir dizi yükümlülük getirilmiştir.

İmar mevzuatında ve yerel yönetimlerle ilgili mevzuatta, yapılarda ve açık alanlarda özürllülerin ulaşılabilirliğinin sağlanmasını öngören değişiklikler yapıldığından, imar yönetmelik değişiklikleri yürürlüğe girdiğinden bu güne dek konuyla ilgili önemli olumlu gelişmeler olduğunu söylemek oldukça zor. Yasa ile kendilerine yükümlülük getirildiği halde henüz 6 büyükşehir belediyesi imar yönetmeliklerinde gerekli düzenlemeleri tamamlamıştır.

Yasal düzenlemeler, Avrupa Birliğine giriş için çaba sarfedilen şu günlerde özürllülerin toplumsal yaşama tam katılım için fiziksel engellerin kaldırılmasını öngören Avrupa Kentsel Şartı, Sakatlar İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar, Yaya Hakları Bildirgesi gibi uluslar arası normlar mevcutken kentsel yaşamda özürllüleri hala neden göremiyoruz?

III. ÖZÜRLÜ VE PLANLAMA

Kuşkusuz mevcut yasal düzenlemelerin yeniliği ve Türkiye’de özürllülük konusunun yeni farkına varıyor olması belli başlı nedenlerdendir. Bunun yanında Sven Thiberg’in ürettiği bir analiz modelini⁴ Türkiye özelinde değerlendirmek diğer nedenleri saptamakta oldukça faydalı olacaktır. Thiberg’e göre engelsiz insan yerleşmeleri yaratılması, bir üçgenin köşelerini oluşturan;

- toplum bilinci ve eylemler,
- politika oluşturmak ve yasamak,
- uygulama etkinlikleri konularının birbiriyle etkileşimiyle oluşan bir **politik süreçtir**.

Bu değerlendirmeye, üçgenin tepe noktasını oluşturan “toplum bilinci ve eylemleri”yle başladığımızda ülkemizde toplumun özürllüye yaklaşımının acıma ve koruma duygularından öteye gidemediğini, bilinç düzeyinin düşüklüğünün özürllülükle ilgili her başlık altındaki uygulamaları olumsuz etkilediğini, kentsel yaşamda kaynakların ve sosyal olanakların eşit paylaşılması gerekliliğinin farkına varılmadığını saptarız. Bu genel olumsuzluk, özelinde engelsiz yerleşimlerin yaratılabilmesinde söz sahibi olacak herkesin tutumu için de geçerlilik taşımaktadır.

Kent plancılarının, mimarların, peyzaj mimarlarının, endüstri ürünleri tasarımcılarının ve diğer ilgili meslek elemanlarının konuyla ilgili eksik bilgiye sahip olmaları, toplumda bu grubun varlığından

⁴ Thiberg, S. *Engelsiz İnsan Yerleşmelerine Doğru*. Komut E.M. (Der.). Diğerlerinin Konut Sorunları, 1996, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası, s:293.

Geleceği Planlarken Geleceğin Kentlerinde Özürlüler

haberdar olmamaları, özürlüyü tanımamalarından hatta gerekli koşulların sağlanmasıyla “bağımsız olarak toplumdaki diğer bireylerle benzer etkinlikleri gerçekleştirebilecek kişiler” olduklarını bilmemelerinden kaynaklanan; hatalı, eksik, toplumun tüm kesimlerine seslenmeyen, herkesin ihtiyacını yanıtlaymayan tasarımlar yapmasına neden olmaktadır. Mesleki eğitim süreçlerinde konuyla ilgili herhangi bir araştırma ve çalışmada yer almaması veya eğitim programında ilgili ders bulunmaması bu ortamı oluşturan nedenlerdendir. Tek taraflı bakış açısının değişmemesi, uygun şartların sağlanamaması ve devamında kentte özürliülerin gizlenmesini sürdürecektir, kentte özürliülerini göremediğimiz sürece tek taraflı bakış açısı değişmeyecektir. Meslek örgütleri ve elemanlarının konuya mesleklerinin gereği olan sorumluluğu göstermeleri, hem meslektaşlarının ve ilgili meslek gruplarının, hem toplumun tümünün, hem de uygulayıcıların bilinç düzeyinin yükseltilmesi ve duyarlılık yaratılmasında itici güç olacaktır. Uygulayıcı mekanizma içinde yer alan meslek elemanlarının uygulamanın “iyi” olması yönünde müdahale şanslarının yüksek olması nedeniyle sorumlulukları daha da fazladır.

Thiberg’ün engelsiz insan yerleşmeleri yaratılması sürecinin ikinci parçası olan “politika oluşturulması ve yasama” konusunun Türkiye için açılımı yukarıda bahsedilen karamsar toplumsal bakış açısı tablosunun devamı şeklinde özürliülerini geri planda bırakır niteliktedir. Anayasa ile kişinin temel hak ve hürriyetlerini sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engellerin kaldırılması ve herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı güvence altına alınmıştır. Son yıllarda başlatılan ve ülke politikası üretilebilmesini sağlamaya yönelik önemli adımlar olarak kabul edilmesi gereken yeni bir kamu teşkilatlanması ve yasal değişikliklerin bu karamsar tabloyu değiştirmeye başladığı açıktır. Ancak kamu kurumları, uygulayıcılar ve sivil örgütlenmelerin hep birlikte daha etkin hareket ederek, özürliülüğü bilen ve toplumda gereksinimleri daha fazla gözardı edilmemesi gereken bir grup insan olduğunu kabullenerek politikaların yaşama geçirilmesi gereklidir. Örneğin ülkemizde henüz özürliülerinin konut edinmesi, konut içinde ve yakın çevresinde özürliü durumuna yönelik bazı mimari değişiklik ve eklemelerin yapılabilmesi için finansal önlemlerin alındığı yasal düzenleme ile “uyarlanabilirlik” ve “ziyaret edilebilirlik” özelliklerini taşıyan konutların üretilmesine yönelik yerleşmiş bir konut politikası bulunmamaktadır. Yerel yönetimler cephesinde de yerleşmiş bir politika bulunmamakta, birkaç proje ve uygulama dışında örneklendirebilecek çalışmaya rastlanılmamaktadır. Yerel seçimler öncesi parti programlarında yer alan “engelliler için” diye başlayan taahhütlerin hiç birinde kenti herkes gibi yaşamak konusunda bir ifade yer almamakta, mevcut uygulamalar genellikle aynı ve nakdi yardımın ötesine geçmemektedir.

Üçgenin üçüncü ve son köşesini oluşturan “uygulama etkinlikleri” bölümünde üzerinde durulması gereken ilk nokta yaşanabilir mekanların yaratılması sürecine daha önceki iki konunun etkisidir. Toplum bilincinin artırılması ve ülke düzeyinde politikalar oluşturulması uygulamaya olumlu yansımalar getirecektir. Ulaşılabilir çevreler yaratılması zaten önemli ölçüde “uygulama sorunudur”. Yapılan yasal düzenlemelerin yaşama ne şekilde geçirildiğinin takibinin yapılması, bazen ilk denetleyiciyi de kapsayacak güçlü denetim mekanizmalarının geliştirilmesi, bunun toplumun kendisi tarafından yapılmasını sağlayacak işlerliğin kurulması ile mümkün olacaktır. Uygulama için sorun olarak öne sürülebilecek olan maliyet, alt yapı oluşturulması sırasında gerekli önlemlerin alınmasıyla sanıldığı kadar fazla olmayacak, kaldırım yapılırken standartlara uygun rampa oluşturulması, yönlendirici olarak da kullanılabilecek kentsel mobilyaların belli düzende yerleştirilmesi gibi küçük uygulamalarla pekçok ulaşılabilirlik gereksinimi sağlanacaktır.

Ülkemizde yaşanabilir ve ulaşılabilir yerleşimlerin oluşturulamamasının nedenlerinden bazılarını bu modelle saptadıktan sonra, bunların nasıl aşılabileceğine yönelik birkaç tartışma başlığı açılabilir.

Herşeyden önce Türkiye’de konunun, herkesin benimsediği bir ulusal politika haline getirilmesi, birbirinden kopuk, sonuç üretmeyen, bütünsellikten uzak uygulamaların yerini bir ülke politikası çerçevesinde oluşturulan etkinliklere bırakması, şimdye dek yanlış olarak ifadelendirilebilecek

Deniz Çağlayan

olanlarınsa yine bu politika doğrultusunda düzeltilmesi gereklidir. Ulusal politika oluşturulması sürecinin uzun soluklu, farklı disiplinleri de içerecek biçimde planlanması gereklidir. Ayrıca mekansal eşitsizliğin bir şekli olarak tanımlanabilecek 'ulaşılabilirliğin sağlanamaması' siyasal ve ekonomik kararlarda gözönünde tutulan bir ölçüt haline gelmelidir. Unutulmamalıdır ki insanların gereksinim, kültür ve beklentilerini dikkate almayan tasarım ve uygulamalar kişilerin kimlik ve aidiyet duygularını zedelemektedir.⁵

Üzerinde durulması gereken bir diğer nokta, ulaşılabilirliğin ülke bütününde aynılık ve eşitliği sağlayacak şekilde standardize edileceği planlama arayışlarına gidilmelidir.

Özürüllüğün önlenmesi konusunda da, örneğin afete dönüşen doğa olaylarının yerleşimleri etkilemesinin önlenmesi ve ulaşım politikalarıyla trafik kazalarının azaltılması gibi ülkesel ve bölgesel ölçekte, kent içinde yaya olarak karşılaşılabilecek kazaların engellenmesi gibi tasarım ölçeğinde planlama kararları önem taşımaktadır.

Kent planları yapılırken özürülülerle özürülü olmayanların aynı mekanı, aynı güzergahı, aynı toplu taşıma aracını kullanmasını sağlayacak olan bütünleştirici tasarımlar yapılmalıdır. Ayrıca salt özürülülerin kullanımına yönelik 'özürülüler parkı', 'özürülüler kampı' gibi toplumsal bütünleşmeyi engelleyici uygulamalardan kaçınılmalıdır. Kentin bir bütün olarak işlediği, hizmet ve mal sunumu yapılan mekanların birbirini tamamlar nitelikte olduğu planlama anlayışı benimsenmeli, kent içinde ulaşım sağlanırken ulaşım modlarının bütünlüğüne de dikkat edilerek kesintisiz yolculuğu sağlayacak olan güzergah planları yapılmalıdır.

Fiziksel planlamanın koşutunda kentsel hizmetlerin, insan hareketliliğinin ve toplumsal etkinliklerin de planlamaya dahil edilmesi, kentin kimliği olan farklı özellikte grupların oluşturduğu sosyal bir olgu olduğu da unutulmamalıdır.

IV. SONUÇ

Geleceğin kentlerini planlarken, değişik yönlerden farklılık taşıyan grupların toplumla bütünleştiği ve üretken kılındığı geleceğin mekanları tasarlanmalı, bu süreçte öncelikle planlama etkinliklerinde bunun yaratılması gereklidir. Yetkililere ve yöneticilere bu bilincin aşılması yönünde kent plancısı ve mimarların payına oldukça büyük sorumluluk düşmektedir. Özellikle uygulayıcı mekanizma içinde söz sahibi plancıların sorumluluklarını yerine getirmeleri bu açıdan çok önemlidir. Sonuç olarak;

- Fiziksel çevrenin tasarlanması ve düzenlenmesi aşamalarında sivil örgütlenmeler, özellikle ulaşılabilirliğin sağlanması için özürülü örgütleri planlamada katılımcı planlama tarafları olmalı,
- Tasarım sürecinde her özür grubunun gereksinimlerinin bulunduğu ortak paydalar temel tasarım kriterleri olarak benimsenmeli,
- Kentler her kullanıcı için gerekli hizmetleri üretme, her kullanıcıyı bunlara ulaştırabilme özelliğini taşıyan ve koruyan uygulama mekanı olmalı, kentte 'mekana ulaşılabilirlik' ve 'mekanın ulaşılabilirliği' önemli tasarım ölçütleri olmalı,
- Yaşanabilirlik koşullarının bozulmasına yol açan faaliyet ve uygulamaların önlenmesi ve düzeltilmesi için izleme ve denetim mekanizmaları oluşturulmalı, plancılar bu mekanizma içinde yer almalıdır.

⁵ Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat II Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı, Haziran 1996, s: 77.

TÜM İNSANLAR İÇİN YAYALIK

Eser ATAK

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II) Ulusal Eylem Planında iyi bir yerleşme ya da topluma ulaşabilmek için gerekli olan amaçsal nitelikli ilkelere sürdürülebilirliğin yanı sıra yaşanabilirlik ve hakçalık ilkeleri de eklenmişti. Sürdürülebilirlik, kalkınma ile çevresel değerlerin korunmasının birlikteliğini amaçlayan, ekolojinin söylemi içinde yer alan bir kavram; yaşanabilirlik ve hakçalık ise insan yerleşimlerinin, içinde yaşayan tüm insanlara insancıl, en üst düzeyde ve eşit fırsatlarda fayda sağlamasını amaçlayan ilkeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ulusal Eylem Planında yerel yaşanabilirlikle ilgili olarak;

- yolların taşıtların egemenliğine terk edilmemesi ve *yaya önceliklerinin korunmuş olması*,
- kamusal alan, mal ve hizmetlerinin başta özürsüz, korunmasız ve mahrum kalmış bireyler olmak üzere *tüm vatandaşlar için kolay ve hakça erişilebilirliğinin sağlanması*,
- *Hiçbir kişi ve gruba ayrımcılık yapılmadan daha iyi yaşanabilirlik koşullarının tüm vatandaşlar için sağlanması için elbirliğiyle kamusal alanda çaba gösterilmesi*

ölçütleri, hakçalık ilkesinin tanımında yer alan “...herkesin, eğitimde, yaratıcı ve verimli geçim yollarının serbestçe seçmede ve kişisel, manevi, kültürel ve sosyal gelişmesini sağlamada fırsat eşitliğine sahip olması...” söylemi ile birleştiğinde net bir bakış açısını ortaya koymaktadır: Yerleşimlerin ve bu yerleşimleri oluşturan toplumsal yapının, içinde yaşayan tüm insanlara eşit fırsatlar verecek biçimde organize edilmesi ve planlanması; kişinin hem birey, hem de toplumsal bütünün bir parçası olarak sosyal yaşam içinde kendini olabildiğince ifade edebilmesinin önündeki engellerin ortadan kaldırılarak hiçbir kişi veya gruba ayrımcılık yapılmaması...

Sosyal yaşam içinde kendini ifade edebilmenin ve toplumsal yaşama katılabilmenin yolu ise bu faaliyetlerin gerçekleştiği mekanların kullanılabilmesinden geçmektedir. Sosyal yaşam ve ona ait olan tüm unsurlar, “mekan” içinde gerçekleşmektedir. Eğer birey, sosyal yaşamın gerçekleştiği mekanlara ulaşmıyor ve onları kullanmıyorsa o bireyin, kişisel, sosyal ve kültürel gelişimi ciddi biçimde kısıtlanıyor demektir. Özürsüzler de dahil olmak üzere hareket kısıtlılığına sahip olan bireyler için herkesle eşit fırsatlarda yaşama katılmak ve yaşamın sunduğu olanaklardan faydalanmak en temel insan hakkı olmasına rağmen ülkemizde ne yazık ki hemen hemen tüm düzenlemeler hareket kısıtlılığına sahip olmayan bireylere göre yapılmaktadır.

Ulaşılabilirlik-yayalık ilişkisi

Ulaşım ve dolaşımda motorlu araçlar uzak mesafelere ulaşmakta hiç kuşkusuz önemli bir görev üstlenmişlerdir. Ancak, yerleşmelerde ulaşım ve dolaşımın önemli bir bölümü yaya olarak gerçekleşmektedir. Özellikle açık alanlardaki ulaşılabilirliğin belki de en önemli ayağı yaya ulaşımıdır. Ne kadar motorize olunursa olunsun belli mesafeler mutlaka yaya olarak aşılmak durumundadır. Hareket, yaya olarak başlar ve yaya olarak biter. Ulaşım aracına binene kadar olan

bölümü, otoparklardan konut, işyeri ve alışveriş mekanlarına ulaşım vb. mesafeler hep yaya ulaşımını gerektirir. Dolayısıyla sosyal yaşama ait mekanlara ulaşmakta otomobili olan da olmayan da yayalığı ve ona ait olan mekanları mutlaka kullanmakta, yayalık en önemli ve vazgeçilemez bir ulaşım biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yayalık, salt bir ulaşım biçimi olmaktan öte anlamlar da taşır:

- Yayalık insan ilişkilerinin gelişmesine, kültürel yaşamın zenginleşmesine, kentnin severek yaşanılan bir yer haline gelmesine, farklı insanların bir araya geldiği ve farklılıkları paylaştığı mekanlar olarak kent kültürünün gelişmesine katkıda bulunur.
- Engellenmemiş ve yaygın bir yayalığın varlığı, kamusal alanların, mal ve hizmetlerin hareket kısıtlılığına sahip olanlar da dahil olmak üzere tüm vatandaşlar için hakça erişebilirliğine olanak sağlar.
- Yaya önceliklerinin korunması ile daha iyi yaşanabilirlik koşulunun tüm vatandaşlar için sağlanması amacıyla daha iyi ulaşılabilir.
- Yaya mekanlarının artması, kentsel çevre kalitesini yükselterek trafik gürültüsü, karmaşa, kirlilik ve tehlikeden uzak mekanların oluşmasına destek olur.
- Yaya mekanları içindeki ve çevresindeki peyzaj elemanları ve eğlenceye yönelik kullanımlarla gezinti dinlenme, sohbet etme, eğlenme olanaklarının yaratıldığı rekreasyon alanları olarak hizmet verir.

Yayalık kentsel bir durumdur, insanın hiç vazgeçemeyeceği masum, zararsız ve olumluluk içeren pek çok kentsel ilişkinin var edilmesine açık bir durum (Atauz, 1996)...

Yayalığın Kapsamı

Yayalığı geliştirirken yayalığın içeriğini ve kapsamını iyi analiz etmek gereklidir. 1989 yılında İnsan Hakları Derneği tarafından “Yaya Hakları Bildirgesi” yayımlanmıştır. Bu bildirgenin gerekçe bölümünde, **“Biz yayalar, kent nüfusunun büyük çoğunluğunu meydana getiren ve toplumun her kesiminden gelen bir kitleyiz. Bebekler, çocuklar, çocuklular, hamileler, yaşlılar dahil, her yaştan insandan, çeşitli özürlüleri olanlardan, herhangi bir biçimde yük taşıyanlardan oluşan bir topluluğuz”** şeklinde yayaların hangi gruplardan oluştuğunu fark ettiren ve bu grupları içerecek biçimde düşünülmesi gerektiğini ortaya koyan kapsamlı bir tanımlama yapılmıştır.

Yaya haklarını ve yayalığı savunmayı, aslında insan haklarını savunmakla eşdeğer tutmak gereklidir. İnsan haklarının önemli bir parçasının da kişinin dolaşım ve ulaşım özgürlüğünün kısıtlanmaması olduğu söylenebilir. Bunu sağlamanın yolu da, yeterli, güvenli, kullanılabilir ve ulaşılabilir(engelsiz) yaşam çevreleri oluşturmaktan geçmektedir. Yayalığın kapsadığı, hareket kısıtlılığına sahip kişiler (yaşlılar, özürlüler, bebek arabalıları, hamileler çocuklar, hastalar, yük taşıyanlar) için bu hakkın kullanılması ülkemizde ne yazık ki çoğu zaman çok zor, hatta imkansız olmaktadır. Aslında sorunu sadece hareket engelli kişiler özelinde incelemek, tüm yayaların hakları bağlamında ele almak gereklidir. Çünkü hareket kısıtlılığına sahip olmayan kişiler için kullanılabilirliği ‘kolay’ olan her mekan, araç ya da tesisi hareket engelliler de rahatlıkla kullanabilmektedir. Aynı biçimde, özelde özürlüler, yaşlılar gibi hareket kısıtlılığına sahip bireyler için yapılacak düzenlemeler genelde tüm insanların yaşamını kolaylaştıracaktır.

Ülkemizde Durum

Yayalığın ülkemizdeki bugünkü durumu ise vahim denecek boyutlardadır ve her geçen gün yayalar ve yaya mekanları çeşitli baskılar altında sıkıştırılmaktadır. Yayalık gibi masum ve zararsız bir

Tüm İnsanlar İçin Yayalılık

durum geliştirilmemekte, tam tersine her geçen gün daha fazla yok edilmeye ve zorlaştırmaya çalışılmaktadır.

Kentlerimizde yayalığı engelleyen baş aktör otomobiller ve her düzenlemenin otomobillerin konforu için yapıyor olmasıdır. Ülkemizde kent içi ulaşım, genelde "trafik", özelde de "taşıt trafiği" olarak sığ bir düzeye indirgenmiş durumdadır. "Ulaşım" sözcüğü sanki literatürümüzden çıkarılmıştır. Trafikle, ulaşım arasındaki fark unutulmuştur. Trafik, yol sistemi içindeki mühendislik ve işletmecilik boyutunu kapsayan bir olgu, ulaşım ise kent planlama, politika ve kentsel gelişimi de kapsayan, yayalaştırma, toplu taşımacılık ve bireysel ulaşımı içerecek biçimde ele alınan bir planlama sürecidir.

Tüm ulaşım yatırımları otomobiller lehine yapılmakta, ulaşım düzenlemeleri sadece taşıtların olduğu varsayımına göre gerçekleştirilmekte, yayalar her geçen gün daha fazla köşeye sıkıştırılmaktadır. Yaya, trafik unsurunun içinde yerini büyük ölçüde kaybetmiş durumdadır. Bu politika dizgesi içinde yayaların ve onun içinde yer alan hareket kısıtlılığına sahip bireylerin haklarını öne çıkarabilmek pek mümkün olamamaktadır. Ankara kent merkezi (Kızılay) örneğinde olduğu gibi, taşıt trafiğini sekteye uğratmamak adına katlı kavşaklar yapılmakta, ışıklı hemzemin yaya geçitleri kaldırılmakta ve yayalar üst ve alt geçitleri kullanmaya zorlanabilmektedir. Sağlam insanların bile kullanmakta zorlandığı alt-üst geçitler, hareket engelli kişilerin ulaşılabilirlik haklarını bütünüyle ortadan kaldırmaktadır. Üstelik bunun, yaya yoğunluğunun ve sirkülasyonunun en fazla olduğu, yaya öncelikli olarak düzenlenmesi gereken yer olan kent merkezlerinde yapılması, ulaşım politikalarını taşıt merkezli olarak belirleyen bir tercihin sonucudur. Amaç, taşıt trafiğini ne pahasına olursa olsun hızlandırmaktır. O zaman, taşıtların trafik ışığında bekleme süresi azaltılmalı, yollar yayalar aleyhine genişletilmeli, yayalar üst veya alt geçitleri kullanılmalıdır. Bu geçitleri kullanamayan evinden çıkmamalı ya da şehrin o bölümüne gitmemelidir. Temel bilinçsiz anlayış budur.

Yayalılık giderek yok olmaktadır, her geçen gün daha fazla kentsel alan otomobillerle işgal edilmektedir. Otomobiller apartman bahçelerini ve bulabildiği her boş alanı işgal etmekte sadece yayalara ait olması gereken kaldırımlar ve yaya yolları bile otomobiller için kolaylıkla park yeri olabilmektedir. Otomobillerin park etmemesi için konulan engeller, bu kez de yayaların yürütmesini güçleştirmektedir. Uygulanmayan Otopark Yönetmeliği nedeniyle artık taşıt sahipleri için bile otomobilleri bir dert haline gelmiştir.

Bugün ülkemizde yayalar aleyhine bir ayrımcılık, sistemli ancak bilinçsiz bir biçimde sürdürülmektedir. Yayalara ait olan mekanlar her an birileri tarafından kolaylıkla işgal edilebilmektedir. Burada aslında şöyle bir gerçek vardır: Yaya mekanlarının kamusal, yani tüm toplumun malı, ama öncelikle ve kesinlikle yayaların olduğu gerçeği unutulmakta ya da kabul edilmemektedir. Yerel yönetimler kamusal olan bu alanlarda, yayalığı engelleyen kullanımların yer almasına izin vermekte, hiçbir tasarım kriterine ve standartlara uymayan düzenlemeleri yapabilmektedirler.

Yayalılık ve ona ait olan unsurları ortadan kaldırmaya yönelik en büyük tehdit, hiç kuşkusuz otomobillerdir. Ancak mevcut yaya yolları ve kaldırımların, hakçılık ve yaşanabilirlik ilkeleri çerçevesinde, engelsiz sürekliliği, yayaların ihtiyaçlarını karşılama düzeyi, kullanılabilirliği, güvenliği ve kamusal açık alanlar içindeki yerini etkileyen diğer baskı unsurlarını, işgalcileri ve engelleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Standartlara uyulmamasından kaynaklanan, çıkılmakta zorlanılacak yükseklikte yapılan kaldırımlar, gereksiz yaratılan kot farkları, kaygan malzeme kullanımı, seviyesi bir türlü yol seviyesine getirilemeyen rögar kapakları, hala çözülmesi bir sır olarak kalan su akış eğiminin verilememesi yüzünden biriken sular, yüksek yapıldığı için yağmur sularının bir türlü ulaşmadığı su olukları, altı yeterince tesviye edilmediği için çöken ve deforme olan kaldırım taşları,

- Taşıt yolu kapasitesini artırmak için daraltılan ve bazı yerlerde birden bire kesilerek taşıt yolu oluveren kaldırımlar,
- Yerleştirileceği yerde yaratacağı olumsuz etkiler düşünülmeden, en yoğun yaya bölgelerine kondurulan market büyüklüğündeki spekülatif satış büfeleri, üst geçit altlarındaki dükkânlar, bir kaldırımın tamamını kapatan taksici durakları, reklam panoları, sokak satıcıları ve işportacılar gibi kentin rantından faydalanma amaçlı işgalciler;
- Bilet satış büfeleri, içinde çiçek olmayan devasa beton saksılar, taşıtların girmesini engellemek için yapılan engelleyiciler, çöp konteynerleri, geçişi engelleyecek biçimde dikilmiş elektrik direkleri, trafolar, trafik işaretleri,
- Zamanında bakımı yapılmadığı için eğri büyüyerek yolu kapatan ağaçlar, kazılıp kapatılmamış altyapı çukurları vb.

Bu örnekler çoğaltılabilir.

Yaya yollarındaki bu engeller, bu yolları kullanmaya çalışan yayaların sağlıklı ve atletik yapıda, her an her engeli fark edebilecek algılama gücüne sahip, kıvrılıp eğilebilecek, gereğinde zıplayabilecek, ani ve keskin hareketleri yapabilecek çeviklikte olmasını gerekli kılar dersek herhalde mübalağa olmaz. Herhangi bir kısıtlılığı olmayan insanlar için kaldırımlarda yürümek bu denli zorken, hareket kısıtlılığına sahip kişilerin neden kentsel yaşam içinde bu kadar az bulunabildiklerini anlamak çok güç değildir. Yerleşimlerimiz, içinde yaşayan tüm insanların ihtiyaçlarını gözetmekten uzaktır. Fiziksel çevrede bir arada bulunabilmenin birleştirici, bütünleştirici, ilişkileri artırıcı özelliğinin güzelliği paylaşılammakta, bu insanlar izole edilmiş kapalı alanlarda ve çok sınırlı yerlerde yaşamak zorunda kalmaktadır. Kent yaşamına katılmak genelde yayalar için, özelde özürülüler için tam bir kabustur.

Yaya mekanları artık zorunlu olunduğu için kullanılan, işe, bankaya, alışverişe hızlıca gidilen bir geçiş ulaşım yolu haline gelmiştir. Yolda görülen bir tanıdıkla ayaküstü sohbetler bile artık çok zordur. Gürültü, karmaşa, kirlilik ve yürüme zorluğu nedeniyle yaya yolu hemen terk edilmeli, bunaltıcılık ve kısırılmışlıktan hemen kurtulup kapalı yerlere sığınmalıdır. Kültürel zenginlik odağı olma, farklılıkların bir araya geldiği, bir şeyler paylaşıldığı, kent kültürünün geliştiği mekanlar olmak şöyle dursun, bir ulaşım biçimi olarak bile güçlükle kullanılan yerlerdir artık yaya mekanları...

Tüm bu sıkıştırılmışlık içinde yaya, gelişmeleri uzaktan izlemektedir. Seçtikleri yöneticiler tarafından şekillendirilen kentsel mekanda aleyhlerine olan değişimlere seyirci kalmaktadır. Yaşadığı sıkıntılara karşı söylemi, kentin çok kalabalıklaştığı artık insanların yollara sığmadığı şeklindedir. Taşıtın egemenliği ve durdurulmaması gerektiği öylesine benimsetilmiştir ki bir yere yaya geçidi gerekiyorsa aklına ilk gelen çözüm oraya bir üst geçit yapılmasıdır. Taşıtın ışıktaki durdurularak kendisinin düz ayak geçmesini sanki taşıta bir haksızlık olarak görmektedir. Tüm bunları kentleşmenin bir gereği olduğunu sanmaktadır büyük çoğunluk. Bu yanlışlıkların farkına varanlar ise çok küçük bir azınlıktır. Yurttaş olmayı başaramamış, çevresine ve kente duyarlı, yaşadığı çevreye sahip çıkan insanlardır bunlar. Ancak seslerini duyuramamakta, çıkan sesleri çoğunluğun gürültüsü arasında cılızlaşıp kaybolmaktadır.

Planlama Pratiğimizde Yayalık

Bugüne kadar olan planlama deneyimlerimiz, ne yazık ki yaya yolları ve uygulamalarını kent planlarına taşımaktan ve planlarda yer alanları da uygulamaktan çok uzak kalmıştır. Planlama çalışmalarında, amaç, öncelikle taşıt yollarını hiyerarşik bir yapıda düzenlemektir. Taşıt yol sistemini oluşturduğunuz ve işlediğine inandığınızda plan da büyük ölçüde tamamlanmış demektir.

Tüm İnsanlar İçin Yayalılık

Yaya ulaşımı için yapılan şey, taşıt yolları arasında kalan imar adaları arasında 7 m lik, hiçbir zaman uygulanmayacak ve daha sonra taşıt yollarına dönüştürülecek yaya yolları göstermekten ibarettir. Yaya yoğunluğunun yüksek olacağı, aktarma alanları, okul ve hastane önleri, spor alanları gibi yerlerin önünde kaldırım genişletmeleri veya yaya yolları oluşturmak ise bir zorunluluk olarak değil, plancının tasarım yetisine ve anlayışına bağlı kalmaktadır. Bazı büyük şehirlerde kent merkezlerindeki çok sınırlı yaya bölgeleri dışında- onlar da o dönemki yerel yönetimin tercihi sonucu oluşturulmuştur- kentlerimizde yayalığı geliştirme yönünde gayretimiz olduğu söylenemez. Konut alanlarımızı ise taşıt trafiğinden bağımsız yaya yolları ile tanıştırma pratiğimiz bazı büyük ölçekli toplu konut projeleri (kaldı ki bu konut projeleri de mevcut kentin uzağında, kentsellikten uzak, toplumsal ayrılmaya yol açan ve kent kültürü değil site kültürü oluşumuna neden olan izole edilmiş alanlardır) dışında hemen hemen hiç yoktur. Her imar parselinin taşıt yolundan mahreç alması zorunluluğu getiren imar mevzuatımızın yaya öncelikli düzenlemelere ne kadar olanak sağladığı ve bu konuda ne kadar esnek olduğu da ayrı bir tartışma konusudur.

SONUÇ

Planlamada yayalılık ve yayalığın içine giren gruplar temel bir veri olarak alınmak zorundadır. Bu, tüm dünyada gelişen konut - iş alanlarının yürüme mesafesinde olması, bireysel ulaşımın sınırlandırılarak toplu taşımacılığın ve bisiklet kullanımının özendirilmesi politikalarıyla da çakışan ve destekleyen bir yaklaşım olacaktır. Yayalığın yeni planlama arayışları içinde önemine yakışan bir şekilde yer alması HABİTAT-II gündemindeki yaşanabilirlik ve hakçalık ilkelerinin tüm insanlar için sağlanması hedefine ulaşılmasında da önemli bir etkisi olacaktır.

Otomotiv sektörünün arkasındaki ekonomik güç, her önceliğin otomobile verilmesini dayatmaktadır. Bu güç, yerel yöneticilerin bireysel ulaşımına öncelik veren tercihleri ile birleşince ortaya otomobileşen (makineleşen) ve yayalığın-kapsadığı hareket engelli gruplar da dahil olmak üzere- ötelendiği, yok sayıldığı bir yerleşim ortaya çıkmaktadır. Çarpık kentleşme, spekülörlerin ve rant gruplarının baskısı, standartlara uygun olmayan bilinçsiz uygulamalar yaşanabilir çevrelerin oluşmasını engellemektedir.

Geleceğin kentlerini planlamadaki temel yaklaşım, içinde yaşayan tüm insanları mutlu kılacak çözümleri aramak olmalıdır. Yerleşimlerde yaşayan insanların, o yerleşimde yaşamaktan dolayı pişman değil, mutlu olduğu, yaşanabilir ve hakça düzenlenmiş bir çevre oluşturmalıyız. Bu nedenle, plancılar, mimarlar ve diğer ilgili disiplinler, tasarım ve uygulamalarını tüm toplum kesimlerinin ihtiyaçlarını gözeterik yapmalıdırlar. Yerleşmeler onu kullanan insan için yapılırlar. Ancak bazı insanların diğerlerinden farklı olduğunu unutmamak, düzenlemeleri ve planlamaları tüm bu ihtiyaç gruplarının hakları bağlamında değerlendirerek geleceği planlamak söylemi içine oturtmak durumundayız.

Kaynakça

ATAUZ, Akın (1996), "Kentler, Yayalılık ve Otomobiller Üzerine Bir Deneme", İnsan Çevre Kent, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayınları, s.93

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat II Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı,(1996), TOKİ Yay., s. 76-79.

TOP, Nehare, (1990), "Bir Ulaşım Türü Olarak Yaya ve Yaya Mekanları Üzerine Düşünceler", Planlama, 90/1-2, Şehir Plancıları Odası Yayını, s. 52-55.

EKOLOJİK KENTSEL PLANLAMANIN ÖZ BİLEŞENİ OLARAK ENGELSİZ KENT MEKANLARI VE ENGELLİLER

Hülagü KAPLAN

Engelsiz kentler konusunda bir yöntem ve bu yöntemi içeren bir paradigma geliştirilmesi gerekmektedir. Bunların bir kısmı, zaten deneyimsel olarak yurtdışındaki birikimlerden yararlanılarak elde edilmektedir. Özürlülerle engelliler arasında bir tanım farkı var az da olsa; ama ben engelliler tanımını daha tercih ediyorum. Özürlüler dediğimiz de, maalesef kente yaygın temerküz kampı yaşamı gibi bir yaşam içinde olan bir kesim de kentte yaşamakta. Bu kent İzmir’se, burada; bu kent Ankara ise, orada; ve diğer kentlerde. Dolayısıyla bunların toplumsal yaşama katılımı, kentsel mekânı kullanımı konusunda plancıların ve plancılarla birlikte planlamanın da bir bileşeni olarak kentsel tasarımcıların mutlaka üzerinde çalışmaları gereken önemli bir konu; hem sosyal içerik bakımından, hem de sosyal içeriğin ekolojik olması bakımından.

Öncelikle şu basit kavramlaştırmaları vermek istiyorum: Ekolojik kent planlama bileşenlerini öncelikle ikiye ayırabiliriz; bunlar destek bileşenler ve öz bileşenler olarak ayrılmakta. Tabii ekolojik kent planlama kavramını, sadece fiziksel ekoloji anlamında değil; fakat toplam ekoloji anlamında alıyorum. Yani planlama için esas olan ekolojinin toplamıdır. Zaten ekolojinin kendisi de holistiktir ve holistik bakmamız gerektiğini düşünüyorum. Dolayısıyla fiziksel ve beşeri ekolojiyi bir bütün olarak elde etmemiz gerekiyor. Sosyokültürel bileşenler olarak bu durumda tanımladığımızda; destek bileşenlerimiz, aslında öz bileşeni sarmalayan kabuğu ortaya koyan, onu muhafaza içine alan bileşenlerdir. Bunları sürdürülebilirlik, koruma, katılım olarak ifade ediyorum. Öz bileşenler ise; insan merkezilik, eşdeğerlilik, (hakkaniyet), erişebilirlik ve bağlımsallıktır. Burada ontoloji insan merkezli; epistemoloji ise sosyoekonomik ve fizik mekânlara ilişkindir. (gösterim 1)

Ekolojik kentsel planlamanın bir uzantısı olarak mimari projelere, peyzaj projelerine geçişte kentsel tasarıma başvuracağız, bu kaçınılmazdır. Duyarlı kentsel tasarım ilkelerinin en önde gelen temel kavramları belirtildiğinde; okunaklılık, yani anlaşılabilirlik, geçişlilik, çeşitlilik, duyum zenginliği ve görsel uygunluktan; geçişlilik ve anlaşılabilirlik, doğrudan erişebilirlikle ilgilidir. Ben, bildirinin büyük kısmını erişebilirlikle ilgili konuya ve basit bir yöntem denemesine ayırdım. Dolayısıyla erişebilirliğin vazgeçilmez simetrisinde yer alan, eşdeğerlilik, hakkaniyettir diye de bir kavram değerlendirme yargısını yaparak, bir önermede bulunmak istiyorum. Tabii engelsiz kent mekânlarından; söz edildiğinde, diğer yönü ile kentsel mekana müdahaleler sonucu ortaya çıkan mekansal engellerden de söz edilmiş olmaktadır. Ekolojik kentsel planlama ve kentsel tasarımın kavramsal durumunu veriyorum: Öz bileşenler, destek bileşenler, tasarımla ilişkilendirme ve mekânlara ilişkilendirmede de, engelsiz kentsel tasarımda alan ikincil kalmakta; mekân önce çıkmakta, yer en özgün durumu almakta. Dolayısıyla tasarımda yapmamız gereken bir açıklamayı burada da yapmak mekânlardan bahsettiğimizde, alandan değil; mekân, mekânın özgün durumu olan yerden bahsediyoruz. Mekânın kullanılabilirliğinin belirlenmesi de önemli. Çünkü erişebilirliğin iki tarafı bulunmakta; mekânsal tarafı ve kullanılabilirliği, kullanımı, kullanım istatistiği, kullanım durumu.

Ekolojik Kentsel Planlamanın Öz Bileşeni Olarak Engelsiz Kent Mekanları ve Engelliler

Mekân kullanışlılığının belirlenmesinde de yine kavramları verdiğimizde, eytişimsel mekân ve engel mekân ayırımından söz edebiliriz. Engel mekân buna yarı ölü mekân ve ölü mekân bağlamında bakma durumundayız. Yarı ölü mekân ve ölü mekân; sürtünme paylarının net mekândan düşülmesini, dolaşım kırılmasının, dolaşım sapsmasının, dolaşım sakınmasının belirlenmesini de gerektirir. Demek ki mekânın kullanışlılığının belirlenebilmesi için, bizim engel mekânı ayırt etmemiz gerekiyor, eytişimsel mekânı bundan çıkartmamız, dedüksiyonunu yapmamız gerekiyor ki, dolaşımın mekânı ve sosyokültürel ortamı oluşturabilmek için. Yaya mekânları, dolaşımın ötesinde hizmet vermelidir. Kent, kentleşme, sosyokültürel ortamın bir birikimidir; bu ortamı daha da geliştirme durumunda olduğumuzun da farkında bulunmamız gerekiyor.

Burada belirlemek istediğim son kavram, sosyokültürel mekân. Dolaşım mekanı dahil, kentsel açık mekânın tamamı alındığında, sonuç, kent ve kentleşme bağlamında sosyokültürel mekânın zenginliği ilişkindir. Yani sosyokültürel ortamlar oluşturulabiliyorsa, o kent kentleşmeyi de sağlıyor demektir. Dolayısıyla bunu mekan planlama çabasının amacı olarak alıyorum.

EKOLOJİK DUYARLILIK:

PLANLAMA VE TASARIMDA ÇEKİRDEK- KABUK BAĞLACI

İnsanın çevre ile olan etkileşiminin bir sosyoekonomik ifadesi vardır, bir de fizik mekan ifadesi vardır. Basit bir doku göstermek istiyorum: İnsan-çevre etkileşiminin ekolojik duyarlılıkla ilişkisi kurulup, bağlayıp; planlama kuramsal temelinde bunun sosyoekonomik mekân ifadesi de eşdeğerlilik olarak belirtildiğinde eşdeğerlilik kavramı, sosyoekonomik mekânsal ilişkilerin fizik mekana aktarılmasında ve bu mekanın makro kurgulanmasında planlama için sistem kurucu bir konuma sahip olmaktadır. Bu biçimde ekolojik duyarlı kurgulanmış bir sistemin planlama süreci de duyarlı kentsel planlamadır. Diğer taraftan ekolojik duyarlılıkla bağdaştırılan fizik mekân ifadesi; ki bu da gücünü insanın çevreyle olan etkileşiminden alıyor. Fizik mekân ifadesini erişebilirlik olarak verip, duyarlı kentsel tasarıma geçme imkânımız vardır. Burada, kentsel tasarım kapsamında, erişebilirlik engelsiz tasarımın(barrier-free design) ilkesel kavramı olarak belirlenebilir. Demek ki görünür özürülüler dahil, tüm engellileri de eşdeğerlilik ilkesi çerçevesinde gözeten engelsiz kentsel mekanların gerçekleştirilmesinde erişebilirlik ölçütleri önem kazanmaktadır.

Bu bağlamda tasarım, planlamanın; kentsel fiziksel mekanın düzenlenmesinde bütünleyicisi. mekanın 'yer'e dönüştürülmesinde planlamanın da vazgeçilmez bir uzantısıdır; kendi başına da bir olgudur. Dolayısıyla bu ikisini bir birliktelik olarak bütünleyip bir birliktelik olarak ele aldığımızda; sosyoekonomik mekân ifadesini eşdeğerlilik, fiziksel mekan ifadesini erişebilirlik olarak verebiliyorum. Bu anlamda kent planlama ve kentsel tasarım arasındaki etkileşim ve sürecin belirleyicisi ekolojik duyarlılıktır. Tabii ki duyarlılık olduğu zaman, hep duyarlılıktan söz ettim; duyarlı kentsel tasarım önemli bir kavramdır. Ekolojik duyarlılık ise, konvansiyonel planlama ve tasarımın patolojisidir bana göre, yani günümüz kentlerinde patolojik bir durumla karşı karşıyayız.

Bu, biraz önce sizlere takdim ettiğim öz bileşenler, işin öziinde çekirdekte yer almakta; ama kabuksuz, etsiz sadece çekirdek süreci tamamlayamaz. Çekirdeği sarmalayan destek bileşenler, öncelikle sürdürülebilirlik bana göre, ekolojik planlama ve tasarımın desteğidir. Sürdürülebilirlik, planlama ve tasarımın kendisi değildir. Esas olan, holistik bakışla, ekolojik bağlamı yakalamaktır. Dolayısıyla sürdürülebilirlik, planlama ve tasarım sürecinde ekolojik anlayışın bir manifestosudur, koruma aynı şekildedir, katılım aynı şekildedir. Bunlar, kabuk ve et; olmadan bu çekirdek olmaz, bu çekirdeğin o şekilde kalması mümkün değil, öz-biçim ilişkin bütünlüğü yakalayamayız.

Şimdi patolojiye bir örnek verelim: Bu, Leon Krier'in 1986'daki işlevsel bölgeleme antikenti (gösterim 2) , tamamen yol ağıyla parçalanmış olan işlevsel planlamayı göstermektedir; işlevsel modernciliğin sonucu olarak parçalanmış dokudur bu, bir araya gelmemiş dokudur. Dolayısıyla okunaksızlık belki zeminle ilişkilendiriyorum; yani planlamanın çevresel psikolojiyle ilişkisini burada kurabiliriz. Planlamanın zaten tasarımıyla ilişkisi, çevre psikolojisiyle, mimarlık psikolojisiyle, mekân psikolojisiyle kurulmaktadır. Dolayısıyla bu parçalılığı, biz, okunaksız bir zemin ilişkisine bağlayabiliriz.

Buradan kentsel topluluklar kentine, Leon Krier'in önerdiği, kente geçtiğimizde okunaklılığı elde ediyoruz. Demek ki burada okuyamadığımız bir zeminde figür bulunmaktadır. İşte bugünkü kentimizdeki patoloji budur. Kent vardır, ama ortamı yok, okunaksızlık ve engeller vardır. Dolayısıyla engellilerin yararlanamadığı bir kentten sağlıklı, standart, iş görebilen kentlilerin de tam yararlanamaması söz konusu.

Bu, patolojinin bir deklarasyonudur. Biraz önce verdiğim figür okunaksızlığını en iyi örnek olarak ortaya koyabilmektedir. Yani yalıtılmış, apartman adalarından ve sadece luz yapan taşıtlara ayrılmış caddeler ile oluşan, sokakların iptal edildiği bir kent dokusudur Le Corbusier'in belirttiği ve La Ville Radieuse'de, Plan Voisin'de önerdiği de budur. Tasarımda moderncilik de bu şekilde gelişmiştir, hala etkendir, onu gayet güzel ödünç almışız, biraz daha da dejenere ederek kentlerimizi bugünkü hale getirmişiz.

EKOLOJİK DUYARLILIKTAN, ENGELSİZ KENTSEL MEKANA

Şunu söyleyelim: Engelli veya engelsiz, kim olursa olsun, kentli için enerji korumunu önemli. Bir üstgeçidin çıkılıp çıkılmamasına karar aslında güdüden gelmektedir. Yani insanın bilinçaltında varolan enerji korunum prensibi onu güdülemektedir. Onun içindir ki, üstgeçit varken alttan geçmeye çalışmaktadırlar. Yani o hesabı beyin, saniye de yapmakta, yaya da enerji korumunu ve yaya arzu hattı ilkesine göre, risk de alarak, eş düzey geçiş davranışında bulunabilmektedir. Demek ki, engelsiz kentsel mekânları oluşturulmasında erişebilirliğin bir bağlacı, enerjinin korunmasıdır. Nereye kadar korunmasıdır? Kentsel mekanların Sosyokültürel ortamlara dönüştürülmesi limitine kadar. Çeşitlilik duyum zenginliği, görsel uygunluk yanında, farklı amaçlara hizmet esnekliğine sahip, sohbet, konuşma, gelen geçeni seyretme, bir arada bulunma; mekânı kentsel oda olarak kullanmak gerekir kentin sokakları ve meydanları. Tabii burada da Rolo Krier'in 79'daki koridor-oda tiplmesi de semptomatik durum, uygun değil. Çünkü Rolo Krier, meydanları oda olarak, sokakları koridor olarak almakta. Sokaklar hareketlilik için koridor değil; aslında erişebilirlik için odaların uzantısıdır, onu da burada belirtmemiz lazım.

Gösterim 3'e baktığımızda bir önceki bildirimini kullanalım. Biraz önceki gösterim 2'ye göre, Ankara şu duruma gelmektedir: okunaksız zemin-figür ilişkisi. Patolojisini söyledik, tarihçesini verdik, modernist hareketin açtığı kentsel dokudaki yaraları halen bugün kapatamadığımızı da büyüttüğümüzü de söylemek istiyorum. Kuzey-güney aksı, Atatürk Bulvarı; doğu-batu aksı, Ziya Gökalp ve Gazi Mustafa Kemal Bulvarı. 1,2,3,4 olarak gösterilen mekanlar birbirinden tamamen yalıtılmış durumda kalacaktır. Çünkü sürdürülmek istenen, sosyokültürel kentsel mekanların oluşturulması ile çelişen hareketliliktir. İzmir'e girerken de gördüm. Daha önce tabakhane ve çevresi yerlerin üstüne tamamen katlı yollar kavşaklar dokusu yerleştirilmiş. Çok daha fazla açık alan olabilir, kentsel mekanlar oluşturulabilirdi; bu ne kadar tartışıldı? şimdi gayet sevimsiz bir şekilde kentin merkezine kadar geliyorsunuz. Kentsel mekanların yalıtılmış olduğunu hissediyorsunuz. O alan, hiç kimsenin alanı değil. Anti-kentsel bir sürecin kimsesiz alanları; bir çöküntü çekirdeği.

Ekolojik Kentsel Planlamanın Öz Bileşeni Olarak Engelsiz Kent Mekanları ve Engelliler

İşte burada Ankara'da kentnin merkezinde yapılmak istenen belki de yalıtılma; yani biz, aslında bir yolun üzerine çevresi ile ilişkisiz bir düzey ayrımı, bir katlı kavşak, bir altgeçit getirdiğimizde, bu yol fiziği içinde kalıyor görünse de, algısal, psikolojik, çevresel boyutunda yalıtma aracı olarak işlev görmektedir. Dolayısıyla merkezin bütünselleşmesi önemlidir. Engelsiz kent mekânların oluşturulmasında da engellerin ortadan kaldırılmasında erişilebilirliğin göz ardı edilerek bu kent mekânlarının özellikle taşıtların hız yapabilecekleri şekilde planlanması, tasarlanması merkez yaşamına hem merkez kullanıcıları, hem de merkezin yaşamaya yönü ile, uygun değil. Biraz önce söylediğim sosyokültürel ortamların oluşturulabilmesi için bu mekânların birbirinden koparılmasında, yalıtılmasında gerektiğini yineliyorum. Tabii burada birbiri ile çelişen iki anlayış var; Bu İzmir'de de yaşandı; başarıdır, körfezi yalı anlamında kentten koparan bir hız yolu yapılacaktır. İstanbul'da yapıldı Boğaziçi'nde "kazıklı yol", Ankara'da da bu yer yer noktasal olarak yapılıyor ve sonradan noktaların birleştirilmesi kaçınılmaz olacak. Çünkü her noktasal çözüm çukur bir çözümdür, derine gider, çevresindeki mekânı olumsuz etkileyerek, kentsel yaşam kalitesini de, birlikte çeker.

Birinci kolonda taşıt odaklı bugünün egemen anlayışını görüyoruz; ikinci kolonda çevre odaklı erişilebilirlik anlayışına göre öneride bulunmaktadır. Birinci kolona baktığımızda, alta her iki yönde yalıtılmış olan dört quadrantı görüyoruz. Bunlar yaya adaları olarak, birbirinden koparılmış durumdadırlar; yayalaştırma önlemlerinin etkin olmaması yanında, ne işlevsel anlamda, ne de kent görünüm alanında mekansal ilişkileri kurulamadığından, okunaklılık ve erişilebilirlik gerçekleştirilemediğinden, Kızılay çekirdeği kullanım ve ticari yaşam yönü ile de, çökme sınırına dayanmıştır. ikincisinde ise yaya aksıyla bütünleştirilmiş bir toparlama bulunmaktadır.

Bu quadrantlardan ikincisi olarak gösterdiğimiz Yüksel -Mithatpaşa-Meşrutiyet Caddesi kesiminde 1997 sonunda yapılan saha çalışması erişilebilirlik ve okunaklılık yönü ile, engelsiz kentsel mekan düzenlemesinin belli ipuçlarını vermektedir.

Engelsiz kent mekânlarında engeller neydi? Engelliler ve diğer, standart iş görebilen (normal kavramını kullanmak istemiyorum) mekân kullanıcılarının algılama ve davranış biçimleri nedir? Araştırılmıştır. Burada ise sadece iki engelli mekân grubuna göre araştırmadan alıntılar yapılmaktadır. Birisi, üstgeçit kullanılabilirliği, kullanılabilirliği, kullanım durumu; ikincisi de bir yaya yolunun kullanılabilirliği. Üstgeçide baktığımızda; "Mithatpaşa ve Meşrutiyet Caddesindeki yaya üstgeçitlerini rahat kullanabiliyor musunuz?" diye sorduğumuzda, yüzde 55 "hayır" çıktı. "Mithatpaşa ve Meşrutiyet Caddesi'nde karşıya nasıl geçiyorsunuz?" diye sorduk; yüzde 39'u "herhangi bir yerden geçiyorum" dedi, yine yüzde 39'u "üstgeçidi kullanıyorum" dedi, yüzde 22'si "kavşağa kadar yürüyüp geçiyorum" dedi. Yani üstgeçidi kullananla geçidin herhangi bir yerinden geçenler eşdeğer çıktı burada.

Bu arada "yaya geçitleri hangi tipte olmalı" diye sorduğumuzda; yaya eşdüzey geçidi yüzde 52 çıktı. Çünkü enerji korunumu ilkesiyle yayalıkta arzu hatları önemli etkenlerdir. Arzu hatlarını en iyi şekilde kar yağdığı zaman, peyzaj tarafından diyagonal çizilmiş olan, döşenmiş olan sert peyzajın tamamen dikine kesildiğini gördüğümüzde bu gayet açık ortaya çıkmaktadır. Yani biz ne kadar sert peyzajı diyagonal kullanırsak kullanalım, en kısa mesafeden arzu hattıyla geçecektir. Bu da, yaya yoğun yerlerde olabildiğince eşdüzey geçitleri veya birbirleri ile ve çevre kullanıcıları ilişkilendirilmiş bir "bütünsel geçit sistemi"ni uygulamak demektir.

Biraz önce belirttiğim bağlamda araştırma sonucunu veriyorum: Yüksel Caddesinde yarı ölü-ölü mekân etkisini ortaya çıkarabilmek için, aynı zamanda bu yaya yolunun kalitesini ortaya koyabilmek için, yaya olarak dolaşım rahatlığı da bir soru olarak dağıtılan anketlerde sorulmuştur. Yaya olarak dolaşım rahatlığında da yer döşemesi, yürürken engellerin olup olmaması ve kalabalıklık, üç faktör üzerinden gidilmiştir. Bunun sonucunda da mekansal faktör önem sıralamasında 6 faktör belirlenmiştir. Bu faktörlerden sadece birisi yaya olarak dolaşım rahatlığıdır

Hülagü Kaplan

ve bu, en önemli faktör olarak belirlenmiştir. Önce faktörler sorulmuştur; “önem sırasına göre sıralayın” denilmiştir. Birinci olarak yaya dolaşım rahatlığı verilmiştir Yüksel Caddesi için; fakat mekânsal kalitesi sorulduğunda, değerlendirilmesi istenildiğinde, yaya dolaşım rahatlığı beşinci sıraya almıştır. Bu, şu demektir: Yayaların en fazla değer verdiği faktörün kalitesi, altı faktör içinde beşinci sıraya düşmektedir. (Bu konuda ek bilgi için bkz. Kaplan,1999) Demek ki, engelsiz kentsel mekânların oluşturulabilmesi için, bizim bu tür araştırmaları belli yöntemlerle yapmamız ve araştırma, planlama, tasarım kavramsal çerçevelerimizi ekolojik duyarlılık bağlamında çizmemiz zamanı gelmiştir.

Kaynakça

Hopf, Peter S.(1984) Access for the Handicapped:the Barrier-free Regulations for design, Von Nostrand Reinhold,New York.

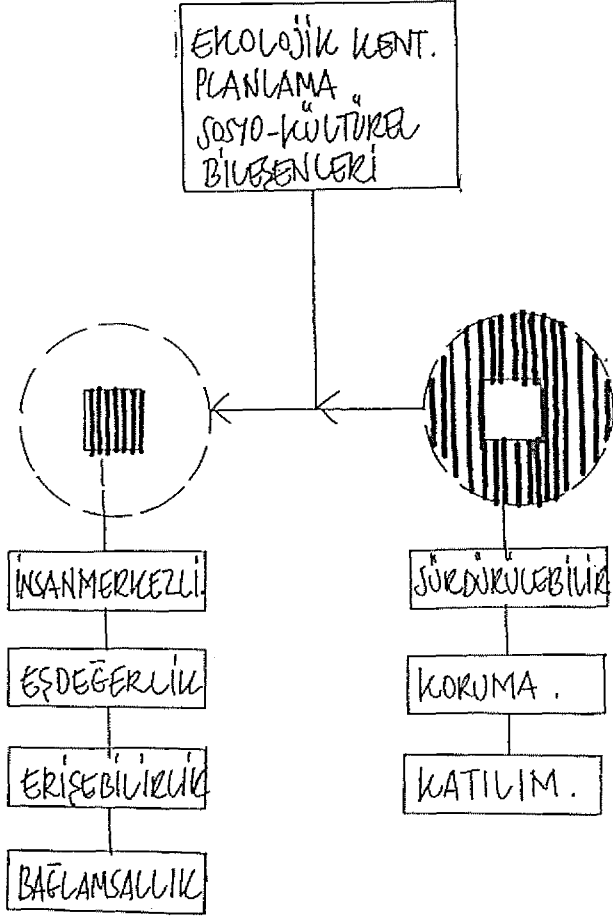
Kaplan, H.(1999) Kentsel Tasarımda Duyarlılığa Bir Yaklaşım. Ankara

Kent Merkez Mekanlarının Duyarlı Kentsel Tasarım İlkeleri Çerçevesinde Test Edilmesi,1. Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi, MSÜ, İstanbul.

Krier, R.(1979) Urban Space, Rizzoli International Publications Inc., New York

Krier, L.(1986) On Architectural Design, no:7

Ekolojik Kentsel Planlamanın Öz Bileşeni Olarak
Engelsiz Kent Mekanları ve Engelliler

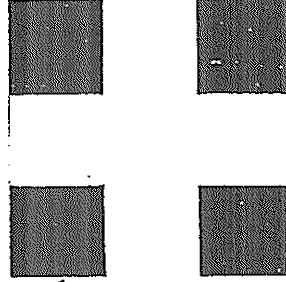
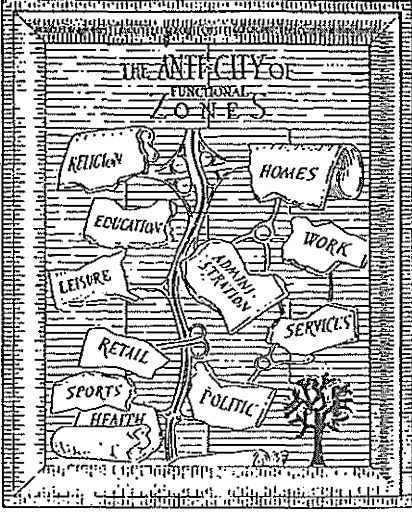
Ontoloji, İnsanmerkezlilik

Epistemoloji, Sosyo-Ekonomik Mekan

ve

Fizik Mekan ilişkileridir.

Gösterim.1: Ekolojik Kent Planlama
Sosyo-Kültürel Bileşenleri
Kavramlaştırması.

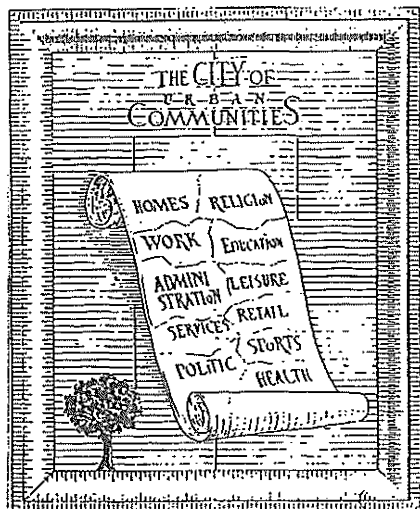
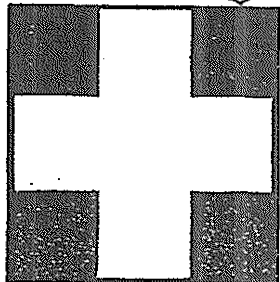

OKUNAKSIZLIK F/Z

İŞLEVSEL BÖLGELEME
ANTI-KENTİ
L. KRİER, 1986

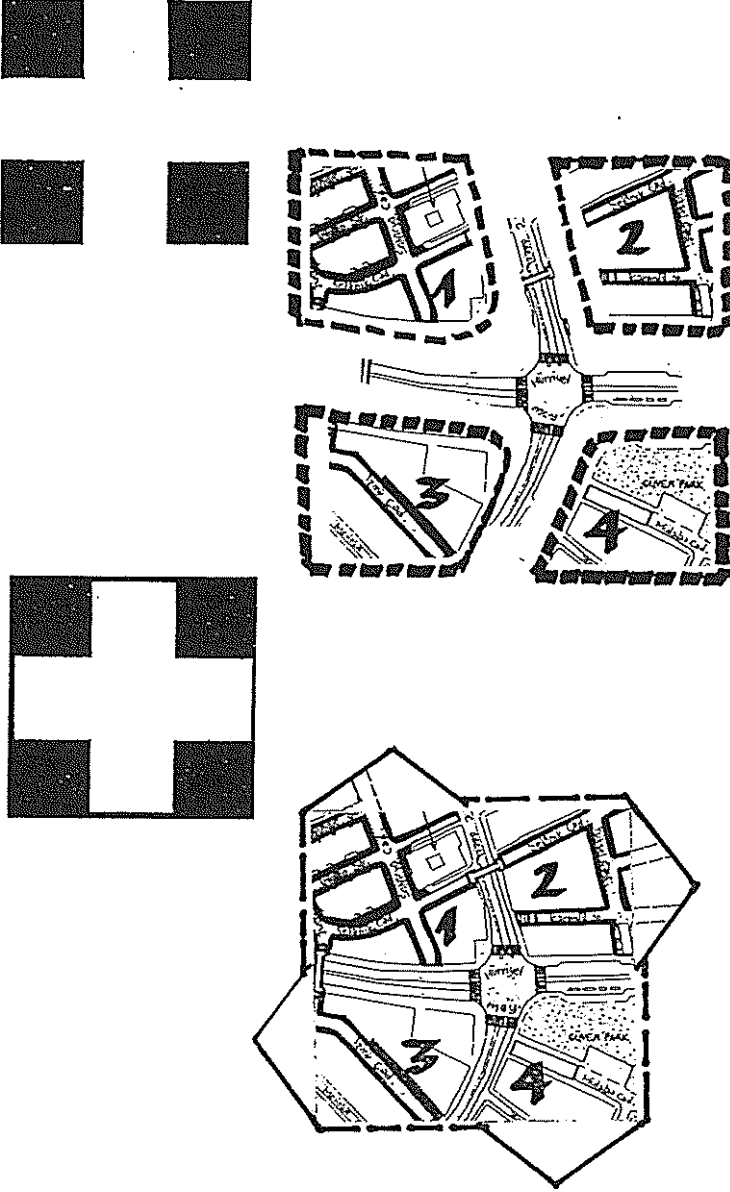
KENTSEL
TOPLUMLAR
KENTİ

OKUNAKSIZLIK F/Z

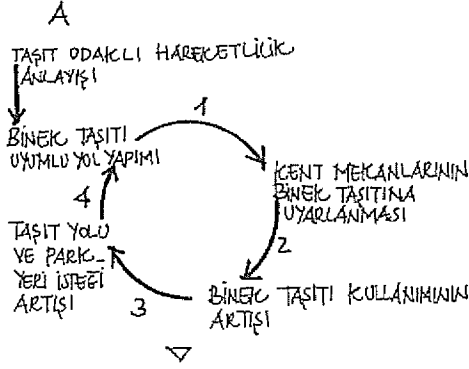
GÖSTERİM. 2 : FİGÜR/ZEMİN (F/Z) BAĞLAMINDA
ANTI-KENT VE KENT .

Ekolojik Kentsel Planlamanın Öz Bileşeni Olarak
Engelsiz Kent Mekanları ve Engelliler

GÖSTERİM.3 : F/Z OKUNAKLILIK, OKUNAKSIZLIK
BAĞLAMINDA ANKARA KENT
MERKEZİ KIZILAY ÇEKİRDEĞİ.

EGEMEN ANLAYIŞ

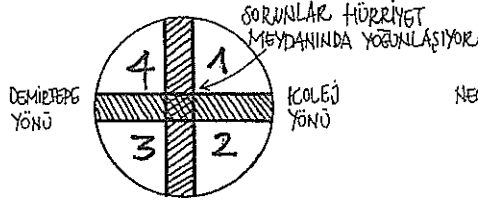

KIZILAY'DA KEŞİFİN İKİ ANA TAŞIT AKSININ

+

GÜÇLÜ KABULÜ

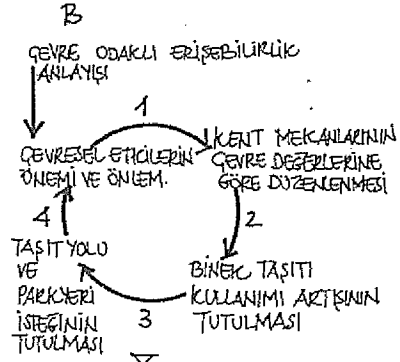
ULUS YÖNÜ

KAVAKLIDERE YÖNÜ

MERKEZİN DOĞRUDAN GEÇEN (TRANSİT) TRAFİĞE AÇIK TUTULMASI İLE KIZILAY GEVRESİ BİR BİRLERİNE İLİŞKİLERİ TAM SAĞLANAMAMIŞ DÖRT PARÇA DURUMUNDA.

"ÖNERİ" ANLAYIŞ

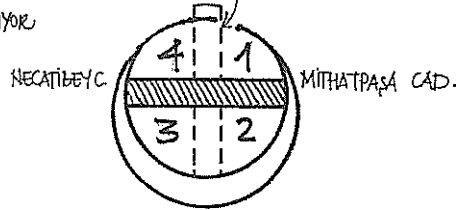

BU İKİ TAŞIT AKSININ

+

YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

ATATÜRK BULVARI SİHHİNE - MERUTİNET ARASINDA YAYA + TOPLU TAŞIM'A AÇIK

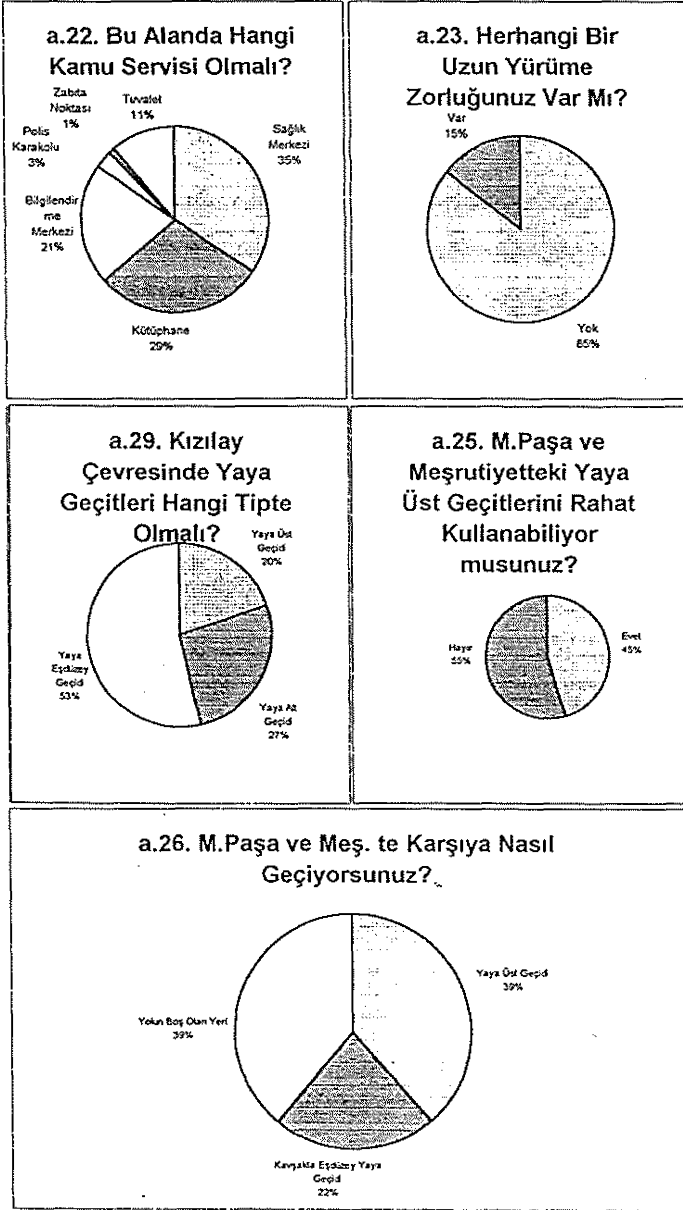

BİNEK TAŞIT TRAFİĞİ İLE OTOBÜS TRAFİĞİ İÇİNE OLARAK AYRIYOR:

ATATÜRK BULVARINDA OTOBÜS , NECATİBEY C. MİTHATPAŞA C. BİNEK TAŞIT YÖNÜNLÜ İŞLEV GÖRÜYÖRLER MERKEZ 'DE (KIZILAY GEVRESİ) TRAFİK DÜZÜLTME ÖNLEMLERİ + PARK ET - FİYANET İLE ERİŞİBİLİRLİK ARTTIRILYOR.

GÖSTERİM . 4 : ANIKARA KENT MERKEZİ KIZILAY GEVRESİ İÇİN HAREKETLİLİK - ERİŞİBİLİRLİK KARŞILAŞTIRMASI.

Ekolojik Kentsel Planlamanın Öz Bileşeni Olarak
Engelsiz Kent Mekanları ve Engelliler

GÖSTERİM . 5 : KIZILAY ÇEVRESİNDEKİ ENGELLER
VE ENGELLİLER ÇAUSMASININ
İLGİLİ BAZI DOKÜMANLARI .

“ENGEL”SİZ “KENT”LER = “ÖZÜR”SÜZ “KENTLİ”LER

Erkan POLAT

GİRİŞ

Tarih içerisinde kentlerin gelişiminde, özellikle endüstri devrimiyle birlikte, büyük ilerlemeler olmuştur. Ticaret ve ekonominin gelişmesi, hızlı kentleşme ve teknolojik gelişmeler kentlerin hızlı bir şekilde yapılanmasını da değiştirmiştir. Kentlerin gelişmesi ve değişmesiyle birlikte, yapı teknolojileri de insanlara farklı olanaklar sunmaya başlamıştır. Kent Plancılarının, mimarların, kentsel tasarımcıların ve endüstriyel ürün tasarımcılarının bu anlamda düzenlemeler yapmaları bu dönemlere rastlamaktadır.

Kentte inşa edilmiş bulunan mekanlar, temelde tüm insanlar -herkes- için yapılmıştır. Ancak kentte bazı özel “*kullanıcı grupları*” da vardır: *Özürllüler, yaşlılar, çocuklar, hamileler, yük taşıyanlar, vb.*

Özellikle konfor (comfort) ve erişme (accessibility) bakımından kentlerin çoğu, genelde bu kullanıcı grupları için tasarlanmamış ya da planlanmamıştır. Bu kullanıcıların en yüksek oranını kapsayan *özürllüler (disabled)* için de durumun aynı olduğu gözlemlenmektedir.

Birleşmiş Milletler (UN) ve Dünya Sağlık Örgütü’nce (WHO) hazırlanan raporlara göre dünya nüfusunun yaklaşık % 10’u özürllüdür. Bu yaklaşımdan hareketle dünyada yaklaşık 500 Milyon, nüfusu 65 Milyon olan ‘ülkemizde’ de 7-8 Milyon özürllü birey olduğu tahmin edilmektedir. Buna göre ortalama aile büyüklüğü olarak 4,2 alınır ve 7-8 Milyonla çarpılırsa yaklaşık 30-35 Milyon kişinin özürllülerle beraber yaşadığı ve özürllülüğünden yaşamsal olarak etkilendiği hesaplanır. Bu rakam gerçekten çok düşündürücü bir büyüklüğe sahiptir.

Bu kadar büyük bir orana sahip olan bedensel ve/veya ortopedik, görme, işitme, konuşma, zihinsel ve ruhsal-duygusal özürllü insanların özelliikle fiziki mekana ulaşma, mekanı kullanma ve mekandan ayrılma konularında, ‘erişebilirlik’ ve ‘konfor’ açısından çeşitli sınırlılıkları ve “engel”leri bulunmaktadır.

KENTLER - ERİŞEBİLİRLİK - YAŞANABİLİRLİK ÖZÜRLÜLÜK - ENGELLİLİK

‘Erişebilirlik’, kentsel yaşam içerisinde temel bir gereksinimdir. Bu “erişebilirlik” kavramı, kentsel yaşamın tüm olanaklarını tam ve eşit olarak kullanma ve tüm doğal, yapay, mimari ve kentsel mekanlara engellenmeden ve bireysel olarak ulaşma anlamını da kapsayan bir kavram olarak ele alınmıştır.

Avrupa Kentsel Şartı’nın “Kentlerdeki Özürllü ve Sosyo-ekonomik Bakımdan Engelliler” başlıklı bölümünde yolculuk, iletişim ve kamu ulaşımının tüm insanlar için yapılabilir ve erişilebilir olması gereğinden bahsedilmektedir. Erişebilirlik sayesinde insanlar sosyal ve ekonomik birtakım rollerini -fiziki olarak- eksiksiz yerine getirebilmektedir.

“Engel”siz “Kent”ler = “Özür”süz Kentli”ler

Sosyal ve ekonomik bakımdan bağımsız ve eşit haklara sahip olamayan “özürlüler”in doğuştan ya da sonradan oluşan bazı olumsuzluklarla meydana gelen “özürlüler”inin, kişinin kaderi olmaktan kurtarılabilmesi için, özürlü insanların da tüm mekanlara ulaşabilmesi ya da tüm mekanların onlar için de- “erişebilir” olması gerekir.

Özürlülerin kentsel yaşam içerisinde karşılaştığı bir çok kısıt ve sürpriz olması doğaldır. Bunlar, doğduktan sonra bireysel, ailesel bir çok kısıtla birleşerek fiziksel, toplumsal, ekonomik, kültürel, eğitimsel, sağlıksal, teknolojik, politik, yasal, mali, hukuki, dinsel, ruhsal birtakım engelleri de beraberinde getirmektedir.

Tüm insanlar toplumu eşit oranda oluşturmaktadır ve eşit oranda bireysel haklara sahip olmak durumundadırlar. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde ve anayasamızda tüm bireylerin eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğu açıkça belirtilmiştir. Kaynakların dağılımının eşit olarak düzenlenmesinin yanı sıra, sosyal olanaklardan faydalanmanın, kentsel yaşamın gerektirdiği tüm alanları kullanabilme hakkının eşit olarak paylaşılmasının sağlanması, sosyal bakımdan olduğu kadar yasal olarak da gerekmektedir.

Özürlü insanların da, diğer insanlar gibi bazı sosyal ihtiyaçları vardır. Ancak, özürlülerinden dolayı, birçok sosyal engelle karşılaşmakta, toplum tarafından yanlış anlaşılmakta ve çevreden gelen sosyal baskılardan dolayı da yalnızlığa itilmektedirler. Yalnızlıklarının giderilmesi için ise özürünün dış mekanlara yönelmesi ve orada birtakım sosyal oluşumlara katılması gerekmektedir.

Özürlü insanın yaşamı, konutundan ayrılıp, bahçe mekanına geçtiği andan itibaren, ihtiyaca göre günlük, gününbirlik veya haftasonu gitmeyi hedeflediği iş yeri, sinema, park vb. yerlere ulaşmak için bir dizi engelden geçmek zorundadır. Bu andan itibaren, özürlü için, artık bir yarış başlamış demektir. Bu yarış, hedeflenen yere kadar sürecek, bireysel bir yarıştır.

Eğer, özürlülere yönelik yeterli fiziksel düzenlemeler getirilmemiş ya da doğru uygulanmamış ise, kentsel dış yaşam onlar için türlü sürpriz ve hatta tuzaklarla doludur. Bu bağlamda özellikle yaya mekanlarının tasarımı ve planlanması önem kazanmaktadır.

Ülkemiz koşullarında genelde fiziksel çevreye ait engellerin fazlalığı yanında, yetersiz düzenlemeler ve yanlış uygulamaların da bir araya gelmesiyle özellikle özürlüler için bir çok fiziki engel oluşmaktadır.

Fiziksel çevrenin düzenlenmesine ve bunların uygulanmasına ilişkin olarak gerekli çalışmaların ve gerekli kanuni düzenlemelerin getirilmesi için 1997 yılına kadar beklemek gerekmiştir. 572 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname’nin 1. Maddesi’nde, 3194 Sayılı İmar Kanunu’na eklenen bir maddeyle fiziksel çevreye ilişkin olarak şu kararlar getirilmiştir (Resmî Gazete, 1997):

“Ek Madde 1- Fiziksel çevrenin özürlüler için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda, Türk Standartlar Enstitüsü’nün ilgili standartına uyulması zorunludur.”

Bu kararname ile aynı zamanda 3030 sayılı Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’nin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun’un çeşitli maddelerinde değişiklikler yapılmıştır. 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun 15. Maddesine ise fiziksel kullanımlar bakımından şu bentler eklenmiştir (Resmî Gazete, 1997):

“78) Bu maddede sayılan her türlü yapılar ve çevresinin, yolların, park, bahçe ve rekreasyon alanlarının, sosyal ve kültürel hizmet alanları ile ulaşım araçlarının özürlülerin kullanımına ve ulaşılabilirliğine uygun olarak yapılmasını sağlamak ve denetlemek,…”

Daha sonra 2 Eylül 1999 tarihinde yayımlanan Resmi Gazete’de “3030 Sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tıp İmar Yönetmeliği’nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, “Belediye ve Mücavir Alan Sınırları İçinde ve Dışında Planı Bulunmayan Alanlarda Uygulanacak İmar Yönetmeliği’nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, “İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”, “Gecekondu Kanunu Uygulama Yönetmeliği’nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ve “Otopark Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik”lerinde ilk defa özürü tanımlaması kullanılmış ve ilk defa kent imar planlarının yapımında özürüleri de gözetilen bir yaklaşıma gidilmiştir.

Aynı yıl içerisinde Başbakanlık Özürü İdaresi’nin başkanlığında düzenlenen “İ. Özürü Şurası”nın da bu yönetmeliklerin gelişmesinde büyük payı olmuştur.

Birleşmiş Milletler’in hazırladığı özürülerin fırsat eşitliğinde kullanılacak standart kuralların 5. Maddesi’nde **fiziksel çevreye erişimin** gerekli olduğundan bahsedilmektedir. Fiziksel çevrenin düzenlenmesinde yer alan mimarların, tasarımcıların, mühendislerin ve diğer kişilerin profesyonelce fiziksel çevreye yaklaşmaları gerektiği ve bunun için ise daha tasarım aşamasındayken gerekli tedbirlerin ve düzenlemelerin alınmasının şart olduğu anlatılmaktadır. Ayrıca fiziksel çevreye erişebilirlik için gerekli standart ve normların getirilerek, yerel ölçeklerde maksimum erişebilirliğin sağlanacağı anlatılmaktadır (UN, 1994).

Amerika ‘da ADA (Americans with Disabilities Act), özürü kentliler için bir insan hakları düzenlemesi olarak, fiziksel çevre açısından erişebilirliği **gerekli ve şart** görmüştür (Gleeson, 1998).

Golledge’e (1991, 1992, 1993) göre, çağdaş Batı kentleri de özürü için **‘başarısız’** fiziksel tasarımlar sunmuşlardır. Buna göre, özürü insanların fiziksel ve erişebilirlik problemleri **“doğal sınırlılıklar”**dan kaynaklanmaktadır. O’na göre, özürü insanlar **“bozuk mekanlar”**da yaşamaktadır. Bu mekanlar onların dünyasıdır. Vujakovic ve Matthews’a (1994) göre ise, özürü kendi mekanlarının tasarımcılarıdır. Özürü doğuştan veya sonradan birtakım sınırlılıklar içerisinde yaşamakta ve çeşitli -kısıtlı- fiziksel objelerle ve yüzeylerle karşılaşmaktadırlar. Bu birebir karşılaşma sonucunda da doğal olarak tüm mekanı değiştirmek zorunda kalmaktadırlar (Gleeson, 1998).

Bedensel özürü insanların çoğu için çağdaş kapitalist kent bir **dışlama** ve bir **baskı** “yeri”dir (Hahn, 1986; Napolitano, 1996; Gleeson, 1997). Kapitalist kent erişebilir olmayan tasarımı ve özürüyü dışlayan fonksiyonları ile kentsel sosyal yaşam içerisinde katılmaya çalışan özürü üzerinde **baskı** yaratmaktadır. Oliver’e (1990) göre, özürü tümüyle olmasa da kentteki işlevlerden yararlanma eylemlerinden dışlanmışlardır (Oliver, 1990). Doğal olarak bu sosyal ve fiziksel dışlama **politik ve kültürel anlamda bir dışlanmayı** da beraberinde getirmiştir (Gleeson, 1997).

Gelişmişlik düzeyi bakımından bize göre daha ileride sayılan birçok ülkede de özürülere gereken önemin verilmediği gözlemlenmektedir (Chouinard, 1994). Ancak, son 10 yıl içerisindeki bilimsel çalışmaların, bu eksikliği gidermede büyük katkıda bulunduğu da söylenebilir.

Özellikle yurtdışında özürülerin sosyal yaşamdaki problemlerini yansıtan araştırmalar yanında kentsel erişebilirlik (hem mekansal, hem de yapı bazında) odaklı analizler de bulunmaktadır; ancak, planlama ve mimari gibi tasarım düzeylerindeki araştırmalar, sosyal araştırmalardan çok daha azdır (Imrie & Wells, 1993 a,b; Imrie, 1996).

Kentlerin fiziksel erişebilirliğini artırmaya yönelik kanun ve yönetmelikler, çoğu ülkede yeni yeni geliştirilmeye başlanmıştır (Napolitano, 1996). Amerika Birleşik Devletleri’nde (Leccese, 1993;

“Engel”siz “Kent”ler = “Özür”süz Kentli”ler

UN 1996,1997,1998), İngiltere’de, Kanada’da, Avustralya ve Yeni Zelanda (Gleeson, 1997) gibi ülkelerde özürülülere yönelik bir çok çalışma yapılmıştır.

Özellikle Avustralya ve Yeni Zelanda gibi yaklaşık son on yıl içerisinde, neo-liberal çizgide yer alan gelişmekte olan ülkelerde özürülülere yönelik artan bir ilgi vardır ve bu ilgi sonucunda da yeni erişebilme düzenleme çalışmaları yapılmaktadır (Gleeson, 1997).

Erişebilirliği kısıtlı tasarımlarla planlanan günümüz çağdaş kentleri, fiziksel düzenleri, arazi kullanım dokuları ve yapıların içi de dahil olmak üzere yapılar ve çevresinde, erişme problemleri bakımından özürülülere ayırt eder konuma ulaşmıştır. Özellikle fiziksel anlamda engeller, mimari engeller ve ulaşım problemleri açısından büyük engellerle karşılaşmakta ve kentsel mekanlar kullanılamamaktadır.

Farklı morfolojileri, kültürleri, ekonomileri, siyasi biçimlenmeleri ve planlama politikaları olsa bile batı kentleri, özürülü insanları daha fazla ilgilendiren *erişebilirlik ilgisini* uluslararası bir boyuta taşımışlardır (Gleeson, 1997; Napolitano, 1996).

Hahn’a (1986) göre, kentlerin çok büyük bir kısmı özürülü olmayanlar, standart insanlar (abled-bodied) için planlanmıştır (Hahn, 1986). Ancak, fiziksel olarak bir çok insan da kentsel kullanışlardan faydalanamamaktadır. Kentte hergün oluşan kentsel engellemeler (frictions) (örn. otobüs gecikmeleri, kötü hava koşulları, kötü yer kaplamaları, yollardaki kalabalıklardan doğan sıkışıklıklar gibi) özürülüler kadar diğer kentli kullanıcıyı olumsuz etkilemektedir. Özürülüler bu engelleycilerden olumsuz etkilendikleri gibi, diğer bir çok engelle de karşılaşmaktadırlar. Bu nedenden ötürü, Oliver’e (1990) göre, “*ayırtedici özel bir tasarım*” yerine (ki bu bile özür türlerine göre farklılaşabilecekken) kentteki “*tüm*”ü kapsayan bir tasarım ve planlamaya ihtiyaç vardır (Oliver, 1990).

UN, WHO, ADA, DPI gibi uluslararası düzeyde özürülülük politikalarını ve çözüm yollarını geliştirmeye çalışan kuruluşların da etkisiyle, batı ülkelerinin çoğu (Japonya ve hatta Rusya bile) özel tasarım rehberleri ve planlama yasa ve yönetmeliklerine sahiptir. Bu politikaların çoğu da “*ayırtedici kentsel tasarım*”ı engelleyen ya da azaltan şeklinde görülmektedir (Imrie 1996 a,b; Gleeson, 1997).

Özürülülerin unutulduğu *düşünmeden tasarlanmış* (thoughtlessly designed) bir çevrenin ve mekanın içerisinde, fiziksel bir erişememe bir problemdir. Ancak, ayırtedici bir kültürel bakış açısına sahip bir fiziksel tasarım da, özürülüler için de erişebilirliği olmayan, kullanılamayan ve engelli sosyo-mekansal düzenlemeler oluşturmaktadır.

Fiziksel yetersizliklerden doğan engeller, kentsel mekanları ve dolayısıyla kenti kullanma gereksinimi olan özürülülerin sosyo-politik yaşamında da bir takım engellemelere yol açmaktadır (Hahn, 1986).

SONUÇ

Özürülüler kent içerisinde yaşarlar ve kentin onların da yaşanabilirlik gereksinimlerine cevap verebilmesi gerekmektedir. Bu ise mekanların “engelli” değil, “sağlam” mekanlar olması gerektiğini gösterir. Böylece ‘engelsiz mekan’ların olduğu ‘engelsiz kent’lere ulaşmak mümkün olabilecektir.

İster bedensel, ister görme, ve isterse diğer özür gruplarından olsun tüm özürülülerin, yaşlıların, çocukların ve diğer kısıtlı kişilerin mekanı fiziksel olarak kullanmaları için şu beş ana unsur gerekmektedir (Andaç, 1997).

1. Yeterli genişlik,
2. Yeterli dönme alanı,
3. Yeterli yükseklik ve boy hizası,
4. Yüzeylerin özellikleri,
5. Yönlendirme ve uyarma için gerekli düzenlemeler.

"5 Yeterlilik/Gereklilik" diyebileceğimiz bu kurallar fiziki mekanların özürllüer için düzenlenmesinde oldukça önemlidir.

Polat (1999) ise bunlara ilave olarak,

6. Yaşamsal moral olarak estetik değerler
inde yer alması gereğinin altı çizilmiştir.

Özürllü insanların toplumsal ve ekonomik faaliyetlerde bulunabilmesi ve fiziksel mekanı eşit, özgürce ve tek başına kullanabilmeleri için fiziksel ve kentsel çevrenin bu ana unsurlar çerçevesinde düzenlenmesi, mekanın erişebilirliği ve yaşanabilirliği açısından -"engelsizlik" açısından- gerekli ve şarttır.

Fiziksel çevre, hem kuramsal hem de uygulamalı olarak, mekanın **devamlılığı** ve **yaşanabilirliği** ile birebir ilişkili bir kavramdır. Fiziksel çevrede engelsiz tasarımlar yapmak ve uygulamak, kullanılan mekanın devamlılığının sağlanması ve o mekanın erişebilirliği ve bunun sonucu olarak da yaşanabilirliği ile doğrudan bağlantılıdır.

Toplumla bütünleşmenin, buradan hareketle kentle ve işlevleriyle bütünleşebilme, özürllülere özgürce ve bireysel olarak kullanabilecekleri fiziksel mekanlar hazırlamak ve sunmakla başlayacaktır. Eğer özürllü, mekanı özgürce ve tek başına kullanabiliyorsa, artık bir anlamda özürllü sayılmayacaktır. Bunun içinde yolların, kamusal alanların ve yapıların, çalışma alanlarının ve dinlenme/eğlence/spor kullanımının, tasarım ve planlamada, en küçük ayrıntıda ele alınması gerekmektedir.

Bina iç kullanıcılarının, giriş-çıkışlarının, binadan hedeflenen yere erişmek için gereken ulaşım araçlarının, kaldırımların, yolların, meydanların, kısacası kara, deniz ve hava kullanımlarına ait tüm düzenlemelerin özürllülere göre yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda, tüm insanlar için tasarlanmış, standart olarak ölçülendirilmiş ve daha sonraki uyumları da göz önünde bulunduracak tasarımların yapılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Andaç, G., 1997, Ulaşılabilirlikte boyutsal kriterler, **Yapı Dünyası**, Şubat sayısı, Ankara.
- Chouniard, V., 1994, Reinventing Radical Geography: Is All That's Left Right?, **Environment and Planning**, Vol. 12.
- Gleeson, B., 1997, The Regulation of Environmental Accessibility in New Zealand, **International Planning Studies**, Vol. 2., Issue 3.
- Gleeson, B., 1998, A place on earth: technology, space, and disability, **Journal of Urban Technology**, Volume 5, no: 1, New York.
- Hahn, H., 1986, Disability and the Urban Environment: A Perspective on Los Angeles, **Environment and Planning**, Vol. 4.

“Engel”siz “Kent”ler = “Özür”süz Kentli”ler

- Imrie, R. F. & Wells, P. E., 1993a, Disablism, Planning and the Built Environment, **Environment and Planning**, Vol. 11.
- Imrie, R. F. & Wells, P. E., 1993b, Creating Barrier-Free Environments, **Town and Country Planning**, Vol. 61.
- Imrie, R. F., 1996, Equity, Social Justice and Planning for access and the Disabled People: an International Perspective, **International Planning Studies**, Vol. 1.
- Leccese, M., 1993, Is Access Attainable?, **Landscape Architecture**, Vol. 83.
- Napolitano, S., 1996, Mobility Impairment, in: G. Hales (Ed.), **Beyond Disability: Towards an Enabling Society**, London.
- Oliver, M., 1990, **The Politics of Disablement**, London.
- Polat, E., 1999, **Özürllüler İçin Tasarımda Erişebilir Ve Yaşanabilir Yaya Mekanları: Ankara-Kızılay Merkez Yaya Bölgesi’nde Sakarya Caddesi Yaya Mekanı Örnekleme**, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- T. C. Başbakanlık, 1997, Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname, **Resmî Gazete**, Sayı 23011, Ankara.
- T. C. Başbakanlık, 1999, Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname, **Resmî Gazete**, Ankara.
- United Nations, 1994, Fundamental concepts in disability policy, **The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities**, New York.
- United Nations, 1994, Target areas for equal participation, **The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities**, New York.

DÖRDÜNCÜ OTURUM

Oturum Başkanı: Cemal ARKON

Planlamada Yeni Açılımlar

KENT SOSYOLOJİSİNDE YENİ YAKLAŞIMLAR VE KENT ARAŞTIRMALARI

Sevin OSMAY

Bu yazıda kent sosyolojisinde gelişen yeni yaklaşımlar son yüzyıl perspektifinden verilmeğe çalışılmış, bu bağlamda değişen araştırma konularına ve yöntemlerine örnekler verilmiştir.

Sosyolojinin bir alt dalı olan "Kent Sosyolojisi"nin üniversitede ayrı bir disiplin ve uzmanlık alanı olarak tanımlanması 1920lerde Amerika'da gerçekleşmiştir. Ancak, kent olgusunu açıklamaya yönelik kuramsal yaklaşımlar ve kentsel araştırmalar bu tarihten çok daha önce başlamıştır.

Kent sosyolojisi, diğer toplumbilim dalları gibi yaklaşık yüz yıllık bir geçmişe sahiptir. Sanayi devrimi ile hızlanan toplumsal dönüşümler, kenti üzerinde düşünülecek, incelenecek bir olgu haline getirmiştir. 19. Yüzyılın, daha sonra sosyolojinin ve kent sosyolojisinin babaları olarak kabul edilen bazı düşünürler (örneğin, Emile Durkheim, Max Weber, Karl Marx ve Georg Simmel gibi), temelde onları kaygılandıran toplumsal dönüşümleri, incelemişler ve özellikle şu iki soruya yanıt aramışlardır:

1. Sanayi toplumu denilen bu yeni toplum düzeni içinde eski, geleneksel, kırsal düzene ne olacaktır?
2. Kentleşmenin, yaşam kalitesine etkisi nedir?

Aslında, kent olgusu üzerinde yazan Weber ve Simmel'in dışında kalan diğer iki bilim adamı, kuramsal analizlerinde kent olgusunu sadece ikincil bir öge olarak ele almışlardır. Ancak, kuramsal çalışmaları bağlamında 19. Yüzyıl düşünürlerinin incelemelerini odaklandıkları üç genel konu vardır ve bunlar: 1) Batı Avrupa feodalizmden kapitalizme geçişte kentlerin rolü ; 2) kapitalist sanayi toplumunun bir ifadesi olarak modern kent; 3) Toplumsal değişimi etkilemede, yönlendirmede ikincil bir etmen olarak kentlerdir (Saunders,1885).

19. Yüzyıl düşünürlerinin ortak oldukları bir diğer önemli alan ise, onların toplumun dönüşümünü anlamada kullandıkları bilimsel yaklaşım, yöntem ve evrensel kurallara ulaşma çabasıdır. Bir başka deyişle, bu ünlü düşünürler, doğa bilimlerinde kullanılan bilimsel yöntemi, toplumbilimlere uyarlamaya çalışmış, ve bunu da elde mevcut bilimsel tekniklerle yapmışlardır. Bunun sonucunda, 19. yüzyılın sonunda, Avrupa toplumlarında, toplumda ve kentte gözlemlenen değişik ilişki biçimlerinin bilimsel yöntemlerle incelenmesi gündeme gelmiştir. Toplumsal bilgi sistemleştirilmeye ve bunun için de yeni bilgi toplama teknikleri geliştirilmeye başlanmıştır.¹

Toplumbilimlerin hemen her dalında olduğu gibi kent sosyolojisi de kuram ve yöntembilim açısından heterojendir. Diğer bir deyişle, kent sosyolojisi kapsamına giren araştırmalar, gerek ele aldıkları sorunlar, gerekse bu sorunları açıklamakta izledikleri yaklaşımlar bakımından büyük çeşitlilik gösterirler. *Kent sosyolojisinin en sıradan tanımı belki onun, kentte meydana gelen tüm*

¹ Örneğin, Emil Durkheim'in "Rules of Sociological Method", 1895 ve "Suicide" 1897 bilimsel yöntem açısından klasik iki eserdir.

toplumsal olgularla ilgilenen bir bilim dalı olduğudur. Ancak, kent sosyolojisi kapsamında tüm incelemelerin, amaçları ister belirli bir olguyu anlamaya yönelik bilgi toplamak, ister bir soruna yönelik politikaların saptanması veya planlama olsun, temelde sorguladıkları ortak sorular bulunmaktadır. Bu ortak ve temel nitelikteki sorular üç başlıkta toplanabilir:

1. Toplum (kentsel ve kırsal) neden ve nasıl değişir? Bu değişimin dinamiği nedir? Değişimin göstergeleri nelerdir?
2. Toplumsal etkileşimin kuralları nelerdir ve toplum içinde güç oluşturan/toplumsal güç ilişkileri, denetim mekanizmaları nasıl oluşmuştur?
3. Fiziksel çevrenin/mekansal yapının toplumsal olgularla, toplumsal etkileşim ve yaşam biçimleriyle ilişkisi nedir?

Bilimsel merak sonucu ortaya atıldığı izlenimini verse de bu sorular gerçekte kentin sorunlarını anlamaya yönelik bilgi toplamak, onları denetim altına alabilmek, tahmin yapabilmek özetle uygulama alanında kullanabilmek içindir. Toplumsal değişimin nedenleri, değişime neden olan güçler, dinamikler, toplumsal etkileşimin temelinde yatan kurallar, denetim kaynakları, ve fiziksel çevre veya mekan ile toplum davranışları arasındaki ilişki, tarih boyunca toplumbilimcileri olduğu kadar plancıları ve yöneticileri de ilgilendirmiştir.

Kent sosyolojisinin ve araştırmalarının uygulama ile yakın ilişkisi ve bu alanın bilimsel çalışma nesnesi olan “kent” olgusunun karmaşık niteliği kent araştırmalarını tek bir disiplinin çatısı altında toplanamayacak kadar geniş kılmaktadır. Dolayısıyla, geçtiğimiz yüzyılım ikinci yarısında kent araştırmaları, değişen talepler ve paradigmlar doğrultusunda çeşitli bilim dallarında uzmanlaşmış kurumlar ve kişiler tarafından gerçekleştirilmiş ve zaman zaman bir akademik disiplinin kapsamından çıkmış, diğer disiplinlerin içinde (örneğin, demografi, ekonomi, antropoloji, coğrafya, siyasal bilgiler, planlama, çevre ve davranış bilimleri gibi) yer almaya başlamıştır.

Kent Sosyolojisinde Temel Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalı Araştırmalar

Yüzyılım başından günümüze kadar olan dönemde, kent sosyolojisinde yaklaşımlar ve onların doğrultusunda yapılan incelemeler genelde birbirini izleyen, kuramsal ve ampirik devrelere ayrılır.

19.yüzyılda ilk çabalar kuramsal yaklaşımlar üretmiş, bunu 1930larda başlayan ve özellikle Amerika’da 1970lere kadar süren kentsel ekoloji okulunun ampirik çalışmaları izlemiştir; 1960ların sonunda ekolojik yaklaşım yerini yeni kuram arayışlarına bırakmış, ve politik ekonomi ve yeni kent sosyolojisi başlıkları altındaki geniş kapsamlı paradigmlar geliştirmiştir.1980 sonrasında küreselleşen dünyada yerel farklılıkların önem kazanması ile ampirik incelemeler, yerinde veri toplama ve antropolojik yöntem yeniden önem kazanmış, 1990 larda ise kentsel bazda ortaya çıkan yeni toplumsal sorunlar, yoksulluk, yolsuzluk, kimlik, tüketimin ve cins ayırımının belirlediği yaşam biçimleri nin mekansal temsilleri gibi konular bir yandan kuramsal söylemler diğer yandan, yeni araştırma/uygulama yöntemlerini geliştirme gereksinimini gündeme getirmiştir.

Uzmanlaşmış bir alan olarak 20. Yüzyılım ilk yarısında ortaya çıkan kent sosyolojisi, iki farklı akademik araştırma/analiz geleneğine sahip bulunmaktaydı. Bu iki gelenek, iki ayrı kıtada gelişmiş olmaları nedeniyle, Avrupa ve Amerikan yaklaşımları olarak da tanımlanırlar. Tarihsel geçmişleri birbirinden çok farklı olan bu iki kıtanın kentleri, buldukları zaman ve mekan bağlamındaki/context farklılıklar, sorunların farklı tanımları, toplumbilimcilerin farklı kökenleri ve yaklaşımları gibi özellikler, kente yönelik incelemelerde iki ayrı yaklaşımın doğmasına neden olmuştur. Bu yaklaşımların birincisi “kurumsal yaklaşım”, diğeri ise “ampirik/deneysel” yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Kısaca, “kurumsal” yaklaşım, Avrupa’nın 19. yüzyıl akademik geleneğine uygun olarak kenti tarihsel bir yaklaşımla inceleyen, toplumsal kurumların (yapıların ve

Kent Sosyolojisinde Yeni Yaklaşımlar ve Kent Araştırmaları

örgütlenmelerin) betimlenmeleri, dönüşümleri ve toplumsal dönüşümde aldıkları önem üzerinde duran, üst düzeyde soyutlamalar yaparak –büyük teoriler ortaya atmayı- geniş kapsamlı kavramsallaştırmaları, tipolojiler üretmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır.² Kent sosyolojisindeki ikinci ele alış biçimi, “ampirik” yaklaşım ise, kentün mekansal boyutunu, yani coğrafyasını yerinde yapılan saha araştırmaları ile toplumsal analizlerin içerisinde tartışmaya yönelik bir akademik yaklaşımdır. Görgül analizlerden giderek toplumun etkileşim kalıplarını ve değişim yönünü saptamaya yöneliktir. Soyutlamalardan çok somut bulgular, niteliksel göstergeler, istatiksel kanıtlar aracılığı ile ileri sürülen toplumsal hipotezlerin sınanması söz konusudur.³

Her iki temel yaklaşımın ve bu yaklaşımların savunucularının, günümüz kent sosyologlarının çalışmalarını değişen oranlarda etkilediği söylenebilir.

1950’lerden 1970’e kadar Kent Sosyolojisinin gelişimi

1930larda, sonradan Chicago okulu olarak bilinen ve birkaç Amerikalı sosyal bilimcinin geliştirdiği uygulamalı/ampirik bir yaklaşım olan **Ekoloji Yaklaşımı**, kent sosyolojisine uzun yıllar egemen olmuştur. Özellikle, R. Park, E. Burgess ve L.Wirth’ün geliştirdiği düşünceler, 1970lere dek kent araştırmalarının temel kuramsal kavramlarını oluşturmuştur. Chicago Okulunun geliştirdiği ve kent kuramcılarının ilginç bulduğu iki kavram, *kentsel ekoloji* ve *bir yaşam biçimi olarak kentlilik* kavramlarıdır. Kentsel ekoloji yaklaşımı temelde, kentsel faaliyetlerin ve toplumsal etkileşimin kent mekanındaki dağılım kalıplarına bakarak, belki de ilk kez “mekan” ile kentleşme, örgütlenme, kültürel ve ekonomik tercihler, değer yargıları arasındaki ilişkiyi irdelemiştir. Evrim teorisinden ve doğa bilimlerinden (biyoloji) kent ortamına uyarladıkları çevreye uyum yapma, bütünleşme, rekabet gibi süreçleri, farklı faaliyetlerin kent içindeki yerleşimlerini açıklamada kullanmışlardır. Ekoloğlar toplumu devamlı değişen ve birbirleriyle ilişkisi olan sistemler ve alt-sistemlerden oluşmuş organik bir bütün olarak tanımlamışlar; toplumun değişiminde en temel etmenin ise teknolojik gelişmeler olduğunu ileri sürmüşlerdir. Teknolojinin değişiminin, kentte toplumsal etkileşimin ve örüntünün değişimini getirdiğini savunmuşlardır.

Kentsel ekoloğlar topladıkları istatiksel bilgiler, görgül malzemeye dayanarak kentün içinde homojen alanlar tanımlamışlar ve kent büyüme modelleri geliştirmişlerdir.

Kenti bir mikro-kosmos olarak ele alan ve mekansal düzenlemelerin arkasında yatan dinamikleri keşvetmeye çalışan kent ekoloğlarının yanısıra, bir diğer Chicago Okulu sosyoloğu olan L.Wirth, kentteki yaşam biçimini, kentliliği sorgulamıştır. Sosyo-kültürel yaşam biçimini ve kentleşmenin somut fiziksel özellikleri (sayısal büyüklüğü, yoğunluğu, karmaşıklığı) ile ilişkisini araştıran Wirth bir anlamda G.Simmel’in izinden yürümüştür. Her ikisi de kentleşmenin niteliksel yönü üzerinde durmuş ve yerel toplumsal düzenin bozulmasının arkasında, kapitalist ilişki biçimi ve sanayileşme sonucu oluşan bireyciliğin, kural tanımamanın, değerlerin yok olmasının yattığını savunmuşlardır.

1930lardan 1970e kadar süren ekolojik yaklaşımın etkisi, gerek Amerika’da, gerek Avrupa’da, kentsel yerel topluluk(community) incelemeleri başlığı altında sayısız saha araştırmalarının yapılmasına neden olmuştur. Bütün bu araştırmalar, toplumsal bağların “yer”, veya “mekan”la olan ilişkisinin sorgulanmasına neden olmuş, sonuçta toplumbilimciler şu soruyu sorgulamışlardır: “*Kentsel mekan önemli bir sosyolojik değişken midir?*”

² M.Weber ve K. Marx gibi düşünürlerden sonra, örneğin H.Pirenne, G.Sjoberg gibi kent tarihçileri de bu yaklaşımı benimsemiştir.

³ R.Park, R.D. McKenzie ve W.D. Burgess’in temsil ettiği Şikago Okulu (Chicago School) bu yaklaşımın en ünlü örneğidir ve Ekolojik Yaklaşım olarak bilinmektedir.

Sözü geçen dönemin başında Türkiye’de kentsel yaklaşımlar ve araştırmalar, 19. Yüzyıl düşünürlerinin yaklaşımlarını yansıtan, kente yönelik araştırmalar, kent monografileri, sağlık, nüfus sorunlarına ilişkin planlama amaçlı çeviriler olarak başlamış, bunu İstanbul Edebiyat fakültesinde sosyoloji kürsüsünün kurulması izlemiştir. Ziya Gökalp, batı düşünürlerinin çizgisinde, özellikle toplumsal ilişki biçimlerini irdeleyen kır - kent ikilemi analizleri yapmış, yazılarında kent ortamının doğuracağı toplumsal sorunlardan söz etmiştir. Kent sosyolojisi konusunda, I. Tekeli’nin saptadığı gibi bu dönemde yazılmış ilk önemli yazı Hilmi Ziya Ülken’e aittir(1932-33)⁴. Batıdaki kent tarihçilerinin etkileri görülebilen bu yazıda Ülken, kent sosyolojisinin toplumsal olguları inceleyen bir dal olduğuna, buna karşılık şehirciliğin kentin nasıl olması gerektiği ile ilgilendiğine değinmiştir. Diğer yandan, Avrupada oluşan “anti-urbanizm” (yani kente karşı alternatif yaşam biçimlerinin ve de özellikle kırsal-doğal yaşamının savunulması) görüşü de bu dönem düşünürlerinin yazılarında yansımaktadır.

Aynı dönemde Türkiye’de kent sosyolojisi başlığı altında olmayan ancak, sosyolojik açıdan kente yönelik bazı araştırmaların yapılmaya başlandığı görülmektedir. Bu araştırmaların 1940larda Ankarada Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde, Amerikada eğitim görmüş bir grup sosyolog tarafından başlatıldığı söylenebilir. Chicago Okulunun kente bakış açısını getiren bu araştırmalarda kent formunun incelendiği, Ankarada çocuk suçluluğu gibi konular üzerinde yazılar çıktığı bilinmektedir⁵. İstanbul Üniversitesinde yapılan araştırmalarda da sanayileşmenin kente getirdiği sorunlar, mesken darlığı, konut sorunu, Siyasal Bilgiler Okulunda, şehirleşme hareketleri, işçiler ve sanayileşme sorunları gibi konular ele alınmaya başlanmıştır⁶. 1930 - 1950 döneminde kent tarihi, kent coğrafyası alanlarında kente yönelik araştırmalar açısından önemli bir birikim oluştuğu söylenebilir. Ancak, kent sosyolojisinin bir bilim dalı olarak Türkiye’ye girmesi ve ampirik bir yaklaşımın bu alanda uygulanmaya başlaması 1960 yılında Mübeccel Kıray’ın Ankara’da Orta Doğu Teknik Üniversitesinde başlattığı kent sosyolojisi dersleri ile olmuştur. Kıray, çağdaş bir toplumbilim görüşünü, kuram ve yöntem açısından sadece geniş bir akademik kitleye aktarmakla kalmamış onu tüm Türk toplumbilimcilerine de kazandırmıştır.

1960ların sonuna doğru gerek dünyada gerekse Türkiye’de önemli dönüşümler olmuştur. Bu dönüşümlerin izleri kent sorunlarına yaklaşımlardaki değişimlerde ve yapılan çalışmalarda izlenebilir.

1960lı yıllardan 1980e kadar Kent Sosyolojisi ve Kent Araştırmaları

1960 sonlarında dünya ölçeğinde yaşanan gelişmeler ve krizler, kentte neler olduğunu anlamak içindaha geniş bir perspektive gereksinim olduğunu göstermişti. İkinci dünya savaşı sonrasında, “Üçüncü Dünya” olarak nitelendirilen ülkelerde yaşanan hızlı kentleşmenin doğurduğu sorunların yanı sıra, sanayileşmiş batı toplumunun kentlerinde yaşanan toplumsal eşitsizlikler, işsizlik, konut sorunu, kentsel hizmetlerin dağılımındaki büyük farklılıklar protestolara ve rejim eleştirilerine yolaçmıştır. Sorunların kente ilişkin olmasına karşın, kaynağının toplumun genel ekonomik sisteminde yattığı görüşü, kapitalist toplumun eleştirisini beraberinde getirmiştir.

Sosyolojide politik ekonomi söylemi olarak nitelendirilen bu eleştirel görüş, özellikle Avrupa kökenli sosyal bilimciler arasında bu dönemde egemen görüş haline gelmiştir. Kent sosyolojisine eleştiri getiren bu yaklaşım, kentin dinamiklerinin kendi başına, kent içine kısıtlı kalarak incelenemeyeceği, toplumsal olguların ancak toplumun bütünü ele alınarak, özellikle de devletin

⁴ Bu konuda ayrıntılı bilgi için, İ. Tekeli (1998), E. Kongar (1982) kaynaklarına bakınız.

⁵ B. Boran (1940 ve 1941)

⁶ Ö.L. Sarç (1947 ve 1948), G. Kessler (1946 ve 1949), S. Aren (1949)

Kent Sosyolojisinde Yeni Yaklaşımlar ve Kent Araştırmaları

ve politikanın rolü ve sistemin tümü ile ilişkilendirilerek kente yönelik kuramsal çıkarımlar yapılabileceği savunulmuştur. Pratikte ise kent sosyolojisi kapsamına giren araştırmaların alanı genişlemiş, birçok üniversitede kent sosyolojisi alt bölümleri kapanmış ve yerlerini kentsel planlama, kentsel coğrafya, kentsel ekonomi ve politika bölümlerinde yapılan, toplumsal değişimi politik ekonomi bağlamda inceleyen çalışma ve gelişmeler almıştır.

1960ların ve 70lerin değişen dünyasını kuramsal bazda açıklamaya çalışan toplumbilimciler, özellikle de kenti inceleyen araştırmacılar, Marx'ın kuramsal yaklaşımını benimsemiştir. Ekonomi politik yaklaşımın kent sosyolojisine uygulanması demek ise, kent mekanının üretiminde yerel veya global politikaların hangi ekonomik güçlerle birleşerek uygulandığının araştırılması anlamına gelmektedir.

Bu bağlamda, kapitalist dünyada kentleşme kuramına en önemli katkı, bir sosyolog olan Manuel Castells ve bir coğrafyacı olan David Harvey'den gelmiştir.⁷ Bu yaklaşıma göre kentsel mekan, emeğin yeniden üretildiği yer olarak tanımlanmakta, çağdaş metropoliten kentler ise sermaye birikim süreçlerinin ürünleri olarak yapılaşmaktadır.

Kentleşme bu yaklaşımla, dünya ilişkileri kapsamında sanayileşme ve kapitalist politikalar bağlamında araştırmalara konu olmuştur.

1960 - 1980 yılları Türkiyede genel olarak sosyal bilimlerde araştırmaların sayıca arttığı bir dönem olmuştur. İkinci dünya savaşı sonunda yaşanmaya başlanan toplumsal dönüşüm ile, kırsal alanın yapısal dönüşümü, hızlı kentleşme ve beraberinde getirdiği geçekondulaşma bu alanda çok sayıda ve farklı yöntemler kullanılan araştırmaların yapılmasına neden olmuştur. Özellikle, kente yönelik uygulamalı, saha araştırmaları, kent planlamasının kurumsallaşması ve yeni kurulan Devlet Planlama Teşkilatı gibi kurumların özendirmeleriyle toplumbilimler araştırmaları 1960dan sonra gözle görülür bir artış göstermiştir⁸.

Bu araştırmaların hepsi bir anlamda sosyolojik araştırma niteliğinde değildir, ancak kent sosyolojisinin kapsamı yukarıda değinildiği gibi bu yıllarda genişlemiş ve çeşitli uzmanlık alanlarına kaymıştır. Dolayısıyla söz konusu çalışmalar, özellikle kent plancılarının kapsamlı ilgi alanları ile örtüşmeğe ve uygulamalarına doğrudan girmeye başlamıştır. Buna başka bir neden ise, aynı dönemde planlama yaklaşımının "fiziksel" planlama anlayışını değiştirerek "kapsamlı" planlama yaklaşımını benimsemeğe ve kent plancılarının mimarlardan, mühendislerden ayrı profesyonel bir grup olarak ağırlıklarını sezdirmeye başlamaları olabilir. Bu yıllarda yapılan araştırmalar ve çalışmalar konularına göre şu alt başlıklarda toplanabilir:

- Veri tabanı oluşturmak için ve uygulamaya girdi sağlamak için yapılmış planlama amaçlı araştırmalar⁹.
- Kır ve kent dönüşümünü inceleyen sosyolojik saha araştırmaları¹⁰.
- Gecekondu, konut ve kentleşme ilişkisini inceleyen çalışmalar¹¹.

⁷ M.Castells, (1977) *The Urban Question*, Edward Arnold,Londra; ve D. Harvey, *Social Justice in the City*, Edward Arnold, Londra

⁸ İ. Tekeli (1998), R. Keleş (1986)

⁹ Örneğin, İmar ve İskan Bakanlığı, 1965, 1974,75; Ankara Metropoliten Nazım Plan Bürosu, 1976, 1977, 1978 ve bazı belediyelerin araştırma raporları.

¹⁰ Örneğin, Fındıkoğlu, Z.F., 1962,63; Kıray, M.B.1964,1965,1973; Akşit,B.1967, 1971,75; Tekeli,İ.1974.

¹¹ Sewell,G. 1964; Hart,C.W.M.1969; Yasa,İ.1966.69; Tütengil,1963; Keleş,R.1961,1970,71,72,76; Kıray,M. 1970,71,72,73,75; Karpat,K.1976; Gökçe,B.1976, Şenyapılı,T.1978.

- Sanayileşme, küçük sanayi ve metropoliten kentleşme analizleri¹².
- Antropolojik yaklaşımla kent ve kasaba sorunlarının incelenmesi¹³.
- Kent tarihi ve kent monografileri¹⁴.
- Az gelişmişlik ve modernleşme bağlamında yapılan saha araştırmaları¹⁵.
- Kent yönetimi, yerel yönetim ve mevzuatı¹⁶.

Yukarıda örnekleri verilen çalışmalar bu dönemde yapılan çalışmaların sadece birkaç tanesidir. Bu incelemelerin kapsamlarından da görüleceği üzere, kent sosyolojisi bu dönemde bir gelişme göstermiş ve gerek konuları gerekse de araştırmayı yapanların uzmanlık alanları bakımından çeşitlenmiştir.

Bu çok geniş şemsiyenin altına giren çalışmaların kuramsal yaklaşımları genelde iki eğilim gösterir: Kente yönelik incelemelerin büyük çoğunluğu, özellikle akademik olanlar “kent ekolojisi” kavram ve terimlerinden yararlanarak analizlerini yapmış ancak epistemolojik yaklaşım bakımından politik ekonomi okulunun (ve yeni sosyoloji okulunun) yorumlarından yararlanmışlardır.

Bir diğer grup çalışma, saha araştırmalarında toplumsal “göstergeler” saptayarak, bunların istatistiksel analizleri ile bilgi üretme yoluna gitmiştir.

Az sayıda, yöntemleri antropolojik araştırma olan ve modernleşme, sosyo-kültürel dönüşüm incelemeleri ise ayrı bir kategori oluşturmuştur.

Böylece bu dönemde yapılan araştırmaların, bir anlamda, çok paradigmatlı olduğu söylenebilir.

1980 - 1990lı yıllar arasında Kent Sosyolojisi ve Kent Araştırmalarının gelişimi

Dünyada 1980 sonrasında yaşanan ve temel bir dönüşüm olarak nitelendirilen, ekonominin yeniden yapılanması, iletişim ve bilişim teknolojisindeki gelişmeler, politik alanda Doğu Blokunun dağılması, özellikle kentlerde izlenebilen yeni gelişmelere ve sorunlara neden olmaya başlamıştır. Sanayinin ve sermayenin globalleşmesi, bir diğer deyişle, sanayi üretiminin tüm dünyaya dağılan bir yapı kazanması, paranın, alınan kararların, bilginin yeni teknolojiler aracılığı ile küresel bir telekomünikasyon ağı içinde akışkanlığının zaman ve mekan kavramlarının yeniden tanımlanmasını gerektirecek kadar hızlanması, özellikle yerel ölçekteki sorunların farklı bir yaklaşımla ele alınması gereğini getirmiştir.

Bu gelişmeler doğrultusunda gelişmiş ülkelerin metropoliten kentlerine giderek artan bir uluslararası göç, kentçinde büyüyen zengin - yoksul farkı, belli nitelikteki işlerin artmasına karşın diğer alanlarda işsizlik ve bu döneme kadar bu ülkelerde pek rastlanmayan kayıtdışı (enformel) işlerin yaygınlaşması, iş ve konut pazarına giremeyen “marjinal” nüfusun sorun haline gelmesi, kent merkezlerinin yoksullaşması, varlıklı grupların kent dışında kendilerine özgü konut alanları oluşturmaları, kentte belli alanların büyük yatırım alanları olarak yeniden yapılanmaları, kentte şiddetin, güvensizliğin yaygınlaşması, suç örgütlerinin uluslararası nitelik kazanmaları gibi sorunlar kent sosyolojisinin ana araştırma konularını oluşturmaya başlamıştır.

¹² Örneğin, Bademli,R.1977,1978; Akşit,B.1978; Kıray,M.1972,78; Bilgiseven-Kurttan,A.1967

¹³ Örneğin, Benedict,P.1974; Magneralla, P.1970

¹⁴ Örneğin, Aktüre, S.1978; Akçura,T. 1971; Keleş, R.1971, Kıray,M.1972

¹⁵ Örneğin, Levine,N.1973, Schneiberg, A. 1970; Kıray,M.1971; Tekeli,İ.1977; Akşit,B. 1967

¹⁶ Örneğin, Akçura,T. 1981, Yavuz,F., Keleş,R. ve diğerleri.1973, Tuna,O.1977

Kent Sosyolojisinde Yeni Yaklaşımlar ve Kent Araştırmaları

1980li yılların ortalarında bir açıdan kent sosyolojisinin bir toplumbilim dalı olarak tekrar saygınlık kazandığı ve bu alanda yapılan kuramsal ve uygulamalı araştırmaların arttığı bir dönem olmuştur. Bunun bir nedeni, kentin sosyolojisinde yerelliğin ve ampirisizmin yeniden önem kazanması ve kentlerin herbirinin küreselleşmeye karşı özgün tepkisinin araştırma konusu olarak yaygınlaşması olabilir. Diğer bir deyişle, yeni yaklaşım, kentsel gelişimde küresel yapılanmaların yanısıra, kentlerin yerel, tarihsel özellikleri dışında yöneticilerin, aracılardan, veya liderlerin izledikleri stratejilerin ne derecede sorumlu olduğunu sorgulamaktadır.

Bu yeni yaklaşımın temel özelliği, küresel bir perspektifi olması, kentlerin büyümelerine (örneğin, kent dışı yeni yerleşim alanlarının gelişmesine) ve kent içi organizasyona ilişkin politik ekonomi söylemini kabul etmesi ve kentsel alanların (özellikle metropoliten alanların) yapılanmasında kültürel, yerel öğelerin önemini vurgulanması olarak özetlenebilir¹⁷. Daha önceki kuramsal yaklaşımlarda temel kaygı kentin mekansal yapısına, düzenine bilimsel, evrensel bir açıklama getirmektir. Ancak bu yaklaşımlar, kentleri özgün, tek kılan yerel ayrıntıları açıklamakta yetersiz kalmıştır.

Sonuçta, 1980lerin ortalarından başlayarak kentsel yerelliklere yoğunlaşan ampirik incelemeler hızla artmaya başladı. Bu dönemde kentin gelişmesine yönelik en önemli bilimsel katkı, Anthony Giddens, Manuel Castells gibi ünlü sosyologların çalışmalarını yanısıra, Harvey, Scott ve Massey gibi kentsel coğrafyada isim yapmış toplumbilimciler tarafından yapılmıştır.¹⁸

1990lı yıllarda yapılan kente yönelik "sosyolojik" çalışmalar bir önceki dönemde yapılmış incelemelerle karşılaştırıldıklarında, oldukça önemli farklar görülür. Bu farklılık gerek araştırmaların konularında, gerekse de yöntemlerinde izlenir. Bir diğer yenilik, toplumbilim konularında genelde yaygın olan "akademik" araştırmaların yerini, uygulamaya entegre olmuş araştırmaların yer almaya başlamasıdır. Etkileşimci (interactionist) olarak da tanımlanabilen bu yaklaşımda araştırma konularını şu temalar oluşturur: Kentsel toplumsal hareketler; küresel ve yerel ilişki ağları; devlet - sivil toplum kuruluşları ve katılım; yerellik ve kimlik; toplumsal güç ilişkileri; kentsel gerilim; yerel tüketim ve yaşam biçimi bağlamında yeni toplumsal gruplaşmalar ve mekansal segregasyon; çevre, sürdürülebilirlik bağlamında toplumsal sorunlar; kentsel adalet bağlamında yoksulluk, barınaksızlık, "diğerleri"nin sorunları, v.b.

Son dönemin araştırmalarında yöntem olarak post-modern yaklaşım bağlamında, niteliksel araştırmalar, veya niteliksel-niceliksel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanılmasının yaygınlaştığı izlenir. Örneğin, örnek olay incelemesi, antropolojik araştırma tekniklerinin (odak grup araştırması, RAP (Hızlı Değerlendirme Prosedürü) kullanılması, eylem araştırma, katılımcı araştırma v.b.

Araştırmaların sadece akademik kaygılarla yapılmaması, sorunlara yönelik stratejilerin, politikaların ve çözüm getirci uygulamaların geliştirilmesi, bu yeni yöntemlerin kullanılmasında bir neden olarak gösterilebilir. Daha önemlisi, konulara sahip çıkan, kamu kurumları yanısıra oluşturulan yeni koalisyonlar (vakıflar, özel kuruluşlar, uluslararası örgütler, yerel girişimler ve gönüllü faaliyetler, sivil toplum kuruluşları) araştırma ve uygulama sürecine, sorundan etkilenenler (örneğin sokak çocukları, gecekondu mahallesi gibi) hedef kitleyi ve karar alıcıları (örneğin, belediye, vakıf, finans kurumları, v.b) interaksyonist biçimde entegre ederek kısa sürede sonuç almayı amaçlamaktadır.

¹⁷ M. Gottdiener (1994), P. Saunders (1986)

¹⁸ A.Giddens, (1984) *The Constitution of Society*, Cambridge, Polity Press; M.Castells,(1996-1998) *The Rise Of The Network Society, Information Age*, vol.I,II,III, Cambridge, Blackwell; D.Harvey,(1996) *Justice, Nature & the Geography of Difference*, Cambridge, Blackwell.

Kısaca, 1980lerin başlarından günümüze kadar Türkiyede yapılan çalışmalardan örnek vermek gerekirse, konuları ve yaklaşımları bakımından şu alt başlıklarda toplanabilir:

- Dünya gündemi paralelinde, Türkiyedeki metropoliten kentlerin ekonomik küreselleşmesi bağlamında kentte toplumsal ve mekansal yapının değişmesi¹⁹.
- Kent nüfusunun mekansal farklılaşmasını ve yerseçimini, bu nüfusun sosyo-ekonomik özellikleri açısından irdeleyen çalışmalar²⁰.

Konut sunum/arz biçimleri ve konut edinme süreçleri üzerine yapılan araştırmalar. Bu bağlamda yapılan çok sayıda araştırmalara örnek olarak, kent toplumunun ayrışmasında kat mülkiyetinin etkisi, apartmanlaşma, yapsatıcı konut üretim biçimleri, kooperatifler gibi çeşitli ve gerek politika geliştirmek, gerek kavramsal çerçeveler geliştiren çalışmalara verilebilir²¹.

- Gecekondu ve gecekondu'lara yönelik sağlıklaştırma çalışmaları²².
- Enformel sektör, küçük üreticilik çalışmaları²³.
- Kentleşme bağlamında hemşehrilik ağı, dayanışma ve patronaj ağları²⁴.
- Yoksulluk ²⁵(Yolsuzluk-TESEV yeni başlayacak)
- Etnik köken, Kimlik, Sivil Toplum ²⁶.
- Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar ²⁷.

Sonuç

Son 75 yılda kent sosyolojisi, kuramsal yaklaşım, yöntem ve araştırma teknikleri açılarından, hemen tüm toplumbilimler için geçerli olan evrelerden geçti:

Kuramsal yaklaşım, ya da paradigma olarak, “büyük teoriler” üretmek ile yerel dinamikleri ampirik yöntemlerle incelemek arasında birkaç kez gidip geldi. Ancak her yeni yaklaşım kendi kapsamında, bir önceki yaklaşımdan izler taşımayı sürdürdü.

İçinde bulunduğumuz dönemde, kentsel toplumun ve mekansal yapının değişimini açıklarken, insan/birey değişkenini arka plana atan determinist görüşler (sistemlerin, yapıların, kurumların belirleyici olduğunu savunan görüşler) ile insan değişkeninin toplumsal değişimdeki rolünü yadsımayan görüşün iki zıt kutup olmadıklarını, değişimin yerel boyutu açıklanırken her iki belirleyici veya değişken üzerinde de durulması gerektiği açıklık kazandı.

¹⁹ Örneğin: Öncü, A. ve Keyder, Ç,1993; Tekeli, İ. 1992; Işık, O.1994,1995, Kayasü, S.1995; Kıray,M.B.1995

²⁰ Güvenç, M. ve Işık, O.1996,1997; Güvenç, M. ve Acar, E. 1992; Akşit, B. ve Şen,M.1998;

²¹ Balamir, M. 1992,1996; Tekeli, İ. 1981; Özüekren, Ş. 1990. 1996; Ayata,S. ve Ayata, A. 1996; erder, S. 1996; Şenyapılı, T. 1996, Dülgeroğlu, Y. 1996.

²² Örneğin: Şenyapılı,T1992; Sevgi, C.1988, UNICEF/T.C Sağlık Bakanlığı, 1991-1995

²³ Ökten,A.1988, Seymen, Ü.B.1988; Şenyapılı,T.1982; Ayata,S. 1987

²⁴ Kıray, M.B.1982; Erder,S.1997; Ayata, A. 1990,1994; Tekeli, İ. 1994

²⁵ TESEV, İstanbul,2000

²⁶ Bu kapsamda III Ulusal Sosyoloji Kongresinde sunulan çok sayıda bildiri (2-4 Kasım 2000, Anadolu İniv.) Kimlik, Sivil Toplum gibi konularda yapılan araştırmaları küreselleşme ve yerellik bağlamında tartışmıştır.

²⁷ Bu konuda UNICEF/ Sağlık Bakanlığı, DIE, ILO ve Yerel Yönetimler çeşitli kentlerde üniversitelerden akademisyenlerin de katıldıkları uygulamalı araştırmalar yaptırmıştır.

Kent Sosyolojisinde Yeni Yaklaşımlar ve Kent Araştırmaları

Kent sosyolojisinde yapılan araştırmalar uzun süre kentsel uygulamalardan kopuk kaldı. Veri toplamak, incelemek, sorunları tanımlamak ve olayları yorumlamak, uygulama, eyleme geçme sürecinin ya öncesinde yer aldı, ya da araştırmadan elde edilen bulgular ikincil konularını korudular.

2000'li yıllara girerken, çözüm bekleyen sorunlar, talepler ve başarısız örnekler, uygulama ile araştırma arasındaki uçurumun kapanması gereğine işaret etmektedir. Yeni araştırma teknikleri ise yeni yöntemlerin geliştirilmesine ve etkileşimsel bir uygulamaya olanaklı sağlamaktadır. Bu tür uygulamalara örnek çalışmaların giderek arttığını izleyebiliyoruz.

Dolayısıyla, kent ve kentleşme konularında, “bilimselliği” elden bırakmadan, sorunlara uygun araştırma yöntemlerinin seçimi ve uygulama ile bir arada sürdürülmeleri için, giderek daha çok esneklik ve profesyonellik, buna karşılık daha az uzmanlık saplantıları gerektirmektedir.

Kaynakça

- Akşit, Bahattin, (1986) *Türkiyede Sosyoloji Araştırmaları: Bölmeleşmişlikten Farklılaşma ve Çeşitlenmeye*, Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi, TSBD, Ankara, s.195-232
- Aren, Sadun (1949) “*Şehirleşme Hareketleri*”, Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi, Cilt 4, Sayı 1-2, Ankara
- Atauz, Sevil (der.) (1986) *Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*, Türk Sosyal Bilim Derneği, Ankara
- Ayata, Ayşe G. (1994) “*Roots and Trends of Clientilism in Turkey*”, I.Roniger ve A. G. Ayata(eds.) *Democracy, Clientilism and Civil Society*, Lynne Rienner, London
- (1990) “*Gecekondularda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşehrilik*”, *Toplum ve Bilim*,51/52,Güz,1990/Kış1991,s.89-101
- Balamir, Murat (1992) *Türkiye Kentleşmesinde kat Mülkiyeti Etkeni*, AÜ. Syasal Bilgiler Fak. (doktora tezi)
- Balamir, Murat (1996) *Kiralık Konut*, T:C Toplu Konut İdaresi, Ankara
- Balamir, Murat (1996) “*Türkiye'de Apartkentlerin Oluşumu*”, *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme*, TTV,s.335-344
- Boran, Behice, (1940)“*Köy Davası Şehirleşmek Davasıdır*”, *Siyasi İlimler Mecm.*,Sayı 111-112, Haz.-Tem.
- Castells, M. (1977) *The Urban Question*, London: Edward Arnold
- Castells, M. (1996) *The Rise of the Network Society- Information Age I*, Cambridge: Blackwell
- Castells, M. (1998) *The Power of Identity- Information Age II*, Cambridge: Blackwell
- Durkheim, E. (1952) *Suicide: A Study in Sociology*, London: Routledge & Kegan Paul (First published in 1897)
- Durkheim, E. (1982) *The Rules of Sociological Method*, London: Macmillan (first published in 1895
- Dülgeroğlu, Yüksel ve diğerleri, (1996)*Toplu Konutlarda Nitelik Sorunu*, T.C.Toplu Konut İdaresi, Ankara
- Erder, S. (1996) *İstanbul'a bir Kent Kondu*, Ümraniye, İletişim, İstanbul;
- Erder, S. (1997) *Kentsel Gerilim*, Uğur Mumcu Gazetecilik Vakfı,Ank.
- Fındıkoğlu, Z. F., (1963) *Şehir Sosyolojisi*, Fakülteler Matbaası, İstanbul
- Giddens, A. (1984) *The Constitution of Society*, Cambridge: Polity Press
- Giddens, A. (1992) *Consequences of Modernity*, London: Polity Press
- Gottdiener, M. & J. R. Feagin, (1988) “ *A Paradigm Shift in Urban Sociology*”, *Urban Affairs Quarterly* 24: 163-87
- Gottdiener, M. (1994) *The New Urban Sociology*, New York: McGraw Hill
- Güvenç, Murat ve O.İşık,(1996) “*İstanbul'u Okumak*”, *Toplum ve Bilim*, 71 Kış 1996, s.6-60;
- Güvenç, Murat ve O.İşık, (1997) “*İstanbul'u Okumaya Devam*”, *Toplum ve Bilim*, 72 Bahar, s.153-167
- Harvey, D. (1973) *Social Justice in the City*, London: Edward Arnold

- Harvey, D. (1985) *The Urbanization of Capital*, Baltimore: JHU Press
- Harvey, D. (1996) *Justice, Nature and the Geography of Difference*, Cambridge: Blackwell
- Işık, Oğuz (1994) "*Mekânın Politikleşmesi, Politikanın Mekânsallaşması*", *Toplum ve Bilim* 64-65 Güz/Kış, s.7-38
- Levine, Ned (1973) "*Old Culture-New Culture. A Study of Migrants in Ankara*", *Social Forces*,51, s.355-369
- Logan, J. R. & H. L. Molotch (1987) *Urban Fortunes: The political economy of place*, Berkeley: Univ. California Press
- Keleş, Ruşen,(1986), "*1951-1960 Yıllarında Kent Araştırmaları*" S. Atauz (der.) a.g.e. s.269-284
- Keleş, Ruşen (1973) *Şehircilik: Sorunlar, Uygulama ve Politika*, (F. Yavuz ve C. Geray),AÜ-SBF Yay. Ankara
- Keleş, Ruşen (1971) *Eski Ankara'da bir Şehir Tipolojisi*, SBF Yayını
- Kessler, Gerhard, (1946) "*Istanbul'un mesken Meseleleri I*", *Siyasi İlimler Mecmuası*,Sayı 145, Ağustos
- Kessler, Gerhard, (1949) "*Istanbul'da Mesken Darlığı Mesken Sefaleti, Mesken İnşaatı*", *Arkitekt*, Sayı185, 209-210
- Kıray, Mübeccel Belik, (1964), *Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*, DPT,Ankara;
- Kıray, Mübeccel Belik, (1965) *Yedi Yerleşme Noktasında Turizmle İlgili Sosyal Yapı Araştırması*,Turizm ve Tanıtma Bakanlığı;
- Kıray, Mübeccel Belik, (1982) "*Changing Patterns of Patronage*", *Toplumbilim Yazıları*, Ankara
- Kıray, Mübeccel Belik, (1995)" *II. Dünya Savaşı Sonrasında Metropollerdeki Sosyal Değişim*", *Ada Kentliyim Dergisi*, 95/1,syfa:66-69
- Kongar, Emre, (1982) *Türk Toplum Bilimcileri*, Remzi Kitabevi, Ankara
- Massey, D. (1985) "*New Directions in Space*", *Social Relations and Spatial Structures*, ed. D. Gregory & J.Urry, London: MacMillan Press, p.9-19
- Öncü, Ayşe ve Keyder, Ç., (1993)*Istanbul and the Concept of World Cities*, Friedrich-Ebert Vakfı, İstanbul
- Özütekren, Şule (1996) *Nasıl Bir Konut Kooperatifiçiliği*, T:C:Toplu Konut İdaresi, Ankara
- Sarç, Ö.L.,(1948), "*Türkiye'de Şehirleşme Temayülleri*", *IÜ İktisat Fak. Dergisi*, Cilt:9, No.1-2, 1947-48
- Saunders, P. (1985) "*Space, the City and Urban Sociology*", *Social Relations and Spatial Structures*, ed. D. Gregory & J. Urry, London: Mac Millan Press, p.67-89
- Saunders, P. (1986) *Social Theory and the Urban Question*, London: Hutchinson
- Savage, Mike and A.Warde, (1993) *Urban Sociology. Capitalism and Modernity*, Macmillan, London
- Schnaiberg, A. (1970) "*Rural-Urban Residence and Modernism: A Study of Ankara Province*,*Demography*, v.7,no.1,s.71-85
- Sevgi, Cezmi (1988) *Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondular*, İzmir Belediyesi
- Simmel, G. (1950) "*The Metropolis and Mental Life*", in: K. H. Wolf(ed.) *The Sociology of Georg Simmel*, p.409-24, New York: Free Pree (first published in 1903)
- Şenyapılı, Tansı (1992) "*A New Stage of Gecekondu Housing in Turkey*", I.Tekeli(der.) *Development of Istanbul Metropolitan Area and Low Cost Housing*, IULA_EMME,İstanbul;
- Şenyapılı, Tansı (1996) *1980 Sonrası Ruhsatsız Konut Yapımı*, T.C.Başbakanlık Toplu Konut İdaresi, Ankara
- Tekeli, İlhan, (1998) *Kent Planlaması ve Kent Araştırmaları*, TÜBA, Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilim, "Sosyal Bilimler-II" Ankara
- Tekeli, İlhan, (1982) *Türkiye'de Kentleşme Yazıları*, Turan Kitabevi,Ankara
- Weber, M. (1958) *The City*, New York: The Free Press, (first published in 1905)
- Wirth, L. (1938) "*Urbanism as a way of Life*", *American Journal of Sociology* 44: 3-24
- Zukin, S. (1980) "*A Decade of the New Urban Sociology*", *Theory and Society* 9: 575-601
- Zukin, S. (1998) "*Research in Urban Sociology, Vol.4: New Directions in Urban Sociology*", *Contemporary Sociology*, Washington, November

KENT PLANLAMAYI EŞİTLİK VE TOPLUMSAL ADALET KAVRAMLARI ÇERÇEVESİNDE YENİDEN DÜŞÜNMEK

H. Çağatay KESKİNOK

Bu bildiri kent planlama yazını uzunca bir süredir etkisi altına almış *kültür-merkezli bakış açılarına* karşı, kent planlamanın yeniden sahiplenmesi gereken *toplumsal eşitlik ve adalet* kavramlarına dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Metnin temel hareket noktasını, kamu iktisadi girişimlerinin, kamu arsa ve arazilerinin ve kamusal hizmetlerinin özelleştirilmesini içeren yeni liberal ekonomik siyasaların Türkiye'deki kent planlama sistemi üzerindeki etkileri oluşturmaktadır. Bildiri konusunun nesnel gerekçeleri, bugün az gelişmiş ve ezilen dünyanın ulus devletlerinin karşı karşıya kaldıkları siyasi ve ideolojik saldırının ve iktisadi talanın yarattığı hızlı yoksullaşma sürecinde aranmalıdır. Ulus devletler düzeyindeki düzenlemelerin hemen hepsi son yirmi yıl içinde, bu piyasa merkezli saldırının hedefi haline getirilmiştir. Söz konusu saldırıların önemli ölçüde başarılı olduğu ve bu çerçevede de düzenlemelerden bir bir vazgeçilmesi emperyalizm karşısında, ezilen dünyanın ulus devletlerinde toplumsal eşitsizliklerin daha da derinleşmesine yol açmaktadır.

Ulusal ekonomilerin özelleştirilmesine dayanan ve uluslararası sermayenin önündeki siyasal ve mekansal engellerin kaldırılmasını temel alan, "küresel" strateji ezilen dünyadaki az gelişmiş ülkelerde son derece ağır ve yıkıcı etkiler yaratmaktadır. Toplumsal eşitsizliklerin ve yoksulluğun bölgesel ve kentsel ölçeklerde artışı Türkiye'ye özgü bir olgu değildir. Kamu iktisadi girişimlerinin özelleştirilmesi, emeğe yönelik devlet desteklerinin kaldırılması, kamu arsa ve arazilerinin ve kamusal hizmetlerin özelleştirilmesi, hizmet üretiminde pazarlanabilirlik ölçütünün esas alınması, ülkedeki kent planlamanın kurumsal çerçevesine ve yaptırım gücüne yönelik ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Sahip oldukları araziler uğruna özelleştirilmeleri sonrasında, sanayi kuruluşlarında üretimin durdurulması, bir yandan kentlerin endüstrisizleştirilmesine yol açarken diğer yandan da kentteki değişim değerlerinin ele geçirilmesine yönelik kısa erimli ve özel çıkarlara dayanan planlama yaklaşımlarına çok uygun bir zemin oluşturmuştur.

Bu nesnel zemin üzerinde "geleceği belirlemek" sorunsalımızın siyasi bir strateji olarak, iki temel düşünce etrafında kurgulanması gerektiğini ileri sürebiliriz. Bunlardan birincisi, dünyanın karşı karşıya kaldığı çevre sorunlarını da dikkate alarak gelişme potansiyellerinin planla yönlendirilmesi ve koruma-kullanma dengelerinin sağlanması, diğeri ise planlama etkinliklerinin eşitlik ve toplumsal adalet çerçevesinde geliştirilmesi düşünceleridir.

Planlama-Piyasa İkilemi

Mevcut süregiden durumun ve koşulların düzenlenmesi, değiştirilmesi ve insanın özgürleşmesi projesinin aracı olarak planlama düşüncesi, doğası gereği olarak anarşik gelişme eğilimlerini içeren piyasa ile karşıtlık içindedir. "Ekonomik konjonktür" (mevcut süregiden durum ve koşullar) bakış açısı kent planlamanın toplumsal çerçevesini, ekonomik eğilimlerin kestirimi problemine

indirgemektedir. Piyasanın kurallarıyla özdeşleşen insanın verili ekonomik yasalara göre hareket ettiğini varsayan liberal düşüncenin tersine, planlama, insanların son kertede ekonomiye ve üretimin toplumsal koşullarına hükmedeceği ve bu koşulları yeniden belirleyeceği düşüncesine dayanır. Planlama tanımı gereği uzun erime ait olup, kamu malı üretmeye yönelik müdahaleleri ve düzenlemeleri içerir. Toplu etkinliği temsil eden planlama kaçınılmaz biçimde kamu otoritesinin ve gücünün varlığını, siyasi aygıtın olanaklarının ve araçlarının kullanılmasını gerektirir.

Kapitalist toplumda üretimin giderek toplumsallaşan niteliği ile özel mülkiyetin bireysel niteliği arasındaki çelişme kent planlamanın sınırlarını çizmektedir. Oysa piyasayı esas alan liberal düşüncenin tersine, planlama düşüncesi kamusal alana aittir. Kuşkusuz, farklı uygulama düzeylerinde neyin genel yararlarla ilişkilendirileceği, hangi yararın genel bir yarara ait olduğunun kanıtlanması, gösterilmesi ve gerekçelendirilmesi siyasi ve ideolojik bir süreçtir. Saf liberalizmin kent planlamasına ilişkin en uç örneği plansızlık stratejisidir. Bu nedenle, bugün özelleştirme uygulamalarıyla en fazla kent planlama tehdit altındadır. Liberal düşüncede, piyasanın itici bir rol oynadığı, düzenlemelerin –kent planlamada bölgeleme (zoning) vb. kuralların- ise gelişmeyi engellediği, kısıtladığı savunulur. İşletme düzeyindeki akılcılıkları ve karlılık ölçütünün esas alındığı, buna karşın kamu hizmeti kavramının alanının daraldığı bu düşüncede, arsa piyasasının kurallarının kent açısından en akılcı çözümü getireceği varsayılmaktadır. Bu düşüncenin kentlere ilişkin sorun tanımlamalarında piyasaların sürdürülebilirliğinin sağlanması temel ölçüttür. Bunun tersine piyasa toplumunda, refah devleti işlevlerinin güçlendiği dönemlerde de kent planlamanın alanı genişlemektedir. Diğer bir anlatımla şöyle bir ikileme karşı karşıyayız: Kamusal ve uzun erimli akılcılıklara yönelen ve kamusal yararları öne çıkaran bir çerçeveye karşı, kısa erimli düzenlemeleri içeren ve özel çıkarları ve karlılık ölçütünü esas alan plansızlık stratejisi. Her ikisi arasındaki karşıtlık ve gidiş gelişler tüm piyasa ekonomilerinin sorunudur.

Liberalizm ve Küreselleşme

Teknoloji ve iletişim alanlarında yaşanan gelişmelerin nesnel bir sonucu olarak ulusal ekonomilerin, ulusal sınırların çözümlenerek dünya ölçeğinde bütünleşmesi silreci olarak sunulan küreselleşme, gerçekte uluslararası sermayenin küresel hareketliliğinin önündeki kısıtlanmalardan, özellikle de ulus-devletin siyasi kısıtlamalarından, kurtarılması sürecidir. Kavramın kendisi, bu sürecin ideolojik kılıfıdır. Küresel ve ulusal düzeylerdeki eşitsizliği üreten sistemin dokunulmazlık zırhına büründüğü bu ideolojik çerçevede, esas olarak ulus-devlet biçimindeki bir siyasi düzenleme hedef alınmaktadır. Bu ideolojik gizemselleştirmenin dayandığı temel sav, gelişmiş kapitalist ekonomilerdeki teknolojik gelişmenin doğası gereği toplumsal gelişmenin belirleyicisi olduğu düşüncesidir. Uluslararası sermayenin serbest dolaşımı ilerleme etkeni oluşturmak bir yana, ezilen dünyadaki ulusal ekonomileri yıkıma uğratılmasına yol açmaktadır.

Unutulmamalıdır ki, farklı ölçeklerdeki düzenlemelerden her vazgeçildiği dönemde, birikim rejimindeki farklılaşmanın sonuçları her zaman eşitsiz bir kentsel ve bölgesel gelişme olmuştur. Bu eşitsiz toplumsal ve mekansal gelişme sürecinin gelişmiş bölgelerdeki kentler açısından yarattığı rant olanakları oldukça fazladır. 1950'li yıllarla birlikte içine girilen kapitalist dünya ile bütünleşme süreci, dile getirilen gelişmenin çarpıcı örneğini oluşturmaktadır. Ülkeye, bu yıllarla başlayarak, başta İstanbul olmak üzere ve kademe kademe Doğu Marmara Bölgesi'nde yoğunlaşan üretim etkinliklerinin ve nüfusun yarattığı yapılı çevre ve konut talebinin, bölgesel eşitsizliklerin, kır-kent arasındaki eşitsizliklerin sunduğu rant olanaklarının ele geçirilmesine dayalı bir kentsel ve bölgesel gelişme modeli hakim olmuştur. Bu model, kentsel problemlerin kaynağı olarak görülen kentsel rantların denetlenemez biçimde ortaya çıkışına neden olan eşitsiz gelişme dinamiklerine dayanmaktadır. 1950'lerin ortalarında İstanbul'un yeniden imarı hareketi, Türkiye'de liberalizmin ikinci parlak dönemi olan ve düzenlemelerin bir bir ortadan kaldırıldığı

Kent Planlamayı Eşitlik ve Toplumsal Adalet Kavramları Çerçevesinde Yeniden Düşünmek

Özal Döneminde Datan'ın imar operasyonları, yine son dönemde özellikle kamu iktisadi girişimlerinin arsaları için özelleştirilmesi işte bu rant olanaklarının harekete geçirilmesinden başka bir şey değildir. Bu tür bir kapitalist bütünleşme modelinde, 1960'ların ortasından 1980'lere kadar büyük kentlerde emekçi hareketiyle zorlanan, sosyal refaha yönelik belirli hedefler oluşmuşsa da, özünde eşitsiz ve anarşik niteliktedir. Bölgesel ve kentsel gelişmeyi, kapitalist bütünleşme programları içinde piyasa sisteminin kurallarına teslim eden ve doğası gereği eşitsizlik üreten gelişme biçiminin, ister gelişmiş isterse az gelişmiş bölge kentlerinde olsun niteliği ve ortaya çıkardığı sonuçlar çok farklı değildir. Bu sürecin sonunda, gelişmiş büyük kentler bile fiziksel anlamda bölünmüş bir nitelik kazandılar.

Toplumsal kaynakları ülke düzeyinde eşit ve dengeli dağıtmaya, doğal ve tarihsel değerleri korumaya yönelik ve aynı zamanda kırsal kalkınma programlarıyla bütünleşen bir kentsel ve bölgesel gelişme politikası yerine, —daha çok büyük kentlerde- yığılmanın ekonomilerine göre biçimlenen bir gelişme modeli yaratılmıştır. Büyük kentlere göç özendirilmiş, kentlerin ceplerinde gecekondular oluşmuştur. İthal ikameci sanayileşme, yerinden yurdundan kopan insanların gecekondularında emeklerini en ucuz biçimde üretme olanaklarını sonuna kadar sömürerek ilerlemiştir. Bu eşitsiz ve doğası gereği anarşik gelişmenin sınırlamaları altında kent planlamasının alanı da sınırlanmış ve bölge planlama önemli bir müdahale aracı olma niteliğini yitirmiştir. Kent planlama, büyük bir iç göç olgusu ile birlikte, bölgesel ölçekte, planlama süreçleri içinde denetlenemeyen, denetlenmesinden bir gelişme stratejisi olarak vazgeçilen ve hatta özendirilen bir gelişmenin, tek tek kentler özelinde kestirimine dayalı, daraltılmış bir alana itilmiştir. Bu gelişme sürecinde özellikle İstanbul başta olmak üzere büyük kentlerin denetlenmeksizin büyümesi, kaçınılmaz bir gerçeklik olarak plan verisine dönüşmüştür.

Bu tür bir çerçeve içinde gelişme potansiyellerinin harekete geçirilmesi konusuna, bir planlama problemi olarak yaklaşılmaz. Gelişme, bilinmeyen ancak kestirilmesi olanaklı bir eğilim olarak ele alınır. Bu nedenle, eşitsiz gelişmenin sınırlamaları altında tek tek kentlerin planlanması, en iyi durumda, bölgesel anlamda denetlenemeyen ve yığılma ekonomilerinin kurallarına göre biçimlenen kentsel büyümenin ve iç göç olgusunun kestirilmesi ve bu gelişmenin kent içinde ve çevresinde yönlendirilmesinden öteye geçememiştir. Bunun en kötüsü de gelişmeye ilişkin kuralların, özelle düzenlemelerin olmaması, yani kent planlamasının bireysel özel istemlerle harekete geçen mevzi kararlara indirgenmesidir. Son dönemdeki özelleştirme uygulamaları bu süreci hızlandırmaktadır. Kentsel mekânı değişim değerleri olarak gören liberal düşünce, kent planlamasının alanını sınırlamakta, piyasaların sürdürülebilirliğini esas alan projeciliği öne çıkarmaktadır. Bu gelişmenin zeminini 1980'li yılların başından itibaren kamu hizmetlerinin, piyasaların karlılık düzeylerine ve mantığına uygun olarak özelleştirilmesi yaratmıştır.

Her şeyden önce piyasa, insanları toplumsal olarak geleceğini yönlendiremez ve belirleyemez durumda bırakan bir yabancılaşmaya yol açmaktadır. Sürekli dengesizlikler üreten ve piyasayı yüceltten ve bu eşitsiz gelişme biçimini bir doğa yasasıymışçasına kutsallaştıran, ve bunu da son dönemin moda terimi “küreselleşme” kılıfı altında yapan bakış açılarının 2000'li yıllarda geleceği planlamak gibi bir sorunsalı üretmesi beklenemez.

2000'li Yıllarda “Geleceği Planlamak” Sorunsalının İki Temel Bileşeni:

Gelişme potansiyellerinin planla yönlendirilmesi, koruma-kullanma dengelerinin kurulması:

Gelişme potansiyellerinin harekete geçirilmesi konusu kaynak tahsis politikaları planla yönlendirilmesi sağlanmadığında ve bu planlama etkinliğinin organik bir parçası haline gelmediğinde gelişme düzensiz ve eşitsiz niteliğinden kurtulamaz. Diğer yandan, planlama doğal ve tarihi değerlerin korunması hedeflerini yitirmeksizin gelişme potansiyellerini hareket geçirme etkinliği

olmak durumundadır. Koruma-kullanma dengeleri dikkatle izlenmelidir. Burada talep kestirimine dayalı bir plan anlayışını terkederek, yerine doğal ve tarihi değerlerin korunmasına, -değişim değerlerine yönelik değil- kullanım değerleri üretmeye yönelik akılcılıklara ve eşiklerin çözümlenmesine (örneğin su havzaları, jeolojik sakıncalı alanlar, taşkın sahaları, deprensellik vb.) dayalı bir planlama anlayışını koymak gerekir.

Üst ölçekli planlar ve alt ölçekli planlar ilişkisinin nasıl olacağı, üst ölçekli planlama çerçevesiyle tutarlı alt ölçekli planlama çerçevesinin nasıl oluşturulacağı, kısa erimli akılcılıklar- uzun erimli akılcılıklar ilişkisinin nasıl kurulacağı konuları, dile getirilen çerçevedeki tartışma açısından önemlidir. Planlama, kısa erimli sorun çözümlerine yol gösterse de, esas olarak uzun erimli ve kamu malı üretmeye yönelik etkinlikleri kapsar. Kuşkusuz, kent planlama çerçevemiz kısa erimli akılcılıkları da içermek durumundadır. Ancak bu konuya uzun erimli akılcılıkların sağlanması bakış açısı çerçevesinde yaklaşılmalıdır. Burada uzun erimli hedeflere ulaşılmasını engeleyen kısa erimli çözümlerin planlama çerçevemizden elenmesi gereği anlatılmak istenmektedir. Parçacı kararlardan kaçınılması, bireysel gelişme istemlerine kapsamlı bir çerçevede yaklaşılması gereği vardır. Özel çıkarların harekete geçirdiği kısa erimli akılcılıklarla sınırlanmış kent planlama çerçevesini terk etmek gerekmektedir. Kuşkusuz, üst ölçekli plan kararlarının, yapılaşma ve kullanma kararlarının özel duruma ve yere uygulanması aşaması olan imar uygulamalarına, koruma bakış açısını içerecek bir esneklik içinde yaklaşmak, ancak esnekliği daha fazla imar ve yapılaşma hakları yaratmanın aracına dönüştürmemek ve koruma-kullanma dengeleri, çevresel ve estetik değerler açısından yorumlamak ve uygulamak gerekir.

Türkiye’de koruma-kullanma dengelerini gözeten, gelişme dengesizlikleri sorununa bölge planlama düzeyinde yaklaşan ve alt ölçekli planlama etkinlikleriyle tutarlı ilişkiler kuran bir üst ölçekli planlama çerçevesinin kurumsal eksikliği nedeniyle, gelişme olanaklarına ulaşabilmek için kıyasıya yarışan yerel yönetimler sorunu ortaya çıkmaktadır. Günümüzde son dönemin yabancı sermaye yatırımlarını her şey pahasına özendirilen düzenlemeleriyle birlikte, bu sorun daha da çarpıcı hale gelmektedir.

Eşitlik ve toplumsal adalet hedefleri:

Sorunsalımızın ikinci temel vurgusu, koruma-kullanma dengelerinin sağlanmasının yanısıra, kent planlamanın sahip olması gereken toplumsal hedeflerle ilişkilidir. Burada, gelişme potansiyellerinin harekete geçirilmesi ve koruma-kullanma dengelerinin sağlanması problemlerini, eşitlik ve toplumsal adalet hedefleriyle birlikte ele alan bir planlama çerçevesinin gerekliliği vurgulanmak istenmektedir. Bu ekonomik ve sosyal planlama hedefleriyle mekansal planlama hedeflerinin bütünleştirilmesiyle ilişkilidir. Bütün düzenlemelerde, eşitlik ve toplumsal adalet bakış açısının merkezi bir konumda olması gerekir. Kent planlama ve uygulamasında, sosyo-mekansal yapıda - fiziksel ve toplumsal- erişebilirlik, ulaşılabilirlik olanaklarını kısıtlayan, tekelleşmeleri ve mülkiyet kutuplaşmasını harekete geçiren ve özendirilen seçeneklerin elenmesi olanaklıdır. Kentte yaratılan kullanım değerlerinin korunması ve eşit dağılımı, kamusal hizmetlere erişebilirliğin sağlanması konuları bu çerçevede ele alınmalıdır.

Eşitsiz gelişme sorunlarına yönelmeyen ve kamusal kaynakların tahsisinde plana öncelik veren bir bölgesel gelişme politikası olmaksızın, kentsel gelişmeyi denetleme ve düzenleme olanakları kısıtlı olacaktır. Bu eşitsiz ve dengesiz gelişmenin, kentsel ölçekte, görel olarak gelişmiş kent merkezlerinde yarattığı rantlar sorunu, planlama çerçevemizi sınırlamaktadır. Üzerinde uzunca bir dönem en fazla ısrar edilen “kentsel gelişmeyi rantlarla yönlendirme politikası” gerçekte ortadan kaldırmaya çalıştığı sorunları tersine yaratan bir politikadır. Çünkü, rantlar, farklılaşmalardan ve eşitsizliklerden kaynaklanır. Bu nedenledir ki, mekansal düzenlemelerde rantlar sorunu ile başlamanın önemli adımı, düzenlemelerde eşitsizliğin giderilmesine yönelik araçların devreye

Kent Planlamayı Eşitlik ve Toplumsal Adalet Kavramları Çerçevesinde Yeniden Düşünmek

sokulmasıdır. Gelişme olanaklarının, özellikle kamusal hizmet sunumunun bölgesel, kentsel ve kır-kent arasında dengeli dağılımını esas alan, ortak kamusal yararlaraya yönelen ve kent planlamayı eşitsizlik yaratmanın, mülkiyet kutuplaşmasının aracına dönüştürmeyen bir planlama etkinliği ve yerleşme siyasası rantlar sorununu önemli ölçüde çözebilecektir. Burada ekonomik etkinliklerin, nüfus dağılımının, üretim etkinliklerinin, hizmet sunumunun ve tüketim düzeylerinin mekansal olarak ve çevre sorunlarını da dikkate alarak dengelenmesi, kaynakların doğaya yabancılaşmaksızın ve eşitlik temelinde sunumu anlatılmak istenmektedir. Bu anlamda, mekansal planlama etkinliği, insan yerleşmelerinin, kamusal hizmetler, çevre koşulları, iş olanakları, üretim etkinlikleri açısından sürekli karşılaştırılmasını ve düzenlenmesini gerektirir. Bu ise yeni bir yerleşmeler sisteminin yaratılmasıdır. Günümüzde üretici güçlerin ulaştığı düzey, teknolojik olanaklar, kırsal kesimin hizmet sunumu açısından güçlendirilmesini oldukça olanaklı kılmaktadır.

Bugün çokca eleştirilen il olma, ilçe olma, büyük kent olma istekleri eşitsiz gelişme eğilimlerinin ne denli güçlü olduğunun en önemli göstergesidir. Burada, küreselleşme ideologlarının önümüze koyduğu “yanışan kentler”, “yanışan yerel yönetimler” yerine, gelişme dengelerini gözeten, bölgesel gelişme dengesizliklerini ortadan kaldırmaya çalışan, gelişme problemlerini ulus-devlet düzeyindeki düzenlemeler problemi olarak ele alan tutarlı bir yerleşme ve gelişme siyasasının gerekliliği anlatılmak istenmektedir. Bu çerçevede, farklı ölçeklerdeki planlama ve plan uygulama etkinliklerine ve sorun alanlarına denk düşen örgütsel ve kurumsal yapı düzenlemeleri anlamıdır. Diğer yandan, her kentin planlama ve imar uygulamaları problemi alt bölgesindeki kırsal alanların ekonomik ve sosyal etkinliklerinin ve buralara yönelik hizmet sunumunun bir plan kapsamında düzenlenmesi problemi ile ilişkili bir çerçeve içinde ele alınmalıdır.

Kuşkusuz, “geleceği planlamak” dan söz ederken, planlama çerçevemizi neyin oluşturması gerektiği konusunda bazı fikirler öne sürerken, gelecekteki toplumun nasıl olması gerektiği konusunu kapsama olanağına sahip değiliz. Başka her şeyin aynı kaldığı koşulda, kent planlama sürecinin kendisinin eşitsizlik yaratmanın aracına dönüşmesini engelleyecek bir sihirli formül bulunmamaktadır. Bu nedenle, toplumsal adalet kavramımız kaçınılmaz olarak *bölüşümsel adalet* kavramıyla sınırlıdır. Nihai olarak sorunun çözümünün, üretim ilişkilerinin dönüştürülmesinde yattığı, buna karşın, her toplumun mevcut sistem içinde bütün olanaklarını kullana kullana, deneye deneye ve önerilerini çeşitlendire çeşitlendire köklü çözümlere yöneldiği ve dönüştürme yeteneklerini bu süreç içinde geliştirdiği unutulmamalıdır. Burada, dönüştürme yeteneklerinin böylesi bir sıra izlemeksizin, aniden ortaya çıkmadığını, tersine belirli bir birikim gerektirdiğini vurgulamak gerekir. Bu aşamaları önemsemeyen ve insanların dönüştürme yeteneklerini erteleyen bir radikalizmin kaderciliğe ve bir tür *zihinsel ertelemeciliğe* düşmesi kaçınılmazdır.

Planlama çerçevemizin ekonomik ve mekansal bileşenleri içeren eşitlik sorunsalının diğer tamamlayıcı ögesi demokrasi kavramıdır. Demokrasi kavramımız katılım ve yönetim bileşenlerini içerir. Bu noktada, kamu hizmeti, kamusal yararlar ile demokrasi ilişkisi üzerinde durmak gerekir. Küreselleşme ideologlarının tersine, temel savımız, kamu malı üretmeyen ve kamusal yararlaraya ve sosyal refaha yönelmeyen bir gelişme modelinde demokrasinin olamayacağıdır. Diğer yandan, katılım, süregiden durumu onaylamak ve kısmi, göstermelik düzenlemeler yapmak olarak görülemez. En önemli katılım siyaset üretmektir. Demokrasi, iktidara karşı alternatif siyaset üretirek gelişebilir. Bugün gelinen noktada, küreselleşme ideologlarının öne sürdüğünün tersine, demokrasi, küreselleşme olarak adlandırılan ve az gelişmiş ve ezilen dünyanın ulus-devletlerini hedef tahtasına koyan uluslararası sermayenin hareketine karşı, ulusal siyasalar geliştirerek oluşturulabilir. Kuşkusuz kamusal hizmetlerin ve kamusal mekanların geliştirilmesinde verimlilik ve demokratik yönetim hedeflerine birlikte ulaşılmalıdır. Eşitlik ideallerinin, verimlilik ölçütünü zayıflatığını ileri süren liberal iktisadi düşünceye, Dünyanın karşı karşıya kaldığı sorunların çözümünün, tıpkı deprem örneğinde olduğu gibi, kısa erimli acılcılıklara dayanan verimlilik anlayışının terk edilmesini gerektirdiğini vurgulamak gerekir. Eşitlik idealini öne çıkaran bir

toplumsal bilincin, farklı bir insan ve yurttaş tipini yaratacağı, bunun da piyasanın özel çıkarları için çırpınan iktisadi bireyin davranışından ve dünyasından çok farklı olacağını ileri sürebiliriz. Bunların da piyasanın özel çıkarlara dayanan akılcılıklarıyla sınırlı birey tipine dayanan “iktisadi verimlilik”, “karlılık” vb. kavramlarının baş aşığı edildiği farklı bir dünyanın oluşumuna yol açacağı açıktır.

Bir Soru üzerine

Çağatay Keskinok- Piyasa ekonomisinde böyle sihirli bir formül yok. Ben burada daha çok toplumsal olarak planlamaya nasıl bir rol biçilmesiyle ilgili bazı saptamalar yaptım. Toplumsal adalet, eşitsizlik problemlerinin çözümü kuşkusuz bölüştürme adalet yaklaşımını içerir, ancak nihai olarak sorunun çözümü bölüştürme adalet yaklaşımıyla sınırlı olamaz. Bu bir iktidar sorunudur. Sorunun uzun erimli çözümüne ilişkin sorunsal ile kısa erimli çözümler ya da arayışlar arasında kaçınılmaz olarak farklılıklar olacaktır.

Bildirimde, şu sözde “küreselleşme” sürecinin ezilen dünyada ulus-devletler düzeyinde yarattığı yıkım ve bunun bize sunduğu nesnel zemin üzerinde, “önümüzdeki dönemde karşı karşıya kalacağımız sorunlara çözüm ararken, sarılabileceğimiz bir planlama çerçevesi nedir” sorusuna yanıt vermeye çalıştım.

Kuşkusuz, piyasa sisteminde planlama ve piyasa ikilemi bir gerçekliktir. Planlamanın böyle bir sistem içindeki sınırlamaları da bilinmektedir; ama bu sorunun nihai çözümü, siyasi bir sorundur ve bu da planlamanın teknik içeriğine ilişkin bir tartışmanın ötesine geçmektedir.

“Yarışan kentler” konusuna ilişkin olarak da şunu söylemek isterim. Bu bizlerin uydurduğu kavram değil. Bu kavramı, “küreselleşme” ideologları ortaya atmıştır. 80’li yılların başında Dünya Bankası raporlarında dile getirilmiştir: “İller Bankasını tasfiye edeceksiniz, kentsel piyasaların sürdürülebilirliğini sağlamak için merkezi yönetimin siyasal irdemelerini ortadan kaldıracaksınız, ölçütlerini ortadan kaldıracaksınız, vb.” Burada açıkça ulus-devleti siyasi bir iktidar odağı olmaktan çıkararak bir süreç işaret edilmektedir. Bu şekilde, belediyelerin, yerel yönetimlerin doğrudan uluslararası sermayeyle müzakere sürecine girdikleri, uluslararası sermayenin istediği gibi girip çıktığı bir sistem yaratılacaktır. Buna benzer bir eleştiri bir panelde bana yine gelmişti: “Yani bu yarışan kentlerin ne zararı var” diye. Bu yarışan kentler yaklaşımı da yine ulus-devlet düzeyinde her türlü düzenlemenin ortadan kaldırılması yaklaşımıdır. Unutulmamalıdır ki, gelişmiş kapitalist ülkeler yani zenginler kulübü hiç te öyle sınırlarını gevşetmiyorlar, tersine sınırlarını daha katı kurallarla güçlendiriyorlar.

Sermayeyi kendine çekmeye çalışan ve bir şekilde gelişme dinamiklerini yakalamaya çalışan bütün yerel yönetimlerin kaçınılmaz olarak bazı şeylerden vazgeçmesi kadar doğal bir şey olmayacaktır. Bunun somut örneklerini yaşıyoruz. Yerel yönetimleri tek tek bu süreç içinde bağımsız biçimde karşı karşıya bırakmak yerine bunun planlı bir çerçeve içinde, yaşam düzeylerinin, eşitlik ve toplumsal adalet çerçevesinde yükseltildiği bir yerleşmeler sistemi öneriyorum.

TÜRKİYE'DE YEREL ALTYAPI PLANLAMASI

Birgül Ayman GÜLER

Yerel altyapı planlamasından kasıt açıktır. İçmesuyu başta olmak üzere, atıksu, çöp hizmetleri, yol yapımı... Bir döneme kadar elektrik de yerel altyapı hizmeti sayılırdı; ama 1981'den bu yana Türkiye'de elektrik yerel hizmetlerden değil, ulusal çapta enterkonnekte düzeyde götürülen hizmetlerden biridir.

Hemen somut gelişmelerden girersek; 1980'lerden başlamak üzere yerel altyapı planlamamızda çok radikal değişiklikler olduğunu söylemeliyiz. 1980'li yılların ortasına kadar yerel altyapının üç ana unsuru olan finansman, yatırım ve işletmecilik unsurlarında çok önemli değişiklikler oldu. Türkiye'de finansman bakımından yerel altyapı yatırımları kamu tarafından fonlanarak gerçekleştirilirdi. Yatırımların finansmanını merkezi yönetimin efindeki kaynaklar oluştururdu; o kaynakların bir kısmı yerel yönetimlere devredilir ya da yerel yönetimlerin öz gelirleri de ona devredilenlere katılırdı. İster merkezden, ister yerelden olsun, kaynak kamusalı. Kredi olarak kullanılan para, İller Bankası'ndan kullanılırdı. İller Bankası, kredileri asıl olarak Belediyeler Fonu'ndan karşılardı. İller Bankası, kendi fonunu oluştururken dış ya da iç mali piyasalardan özel sermaye kredisi kullanmazdı. Belediyeler, özel idareler, köyler, yerel yönetim birimlerinin kendileri dış dünyaya kredi aramak için başvuramazlardı. Dolayısıyla finansman, 1980'li yıllara kadar tümüyle, hem öz gelir, hem merkezden transfer, hem kredi bakımından kamusal nitelik taşıyordu; temel özelliği de merkezi yönetimden, onun politikalarından varlık kazanmasıydı.

İkinci unsur, yatırımların gerçekleştirilmesi de kamusal nitelik taşımasıyla karakterizedydi. Yatırımlar hem merkezi, hem yerel düzeyde kamu tarafından gerçekleştirilirdi. Merkezi düzeyde yerel yatırımları gerçekleştiren kurum İller Bankası'ydı. Yerel altyapıda kullanılacak sınıai malzeme Türkiye'de üretilmiyorsa, İller Bankası bu malzemenin ithalatını gerçekleştirerek stoklardı; içeride üretiliyorsa satın alma işlemi Türkiye ulusal pazarından yine bu kurum tarafından topluca yapılırdı. Eğer herhangi bir malzemenin dışarıdan alınması pahalıysa ve içeride üretimi sözkonusu değilse, Banka kendisi doğrudan üretim sürecine girebilirdi. Kamu kesimi İthalat-İhracat şirketlerini, doğrudan doğruya bu malzemeyi üretecek fabrikaları, üstelik de ülkenin en geri kalmış yörelerinde olmayı göze alarak kurmuştu. İller Bankası, „deta bir KİT“e dönüşmüştü; diğer KİT'ler gibi Banka da TBMM KİT Komisyonu denetimi altında çalışıyordu. Kurum uzun süre emanet usulü dediğimiz, yani ağırlıklı olarak kendi personeliyle bu yatırımları gerçekleştirir biçimde çalıştı. 1970'li yıllardan itibaren ihalecilik daha fazla ağır basmaya başladı. 1980'lerde İller Bankası, gerçekleştirdiği yatırımların tümünü ihaleyle gerçekleştirmeye başladı.

Yatırım demek, kullanılan malzeme bakımından doğrudan doğruya sanayi sektörüne talep yaratmak demektir. Bir yatırım malzemesinin ithaline karar verilmesi ya da ülkede üretimine başlanması, uygulanan sanayileşme politikası ile ya da ikincil nölüşüm ilişkileri ile doğrudan ilgilidir. Şu demektir: Dış dünyanın sermayesini ve onun içerideki araçlarını değil, doğrudan doğruya içerideki sanayi sermayesini beslemek ve desteklemek, “bunu benimsedim” demenizdir. Eğer yatırımı ihale yoluyla yapıyorsanız, toplumun çok önemli bir başka kesimiyle miteahhit sekti” üyle iç içe

geçiyorsunuz demektir. Kamu sektörünün ihaleciliği, doğrudan doğruya bu sektöre kaynak aktarmak, ona iş alanı yaratmak demektir; dolayısıyla benimsenen yatırım usulü ve ihale sistemi, bölüşüm ilişkilerini yönetmek gücü taşıdığı için bu düzenlemeler yalnızca iktisadi değil aynı zamanda toplumsal etkiler yaratmaktadır.

İller Bankası kanalından gerçekleştirilen ihaleler, 1945'ten bu yana ulusal ve bölgesel inşaat sermayesine doğrudan kaynak aktarma aracı olmuştur. Yatırımların gerçekleştirilmesinde İller Bankası devreden çıkarılmaya başlandığında, bir başka deyişle yatırımlar belediyelere bırakılarak yerelleştirildiğinde, inşaat sektörü içinde kaynak paylaşımına dahil olan müteahhit sayısı artmış ve yerel ölçekte iş yapan kesimler de sistemden pay almaya başlamışlardır. Merkezi yönetim - yerel yönetim dengesinin nasıl kurulması gerektiği tartışması, özü bakımından bu temele oturan tartışmadır. Biz, merkezi - yerel yönetim arasındaki gerilimi hep "halkın hizmeti nereden alması gerektiği" sorusundan hareketle çözmeye çalışırız; buna daha yakınız, belki bu algılama tarzı demokrasi teorisi bakımından meşruiyet sunduğu için dikkatlerimizi bu noktaya yoğunlaştırmayı yeğliyoruz. Oysa gerilimin sert çekirdeği bölüşüm sürecinde saklı durmaktadır. Yatırım, bütün karmaşasına karşın kamusalı, genellikle içe dönük kaynak aktarma mekanizmalarının taşıyıcısı olarak iş görüyordu. Yerel altyapı yatırımlarından dış dünyaya giden döviz çok fazla değildi ve hızla da azaltılmıştı.

Üçüncü unsur, işletmecilik kamuya aitti. Yerel altyapı yatırımları asıl olarak imtiyaz konusudur; yerine getirilmesi görevi belediyelere yasayla verilmiştir.

1980'li yıllara kadar Türkiye'de yerel altyapı planlaması, bu üç boyutu itibarıyla ulusal çapta planlanmıştır. Planlamanın unsuru, yönetici gücü, İller Bankasından başka bir kurum değildir. Belediyeler, projelerini İller Bankasına göndermişlerdir, teknik ve finansal açıdan değerlendirilmiştir. İller Bankası, tüm ülke genelinde öncelik sıralamasını yaparak, kendi programı biçiminde Devlet Planlama Teşkilatına göndermiştir. Devlet Planlama Teşkilatı da makro dengelerle yerel altyapı boyutunu denkleme üzere konuya kendi açısından bakmıştır.

Yerel altyapı hizmetlerinin finansman yapısı ile birlikte, yatırımların gerçekleştirilmesi, işletilmesi ve elbette ulusal çapta planlanması, 1980'li yılların ortalarından itibaren değişmeye başlamıştır.

1980'li yılların ortasından başlayarak, finansmanda kamusal finansman çok büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Yerel yönetimler, altyapı yatırımlarını finanse etmek için 1986 yılından itibaren yerli ve yabancı özel sermaye kredisi kullanmaya başlamışlardır. Dış kredilerin büyük bir kısmı, uluslararası ticari özel bankalardan alınmaktadır. 1986 yılına kadar yerel kredi toplamının %100'ü kamu kredisinden oluşurken, 1986-1996 yılları arasında yerel kredi piyasasında kamu kredisi payı %13'e gerilemiş, kredilerin %20'si yerli ticari bankalardan alınmış, geri kalan %67'lik bölüm dış kredi kaynaklarından sağlanmıştır. Kamu kredisinin boşalttığı alan, asıl olarak yabancı özel sermaye kredilerince doldurulmuştur. "Devlet küçülsün" hedefinin yerel altyapı kredi sistemi bakımından sonucu budur. Devlet, yerel kredi piyasasının yüzde 100'üne sahip iken "devlet tekeli" kırılmış ve alan dış sermaye tarafından kaplanmıştır.

Yatırımlar bakımından değerlendirdiğimizde, kredilerin yabancı proje ve yatırım konsorsiyumlarını sürükleyerek geldiklerini saptamaktayız. Dünya Bankası gibi kuruluşlardan sağlanan krediler, işin yapımını uluslararası ihaleye çıkararak gerçekleştirme koşuluyla gelirken; KfW gibi tek tek devletlerden sağlanan krediler de işin kendi ülkelerinden şirketlere yaptırılması koşullarıyla açılmıştır. Türkiye'de günümüzde en önemli yerel altyapı yatırımları, dış finansmana dayandıkları oranda uluslararası ihaleye konu olmaktadır ve uluslararası ihalede Türkiye'nin çok övündüğü inşaat şirketleri hemen hemen tüm ihalelerde taşeron şirket olarak iş görmektedir.

İşletme, yine finansmana bağlı olarak özelleştirme konusu haline gelmiştir ve yap-işlet-devret düzenlemeleri, uluslararası tahkim, imtiyaz sözleşmelerinde Danıştay yetkisinin daraltılması gibi

Türkiye’de Yerel Altyapı Planlaması

uygulamalar sayesinde imtiyaz vermeye açık hale getirilmiştir. Su işletmeciliği, çöp işletmeciliği gibi başlıca toplumsal hizmet alanları, günümüzde büyük k,r ve çıkar çatışmalarının yürüdüğü alanlar olarak özelleştirme yolunda hızla mesafe almaktadır.

Bu gelişmelerin sonucu olarak, her üç unsur bakımından Türkiye’de yerel altyapı planlamasını yapan İller Bankası’nın varlığına ve dolayısıyla yerel altyapının ulusal planlamasına son verilmektedir.

Birkaç ay önce Antalya’da yapılan bir toplantıda, Dünya Bankası Türkiye Temsilcisi Ajay Chibber şöyle bir açıklama yaptı: “İller Bankasına teşekkürler, Türkiye için çok iyi şeyler yaptı; ama hantal, verimsiz ve çok masraflı, kapatılmalıdır. Biz, onun yerine bir yapılanma düşünüyoruz. İller Bankası dönüşün istedik, bürokrasi direndiği için bu mümkün olmadı., Biz, Dünya Bankası Türkiye Temsilciliğinin içinde Belediyeler Ortak Fonu kuruyoruz, bundan sonra belediyeler bize başvuracaklar. Biz, o kurumu olgunlaştırıp Türkiye’ye devretmek üzere çalışacağız.”

İller Bankasının kaldırılması demek, Türkiye’de yerel altyapı planlamasına son verilmesi; 3215 belediyenin küresel şirketlerle, bankalarla kendi başlarına yüz yüze kalmaları demektir. Neo-liberal politikaların ve Dünya Bankası’nın arzu ettiği budur. Dünya Bankasının sektöre ilişkin çeşitli çalışmalarında hedef, serbest piyasa ekonomisini tıkayan her türlü devlet tekeline son verilmesi ve devlet müdahalesinin her alanda ortadan kaldırılması olarak belirlenmiştir. Herşeyden önce ulusal çapta yerel altyapı planlamasından vazgeçmek ve bu gücü bir başka otoriteye devretmek, aslında iktidarı devretmektir.

Plancıların arasında planın gücünün ne olduğunu anlatacak değilim. Ama bir örnek vermek istiyorum: Planlama vizyona, tahminlere, projeksiyonlara dayanır, orada geleceğe ilişkin kararları alırsınız. Dünya Bankası, Türkiye Cumhuriyetinde kentsel nüfusun 15 yıl içinde 15 milyar dolar tutarında içmesuyu yatırımına ihtiyaç duyacağını öngörüyor. +ngördüğü tarih 1993-2000’dir ve kişi başına maliyeti 200 dolar olarak hesaplamıştır. İller Bankası’ndan bir uzmanla yaptığımız ve yayınladığımız bir çalışmada, Türkiye’de aynı dönemde kişi başına içmesuyu yatırım maliyetini 47 dolar olarak hesapladık. Doğrusu bu farkı görünce, “biz bir yerde yanlış mı yapıyoruz” diye kuşkuya düşmedik değil. Yanlış yapmadık; nüfusu çok geniş tuttuk, rehabilitasyonu da kattık, bol keseden bir hesaplama yaptık, adam başına yatırım ihtiyacı maliyeti 47 dolardı. Devlet Planlama Teşkilatı’ndan bir uzmandan eleştiri aldık; iddiası Türkiye için bu rakamın 27 dolar olduğu idi.

Dünya Bankası maliyet hesaplamasını uluslararası birim maliyetlerine - uluslararası fiyat düzeyine göre yapmaktadır. Bu kuruluş vizyonunu tek tek ülkelerin çıkarı doğrultusunda kurmuyor, projelerini küresel piyasanın gerekleri doğrultusunda hazırlıyor. Dolayısıyla yerel altyapı planlamasından İller Bankası’nın sökülüp götürülmesi demek, pek çok alanda elimizden iktidarın kayıp gitmesi demek. İktidar elimizden iki noktaya doğru kayıyor: 1. Dünya Bankasının 1999-2000 Kalkınma Raporunda yazdığı gibi “global”e, ve 2. yine Dünya Bankasının dediği üzere, siyasal iktidarın dağılması yoluyla “local”e. Günümüzde “local” düzey küresel şirketlerin başlıca etkinlik haline getirildiği için, yerel’in tanımı değişiyor. “Glocalization” kavramı, yerel’in yeni içeriğine ışık tutan yeni bir kavram olarak beliriyor. İktidar ile birlikte ulus-devletin varlığı ciddi boyutlarda erozyona uğruyor.

Yaşadığımız süreç küreselleşmeyi getirerek, devlet dediğimiz ve pek çok kişinin pek de haz etmediği şu “baskı aygıtı”ndan kurtulmayı sağlamaktan uzaktır. Küreselleşmenin devleti tarihten silmek, ortadan kaldırmak gibi bir hedefi yoktur. Bu sürecin politikaları “etkin, iyi devlet” peşinde koştuğunu açıkça ilan etmektedir. Küreselleşme süreci devletin kendisini değil belli bir devlet biçimini sosyal ve ulusal devleti hedef almıştır.

Küreselleşme süreci. 20 yıllık uygulama sonunda yükselme dönemini tamamlamış görünmektedir. İki temel vaadi bakımından başarısızlığa uğramıştır. +zellikle azgelişmiş ülkelerin dünya

Birgöl Ayman Güler

ekonomisi ile bütünleşerek dünya zenginliğinden daha fazla pay alacakları vaadi gerçekleşmemiş, tersine az gelişmiş ülkeler borç batağı içinde daha da yoksullaşmışlardır. Dünya ile bütünleşerek kapalı siyasal yapıların yıkılacağı ve bunun yerine demokratik, özgürlükçü siyasal sistemlerin yerleşeceği vaadi yerine gelmemiştir.

Yirmi yılın sonunda neo-liberal küreselleşme politikaları iflas etmiştir. Ülkemizde yaşadıklarımız, küreselleşmenin iflasından başka hiçbir şey değildir. Bu politikalar ile kabaran desantralizasyon isteklerinin “yerel halk” ile değil “küresel sermaye” ile ilgili olduğu açığa çıkmış bulunmaktadır. Neo-liberalizmin desantralizasyon politikası, yerel yönetimleri “yerel halk”tan uzaklaştırmakta ve bu kurumları her ölçekten ve her türden sermayenin etki ve yönetimine yaklaştırmaktadır. Böyle bir yerelleşme, aynı küreselleşme gibi, refah ve demokrasiye erişme vaatlerini gerçek kılmak gücünden ciddi olarak yoksundur.

YERLEŞİM EKOSİSTEMLERİNİN GELİŞME SÜRECİNİN EKOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Behzat GÜRKAN

Özet

İnsanoğlunun doğal ekosistemlerden ayrılması sürecinde kendine oluşturmaya çalıştığı ekosistem yaklaşımı bir türlü tutmamıştır. Yıllar yılı doğayı tükenmez bir kaynak görmesi ve artan nüfusun besin ve diğer ihtiyaçlarını karşılayabilmek için doğaya her türlü müdahaleyi yapması sonucunda sorunlarının çözümünün aksine yığılmasını da beraberinde getirmiştir.

Doğal alanlarda, önceleri daha fazla alandan besin maddesi elde etmek için tarım alanlarına dönüştürülmesi tehlikesi yaşanırken, sonraları hem tarım alanlarının hemde kalan doğal alanların sanayi ve konut alanlarına dönüştürülmesi tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır.

Doğal alanlarda Milyarlarca canlı yaşayıp, bir denge kurmuşken, insanoğlu antroposentrik merkezli yaklaşımları ile kendi bulunduğu alanlarda, mutsuz vede doyumsuz canlıları oluşturmuştur. Ekolojik açıdan baktığımızda, tüm bunların nedenini, insanoğlunun doğal ortamlardan ve homo sapiens kimliğinden uzaklaşması olarak görebiliriz. İnsanoğlu, olmazsa olmaz doğa kurallarının yerine kendini üstün görerek kendi kurallarını ön plana çıkarmış, doğayı kendi yarattığı kurallardaki meta olarak görmeye çalışmıştır.

Seksenli yıllardan sonra doğanın tükenir bir kaynak olmasının anlaşılması ile birlikte, insanoğlunun insan merkezli düşünce tarzı tartışılmaya, yerini insanoğlu doğanın bir parçasıdır felsefesini savunan ekolojik merkezli bakış açısı almaya başlamıştır.

İlkyıllarda yaşayan ve ilkel diye nitelenen insanın doğayla bütünleşme sürecinde gerek habitat gerekse niş yaklaşımlarının, ilerleyen zaman içerisinde nasıl soyut insana dönüştüğünü incelemekte yarar vardır.

Ekolojik bakış açısı ile baktığımızda insan ekosistemlerinin gelişim sürecinin incelenmesinin bizlere birçok ipucu verdiğini görmek mümkündür. Bu makalede bu süreç incelemeye alınmıştır.

Ekolojik olarak biyosfer adını verdiğimiz yerkürede en primitif canlıdan en yüksek organizasyonlu canlı olan *Homo sapiens*'e kadar tüm canlıların nesillerini sürdürebilmeleri için, uygun bir habitatta yaşam alanı bulmak ve bu yaşam alanında iyi bir nişe (iş) sahip olmaktır.

Doğal ekosistemler içinde yaşayan canlılar biyotik ve abiyotik çevre ile ilişki halinde buldukları için bu ortam ekolojik anlamda ekosistem olarak adlandırılır. Doğal ekosistemlerin yapısına gözetildiğinde, yapıcılar 1.,2.,3. Dereceden tüketiciler ve ayrıştırıcılar olmak üzere canlıların ekosistemde görevleri vardır. Yapıcılar bitkiler ve fitoplanktonlar gibi canlılar foto veya kemosenzle karbondioksit ve suyu güneş enerjisini kullanarak karbohidratlara dönüştüren canlılardır. Tüketiciler ise bitki yada bitkiyle beslenen canlıları besin kaynağı olarak kullanan

canlılardır. Diğer bir deyişle Bitkiler güneş enerjisini kimyasal enerjiye dönüştürür tüketiciler ise bu kimyasal enerjiyi bitkilerden alırlar. Ayrıştırıcılar ise tüm bu canlıların artıkları, atıkları veya ölülerinde saklı bulunan enerjiyi alır ve kalan maddeleri kullanıma hazır madde haline dönüştürürler. Dolayısıyla bir orman ekosisteminde milyarlarca canlı olmasına ve hatta bu milyarlarca canlı dışı bırakmasına rağmen ormana girdiğinizde hiç bir kötü koku almazsınız. (Tabi sözüm İzmirden dışarı). Şehirler arası yollarda yerleşimlere gelmeden foseptik kokularının geldiğini hepimiz biliriz.

İlk insan da doğada doğal ekosistemlerde uzun yıllar neslini devam ettirmiş ve bulunmuş olduğu ekosistemde diğer canlılar gibi ekosistemin denetiminin izin verdiği sayıdaki bireyle soyunu temsil etmiştir.

İlk insan hepimizinde bildiği gibi doğal ekosistemlerin bir elemanı olarak diğer canlılarla eşit koşullarda yaşam savaşı veren, ve onlar gibi benmerkezci özellikleri olan ve sadece neslini devam ettirebilmek için besin, yuva ve yurt savunması mücadelesi yapan bir canlı iken, yerleşik topluma geçmesi, toprağı ve diğer canlıları kullanmayı öğrenmesi ile birlikte, guruplar oluşturmaya ve diğer canlılara karşı ortak tavır almaya ve bu tavırları diğer bir deyişle tecrübelerini teoriye dönüştürmeye ve dolayısıyla bilgi birikimini yeni nesillere aktarmaya başlamıştır. Bu davranış biçimi de antroposentrik (insanmerkezli) bakış açısının başlangıcını göstermektedir. Bu aynı zamanda doğada diğer canlılarla eşit koşullarla yaşayan *homo sapiens*'in soyut insan kimliğine geçişinin de başlangıcı olmuştur.

Artan bilgi birikimleri doğayı kendi amaçları doğrultusunda kullanmayı da beraberinde getirmiştir. Önceleri açıklamadığı doğa olaylarını tanımlarken, bilgi birikimlerinin açıklamaları sonucu, doğadaki var olan tanrıları birer birer yok etmiştir. İnsan merkezli düşünce tarzı, doğanın kendisi için yaratıldığı düşüncesiyle, tanrı kavramını evrensel boyuta taşırken, elçilerinin de insan olmasına, öldükten sonraki cennet ve cehennem gibi tasvirlerin, doğadaki öğelerden seçilmesine özen göstermiştir

Doğanın kendisi için yaratıldığına inanan bu yaklaşım, insanoğlunun topluluklar halinde yaşamayı seçmesi nedeniyle, çiftleşme olasılığını da arttırmış ve ortamdaki bulunan uygun şartlar sayısal artışa yol açmıştır. Oluşturmuş olduğu bilgi ve uygulama birikimini (bugünün deyimi ile bilim ve teknoloji) kullanarak artan nüfusun besin ihtiyacını karşılamak için sürekli kullanılmaya çalışılırken, kaynakların yitirildiğini gözlemlemeye başlamıştır.

Doğadaki herbir tür, diğer türlerle besin, habitat ve yurt anlamında mücadele etmek zorundadır. Aynı türün bireyleri ise popülasyon yoğunluğu arttıkça, eş, habitat ve besin maddeleri için mücadele etmek zorundadır. Dolayısıyla Bir türün sayısı ekosistem içersinde, birçok değişkenin denetimi altındadır. Oysa insanoğlunun, kendini doğal yapıdan ayrı tutarak oluşturmaya çalıştığı ekosistemlerde sayısal ifadesini kendi denetiminde tutmaya çalışması sağlıklı ve de dengeli popülasyonlar oluşturmaya engel olmuştur. Tüm bu çalışmalar sayısal hatta üssel artışa engel olamamıştır. Başlangıçta küçük ekosistemler oluşturup hayatsal faaliyetlerini sürdüren guruplar belirli birlikler oluşturup popülasyonlar arası çekişmelere başlamıştır. Doğada bunun karşılığı yurt savunmasıdır. Ancak doğadaki yurt savunması artı değer üzerine kurulmuş bir savunma değildir.

Öte yandan aynı lokalitede guruplar halinde yaşayan insanların istemleri ekolojik istemler yerine, oluşturmuş oldukları sosyalitenin değeri olan gelenekçilik, kolaycılık erişilebilirlik, esasları üzerine kurulu olan istemleri ön plana çıkmış bu yaklaşım mekana yansiyarak planlama adı altında bugünkü yerleşim alanlarını ortaya çıkararak, her konuda tüketmeyi ve de yitirmeyi beraberinde getirmiştir.

İnsanoğlunun yıllar yılı oluşturduğu sosyal birikimleri, sosyal bilimlerin gelişmesine neden olmuş ve kendi için koymuş olduğu sosyal kuralları doğa kurallarının önüne çıkarmıştır. Asıl önemli olan da sosyal kurallarla doğaya bakmaya ve doğayı tahrip etmeye başlamıştır.

Yerleşim Ekosistemlerinin Gelişme Sürecinin Ekolojik Açıdan Değerlendirilmesi

İnsanı ön plana alan bu kurallara bağlı olarak tüm bilimler herşey insanoğlu içindir mantığı ile toplumu daha rahat yaşatmaya yönelik yaklaşımlar sunmuşken, artık biyosferi nasıl kurtarabiliriz dönüşmeye başlamıştır. Planlama bilimi de bu konuda nasibini almış ve şimdilerde ne yapabiliriz sorularına cevap aramaya başlamıştır.

İşte bu nokta ekoloji ile çevre bilimleri arasındaki farkı koymakta yarar vardır. Ekoloji doğadaki canlıların kendi aralarında ve çevresi ile aralarındaki ilişkiyi inceleyen bilim dalı iken, Çevre bilimleri ise insanoğlunun, çevreye vermiş olduğu tahribatı geliştirmiş olduğu teknolojiyle nasıl halledebiliriz araştırmaktadır.

İnsanoğlu, Oluşturmaya çalıştıkları ekosistemlerde bir ekosistemin öğeleri olan üreticileri ve tüketicileri oluşturmuşlar ancak gözardı ettikleri ve bir ekosistemde olan ve çevrimi tamamlayan ayrıştırıcıları önemsememişlerdir. Bunun nedeni de yine insanmerkezli düşünce tarzı olup, doğaya atarız doğa temizler mantığı olmuştur. Bunun en güzel cevabı sabahları denize atılan insanmerkezli atıkların deniz tarafından kıyıya atılması yada asit yağmurlarıdır. Atasözleri bile bizim mantığımızın ne olduğunu söylemektedir. Akarsu kir tutmaz. Şu an kirlilik yükü olmayan bir tek akarsuyumuz yoktur. Artık yeni atasözümüz 'akarsu temiz durmaz 'olmalıdır.

İnsanoğlunun ve yerkürenin içinde bulunduğu durum malesef içaçıcı değildir. İşin ilginç yanı halihazırdaki düşünce tarzı kafasını kuma gömüştü ve kuşunun saklanbaç oynamasına benzemektedir. Hala insanoğlu her fısatta şu veya bu nedenle doğaya kullanım amaçlı müdahaleler etmektedir. Hala bakir alanlara ulaşmaya, az da olsa kalan bu yerlere iyi niyetli olarak ev yapmaya çalışılmıyormuyuz? 'Savunmamız da doğaya dönmek istiyoruz.'

1980'li yıllarda doğal kaynakların tükenir olmasının görülmesiyle birlikte Ekolojik bakış açısını savunmak zorundayız. Artık doğa bizim için yaratılmıştır mantığını terkederek *Homo sapiens* kimliğiyle Doğanın bir parçasıyız mantığını ön plana çıkarmak zorundayız. Nasıl ki eczacılık doğadan yararlanıyorsa, planlama bilimi de doğal ekosistemlerin işleyişini bilmek ve örnek almak zorundadır. Diğer bir deyişle doğadaki peyzaj ve de planlama yeni yüzyılda örnek alınması ve incelenmesi gereken hususlardır.

Önceleri artan nüfusun besin ihtiyacını karşılayabilmekle başlayan cümleler kurarak yeni tarım alanları açılması tehtidi, yerini sanayi ve teknoloji alanlarına bırakmış olduğunu görmekteyiz. Buna paralel olarak şimdilerde, Cümleler, artan nüfusun kalacak yerini karşılamak üzere diye başlamaktadır. Doğal olarakta planlamacılar çözüm arayışlarına gitmektedirler. Bu çözüm arayışlarının başında da yayılmacılık gelmektedir. Nereye kadar yayılma düşünülmektedir? Öncelikle bu sorunun cevabı verilmelidir. Tabi bu sorunun cevabını vermek zordur. Burada arz ve talep mantığıyla çözüm arayışlarına gidilmesi gönümüze değin yapılan insan merkezli düşüncenin bir sonucudur. Yukarıda da basettiğim gibi doğal yapı içerisinde türlerin sayısı belirli dalgalanmaları bir kenara bırakırsak sabittir. Bakir bir ormanda aslan veya kaplanlar biz en güçlüyüz mantığıyla üremezler. Yani metrekareye bir aslan düştüğü vaki değildir. O halde habitat arayışlarında olanlar, sorunun temeli olan nüfus kontrolü ile ilgilenmek ve toplumun demografik yapıya geçmesine çalışmak zorundadırlar.

Ekolojide bir başka kural organizasyon yükseldikçe sayısal yapı azalır yaklaşımıdır. Yani ekosistemdeki yapıcılar en çok sayıda bulunurlar. Bunlarla beslenen çekirgeler o ekosistemde daha az sayıdadır. Çekirgelerle beslenen sürüngenler daha az sayıda, bunlarla beslenen diye diye aslan kaplan ve benzeri en yüksek organizasyonlu canlılar en az sayıda bir ekosistemde bulunurlar. Maalesef gelişmiş ülkeler ekolojik bu kuralı çok iyi uygulamaktadırlar. Onlar biyosferde aslan kaplan gibi az sayıda olmak isterlerken, 3. Dünya ülkelerine çekirge muamelesi yapmaktadırlar.

Çevresel etmenler canlıların gerek fizyolojileri gerekse ekolojik ihtiyaçları üzerinde belirleyici etkiler yapmaktadır. Dolayısı ile habitat tercihleri de bulunmuş oldukları iklimatik ve diğer çevresel

etmenlerin etkisi altındadır. Günümüzde antik kentleri gezerken yaşamış oldukları dönemler hakkında da bilgi edinmek mümkün olmaktadır. Teorik olarak 500 yıl sonra bizim büyük kentlerimizde antik olacağı düşüncesi ile varsayalım ki Ankarayayı gezdiler. Tavırlarını görür gibiyim.hele hele bu gezenler şehir plancıları ise siz düşünün

Canlıların habitat oluşturmada dikkat ettikleri en önemli husus doğal ihtiyaçlarını her iklimsel koşulda giderebildikleri uygun hacimdeki alanlardır. Doğadaki canlılarda benim habitatım seninkinden daha güzel mantığı olmadığı için aynı türler için habitat oluşturmada farklılık yoktur. Buradan yola çıkarak insanoğlunun habitat tanımını iyi yapması gerekmektedir.

Bu konuda doğaya şu veya bu anlamda müdahale eden veya kullanan her disiplinin, doğadaki canlıların kendi aralarında ve çevre ile ilişkilerini bilmek ve doğadaki canlı türlerinin başka türlerle vede habitatlarla olan ilişkilerini irdelemeleri zorunluluk halini almıştır.

Doğada yaşayan canlılarda;

- a. Lüks yoktur
- b. Hırs yoktur
- c. Zarar verme yoktur
- d. Yarışma yoktur
- e. Savaş yoktur
- f. Kendi aralarında sonradan oluşturdukları kurallar yoktur
- g. Zevk için öldürme yoktur.
- h. Kin yoktur.

DOĞA!

Bağrımdan çıktığımız yer. Gerçek bir ana kucak. Milyonlarca canlı türüne ve tabii ki insanoğluna da açılmış bir kucak bu. 3 milyar yıl önce yeryüzünde ilkel koşullarda binbir zorlukla başlayan yaşam, zaman geçtikçe çeşitlenmiş. Bu çeşitlilik devam etmiş ve günümüze gelinceye kadar milyarlarca canlı türü gelmiş geçmiş,

Gözle göremeyeceğimiz kadar küçük bakterilerden, dev balinalara kadar bin bir renkte, biçimde ve davranışta canlı ile dolmuş her yan.

Okyanusların derinliklerinden, yüksek dağların tepelerine kadar, kızgın çöllerden buzlarla kaplı kutuplara kadar her yere yayılmışlar.

Daha ilk baştan canlıların arasındaki kargaşayı önlemek ve bir arada yaşamalarını sağlayabilmek için doğada öyle bir düzen kurulmuş ki; her canlı türü kendine olduğu kadar başka canlılara da muhtaç olmuş. Bu düzene uyamayanlar yavaşça çekilmişler ortalıktan, yerlerini yeni türler almış.

Doğanın çocuklarından biri olan insan ortaya çıktıktan sonra uzun bir süre diğer canlılarla birlikte sakin ve uyumlu bir dönem geçirmiş ve yeryüzüne yayılmış.

Bu arada zaten diğer canlılara göre daha parlak olan zekası da iyice belirginleşmiş: Hayvanları evcilleştirmeyi, tarım yapmayı, madenleri işlemeyi öğrenmiş. Sayıları artkça yaşadıkları köyler büyük kentlere dönüşmüş ve tarih boyunca çeşitli uygarlıklar kurulmuş.

Derken günümüzden 200 yıl öncesinde teknoloji ve sanayi hızla insan yaşamına girmiş. Tarım, hayvancılık ve endüstri kısa zamanda gelişmiş. Kullanılan makineler sayesinde besin ve diğer ihtiyaçlar daha kolay karşılanırlı olmuş.

Yerleşim Ekosistemlerinin Gelişme Sürecinin Ekolojik Açıdan Değerlendirilmesi

Bunun sonucunda insan nüfusu hızla çoğalmaya başlamış. Öyle ki yüz binlerce yılda ancak 1 milyara ulaşabilmiş olan nüfus son 200 yıldan bu yana 6 milyara yükselmiş!

İnsan sayısı arttıkça doğadan karşılanan ihtiyaçlar da artmış.

Üstelik sadece ihtiyaç ile kalsa yine iyi! İnsanoğlu bir de lüks tüketim denilen gerçekte ihtiyacı olmadığı halde ihtiyaçmış gibi gördüğü maddelerin tutkunu olmuş.

Böylece dünyanın her yanı insanların kullandığı makineler tarafından oyulup-yıkılmaya,

yüzlerce yılda büyüyen ormanlar kesilip yakılmaya,

canlılara hayat veren sulak alanlar kurutulmaya,

her yer binalarla, yollarla dolup betonla kaplanmaya başlanmış.

Buralardaki canlılar nerelere gideceklerini bilmez halde kaçışıyor ya da yok olup gidiyorlarmış.

Derken daha kötü bir tehlike sinsice yayılmış her yana. Fabrikalarda ve laboratuvarlarda üretilen binlerce kimyasal maddeyi ne doğa ana tanıyormuş, ne de çocukları! Hatta onu üreten insanoğlunun bedenindeki hücreler bile kabul edememişler bu maddeleri. Öyle ya milyonlarca yıldır her canlı, yeryüzünde bulunan maddeleri bilip tanımış ve ona göre kurmuş düzenini.

Bacalardan, kanalizasyonlardan, böcek ilaçlarından, otomobil egzozlarından, (sprey kutularından) yayılan bu kimyasal maddeler havaya, suya, toprağa karışıp buralarda yaşayan canlılara zarar vermeye başlamış göz göre.göre Havaya karışanların bir kısmı dünyadaki tüm canlıları güneşin zararlı etkilerinden koruyan şemsiyeyi yani ozon tabakasını inceltip burada delikler açmışlar.

Doğa, milyarlarca yıl uğraşarak oluşturduğu hassas düzenin, üzerine en çok titrediği evladı olan insan tarafından çok kısa bir sürede ve hızla yok edilmesi karşısında şaşkınmış.

Ve sonunda ne yapacağını bilmez hale gelmiş; ısınan atmosfer yüzünden buzullar erimeye ve bir çok yerde iklim anormallikleri yaşanmaya başlamış.

Kimi yerler susuzluktan kururken, kimi yerler tonlarca yağın yağmur nedeniyle seller altında kalıyormuş. Ormanlar ve bitkilerin yok edilmesi erozyonu çok hızlandırmış. Yaşadıkları ortamlar insanlar tarafından değiştirilip yok edildikçe bir çok canlı türü de hızla yok olmaya başlamış yeryüzünden. Çiçeklerin renkleri, meyvelerin kokuları, kuşların cıvıltıları giderek duyulmaz olmuş.

* * *

Sanırım sizler de artık çevrenizdeki bazı şeylerin eskisi gibi olmadığını farkındasınız. Bırakın yaşı büyük olanları, çok genç olanlar hatta çocuklar bile çevrelerinde meydana gelen değişiklikler sonunda her geçen gün biraz daha doğadan uzağa düştüklerinin farkında olmaya başladılar.

Uygarlığa ve teknolojiye elbette ihtiyacımız var. Ama biz insanlar doğadan geldik ve ona her şeyimizle sıkı sıkıya bağlıyız. Mutluluğumuz için, huzurumuz için hatta artık onsuz yapamayacağımızı düşündüğümüz teknoloji ve sanayinin devamı için bile doğaya ihtiyacımız var.

Doğa ananın milyonlarca yılda oluşturduğu düzeni hızla değiştirmeye çalışmamız, uygarlığımızın geleceğini tehlikeye atıyor. Bugün hiç kimse sahip olduğu rahatlık ve konfordan vazgeçmek istemiyor ama doğadaki hassas dengeler bir kere bozulmaya başladı mı birçok canlı ile birlikte biz insanlar da yeryüzünden silinebiliriz ya da eski çağların hiç istemediğimiz ilkel yaşamına geri dönebiliriz.

“O halde ne yapmak gerekiyor?”

Behzat Gürkan

İlk olarak; Doğadaki kaynakları bitmek tükenmek bilmeyen nimetler olarak düşünmemeliyiz. Onları kullanırken doğal dengeleri ve gelecek kuşakları gözetmemiz gerekiyor.

Değerli konuklar, doğa bizden ayrı ve bize rakip bir güç değil, bizimde bir parçası olduğumuz karmaşık bir sistem. Bu yapının nasıl işlediğini, nelerden etkilendiğini iyi bilmek ve doğa ile ilişkilerimizi buna göre kurmak zorundayız. Aksi takdirde kaybeden doğa değil biz olacağız. Unutmayalım ki doğa insan ortaya çıkıncaya kadar milyarlarca yıl geçirmiş, bundan sonra da yoluna bizsiz devam edebilir, ama biz doğa olmadan yaşayamayız.

Galiba doğayla ilişkimizde en önemli nokta şu: Doğaya sevgiyle yaşayabilmek. Onun üzerindeki canlılardan hiçbiri -bize korkutucu, tiksindirici gelse bile- gerçekte gereksiz ve zararlı değil. Her canlı türünün doğal bütünlük içinde bir görevi olduğunu hiç unutmamalıyız.

DOĞAL KAYNAKLARIN PLANLAMADA ELE ALINIŞ BİÇİMİ

Ayşe EZER, N. Özgür DEMİR

Doğal ekosistemlerdeki biyolojik zincir ve ağlar göz önüne alındığında, her bir canlı, sistem içinde eşit haklara sahiptir. İnsan da ekosistemin bir parçası olduğuna göre, tüm canlıların (insan dahil) ekosistem içinde eşit haklara sahip olması gerektiği temeline dayanan *ekolojik bakış açısının* yerleştirilmesi, doğanın korunması için karşımıza çıkan olmazsa olmaz prensibi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bakış açısı ile, halen uygulamaya devam ettiğimiz planlama sürecinde, parçası olduğumuz doğal yapının elemanları olan doğal kaynakların nasıl ele alındığı kısaca aktarılmıştır.

Planlama, kullanımın mekanda tanımını ve düzenlemesini yapan disiplin olması nedeniyle kaynakların nasıl kullanılacağını veya kullanılmayacağını belirlemektedir. Planlama yaklaşımının bakış açısı da planlama prensiplerini ve ilkelerini belirlemektedir.

Mevcut yasal düzenlemelere göre imar planları 3194 sayılı İmar Kanunu, İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Yönetmelik ve aynı yönetmeliğin 7. Maddesine göre İller Bankası'nın "İmar Planlarının Düzenlenmesi ile İlgili Teknik Şartlaşma" esaslarına göre yapılmaktadır. Bu günde yasal geçerliliğe ve güncelliğe sahip "*Teknik Şartlaşma*" dökümanı mevcut planlama çalışmalarının yönteminin ve yaklaşımının teorisini ve pratiğini belirlemeye devam etmektedir.

Tüm bu yasal düzenlemelerin amacı imar planları ile planlı, sağlıklı yaşanabilir alanlar oluşturmaktır.

Bu amaç doğrultusunda öncelikle yerleşim biriminin bölgesindeki yeri, ulaşım olanakları, kentsel etki alanı, tarihi gelişimi, fiziki yapısı, sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri, mevcut arazi kullanımı, teknik altyapı ve mülkiyet durumunun incelendiği, önceki plan kararları ve finans analizi ile birlikte gelişme eğiliminin ortaya konduğu Analitik Etüt Raporu hazırlanmaktadır. Bu rapor kapsamında incelenen ve "*Teknik Şartlaşma*"da tanımlanana konu başlıkları ve içeriği, diğer bir ifade ile planlama çalışmasının temel altyapı verilerini oluşturan bilgiler (Şekil 1)'de verilmiştir.

Fiziksel yapı ve Çevresel kaynaklar Başlığı altında incelenen doğal kaynaklara ilişkin bilgiler özellikleri, doğal yapı içindeki fonksiyonları tanımlanmadan sadece genel bilgi olarak ve yasal zorunluluk olarak aktarılmaktadır.

Tüm bu veriler ile, yerleşim alanlarının, nasıl gelişeceğine ve düzenleneceğine ilişkin kararların üretilmesi amacıyla yönelik olarak yapılan analitik etüt raporu, sonuç olarak yerleşim alanının mevcut durumunu ve gelecek beklentilerini kapsayan mevcut durumun tespit çalışmasıdır.

Analitik etüt raporunda yer alan tüm veriler, sentez bölümünde değerlendirilerek eşik sentezi başlığı altında tanımlanan fiziksel ve yasal sınırlayıcılar ile birlikte üst ölçekli plan kararlarına göre kentin gelişebileceği alanlar belirlenmektedir. Nüfus projeksiyonları ile birlikte ekonomik sektörlerin plan hedef yılı itibarıyla gelişme tahminleri yapılmaktadır. Nüfus projeksiyonu sonucuna göre de yerleşim alanı ihtiyacı tanımlanmaktadır.

Planlama bölümünde ise fiziki plan kararları ve plan hükümleri oluşturulmaktadır.

Bizim gibi, dinamik yapıya sahip ülkelerde, mevcut ve geçmişe yönelik verilerin değerlendirmelerine dayanarak oluşturulan kabuller ile geleceğe yönelik tahminlerde bulunmak oldukça güçtür. Bu saptamayı göz ardı etmeden, pratikte, Analitik Etüd çalışmaları sonuçlarının fiziksel planlamada kullanımı yine zorunludur. Bu zorunluluğa rağmen, İller Bankası teknik şartlaşma dökümanının da tanımlanan verilere göre hazırlanan analitik etüt sonuçları dahi planlamaya yansımamaktadır. Dolayısıyla, planlama aşamalarına ne yazık ki pratikte biçimsel olarak uyulmakta, doğal kaynaklara ilişkin yeterli kapsamın tanımlanmadığı Teknik Şartlaşma esasları dahi yerine getirilememektedir.

Bu süreçte;

- Planlamada doğal kaynaklara bakış açısı
- Planlamaya nasıl aktarıldığı
- Planlama yaklaşımının fark gözetmeksizin tüm yerleşimlerde uygulanması
- Çeşitli yasal düzenlemelerde doğal kaynakların özelliklerinin veya vasfının imar planı kapsamına alınarak değiştirilebilir kılınması

Hususlarında mevcut yaklaşım ile içinde yaşadığımız “planlı” yerleşim birimlerinde ve çevrelerinde bugün gelinen durum hiç de şaşırtıcı değildir.

Kent ekosistemlerinin geleceğini sağlıklı olarak tanımlama adına yapılan analitik etüt verilerinin fiziki planlama aşamasında nasıl kullanıldığı en önemli noktalardan birisidir. Bu verilerin planlama alanlarında kısıtlayıcı etkilerinden çok, planlama sürecinde yapılan çalışmalar ile temelde gelecekte yaşayacak nüfusun ne kadar alan ihtiyacı ortaya çıkacak? Sorusunun cevabı aranmaktadır.

Bu nedenle de Doğal kaynak değerleri sadece yerleşim açısından sakıncalı etkilerini kısıtlayıcı veri olarak ele alınmakta ve hiçbir şekilde doğal ekosistemin bir parçası olarak incelenmemektedir. Burada asıl sorun, bakış açısına göre yüklenen kavramsal tanımdır. Yerleşim birimlerinin çevresini oluşturan doğal kaynakların özellikleri ve ekosistemler içindeki fonksiyonları incelenmemektedir. Doğal yapı bir bütün olarak ele alınarak değerlendirmeye alınmadığı için orman alanları ağaç topluluğu, su kaynakları piknik alanı, olarak görülmekte, sazlık alanlar göller akarsular tarım alanları gelecekte rezerv arsa olarak görülmektedir. Dolayısıyla doğal alanlara yapılan herhangi bir müdahalenin doğal yapı üzerindeki etkisi hiçbir şekilde düşünülmemektedir. Burada vahim olan varlığından dahi haberdar olmadığımız canlıların yaşam alanlarının yok edilmesidir.

Açılan her türlü yol özellikle “yüksek standartlı” oto yollar, ağaç topluluğu olarak değerlendirilen orman alanlarının ip gibi yollar ile asılan münferit yapılaşma alanları, su kütlesi olarak değerlendirilen denizlerin kıyılarında yapılan yapılan yoğun rekreasyonel aktiviteler ve doğular ile doğal yapının bütünlüğü bozulmaktadır. Bu müdahaleler öncesinde bizim farkında bile olmadığımız doğal yaşam giderek yok olmakta, sonuçta doğal yapı görüntüyü tamamlayan bir dekor haline gelmektedir.

Sadece gelecekte alan ihtiyacı için cevap aranıp, altyapı ihtiyaçlarının ne olacağı, nereden karşılanacağı sorusu sorulmadığı için, yerleşim biriminin bulunduğu bölgenin doğal kaynaklarının taşıma kapasitesi hiçbir şekilde hesaba katılmamaktadır. Doğal kaynakların ekosistem içindeki fonksiyonlarının kavramsal olarak dahi tartışılmadığı bu süreçte, ne kadar nüfusu yaşatabileceğinin tespit edilebilmesi için gereken “taşıma kapasitesinin” hesaplanmasını beklemek şimdilik bir hayaldir. Adeta bir dekor olarak irdelenen doğal yapı elemanlarının jeolojik yapı gibi yerleşime uygunluğu belirleyen etkileri, tarım alanları, orman alanları gibi özel kanunları olması, diğer kamu

Doğal Kaynakların Planlamada Ele Alınış Biçimi

kurumlarının yetkisi dahiline üst plan kararları niteliğindeki karar ve yatırım projeleri, sit kararları gibi veriler nedeniyle bazı alanlar yasalar gereği zorunlu olarak kullanım dışı bırakılmaktadır. Yasal zorunluluk olarak kullanım dışında bırakılan doğal alanlar dışında kalan, doğal kaynaklara ilişkin diğer veriler de, "yerleşmenin gelişme eğilimi ve kapasitesi" adı altında değerlendirme dışında bırakılarak, yerleşmelerin gelişme-yayıma yönü, arazi rantı ve politik kararlar ile yönlendirilmektedir. Bunun sonucunda, hedef yılı projeksiyon nüfusuna göre planlamanın veya kısıtlayıcı verilerin olanak verdiği ölçüde, yerel iradelerin veya baskı gruplarının talebi doğrultusunda imar kapsamına alınacak alanlar belirlenmektedir. Bu yaklaşım Yasalar ve yönetmelikler çerçevesinde, "Kentsel İhtiyaç" tanımı ile vücut bulmakta, arazi rantı gözetilerek ihtiyaçtan fazla alan kullanıma açılmaktadır.(Şekil-2)

Bu yaklaşım içinde, çok büyük baskı oluşturulan alanlarda, "özel tasarruf hakkı kısıtlanamaz, vatandaşa rağmen plan olmaz, plan uygulanabilir olmalı" gibi yaklaşımlar ile orman alanları tahsis yolu ile, 1. Ve 2. Sınıf tarım alanları ve sit alanlarının da statüleri değiştirilerek kullanıma açılabilmektedir.

Dolayısıyla, Teknik Şartname esaslarına göre gerçekleştirilen fiziki planlamanın arazi kullanım tanımlamalarında, tarım alanları, orman alanları, doğal karakteri korunacak alanlar, taşkın alanları, olarak adlandırılarak "şimdilik" kullanım dışı bırakılan doğal alanlar, gelecekte, yoğun nüfus ve kullanım baskısı karşısında gelişme rezerv alanı olmaktan öteye gidememektedir.

Doğal kaynakların bir dekor olarak irdelendiği Planlama, süreci, hiçbir fark gözetmeksizin, farklı özelliklere, ihtiyaçlara, büyüklüğe ve gelişme potansiyeline sahip yerleşimlerde de aynen uygulanmaktadır. Dış göçün kontrol edilemediği büyük kent merkezleri haricinde kalan kent merkezlerinden, zoraki belediye yapılmış yerleşim birimlerine kadar olan yelpazede kalan yerleşim birimlerinde aynı yaklaşımın uygulanması sonucunda kimliksiz hale gelen yerleşim birimleri, çevresindeki doğal kaynaklara da aynı şekilde yaklaşmış ve fütursuzca parçalamaya, giderek de yok etmeye başlamıştır. Kontrol edilebilir nüfus artışına sahip yerleşim alanlarının doğal gelişme sürecinde, planlamanın hiç bir özelliğini bilmediği doğal alanların, ihtiyaç dışında kalmasına rağmen imar planı kapsamına alınması;

- Sıçramalı gelişmeye,
- Belki hiç ihtiyaç duyulmayacak alanların kullanıma açılmasına
- Özellikle kırsal kimliğini devam ettiren yerleşim birimlerinde tarım alanlarında rant beklentisi ile el değiştirerek vaktinden önce tarımsal faaliyetlerin durmasına yol açmaktadır.

Bu durum doğal alanların tahribatı ile birlikte altyapı maliyetini atmasına, tarımsal üretim kaybına ve doğal kaynakların imar planı kapsamına alınması şartına bağlanarak vasıflarının, yasal statülerinin değiştirilebilir kılınması yasal olarak da desteklenmektedir. Meralar, içme suyu kaynakları, jeolojik ve jeomorfolojik öneme sahip alanlar (falezler, kıyı oluşumları, dere yatakları, taşkın ovaları vb.) orman alanlarının, imar planları yapılarak kullanıma açılmaları kolaylaştırılmıştır. Kulağa hoş gelen "planlı" sözcüğü ile her türlü olumsuz etki ortadan kaldırılabilecekmiş gibi düşünülmektedir. Bu kolaycı yaklaşım, doğal kaynak tahribatını daha da artırarak yasal kılıf olmaktan öteye gidememekte, doğal alanların yok olmasında planlama en kolay araç olmaktadır.

Özellikle orman alanları ile çevrili bir çok yerleşim biriminde araziler maksimum yapılaşmaya açılmakta, orman alanları da yasa gereği ayrılması zorunlu hizmet alanları için rezerv alan olarak görülmekte, imar planları da bu yaklaşımın yasal zeminini oluşturmaktadır.

SONUÇ

Kısaca açıklanmaya çalışılan, mevcut yasalar ile tanımlanan ve bu güne kadar uygulanan fiziki planlama yönteminin temelini “insan için doğa” yaklaşımı ile olabildiğince sınırları zorlayarak “kullanım” oluşturmaktadır. Bu nedenle, yukarıda kısaca açıklanan planlama yaklaşımının bütüncül, uzun dönemli çözüm üreterek başarılı olması beklenemez.

Bu yaklaşım ile üretilen fiziki planlarda, sistemi ve özellikleri hakkında hiçbir fikrimiz olmayan Doğal ekosistemleri ayrı bir olgu olarak değerlendiren bu yaklaşım ile ortaya çıkan planların parçacı, tahripkar, günübürlük çözüm üreten ve uzun dönemli sorunlara çözüm getirmekten uzak olması kaçınılmazdır.

Bu parçacı yaklaşım içinde benimsenen politikalar ve mevcut planlama anlayışı ile ortaya çıkan sonuçlar karşısında, doğal ekosistemi henüz bozulmamış veya tamamen yok olmamış alanlar, giderek artan sayıda, doğal koruma statülerine alınarak mevcut planlama sürecinden de korunmaya çalışılmaktadır. Bu günkü yasal düzenleme içinde, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu ile Milli Park, Tabiat Parkı, Tabiatı Koruma Alanı Statüsü, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile “**Tabii sit**” statüsü verilmektedir.

2872 sayılı Çevre Kanununun 9’uncu maddesinde tanımlanan “**Özel Çevre Koruma Bölgesi**” statüsü de diğer bir koruma statüsüdür. Bu statülerin verildiği alanlarda yapılan uygulamalar da ayrı bir tartışma konusu olup, mevcut yaklaşımdan nasibini almaktadır. Burada bu konuya girilmeyecek olup, sadece, mevcut yaklaşımda doğal ekosistemleri korunan alanlar ile kent ekosistemlerinin ayrı ayrı değerlendirildiğini vurgulamak amacıyla değinilmiştir.

Bu güne kadar “kullanım “ yaklaşımı ile temellenen planlama yaklaşımı değişmediği sürece, bırakın ekolojik bakış açısını “sürdürülebilirlik” kavramı ile de kaynakların devamlılığın sağlanması, bir başka ifade ile insanların yaşama alanlarının devamlılığının sağlanması mümkün olamayacaktır.

Bu aşamada;

İnsanın ihtiyacı için “nasıl kullanabiliriz” yaklaşımı yerine, insanın doğanın bir parçası olduğunu kabul eden kent ekosistemlerini doğal ekosistem ile bütün olarak gören, “nasıl birlikte yaşarız” anlayışının ortaya konduğu **Ekolojik Planlama** yaklaşımı ile bütüncül ve uzun dönemli çözümler üretilebilir ve diğer canlılar ile birlikte insanoğlunun da yaşamı devamlı kılınabilir.

Bunun için ;

- Teknik Şartlaşmada, “doğal kaynakların” Doğal Yapı başlığı altında jeolojik, jeoformolojik, hidrojeolojik, hidrolojik özelliklerinin ve biyolojik yapısının özellikleri ve fonksiyonlarına göre sınırlayıcı altyapı verileri olarak tanımlanması,
- Türkiye’nin dinamik yapısı nedeniyle, artan antropojenik baskıların önlenmesi için doğal kaynakların özelliklerinin doğal sistem içindeki fonksiyonlarının en kısa sürede belirlenerek imar planlarının temel verisi olarak planlamaya aktarılmalıdır. Bir örnek vermek gerekirse, hemen hemen tüm kıyılarımızda yaşanan, şimdilerde de yaylalara doğru yönelen kullanım baskısı sonucu (merkezi otoritenin temel politikasını da unutmamak gerekir) Kuşadası kıyılarında kumsalların, delta oluşumlarının, sazlık alanların, orman alanlarının, zeytinliklerin yok edilmesi bu yaklaşımın bir sonucudur.
- Doğal kaynaklara ilişkin beklentilerin belirlenerek antropojenik baskı düzeyinin tanımlanması,
- Planlamaya baz oluşturan doğal, yasal ve antropojenik sınırlayıcılara göre koruma-kullanma dengesi içinde fiziki plan kararlarının geliştirilmesi,

Doğal Kaynakların Planlamada Ele Alınış Biçimi

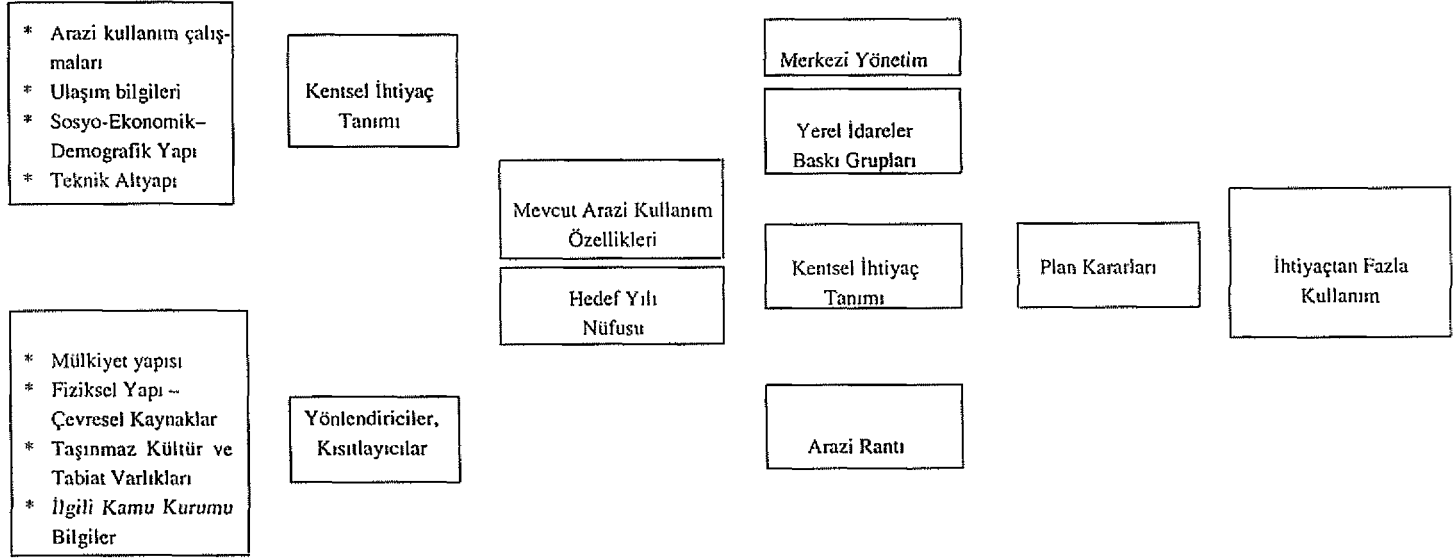
- Alt yapı verilerinin planlamaya aktarılmasında “insan doğanın bir parçasıdır” yaklaşımı ile “sınırsız kullanma” anlayışının terk edilmesi,
- İnsan doğanın bir parçası olduğu için, doğal sistem içindeki diğer varlıklarla beraber ne kadar yararlanma hakkına sahip olduğunun ortaya konması,
- Doğal kaynak değerlerinin korunarak devamlılığın sağlanması, bir kuşun, birkaç çiçeğin korunması için bir fantazi veya çevrecilik modası olmadığı, aksine insan da dahil olmak üzere tüm canlıların yaşamlarının korunarak devamlılığın sağlanması için bir zorunluluk olduğunun anlaşılması gerekmektedir.

Bundan hareketle, insanoğlunun da doğadaki diğer canlılardan birisi olduğu ve neslinin devam etmesinin diğer canlılar gibi doğal ekosistemlerin devamlılığına bağlı olduğu unutulmamalıdır. İnsanoğlunun yaşama ortamını oluşturan kent ekosistemindeki “sınırsız kullanım” anlayışını doğal ekosistemler ile barışık (uyum içinde) yaşama anlayışına dönüşmesi için; doğal koruma alanları geliştirilen Ekolojik Planlama yaklaşımının kentsel (kent ekosistemi) planlama yaklaşımı olarak da benimsenmesi kaçınılmazdır.

ŞEKİL.1: MEVCUT PLANLAMA YAKLAŞIMI ALTYAPI VERİLERİ

ARAZİ ÇALIŞMALARI	SOSYO-EKONOMİK YAPI	TEKNİK ALTYAPI	DEMOGRAFİK VERİLER
<ul style="list-style-type: none"> * Mevcut kullanım alanlarının mekansal tespiti * Yapı niteliği * Kat yüksekliği * Kullanım biçimi 	<ul style="list-style-type: none"> * Sosyal yapı * Sosyal altyapı durumu * Ekonomik sektörlerin gelişmişlik düzeyi * Önemli ekonomik faaliyetler * Aile büyüklüğü, aile biçimi 	<ul style="list-style-type: none"> * İçme suyu, * Kanalizasyon, * Katı atıklar, * Elektrik, * Yollar 	<ul style="list-style-type: none"> * Nüfusun gelişme eğilimi, * Yaş kompozisyonu, * Doğurganlık oranı * Nüfus artış hızı * Nüfus projeksiyonu
<p style="text-align: center;">FİZİKSEL YAPI</p> <p style="text-align: center;">ÇEVRESEL KAYNAKLAR</p> <ul style="list-style-type: none"> * Çevresel topografik eşikler, * İklim, * Bitki örtüsü, * Jeolojik özellikler, akarsular, taşkın durumu, * İçme ve kullanma suyu sağlanan kaynaklar, * Toprak kabiliyeti, sulama alanları, * Maden kaynakları, * Çevre sorunları yönünden durum (hava, su, toprak kirliliği, gürültü düzeyi, görsel tedirginlik yaratan unsurlar) 	<p style="text-align: center;">TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI</p> <ul style="list-style-type: none"> * Tarihi çevre, * Kentsel dokuyu oluşturan yapıların tek yapı ölçeği, * Kentsel dokuyu bütünleyen dış mekanlarda sokak ve meydan ölçeğinde, * Yerleşme ölçeğinde (kent mekanı ve çevresinde yöreye özellik veren doğal oluşumlar, yapay elemanlar, korular, ağaçlıklar, çayırlar-peyzaj değerlerinin belirlen-mesi) 	<p style="text-align: center;">İLGİLİ KAMU KURUMLARININ YATIRIM KARARLARI VE DİĞER VERİLER</p> <ul style="list-style-type: none"> * DSİ, * TEK, * DDY, * TCK, * Kültür Bakanlığı, * Orman Bakanlığı, * Köy Hizmetleri, * vb. 	<p style="text-align: center;">MÜLKİYET DURUMU</p> <ul style="list-style-type: none"> * Hazine, * Belediye, * Orman, * Diğer kamu kurumları, * Özel

ŞEKİL.2: MEVCUT PLANLAMA YAKLAŞIMI AKIM ŞEMASI

Doğal Kaynakların Planlamada Ele Alınış Biçimi

ANALİZ

SENTEZ

PLANLAMA

BEŞİNCİ OTURUM

Oturum Başkanı: Tayfun TANER

Planlama Pratiğinde Yeni Donanımlar

MEKANSAL VERİ ÜRETİMİ, SAKLANMASI VE ANALİZİNDE YENİ YÖNTEMLER VE PLANLAMA SÜRECİNE ETKİLERİ

Özlem SAVACI

21. yy başında dünyada pek çok alanda “bilgi teknolojileri” kullanımı tartışılmaktadır. En önemli dayanağı “bilgi” olan ve farklı disiplinlerden gelen bilgileri kendi yöntemliliği içerisinde kullanan planlamada da bu konu son yıllarda yoğun biçimde tartışılmaktadır. Öyleyse öncelikle “bilgi sistemlerinin” bu kadar gündemde olmasının nedenleri ne olabilir, bunu tartışmak gerekir.

Değişen yatırım ve üretim biçimleri devamlı olarak kentsel hayatın ekonomik, sosyal ve mekansal dinamiklerini etkilemektedir. Yeni üretim biçimlerinin şekillendiği bu yeni dünya sistemi ise modernizmi sorgularken, onun bir sonucu olarak ortaya çıkan planlama da kaçınılmaz bir yeniden sorgulama süreci yaşamaktadır. Günümüzde kentsel mekanlar yeniden organizasyonlarla değişime uğramaktadır. Yapılaşmış çevrenin pek çok elamanı kent ekonomilerindeki ve teknolojiadaki değişimlerin yarattığı bu yeniden üretim sürecinden etkilenmektedir. Kentsel mekanda bu değişimler yaşanırken planlamanın durağan kalması olanaksızdır. Bu süreç planlamaya bazı yeni kavramlar kazandırırken, bazıları da geçerliliklerini kaybetmektedir. Bazı kavramlar ise yeni yöntem ve bakış açılarıyla yeni anlamlar kazanmaktadır. Kenti ve kent mekanını anlama “araçları” teknolojinin de yardımıyla hızla çeşitlenirken planlama kavramlarının da aynı kalamayacağı açıktır. Sözümlü ettiğimiz “anlama”, “araştırma” “yorumlama” tekniklerinin en önemli özelliği ise artık pek çok alanda çoğulcu ve disiplinler arası tekniklerin uygulanmasıdır.

Kentsel planlama bir taraftan araçlarını sorgulamakta bir taraftan da gelişen teknolojiye de faydalanarak kendi dinamiklerini aramaktadır. Bu dinamikleri öncelikle mevcut kaynakların etkin biçimde kullanılması üzerine yoğunlaşan planlamanın gündemindeki konulardan bazıları şunlardır:

- Kent yoğunluklarının düşürülmesi
- Mevcut kaynakların etkin kullanımı
- Ulaşım taleplerinin en aza indirimi
- Enerji kaynaklarının tasarruflu kullanımı
- Açık ve yeşil alanların korunması
- Kentsel alanların gelişmesinin doğal çevre ve genel yerleşme sistemi ile uyumlu hale getirilmesi
- Tarım alanlarının korunması, biyolojik çeşitliliğin artırılması

(İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat II, 1996, İstanbul)

Bu sorunlar çerçevesinde planlama, mevcut araçlarını sorgularken “güvenilir”, “güncel” kentsel veriyi üretmede; farklı tipteki bu verileri planlama süreci içerisine katmakta sıkıntılar yaşadığını farkına varmıştır. Tüm bunlar “veri” toplamanın, ortak bir sistem içerisine oturtmanın ve yorumlamanın önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Toplum hayatında ve çevrede oluşan çok sayıda veri kümelerini, toplum yararına faydalı hale getirmek üzere işleyerek, bilgi üreten, büyük çoğunlukla bu işlevi bilgisayar desteği ile sağlayan sistemlere “Bilgi Sistemleri” adını veriyoruz. Bu sistemler, planlanan bilgiyi analiz ederek insan gücü ile teknolojinin bir arada çalıştığı sistemlerdir. Bilgi sistemlerini konumsal ve konumsal olmayan bilgi sistemleri olarak ikiye ayırmak mümkündür. Birinci gruba bankacılık, kütüphane sistemlerini örnek verebiliriz.

Coğrafi Bilgi Sistemleri ise konumsal bilgi sistemleridir. Bir başka deyişle yeryüzündeki konumu belirli verilerin modellenmesi, işlenmesi, analizi ve kullanım amacına göre sunumu kapsayan donanım, yazılım ve yöntemlerin bütünüdür. Ülkemizde pek çok araştırmacı coğrafi bilgi sistemleri yerine daha geniş uygulamaları kapsayan “konumsal veri sistemleri” tanımını kullanmışlardır (Banger, Yomralıoğlu vd., 1994). Konumsal bilginin çok geniş bir kullanıcı alanına sahip olması, bu sistemlerin mühendislikten pazarlamaya kadar pek çok alanda kullanılmasına yol açmıştır. (Banger, Yomralıoğlu vd., 1994, s. 4) konumsal bilgi sistemlerinin uygulama alanlarını şöyle sıralamışlardır:

KAYNAK YÖNETİMİ

- Vergilendirme ve izlenmesi
- Doğal kaynaklar yönetimi
- Çevresel izleme ve planlama
- Turizm alanları ve kapasite izlenmesi
- Tapu kadastro hizmetlerinin yönetimi
- Orman planlama ve yönetimi
- Tarım, hayvancılık kaynakları ve yönetimi
- Madencilik ve petrol kaynakları ve yönetimi
- Nüfus dağılımı ve izlenmesi
- Tesis hatları yönetimi (Su, kanalizasyon, ısı, doğal gaz, enerji, telefon hatları)

HİZMET PLANLAMA VE YÖNETİMİ

- Trafik ağı planlama ve yönetimi
- Ulaşım ağı planlama ve yönetimi
- Oy kullanma, TV ve PTT istasyon yer seçimleri
- Sağlık hizmetlerinin planlama ve yönetimi
- Eğitim hizmetlerinin planlama ve yönetimi
- Pazarlama, abone hizmetlerinin planlama ve yönetimi

GÜVENLİK PLANLAMA VE YÖNETİMİ

- Doğal ve teknolojik afet yönetimi
- Güvenlik kontrol alanları ve acil durum yönetimi
- Sivil savunma planlaması

Mekansal Veri Üretimi, Saklanması ve Analizinde Yeni Yöntemler ve Planlama Sürecine Etkileri

Coğrafi bilgi sistemleri pek çok farklı disiplinde kullanılabilirliği kadar disiplinler arası bilgi alışverişini kolaylaştırması bakımından da önemlidir. Kimi zaman farklı disiplinlerdeki bilgiyi bir arada bulmak zordur. Özellikle planlamada bu konu daha da önem kazanmaktadır. Çünkü planlama jeolojik, demografik, sosyal vb. pek çok farklı tipteki bilgiyi kullanmaktadır. Coğrafi Bilgi Sistemleri konumsal ve konumsal olmayan (öz niteliksel) bu verileri aynı sistem içerisinde kullanmaya olanak sağlamaktadırlar. Şekil 1 konumsal ve öz niteliksel tipteki verilerin bir arada kullanılmasını göstermektedir. (Bakınız sayfa. 319)

Coğrafi Bilgi Sistemleri akademik çevrelerde de son yıllarda çok tartışılmaktadır. Bu konuda üç ana görüşten bahsedebiliriz Fotheringham (1994). Bir uç görüş, CBS nin bağımsız akademik bir disiplin olduğudur. Bu görüşün savunucuları coğrafya ve bilgisayar sistemleri ile beraber çalışacak bu sistemi bölge bilimi ve algısal bilimler gibi "multidisipliner" bir disiplin olarak görmektedir. Bu görüş farklı disiplinlerden gelen araştırmacıların ortak bir problem üzerinde yoğunlaşacaklarını varsaymaktadır.

Bir diğer uç örnekte CBSleri kelime işlemcilerle aynı kefeye koymakta, ileri düzeyde bilgi için bir araç olarak görmektedir. Coğrafi Bilgi Sistemlerini Bilgisayar Destekli Çizim ve Tasarım Programları (CAD) ile karıştıran görüş de burada yer almaktadır.

Üçüncü görüş ise CBSleri bu iki görüş arasında yer almakta, CBSleri her disiplinin kendi problematiği içerisinde kullanılabilecek, bilgi üretmenin ötesinde karar verme sürecinde de yol gösterebilecek bir araç olarak görmektedir. Bu durumda CBS nin herhangi bir disiplinin yerine geçmesi gibi bir durum söz konusu olmadığı gibi; CBSler CAD yazılımlarıyla aynı kefeye konup potansiyelleri görmemezlikten de gelinmemektedir.

Burada özellikle bu üçüncü görüşe dayanarak bu yöntemlerin tanımsal bir incelemesi yerine planlamanın farklı aşamalarında hangi yöntemlerin geliştiği ve bunların olanakları incelenecektir. Çünkü önemli olan burada bu teknikleri tanımsal olarak vermek değil bunların planlamaya getirdiklerini incelemek. Planlamanın beş önemli boyutunda bilgi teknolojilerindeki yeni yöntemlerin katkılarını inceleyeceğiz. Bunlar; BİLGİ ÜRETME, KARAR VERME, KATILIM, İŞLETME, KONTROL.

Bilgi Üretme Sürecinde

Klasik planlama süreci bilgi toplama ile başlar. Ancak bilgi düzenlenmiş, güvenilir ve güncel olduğu zaman faydalı olabilir. Farklı disiplinlerden, farklı kurumlar gelen çeşitli bilgileri kullanan planlamada doğru ve güncel bilgiyi elde etmek zaman alıcı ve zor bir süreçtir. Sonuç ise her zaman tatmin edici olmaz. Bu nedenle toplanacak bilginin verimli olabilmesi için izlenecek bir yol, yani bir sistemin olması gerekir.

Kentsel planlama pek çok bilginin bir arada bulunmasını gerektiren bir disiplindir. Bu bilgiler arazi çalışması ile toplanacak birinci elden bilgiler olabildiği gibi, kütüphane veya kurumlardan elde edilebilecek ikinci elden bilgiler de olabilir. Bu bilgilerin doğruluğu ve güncelliği ise çoğu zaman planıcıyı yanılgıya düşürmektedir. Çünkü Türkiye'deki kurumsal yapı bir bilgi alışverişi sistemine dayanmaktadır. Hatta çoğu zaman aynı kurum içerisinde bile bilgiye ulaşmak olanaksız hale gelmektedir. Bu bakımdan, gelişen bilgi teknolojileri kentle ilgili çeşitli bilgileri elde etmedeki gelişmelerle planıcıya önemli bir açılım kazandırmaktadır.

Bu konuda uzaktan algılama teknolojileri sıkça kullanılan yöntemlerdir. Bunlar hava fotoğrafları, uydu görüntüleri, ortofoto fotoğrafları veya radar verisi olabilir. Bu yöntemler sayesinde güncel durum ile ilgili önemli tespitler yapılabilir. Ancak bunlar planıcı için tek başına yeterli değildir. Örneğin hava fotoğrafından yolu ağaçlarına kadar görebiliriz ancak yol isimleri, bina kullanımı gibi

planlama da kullanacağız bilgilere bu yolla erişemeyiz. Aynı şekilde bir mevcut durum haritasından da binanın durumu, kaçak yapılaşma gibi tespitleri yapmak zordur. Öyle ise bunlar kent bilgi sistemlerinde bir arada kullanılması ihtiyacı doğmaktadır. Bu nedenle CBS ile Uzaktan Algılama sistemlerini bir arada bulunduran yazılımların daha fazla tercih edildiği görülmektedir.

Şekil 2 de bir IKONOS uydu görüntüsü ile imar planının karşılaştırılması görülmektedir. (Bakınız sayfa 319)

Bu sistemler hem bilgiyi güvenilir ve güncel yapmakta hem de zamandan, insan gücünden tasarruf sağlamaktadır. Elbette bu bilgileri kimi zaman arazi çalışmaları ile desteklemek de gerekmektedir. Örneğin toprak kabiliyeti çalışmalarında CBT denilen ve toprağın bir anlamda tomografisini çeken bir yöntemle uzaktan algılamada tespit edilen “tip” alanlar da inceleme çalışmaları yapılabilmektedir.

Burada bilgi teknolojilerinin sağladığı bir önemli imkan da kurumlar arası bilgi alışverişinin sağlanmasıdır. İnternet ile yazılı veya görsel veriler kurumlar arasında iletebilmektedir. Ancak burada birbirleri ile konuşabilen verileri sorunu ortaya çıkmaktadır.

Karar Verme Sürecinde

Günümüzde bilgi sistemlerinin temel fonksiyonu “doğru-karar” verebilme kapasitesini artırmaktır. “Bilgi, sosyal, bilimsel, ekonomik, kültürel konularda araştırma ve inceleme yapmak, günlük gelişmelere yön vermek, politika üretmek için gerekli bir kaynak ve ihtiyaçtır” (Yomralıoğlu, 1994, s. 22). Bu konuda CBS içerisinde geliştirilen çeşitli modeller plancıya farklı senaryolar üretebilmede alternatifler sunmaktadır. Bu sistemler kullanılarak verilen kararlar sayısal ortamda hazırlanan imar planları üzerine aktarılmakta ve değişiklikler anında işlenebilmektedir (Şekil 3, bakınız sayfa: 320).

Kontrol Sürecinde

Birçok kentte mevcut altyapı hizmetleri götürülmüş araziler yeterince kullanılmadığı gibi, çoğu zaman da çevre arazileri de kontrolsüz gelişmektedir. Gerek yapılaşmış gerekse yapılaşmamış çevredeki bu durumun kontrol altına alınabilmesi için de bilgi teknolojileri kullanılabilir.

Artık pek çok kurum kontrolleri altındaki alanlarda hava fotoğrafları çektiler kaçak yapılaşmayı kontrol etmeye çalışmakta. Uzaktan algılama teknolojilerindeki gelişmeler de burada dikkate değer. 1 senedir faaliyette olan kadar inen IKONOS görüntüleri buna örnek. Burada bir örneğini gördüğümüz “ortofoto” görüntülerinde ise hassasiyet 10 cm.ye kadar inmekte. Tüm bu yöntemler ile mevcut yapılaşma kontrol edilebilmede, kaçak yapılaşma izlenebilmektedir (Şekil 4, 5, 6, 7) (bakınız sayfalar 320, 321, 322)

Bu yöntemlerle yapılaşmış çevrede olduğu kadar yapılaşmamış çevrede de kontroller uygulanabilir. Örneğin, tarım arazilerinde nerede ne ekildiği, toprak yapısı ve kalitesi uydu görüntüleri üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda tespit edilebilmektedir (Şekil 6). Hatta ürün kalitesini artırma da, uzaktan algılama ile tespit edilen alanda her bir parsel için o parselin toprak özelliğine göre, hangi ürün için ne kadar gübre atılacağını hesaplayan başarılı çalışmalar bulunmaktadır.

Buradan da görüleceği gibi CBS (GIS)sistemleri BDT (CAD) sistemlerinin çok ötesindedir ve CAD bu işin sadece veriyi sayısallaştırma kısmında yer almaktadır.

Mekansal Veri Üretimi, Saklanması ve Analizinde Yeni Yöntemler ve Planlama Sürecine Etkileri

İşletmede

Kent bilgi sistemleri olarak adlandırılan sistemler, kentlerde ada ölçeğinde, kadastral parsel ölçeğinde hatta kimi uygulamalarda bina ölçeğinde bilgileri girmektedir. Hem binaya ait hem de kullanıcılara ait pek çok bilginin yer aldığı bu sistemlerden, çöp vergisinden, kentsel hizmetlerden faydalanmaya (elektrik, su giderleri vb.) kadar çeşitli işletme konularında faydalanılmaktadır. Böylece vergi kaçırılmasının önlenmesi, kaynakların etkin ve verimli kullanımı sağlanabilmektedir.

Ulaşım ağları işletmesinde de bu yöntem kullanılabilir. Şekil 8'de böyle bir sistem çalışması görülmektedir. (bakınız sayfa 322)

Burada bir başka boyutta planlama süreci içerisinde verimliliği artırmaktır. Bu sistemler sayesinde az kişi ile daha çok iş yapmak mümkün olabilmektedir. Buna bir ilginç örnekte yerleşme arkeolojisi çalışmalarında görülmektedir. Artık uzaktan algılama ile arazideki olağandışı yapılar tespit edilebilmekte, kazı dahi yapmadan bu izler tespit edilebilmektedir. Gerçi burada sistemlerin ilk maliyetleri ve yetişmiş elaman konusu gündeme gelmektedir. Ancak pek çok yazılımın gelişen teknolojiler sayesinde maliyetlerini düşürdüğü ve kullanımı kolay sistemlere geliştirdiği de bir gerçektir.

Katılım

Pek çok Avrupa kentinde CBSleri internet üzerinden bilgi sunmaktadır. Burada katılım pek çok farklı çeşidinde uygulamalara rastlanmaktadır. Örneğin kurumların uygulamalarına ilişkin şikayetler, sorunlar internet üzerinden aktarılmakta veya imar planları, bilgi paftaları internet üzerinden sunulmaktadır. Ülkemizde de internet üzerinden bilgi sunumu olduğu kadar, sorgulama yapma imkanı da sağlayacak çalışmalar yapıldığını görmek bu bakımdan sevindiricidir.

	Bilgisayar Destekli Tasarım	Coğrafi Bilgi Sistemleri	Uzaktan Algılama Teknolojileri	İnternet üzerinden Veri İletimi Teknolojileri
BİLGİ ÜRETME	-	-	-	-
KARAR VERME		-		
KATILIM		-		-
İŞLETME		-		
KONTROL		-	-	
GÜNCELLEME		-	-	

Tablo 1: Bilgi Teknolojileri ve Planlama Süreçlerinde Kullanımı

Tablo 1, bilgi teknolojilerindeki bu gelişmelerin planlama süreçlerini özetlemektedir. Ancak karar verme mekanizmasında bu sistemlerin plançının yerine geçebileceği tartışması anlamsızdır. Ancak bu sistemler plançıcıyı profesyonelliğe daha fazla yaklaşılabilecektir. Bir örnek vermek gerekirse planlamanın yasal süreçlerini bilmeden meşru bir plan yapılamaz. Ama bir CBS sistemi ile herhangi bir alan için geçmişten bu güne alınmış tüm kararları irdeleyebilir, bu konuyla ilgili yasalara anında ulaşabilir ve sonuç olarak plançı inisiyatifinizi daha doğru bilgi üzerine kurgulamış olursunuz.

Özlem Savacı

Sonuç olarak, bilgiye teknolojilerinde son yıllarda yaşanan gelişmelerin desteğinde her türlü planlama ve yönetim hizmetlerin etkin bir biçimde yürütülmesi, karar vericilerin doğru ve sağlıklı bilgiye hızlı bir şekilde ulaşabilmesinde önemli adımlar atmıştır. Ancak planıcının rolü elbette burada bitmemektedir. Planlama farklı boyutları bir arada bulunduran bir disiplindir. Karar verme aşamasında plancı sosyal, ekonomik, politik, yasal pek çok boyutu içerisinde bulunduran bir ortam içerisinde bulunmaktadır. Ancak bu disiplini doğru, güncel ve etkin bir bilgi sistematiği içerisinde oturtmanın önemi de tartışılmaz bir gerçektir.

Kaynakça

- (1996) Habitat Gündemi ve İstanbul Deklerasyonu, İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat II, İstanbul.
- Banger, G., Yomraloğlu, T. vd. (1994) "Bilgi Sistemlerine Genel Bir Bakış ve Karadeniz Teknik Üniversitesi Bilgi Sistemi", 1. Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu, Trabzon.
- Fotheringham, A.S. (1994) "What does 'doing a phi in GIS' mean?", Environment and Planning A, vol. 26, pp. 9-32.
- Yomraloğlu, T., Çelik, K. (1994) "GIS?", 1. Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu, Trabzon

TÜRKİYE'DE İLLERE GÖRE SOSYO- EKONOMİK GELİŞMİŞLİK YAPILARI VE İL GRUPLARININ ÇIKARILMASI

Kenan GÖÇER

Giriş:

Kentlerin gelişme performanslarını belirlemek, homojen bölgeleri ülke ölçeğinde ortaya koymak bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu çalışmada, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi değişkenler, il grupları içinde karşılaştırmalı olarak değerlendirme yapabilmek için ağırlıklı olarak yer almıştır. Bunun için çok değişkenli istatistik yöntemlerinden faydalanılmıştır. Çok değişkenli istatistiksel yöntemlerin son yıllarda bilgisayar teknolojilerindeki gelişme ile uygulama alanları genişledi ve kullanımları kolaylaştı. Kentbilim ile ilgili temel araştırma konularındaki zorluk; dinamikleri açıklamada çok fazla değişkenin olmasıdır. Değişkenlerin çokluğu beraberinde iki sorun oluşturmaktadır; birincisi değişkenler için gerekli ve güvenli veri bulanamamak, ikincisi ise bulunan verileri doğru analiz teknikleri ile test edememek. Burada çok değişkenli test teknikleri önem kazanmaktadır.

Kapsam:

Araştırmada Aralık 1997 nüfus sayımındaki Türkiye'nin idari yapısındaki 80 il esas alınmıştır. Bu tarihten sonra il olan Düzce bağlı bulunduğu Bolu ili içinde değerlendirilmiştir. Toplam 52 değişken kullanılmıştır

Değişkenler:

Değişkenler demografik, eğitim, kültür, turizm, sağlık, sanayi, tarım, mali, altyapı, ve refah göstergelerinden oluşmaktadır. Veriler 1997-1999 yılları arasındaki bir kesite aittir ve Devlet Planlama Teşkilatı ile Devlet İstatistik Enstitüsünden alınmıştır. Okullaşma oranları 1995 yılına göredir.

1-Nüfus Değişkenleri

Kentleşme Oranı

İl ve İlçe Merkezi Yıllık Nüfus Artış Hızı

Bucak ve Köyler Nüfusu Yıllık Nüfus Artış Hızı

Nüfus 1997 Yılına Göre

2-Sağlık Değişkenleri

10 Bin Kişiye Düşen Uzman Hekim Sayısı Ln

10 Bin Kişiye Düşen Pratisyen Hekim Sayısı Ln

10 Bin Kişiyi Düşen Diş Hekimi Ln
10 Bin Kişiyi Düşen Devlet Hastanesi Yatak Sayısı Kok
10 Bin Kişiyi Düşen Özel Hastanesi Yatak Sayısı Ln
10 Bin Kişiyi Düşen SSKHastanesi Yatak Sayısı Ln

3-Eğitim Değişkenleri

Üniversiteleşme Oranı Erkek Ln
Üniversiteleşme Oranı Kız Ln
İlkokul Okullaşma Oranı Erkek
İlkokul Okullaşma Oranı Kız
Ortaokul Okullaşma Oranı Erkek
Ortaokul Okullaşma Oranı Kız
Lise Okullaşma Oranı Erkek
Lise Okullaşma Oranı Kız

4-Turizm Değişkenleri

Turizm Acenta Sayısı Ln
Yıl İçinde Gelen Toplam Turist Sayısı
Kişi Başına GSYİH Otel ve Lokantacılık Ln

5- Sanayi Değişkenleri

Özel İmalat Sanayi Toplam Katma Değer Ln
Özel İmalat Sanayi Çalışan Sayısı Ln
Özel İmalat Sanayi İş Yeri Sayısı Ln
Özel İmalat Sanayi Saat Başına Katma Değer Ln
Kamu İmalat Sanayi Toplam Katma Değer Ln
Kamu İmalat Sanayi İş Yeri Sayısı Ln
Kamu İmalat Sanayi Saat Başına Katma Değer Ln
Organize Sanayi Alanında Çalışan Sayısı

6-Tarım Değişkenleri

Kır Nüfusu Başına Bitkisel Üretim
Kır Nüfusu Başına Canlı Hayvan Üretim Değeri
Kır Nüfusu Başına Canlı Hayvansal Üretim Değeri

7-Sosyal Güvenlik Değişkenleri

Emekli Sandığından Emekli Maaşı Alanların İldeki Oranı Ln
SSK lı Olanların İldeki Oranı Ln

8-Mali Değişkenler

Kişi Başına Toplam Banka Mevduatı Ln
Özel Banka Sayısı Kamu Oranı Logit
Banka Sayısı Ln
Kişi Başına Belediye Bütçe Geliri Ln
Kişi Başına Genel Bütçe Vergi Gelirleri Ln
Kişi Baş Köy Bütçe Geliri Köy Nüfusuna Göre Ln
Kişi Başına Toplam Banka Kredileri Ln
Özel Sektör Yatırım Teşvik Sabit Yatırım Tutarı Ln

9-Altyapı Değişkenleri

Yeterli İçme Suyu Olan Köylerin Toplam Köyler İçindeki Oranı
Kırsal Yerleşim Yerindeki Toplam Asfalt Yol Oranı
Fert Başına Elektrik Tüketimi Ln

10-Ticaret Değişkenleri

Toplam İhracat Ln
Toplam İthalat Ln

11- Diğer Değişkenler

Konut Yapı Kooperatifi Sayısı Ln
Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH)
10 Bin Kişiye Düşen Motorlu Araç Sayısı
Toplam Sirket Sayısı Ln
İstanbul Ankara İzmir’e Uzaklıkların Toplamı Ln

Uygulma Modeli Olarak Faktör Analizi

Bölgesel ve kentsel gelişme sorununun, bir model yapısına sığmayacak kadar çok değişkeni vardır. Ekonomik sürecin özünü oluşturan ve çok boyutlu içeriğe sahip alt ve üstyapı unsurları yardımı ile, bölgesel ve kentsel gelişme sorununa yaklaşımda çok fazla değişken vardır. Bu değişkenlerin kendi içinde gruplanarak, bu gruplarla her il için indeks çıkarılması, ancak çok değişkenli istatistik yöntemlerinden, faktör analizi ile mümkün olmaktadır. Faktör analizi bazen tek başına yeterli olmamaktadır. Diğer çok değişkenli analizler de yeni hipotezler oluşturacak ip uçları verebilmektedir.

Faktör Analizi

Faktör Analizi (FA, Factor Analysis), birbirleriyle ilişkili veri yapılarını birbirinden bağımsız ve daha az sayıda yeni veri yapılarına dönüştürmek, bir oluşumun nedenini açıkladıkları varyansın değişkenlerini gruplayarak ortak faktörleri ortaya koymak, bu oluşumun değişkenlerini gruplamak ve tanımlamak amacıyla başvurulan bir yöntemdir.

Faktör Analizinin iki temel amacı bulunmaktadır.

1- Veri setini küçülterek değişkenleri daha kolay açıklanabilir hale getirmektir.

2- Değişkenler arasında ilişkilerden yararlanarak bazı yeni yapılar ortaya çıkarmaktır. Böylece değişkenler sınıflanarak tek bir faktör adı altında birleştirilir ve yeni açıklayıcı ortak faktör yapıları oluşturulur.

Faktör Analizi, değişkenlerin çok fazla ve karmaşık olmaları durumunda araştırmacıya oldukça kolaylık sağlayan bir yöntem olmasından dolayı, Sosyal Bilimler, Eğitim, Tıp, Psikoloji, Sosyoloji gibi alanlarda da kullanılmaktadır. (Özdamar, 1999)

Faktör Analizinin Adımları

1- Bütün değişkenler için korelasyon matrisi hesaplanır. Sözkonusu matristen, diğer değişkenler ile ilişkili olmayan değişkenler belirlenir. Ayrıca faktör modelinin uygunluğu da bu safhada

değerlendirilir. Faktör analizinin bir amacı da, korelasyonların açıklanmasına yardımcı olarak faktörlerin elde edilmesi olduğundan, faktör modelinin uygun olabilmesi için değişkenler mutlaka birbirleri ile ilişkili olması gerekir. Eğer değişkenler arasındaki ilişki zayıf ise, ortak faktörlerin olması ihtimali zayıftır.

Değişkenler arasındaki ilişki Barlett Testi (Barlett Test of Sphericity) ile test edilir. Bu test, korelasyon matrisinin, bütün diagonal terimlerin "1" ve diagonal olmayan terimlerin "0" olduğu başka bir deyişle birim matris olup olmadığını test eder. Söz konusu test, verilerin çoklu normal dağılımdan gelmiş olmasını gerektirir.

Hipotezi şöyle oluşturabiliriz:

Ho: Evren korelasyon matrisi birim matristir.

H1: Evren korelasyon matrisi birim matris değildir.

Eğer Ho hipotezi reddedilmez ise, faktör modelinin kullanılması yeniden gözden geçirilmelidir.

Değişkenler arasındaki ilişkinin gücünün diğer bir göstergesi, kısmi korelasyon katsayısıdır. Eğer diğer değişkenlerin doğrusal etkisi ortadan kaldırıldığında, iki değişken arasındaki kısmi korelasyon katsayısı küçük ise değişkenlerin ortak unsurlara sahip olduğu belirtilebilir. Bu sebepten dolayı, faktör analizinin varsayımlarının sağlanabilmesi için kısmi korelasyon katsayılarının 0'a yakın olması arzu edilir.

Kısmi korelasyon katsayılarının negatifi anti-ımağ korelasyon (anti-image correlation) olarak bilinir. Bu matriste büyük katsayıların oranı fazla ise faktör modelinin kullanımı yeniden gözden geçirilir.

Anti-Image Correlation matrix'in diagonal değerleri örneklem yeterliliğini gösterir. Makul büyüklükteki değerler, iyi faktör analizi için gereklidir. Bu yüzden küçük örneklem yeterlilik değerleri olan değişkenler analizden çıkarılabilir.

Bir değişken ile diğer bütün değişkenler arasındaki çoklu korelasyon katsayısının karesi, değişkenler arasındaki doğrusal ilişkinin bir diğer göstergesidir. Bu değerler ortak varyans (communality) altında verilir. Eğer küçük çoklu korelasyon katsayısı varsa, bu değişken analizden çıkarılır.

Faktör Analizinde bir diğer önemli test ise Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testidir. KMO örneklem yeterliliği ölçütü, gözlenen korelasyon katsayıları büyüklüğü ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğünü karşılaştıran bir indekstir. Bütün eşleştirilmiş değişkenlerin kısmi korelasyon katsayılarının karelerinin toplamı, korelasyon katsayılarının karelerinin toplamından küçük ise, KMO 1'e yaklaşır. Eşleştirilmiş değişkenlerin korelasyonları, diğer değişkenler tarafından açıklanamadığından, küçük KMO değerleri, değişkenlerin faktör analizinin yapılmasının iyi bir fikir olmadığını gösterir.

KMO ölçütü;

0.90- 1.00 olduğunda mükemmel,

0.80-0.89 arasında olduğunda çok iyi,

0.7-0.79 arasında olduğunda iyi,

0,60-0,69 arasında olduğunda orta,

0,50-0,59 arasonda olduğunda zayıf ve

0,50 altında olduğunda ise kabul edilemez.

Türkiye’de İllere Göre Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Yapıları ve İl Gruplarının Çıkarılması

- 2- İkinci adım faktör sayısının belirlenmesidir. Bu adımda, seçilen modelin veriye ne kadar uygun olduğu tespit edilir.
- 3- Üçüncü adım rotasyon olup, faktörleri dönüştürerek daha iyi yorumlanabilir hale getirir.
- 4- Her vaka için her faktörün skoru hesaplanır. Söz konusu skorlar değişik analizler için kullanılır.

Temel Bileşenler Analizi

Genel olarak değişkenler arasındaki bağımlılık yapısının yok edilmesi ve/veya boyut indirgeme amacıyla kullanılan Temel Bileşenler Analizi başlı başına bir analiz olduğu gibi, özellikle Faktör Analizi için veri hazırlama tekniği olarak da kullanılmaktadır.

Faktörlerin ortaya çıkartılması için, değişik metodlar kullanılmaktadır. En yaygın olarak Temel Bileşenler Analizi (TBA, Principal Components Analysis) tekniği kullanılır. Temel Bileşenler Analizi, bütün değişkenlerdeki maksimum varyansı açıklayacak faktörü hesaplar. Kalan maksimum miktardaki varyansı açıklamak için, ikinci faktör hesaplanır. Ancak birinci faktör ile ikinci faktörün korelasyona girmemesi için sınırlama vardır. İki faktörün birbiri arasında korelasyon olmaması durumunun bir diğer şekildeki ifadesi ise, bunların ortogonal olmasıdır

Temel Bileşenler Analizi de Faktör Analizi gibi veri setini, başlangıçtaki boyuttan daha küçük sayıda boyutla açıklamayı amaçlayan çok değişkenli bir analiz tekniğidir. Her iki yöntemde de orijinal değişkenlerden bağımsız yeni değişkenlerin elde edilmesi çoğu kez birincil amaç olabilmektedir Temel Bileşenler Analizi, Faktörleşme yöntemlerinin belirlenmesinde en çok kullanılan yöntemlerden birisidir.

Rotasyonlu Olmayan Faktör Matrisi

Korelasyon matrisine dayanarak, iki (vaya daha fazla) faktör matrislerinden birincisi oluşturulur. Faktör matrisindeki her satır, faktör analizindeki bir değişkeni tekabül eder. Daha az sütun bulunur. Bunlardan herbirisi ise bir faktörü temsil eder. Rotasyonlu olmayan faktör matrisindeki elemanlar, -1 ile +1 arasında değişen ve değişkenin faktör ile “korelasyonu” olarak nitelendirilecek olan rotasyonlu olmayan faktör ağırlıkları (loadings) değerleridir. Faktör ağırlıklarının karesi, değişken ile faktör arasındaki ortak varyans kısmını verir. Bir diğer ifadeyle, söz konusu faktör tarafından açıklanabilen değişken ile ilgili varyanstır.

Rotasyonlu olmayan matris içindeki özdeğerler ve açıklanan varyanslar en önemli değerlerdir. Faktör özdeğerleri veya faktörler tarafından açıklanan varyansların herhangi birisi yorumlanabilir potansiyel faktör sayısının belirlenmesinde kullanılabilir. Genellikle araştırmacılar, herbirisi varyansın en az %5’ni açıklayan faktör sayısını veya benzer şekilde özdeğeri 1 veya ‘daha büyük olan faktör sayısını yorumlamak isterler. Uygun sayıda faktör tespit edilmesi, daha sonraki matrisin oluşumunu etkiler.

Rotasyonlu Faktör Matrisi

Faktör Rotasyonu

Faktör rotasyonu genellikle orthogonal olup, elde edilen faktörlerin birbirleri ile korelasyona girmemesini sağlar. Bu durum, birbirinden bağımsız alt skalaların oluşmasını sağlar. Diğer taraftan, alternatif olarak faktör rotasyonu oblique olabilir. Bu durumda, faktörler tamamen birbirinden bağımsız değildir. Basit yorumlanması bakımından, orthogonal rotasyon tercih edilebilir. Varimax

(varyansların maksimumu) metodu orthogonal rotasyon için tercih edilebilir. Diğer alternatif metodlardan, **Quartimax**, çok yüksek ağırlıkları bir araya getiren ilk çok genel faktörü verirken, **Equimax**, quartimax ile varimax'ın özelliklerini birleştirerek, bunların iyi ve kötü yönlerini dengeler.

Veri setini küçültmek maksadıyla kullanıldığında faktör analizi, çok safhalı analizlerin başlangıç safhalarından birisi olur. Bu bakımdan, faktör analizi çalışmadaki diğer analaizlerle birleştirildiğinde daha faydalı olur.

Türkiye'de İllere Göre Faktör Analizi Sosyo-ekonomik Gelişmişlik İndeksleri

Çalışmada kullanılan modelin ve istatistiki sonuçların anlamlı olup olmadığının test edilmesi için değişik aşamalarda anlamlılık testi yapılmıştır. Bu testler ve sonuçları aşağıda verilmiştir.

1- Bartlett Küresellik testi:

H0: Korelasyon Matrisi Birim Matristir.

H1: Korelasyon Matrisi Birim Matris değildir.

Aşağıda görüldüğü gibi, korelasyon determinantının Ki-kare dönüşümüne dayanan Bartlett test istatistiği oldukça yüksek, H0 hipotezinin anlamlılık düzeyi oldukça düşüktür. Dolayısıyla korelasyon matrisinin birim matris olduğunu ifade eden sıfır hipotezi reddedilmiştir. (**KMO and Bartlett's Test**)

Bartlett istatistiği: 5718,185 Df: 1326

Sig: 0.000

Kaiser Mayer Olkin Örneklem Yeterlilik Testi

Kısmi korelasyonlar basit korelasyonlardan nispi olarak küçük ise, KMO indeksi 1'e yaklaşır. KMO değerinin '0' a yaklaşması ise değişkenlere etki eden ortak bir faktörün olmadığını gösterir. Analizin sonunda KMO indeksi 0.846 olarak bulunmuştur. Bu değer oldukça iyidir, (**KMO and Bartlett's Test**)

Toplam Varyansın Açıklanması

Çalışmada aynı değişkenlerle iki farklı rotasyon uygulanmıştır. Birinci rotasyon Quartimax dik döndürmesidir. Çünkü bu yöntem ile değişkenlerin oldukça büyük kısmı birinci temel değişkende toplanmaktadır. Böylece temel faktörün ortaya çıkmasında önemli bir yöntem olmaktadır. Bu çalışmada da toplam varyansın % 83'ü 10 faktör tarafından açıklanmaktadır, birinci temel değişken ise toplam varyansın %48 ini açıklamaktadır. Yani açıklanamayan % 17 lik bir varyans vardır. Geri kalan % 52 lik varyans ise kalan 9 faktör tarafından açıklanmaktadır. Temel bileşenlerin öz değerleri ve açıklama oranları Tablo 1 de görüldüğü gibi elde edilen 52 tane değişkenden 10 tanesinin varyansı birden büyüktür. Bu yüzden 10 faktör vardır diyebiliriz.

Türkiye’de İllere Göre Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Yapıları ve İl Gruplarının Çıkarılması

Tablo 1 Quartimax Döndürmesine Göre Açıklanan Toplam Varyans

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings	
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance
1	25,45864	48,95892	48,95892	25,45864	48,95892
2	5,249068	10,09436	59,05329	5,249068	10,09436
3	2,497895	4,803644	63,85693	2,497895	4,803644
4	2,227839	4,284306	68,14124	2,227839	4,284306
5	1,835106	3,529049	71,67028	1,835106	3,529049
6	1,527001	2,93654	74,60682	1,527001	2,93654
7	1,279533	2,460639	77,06746	1,279533	2,460639
8	1,213458	2,333573	79,40104	1,213458	2,333573
9	1,054463	2,027813	81,42885	1,054463	2,027813
10	1,014602	1,951158	83,38001	1,014602	1,951158

Değişkenlerin Yüklemeleri ve Gruplanması

Faktörlerin veri matrisindeki varyansı açıklama ölçüsü Faktör yükleme (factor loadings) değerlerinin karesi ile belirlendiğine göre faktör yükleme değerlerinin yüksekliği düzeyinde varyansın açıklanma düzeyi artmış olacaktır. Faktör yüklemesi, her bir faktör boyutu için veri vektörünü faktörü yaptığı varyans katkısını ölçen ağırlık olarak tanımlanmaktadır.

Bu değerler, hangi değişkenlerin hangi faktöre ve ne düzeyde bağlı olduklarını gösteren, değişken ile faktör arasındaki korelasyon katsayılarıdır. Yüklemin karesi, yüzde olarak, bir faktörle bir değişken arasındaki ortak varyasyonu, ya da o faktörü açıklamada değişkenlerin taşıdığı ağırlığı ortaya koyacaktır.

Faktör yükleri üzerinde değişkenlerin yüksek değerleri bu değişkenlerin o faktörle yüksek düzeyde ilişkili olduğunu, değer artışı işaretli oluşunda bu bağıllığın doğru yönde olduğunu belirler. Yüklemin sıfır ya da sıfıra yakın değerleri ise o değişkenlerin söz konusu faktörle ilişkisinin olmadığını gösterir.

Tablo 2 de quartimax rotasyonuna göre her bir değişkenin her bir faktör üzerindeki yüklemi büyükten küçüğe göre gruplanmış olarak görülmektedir. Birinci temel değişken üzerinde toplam 52 değişkenin 37’si en büyük etkiyi yapmaktadır. Bu yüzden de en büyük varyans birinci temel değişken üzerinde toplanmıştır. Bu aynı zamanda, bu kadar çok değişkeni açıkladığı için gelişme indeksi olarak da değerlendirilebilir. Ancak çalışmanın amacı için yeterli değildir. Basit yapıyı elde etmek için quartimax uygun değildir. Değişkenlerin anlamlı bir gruplama yapabilmesi için Varimax döndürmesine ihtiyaç vardır. Bu iki döndürmenin sonuçları il yapılarını açıklamak için önemli sonuçlar verecektir. Harita 1 de birinci temel değişkene göre hazırlanmış homojen gölge grupları gösterilmektedir.

Kenan Göçer

Tablo 2 quartimax rotasyona göre yüklemeler

Rotated Component Matrix	Component
	1
SSK'lı Olanların İldeki Oranı Ln	0,935
Kişi Başına Toplam Banka Mevduatı Ln	0,916
10 Bin Kişiye Düşen Uzman Hekim Sayısı Ln	0,915
10 Bin Kişiye Düşen Diş Hekimi Ln	0,911
Lise Okullaşma Oranı Kız	0,896
Kişi Başına Genel Bütçe Vergi Gelirleri Ln	0,879
Özel İmalat Sanayi İş Yeri Sayısı Ln	0,874
Kişi Basına Toplam Banka Kredileri Ln	0,871
Konut Yapı-Kooperatifi Ln	0,871
Ortaokul Okullaşma Oranı Kız	0,869
İlkokul Okullaşma Oranı Kız	0,835
Ortaokul Okullaşma Oranı Erkek	0,830
Özel Banka Kamu Oranı Logit	0,826
Fert Basına Elektrik Tüketimi Ln	0,822
10 Bin Kişiye Düşen Motorlu Araç Sayısı	0,817
Özel İmalat Sanayi Çalışan Sayısı Ln	0,817
Banka Sayısı Ln	0,813
İlkokul Okullaşma Oranı Erkek	0,804
İstanbul Ankara İzmir Uzaklık Ln	-0,801
Kişi başına düşen GSYİH	0,785
Kisi Basına Belediye Bütçe Geliri Ln	0,781
Emekli Sandığından Emekli Maaşı Alanların İldeki Oranı Ln	0,781
Toplam Şirket Sayısı Ln	0,777
Lise Okullaşma Oranı Erkek	0,737
Özel İmalat Sanayi Katma Değer Ln	0,734
Özel Sektör Yatırım Teşvik Sabit Yatırım Tutarı Ln	0,719
Kisi Başına GSYİH Otel Ln	0,718
Üniversiteleşme Oranı Kız Ln	0,698
Kişi Başı Köy Bütçe Geliri Köy Nüfusuna Göre Ln	0,686
10 Bin Kişiye Düşen Pratisyen Hekim Sayısı Ln	0,660
Kırsal yerleşim Yerindeki Toplam Asfalt Yol Oranı	0,645
Yıl içinde gelen turist sayısı	0,634
Toplam İthalat Ln	0,547
10 Bin Kişiye Düşen Özel Hastanesi Yatak Sayısı Ln	0,547
Toplam İhracat Ln	0,511
Kamu İmalat Sanayi İş Yeri Sayısı Ln	0,460
Toplam Nüfus	0,528
Turizm Acenta Sayısı Ln	0,649
İl ve İlçe Merkezi Yıllık Nüfus Artış Hızı	-0,380
Kır Nüfusu Başına Canlı Hayvan Üretim Değeri	-0,292
Kır Nüfusu Başına Canlı Hayvansal Üretim Değeri	0,278
Bucak Ve Köyler Nüfusu Yıllık Nüfus Artış Hizi	0,431
Kamu İmalat Sanayi Saat Başına Kd Ln	0,328
Kamu İmalat Sanayi Katma Değer Ln	0,400
Özel İmalat Sanayi Saat Başına Kd Ln	0,479
Üniversiteleşme Oranı Erkek Ln	0,597
Organize Sanayi Alanında Çalışan Sayısı	0,388
Kır Nüfusu Başına Bitkisel Üretim	0,457
10 Bin Kişiye Düşen Devlet Hastanesi Yatak Sayısı Kok	0,452
Yeterli İçme Suyu Olan Köylerin Toplam Köy İçindeki Oranı	0,375
10 Bin Kişiye Düşen SSK Hastanesi Yatak Sayısı Ln	0,498
Kentleşme Oranı	0,374

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Quartimax with Kaiser Normalization.

Türkiye’de İllere Göre Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Yapılan ve İl Gruplarının Çıkarılması

Birinci temel değişkene göre homojen il kümeleri

Birinci İl Kümesi

İSTANBUL	1
ANKARA	1
İZMİR	1

İkinci İl Kümesi

ADANA	2
ANTALYA	2
BALIKESİR	2
BURSA	2
DENİZLİ	2
ESKİŞEHİR	2
KIRKLARELİ	2
KOCAELİ	2
MUĞLA	2
TEKİRDAĞ	2

Üçüncü İl Kümesi

AYDIN	3
BİLECİK	3
ÇANAKKAL	3
EDİRNE	3
ISPARTA	3
İÇEL	3
KAYSERİ	3
MANİSA	3
NEVŞEHİR	3
SAKARYA	3
UŞAK	3
ZONGULDAK	3
YALOVA	3

Dördüncü İl Kümesi

AFYON	4
AMASYA	4
ARTVİN	4
BOLU	4
BURDUR	4
GAZİANTEP	4
HATAY	4
KASTAMONU	4
KIRŞEHİR	4
KONYA	4
KÜTAHYA	4
RİZE	4
SAMSUN	4
TRABZON	4
KARAMAN	4
KIRIKKALE	4
KARABÜK	4

Beşinci İl Kümesi

ÇORUM	5
ELAZIĞ	5
ERZİNCAN	5
MALATYA	5
K.MARAŞ	5
NİĞDE	5
ORDU	5
SİNOP	5
SİVAS	5
TOKAT	5
AKSARAY	5
BARTIN	5

Altıncı İl Kümesi

BİNGÖL	6
BİTLİS	6
ÇANKIRI	6
DİYARBAKIR	6
ERZURUM	6
GÜMÜŞHANE	6
HAKKARİ	6
KARS	6
MARDİN	6
MUŞ	6
SİİRT	6
TUNCELİ	6
ŞANLIURFA	7
VAN	7
YOZGAT	6
BAYBURT	7
BATMAN	7
ŞIRNAK	7
ARDAHAN	7
İĞDIR	7
KİLİS	6
OSMANİYE	6

Kaynaklar

www.die.gov.tr

www.dpt.gov.tr

www.sanayi.gov.tr

www.turizm.gov.tr

Özdamar, K. 1998 Paket Programlar İle İstatistiksel Veri analizi II Ofset Basım Eskişehir

Akgül ,A 1997 Tıbbi Araştırmalarda İstatistiksel Analiz Teknikleri SPSS Uygulamaları

Marascuilo, Leonard 1983 Multivariate Statistics in The Social Sciences: A Researcher's Guide. California, Brooks/Cole Publishing Company

Türkiye’de İllere Göre Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Yapıları ve İl Gruplarının Çıkarılması

- Montgomery, Douglas C. Ve Peck, Elizabeth A. 1993 Introduction To Linear Regression Analysis. 2. Bs., NeW York, John Willey And Sons Inc.
- Morrison. Donald F. 1976 Multivariate Statistical Methods. 2. Bs., Tokyo, Mcgraw-Hill Kogakusha L
- Tatlıdil, Hüseyin. 1996 Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz. Ankara, Akademi Matbaası.
- Tatsuoka, Maurice M. 1971 Multivariate Analysis: Techniques For Educational And Psychological Research. Nevv York, John Vvily And Sons,
- O'neil, S. 1976 "The Effects Of Chronic Hyperinflation, Nutritional Status And Posture On Respiratory Muscle Strength in Systic Fibrosis," Am. Rev. Respir. Diş., 128. 1051-4,
- Özhan, Ga’i H. 1990 Doğrusal Programlamaya Giriş. Ankara. Polat Yayınları,
- Sümbüloğlu, Kadir, Ve Sümbüloğlu, Vildan.1995 Biyoistatistik. 5. Bs., Ankara, Ö/Demir Yayıncılık.

ŞEHİR PLANLAMA DİSİPLİNİNDE YENİ COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMİ YAKLAŞIMLARI

Tan YİĞİTCANLAR

Giriş

Günümüzdeki teknolojik gelişmeler, Coğrafi Bilgi Sistemlerinin (GIS) önündeki engelleri birer birer ortadan kaldırmaktadır. Dünyada GIS'in Şehir Planlama disiplininde ve özellikle yerel yönetimlerde kullanımı giderek yaygınlaşırken, akademik çevrelerde GIS'in yaklaşımı ve eksiklikleri tartışılmakta ve eleştirilmektedir.

Türkiye'de henüz yeni gündeme gelen ve bazı pilot uygulamaları başlayan GIS çalışmalarında, özellikle katılımcı, şeffaf ve demokratik bir yapı oluşturulabilmesi, kent yönetimi ve planlama kararlarının, kent, çevre ve kamu çıkarlarına göre verilebilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu bildiride, bu konuların altı çizilerek, GIS'e yönelik eleştiriler ele alınıp, yeni GIS yaklaşımları tanıtılacaktır.

Coğrafi Bilgi Sistemleri

Coğrafi Bilgi Sistemlerini (GIS) özellikle mekansal verinin işlenmesi amacıyla tasarlanmış, mekansal sorunların incelenmesinde ve çözüm üretilmesinde etkin kullanılan araçlar olarak tanımlayabiliriz. GIS'in önemli özelliklerinden biride üç temel fonksiyonu bir araya getirmesidir. Bunlar;

- Harita bazlı bir format üzerinde mekansal verinin görselleştirilebilme yeteneği,
- Mekansal objeleri bir veritabanı ile ilişkilendirebilme yeteneği ve,
- Analitik çözümlene yetisine sahip olmasıdır.

GIS, günümüzde çok çeşitli alanlarda yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Belkide haritanın icadından bugüne GIS, mekansal verinin ele alımı ve kullanımında en büyük kolaylığı sağlayan, etkin bir araçtır. GIS daha fazla ve doğru bilgiye ulaşma imkanı sağlayarak, toplumların doğru karar vermesine yardımcı olur.

Kent planları, 1950'lere kadar plancı-tasarımcılar tarafından kağıt harita bazlı paftalar oluşturulması biçiminde yapılmaktaydı. Planlar, plan yapan kişilerin hayal gücü ve deneyimlerinin ürünü olan kentin fiziksel formunu temsil etmekteydi. Plancılar, araştırma, analiz ve diğer plan yaklaşımlarını kullanarak plan hazırlıyor olsalar bile, final ürün olan Nazım Plan, ağırlıklı olarak plancıların sezgi ve yargılarını taşımaktaydı. Fakat zaman içerisinde planlamanın bilimsel yönünün etkisinin artmasıyla, rasyonellik plancılar için önemli bir düşünce haline geldi. Rasyonelliğin planlamada yaygınlaşmasının altındaki temel felsefe; amaç ve hedeflerin sınanması yoluyla, sürekli bir süreç olan planlamada plan alternatifleri geliştirmek gerekliliğiydi. Bu doğrultuda istenen plan

Şehir Planlama Disiplininde Yeni Coğrafi Bilgi Sistemi Yaklaşımları

çalışmasının hızlı ve doğru yapılabilmesi için GIS etkin bir araç olarak görüldü ve kullanılmaya başlandı.

Şehir Planlama Disiplininde, GIS'in ilk kullanımı "kentsel gelişim modelleriyle" ortaya çıkmıştır. Kentsel gelişim modelleri temel olarak, plan alternatiflerinin planlama standartları ve yönetmeliklerine uygunluklarını sınamak için kullanılmaktadır. (Lee 1995) Bu modellerin büyük verileri kullanmasından dolayı yaşadıkları sorunlar ve görselleştirme açısından eksikliklerini gidermek için GIS bu modellerde kullanılmaya başlandı.

1960'lar ve 70'lerden günümüze süregelen teknolojik gelişmeler, yavaş yavaş tüm bilim dallarında yerini almaya ve etkin olmaya başlamıştır. 60 ve 70'li yıllarda, dijital verisizlik, zayıf görselleme teknikleri ve bilginin kesin ve net olarak toplanması anlayışından uzak kalınmasından dolayı, modelleme tekniklerinde, arzu edilen sonuçlara ne yazık ki ulaşamamıştır.

1970'lerin sonları ve 80'lerde geliştirilmeye başlanan Coğrafi Bilgi ve Karar Destek Sistem (DSS) teknolojileri, önemli bir güç ve kompleks bir sistemin ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Aynı zamanda dijital veri setleri, daha öncesine nazaran, daha derin analiz düzeyine sahip, geniş kapsamlı ve etkin bir hale getirilmiştir.

GIS'in bugüne kadar, en etkin olarak özellikle ulaşım modellerinde kullanıldığını görmekteyiz. Günümüzde ise GIS, arazi kullanım planlamasında ve kentsel sorunların incelenip, çözüm önerilerinin tespitinde etkin bir araç olarak da kullanılmaya başlanmıştır.

Dünyada, hızla artan bir yayılım ile pek çok alana sıçrayan GIS kullanımı yurdumuzda bir kaç nedenden dolayı henüz yeni yeni gündeme gelmeye ve uygulama alanı bulmaya başlamıştır. Bunun nedenlerini başlıca dört grupta sıralayabiliriz;

- Organizasyon, kurumsallaşma ve personel sorunları,
- Finansal sorunlar,
- Kamu sektöründe daha önce uygulanmış başarısız GIS ve bilgisayar teknolojisi uygulamalarının olumsuz sonuçları ve son olarak;
- Teknofobia olarak adlandırılan teknoloji korkusudur.

GIS'in gelişimi ve planlamada kullanımına değindikten sonra, şimdi birazda GIS'e yönelik eleştirileri ele alacağız.

Coğrafi Bilgi Sistemlerine Yönelik Eleştiriler

GIS 1980'li yıllardan sonra dijital teknolojilerdeki gelişmelere paralel olarak daha geniş bir kullanıcı grubunun erişimine uygun hale gelmeye başlamıştır. Buna paralel olarak GIS özellikle yerel yönetimler ve özel sektör tarafından büyük kabul görmeye ve kullanılmaya başlanmıştır. 1990'ların sonlarına doğru özellikle akademik çevrelerde bu etkin araca yönelik bazı eleştiri ve tartışmalar gündeme gelmiştir. Bu eleştirilerden başlıcalarını şu şekilde özetleyebiliriz;

Eleştirilerden birincisi; GIS'in sadece teknoloji olarak ele alınması durumunda kentsel ve çevresel sorunlara yaklaşımının, mekanın sadece fiziksel yönünü ele alabileceği, mekanın içerdiği diğer sosyal, kültürel, etik vs. değerleri dışlamış olacağı ve dolayısıyla da mekanın temsilinde yetersiz kalacağı üzerinedir. Bu yüzden teknolojinin farklı bilgi ve teknik biçimleri kullanılarak, sosyal, politik ve kültürel şartlara uygun özelliklerde çok hassas bir uygulama yapılması doğru olacaktır. (Batty 1998)

Eleştirilerden ikincisi; Teknoloji ve sosyal yaklaşımlar arasındaki açmazlar üzerinedir. Düşünsel Bilgi fikirlerden doğar ve fikirlerin, düşüncelerin bir arada toplanması ve bir sistem içinde değerlendirilmesi ise disiplinleri oluşturur. Enformasyon ise olgulardan doğar ve gözlemler sonucu bir durumdan, belirli özelliklerin çıkarılmasıdır. 70'lerin sonlarından itibaren post-modernist düşünce ve post-strüktüralizm, enformasyona büyük önem ve ağırlık verip, düşünsel bilgi sorunlarını ihmal etmiş görünmektedir. Pozitivizmin, GIS aracılığıyla enformasyona daha fazla önem vermesi disiplinlerde teknoloji ve sosyal yaklaşımlar arasındaki açmazı doğurmuştur. (Pickles 1995)

Üçüncü eleştiri; GIS teknolojisinin karar verme sürecinde etkin bir araç olduğu, fakat, karmaşık yapısı ile teknik elemanların; karar verme mekanizmasında rol oynayan politikacıların sistemi algılamasında ve en önemlisi de halk katılımında bu karmaşık yapıdan dolayı yetersiz kalınmasının önemli bir sorun olarak gündeme gelmiş olması üzerinedir.

Dördüncü eleştiri; GIS'in karar verme aracı olarak kullanılabilmesi, fakat ortaya çıkış ve gelişiminden sonra hipotezleri test eden bir araç yerine daha çok hipotez ve alternatif yaratan bir araç olması gerekliliği üzerinedir.

Beşinci eleştiri; Başta GIS olmak üzere pekçok bilgisayar destekli karar verme destek sistemlerinin verileri nasıl işleyip, ne şekilde sonuçlara vardıklarının "karakutu", adı verilen, kapalı bir yapıda olması ve kullanıcıların sistemin nasıl çalıştığını bilmemeleri üzerinedir.

Ve son eleştiri ise; GIS yazılımlarının hazırlandıkları toplumların, teknik, kültürel, sosyal ve idari yapısına uygun düzenlendikleri ve sanki evrenselmiş gibi tüm dünyaya sunulmasının hatalı olduğunun üzerinedir. (Saygın 1998) Her toplumun sosyal, idari, ekonomik ve kültürel yapısına göre özelleştirmeler yapılması gereklidir.

GIS'in yukarıda açıklanan temel eleştirilerine değindikten sonra, şimdi de bu eleştiriler doğrultusunda son yıllarda geliştirilmiş olan yeni yaklaşımların neler olduğuna değineceğiz.

Yeni Coğrafi Bilgi Sistem Yaklaşımları

1990'ların sonlarında ağırlıklı olarak gündeme gelen bu eleştirilerden bazılarını kısıtlı olsa çözüm yaklaşımları geliştirilmektedir. Bunlardan özellikle aşağıda anlatılacak olan birkaçının yakın bir gelecekte önemli ve olumlu sonuçlar doğurabileceği düşünülmektedir.

Bu gelişmelerden ilki, 20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılın başlarında katılımcı bir GIS yaratmak amacıyla network ve internet sistemleri kullanılarak, bilgi, tartışma ve karar mekanizmalarının geniş gruplara açılması çabalarıdır. İnternet tabanlı GIS kullanımının bazı teknik engellerin aşılması durumunda çok yaygın ve etkin olacağı beklenilmektedir.

Bir diğeri, 1990'lı yılların ortalarında doğan katılımcı GIS düşüncesidir. O güne kadar kullanılan GIS modelleri ilk jenerasyon GIS olarak nitelendirilmekte ve halk katılımını içeren yeni GIS yaklaşımı ise, ikinci jenerasyon GIS kısaca GIS/2 olarak adlandırılmaktadır. GIS/2, temsil konusundaki iletişimle ilgili süreci ilgilendiren method ve enstrümanlar dizisidir. GIS/2 bir düşünsel bilgi yaratma ortamıdır ki, haritalardan çok, temel metaforlarla ilgilenmektedir. Burada GIS, sosyal deneyim setlerinin kurulmasında önemli bir araçtır ve GIS ile temsil sorununa özel bir önem verilir. (Sarjakovski 1998)

The What If? adlı katılımcı planlama destek sistem yazılımı GIS konusunda bir diğer önemli gelişmedir. Bu yazılım, politikaları baz alan senaryolara dayanan bir planlama destek sistemidir, ve coğrafi bilgi sistemi bazlı veri ve haritaları kullanarak, topluluklar düzeyinde katılımcı karar verme sürecini ve paylaşımcı bir modeli içerir. Arazi uygunluğuna yönelik analizleri, gelecek arazi

Şehir Planlama Disiplininde Yeni Coğrafi Bilgi Sistemi Yaklaşımları

kullanım ihtiyaçlarını ve gelecekte, yerleşim biçimi kriterlerini değerlendirerek en uygun biçimde seçim yapmaya yardımcı olur. Sistem, kullanıcıların kolaylıkla alternatif gelişim senaryoları oluşturmalarını ve alternatif kamu politika seçimlerinin, arazi kullanım dokusuna, nüfusa ve istihdam durumuna olan etkilerinin incelenmesini sağlar. Kolay kullanımı yanında kullanıcılar, veritabanı, politikaların özelleştirilmesi ve hem harita, hem de rapor çıktısı verebilme özelliklerine sahiptir. (Klosterman 1998a) (Bakınız Şekil 1; sayfa 323)

Bir diğer yazılım olan **INDEX** bir ESRI Arcview özelleştirmesidir. Bu yazılım karar vermede, tarafların katılımını içeren planlama ve gelişme süreci için bir destek aracıdır. INDEX her topluluk ve yöre için farklı öncelik ve değerlere göre hazırlanabilen bir yazılımla birlikte, genel bir yaklaşım çerçevesinde sunar. Temel eğilimi ise, arazi kullanımı, ulaşım, konut, istihdam, sosyal altyapı, teknik altyapı ve doğal çevredir. Uygulamalar lokal mahalle ölçeğinden bölge ölçeğine kadar olabilir. INDEX temel dört öge ve fonksiyonu etkin olarak kullanabilmek için tasarlanmıştır. Bunlar; veri yönetimi, kamu katılımına teşvik, senaryo analizi ve gösterge takibidir. (Criterion 1999) (Bakınız Şekil 2; sayfa 323)

Yine son yıllarda, GIS yazılımlarının çeşitli özelleştirmeler yolu ile eksikliklerinin giderilmeye çalışıldığını görmekteyiz. **CommunityViz** bu özelleştirmelere başarılı bir örnektir. ESRI ArcView üzerine eklenen modül ile senaryo oluşturma, politika simülasyonları ve üç boyutlu modelleme imkanları ve bileşenler olarak yazılımda toplanmıştır. CommunityViz ile görsel, analitik ve projekte edilmiş uygulamaların simülasyon ve değerlendirmeleri mümkün kılınmıştır. (Orton 2000) (Bakınız Şekil 3; sayfa 324)

GIS'in, planlamada ve karar verme sürecinde önemli bir destek sistemi olması oldukça arzulanan bir durumdur. Fakat ne yazık ki son yıllarda bu tam anlamıyla başarılammıştır. Verinin depolanmasında, analizinde ve çözümlemede çok etkin olan GIS'in, karar verme sürecinde stratejik bir yaklaşım gösteren bir program ile entegrasyonu ve iki sistemin birbirini desteklemesi gereksinimi duyulmaktaydı. **Aktif Tepki GIS (ARGIS)** bu gereksinimin karşılanması amacıyla oluşturulmuştur. Planlamada karar verme sürecini de içeren bu yeni yaklaşım aynı zamanda bir grup karar destek sistemidir ki; bu da kamuoyunun coğrafi veriye ulaşmasını sağladığı gibi, arazi kaynaklarının müzakeresinin etkinliğini artırılmasını da sağlar. (Faber 1997) (Bakınız Şekil 4; sayfa 324)

1990'ların ortalarında şehir planlama disiplininde de kullanılmak üzere yeni jenerasyon GIS yazılım araçlarıyla karşılaşmaktadır. Bunlardan biri olan ve ABD'de Denver Havalimanının alternatif kullanım biçimlerini belirlemek üzere geliştirilmiş olan, bir GIS özelleştirmesiyle oluşturulmuş alternatif gelişme senaryolarının etkilerini değerlendiren **Smart Places** yazılımı, belkide GIS'in özelliklerde Şehir Planlama Disiplinindeki akademisyenler tarafından yapılan eleştirilerine karşın akıllı özelleştirmelerle GIS'in daha etkili bir araç olabileceği sinyallerini vermektedir. (Bakınız Şekil 5; sayfa 325)

Bir diğer yeni yaklaşım ise doktora çalışmam süresinde geliştirmiş olduğum, **GIS Tabanlı Katılımcı Karar Verme Yaklaşımıdır (GISbPDM)**. Adından da kolaylıkla anlaşılabilceği gibi, GIS, katılım ve karar verme unsurlarının beraberliğinden doğan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım üç temel bileşenden oluşmaktadır. Bunlar; İşbirlikçi Coğrafi Bilgi Sistemi, Stratejik Seçim Yaklaşımı ve Bilgisayar Destekli Ortak Çalışma Sistemidir. (Bakınız Şekil 6; sayfa 325)

Bu yeni yaklaşım, GIS'in şehir planlama disiplininde etkinliğinin, şeffaflığın ve demokrasinin gelişmesine büyük katkıda bulunacaktır. Aynı zamanda önemli stratejik kararların verilmesi gereken planlama mesleğinde, teknik uzmanların, karar vericilerin ve katılımcıların stratejik seçimlerini bir ortak çalışma platformunda gerçekleştirmeleri ve en uygun karara fikir birliğiyle varmalarının sağlanmasında etkin bir araç olacaktır. (Yiğitcanlar 2000)

SONUÇ

Mevcut GIS yaklaşımının ve yazılımlarının maruz kaldığı eleştirileri değerlendirip bunların üstesinden gelmek için yeni yaklaşımlar ve GIS özelleştirmeleri kaçınılmaz görünmektedir.

Türkiye’de yeni yeni gündeme gelen ve bazı pilot uygulamaları başlayan GIS projelerinin özellikle katılımcı, şeffaf ve demokratik bir yapı içermesi, kent yönetimi ve planlama kararlarının kent, çevre ve kentli-kamu çıkarlarına göre verilmesinde; ikinci jenerasyon GIS ve Aktif Tepki GIS gibi grup katılımı ve karar verme modelini içeren yeni işbirlikçi mekansal karar verme modellerinden oluşan coğrafi bilgi sistemlerinden yararlanmak, Türk kentlerini 21. yüzyılın başlarında kentsel ve çevresel sorunlarına daha duyarlı ve bunların üstesinden gelebilen dünya kentleri kılacağı inancındayım.

Yeni yaklaşımlardan özellikle, GIS Tabanlı Katılımcı Karar Verme Yaklaşımı (GISbPDM), GIS’in şehir planlama disiplini içinde etkinliğini, şeffaflığını ve demokrasinin gelişmesinin sağlanmasında, etkin bir araç olarak görev alabilir. Aynı zamanda dikkatli stratejik kararların verilmesi gereken planlama mesleğinde, teknik uzmanların, karar vericilerin ve katılımcıların stratejik seçimlerini ortak çalışmayla yapmalarını ve en uygun karara fikirbirliğiyle varmalarının sağlanmasında etkin bir araç olarak kullanılabilir.

Sonuç olarak plancılar olarak karşımıza sıkça çıkan “GIS’den neler bekliyoruz?” sorusunu şöyle yanıtlayabiliriz. Bir GIS projesinden, tüm kent ve disiplinler için bir prototip GIS uygulaması yerine, her disipline uygun özelleştirmeleri yapılmış fakat tüm parçaların genel GIS sistemi mantığıyla uyumlu ve başarılı bir coğrafi bilgi sisteminin beklentisi içerisinde olmalıyız. Bunun yanı sıra materyalist felsefenin mekana bakış açısından farklı olarak, mekanı ve mekanda yer alan objeleri etkileşim içinde buldukları sosyal, kültürel, ekonomik vs. yapıların bütünüyle ele alması ve post-pozitivist söylemdeki sosyal organizasyon ve üretim biçimlerinin mekan üzerindeki önemlerinin gözönüne alınması konusunun altını da önemle çizmek ve dikkate almak durumundayız. (Yiğitcanlar 1999b)

Notlar

Yazar hakkında bilgi için; <http://www.yigitcanlar.com>

GISbPDM hakkında bilgi için; <http://www.yigitcanlar.com>

Smart Places hakkında bilgi için; <http://www.saptek.com/smart/>

STRAD hakkında bilgi için; <http://www.btinternet.com/~stradspan/>

GIS/2 hakkında bilgi için; <http://bbq.ncgia.ucsb.edu/>

INDEX hakkında bilgi için; <http://www.crit.com>

The What If? hakkında bilgi için; <http://www.whatif.com/>

CommunityViz hakkında bilgi için; <http://www.communityviz.com>

ARGIS hakkında bilgi için; <http://www.ciesin.colostate.edu/argis/>

Şehir Planlama Disiplininde Yeni Coğrafi Bilgi Sistemi Yaklaşımları

Kaynakça

- Batty, M. T. G. S. (1998). "GIS and Town Centers: Exploratory Environments Involving Experts and Users." *Built Environment* 24(1): 43-56.
- Criterion (1999). *Index: Software For Community Indicators*, Criterion Inc. 1999.
- Faber, B. (1997). *Active Response GIS: An Architecture for Interactive Resource Modeling*. GIS'97 Eleventh Annual Symposium on GIS, Vancouver, Canada.
- Klosterman, R. E. (1998a). "The What If? Collaborative Planning Support System." *Environment and Planning B: Planning and Design*.
- Lee, L. M. (1995). *A Methodology for Generating Alternative Land Use Plans Using GIS Modeling Techniques*. Urban Design and Planning Department. Washington, University of Washington.
- Orton (2000). "CommunityViz - Community Planning and Simulation." www.orton.com.
- Pickles, J., Ed. (1995). *Ground Truth The Social Implications of GIS*. NewYork, Guilford Publishing.
- Sarjakovski, T. (1998). "Networked GIS for Public Participation - Emphasis on Utilizing Image Data." *Computers Environment and Urban Systems* 22(4): 381-392.
- Saygin, O. (1998). "The Definition of Space in GIS and The Changing Meaning of a Region." *Planlama*.
- Yiğitcanlar, T. (1999b). *Coğrafi Bilgi Sistemlerinde Katılımcı Karar Verme Yaklaşımı*. VI. Esri ve ERDAS Kullanıcıları Toplantısı, Ankara, Islem AS.
- Yiğitcanlar, T. (2000). *Geographical Information Systems Based Participatory Decision Making Approach*. ESRI EMEA Year 2000 ESRI European, Middle Eastern and African Users Conference, Istanbul, Islem Inc.

GIS VE İNTERNET TEKNOLOJİLERİNİN PLANLAMA SÜRECİNE KATKISI

Kıvılcım TEZAN OCAK

Büyük değişimlerin yaşandığı buna bağlı olarak planlamada yeni arayışların tartışıldığı bu kolokyumda ben bilişim teknolojilerindeki daha doğrusu Coğrafi Bilgi Sistemlerindeki (GIS) değişimden ve planlamaya nasıl katkı yapabileceğinden bahsedeceğim.

GIS teknolojilerindeki değişim sürecini 3 aşamada inceleyebiliriz. İlk aşama, GIS çözümlerinin ortaya çıkışı ki Türkiye'deki geçmişi 10-12 yıl öncesine dayanıyor. Bu ilk sistemler, pahalı donanımlarla çalışan ve kullanımı zor yazılımlardan oluşuyordu. Mevcut verilerin analizi ve geleceğe dönük kararlar almada hızlandırıcı bir araçtı. Sayısal ve sözel verilerin mekansal olarak analizinin yapılabilmesi gerçekten de yeni olanakların habercisiydi. Fakat çok sınırlı kişi tarafından kullanılıyor olması üretilen verilerin diğerleri tarafından kullanılabilmesine olanak sağlamadı, teknolojiyi kullanan kişiler de bilişim sektörü çalışanları olduğu için GIS'in analiz ve veri kullanma olanakları çok sınırlı olarak gerçekleştirilebildi.

Bu aşamada dünyada mekansal veri toplamada bir hayli yol katedildi, fakat Türkiye'de bürokrasi, örgütlenme ve kaynak yetersizliği gibi nedenlerden dolayı bir çok GIS projesi başarısızlıkla sonuçlandı.

GIS teknolojilerinin geldiği ikinci aşama, GIS'in kişisel bilgisayarlar üzerinde kullanılabilmesiydi. Artık daha ucuz sistemler gerektiren ve kolay kullanımlı yazılımlar kullanılıyordu. Böylelikle mekanla ilgili çalışan bir çok profesyonel GIS'i tanıdı ve kullanmaya başladı. GIS'in sadece klasik yöntemlerle yapılan işleri hızlandırmadığı aynı zamanda mekansal analizler ve karar verme süreçlerinde yeni olanklar içerdiğinin farkına varıldı. Kişiler GIS'i kullanmak üzere bilgisayar başına oturduklarında ellerinde gerekli sayısal verilerin olmadığını gördüler ve kurumlarda sayısal veriler yavaş yavaş üretilmeye başlandı. Fakat ilk aşamada bahsettiğim gibi bu aşamada da bilgi ve veri paylaşımından bahsedilemez.

Üçüncü aşama, Internet- intranet ve GIS'i bir araya getiriyor ve mekansal verilerin intranet veya Internet üzerinden herkesin kullanımına açık hale gelmesi için olanaklar sunuyor. Bu aşamada veri ve bilgi paylaşımı olanaklı duruma geldi.

Planlamada yeni arayışlar tartışılırken GIS ve Internet birlikteliği çok önemli bir araç olarak ortaya çıkıyor. Plancı ve diğer disiplinlerden gelen profesyonellerin, sivil toplum örgütlerinin ve yurttaşların mekansal veriye ulaşım sağlaması, değerlendirme yapması ve alternatifleri değerlendirebilmesi söz konusu.

Bir çok farklı disiplinden gelen profesyonelin bir arada çalışmasını gerektiren planlam sürecinde kurumlar arası veri ve bilgi paylaşımı için çok iyi bir altlık oluşturduğu gibi yurttaşların da planlama sürecine katılımını sağlayabilir.

GIS ve Internet Teknolojilerinin Planlama Sürecine Katkısı

Mekansal veriyi okumak ve anlamının metin okumaktan çok daha anlaşılır olduğunu göz önünde bulundurursak mekansal bilginin Internet üzerinden sunulması ile yurttaş yaşadığı çevreye dair mevcut bigiyi analiz edip, öneriler getirebilir hale geliyor.

GIS'in Internet üzerinde kullanımına örnek olarak farklı ölçeklerde iki web sitesinden örnek vereceğim. Bu iki proje de sivil toplum kuruluşları ve yurttaşlar tarafından gerçekleştirildi.

Kocaeli Afet Sonrası Coğrafi Bilgi Paylaşım Sistemi Projesi

www.sayisalgrafik.com.tr/kocaeli

Proje 17 Ağustos 1999 depremi iyileştirme çalışmaları çerçevesinde İzmit Kent Kurultayı tarafından başlatıldı. Projeye bir çok kamu kurum ve kuruluşu, uluslararası kuruluşlar, şirketler, üniversiteler ve bilimsel kuruluş destek veriyor. Bu proje ile nihai olarak:

- Her kişi ve kuruluşun kullanımına açık, geniş tabanlı ve paylaşımına dayalı,
- Kullanıcılar arasında koordinasyonun kendiliğinden sağlanmasına hizmet eden,
- Yerel yönetim, kamu kesimi, sivil kuruluşlar ve yurttaş ilişkisinde kolaylık ve açıklık sağlayan,
- s Planlama ile uğraşanlara bütünsel bir algılama sunacak bir "Coğrafi Bilgi Paylaşım Sistemi" gerçekleştiriliyor.

İlk aşamada, aşağıdaki veri elemanlarının 1:100.000 ölçekli Kocaeli haritası ile ilişkilendirilmesiyle, Kocaeli Afet İdaresi Coğrafi Bilgi Paylaşım Sistemi atlığı oluşturulmuştur. Bu atlıkta,

1. İdari Sınırlar (il sınırları, ilçe sınırları, mahalle sınırları)
2. Okullar (üniversiteler, özel ve kamuya ait liseler, özel ve kamuya ait ilk ve orta okullar)
3. Sağlık Tesisleri (hastaneler, sağlık merkezleri ve klinikler, geçici sağlık tesisleri)
4. Geçici Yerleşim Alanları (çadır kentler, prefabrik yerleşim alanları)
5. Servis Alanları (kriz masaları, sosyal hizmet çadırları, çocuk çadırları, kamu binaları)
6. Ulaşım Altyapısı (kara yolları, ana caddeler, otobüs ve tren istasyonları, vapur iskeleleri) yer alıyor.

İkinci aşamada, Kocaeli Afet İdaresi Coğrafi Bilgi Paylaşım Sistemi atlığı Internet'e taşınmaktadır. Sistemdeki verileri özetleyen tematik haritaların üretilebilmesinin kolaylaştırılması ve verilerin güncelleştirilmesinden sorumlu kuruluşların web sitesini kullanarak veri girmelerinin sağlanması, Internet'in projeye sağlayacağı avantajların başında gelir.

Projede GIS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) kullanılmıştır. Konumsal veri ile sosyal veri arası bağlantının kurulduğu, üzerinde sorgulama ve analizlerin yapıldığı bu sistem, Internet'e de taşınarak ilgili kişilerin kullanımına sunulmuştur. Projede değişik kaynaklardan gelen ve sahadan toplanan veriler, AutoCAD Map ortamına aktarılmış, Autodesk MapGuide ile Internet'ten yayınlanmıştır. Sitede sistemin kullanımına ilişkin ayrıntılı bilgiyi bulabilirsiniz.

"Kocaeli Afet Sonrası Bilgi Paylaşım Projesi", www.sayisalgrafik.com.tr/kocaeli adresinden yayımlanıyor. Veri olarak şu anda eksikleri olsa da, sistemin getirdiği erişim olanaklarıyla zaman içinde veriler eklenecek ve güncellenecek. Sistem Kocaeli ilinde bulunan ilgili kişi ve kuruluşlardan olumlu tepkiler alıyor ve kullanılıyor.

Siteyi inceleyecek olursak:

Autodesk MapGuide ekranı. İnternet görüntüleyicisinden çalıştırılan ve kolay kullanımlı arayüze sahip bir sistem. Sayfada etkileşimli harita, harita nesnelere açıp kapamaya yarayan lejant, navigasyon için araç çubuğu, komutlara erişim için sağ tuş menüsü ve imlecin üstünde bulunduğu elemana ilişkin verdiği ipucu yer alıyor.

Sayfaya girildiğinde Kocaeli ili, ilçeleriyle birlikte ekrana geliyor.

İlgilenilen bölgeye yaklaşıncaya, daha fazla detay görünmeye başlıyor. Lejanttan istenilen katmanlar kontrol edilebiliyor.

Harita nesnelere, diğer dokümanlara bağlantılar içerebiliyor. Örneğin, prefabrik konut videolarından bazıları siteye eklenmiştir. Bu dokümanlar görsel malzeme ile sınırlı değildir, seçilen nesne hakkında herhangi başka bir doküman, örneğin bir rapor, nesne ile ilişkilendirilebiliyor.

Seçilen harita nesnelere ilişkin raporlar alınabiliyor. Örneğin, seçilen prefabrik konutların raporu alınabilir. Raporlar dinamik veri tabanı sorgulaması olduğundan, veri tabanındaki bilgi değişiklikleri, raporlara doğrudan yansıyor.

Harita üzerinde istenen nesne "adına" göre aranabiliyor. Örneğin, "a" ile başlayan sanayi tesisleri aranıp, bulunanlar listesinden ilgilenilen seçildiğinde, harita üzerinde o bölgeye otomatik olarak yaklaşıyor.

Sistemin güçlü yönlerinden biri de nesne seçme işlevleri. Örneğin, bir ilçe (Derince gibi) veya tampon bölge (TEM'in 5 km. çevresi, x sağlık ocağının 5 km.'lik ulaşım alanı gibi) seçildiğinde, bu bölge içinde kalan nesnelere (eğitim kurumları, prefabrik konutlar gibi) otomatik olarak seçiliyor ve bunların raporlarına ulaşılabilir.

Veri tabanına ve harita nesnelere uzaktan erişim vardır. Belki de sistemin en güçlü olduğu özelliklerden bir tanesi de budur. İnternet'e bağlı ve yetkilendirilmiş kullanıcılar, veri tabanı kayıtlarına ve harita nesnelere ulaşarak, bunların özelliklerini görüntüleyebilir, değiştirebilir, silebilir ve yeni nesne ekleyebilir. Böylece veri tabanı, kolay erişilebilir tek bir yerde dururken, tüm yetkili birimler tarafından ortak kullanılabilir. Örneğin, Tabipler Odası, sağlık kurumları ile ilgili bilgileri güncellerken, prefabrik konut yöneticileri, kendi bilgilerini güncelleyebilirler. Böylece ortaya kaliteli odalar içinde olmayan, açık ve paylaşımaya yönelik bir bilgi sistemi çıkarılır.

Görüntülenen haritalar ve raporlar, sadece MapGuide görüntüleyicisinde kalmıyor, diğer Windows yazılımlarına da aktarılabilir. Örneğin, Derince ilçesinde bulunan prefabrik konutlar için bir iş emri hazırlanacaksa, yönetici kendi bölgesinin haritasını, raporu ile Word'e aktararak, iş emrine ekleyebilir. Hatta basit makrolar yardımıyla ilçede bulunan tüm prefabrik konut yöneticilerine e-posta ile ulaşılabilir. Özellikle acil durumlarda bu işlevler çok önemlidir.

Bugün değişik sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, uluslararası yardım kuruluşları ve kamu kesimi çeşitli tür ve düzeyde bilgiye sahip durumdadır. Hepsisi kendi amacına yönelik olan bu bilgiler, tek başına bütünü görmeye olanak vermez. Bölgede durumun sürekli değişmesinden dolayı güncelliğini kısa sürede kaybetmektedir. Bilgiler kapalıdır, paylaşımaya uygun değildir. Bu projenin gerçekleştirilmesiyle her kişi ve kuruluşa açık, ortak ve güvenilir bir bilgi bankası oluşturularak, hem acil yardıma yönelik çalışmaların, hem de sürmekte olan planlama işlerinin, bilgi paylaşımı ile daha sağlıklı ve verimli hale gelmesi sağlanacaktır. Bu projenin anahtar sözcüğü **bilgi paylaşımıdır.**

Acil yardıma yönelik olarak, bölgenin acil gereksinimlerine en az kaynakla doğru yer ve zamanda yanıt vermeye olanak sağlayacak altyapının kurulması, çeşitli proje ve programlar için veri sağlanması, bölgenin bütünsel bir tablosunu oluşturarak yardımın ve projelerin doğru

GIS ve İnternet Teknolojilerinin Planlama Sürecine Katkısı

yönlendirilmesi hedefleniyor. Bilgi paylaşımına dair, çeşitli kesimlerin bilgi eksikliğinin tamamlanması, bilgiye kolay ulaşımın sağlanması, bilgiyi ortak ve açık kılarak değişik kesimler arasındaki eşgüdümün kendiliğinden oluşması, bilgiyi kullanma ve paylaşma alışkanlığının geliştirilmesi planlanıyor. Deprem'in de gösterdiği gibi, sivil kuruluşların, yerel yönetimlerin ve kamu kesiminin, ortaklık ve paylaşım temelinde biraraya gelmeleri şart.

Bu da ancak bilgi paylaşımı yoluyla olabilir. Böyle bir veri tabanını sürekli kılarak normal gündelik hayata sokmak, bu yolla her kesime sürat kazandırmak ve işgücü kaybını azaltmak, projenin en önemli amaçlarından biridir.

Cihangir Semt Bilgi Sistemi

www.sayisalgrafik.com.tr/CIHANGIR

Cihangir Güzelleştirme Derneği'nin, Beyoğlu Belediyesi ve Sayısal Grafik'le birlikte geliştirdiği projenin amacı Cihangir semtine dair her türlü bilgiyi içeren ve İnternet üzerinden yayınlanan bir haritayı kullanarak Semt Bilgi Sistemini oluşturmak.

Proje kapsamında şimdiye kadar,

- * Acil durumlar için hazırlık çalışmaları,
- * Trafik ve park sorununun çözümü,
- * Cihangir semt bilgi sistemi (www.sayisalgrafik.com.tr/CIHANGIR) çalışmaları başlatıldı.

Acil Durum Çalışmaları

Cihangir Güzelleştirme Derneği, deprem felaketi sonrasında ilk olarak "Acil Durumlar İçin Cihangir Rehberi", adında bir broşür çıkardı. Bu broşürde deprem için açıklayıcı bilgilerin yanı sıra, bir de bilgisayarla üretilmiş olan Cihangir semti haritası yer alıyor, haritanın üzerinde deprem sonrası toplanma alanları işaretlenmiş durumda.

Trafik Sorunu

Sürekli ve kontrolsüz olarak büyüyen trafik yükünün üstüne bir de park sorunu eklenince, Cihangir'de araç kullanmak da, yaya olmak da, tam anlamıyla azap oluyor. Günlük yaşanan sıkıntılar, acil durumlar söz konusu olduğunda hayati tehlikeye dönüşüyor. Semttiler çok kere itfaiyenin yanına binaya ulaşamadığına veya ambulansların hastanelere zamanında yetişemediğine tanık oluyorlar. Çözüm için; ana arterlerin belirlenmesi, arterlere park yasağı getirilmesi, tek yönlü trafik akışı ve tek yönlü park uygulamasına geçilmesi ve getirilen kurallara uyulması şart gibi görünüyor. Bunların yapılmasında ise altlık olarak semt haritası ve yol bilgileri kullanılıyor. Kararlar semttiler arasında tartışmaya açılıyor ve katılım sağlanıyor.

Semt Bilgi Sistemi

Aslında tüm bu anlatılan çalışmaların altında, semt bilgi sistemi yer alıyor. Semt bilgi sisteminde, semti oluşturan dokunun bilgisi vardır. Peki bu bilgi nelerden oluşur? Teorik olarak semtte var olan her şeyden. Tüm özellikleriyle yollar, binalar ve binaların içinde yaşayanlar, bu bilgilerin en başında geliyor. Bir konu için bir karar verileceğinde, bu bilgilere başvurularak analiz yapılırsa, sonuçlar daha sağlıklı olur. Örneğin, deprem gibi acil durumda hangi sokaktan kaç kişinin nerede toplanacağı, acil müdahale yeteneği olan insanların nerelerde bulunduğu, bu insanların nerelere sevk edilmesi gerektiği gibi soruların yanıtı, eldeki bu tür coğrafya ile bağlantısı olan verilerin işlenmesi sonucunda bulunabilir.

Cihangir Semt Bilgi Sistemi, bir GIS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) uygulamasıdır. GIS, verilerin konumsal boyutları da göz önüne alınarak işlendiği bilgisayar sistemlerine verilen addır. Örneğin, bir bina düşündüğünüzde, GIS’de sadece o binaya ilişkin bilgiler (yapı tipi, içinde kimlerin yaşadığı, imar durumu, vs.) değil, aynı zamanda binanın konumu da tutulur. Kısaca tanımlamak gerekirse, GIS’de sayısal haritalar ve veritabanı kayıtlarından oluşan bilgiler, birbirleri ile ilişkilendirilir ve analizler tüm bilgiler göz önüne alınarak yapılır. Bir GIS uygulaması, tipik olarak 4 aşamadan oluşur:

1. Bilgiler toplanır (Cihangir semtinin sayısal haritaları oluşturuldu ve bina bilgileri toplandı. Sayısal haritalar, Beyoğlu Belediyesi tarafından sağlandı.).
2. GIS modeli kurulur (haritalar ve veri tabanı kayıtları ilişkilendirilir).
3. Sorgulama ve analiz yapılır (nöbetçi eczane hangisi ve nerede, şu bölgede kaç tane hangi özellikte camii var, bir noktadan çıkıp diğer noktaya en uygun yoldan nasıl gidilir, vs.).
4. Sonuçlar rapor ve harita olarak elde edilir (tescilli binalar ve bilgileri, kişi başına düşen yeşil alan, vs.).

Gündümüzde herhangi bir bilgisayar teknolojisi, İnternet’ten bağımsız olarak düşünülüyor. Cihangir Semt Bilgi Sistemi de bu kurala uygun şekilde geliştirilmiştir. İnternet ile bu bilgi sisteminin özellikle semtliler tarafından yaygın kullanımı hedeflenmiştir. Bu sisteme ulaşanlar, gelişkin ve kolay kullanımlı arayüzler sayesinde, GIS kullandıklarından habersiz olarak işlemleri gerçekleştirirler.

Cihangir Semt Bilgi Sisteminde şu anda, semt haritası üzerine işlenmiş adalar, yollar ve binalar bulunuyor. Sağlık tesisleri, dini tesisler, eğitim kurumları, resmi kurumlar, kültürel tesisler, kafe/bar/restoranlar, oteller, bankalar, deprem toplanma noktaları gibi nesnelere, istenilen ölçekte görüntülenebiliyor. Önemli binaların fotoğrafları ve diğer İnternet bağlantıları da siteye eklenmiş durumda. Bu nesnelere raporlar almak ve arama yapmak mümkün. Cihangir Semt Bilgi Sisteminde, www.sayisalgrafik.com.tr/cihangir adresinden ulaşılıyor.

Yakın gelecekte siteye sadece önemli binaların değil, tüm binaların bilgileri de eklenecek. Örneğin, binanın kaç katlı olduğu, yapı türünün ne olduğu, varsa hasar durumu, tescil durumu gibi bilgiler, semt üzerinde daha detaylı analizi olanaklı kılacak.

SAYISAL PLAN ÜRETİMİNDE GÜNCEL ÇÖZÜMLER - NETCAD

Güzey YILMAZER, Erdiñç ERTAŞ

NETCAD, on yılı aşkın süredir, Mühendislik ve Coğrafi Bilgi Sistemi alanlarında profesyonel yazılım çözümleri sunan, tamamen Ulusal kaynaklarla, ülkemiz koşullarına uygun olarak üretilmiş, % 85 Pazar payına sahip bir CAD & GIS yazılımıdır. Çözüm sunulan sektörler arasında Planlama sektörü ve Kent Bölge Plancıları da bulunmaktadır.

Daha çok tasarım ve çizim ağırlıklı çalışmaların yapıldığı bu sektörde, ilk profesyonel çözüm NETCAD tarafından üretilmiştir. Bazı genel amaçlı CAD yazılımları ile sayısal üretim denemeleri yapılsa da bu işlem uzun ve zahmetli bir uğraş gerektirmekte, işlemler genel CAD fonksiyonları ile yapılmaya çalışılmaktadır. NETCAD' de ise aşağıda genel olarak değinilecek, CAD fonksiyonlarına ek olarak, sadece planlamaya özel çizim ve hesaplama tekniklerinin kullanılması ile çok daha hızlı, kolay ve eğlenceli çalışma ortamı sunulmaktadır.

NETCAD, yaklaşık olarak 150 Belediye, 200 Kadastro Müdürlüğü, 400 Kamu Kuruluşu ve 2500 den fazla Özel Sektör kuruluşunda kullanılmaktadır.

Planlama çözümünün anlatımına geçmeden önce diğer NETCAD modüllerine başlık olarak göz atmak gerekirse;

- İmar/Kadastro Uygulamaları,
- Halihazır Harita/Arazi Modeli Uygulamaları,
- Komple Dijital Fotogrametrik Harita & Ortofoto Çözümleri,
- Coğrafi Bilgi Sistemi/GIS,
- Şehir ve Bölge Planlama,
- Yol/Kanal/Baraj Projelendirme,
- 3 Boyutlu Proje Sunumları,
- Peyzaj Mimarlığı,
- Kamulaştırma Uygulamaları,
- Simülasyon, Gerçek Zamanlı Uçuş,
- Özel Askeri Uygulamalar,
- Arazi Toplulaştırma Uygulamaları,
- İçmesuyu Projelendirme,
- Yağmurlama/Damla Sulama Projelendirme,
- Belediye Otomasyonu,
- Sokak Bilgi Sistemi
- Otomatik Çap/İmar Durumu,

- Numarataj Uygulamaları
- Otomatik Vektörizasyon
- İnternet Uygulamaları
- Kiosk Terminal Uygulamaları
- Araç Takip Sistemleri
- Elektrik Bilgi Sistemi

GENEL NETCAD ÖZELLİKLERİ:

- Uluslararası standartlarda tek ULUSAL CAD yazılımıdır. 32 bit Windows 95,98, 2000/NT platformu desteklenmektedir
- Sınırsız obje kapasitesi ile büyük projelere uygundur.
- Birden çok proje ve pencere ile çalışabilme özelliği vardır.
- Bağımsız programlanabilme özelliği (VBScript, JavaScript, Perl),
- Open GL, Windows true type font ve 3D desteği,
- Gelişmiş çizim/tasarım (CAD) özellikleri ile istenilen tüm işlemler gerçekleştirilebilmektedir.
- Gelişmiş obje seçme ve süzgeç sistemi ile arzu edilen tüm seçim işlemleri yapılabilmektedir.,
- Seçilen objelerin tek komutla kaydırma, döndürme, ölçekleme, kesme, dönüştürme, aynalama, tabaka, çizgi tipi, font vb. özelliklerini değiştirme vb. işlemler yapılabilmektedir
- Mimari ve inşaat proje çizimlerine yönelik ölçülendirme rutinleri mevcuttur,
- Gelişmiş çizgi tipi, tarama, semboloji ve blok yapısı mevcut olup, hazır kütüphanelerden seçilebilmektedir,
- Objeye bazında tabaka, renk, çizgi tipi ve kalınlık belirleme mümkündür,
- Referans (Altlık) dosya yüklenebilmesi,
- DXF, ASCII, DGN, TKGM, TUF Formatları desteklenmektedir.
- Güçlü raster yönetimi, 45 ayrı formatta raster imaj desteği,
- Birden fazla raster imajın gerçek koordinatlarında yüklenebilmesi,
- Ekranda Heads-Up sayısallaştırma,
- Dinamik değişken çalışma ölçeği,
- İstenilen ölçekte çizim,
- İstenilen sayıda referans (Raster, hava, uydu fotoğrafları) dosya ile çalışabilme olanağı,
- Özel text editörü mevcuttur. Dosyaların yükleme öncesi imajları görülebilmektedir.

SAYISAL PLAN NEDİR?

“Sayısal” kelimesi genel olarak, “bilgisayar ortamında” anlamını taşımaktadır. Buradan yola çıkarak bilgisayar ortamında yapılmış veya bilgisayar ortamına aktarılmış planlar, Sayısal Plan olarak adlandırılabilir. Sayısal Planın formatı, planın üretildiği veya sayısallaştırıldığı yazılıma göre değişmektedir. Ancak belli formatlara dönüşüm mümkündür.

Sayısal Plan Neden Gereklidir?

Sayısal Plan Üretiminin Faydaları

Plan altlığını oluşturan haritalar, 1989 yılından başlayarak artan bir ivmede sayısal olarak üretilmektedir. 1993/94 yılından itibaren de İller bankası Harita Daire Başkanlığı sayısal üretimi kabul ve teşvik etmektedir. Ülkemizde mühendislik ve çizim amaçlı profesyonel CAD çözümleri sunan NETCAD, haritacılık çözümlerinin yanısıra, 1995 yılından bu yana, PLANET Şehir/Bölge Planlama Modülünü kullanıma sunmuş durumdadır. Bugüne kadar, plancılar tarafından, üretimi büyük ölçüde kolaylaştırdığı belirtilen NETCAD\PLANET' le büyük miktarda iş bitirilmiştir. Ancak, sayısal üretim konusunda idareden herhangi bir talep gelmemesi ve yaşanan ekonomik kriz nedeni ile sektörde yer alan firmaların sayısal üretime geçiş hızı görece düşük kalmaktadır.

Sayısal plan üretiminin sayılamayacak kadar faydaları vardır. Planları uygulamakla görevli Belediyelerin bir çoğunda, sayısal harita ve plan uygulamaları, Kent Bilgi Sistemine geçiş çalışmaları başlamış durumdadır. Planların da sayısal olması gerekmektedir. Ancak, manuel yöntemlerle çizilmiş bir planın sayısallaştırma yolu ile bilgisayara aktarılması, yoğun tarama, semboji, farklı çizgi kalınlıkları ve altta harita olmasının getirdiği karışıklık nedeni ile, yoğun uğraş ve uzun zaman gerektirmektedir. Planların sayısallaştırmasında otomatik yöntemler ortamın karışıklığı nedeni ile kullanılamamaktadır. Sonuçta, sayısallaştırma için, mevcut planın scannerde taratılması sonucunda oluşan imajlar kullanılmakta ve plan çizim teknikleri kullanılarak plan bir anlamda yeniden çizilmektedir. Planların sayısal olarak üretilmesi en azından bu zorluğu ortadan kaldıracaktır. Ayrıca; üretim ve kullanım aşamalarında elde edilecek faydaları genel hatları ile belirtecek olursak;

Üretim Aşamasında;

- PLANET Modülünün gelişmiş yetenekleri kullanılarak manuel yöntemlere göre çok daha hızlı ve doğru plan üretimi yapılabilir.
- Çizim sırasında, kavşakların oluşturulabilmesi, yol genişliklerine göre çizgi kalınlıklarının hesaplanması, çizgi kalınlıklarının ada içlerine doğru verilmesi otomatik olarak sağlanabilmektedir.
- Plan değişiklikleri silinti ve kazıntı olmaksızın kolaylıkla gerçekleştirilebilir.
- Çizimin her aşamasında Yeşil Alan oranı, D.O.P. Oranı gibi kriterler sorgulanabilir ve kontrol altında tutulabilir. Alan hesaplamaları ve nüfus hesaplamaları otomatik yapılabilir.
- Fazla zaman alan taramalar ve semboji tamamen otomatik olarak yapılabilir.
- Tek bir kişi planlamanın tüm aşamasını gerçekleştirebilir. Mürekkepleme kavramı ortadan kalkmaktadır.
- Sayısal olarak oluşturulan projenin istenilen ölçekte paftaları otomatik oluşturulabilir.
- Veri kaybı olmadan tekrar tekrar çizdirilebilir.
- Otomatik Ölçek değişikliği yapılarak çizim alınabilir.
- Pafta kenarlarında görülen uyumsuzluklar ortadan kaldırılabilir.
- İstenirse farklı renklerde tekrar çizim alınabilir.
- Arazi kullanım paftaları renkli ve istenilen ölçekte kolaylıkla çizdirilebilir.
- Güvenilir ortamlarda sonsuza kadar saklanabilir.
- Üst üste yüklenecek olan raster imar, planlama ve kadastro haritaları farklı renklerde gösterilerek kullanıcıya kullanımda kolaylık sağlanabilir.

- Arşivleme kolaylığı vardır. Bir paftayı binlercesi içerisinde birkaç saniyede bulmak olasıdır.
- Halihazır harita altlıklarının sayısal olmaması durumunda; paftalar scannerde taratılarak imaj olarak doğrudan kullanılabilir.
- Kadastro parsellerinin işlenmesinde;
- Sayısal kadastro verileri doğrudan kullanılabilir.
- Farklı koordinat sistemleri arasında otomatik dönüşüm yapılabilir.
- Sayısal olmayan kadastro paftaları scannerde taratılarak imaj altlık olarak doğrudan kullanılabilir.

Böylece kadastronun işlenmesinden kaynaklanan hatalar giderilmiş olur.

- Gerek duyulması durumunda;
- Eğim Analizleri
- Yön, Bakı Analizleri
- Yerleşilebilirlik Analizleri
- Nüfus, eşik ve benzeri analizler

kolaylıkla yapılabilir.

- Arazi yapısının algılanabilmesi açısından her aşamada yol profilleri alınabilir.
- Hazırlanan planın 3 boyutlu arazi modeli üzerinde görülebilmesi, özellikle engebeli arazide tasarımcıya büyük kolaylık sağlayacaktır.
- Plan çizim tekniklerinde Ülke genelinde standartlaşma sağlanabilir.
- Hava (Ortofoto) ve uydu fotoğrafı üzerinde çalışılabilir.

Kullanım Aşamasında;

- Ölçülü çalışılacağından, ve sayısallaştırma gerekmeyeceğinden uygulamada;
- Korunması gereken yapılar
- Yol genişlikleri
- Doğrultular
- Düzenleme Ortaklık payı Oranları
- Yeşil alan Oranları vb. oranlar

ile ilgili sorun çıkmayacaktır

- Herhangi bir sayısallaştırma işlemi yapmaksızın, planı kullanacak olan Belediyeler, çap, imar durumu, istikamet krokisi gibi belgeleri otomatik olarak verebilir.
- Daha sonra yapılacak plan değişiklikleri kolaylıkla adapte edilebilir. Eski planlar farklı katmanlarda saklanabilir.
- 3 Boyutlu çalışmalarda, ilerde bölgenin yapılaşması durumunda, kat yükseklikleri ve bitki örtüsü ile alacağı şekil ve görüntü simüle edilebilir. Görüntü üzerinden ve içerisinde real time uçuş, gezi yapılabilir.
- GIS (Coğrafi Bilgi Sistemi) bağlantısı sağlanabilir. Çeşitli analizler ve sorgulamalar yapılabilir.

NETCAD\PLANET Şehir Bölge Planlama Çözümü

Genel Özellikleri:

- Sayısal halihazır ve/veya raster harita üzerinde çalışabilme,
- Hava ve uydu fotoğrafı üzerinde çalışabilme,
- Raster harita üzerine renkli arazi kullanımının işlenmesi,
- Raster ve vektör verinin birlikte çizdirilebilmesi,
- Plan çizimine yönelik gelişmiş özellikler,
- Otomatik yol çizimi ve çoklu kavşak oluşumu,
- Otomatik ve manuel lejand hazırlama,
- Yönetmelikteki tüm semboller, hat tipi ve taramalar,1000, 5000 ve 25000 ölçekli çalışmalara uygunluk,
- Nüfus ve alan dağılımı hesaplamaları,
- Otomatik DOP hesabı, Planlamaya özel hesaplamalar,
- Arazi modeli üzerinde eğim, yükseklik, yön ve bakı analizleri,
- GIS bağlantısı ile eşik analizleri ve çeşitli sorgulamalar.

Raster haritalar, uydu ve hava fotoğrafları ile birlikte çalışma:

- Planlama çalışmalarında sayısal harita üretimi için haritalar scanner ile tarandıktan sonra gerçek koordinatlarında BMP, TIF, PNG, PCX, JPEG, ECW veya benzeri formatlarda ekranda görüntülenebilir
- Üst üste yüklenecek olan raster imar, planlama ve kadastro haritaları farklı renklerde gösterilerek kullanıcıya kullanımda kolaylık sağlanır. Birden fazla raster dosya ile çalışılabildiğinden ekranda görüntülenecek raster dosya sayısı limitsizdir
- Uydu ve hava fotoğrafları ile birlikte planlama projeleri hazırlanabilir
- Hava fotoğrafından arazinin topografik yapısı ile ilgili bilgiler kullanılarak makro yerleşim, ulaşım kararları alınabilir
- Hava fotoğrafı ile birlikte sayısal harita 3 boyut olarak NET3D modülünde görüntülenebilir ve seçilen güzergah boyunca uçuş simülasyonları hazırlanabilir

Plan çizimine yönelik gelişmiş özellikler:

- Eksenler ya da hat boyunca yolların istenilen parametrelere göre çizilir ve adakenarı, kaldırım ve refüj çizgilerinin otomatik oluşturulur
- Adakenarı çizgi kalınlıklarının otomatik ayarlanır
- Yaya yollarının eksenlere göre istenilen
- genişlikte yaya yolu sembolleri ile birlikte oluşturulabilir
- Kavşakların oluşturulması, ada/kaldırım köşelerinin ve refüjlerin düzenlemesi otomatik olarak yapılabilir
- Yönetmelikteki tüm semboller, hat tipi
- ve taramalar,1000, 5000 ve 25000 ölçekli
- çalışmalarına uygun olarak kullanılabilir

- **Yol Genişlikleri, TAKS/KAKS, Emsal ve Yerleşim** sembolleri otomatik olarak hazırlanıp projede istenilen yere yerleştirilebilir
- Yolun genişliği ekrandan okunarak yol genişliğine uygun sembol otomatik yerleştirilir
- **Yerleşim, Emsal ve TAKS/KAKS** sembolleri istenilen parametrelerle oluşturulup ekranda etkileşimli olarak yerleştirilebilir
- Seçilen bölgelerde alanların kullanımına göre (Konut, ticaret, park, eğitim vb.) **Alan Dağılımı** otomatik olarak yapılır ve sonuç tablosu proje yerleştirilebilir, çıktısı alınabilir
- Uygulama öncesi alan kullanımının dağılımı plan kararlarına göre karşılaştırılır ve proje yeniden gözden geçirilerek gerekli düzeltmeler yapılır
- Yapılan **Alan Dağılımı** sonuçları kullanılarak **DOP Hesabı** da yapılabilir
- Oluşturulan Nüfus Bölgeleri için verilen parametrelere göre **Nüfus Hesapları** yapılabilir
- Elde edilen nüfus yoğunluklarına göre projede gerekli düzenlemeler uygulama öncesi yapılabilir
- Projelerin lejantları otomatik olarak hazırlanarak ekranda fare ile etkileşimli istenilen yere yerleştirilebilir

Halihazır haritaları ile birlikte çalışma:

- Halihazır altlık ile çalışılabilir ve planlama sonrasında halihazır paftalar kapatılabilir
- NETCAD ile sayısal arazi modeli oluşturulabilir
- Arazi modeli ile planlamadan önce arazi ile ilgili ön analizler (**Yükseklik, Eğim, Yön**) yapılabilir
- İstenilen aralıklarda **Yükseklik Haritası** raster veri olarak hazırlanıp gerçek koordinatlarında ekranda arazi modeli ile birlikte görüntülenebilir
- **Yükseklik Haritasının** 3 boyutlu görüntüsü de ekranda görüntülenebilir ve istenilen perspektif açılarında araziye bakmak mümkün olur
- Arazi modelin **Eğim Haritası** yerleşilebilirlik analizi için baz oluşturmak üzere hazırlanıp, sayısal arazi modeli ile birlikte gerçek koordinatlarında görüntülenebilir
- Arazi modeli ile **Yön Haritası** oluşturulup 3 boyut görüntüsü ile birlikte ekranda görüntülenebilir
- Yönleri belirten oklar arazi modeli üzerine yerleştirilebilir
- Seçilen iki nokta arasında profil çizilip ekranda projenin istenilen yerine yerleştirilebilir
- Halihazır harita 3 boyutlu olarak NET3D modülünde görüntülenebilir

Kadastro haritaları ile birlikte çalışma:

- Sayısallaştırılmış kadastro paftaları ile birlikte çalışılabilir ve planlama sonrasında kadastro paftaları kapatılabilir
- Raster kadastro paftaları altlık olarak kullanılıp planlama çalışmaları yapılabilir

3 boyutlu çalışmalar:

- Planlama projelerinin 3 boyutlu sunumları hazırlanabilir
- Binalar, semboller (elektrik direkleri, ağaçlar, trafik işaretleri) proje üzerinde yerleştirilebilir ve 3 boyutlu görüntülenebilir

Sayısal Plan Üretiminde Güncel Çözümler - Netcad

- **NET3D** modülü ile birlikte hazırlanan projelerin 3 boyutlu sunumları foto gerçekçi, doku kaplanmış yüzey görüntüleri ile birlikte hazırlanabilir
- Foto gerçekçi ağaç, bitki, bina ve detay görüntüleri, real time rendering, gölgelendirme, sis ve ışık efektleri ile birlikte elde edilebilir
- Projenin istenilen açı ve yönden incelenebilmesi ve proje içerisinde dolaşma, üzerinde uçuş yapabilmek mümkündür
- **NET3D** maket yapımına göre hızlı ve ekonomik çözümler üretmektedir..

ALTINCI OTURUM

Oturum Başkanı: Birgöl Ayman GÖLER

Gelecekte Planlamanın Kurumsal Yapısı

GÜNÜMÜZDE VE GELECEKTE PLANLAMANIN YENİ ROLÜ VE KURUMLAR

Ümit ÖZCAN

Günümüzde ve gelecekte planlamanın yeni rolü ve kurucuları tartışabilmek için, öncelikle planlamayı ihtiyaç haline getiren toplumsal ve ekonomik ortamların geçmişte neler olduğunu görüp, günümüz ortamını ve geleceğe ilişkin beklentiler açısından bir irdeleme yaptıktan sonra geleceğe ilişkin kestirimlere mevcut ve yeni kurumların yeni rolleri açısından değerlendirilmesinin daha sağlıklı olacağı kanısındayım.

Planlama hepimizin bildiği ancak planlama pratiğimiz içinde neredeyse tamamen unutulmuş tanımla koruma ve kullanma kararlarının “kamu yararı” ilkesi süzgecinden geçirilerek optimizasyonu çabasıdır. Planlarımızın bu tanımını alarak uygulamada yerini bulması ise tüm dünyada, sosyal devlet ilkesinin kabulüne altlık teşkil etmek üzere 1948 yılında Birleşmiş Milletler örgütüne imzaya açılan “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” ile başlayan dönemi hazırlayan toplumsal ve ekonomik ihtiyaçların dayatma noktasına erişmesine rastlamaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine varan dönemin toplumsal ve ekonomik durumunu kısaca hatırlatmakta yarar görüyorum. 1928 Büyük Ekonomik Bunalımı ile toplumsal sonuçları tüm boyutları ile billurlaşan Adam Smith’ in Refah Devleti önermelerine uygun ekonomik ilişkiler ya da yaygın deyişle “Vahşi Kapitalizm” uygulamaları karşısında kaçınılmaz olarak yükselen kitlesel yoksulluk ciddi toplumsal patlamalara neden olmuştu. Toplumsal patlamalara dönüşebilecek kitlesel yoksulluğun temel gerekçelerinden en önemlisinin ekonomik faaliyetler yolu ile elde edilen refahın paylaşımını belirlemede devlete tanınan rolü tanımlayan “Hukuk Devleti” ilkesi olduğu teşhisine Keynes ulaştı. Bilindiği üzere Hukuk devleti ilkesi; bireylerin birbirleri ile olan ilişkilerinde devletin eşitlik ve tarafsızlığı ile birey hak ve özgürlüklerinin devletin üstün gücü karşısında korunması biçiminde özetlenebilir. Hukuk devleti ilkesinin bireyler karşısında mutlak eşitlikçi tavrının toplumsal eşitsizliklerin kaynağını oluşturduğu teşhisini Keynes ve ardılları yapmıştır. Ekonomik açıdan güçlü olan tarafın piyasada serbest bir biçimde oluşması gereken fiyatların belirlenmesindeki etkin rolü, arz ve talep arasında oluşması öngörülen dengenin özellikle iktisaden zayıf taraflar açısından pazarlık gücünün tamamen yitirilmesine neden olmasıyla ortaya çıkan toplumsal eşitsizliklerin somut sonucu olan kitlesel yoksulluk boyutu, Devletin toplumsal görevlerinin yeniden tanımlanması gereğini dayatmıştır.

Devletin yeni rolü “Sosyal devlet ilkesi” adı altında Keynesyen iktisadi düşünürlerin önermelerine uygun bir biçimde düzenlenmiştir. Sosyal devlet ilkesi, bireylerin birbirleri ile ilişkilerinde devletin tarafsızlığının, iktisaden zayıf taraf olarak tanınan işsizler, dar ve sabit gelirliiler açısından mutlak sömürü ortamı yarattığı teşhisinden hareketle, devletin piyasa koşullarına iktisaden zayıf tarafın yanında, bunları güçlendirecek bir taraf olarak müdahalesi anlamındadır. Bir örnek vermek gerekirse, Hukuk devleti ilkelerinin serbest piyasa koşullarında belirlenmesi yöntemi, Sosyal devlet ilkesi gereğince geçimlik en az ücret; yani asgari ücretin devletçe belirlenmesinden sonra bu fiyatın üstünde bir pazarlık ortamının serbest bırakılmasını öngörmektedir ki bu devletin işgücü piyasasına doğrudan müdahalesi anlamındadır.

Uluslararası kaynaklarda 1930-1945 dönemi 1., 1947-1960 dönemi ise 2. Büyük Yoksullukla Mücadele yılları olarak tanımlanmıştır. 1930-1945 yılları arasında gelişmiş sanayileşmiş ülkelerde Keynesyen İktisadi Politikalara geçiş ile gerçekleştirilen iktisaden zayıf tarafın ücret, barınma, eğitim, sağlık gibi yaşam kalitesinin yükseltilmesi çabaları 2. Dünya Savaşı sonrası oluşan devletlere gerek İnsan Hakları Evrensel Beynamesi ve gerekse Kalkınma İktisadi doktrini aracılığıyla yaygınlaştırılarak evrensel olarak mevcut ekonomik ilişkiler nedeniyle yükselen yoksulluğun önlenmesi büyük ölçüde sağlanabilmiştir

Sosyal devlet önermesinin uygulamaya yönelik teknik çözümü olan plantamaya getirdiği en önemli katkı “Kamu yararı ilkesi” genel kavramı adı altında toplulaştırılan kavram toplumsal yaşamın her alanında, yoksul kesimlerin kendilerini mevcut ekonomik ilişkilerin kabullerine uygun bir biçimde yeniden üretebilmesinin koşullarını belirlemektedir. Sosyal güvenlik sistemlerinin geliştirilmesi, uygun barınma ve eğitim olanakları, sendikal örgütlenmelerin güvence altına alınması gibi pek çok alanda “kamu yararı” adına yapılan devlet müdahalesi fiziki planlama eyleminin “kamu yararına” geliştirilmesi sorunsalı ile de doğrudan ilgilenmiştir. Özellikle nüfusun yoğunlaştığı kentlerde mekanda somutlaşan toplumsal eşitsizliklerin giderilmesi amacıyla girilen evrensel kriterlerin asgari ölçütlerinin belirlenmesi çabası 1933 yılında Atina Antlaşmasının kabulü ile yasal karşılığını bulmuş oldu. Kentlerde sosyal devlet ilkeleri doğrultusunda fiziki mekana yapılacak devlet müdahalesi anlamındaki fiziki planlamanın temel ilkerlerinin belirleyicisi olan Atina Antlaşması Birleşmiş Milletler +rgütü kurulduktan sonra uluslar arası bir belge niteliğine kavuşturularak 1954 yılında üye ülkelerin imzasına açılmıştır. Ülkemiz tarafından da imzalanmış olan Atina Antlaşması 1956 tarihinde kabul edilen 6785 sayılı kanunun 42. Maddesinde yer alan ve şimdi yürürlükte olan 3194 sayılı İmar kanununda 18. Madde olarak düzenlenmiş bulunan ortak toplumsal ihtiyaçların karşılanması amacıyla yerel yönetimlerin Düzenleme Ortaklık Payı alması, Arsa Ofisi'nin kuruluşunun temel gerekçesi olan kanun adına arsa üretimi gibi pek çok girişim kaynağını Atina Antlaşmasında bulmaktadır.

Atina Sözleşmesi ile kentsel fiziki mekânın planlanması; toplumsal ilişkilerin kendilerini yeniden üretme koşullarının oluşturulması yönünde dönüştürülmesinin bir aracı olarak tanımlanarak plancıya elitist bir rol tanımlamaktadır. Plancı bu anlayış uyarınca kamu yararının belirleyicisi ve bekçisidir. Mekanda toplumsal adaleti sağlamaya yönelik olan planların kamu yararına uygunluk denetimi görevi doğrudan ve tek başına plancıya yüklenmektedir.

Planlama anlayışı ise “bütüncül planlama” adı altında planlar hiyerarşisinin kurulmasını öngörür. Milli Plan, bölge planı, metropol planlama ve kent planları sıralaması yaptırım ölçekleri ile birlikte Atina Antlaşması önermeleri arasında yer almaktadır. Bütüncül planlama anlayışının yaygın kabulü ve ülkemizdeki kuramsal oluşumu 1961 Anayasası ile öngörülmüş olup DPT'nin ulusal ölçekte yapmakta olduğu planlamaya fiziki boyut katmaya yönelik girişimler Milli Fiziki Planlama Kongrelerinden öteye gidememiş olsa da 1962-68 yılları arasında bölge planlama anlamında İmar ve İskan Bakanlığı, Metropolitan Planlama Büroları deneyimleri yaşanmıştır.

Sosyal devlet ilkesini öngören İktisadi doktrin, 2. Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni devletlerin mevcut ekonomik ilişkilere entegrasyonu amacıyla “Kalkınma İktisadi” adı verilen, ulus devlet merkezli bir kalkınma önerisini de literatüre kazandırmıştır. Kalkınma bu noktada katma değer yaratma faaliyeti olarak tanımlanmış ve GSMH düzeyleri kalkınmışlık kriteri olarak kabul edilmiştir.

Planlamanın kavram ve kurum olarak tarihçesine baktığımızda yeni bir dönüm noktasına 1970'lerin başlarından itibaren girildiğini görmekteyiz. 1970'lerin başlarında Kalkınma İktisadi önermelerinin kaldırılması gerektiği, çünkü yeni kurulan devletlerin iktisadi bütünleşmelerini tamamlayabilmesini, ulus devletin sanayileşmesi için gerekli sermaye birikimini ve sanayilerini koruma politikaları ile geliştirilmiş “ithal ikamesi” amaçlı yasal düzenlemelerin artık engellemekte

Günümüzde ve Gelecekte Planlamanın Yeni Rolü ve Kurumlar

olduğu tartışmaları uluslar arası platformlarda yükselmeye başlamıştı. Bu tartışmalar düşünsel alandaki yansımalarını 1972 yılında ekonomi alanında Nobel ödülü alan görüşte bulurken, Milton Fridman'ın Adam Smith'in ortaya koyduğu iktisadi önermelerini ekonometrik bir yöntemle canlandırdığı çalışması da 1974 yılında ödüle layık bulundu.

Bazı düşünürlerce Yeni Ekonomik Düzen adı verilen bu yeni doktrin Keynesyen iktisadi doktrin uyarınca artan ve zenginleşen devletin görevlerinin sadeleştirerek Adam Smith tarafından belirlenen "devletin asli görevleri" ile sınırlandırılmasını önermekteydi. 1924'te İngiltere'de Teacherizm olarak bilinen uygulamaların nihai hedefi küresel ekonomik ilişkilerin geliştirilmesinde en önemli engel olduğu teşhis edilen güçlü devlet yapısından kaynaklanabilecek olumsuzlukların ortadan kaldırılmasıydı. Nitekim hemen hemen eş zamanlı olarak ülkemizde de bürokrasinin azaltılması, kamu iktisadi teşekküllerin tasfiyesi amaçlı uygulamalara bu küresel ekonomik yaklaşımın uzantısı olarak karar verilmiştir.

Devletin "asli görevlerine" döndürülmesi söylemi açıkça, devletin iktisaden zayıf tarafın korunması adına piyasa koşullarına müdahalesinin engellenmesi anlamını taşımaktadır. Bu noktada planlamanın her türü olduğu gibi fiziki planlamanın da kamu yararı ilkesinin gerçekleştirilmesi adına üstlendiği merkezi müdahale gücünün zayıflatılması ve hatta ortadan kaldırılması, temel politikalar arasında yerini almak zorundadır. Nitekim ülkemiz uygulama örneklerinden gidecek olduğumuzda, 1981 yılından itibaren geliştirilen imar afları ile dejenere edilen fiziki planlamaya en ölümcül darbe 3194 sayılı İmar Kanununun yürürlüğe girmesi ile vurulmak istenmiştir. 3194'ün planlama eylemini bu günkü hali ile dahi ne denli dejenere edilebildiği imar planlama pratiğinden açıkça görülmektedir. Şu anda hafızalarımızdan silinmiş olan 3194'ün temel uygulama araçlarından biri olarak tasarlanan, ancak Anayasa Mahkemesince kamu erkinin devredilemezliği ilkesine aykırı bulunarak iptal edilen Serbest Mimarlık ve Mühendislik Büroları'nın da hayata geçirilmeye teşebbüs edildiği anımsarsa fiziki planlamanın günümüzde ulaştığı noktaya dahi şükretmek gerektiği sonucuna varmaktayız.

1974 yılında, yeni ekonomik düzene ilişkin önermelerinin nobel ödülüyle taçlandırılmasının dışında yaşanan bir başka önemli gelişme de petrol krizi olmuştur. Petrol krizi çevre bağlamında küresel davranışların geliştirilmesi gereğini dayatırken, beraberinde gelişen bilgisayar teknolojisine önemli Pazar olanakları da sağlayan Malthus'yan küresel çevre felaketi senaryoları ile birlikte ÇED tekniklerinin kullanımı çevre korumada en etkin reçete olarak tüm dünyaya sunulmuştur.

ÇED teknikleri World Watch Report'la birlikte bir anda bestseller haline gelirken, aslında sosyal devlet ilkesinin en önemli uygulama aracı olan planlamaya etkin bir alternatifte sunulmuş olmaktadır. 1970'lerin ikinci yarısından itibaren planlama bir yandan temel politik önermelerini yitirerek içeriksizleştirilirken, tekil sorunlara indirgenmiş küresel çevre bakışı gereğince tekil çözüm alternatifleri sunan ÇED'ler çevre bağlamında planlamanın yerini almaya başladı. ÇED'ler yalnızca ilgili bilgisayar programları olmayıp gene ileri teknoloji arıtma tekniklerinin de pazar payını yükseltmeye yarayan bir araç haline dönüşürken, ÇED'lerin sınırlı kapsamı dışında kalan düzenlemelerden kaynaklanan ihtiyaçların çözümü için Kentsel tasarımın planlamanın yerine geçirilmesi amaçlı altyapısı da hazırlandı.

ÇED'leri farklı kılan bilgisayar teknolojisinin demokrasinin temel önermelerinden biri olan halkın katılımı ile zenginleştirilmiş yani sosyal bir içerikte katılmış olması idi. Bu yolla yalnızca belli bir teknoloji değil, post modernizmle zenginleşen yeni bir kültür geniş kitlelere mal edilmiş oluyordu. Proje bazında katılım önermesi, halkın anlayabileceği ve denetleyebileceği konular üzerinde enerjisini yoğunlaştırarak, demokratik deneyimlerin zenginleştirilmesi olarak sunulurken, kısa bir süre içinde yerini alması ile sonuçlandı. 1982 yılından başlayarak akademik çevrelerde ÇED tekniklerinin çevre koruma bağlamındaki yetersizlikleri ciddi bir biçimde masaya yatırılırken özellikle demokratikleşme unsuru olarak sunulan katılımın negatif toplumsal etkileri üzerinde

yoğunlaşan tartışmalar yaşanmaya başlamıştı. Bu tartışmalar ÇED tekniklerinin sessizce uluslar arası platformlardan çekilmesi ile sonuçlanırken 1980 sonlarında kentsel tasarım tek başına zafer kürsüsünü işgal etmeye başladı. Bu kez kentsel tasarım ürünleri katılımcı projelere dönüşmeye başladı ve katılım kavramı pek çok alana yaygınlaştırıldı. Alt gruplar, toplumsal marjinaler katılım eylemlerinin ana ögesini post-modernizmin mantığına uygun olarak oluştururken etnik azınlıkların ve alt kültürlerin ihyası, ulus devletlerin küreselleşme karşıtı yapısının çözülmesinde en etkin araç haline dönüştürülmüş oldu.

20.Yüzyılın genel değerlendirmesini yapan bazı düşünürler; küresel iktisadi ilişkilerin geliştirildiği yılların aynı zamanda genel bir ekonomik krizi de hazırladığını ve 1985 yılında aslında 1928-30'lu yıllardaki boyutta bir ekonomik krizin başlamış olduğunu ancak Sosyal Devlet ilkesinin gereği olarak geliştirilmiş sosyal güvenlik sistemlerinin yaşanan büyük krizin geniş toplum kesimlerince algılanmasını engellediği görüşünde birleşmektedirler. Sovyetler birliğinin dağılması bir yandan yaşanan ekonomik krizin atlatılması için gerekli yeni Pazar olanakları olarak değerlendirilirken, 1928'lerin aksine siyasal alternatifi bulunmayan bir ortamda 1930'larda başlatılan iktisadi doktrinin revizyonu amaçlı çabalara da ihtiyaç duyulmaktaydı.

1990'lara gelindiğinde ulusal koruyucu kalkanlarının da yitirmiş olan üçüncü dünya ülkelerinin uluslar arası pazarlarda rekabet güçlerinin kalmaması, bu ülkelerin yoksullaşmasına neden olurken, dağılan Sovyetler Birliği de beklenen Pazar olabileme işlevini üstlenemediği gibi, bu bölgelere uluslar arası kartellerce yapılan yatırımlarda geri dönmeye başladı. Yeni oluşan uluslar Pazar olmak yerine eski doktrinin şemsiyesi altında korunan çok büyük kitleler yoğun bir yoksulluk içine düşerek yeni bir gider kaynağına dönüşünce ekonomik kriz ortamında kalıcılaştı. Bu ortamda Dünya Bankası'nın 1990 raporu 6.7 Milyarlık dünyamızda resmi kayıtlara göre 1.3 Milyar kişinin yoksulluk sınırı altında yaşamakta olduğunu belgelemesi anlamlıdır. Resmî yoksul bildirmeyen Türkiye'nin de içlerinde bulunduğu Zaire, Nairobi, Uganda gibi pek çok ülke de düşünülecek olursa yoksul sayısının iyimser tahminlerde 1990 yılında 2.7 Milyar olması gerekmektedir. Nitekim önce Dünya Bankası ve daha sonra UNDP tarafından sürdürülen yoksullukla mücadele raporlarında bir daha asla küresel yoksul sayısı verilmemiştir. Aradan geçen 10 yılda gelir dağılımında ki eşitsizliklerin çok daha vahim boyutlara ulaştığı Birleşmiş Milletler Raporlarında yer alırken yoksul sayılarının artık açıklanamayacak boyutlara ulaştığını kestirmek zor değildir.

1990 yılında Dünya Bankasınınca özel bir rapor düzenlenmesine ihtiyaç duyacak boyutlara ulaşan yoksulluk karşısında alınması gereken tedbirlerin 1930-45, 1947-60 dönemlerinde alınan önlemlerin benzerleri ile aşılabileceği Birleşmiş Milletler alt örgütlerince de kabul görmektedir.

Nitekim 1992 yılında Birleşmiş Milletlerce Brutland Raporunun kabul edilerek, ÇED dayatmasının yerine sürdürülebilir Kalkınma kavramının geçirilmesi bir tesadüf değildir. Yepyeni bir kavrammış gibi tartışmakta olduğumuz sürdürülebilir. Kalkınma aslında Kalkınma İktisadi düşünürlerince çevre boyutu abartılmaksızın 1942 yılında ortaya atılmış bir kavramdır.

1992 yılında adeta ilk kez ortaya çıkmış gibi sunulan sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin doğal kaynaklara olan ihtiyaçları da gözetilerek, yaşayan nesillerin toplumsal taleplerini giderecek ölçüde doğal kaynakların kalkınma amacıyla tüketilebilirliğini gündeme getirmektedir.

Dünya' nın 1990'larda ulaştığı nokta kalkınma kavramının da yeniden içeriklendirilmesini gerektirmişti. 1970 sonlarında üretilen katma değer miktarı ile kalkınma düzeyinin eşleştirilmesinin sanayi yatırımlarını yani çevreyi en çok kirleten yatırımları özendirildiği düşünüldükten sonra, ülkenin sahip olduğu temiz doğal kaynakların fiktif bir gelir kalemi olarak bazı hesaplara dahil edilmesinin istihdam ve gelir düzeyi gibi toplumsal ve ekonomik parametreler üzerinde olumlu etkisinin olmayacağı eleştirileri karşısında geri adım atılmıştı.

Günümüzde ve Gelecekte Planlamanın Yeni Rolü ve Kurumlar

1992'de Brutland Raporunun kabulü ile birlikte UNDP'ye yeni bir kalkınmışlık hesaplaması görevi de verilmiş oldu. GSMH hesaplarının ötesinde Adam Smith'in önermelerine uygun bir biçimde "toplum tarafından insanlara eşit bir biçimde sunulan fırsatlardan yararlanma düzeyini" belirlemeye yönelik İnsani Kalkınma Düzeylerinin belirlenmesi çalışmalarının başlatmıştır. Ancak bu çalışma insanlara toplum tarafından sunulan fırsatları sorgulamaktadır. Temiz içme suyuna erişim, okullaşma ve okur-yazar oranı, eğitim olanakları, bebek ölüm oranı, anne ölüm oranı, sağlık hizmetlerinde erişebilirlik, cinsiyet ayrımı, gelir dağılımı eşitsizlik düzeyi, ortalama gelir, yoksulluk oranı, fax, bilgisayar vb. iletişim teknolojilerinden yararlanma, enerji tüketim miktarı, Co 2 emisyon tutarı, orman varlıkları ve doğal alanların korunması gibi pek çok kriter kullanılarak belirlenen İnsani Kalkınma Düzeyi, ülkelerin düşük parametrelere sahip oldukları konulara ağırlık vererek insani kalkınmanın sağlanmasını amaçlamaktadır. UNDP'nin 1998 yılında hazırladığı İnsani Kalkınma Raporunda ilk kez ve açıkça uluslar arası bir kuruluş olarak küresel ekonomik ilişkilerin uygulanmasının gelir dağılımı üzerinde eşitsizlikleri artırıcı etkisi kabul edilirken, bu gerçeğin zımnen kabulü 1992 yılında kabul edilen Brutland Raporu ile BM'ce günlük 1 \$'ın altında geliri olan dünyanın kitleselleşerek yoksullaşıyor olması gerçeği, küreselleşme ile elde edilen mevzilerden vazgeçmeksizin ara çözümlerin üretilmesi noktasında kalkınma iktisadının ulus devlete ilişkin önermelerinin ihmal edilerek revize edilmesi ihtiyacını da gündeme getirmiştir.

Bu noktada kalkınma iktisadının planlı yaklaşımla mevcut doğal kaynakların en optimum kullanılması bağlamında öngördüğü sürdürülebilir kalkınma önermesi, çevre duyarlılığı ve gelecek nesillerin doğal kaynaklara olacak ihtiyacı kriterleri katılarak yeniden gündeme getirilirken, kalkınma iktisadi kavramı çerçevesinde ulus devletlerin doğrudan sosyal görevleri olması gereken küresel ekonomik ilişkilere yönelmesi nedeniyle ihmal edilen beşeri kaynakların geliştirilmesine ilişkin görevlerde İnsani Kalkınmışlık Düzeyi belirlemeleri ile küresel ölçekte koordinasyon ve denetim görevi üstlenilmiştir.

Sürdürülebilir Kalkınma kavramına yöneltilen en önemli eleştiri koruma ve kullanma dengeleri oluşturulurken, yaşayan nesillerin refah düzeyinin, gelecek nesillerin aynı doğal kaynaklara yönelik ihtiyacının gözetilerek korunması ve geliştirilmesi genel tanımıda, gelecek nesillerin ihtiyaçlarının saptanması gibi genel geçer, ölçülebilir ve belirlenebilir nitelikte olmayan bir değerler bütününe yapılan atıf nedeniyle çevre koruma konusunun tanımsız bırakıldığı yönündedir. Buna karşı görüşlerde ise; bu ilkelerin katılım kanalları kullanılarak olaylar özelinde belirlenmesi gerektiği, bu anlamda belirleyiciliğin oluşturulacak olan yerel platformlara devredilmesi halinde genel ilkelerin özel olaylar bağlamında yerel insiyatiflerce oluşturulacağı savunulmaktadır.

Habitat 2 kapsamında 1995 yılından başlayarak tüm Dünya' da Birleşmiş Milletler +rgütü aracılığıyla aniden yaygınlaştırılan gündem 21'in uzantısı olan kent konseyleri özünde, sürdürülebilir Kalkınma kavramında yer alan doğal kaynakların koruma kullanma dengesinin belirlenmesi açısından yerel ilkeleri oluşturacak insiyatif platformları olarak tasarlanmış yerel organlardır. Bir başka deyişle, Kalkınma İktisadi önermelerinde planlamaya atfedilen önem yeniden iade edilmekle birlikte "kamu yararı" ilkesi çevre koruma ve geliştirme yönü abartılarak zenginleştirilirken, planlamanın merkezi niteliği Gündem 21 ile oluşturulan yerel insiyatiflere devredilmekte, plancı ise kamu yararı ilkesinin uygulanmasının bekçiliği görevini terk ederek, yerel insiyatiflerin hizmetine sunulmaktadır.

Bu noktada Gündem 21 bağlamında önerilen yerel insiyatifler ve katılım konusunda bir parantez açmakta yarar görüyoruz. Şu bir gerçektir ki, ÇED'ler kapsamında önerilen proje bağlamındaki halkın katılımı konusuna akademik çevrelerce getirilen tüm eleştiriler Gündem 21 önermeleri açısından da geçerliliğini korumaktadır. Bir başka deyişle, katılımcı taraflar kabul etseler de etmeseler de katılım kanallarının güçlü çıkar örgütlenmelerince tıkanması veya istenmeyen biçimde yönlendirilmesi, o yerel örgütlenmelerde sürükleyici ve yönlendirici rol üstlenen katılımcıların iyi

niyet, öngörü yeteneği, konuya ilişkin birikim vb. subjektif değerlerine bırakılmıştır. Öngörülen yerel insiyatif örgütlenme modeli merkezi otoriteyi nazik bir yöntemle dışlarken, yerel insiyatif organlarında yerel ve küresel çıkar gruplarının üstünlüğünü dengeleme kaygısını taşımamaktadır. Nitekim doğru yönlendirme ve önderliğin hakim olduğu kent konseyleri vb. oluşumlar olabildiği gibi, hiç istenmeyen veya bekleneni veremeyen pek çok örneğe ülkemizde olduğu gibi tüm dünyada da son derece yaygın bir biçimde rastlanılabilmektedir. Bu noktada, rastlantısal olarak doğru örneklerle varılabilen ve katılım aktörlerinin subjektif niyetleri ile beslenen katılımcı kararların gerçekte sürdürülebilir kalkınma kavramını ne denli içeriklendirilebileceği sorusunu yöneltene eleştirileri de ciddiye almak gerektiği açıktır.

Nitekim 1993 yılında fiziki bağlamda sürdürülebilirlik kavramını planlama alanına katarak mekansal kararların optimizasyonunda ki temel ilke ve kriterleri uluslar arası kabullerle yeniden oluşturma ihtiyacı, 1954 yılında BM tarafından imzaya açılan Atina Antlaşmasının gözden geçirilmesi çabalarının başlamasına neden olmuştur. Avrupa Birliği çerçevesinde başlayan çalışmalar 1997 Haziranın da “Yeni Atina Antlaşması Taslağı”nın ortaya çıkması ve fiziki planlama ile ilgilenen meslek örgütleri bağlamında tartışılmaya başlanmasını gündeme getirmiştir.

Genel olarak incelendiğinde Yeni Atina Antlaşması Taslağı 21. Yüzyılda kent planlamasında gelinen noktada, yaşayan ve gelecek nesillerin toplumsal ve kültürel ihtiyaçlarını gözetene toplumsal güçlerin ortak hareketi ile gerçekleştiğinin altını çizerek katılım ögesini planlama ile eklemlendirirken planıcının yeni rolünün “bir bilen” olmaktan çıkıp, toplum hizmetindeki kişi olması gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Kentleri sosyal, kültürel ve ekonomik yeniden üretim merkezleri olarak tanımlayan Yeni Atina Antlaşma Taslağı sürdürülebilir kent tanımını; koruma kullanma dengesini gözetene yer seçimi ve kent işletmesi ile bir bütündür şeklinde yaparak, sürdürülebilirliğin süreklilik özelliğini ayakta tutan “kent işletmeciliğinde” de planıcıya görev tanımında yer vermektedir.

Yeni Atina Antlaşma Taslağı'nın kentleşme ajandasının temel önermeleri ise;

- İstihdamın artırılması ve ekonomik rekabetin teşvik edilmesi
- Ekonomik ve toplumsal çeşitliliğin artırılması ve canlandırılması,
- Ulaşımın ve TENS'in (Traus Europeau Networks) geliştirilmesi,
- Sürdürülebilir kalkınma yolu ile yaşam kalitesinin yükseltilmesinin özendirilmesi olarak belirlenmiştir.

Kentlerin yeni gelişme alanlarının kent merkezleri dışında, kentsel hinterlandın içinde oluşturularak, mekan gereksinimine ilişkin çözümlerin yeni kent planlarının kentsel sorunlar tanımına uygun fiziki planlar yolu ile çözülmesi önerisi getirilirken yeni rezervasyon kent planlarının kentsel sorunlar kapsamında ele alınarak,sosyal, kültürel ve ekonomik göstergelerde iyileşmeye yön verecek, kent bölgesini içindeki diğer kentler, suburbler ve periferi alanları da içeren bir mekansal bütünlük içinde düşünülmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bir başka deyişle, Kalkınma İktisadı önermelerine uygun Milli fiziki plan ölçeğinden başlayan bütünsellik ve planlama hiyerarşisi bu yeni bakışla ulus sınırlarını kapsam dışı bırakarak, yeni ve çok esnek bir alt bölge tanımı yapmaktadır. Avrupa Birliğince yürütülmekte olan bazı planlama çalışmaları pratiğine baktığımızda TENS kapsamında Avrupa Birliğine üye ülkelerin tamamını kapsayan bir alt bölgeleme tekniği kullanılarak planlama eyleminin kat'asal bir alt –bölgeleme çerçevesinde de yapılmakta olduğunu görmekteyiz. Yani mekansal bütünlük tanımı alt bölgelemede amaç ögesi ile birleşerek birkaç ulus devleti içeren alt bölgeler olabildiği gibi, organik ilişki bütünselliğinin mekan boyutunda yansımaları ile ulus devlet sınırları içinde yapılan kentsel sorun tanımını paylaşılan kentler bütünü de alt bölge olabilmektedir.

Günümüzde ve Gelecekte Planlamanın Yeni Rolü ve Kurumlar

Yeni Atina Antlaşması'nın fiziki planlama eyleminde koruma kullanma dengelerinin oluşturulması amacıyla kabul edilebildiği sürdürülebilirliği 1994 yılında kabul edilen Environmental Dobris Assessment ile belirlenen çevre değerleri ile çerçeveye çevre değerlerinin bu çerçeve içinde yerini alma zorunluluğuna dikkat çekilmektedir.

Açık demokratik süreçlerin yaşandığı ve daha iyi iletişim ile beslenen halkın karar alma süreçlerine katılımı planlamanın bütünler bir parçası olarak görülmektedir. Böylece daha fazla yurttaş merkezli bir planlama Atina Antlaşmasının önünü oluşturmaktadır. Bu katılımcı süreç içinde planlamanın rolü ise medyatörlüktür. Planlı medyatör rolünü üstlenerek sosyal taraflar arasında uzlaşma için gerekli koordinatör rolünün gereklerini yerine getirerek taraflara açık bilgi sunan ve olası sonuçlar konusunda bilgilendirici hizmetlidir.

Geçmiş deneyim ve dönüşümlerin izinde günümüze varan kabaca planlamanın değişen toplumsal ihtiyaçlar ve ekonomik politikalar çerçevesindeki değişimi gelecekte planlamanın üstleneceği yeni roller ve kurumlara ilişkin kestirimlere varılmasını da kolaylaştırmaktadır.

Küreselleşen ekonomik ilişkilerin tüm dünyada gelirin eşitsiz dağılımını daha da artırdığı uluslar arası kabul gören bir gerçek olmakla birlikte, 1985'lerde tüm dünyanın girmiş olduğu ve halen sürdürdüğü kabul edilen ekonomik kriz ortamından çıkış 1930-60 döneminde olduğu gibi üniter devletler bazında koruma kalkınmaları kullanılarak aşılması ihtimali artık yok denecek bir noktaya gelmiş durumdadır. Planlama tıpkı 1930-1960 dönemlerinde olduğu gibi yoksullukla mücadele ve toplumsal adaletin sağlanmasında görevli kılınarak yeniden ihya edilmeye çalışılmaktadır. Kentlere estetik müdahale boyutunu taşıyan Kentsel tasarımların kent üstündeki söz sahipliği 1975-90 döneminde öne çıkmış olmakla birlikte, 1990'lardan itibaren kente bakıştaki değişime paralel biçimde önemini yitirmektedir.

Mekansal planlama yeniden sosyal, ekonomik ve kültürel boyutu ile ve yeni bir bütüncülük tanımı çerçevesinde ihya edilmeye çalışılarak istihdam yaratıcı ve ekonomiyi rekabetçi ölçüler içinde yönlendirici bir rol üstlenmiştir. Bu yeni rol yeni kurumsallaşmaları da doğal olarak beraberinde getirecektir. Kentsel alanların yönetilmesi ve işletilmesi görevinde planlı belirleyici değil, yönlendirici bir rol üstlenmiştir. Kent yönetim kademelerinde merkezi otoritelere üstlenilen roller yumuşak bir geçişle uluslar arası kuruluşlara geçmektedir. Bu geçiş bir açıdan küresel anlamda planlama norm ve kriterlerinin olabilecek en üst düzeyde belirlenmesi gibi görünse de, yerel gereksinimlerin ve güç odaklarının etkilerine daha fazla açık karar süreçlerinin de habercisi olarak nitelenmelidir.

Planlamaya açıkça ifade edilmese de en temelde iki sorunun çözümlenebilmesi için acilen müdahale alanı tanımlanmaktadır. Bunlardan birincisi; hızla artan ve kronikleşmekte olan küresel yoksullukla mücadele değeri ise, çevre değerlerinin korunması ve geliştirilmesi olmaktadır.

Küresel anlamda erke ulaşmış odakların yükselen yoksullaşma karşısında mevzilerinden vazgeçerek, kendi siyasi alternatiflerini oluşturulabilecek oluşumların yeşermesini mümkün kılacak ortamlara geçit vermeyeceği açık bir gerçekliktir. Üstelik 1930'larda olduğu gibi mevcut siyasal yapının reel alternatifleri de bulunmamaktadır. Yani egemen siyasetin kendini geniş kitlelerin toplumsal patlama olasılığı karşısında revize etmesi gereğini dayatan köklü unsurlar yoktur.

Üniter devletin de zayıflatılmış ve hatta büyük ölçüde dağıtılmış olma halinden geriye dönüşün en azından görünür gelecekte mümkün olmadığı düşünülürken, yeşermesi beklenen tek oluşum etnik, dini, kültürel vb. şovenizm bağlamında, yükselen yoksulluğa karşı kendini koruma refleksi içine girebilecek topluluklarca geliştirilebilecek kısmi çıkış arayışlarının ötesine geçmesinin beklenebileceği kanısını taşıyoruz. Bu noktadan bakıldığında giderek yoksullaşması beklenen büyük kitlelerin etnik, ekonomik, coğrafi vb. ortak paydaları etrafında örgütlenerek planlı bir

Ümit Özcan

yaklaşımın topluluk çıkarlarını maksimize etmeye yönelmeleri olasılığının ise giderek yükselmesi beklenmelidir.

Günümüzden geleceğe bakıldığında Yeni Atina Antlaşmasında da tanımlandığı gibi sosyal, kültürel ve ekonomik yeniden üretim merkezleri olarak tanımlanmış olan kentlerin çok daha otonom bir nitelik kazanması ve ortak paydalara sahip olduğu diğer yakın birimler veya mekanlarla bütünleşen bir yaklaşımla, bir zamanların üniter devletlerinin kullandığı koruma kalkanlarının benzerlerini kendi ölçeklerine uygulayarak sosyal , kültürel ve ekonomik gelişmeyi hedefleyen planlama çabasına girişmeleri kaçınılmazdır.

Özetlemek gerekirse, planlama, sosyal, kültürel ve ekonomik göstergelerde değişimi hedefleyen bir yapı ile 1990'ların ikinci yarısından itibaren yoksullukla mücadele ve çevre koruma ekseninde içeriklendirilerek çok önemli bir ivme kazanarak 1970 sonlarında kaybettiği itibarını öncelikle gelişmiş sanayileşmiş ülkelerde yeniden kazanmış durumdadır. Bu gelişmelerin ülkemizde de yansımaları bulması kaçınılmaz olmakla birlikte, pek çok gelişme konusunda olduğu gibi eş zamanlı değişim yaşanması beklenemez. Nitekim 1930-40 döneminde yaşayan iktisadi dotrinin gereği olan sosyal devlet ilkesi ancak 1960 Anayasası ile ülke yaşamına girmiş, sosyal devlet ilkesinin gerekleri ise yasal ve kurumsal anlamı da hiçbir dönemde yeşerme ve gelişme ortamını bulamamış durumdadır.

PLANLAMANNIN DEĞİŞMEKTE OLAN KURUMSAL YAPISI

Semahat ÖZDEMİR

Planlama süreci ve ülkemizdeki ve dünyadaki değişmekte olan kurumsal yapısı üzerinde tartışmaya başlamadan önce bazı saptamaları yapmakta yarar var. Bu saptamaların ilk üçü ülkemize ilişkin. İlk saptama, ülkemizdeki nüfus artışının, toplam nüfusumuz 80-90 milyon kişiye ulaşana dek artmaya devam edeceğidir. İkinci saptama ise bu toplam nüfusun gelecek 25 yıl içinde % 85' inin kentlerde yaşayacağına ilişkindir. Ülkemize dair son saptama ise, gerek bölgeler arası ölçekte, gerekse de ülke bütününde yaşanmakta olan gelişmişlik düzeyi ve gelir dağılımındaki eşitsizliklerin giderek turmanmasıdır. Son saptama ise küresel bağlamdan gelmektedir. Küreselleşmenin aktörlerinin de artık kabul ettiği bir gerçeklik, yaşamakta olan bu sürecin dünya ölçeğinde yoksullaşmayı arttırmakta olduğuna ilişkindir.

Yukarıda yapılan saptamalara dayanarak şunu söylemek mümkün ; Türkiye bugün tam da 2000 yılında, önümüzdeki yüzyılda kentlerine gelecek, eklenecek 20-25 milyon yeni nüfusun sorunlarını çözmek, bugün varolan eşitsizlikleri azaltmak ve küreselleşme süreci nedeniyle gündeme gelebilecek yeni eşitsizliklerden ve yoksullaşma süreçlerinden kendini korumak durumundadır. Dolayısıyla 2000 yılında Türkiye öyle bir noktadaki, belki de bugüne dek hiç gereksinim duymadığı düzeyde planlamaya ihtiyacı var.

Bu nedenle de bu tür toplantılarda biz plancının tartışması gereken konu, planlamanın gerekip gerekmediği değil, planlamanın hangi süreçlerle, nasıl bir yasal çerçeve içinde ve hangi kurumsal yapı içinde gerçekleştirileceğine ilişkin olmak durumunda. Ülkemiz özelinde altı çizilen sorunlardan hemen hiçbirisini yaşamayan, kentleşme sürecini tamamlamış, nüfus yapısı durağanlaşmış,ülke bütününde büyük ölçüde eşitsizlikler yaşamayan, kişi başına milli geliri, Türkiye'nin 10-15 katı olan ülkelere bugün baktığımızda, bu ülkelerde planlama kurumunun ve planlama sürecinin hala çok da güçlü bir biçimde var olduğunu görüyoruz.

Bu ülkelerin bazılarında planlamanın kurumsal yapısına ilişkin bilgiler çok özet bir biçimde aşağıda yer almaktadır ⁽¹⁾ :

• İngiltere ; 1950 ' li yıllarda çok katı, merkezi bir planlama anlayışının egemen olduğu bu ülkede, yaşamakta olan değişim sürecine ve yeni ekonomi politikalara bağlı olarak 1980-86-90 yıllarında yeni yasal düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Bu ülkede yapısal planların yürürlükte olduğunu, yapısal planların bakanlık denetiminden geçtiğini, uzmanların katılımıyla tartışmaya açıldığını ve bu yapısal planlarla uyum içinde olan yerel planların (ki bunlar belde planları,eylem planları, özel planlar olarak adlandırılıyor), bakanlıkça atanan bir gözlemci denetiminde halka sunulduğunu, itirazların değerlendirildiğini, reddedilen başvuruların gerekçeleriyle yayımlandığını, gerek görülürse bu uygulama planlarının bakanlık tarafından durdurulabileceğini görüyoruz.

⁽¹⁾ örnek olarak verilen ülkelerdeki planlama sistemine ilişkin veriler, aşağıdaki iki kaynaktan derlenmiştir :

* 3194 Sayılı İmar Kanunu ve Yönetmeliklerinin Revizyonu Tasarısı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, TAU Gn. Md., ODTÜ, 1999, cilt 5

* James Berry , Stanley Mc Greal (ed.) ; * European Cities, Planning Systems and Property Markets', 1995

İngiltere’de merkezi yönetimin, ulusal ölçekte planlama politikalarını oluşturduğunu, örneğin 1993 yılında, Güneydoğu Bölge Planlama Rehberi’ ni hazırladığını ve bunu yayınladığını görüyoruz. Londra özelinde baktığımızda, Londra Metropolitanini oluşturan 33 alt bölge için hazırlanan alt bölge planlarının, Londra Planlama Danışma Kurulu’nun denetiminde ve gözetiminde hazırlandığını ve bu planların, bölgesel politikalara uygun olup olmadığının denetlendiğini görüyoruz.

• Fransa; Bu ülkede 1995 yılında Ulusal Planlama Yasa’sının yürürlüğe girdiğini ve bu yasaya dayanarak, ülke bütününde mekansal politikaları da içeren planların hazırlandığını görüyoruz.1983 yılından sonra özerk bölgeler haline gelen yönetimler ulusal politikalarla uyumlu bölge planlarını yapma yetkisine sahipler. Ülkenin 96 ilinde İmar Bakanlığı’nın il teşkilatları yer almakta ve bu il teşkilatları, düşük gelirli için konut üretimi politikalarını, ulaşım-altyapı koordinasyonu politikalarını, kamu yatırımlarına dönük politikaları belirliyor. Fransa genelinde sayısı 36 000 adet olan komünler için hazırlanan planlar, İmar Bakanlığı’nın il teşkilatının teknisyenleri, yerel temsilciler ve diğer sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinden oluşan bir planlama grubu tarafından hazırlanıyor, idare mahkemesinin yönetiminde halka açıklanıyor, anket uygulanıyor ve plan benimsenmezse aynı grup tarafından yeniden üretiliyor.

• Almanya; Almanya’da Federal Planlama Bakanlığı 4 yılda bir, bölge planlama raporu hazırlıyor. Eyalet düzeyindeki bölgesel gelişme planı, bu ulusal rapora uygun olarak hazırlanıyor ve Federal Bakanlar Kurulu’na onaylanıyor. Yerel düzeyde belediyelerce hazırlanan , (ki bunlar ‘hazırlayıcı arazi kullanım planları’ ve ‘bağlayıcı arazi kullanım planları’ olarak ölçeklerine göre isimlendiriliyorlar), planlar kamuoyuna açıklanıyor, itirazlar değerlendiriliyor, onanıyor ve kontrol için eyalet yönetimine gönderiliyor.

• İsveç; 1950 lerde çok güçlü kamu denetimi ve planlama geleneğini oluşturan bu ülkede de 1987 yılında yasal çerçeve değiştiriliyor, merkezi yönetimin ve denetiminin gücü görece olarak azaltılıyor. Ancak, havaalanları, otoyal sistemi, altyapı sistemi, doğal koruma alanlarının ve politikalarının belirlendiği bölgesel planlar yürürlükte. Bu bölgesel planlara dayanarak hazırlanan detaylı gelişme planlarının elde edilmesi sürecinde, tüm taraflar arasında sağlanan iletişim ortamı ve uzlaşma platformu ise, İsveç planlama geleneğinin bir değişmezi.

• İspanya; 1975 yılında Franco’nun ölümüyle, bölgesel yönetimlere verilen özerklikle, 1983 yılında kurulan 17 otonom bölge kendi anayasalarını hazırlıyorlar. Bu 17 otonom bölgesel yönetim, bölge planlarını hazırlıyor ve belediyeler tarafından hazırlanan yerel planların içeriklerini kontrol ediyor. Örneğin Katalan Parlamento’sunca hazırlanan genel bölgesel plan, 1993 yılında 6 ay süreyle kamuoyunda tartışılıyor ve bu bölge planının onanması iki yıl sürüyor. Belediyeler bu bölge planına uygun olarak alt ölçekli planlarını hazırlıyorlar ve bu planların, bölge planı ile olan uyumu denetleniyor.

• Hollanda; Ülke ölçüğünde fiziki planlama politikalarının ve ilkelerinin merkezi yönetim tarafından belirlendiği Hollanda’da, bölgesel planları eyalet yönetimleri hazırlıyor. Bu planlar, merkezi yönetim tarafından onaylanıyor ve bölgesel planlar, belediyeler tarafından hazırlanan yerel planlara baz oluşturuyor. Hollanda’da da, planlama sürecinde uzlaşma ve müzakere, benimsenen ve kalıcı bir olgu. Örneğin, ülkenin en büyük kenti olan Amsredam ve çevresindeki 15 belediye, 1992 yılında, planlama, yatırım ve uygulama koordinasyonunu sağlamak üzere gönüllü bir bölgesel yönetim oluşturuyorlar. Bu bölgesel yönetimde, hem yatırımların koordinasyonu sağlanıyor, hem de ortak çalışma alanları belirleniyor.

• Finlandiya; 1992’ye dek merkezi yönetimin egemen olduğu Finlandiya’da, bu yıldan sonra yerel yönetimlere daha fazla özgürlük veriliyor. Ancak , Bölge Planlama Birliği tarafından hazırlanan bölge planları, yerel yönetimlerce hazırlanan alt ölçekli planlara dayanak ve çerçeve oluşturuyor. Özellikle doğal çevrenin korunmasına dönük, bölge ölçüğünde hazırlanan planlar oldukça etkin.

Planlamanın Değişmekte Olan Kurumsal Yapısı

Örnek olarak seçilen bu ülkelerdeki planlama kurumunun, planlama sürecinin doğasında var olan/olması gereken kademeli yapısına ve denetimine, yerel özelliklere ve yöre yaşayanlarının katılımına ne denli duyarlı olduğu açıkça görülmektedir. Kuşkusuz çok farklı toplumsal, sosyal, ekonomik özelliklere ve sorunlara sahibiz, ama dönüp , bu farklılığı saklı tutarak, kendi ülkemize baktığımızda, ulusal düzeyde herhangi bir planlama politikasının varlığından bile söz etmenin mümkün olmadığını görüyoruz. 1960 'lı yıllarda, nazım plan büroları geleneğini ve pratiğini hayata geçirmiş bu ülkede, bölge planlama dairelerinin bir dönem var olduğu bu ülkede, ulusal ölçekte herhangi bir politika olmadığı gibi, bölge – alt bölge ölçeğinde de herhangi bir planlama çalışmasının ya da yetkili kurumun olmadığını görüyoruz.

Bugün ülkemiz planlama pratiğinde var olan fiziki planlar çoğunlukla, belediyelerce hazırlanan / hazırlattırılan nazım planlar ve nazım planla olan uyumu bile denetlenmeyen uygulama imar planları. Bir de elde ediliş biçimi, süreci, içeriği tartışılması gereken ve Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca onanan çevre düzeni planları var. Belediyeler tarafından üretilen nazım planların ve uygulama imar planlarının, eğer o bölge için mevcutsa, çevre düzeni planlarıyla olan uyumu ise, denetlenememekte. Oysa özellikle de metropoliten kentlerimiz artık büyükşehir belediyesi sınırları dışındaki alanlarda büyümekte ve bu alanlardaki fiziki gelişim, birbirleri ve büyükşehir belediyeleri ile hiçbir eşgüdüm, işbirliği içinde olmayan belde belediyeleri tarafından yönlendirilmekte, aslında yönlendirilememektedir.

Yazının başında yapılan dört saptama, bir anlamda da sorun tanımlamasıdır. Bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesine dönük, eşitsizliklerin azaltılmasına dönük, kentlerimizi kontrol edilemeyen yeni bir göç dalgasından korumaya dönük, hızla, gerçekçi, uygulanabilir ve etkin politikaların, ulusal ölçekte üretilmesi gerekmektedir.

Ulusal ölçekte üretilen bu politikalar ışığında, aynı ekosistem içinde yer alan, benzer coğrafi özelliklere ve bütünlüğe sahip, yoğun sosyal, ekonomik kültürel ilişki içinde bulunan alt bölgeler ölçeğinde ve yerelde, alt bölge planlarının üretilmesi gerekiyor.

Bugün ekosistemlerin korunması anlamında bu alt bölgelerin tanımlanması üzerinde tartışılması gerekiyor. Bu çalışmada havza yada havzalar bütünlüğü, kültürel, sosyal, ekonomik ilişkiler bütünlüğünün, alt bölgelerin belirlenmesinde önemli ölçütler olduğu düşünülmektedir. Bu alt bölge bütünlüğünde ve merkezi yönetim tarafından değil, yerinde ve yerel planlama birimi tarafından, ancak ulusal politikalarla uyumlu fiziki planların ve politikaların üretilmesi gerekiyor.

Alt bölge ölçeğinde anılan planlama çalışmalarını gerçekleştirebilecek iki potansiyel nüve, günümüz kurumsal yapısı içinde yer almaktadır. Bu nüvelerden birincisi belediye birlikleridir. Bugün ülkemizde belediyeler zaten örgütleniyorlar, çeşitli belediye birlikleri var, Ege Belediyeler Birliği, Marmara Belediyeler Birliği gibi. Dolayısıyla aynı havza/alt bölge sınırları içinde yer alan çok sayıdaki belediye, ki bunlar büyükşehir belediyesi, ilçe belediyeleri, belde belediyeleri olabilir, planlama, yatırım işbirliği ve koordinasyonunu sağlamak amacıyla belediyeler birliği oluşturabilirler.

Oluşturulacak havza / alt bölge belediyeler birliğinin, planlama ve yatırımlarda eşgüdümü, işbirliğini sağlama ve alt bölge gelişim planını üretme konusunda görevlendirilmiş, alt bölge planlama birimi oluşturulabilir. Alt bölgeye ilişkin her türlü araştırmanın yapılacağı, bir bilgi bankasının oluşturulacağı ve bu veri tabanının sürekli güncel tutulacağı bu birimin oluşturulması ve varlığının devam ettirilmesinde gerekli olan finans , nüfuslarına orantılı bir biçimde, birliğe üye belediyeler tarafından sağlanabilir. Bu planlama birimi tarafından , alt bölge yerel yönetimlerinin, yatırımcı kuruluşlarının ve sivil toplum örgütlerinin katılımıyla oluşturulan, alt bölge gelişme planlarının, ulusal politikalarla uyumluluğu ise, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca denetlenebilir. Sürekliliği olacak olan bu planlama biriminin ve eyleminin, alt bölge içinde yer alan ve yeterli teknik güce sahip olmayan belediyelerin planlama çalışmalarını yürütmesi de söz konusu

Semahat Özdemir

olabilecektir. Kuşkusuz, tanımlanan böylesi bir misyonu gerçekleştirebilecek alt bölge planlama biriminde, planlama eylem ve sürecinin doğasında var olan disiplinler arası oluşum ve ilgili tüm uzmanlık alanlarından yetkin uzmanların görev alması gerekmektedir.

Havza / alt bölge bütünlüğünde ve yerelde, alt bölgenin gelişiminin yönlendirilmesinde ve bu alt bölge içinde yer alan yerel yönetimler ve yatırımcı kuruluşlar arasında eşgüdümün sağlanmasında, alt bölge gelişim planlarının elde edilmesinde ikinci nüve ise, Bayındırlık ve İskan Bakanlıklarının il müdürlükleridir. Bugün her ilimizde varolan il müdürlüklerinin, teknik kadrosu zenginleştirilebilir. Aynı havza / alt bölge içinde yer alan illerin il müdürlüklerinin zenginleştirilmiş teknik kadrosuyla oluşturulacak planlama birimi, yukarıda tanımlanan misyonu üstlenebilir. Yerel yönetim birimlerinin, yatırımcı kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin , alt bölge gelişim planının ve politikalarının belirlenmesi sürecinde katılımı , yine değişmeyen bir olgu olarak, bu öneride de yer almaktadır.

Her iki model önerisinde de, yerel yönetimler tarafından üretilecek alt ölçekli fiziki planların, alt bölge planları ile uyumu , bu planlama birimi tarafından denetlenebilecektir. Doğaldır ki, önerilen böylesi bir yapı içinde, elde edilecek alt ölçekli fiziki planlar da, gerek elde edilme süreçleri, gerekse de içerikleri ve uygulama biçimiyle, günümüz pratiğinde yürürlükte olan 'imar planları' ndan farklı bir zenginlikte olmak durumundadır.

BARTIN'DA GELECEĞİ PLANLAMAYA YÖNELİK ÇALIŞMALAR

Rıza YALÇINKAYA

Öncelikle, 24 üncü Dünya Şehircilik Günü etkinlikleri çerçevesinde gelenekselleşmiş olan, şehirciliğimizin gelişimine katkıda bulunan, bu etkinliğin sürdürülmesinde emeği geçenlere teşekkür ederek, Bartın'dan herkese selam ve sevgiler getirdiğimi belirtmek istiyorum.

Bartın Belediyesi olarak böyle bir etkinlik çerçevesinde uygulamalarımızı aktarmak, sizlerin görüş ve önerileriyle kendimizi geliştirme olanağını bizlere tanıyan Organizasyon Komitesine de ayrıca Bartın'ı, planlama yaklaşım ve pratiklerine katkıda bulunabilecek bir örnek olarak seçtikleri için özel olarak teşekkür ediyorum.

Sözlerime, Bartın hakkında kısa bir tanıtıcı bilgi vererek başlamak istiyorum: Bartın, 1991 yılında "il" ilan edilmiş, 1997 nüfusu 34741 olan 2000 nüfus sayımı geçici sonuçlarına göre nüfusu 36200'e ulaşmış olan bir il merkezidir. Batı Karadeniz bölgesinde, denizden 12 kilometre içeride oluşmuş olan şehrimizin en önemli özelliklerinden biri; kent merkezinin, Kozcağız ve Art Nehirlerinin birleşerek "Bartın Irmağı" adını aldığı noktada büyük ölçüde genç alüvyon ırmak yatağı üzerinde yer alınmasından kaynaklanmaktadır. Bartın Irmağı, deniz ulaşımına elverişli ülkemizin tek ırmağı olup, 18. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren geniş bir tarımsal hinterlandı kontrol eden kent merkezindeki tarihi limanından, ırmak yoluyla ihracat yapan tarihi bir ticaret merkezi olarak, Osmanlı döneminde de dikkati çekmiştir.

Zaman içinde gelişen teknolojiyle birlikte, yüksek tonajlı gemilerin kullanıma girmesi ve Zonguldak, Karabük, Ankara demiryolunun farklı ulaşım seçenekleri sunmasının yanısıra, gelişen karayolu taşımacılığı karşısında, Bartın ihracat yeteneği olan bir ticaret merkezi olma özelliğini de kaybederek, kendi tarımsal hinterland sınırlarına çekilmiştir.

Zengin orman varlığının yanısıra, ırmak yatağı boyunca son derece verimli tarım topraklarına sahip olan Bartın, doğal ve tarihi güzellikleriyle de öne çıkmaktadır. Tüm bu avantajlarına karşın, ülke genelinin yanısıra, Karadeniz Bölgesinin de kaderini paylaşmaktadır. Bartın'ımız, bir yandan gelişen ve değişen yeni imkanlardan yeterince yararlanamamasının dezavantajı ile küçülen istihdam kapasitesi nedeniyle göç verir hale gelirken; genel refah göstergeleri açısından da trajik gerileme, Bartın'ın en önemli sorunlarının kaynağını oluşturmaktadır.

Bu kolokyuma Bartın Belediyesinin davet edilmiş olmasının somut nedeni, Bartın'da 1999 Nisan ayından bu yana yapılmakta olan çalışmaların uygulamaya geçirilmiş örnekleri ile henüz uygulama şansını bulamadığımız beş yıllık görev sürem içinde gerçekleştirmeyi planladığımız çalışmalar yolu ile erişmeyi hedeflediğimiz yeni Bartın hayalini somutlaştırmaya yönelik çabalarımızın değerlendirilmesidir.

Biz, Bartın'da yapılması gereken belediyeciliği; su, kanalizasyon, yol, temizlik hizmetleri gibi klasik belediye görevlerinin ifası olarak görmüyoruz. Belediyeler bizce, sınırlı kentsel hizmetlerin

sunulmasının ötesine geçerek, çağdaş gereklere uygun bir biçimde, yöre halkının yaşam kalitesini ve refah düzeyini yükseltme görevini de üstlenmek zorundadır. Bu görevin yapılabilmesi ise, kurum olarak yeni bir belediyeçilik anlayışının olduğu kadar “planlama” dediğimiz kurumda da farklı bir bakış ve anlayış değişikliğinin zorunlu kılmasıdır.

Bartın Belediyesi olarak ne yapmamız gerektiği konusunda karar verirken, planlama kavramının, hepimizin benden daha çok bildiği içeriğinden konuya yaklaştık. Planlama bilindiği gibi, koruma-kullanma dengesi gözetilerek, kıt kaynakların etkin kullanımı demektir. Şu anda yaygın bir biçimde kullanılmakta olan imar planlarına baktığımızda ise, kıt bir kaynak olan ve tüm plan kararlarının üstünde olduğu topraklarımızın dahi ciddi bir araştırmaya dayanmaksızın kullanıma açıldığını görüyoruz. Bartın’dan örnek vermek gerekirse; Devlet İstatistik Enstitüsünün yapmış olduğu bina sayımında, Bartın Belediye sınırları içinde 18 600 konut birimi sayılmış durumdadır. Geçici sonuçlara göre nüfus ise 36 200; bu durumda, her konut biriminde 2 kişi oturuyor olmalıdır. Oysa Bartın’da hane halkı büyüklüğü, 1990 verilerine göre 4.6; yani binaların yarısı boş. Bu basit hesapla dahi, yalnızca kıt bir kaynak olan toprağın irrasyonel kullanımının dışında, ekonomide farklı alanlarda dönmesi gereken ve yatırıma dönüşmüş olsaydı pek çok kişiye istihdam sağlayıp, refahı artıracak olan “para”nın da; yani kıt bir kaynak olan sermayenin de yanlış kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Bartın’ın, bu yanlışlığın söz konusu olduğu tek belediye olmadığı da hepimizin malumu. Hemen hemen bütün kentlerimiz gözle görülür bir konut fazlası sorunu yaşarken, mevcut planlama anlayışının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğinin açık sinyallerini vermektedir.

Biz, Bartın’da temel sorunun, fiziki büyüme talebi sonucu ortaya çıkmış yeni bir imar planı olmadığı; temel sorunun, kentin mevcut potansiyelini doğru değerlendirerek, yaşam kalitesini ve refah düzeyini artıracak yeni istihdam alanlarının eksikliğinden kaynaklandığını teşhis ederek, ülkemizde hiç denenmemiş bir planlama çalışmasını başlattık. Bartın, sürdürülebilir kalkınma planı çalışmalarını, Dr. Ümit Özcan’ın denetiminde devreye soktuk. Birinci aşama sonuç raporu tamamlanarak yayımlandı.

Kabaca, sürdürülebilir kalkınma planı çalışmasında izlenmesi planlanan süreç hakkında bilgi vermek istiyorum. Birinci aşamada, Bartın’ı, Bartın’ın mensup olduğu Karadeniz Bölgesi, kalkınmada öncelikle yöreler ve Türkiye göstergeleri açısından yapılmış tüm istatistiki çalışmalar içerisinde değerlendirerek, avantajlarımızı ve dezavantajlarımızı gördük. Yani bu aşamada Bartın’ın, ülke, bölge ve kalkınmada öncelikli yöreler açısından ayrıntılı bir durum tespitini yapıp, pek çok kişiye hiçbir şey ifade etmeyen istatistiki rakamların anlaşılır yorumlarını gerçekleştirerek, her sektörde durum değerlendirmesini ve bu aşamada öncelikli olarak görünür sorunlara, varsa açık çözüm önerileriyle birlikte ortaya koyarak, Bartın’ı, Bartınlıların tartışmasına açtık. Örneğin, tarım sektöründe istihdam kapasitesini artırmak ve ürün çeşidinin uluslararası pazarlara yönelebilesine olanak sağlayan ekolojik tarım etkinlikleri teknikleri önerisinin, mevcut potansiyel içinde de değerlendirilebilirliği, olası kredi ve benzeri imkânlarla birlikte sunulurken; madencilik sektöründe, 1984’te yapılmış envanter çalışmasının, günümüz teknolojisiyle yeniden yapılarak, taşkömürüne bağımlı madencilüğümüzün çeşitlendirilmesi gerektiğine de dikkat çekilmiştir. İmalat sektöründe, mevcut yatırımların genel değerlendirmesi yapılarak, sektörde yapılması gerekenlerle, yapılmaması gerekenler genel olarak değerlendirilmiş ve yatırım ortamı değerlendirme teknikleri, imalat sanayiine yatırım yapacaklara bilgi olarak sunulmuştur.

İkinci aşamada, genel bilgilerin özelleştirilmesini amaçlıyoruz. Yani yerel anketlerle, istatistik çalışmalarda 1990 yılından beri kesintiye uğramış Bartın’ın, sosyo-ekonomik göstergeleriyle Bartın’ı içermeyen, hane halkı gelir ve tüketim bilgileriyle, kültürel farklılaşmayı tesbite yönelik bir anket çalışma ortamımızın gerçek potansiyelinin yanısıra, daha somut olarak yapılması gereken çalışmaları açığa çıkaracaktır. Üçüncü aşamada ise, farklı senaryoların uygulanması halinde Bartın’ın geçireceği değişimi görme; yani geleceğe yönelik somut kararların verilmesi aşaması olarak belirlenmiştir. Her

Bartın'da Geleceği Planlamaya Yönelik Çalışmalar

aşaması Bartınlıların bilgi ve tartışmasına sunulacak olan çalışmada, yöre halkına neyi, nasıl ve ne şekilde yaparsa, sonucunun ne olabileceğine ilişkin olarak kararı vermeye yönelik bu bilginin sonucunun belirleyicisi ise Bartın halkı olacaktır. Bartın'ın kendi kaderi üzerinde belirleyiciliğini, muhtemel sonuçlarını bilerek kullanması ise kanımızca demokrasinin gereğidir.

Bartın'da, planlama çalışmaları konusunu açıklamaya çalışırken, konut fazlasına dikkat çekilerek, yeni bir imar planı yapılmasını gerektirecek, nüfus artışına bağlı bir talebin varolmadığından söz etmiştik. Bartın açısından sorun, doğal afetlere bağlı riskler açısından yaklaşıldığında ise farklı bir görüntü sunmaktadır. Şöyle ki; Bartın, birinci derece deprem riski taşıyan bölgeler arasında yer almanın yanı sıra, Mayıs 1998 tarihinde yaşadığı en büyük sel felaketine maruz kalarak, yerleşim alanlarının yüzde 80'i bu sel felaketinden etkilenmiş bir kentimizdir. Sel ve deprem risklerinin yanısıra, yamaçlarda da heyelan riski taşıyan Bartın'ın, anılan doğal afet risklerini gözeten bir imar planına sahip olduğu ise pek söylenemez.

17 Ağustos ve 12 Kasım depremleri sonrası, pek çok kentimizde olduğu gibi, deprem riskinin somut sonuçlarının farkına varılan Bartın'ın, jeolojik açıdan yerleşilebilir alanlarının tespiti sorunu öncelik kazanmıştır. Bartın Belediyesi olarak bu sınırların belirlenmesi için İstanbul Üniversitesiyle ilişki kurularak, jeolojik etütlerimizi, deprem, sel ve heyelan riskini belirlemek üzere yaptırmaktayız. Bu noktada sorun; kentin ortasından geçen iki ırmak nedeniyle, kentimizin büyük ölçüde genç alüvyon topraklar üzerine kurulmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Jeolojik çalışmalar sonucu ortaya çıkacak olan riski daha düşük alanların, ülkemizin her kentinde olduğu gibi, kentsel arsa spekülasyonuna konu olmaksızın, gerçek ihtiyaç sahiplerine tahsis edilmesini sağlayabilecek kentsel arsa politikalarımızı oluşturabilmek için gerekli araştırmalara, uluslararası örneklerden de yararlanarak şimdiden başlamış durumdayız.

Bartın Belediyesi olarak, jeolojik etüt sonuçlarına bağlı yeni imar planlarının yapılması gereğini, alışılmış kentsel rant yaratma aracına dönüşen imar planlama pratiğinin ötesine geçirecek, kentsel arsa politikalarını kamu yararının temini aracı olarak yeniden tanımlamak gerektiğine olan inancımızın altını çizmekte yarar görüyorum. Bu bağlamda, plan notlarının yaptırım gücüyle zenginleştirilebilecek yeni planlama anlayışının, imar planlarını, çizim tekniği olmanın ötesine taşımakta en önemli araç olacağı düşünülmektedir.

Fiziki planlar için ihtiyaç, bu noktada bir yandan doğal afet risklerinin giderilmesi bağlamında ortaya çıkarken; öte yandan da sürdürülebilir kalkınma planı çalışmalarının son aşamasında ortaya çıkacak senaryolar arasında, Bartınlıların tercihiyle seçilecek olan senaryonun gerektirdiği mekân talebinin karşılanması açısından da önem kazanmaktadır.

Bartın'da, bir yandan sözünü ettiğim kapsamlı bir planlama çalışması yürütülürken, öte yandan sürdürülebilirliğin temel ilkesini oluşturan doğal ve kültürel değerlerin korunması ve geliştirilmesi yönünde bir kamuoyu yaratmaya yönelik değişimi de hayata geçirmeye başladık. Mevcut doğal ve kültürel değerlerimizin doğru tanıtımı ve doğru değerlendirilmesi halinde, turizm potansiyelimizin harekete geçirilebileceğini, planlama çalışmalarımız sırasında teşhis ettik.

Bartın'ın turizm potansiyelinin artmasının somut etkileri, hizmet ve ticaret sektörü üzerinde ağırlıklı olarak görülecektir. Ancak turizm sektörünün, yalnızca güzel otellerinin inşa edilmesiyle de gelişemeyeceği açık bir gerçektir. Biz bu sektörde varolabileceğimize önce halkı ikna etmek zorundayız. Pek çok kentimizde olduğu gibi Bartın'da da yöre halkının, yönetimler değişse de, temel de önemli değişikliklerin yaşanmayacağına ilişkin genel kanısının yıkılması, Bartın Belediyesinin öncelikle üzerinde durduğu konular arasındaydı. Hızla eksik teknik altyapının tamamlanması çalışmalarının yanısıra, genelde seçim dönemleri yaklaşırken yapılan kentsel düzenlemelere de ilk günden bu amaçla başladık.

Bartın açısından nostaljik olduğu kadar, kent kültürü açısından da öne çıkan Gazhane Parkını kente kazanmanın yanısıra, refüjlerin düzenlenmesi, yeşil alanların çiçeklendirilmesi gibi, kente renk katan çalışmalar da hızla başlatıldı.

Kentlerde görsel kirlilik kaynağı olarak ortaya çıkan çirkin cepheler ve istinat duvarlarının, kentten en can alıcı noktalarından seçilerek, ülkemize ilk kez yapılan bir uygulama ile bunlarda tam cephe giydirmesi yaparak güzelleştirdik. Bu çalışmanın, estetik olmanın ötesinde yarattığı bir başka etki ise, Belediyemizin emek gücü dışında, mali kaynak ayırmaksızın, katılımcı bir biçimde gerçekleştirdiği bu giydirme çalışmalarının, Bartın evlerinin klasik özelliklerini yansıtması idi. Düz bir duvarın dahi, istenilirse ne hale gelebileceğine örnek teşkil eden bu çalışmalar, Bartın evlerinin tarihi restorasyonu konusunda da bir teşvik unsuru oldu.

Hükümet Caddesinde çağdaş gereksinimleri gözetken tüm teknik altyapının yol altına çekilmesi için ilgili kuruluşlarla gerekli koordinasyon sağlanarak yol düzenlemesinin yapılması, Bartın'lıların yaşama sevinci bulacakları yeni bir alanı daha kazanması ile sonuçlandı. Yol düzenlemesi yapılan bu bölgede yer alan binaların bakımsız cephelerine ışıltı katabilmek bir başka bağlı çalışmayı gerektirdi. Caddemize bir boya firmasının, İshakhol firmayı sponsor yaptık ve tüm cepheleri aslına uygun boyayarak kentimizin en işlek caddesinde yeni bir hareket yarattık bu cephe boyama çalışması sonrası kentin farklı yerlerinde bina cepheleri kendiliğinden bu örneğin güzelliğinden etkilenerek gündeme gelmeye başladı.

Bartın'da fiziki çevrede yaratılan bu değişikliklerin yöre halkının geleceğe güven duyması üzerinde son derece olumlu etkileri olduğuna inanıyoruz. Halkın belediye ve yaşadığı yöre hakkındaki görüş ve düşüncelerini belirlemeye yönelik olarak hazırlanmış olduğumuz anketi de önümüzdeki günlerde uygulayarak bu kanımızın ne denli geçerli olduğunu öğrenme şansımız olacaktır.

Kentli olmak kanımızca bir ölçüde de örgütlü olmak ile eş anlamlıdır. Bartın Belediyesi olarak insanların ortak amaçlar çerçevesinde örgütlü olmasına özel önem atfediyoruz. Bu bağlamda projelendirdiğimiz şimdilik iki farklı örgütlenme biçimini kısa süre içerisinde devreye sokma yönünde hazırlıklarımızı tamamladık.

Bu örgütlenmelerden ilki 207 adet tescilli binanın restore edilerek kente kazandırılması çerçevesinde planlanmaktadır. Bu bağlamda belediyemizce tarihi binaların restorasyonu amaçlı hibe ve kredilerin tamamı ciddi bir biçimde araştırıldı. Bu noktada Kültür Bakanlığı'nın pek kullanılmayan kredi ve hibe kaynaklarının ötesinde Turizm Bakanlığı, emlak kredisi veren kamu ve özel bankalar ve Devlet Planlama Teşkilatında bile farklı koşullarda yararlanılabilir mali kaynakları tespit ettik. Şimdi 207 tescilli bina sahiplerimizi bir araya getirebileceğimiz bir toplantı düzenleyeceğiz. Bu toplantıda mal sahiplerinin kendi binalarını hangi amaçla kullanmak istiyorlarsa o şekilde değerlendirebilecekleri farklı seçenekleri onlara tanıtarak amaca yönelik restorasyon kooperatiflerini oluşturup, mal sahiplerimizi mali kaynaklardan yararlanmak amacıyla teknik danışmanlık hizmeti vermeyi planlıyoruz. Bu yöntemle başlayacak olan restorasyon çalışmalarının ise kısa sürede yaygınlaşmasını umuyoruz.

İkinci örgütlenme çalışmamız ise pilot mahallemizden başlayarak zaman içinde tüm kente yaygınlaştırmayı düşündüğümüz mahalle ölçekli bir örgütlenme olacaktır. Mahallelerde seçimle belirlenecek en az beş kişilik bir yürütme organına mahalle muhtarı ve bir belediye meclis üyemizin de katılımı ile mahalle içi sosyal dayanışma, belediye ile doğrudan ilişkiler, kente ilişkin taleplerin belirlenmesi ve mahalleye yapılacak belediye hizmetlerinin önceliklendirilmesi gibi görev ve sorumlulukların yanısıra bu birimlerin mahalle halkı ile organik ilişkisini canlı tutacak aktivitelerin yüklenmesi planlanmaktadır. Bu amaçla mahallelerde toplanmaya müsait bir kahve mekan olarak kahve mekan olarak seçildikten sonra haftanın belirli günleri belediye yetkililerinin bu kahvede düzenleyecekleri toplantılardan başka dönüşümlü olarak sivil toplum örgütleri ile

Bartın'da Geleceği Planlamaya Yönelik alışmalar

geliştirilecek işbirliğinden de yararlanılması dűřünűlmektedir. Örneđin haftada bir gün ana ve çocuk sağlığı, dengeli beslenme gibi konularda sohbet toplantılarının yanısıra doktor muayenesi, bir avukatı adli danışmanlığı ve benzeri hizmetlerin de mahalleliye doğrudan verilmesi yolu ile bu örgütlenmeleri gönüllü bir eylem olmaktan çıkararak yerel ihtiyaçların yerinde karşılanması yönetimine araç haline dönüştürerek kalıcılaştırmakta yarar görűyoruz. Sivil toplum örgütleri ile işbirliği alanlarımızın geliştirilmesine katkıda bulunacak mahalle örgütlerini, böylesi çok amaçlı çalışma alanına dönüşmesinin beklenen bir diğer yararı da, sivil toplum örgütlerimizin kendi sınırlarına hapsolmüş işlevlerinin halkla bütünleştirilerek kalıcılaştırılmasının gerçekleşebileceği yeni alanları oluşturmasıdır.

Bartın'da, Belediyemizce geleceğe yönelik olarak yapılmakta olan ve planlanan çalışmalarımızı, bana tanınan süre içerisinde kısaca özetlemeye çalıştım. Biz Bartın'da, imar hakları veya kat yüksekliklerinin ötesinde, Bartın halkının refah düzeyini ve yaşam kalitesini yükselten, güvenli ve sağlıklı bir kentte yaşayan, belde halkının memnuniyet düzeyini kendine ölçüt kabul eden farklı bir belediyecilik uygulamasını gerçekleştirme yolunda çabalıyoruz.

PLANLAMAYA KATILIMDA YENİ BİR MODEL - İZMİT KENT KURULTAYI

Mehmet TOKER

Planlamanın önemi tartışılmıyor artık, bizim ülkemizde belli dönemler dışında planlamanın önemi hiç tartışılmadı zaten. Planlama teşkilatları kurduk; ama hiç planlamadık. Genellikle popülist tavırlarla sorunları çözme anlayışıyla, geleceği planlama anlayışından çok, sorunların peşinde koşarak onlarca yılı tüketti ülkemiz.

Planlama geleceğe yönelik olmalı, veriye ve bilgiye dayanmalı, gelecek projeksiyonlarına dayanmalı. Verilerin toplanmadığı, bilginin güncelleştirilemediği ve toplum tarafından paylaşılmadığı bir yerde, gelecekle ilgili projeksiyon yapmak ve geleceği planlamak da hiç mümkün değil. Çağın gelişim düzeyi, sorunların karmaşıklığı, yaşamın dinamikliği ve karmaşıklığı boyutunda baktığımızda, planlamayı; yaşamın tüm boyutlarıyla planlanması kavramı içerisinde değerlendirmek gerekiyor.

“Planlama” kavramı artık yaşamı tümüyle ele almayı ve tüm boyutlarıyla değerlendirmeyi gerektiriyor, bu nedenle planlamayı da toplumun tüm dinamiklerinin katılımıyla yapma zorunluluğu var. Planlamayı da artık bir mühendislik çabası ya da bir ekonomistin gelecekle ilgili tanımlamasının da çok ötesinde, bunların hepsini de kapsayan biçimde; toplumsal taleplerin, arzuların, doğayla uyumlu, insani ve doğal değerleri koruyabilen bir biçimde tanımlanması gerekir.

Sürdürülebilir kalkınma kavramıyla ülke olarak çok yeni tanıştık; ama sürdürülebilir kalkınma kavramı da artık tükendi. Sürdürülebilir kalkınma kavramı yerine “sürdürülebilir yaşam” kavramını koymaya çalışıyoruz artık. Sürdürülebilir kalkınmayı da kavrayan, bunu dışlamayan; ama artık çok daha fazla gecikmeden ve dünya bu sürdürülebilir yaşam kavramını da tüketmeden, Türkiye insanı olarak yaşamı, planlamayı, her şeyi sürdürülebilir yaşam kavramı temelinde oturtmak zorundayız .

İzmit Kent Kurultayı olarak sorunların; mutlaka sorunları yaşayanlarca çözümlenebileceği kanaatindeyiz. Yaşamın da, yaşamın tüm dinamiklerince, tüm yaşayanlarca, yaşandığı yer ve zamanda planlanması gerektiği kanaatindeyiz. Bu amaçla, özellikle İstanbul HABİTAT II Konferansının ardından Kocaeli’ndeki tüm dinamikleri ortaklık kavramı temelinde bir araya getiren, karar verici düzeyde bir araya getirme özlemi içerisinde olan, merkezi yönetim, yerel yönetim ve sivil toplum örgütlerinin tamamını aynı ortamda birlikte düşünmeye, tartışmaya, üretmeye, yaşama geçirmeye uygun bir ortamı sağlama çabası içerisindeyiz.

Sorunların gerçekten böylesine hızla ortaya çıktığı bir ortamda sorunların üstesinden gelmenin, sadece disiplinli ve otoriter bir anlayışla olanaklı olmadığı kanaatindeyiz ve bu sorunların çözümünü de ciddi bir biçimde organize edilmiş. Sadece “örgütlenmiş” de demek istemiyorum; çünkü örgütlü olmak da yeterli bir kavram haline gelmiyor, örgütler de zaman zaman organize olamamış durumda. Biz de çok sayıda örgüte, kurumlara ama organize olamamış kurumlara sahibiz ve bu anlamda, organize edilmiş katılımın sağlanmasının olanaklı olduğu kanaatindeyiz.

Planlamaya Katılımda Yeni Bir Model - İzmit Kent Kurultayı

Sorunların, anında ve yaşantıldığı yerde müdahale edilerek çözümlenebileceğini düşünüyoruz ve merkezi devletin, toplumsal yaşamı organize edemediği, toplumsal sorunlara çözümler geliştiremediği saptamasının altını çiziyoruz Yerelliğin hızla öne çıktığı kanaatindeyiz. Ancak bizim ülkemizde; özellikle son günlerde, yerel yönetim yasa tasarılarında görüldüğü ve tartışıldığı gibi “yerellik” kavramının; Ankara’dan becerilemediği için, aynı anlayışla, aynı yapılarla gelip, iller bazında yerinden yönetime dönüştüğü, kavramını da reddediyoruz. Yerellik kavramının tam oturması gerektiği kanaatindeyiz ve yerel dinamiklerin, bizatihî yaşayanların, o dinamikleri bir araya getiren yapılaşmanın altını çizmek istiyoruz.

“Sivil toplum kuruluşları, toplumun yükselen değerleri ve umutları olmakta, katılımcılık ve üretkenlik açısından yaşamın vazgeçilmez değerleri olarak öne çıkmakta” diyoruz. Bu, sivil toplum kuruluşlarına sadece bir önem, bir değer biçmek anlamına gelmiyor. Bu saptamamız, sivil toplum kuruluşlarımızın önümüzdeki süreçteki sorumluluğunu ve kendi çalışma tarzlarını, kendi sorumluluklarını yeniden bir gözden geçirmesi gerekliliğini de kavramaktadır. Mutlak biçimde Türkiye’deki “sivil toplum kuruluşu” diye tanımlanmaya çalışılan, zaman zaman “hükümet ötesi kuruluşlar” diye tanımlanan kuruluşların kendisini artık sorunların çözümünde bir obje olarak görme, sorunlara doğrudan çözüm üretme doğrultusunda yapılanması gerektiği kanaatindeyiz. Sadece talep eden, isteyen, eleştiren, arzu eden kurumlar olmaktan çıkmak durumunda. Tabii bu özelliklerini yitirmemelidir; çünkü sivil toplum kuruluşları ortaklık anlayışı temelinde, merkezi yönetim ve yerel yönetimlerce ne kadar bir araya gelirlerse gelsinler, muhalefet ve denetim özelliklerini mutlak biçimde kaybetmemek durumundadırlar.

Bu tespitlerle vardığımız sonucu şöyle özetlemek mümkün: Toplumun örgütlenmesi özetlendirilmeli; örgütlülük düzeyi, fiziksel ve niteliksel olarak yükseltilmeli; sosyal ve toplumsal örgütlerin birlikte, koordineli çalışmasıyla, toplumun dinamizmini, birikimlerini, sosyal ve toplumsal yaşamın organizasyonuna, sorunların çözümüne yönlendirmeli ve katkıda bulunmaları sağlanmalıdır.

Vardığımız nokta ve mesajımız şu; Merkezi devlet, toplumun sahibi gibi davranmaktan, sivil toplum kuruluşları da birer müzmin muhalefet kuruluşu gibi davranmaktan hızla uzaklaşmalıdır. Bütün yapılar, toplumun bireylerinin sorunlarını çözmek, yaşamını kolaylaştırmak için birer araç olduklarını unutmamalıdırlar.

İzmit Kent Kurultayının çalışma ilkelerini de çok özetle şöyle sıralamak mümkün: Temel ilkemiz “her şey insan için”dir. Üretim için işbirliği, çözümde ortaklık anlayışı, tarafların mutlak bağımsızlığı, her süreçte ortaklık temelinde sürdürülen ilişki; sorunların, sorunları yaşayanlarla birlikte çözülmesi, tarafların güçlendirilmesi ve yapabilir kılınması.

Bu süre içinde çok tartıştığımız ve anlatmakta ve anlamakta güçlük çektiğimiz bir olgu - Türkiye’nin yapılarının da özellikleri nedeniyle- sivil toplum kuruluşlarıyla, merkezi yönetim ve yerel yönetimlerinin bir araya geldiği ortamda, özellikle sivil toplum kuruluşlarından beklenen dinamizmin kaybolacağı kanaati var. Son üç yıllık deneyimlerimiz bunun tam tersini gösteriyor. Kentte, sivil toplumu kuruluşlarımızın son üç yıldır çok daha etkili, çok daha yapabilir olduğunu görüyoruz.

İzmit Kent Kurultayının oluşum ve gelişim sürecini de şöylece özetlemekte yarar var: 1996-97’yi proje oluşum süreci olarak öngördük. İzmit Kent Kurultayı; 28 Mart 1998’de ilk kurulmayı yaparak kuruldu. 1998 yapılanma süreci olarak öngörüldü. 1999 yılı, İzmit’in sorunsal alanları ile sorgulanması, planlama ve proje üretimi olarak öngörüldü. 17 Ağustos depremi; bir sekteye, önceliklerdeki değişikliklere ve programın biraz aksamasına neden oldu, ancak bu programı şu anda yine yakalarış durumdayız.

2000 yılını, proje üretim ve uygulama süreci olarak öngörmüştük ve şu anda İzmir Kent Kurultayının koordinasyonunda kentte, gerek afete yönelik olarak, gerek kentsel olağan süreçlere yönelik olarak birçok proje ulusal, uluslararası yerel partnerleriyle birlikte ortaklaşa uygulanması devam ediyor.

2001 yılında da il kurultayının oluşturulmasını öngörüyoruz. Hedeflerimiz; ilin tüm sınırlarını kapsayan ve artık il düzeyinde planlamaları yapan, geleceğe yönelik projeksiyonlar geliştirebilen, projeler geliştirebilen bir kurultay haline dönmek istiyoruz. Çünkü şu anda İzmir Kent Kurultayı, İzmir Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde kurulduğu için prototip bir çalışma. İzmir Büyükşehir Belediyesi de, merkez ilçe olan İzmir'in ancak yarısını kapsıyor Fiziksel alanı küçük olmasına rağmen, İzmir'in tüm nabzının, tüm kalbinin attığı, Kocaeli'nin tüm kalbinin attığı bir merkez ve tüm kurumları bu anlamda kucaklama şansına sahip.

Özetle, İzmir Kent Kurultayı; kapsadığı coğrafi birimdeki tüm belediyeler, belediye başkanları ve meclis üyeleri, belediyenin üst düzey yöneticileri, il genel meclis üyeleri, muhtarlar, valilik ve daire müdürleri siyasi partilerin il ve ilçe başkanları ve milletvekilleri, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri, basın yayın kuruluşlarının temsilcileri; üniversite, özel eğitim ve sağlık kurumlarının temsilcilerinden oluşuyor. Kent Kurultayını oluştururken, projelendirirken, herhangi bir ayırıma, herhangi bir mesleki, siyasal sosyal ya da etnik elemeye tabi olmamasını, bütün hazırlık çalışmalarımızda önşart koyduk öncelikle. Kentsel sorunların çözümünde -muhatap olup, olmama konusunda- herhangi bir kurumun, başka bir kurum hakkında söz hakkı olmadığı kanaatindeyiz ve herhangi bir bireyin de bir başka bireyle ilgili, bu konuda söz hakkı olmadığı kanaatindeyiz. Bu sorunlara katılım ve geleceğin planlanması konusunda, tümüyle bireyin kendisi ve kurumun kendisinin bu talep içerisinde olmasının yeterli olacağı kanaatindeyiz ve oluşturulacak tüm yapıların da bu talebin önünü açıcı, buna olanak verici olması düşüncesindeyiz, bu amaçla oluşturduk. Şu anda da hakikaten en sağdan, en sola tüm siyasi yapıları; cami derneklerinden, çok aktif olan sivil toplum kuruluşlarına kadar tamamını var kabul eden, bünyesinde barındıran, ancak tabii ki -elbette ki siz de hissediyorsunuzdur- bütün kurumların eşit düzeyde, gönüllülük temelinde katılım gösteremediği, göstermek istemediği, zaman zaman bir çoğunun olmadığı, bazılarının çok etkin biçimde yer aldığı, etkinliklerin zaman zaman değişkenlik içerisinde olduğu bir yapılanmayı öngördük.

Kurultayın, yaklaşık 500 delegesi var. Bu delege yapısında; yerel yönetim, belediyeler ve merkezi yönetim, hemen hemen delegasyonun yüzde 40'ını oluşturuyor; diğer yüzde 60'ını üniversite ve sivil toplum örgütleri oluşturuyor. Bütün kurumlar doğrudan katılıyor; yani kurultay yapısında herhangi bir seçicilik yok ve bu kurultay yılda bir kez toplanıyor. Yılda bir kez genel olarak, kentin geleceğine yönelik olarak çok etkin, radikal dönüşüm gerektiren konuları tartışıyor değerlendiriyor ve iki yılda bir seçimlerini yapıyor.

Bu Kurultayın seçtiği 155 kişiden oluşan bir Kent Meclisi var ve bu Kent Meclisinin yapısı da, temsili de, Kurultay yapısıyla aynı oranda devam ediyor. Yani aşağı yukarı yüzde 40 civarında "kamusal alan" diye tanımlamaya çalıştığımız yerel yönetimler, merkezi yönetim, il genel meclisi, valilik, belediyeler olmak üzere ve onun dışında, bilimsel kuruluşlar, eğitim-sağlık kuruluşları ve sivil toplum örgütleri de yüzde 60'ı koruyor. Kent Meclisi üç ayda bir toplanır ve iki kurultay arasındaki en yüksek karar organıdır. Kent Kurultayı tüzüğü ve seçim yönetmelikleri hiçbir organda herhangi bir gurubun çoğunluk sağlayamayacağı bir şekilde düzenlenmiştir.

Ayrıca, kent meclisine bağlı olarak sosyal danışma komisyonları teknik danışma komisyonları oluşan, sorun bazında kurulan yapılar var ve yine uygulama bölümleri, proje değerlendirme grubu var.

Planlamaya Katılımda Yeni Bir Model - İzmit Kent Kurultayı

Yine Kent Meclisince seçilen 30 kişilik bir Koordinasyon Kurulu var; asıl bütün çalışmayı yürüten “Yürütme Kurulu” diye de tanımlayabileceğimiz ve çalışmaları koordine eden seçilmiş organ bu. Kent Kurultayının seçilmiş organları: Kurultay, Kent Meclisi, Koordinasyon Kuruludur.

Kentte asıl umduğumuz dinamizmi sağlayacak olan “üretim platformları” diye tanımladığımız platformlar var. Üretim platformları; herhangi bir temsiliyet aranmaksızın, kentte yaşayan her bireyi, kentle ilgili söyleyeceği, ulusal düzlemde söyleyeceği, karşı karşıya söyleyecek sözü, verecek enerjisi ve zamanı olan her bireyin katılabileceği, hiçbir elekten geçirmeden doğrudan yer alabileceği platformlar. Toplumsal yaşamın tümünü kapsayan ondört üretim platformu var. Yani bu kent platformlarında tartışılmayan herhangi bir yaşamsal sorun alanı yok.

Sorunlar, gelecekle ilgili öneriler tümüyle platformlarda tartışılıyor, değerlendiriliyor ve burada oluşturulan uzmanlık komisyonları tarafından projeler geliştiriliyor. Bu projeler ve öneriler, Koordinasyon Kurulu vasıtasıyla Meclise aktarılıyor. Meclis kararından sonra da yatırımcı kuruluşlar, zaman zaman belediyeler, zaman zaman merkezi yönetimin yerel temsilcileri, zaman zaman da sivil toplum kuruluşlarımızın -yatırımcı kuruluşlar haline dönüşen kuruluşlarımız var- öüne, çözümlenmesi gereken problemler, öneriler, sorunlar olarak geliyor.

17 Ağustos depreminden önce 3000’i aşkın katılımıyla, kentin 2700 küsür sorununu tespit etmiş, onun ardından önceliklerini belirlemiştik ve 2001 yılına girerken kentin eylem planının bu projeksiyonda, bu katılımcılarla yapıyorduk. Ancak deprem sonrası tekrar aynı yapılarla, değişen önceliklerle, deprem sonrası eylem planını da gerçekleştirdik. Onüç temel maddeden oluşan, bu eylem planı şu anda pratikte de hayata geçiriliyor.

Ayrıca, coğrafi bilgi paylaşım sistemini örnek proje olarak geliştiriyoruz. Afete yönelik projelerimiz var; sağlık, eğitim, çocuk ve özürllüer konularında projelerimiz var.

“Plan” denilince: ülkesel gelişim planlarının, bunun alt ölçeğinde bölgesel gelişim planlarının, kentsel gelişim planlarının ve daha da altında belki uygulama planlarının yapılabilmesi ve toplumun tüm dinamiklerinin bu sürece katılımı, başkalarından beklemeden bizzat kendi çabalarıyla sağlanmalıdır.

ÖĞRENCİ FORUMU

Oturum Başkanı: Sezai GÖKSU

Öğrenci Forumu

OTURUM BAŞKANI Prof. Dr. Sezai Gökse- Gelenekselleşen Dünya Şehircilik Günleri'nin, gelenekselleşen öğrenci forumuna hoş geldiniz.

Ben, birkaç kere öğrenci forumu yönettiğimi hatırlıyorum ve her birisinde de farklı bir yöntemi hatırlıyorum. Bir tanesi şöyle gerçekleşmişti: Üniversitelerini temsil etmek iddiasıyla buraya gelen öğrencilerle bir panel biçiminde gerçekleştirdik. Bir seferinde ise, buraya böyle, öğrenciler üniversitelerden gelmediler de, salonda mikrofonla dolaşıp, çok özgür bir forum havasında gerçekleşti. Ancak ben az önce bir mesaj aldım: Bazı öğrenciler, üniversiteleri adına konuşmak üzere adlarını yazdırmışlar. Anlaşılan o ki, bunu yine birinci söylediğim yöntem içerisinde gerçekleştireceğiz. O takdirde buraya her üniversiteden, panelde konuşmak üzere arkadaşlarımı davet ediyorum. Geldikleri zaman, kendilerini salona tanıtırarsa biz de tanınmış oluruz.

Buyurun.

Mimar Sinan Üniversitesi ve Erciyes Üniversitesi geldi; Mimar Sinan Üniversitesi'nden Özlem Sancaklı, Özlem Çelik, Erciyes Üniversitesi'nden Övünç Yılmaz. Gazi Üniversitesi'nden Faruk Çavuşoğlu burada mı? Yok, peki... Dokuz Eylül Üniversitesi'nden Eylem Bal? O da yok.

Şöyle bir şey söylemek istiyorum: Bu panel havasında, mesela iki arkadaşım da görüyorum, hazırladıkları bir metin var ellerinde ve sanıyorum burada, bu metinler sunulacak. Dolayısıyla bu panele katılan öğrencilerin, üniversitelerinin adına bir metin sunması biçiminde gerçekleşeceği benziyor; ama ben bunu bir miktar buradan kurtarmayı düşünüyorum. Yani bu sunuşları dinleyelim; ama ondan sonra dinlemeye geçelim; yani salonda konuşmak isteyecek birçok öğrenci arkadaşım olduğu kanaatindeyim. Herkesi konuşmaya davet edelim, herkes için döksün. Hocalarından mı, eğitim tarzından mı, dışarıdaki profesyonellerden mi, pratiğinden mi? Neden şikâyet ediyorsa, herkesin içinde ne varsa dökeceği, özgür bir forum haline getirelim.

Diğer arkadaşlarımız gelirse, kendilerini buraya alacağım. İsterseniz, Mimar Sinan Üniversitesi'nin sunuşuyla başlayalım.

ÖZLEM ÇELİK (Mimar Sinan Üniversitesi)- Öncelikle, bizi dinlemeye geldiğiniz için, Mimar Sinan Üniversitesi adına hepimize teşekkür etmek istiyorum.

Biz, Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyum başta olan, geleceği planlamak... Kolokyumun anlatmaya çalıştığı şekilde değil, daha değişik bir anlamda anlatmaya çalışayım: Bizler "bir plancı, kentin geleceğini planlarken, kendi geleceğini planlayabiliyor muyuz?" bunun üzerinde duracağız ve geleceği planlamak, bize bunu düşündürdü. Büyük bir bölümünün sanırım plancılardan oluştuğu bu toplulukta, Mimar Sinan Üniversitesi'nin Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğrencileri olarak, geleceğimiz hakkındaki endişelerimizi paylaşmak istiyoruz sizinle. Bu endişelerimizi açıklamadan önce, plancı adayları olarak bulunduğumuz durumu, sizin de bizim gibi bugünün öğrencileri olarak dinlemenizi istiyoruz.

Bizim en büyük problemlerimizden biri, mezun olunca piyasaya adapte olamamak ve bunun en önemli sebebi de, öğrenciyken, piyasanın sihirli bir kutu gibi düşünülmesi, bize böyle gösterilmesi ve okulda sürekli duyduğumuz "piyasa okula benzemez" cümlesinin 4 yıl boyunca kulağımızda yankılanmış olması; bu da kaçınılmaz olarak bizde endişelere yol açıyor. Geleceğimizi planlayamamak kaygısı, hayata atılacak olan bizlerin bu konuda duygularını birilerine, özellikle planlama disipliniyle ilgilenen kişilere dile getirme ihtiyacını doğurdu ve bu konu üzerinde "plancı adaylarının, geleceklerini planlayamaması sorunsalı" başlığı altında size endişelerimizi aktarmaya çalışacağız.

Bizler -özellikle 4 üncü sınıfta olan öğrenciler olarak- kendimizi herhangi bir konuda uzmanlaşmamış olarak görüyoruz ve piyasada çalışıp, sorumluluk almaya çok fazla hazır hissetmiyoruz. 4 yıllık bir planlama eğitimi sonunda en büyük kaygımız, ideallerimizi

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokiyumu

gerçekleştirememek. En büyük problem, mezun olunca iş bulup, bulamayacağımız; kadroları dolmuş olan bir kamu kurumunda mı, yeterince iş yapamayan özel bir büroda mı ya da bir üniversitede öğretim görevlisi olarak mı çalışacağız ya da daha farklı bir uğraş alanına kayarak, orada uzmanlaşarak, başka bir eğitim alarak, planlamayla alakasız başka bir uzmanlık dalına mı geçeceğiz? Bu özellikle işletme ve iktisatta çok fazla var günümüzde ve onların ne kadar iş bulabildiğini çok iyi biliyorum.

Ülkemizde saygın bir konuma sahip olan 4 yıllık üniversite eğitiminin, bizden başka, ailelerimizin ve çevremizin beklentilerini ne kadar yerine getirebileceği de bizim için çok büyük bir endişe. Planlama disiplinindeki kuram ve uygulama arasındaki kopukluk, bizim endişelerimizin temel nedenlerinden de biri. Bu konuyla ilgili, bazı başlıklar altında üç grupta açıklayacağımız sorularımız var ve bu soruları ilgili kurumlara, kişilere yöneltmek için buradayız.

İlk olarak planlama disipliniyle ilişkili ve kurumlara yöneltmek istediğimiz sorularla başlamak istiyorum: Kuramın; yani eğitimin, ideal plancıyı, ideal planlamayı ve ideal yöntemleri öğretmesine karşılık, ülkemizde bu ideal plancıyı görmek mümkün değil ve ayrıca, öğretilen planlama ve yöntemler piyasada kullanılmamakta. "Neden ideal planlama yapılamıyor?" sorusunu sormak istiyorum önce. Dar anlamli imar planlarının, geniş anlamli ülke, bölge ve kent planlarıyla örtüşmemesinin nedenlerini sormak istiyorum. Planlama pratiğinin, sadece fiziksel planlamaya yönelik olması, sınırlı bir zaman içinde üretilen planların sürekliliğinin olmaması, bize öğretilen planlama süreciyle gerçek hayatta karşılaşmamamız; yerel yönetimlerin, planlara, politik ağırlıklı istemlerini gerçekleştirmek için bakmaları ve yaklaşmaları; politik karar çevrelerinin ve yasama organlarının, kendilerini plançı yerine koyarak süreci tanımlamaları ve sonlandırmaları; plancıya, bu yasal biçim çerçevesinde sadece tasarım yapan teknik bir eleman olarak bakılması ve ülke kalkınma politikalarında bazen yer alan, bazen yer almayan kentleşme politikalarının uygulamaya geçmemesi ve kendini yenileyemeyen, belli bir katılık içinde olan yönetimlerin planlama anlayışı içinde bekledikleri uygulama koşullarının çağdaş planlamayı ne kadar gerçekleştirebileceğini sormak istiyorum ve devamı için Özlem'e bırakıyorum sözü.

ÖZLEM SANCAKLI- Ben de, bildirin diğer iki aşamasını sunmak istiyorum: Bunlardan ilki, bizce, bizim endişelerimize sebep olan üniversite eğitiminin, planlama disiplinin verildiği üniversite eğitiminin eksiklikleri nelerdir? Bu bölümde bunları sorgulamaya çalışacağız.

İlk olarak; ideal olanın yanında, uygulamadaki gerçekliklerin ve sorunların, eğitim sürecinde yeterince verilmemiş olması. Kafamızdaki en temel sorunlardan bir tanesi; bugünkü pratiği bilen, görev alacağı kurumlarda sorunlarını akılcı bir şekilde çözebilecek, gelecekte değişmesini umduğumuz planlama anlayışının; yani gerçekleşecek olan yeni planlama anlayışına uyum sağlayacak ve bu değişim gerçekleştiğinde etkin olabilecek bir plançı yetiştirilebiliyor mu, yoksa yetiştirilemiyor mu?

Bunun dışında diğer eksikliklerden bir tanesi; eğitim ve pratik ilişkilerinin sağlanmamış olması, bunun için üniversitelerin yerel ve merkezi yönetim yetkilileriyle işbirliği yapmaması ve bu değişimi sağlayacak girişimlerde bulunulmaması.

Planlama pratiğinin yasal ve yönetsel çerçevede geçireceği değişimler konusunda, üniversitede uzman kişilerin bu değişim zeminini hazırlayacak olan girişimlerde bulunup bulunmaması ve bulunuyorsa da ne kadar etkin olabilecekleri, "bu zemini oluşturabilme çabaları yeterli mi?" konusu, üniversitelerin üzerine düşen görevleri yerine getirip getirmediği konusundaki diğer bir endişemiz.

Son sınıf öğrencileri olarak içine düştüğümüz kaygılardan birisi; planlama eğitiminin, ideal planlamayı yetiştirmeyi amaçlaması; ancak verilen eğitimin, planlamanın, plancının ve kentin algılanmasının sağlanıp sağlanmaması ve bu çerçevede öğrencinin bunu ne kadar algıladığı.

Öğrenci Forumu

Eğitimde; pratikte planıcının neler yapacağı, planlama sisteminin nasıl icra edildiği, bu süreçlerin neler olduğu, sadece gerçekleştirilen yetersiz stajlar dışında öğretilmemekte. Şu anda kendimizi - mezun olduğumuzda- sanki okuduklarımız hiçbir işe yaramıyormuş, yeniden bir piyasa eğitim sürecine giriyormuş gibi hissetmekteyiz ve bu kaygıları taşımaktayız.

Kıscası “planlama eğitimindeki yetkililer, 4 yıllık eğitim süresinde eğitimin planını yeterince iyi yapabiliyorlar mı acaba; yani bu işin uzmanları, duayenleri bunu yeterince yapabiliyorlar mı?” sorgularıyla eğitimdeki kaygılarımızı, endişelerimizi dile getirmek istedik.

Endişelerimizi gruplandırdığımız üçüncü aşama ise; mevcut sistem içinde sadece teknik ve tasarım içerikli çözümler üreten, meslek birikimlerini yeterince kullanmayan ya da kullanamayan planıcıların olması, bunların görev almaları, etkin olmaları, acaba bizim ideallerimizi gerçekleştirmek için gerekli zemini oluşturamamasını gerçekleştiriyor mu? Bu planıcılar, mevcut olan sistemin işleyişini değiştirecek girişimlerde bulunuyorlar mı, yoksa çabaları yetersiz mi kalıyor?

Planlamacılar, pratik düzen içerisinde üstlendikleri pasif konumdan memnunlar mı? Kurumsal ve yasal-yönetişel yapının verdiği bu pasif görevden memnunlar mı, yoksa rahatlarını bozup, bu sistemi değiştirme girişimlerinde bulunmak istemiyorlar mı?

Eğitim süreci içerisinde, piyasa şartlarına hazırlıksız yetiştirilen biz planıcı öğrencileri ve adayları, çıkar ve karar çevrelerinin beklentilerinin olduğu bir süreçte, ideal planıcı rolünü oynayabiliyor muyuz, ne kadar oynayabiliyoruz ya da ideal planıcıyı oynamak isteyecek miyiz?

Son aşamada, planlama disiplini, piyasa süreçlerinde görevli ve yetkililerinin sorgulamalarını dile getirmeye çalıştık. Tüm bu sorularımızın cevaplarını düşünmenizi istiyoruz.

Bu üç aşamada ortaya koyduğumuz, şu andaki durumumuzu dile getiren, belki mevcutta olan temel neden ise; ülkemizde, planlama disiplininin tarihi gelişim sürecini batıdaki gibi yaşamamış olması. Batıda, planlama disiplini gelişmiş, şekillenmiş ve tüm süreçlerini çeşitli şekillerde yaşamıştır; ancak ülkemizde bu süreç, bu şekilde gelişim sürekliliği göstermemiştir. Dolayısıyla planlamanın bir disiplin ve meslek olarak tanınmamış olması, bilinmemesi, olması gereken değişimi; yani çağdaş planlama anlayışına geçişi geciktirmiyor mu? “Bu geciktirmeyi engelleyecek planlama bilinci, planlamanın tanıtımı, merkezi yönetime, yerel yönetime, öğrencilere ve tüm yetkililere yeterince verilebiliyor mu?” bu da bizce temel sorgulamalarımızdan bir tanesi.

Bu sorguların yaşandığı bir ortamda meslek hayatına adım atacak olan bizlerin, geleceğimizi planlayamama konusundaki endişe ve kaygılarımızın, biz öğrencilerden mi, yoksa sorularımıza cevap umduğumuz kişi ve kurumların tutumlarından mı kaynaklandığını merak etmekteyiz. Size dağıtmış olduğumuz föylerdeki temel sorunlarımızı sizlerin de düşünmenizi ve bunlara cevap aramanızı önemle istemekteyiz.

Son olarak arkadaşım Özlem, bizim durumumuzu ifade edebilecek ve belki de işin ciddiyetini açıklayabilecek birkaç satırla durumumuzu anlatacak.

Özlem Çelik - Bu tarafta; yani sol tarafta, bize okulda anlatılanları görüyoruz genelde bize sürekli ideal kentten bahsediliyor, küreselleşmeden, sürdürülebilirlik, yerelleşme, özelleştirme, katılım, rekabet, yarışan kentler, stratejik planlama, sosyal politika, sivil toplum kurumları. Ama piyasaya geçtiğimizde, -ki karşımızda piyasa var- bakıyoruz; özelleştirme sonradan ranta dönmüş; güç ilişkileri, sizi bununla sınırlandırıyor, politik kararlar çok fazla etkili, stratejik planlama hiç yok, baskı grupları çok fazla zaten, kaynakların tüketimi bilimsizce yapılmakta. Sermaye, sizi en fazla sınırladığınız hususlardan bir tanesi ve yasal olmayan yapılaşma ve bizler ise arada kalan, ne tarafa gideceğimizi bilemeyenter. Teşekkür ederim.

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu

Özlem Sancaklı- Son olarak sizlere şunları söylemek istiyorum: Her ne kadar karamsar bir tablo çizdiysek bile, ortaya koymaya çalıştığımız durumu, kafamızda yarattığı soruların cevaplarını en kısa sürede almak ve çözümlerinin üretilmesi konusunda ümidimizi kaybetmeyeceğiz ve Mimar Sinan Üniversitesi öğrencileri olarak bu sürecin başlaması ve devamı için, elimizden gelen gayreti göstereceğimizi ifade etmeliyiz.

Bizi dinlediğiniz için teşekkür ederiz.

Oturum Başkanı- Teşekkür ederiz.

İzin verirseniz, elimdeki listeyle devam etmek istiyorum: Gazi Üniversitesinden Faruk Çavuşoğlu.

Faruk Çavuşoğlu (Gazi Üniversitesi)- Herkese merhaba. Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Şehir Planlama Bölümü 4 ncü sınıf öğrencisiyim.

Aslında net bir bildiri hazırlamadık; ama bu kolokyumda bulunduğumuz 3 günlük süre içerisinde edindiğimiz izlenimler ve bilgilere göre birtakım yorumlar yapacağız. Bizler, öğrenci olarak ve aynı zamanda önümüzdeki sene eğer mezun olabilirsem, yeni bir şehir plancısı olarak karşılaşılabileceğimiz sorunları da açıklamaya çalışacağım.

Bence bizim işimiz sizlerden çok daha zor olacak; çünkü öntümüzde çok farklı boyutlarıyla bir süreç var ki buna “küreselleşme” deniliyor. Fakat küreselleşme hâlâ net olarak tanımlanabilmiş değil; çünkü gelecekle ilgili bir tahmin yapılırken, bunun boyutlarında ve tahminin ne şekilde olacağı konusunda farklı düşünüyor herkes. Örneğin senaryo çalışmalarımızda, küreselleşme üzerine yapılan bir senaryo çalışmasında, hocalarımız, ülke sınırlarının kaldırılıp kaldırılmayacağı konusunda çalışma içerisinde olmamızı isterlerdi her zaman. Fakat küreselleşmenin buna etkileri ne olacak; yani “ülke sınırları kalksa bile, bunun kent mekânına olan etkileri ne olacak?” konusunda net bir eğitim verildiği kanısında değilim. Yani küreselleşmenin net olarak tanımlanamıyor, tamam; ama bunun gelecekle ilgili planlamada veya bizi ilgilendiren konularda nasıl bir eğitim süreci içerisinde olmamız gerektiği konusunda net bir tanımlama da yok aslında.

Küreselleşme konusunda, önce coğrafi keşiflerle başlayan bir süreç var; mesela, insanoğlu dünyayı keşfetmeye başladı, sonra oralara yerleşti ve sanayileşme başladı, şimdi “bilgi toplumu” diyoruz; ama nereye gidiyoruz. Yani bilgi toplumu, iletişim ve teknik olanakların geliştirilmesinden sonra nasıl bir şey olacak? Ülke sınırları kalksa bile -kalktığını düşünelim- sosyal sınırlar, kültürel sınırlar ve her şeyden önce etnik sınırlar ne olacak ve bunların kentlere etkileri ne olacak? Çünkü küreselleşme, sadece ekonomik anlamda değerlendiriliyor; yani üretim mekanizmalarının değişmesi, sanayileşmenin değişmesi ve bunun, esnek üretime -postfordist- geçişle beraber, ekonomik anlamda bir temeli var. Fakat sosyal anlamda bir küreselleşme olduğunu nasıl düşünebiliriz? Çünkü bugün insanlar elini kolunu sallaya sallaya, dünyanın hiçbir tarafında dolaşmıyorlar; yani sosyal olarak bir bütünleşme olduğunu düşünmüyorum ben.

Peki “gelecekte, küreselleşmenin yerelleşmeye olan etkisi olacak?” deniliyor; bu ne şekilde olacak? Hâlâ bizim kafamızda net olarak oluşabilmiş bir konu yok veya buna yönelik olarak verilmiş bir eğitim olduğunu da düşünmüyorum ve verilememesi de normal belki; çünkü hocalarımız arasında da çok farklı düşünenler var. Hocalarımız arasında, bakanlıkların bile özelleştirilmesi gerektiğini düşünenler var; kamunun, hâlâ etkisini koruması gerektiğini düşünenler var ve zaten bunda da, küreselleşme konusunda çok farklı bakış açlarına sahip olduğu anlaşılıyor. Bizi asıl ilgilendiren konu, bunun eğitim süreci; çünkü biz, yeni plancılar olarak bu okuldan mezun olduğumuz zaman karşımıza iki soru çıkacak.

Arkadaşımız çok güzel açıkladı “önce bir idealizmden bahsediliyor, fakat bu idealizm, biz okullardan mezun olduktan sonra ortadan kalkacakmış gibi geliyor.” Bu idealizmde, okullarda öğrendiğimiz süreçten farklı olarak, mevcuttaki yasalar, yönetmelikler veya mevcut mevzuata göre

Öğrenci Forumu

davranmamız gerektiği de söz konusu olacak. Fakat bu iki konu arasında bir ikilem var; yani mevcut mevzuat, ne kadar planlamaya uygun ve bizi bu şekilde ne kadar etkileyecek, ne kadar yönlendirecek, gelecekteki planlamaya ne kadar uygun olacak? Net bir konu olduğunu düşünmüyorum ve tabii böyle olunca da okullarda farklı şekilde eğitim yapılıyor; fakat işin gerçeğinde, mezun olduktan sonra çok daha farklı bir koşulla karşı karşıya kalacağım konusunda bir korku var. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı- Biz de teşekkür ederiz.

Erciyes Üniversitesi'nden Övünç Yılmaz.

Övünç Yılmaz- Buradaki herkes 4 nci sınıf öğrencisi, ben 2 nci sınıf öğrencisiyim. Ayrıca bizim bölümümüz de 2 senelik bir bölüm, daha yeni kuruldu; biliyorsunuzdur umarım.

Bir plancı aday olarak, ikinci ve üçüncü kuşak plancıların; yani yakın geçmişin ve bugünün plancılarının konularını gördükten sonra, geleceği planlayacak biri olarak büyük endişeler taşıyorum ben. Ayrıca, benim fazla bir sorum yok, en önemli sorum şu: Şu andaki plancılarımız, 1985 yılında uygulamaya konulan ve bugüne kadar üstüne birtakım eklentiler yapılan 3194'ün değiştirilmesi üstünde neden çalışmıyorlar ya da 3194'ü devamlı eleştiriyorsunuz, ancak bundan para kazanıyorsunuz; bu, meslek etiğine uygun mudur sizce?

Dün, zannediyorum birinci oturumda katılımcılıktan bahsetmiştik, çok yoğun tartışmalar geçmişti. Bugüne kadar 23 kolokyum olmuş, birkaç saat sonra sonlanacak olan bu kolokyum da 24ncüsü. Ancak, bu kadar yıllar geçmiş olmasına rağmen bu mekana, etki ve yetki sahibi insanları getirmeyi başaramamışız ve ayrıca fakültelerimiz dekanlarını, bölüm başkanlarını da getirememişiz. Bunu başaramadık ve ayrıca dışarıdaki vatandaşımızı ve özürü insanımızı hiç aramıza almadık. Ayrıca beni düşündüren önemli bir konu da, kolokyuma katılan öğrencilerin az olması; yani öğrenciler neden bu kolokyuma ilgi göstermiyorlar? Sizce bu insanlar, bu hayal kırıklıklarını biliyorlar mıydı?

Bence bir numaralı sorun şu -yani arkadaşlarımızın düşündüğü- "biz, sadece kendi aramızda tartışıyoruz; herkes, bundan öteye ne zaman gideceğimizi çok merak ediyor" sorununa yanıt bulduğumuz zaman, öğrenciler her zaman ilgi gösterecektir bence. Bir sorum daha var: Biz kendi aramızda uzlaşmaya varmadan, insanlara nasıl düşüncelerimizi aktarmayı düşünüyoruz? Gerçekten onu çok merak ediyorum.

Bazı şeyler söylemek istiyorum: İnsanlar, şehir planlama hakkında hiçbir şey bilmiyorlar ve hatta bazı insanlar "okulunuz 2 senelik mi, kaç senelik öğrenim görüyorsunuz?" şeklinde sorular soruyorlar.

Biz yarışmaya katılmıştık -belki incelemişsinizdir- sloganımız "hangi gelecek" sloganıydı. Biliyorsunuz, 1 dakika sonrası da bir gelecek, 100 yıl sonrası da bir gelecek. 17 Ağustosta, saat 03.01'de her şey çok normaldi, bir dakika sonra geleceğin ne olduğunu kimse tahmin edemiyordu, plancılar olarak biz de tahmin edemiyorduk, sonuçta bizler büyücü değiliz. Bence burada stratejik planlamanın önemi öne çıkıyor. Stratejik planlama yaptığımız zaman, geleceği daha kolay bulabiliriz bence.

Kentlerimize değinmek istiyorum: Kentlerimizin büyük bir kimlik sorunu var şu anda. İsterseniz, İzmir'in arka caddelerine, deniz görmeyen bir caddesine gidelim birlikte. Bana orada, buranın İzmir olduğunu ispat edecek bir şey gösterebilecek misiniz acaba? Çok merak ediyorum. Kentlerimizin hepsi birbirine benziyor, ki İzmir bir deniz kenti; arka caddelerine gittiğimizde, Kayseri'den hiçbir farkı yoktur belki de -ki Kayseri, Türkiye'nin ortasında kalmış bir kent.

Kimliksiz kentlerden bahsettim, kimliksiz plancılarımızdan da bahsetmek istiyorum. Hocalarımız, bize her zaman şunu söylüyorlar: "Biz plancı kalfası yetiştirmiyoruz, burası meslek yüksekokulu

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu

değil” diyorlar. Ayrıca benim düşüncem de şudur: Bizim mesleğimizin, matematik, işletme, iktisat gibi kitapları yok, her zaman hocalarımızdan bir şeyler öğrenmeye çalışıyoruz. Yani bizler devamlı bir aktarım sürecinden geliyoruz, hocalarımızın görüşlerini de paylaşıyoruz.

Kolokyum ile ilgili son iki tane düşüncem var: Benim için bu kolokyumun en büyük artısı, fikirlerini okuduğum insanların düşüncelerini kendi ağızlarından duymam olmuştur. Bir de seneye olacak kolokyum için ufak bir ricam var: Biz öğrenciler son gün, şu anda tanışmış bulunuyoruz; belki daha erken tanışsaydık, daha iyi kaynaşabilecektik. Eğer bir sonraki kolokyumda mümkünse öğrenci panelini ilk güne alırsanız daha çok sevineceğim. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı- Son olarak, Dokuz Eylül Üniversitesinden Eylem Bal’ı dinleyeceğiz ve ondan sonra hep birlikte tartışmaya geçeceğiz.

Eylem Bal- Herkese merhaba.

Öncelikle çok heyecanlı olduğumu belirtmek istiyorum. Sanırım bu, kendimizi ifade edebildiğimiz böyle bir zemini çok çok az bulabilmemizden kaynaklı.

Üç gündür burada, geleceği planlamak üzerine bir şeyler konuşurken, aynı zamanda planlamanın geleceğini tartışıyoruz. Bizi de, bu tartışmayı, bu konuşma içinde geçmiş, bugün ve gelecek üzerinde bir tartışma zemini yaratmaya iten bir faktördü bu.

Öncelikle kısaca planlamanın tarihsel sürecinden bahsetmek istiyorum, sonra bugünden, sonra da ileri ki dönemde nereye gittiğimizden. Tarihsel süreçte planlamanın ortaya çıkışı, insanoglunun organizasyonel bir düzenlemesi olan kentlerin oluşumuyla eşzamanlı. İlk etapta, mekânı düzenleme ve güzelleştirme kaygısıyla ortaya çıkan planlama, daha sonra kentin o karmaşık ve çetrefilli yapısı içerisinde çözüm bekleyen birtakım soruları çözmek için bir araç niteliği kazanıyor. Sonrasında planlama, işin sosyolojik boyutuyla da ilgilenir bir hale geliyor ve “toplumsal hak, adalet” gibi kavramlar da plancının sorun alanına giriyor.

Kimi zaman, toplumsal eşitsizlikleri gidermek adına ortaya atılan ütopyalarda, çoğu zamansa erki elinde bulunduran grupların, mekânsal değişimlerle toplumsal yapıyı değiştirmek adına, bu arzuyla giriştiği planlama bütün alanlarda etkin bir rol oynamıştır. Bahsedilen süreç içerisinde plancı da kendisini, kendisine bir taraf bulma zorunluluğu içinde hissetmiştir.

Bugün plancı, planlamanın iki bacağından birisi olan teknik alanla ütopya arasında bir seçim yapma sorunuyla karşı karşıya. Bir taraftan, planlamanın artık bittiği, yapılamayacağı söylenirken; diğer taraftan da, planlamanın, ütopyayı sonuç ürününe değil de, sürece dahil etmesiyle bu krizi aşabileceği söyleniyor.

Geçmişte, planlamanın toplumsal yapıyı değiştirebileceğine duyulan inanç bugün zayıflamakta; sanırım bu konuda hepimiz hem fikiriz. Çünkü bugün planlama, geleceği ve araçları, görünürdeki bilgidan yola çıkarak tariflemeye çalışıyor. Oysa eğitimimiz süresince de hep öğretilen; mekânın, toplumsal ve iktisadi süreçlerin bir birikim alanı olduğu. Onu çözmek ya da okumak gibi bir kaygı taşımazken bugünü algılayabilmek de olası değil kuşkusuz. Dolayısıyla bugünün görünürdeki bilgisiyle yola çıkarak bir şeyler yapmaya çalışmak, bir yanılısamayla uğraşmaktan da öteye gidemiyor ve bu yanılısamadan yola çıkarak üretilen planlar da; yani biz plancılar, gelecekte olacak plancılar da şu anki bu bilgiyi yasallaştırmaktan başka bir görev üstlenmiyoruz. Böylelikle plan, aynı zamanda, iktidarları tehdit eden bir unsur olma niteliğini de yitiriyor; aksine, iktidarların istediklerini yapmakta daha da güçlü olabilecekleri bir erk sağlıyor onlara.

Kentin organik, içiçe geçmiş yapısında gizli kalan kimliği, gizli kalmaya devam ediyor ve kent yeni bir kimlikle karşımıza çıkmak yerine, yeni bir imajla, imitasyonlarla karşımıza çıkıyor. Az önce arkadaşımın da söylediği gibi, bugün İzmir’e geldiğimizde, İzmir’in kimliğini

Öğrenci Forumu

okuyabileceğimiz bir alan artık çok sınırlı. Toplumsal gerçekliği yeniden üretecek olan kentler, yalnız ambalaj değiştiren mekânlar oluyor ve isim değiştiren kavramlarla da yeniden “kent yenilenmiş” söylemiyle, aslında eski haliyle bir kez daha karşımıza çıkıyor.

Son günlerde hepimizin dünyasına giren küreselleşme kavramı, sürecin bu kadar hızlı ve parçalı hale gelişiyle bütün bunların çok daha hızlı bir şekilde gelişmesini sağlıyor. Dolayısıyla artık anı yakalayamıyoruz, anı yakalayamadığımız gibi, geride bıraktığımız an geçmiş oluyor ve geçmişin sorgusu da bir o kadar zor. Plancının artık bu noktada kamu yararını gözeten bir insan olmaktan ziyade, mikro ölçekte iktidar noktalarını temsil eden parçalı bir zeminde bir şeyler yapmaya çalışan bir aracı olduğunu görüyoruz. Bu, karamsar bir tablo; anlatmaya çalıştığım, toparlamaya çalıştığım şeyler 3 gün içinde de bahsedildi, gerçekten karamsar bir tablo ve bir çıkış gerek.

Peki, yazılacak olan yeni bir senaryoda plancının rolü ne olacak? Belki de en önemli soru bu, planlama nereye gidiyor ve plancının rolü ne olacak; yani planlamanın geleceği ne olacak. Yapılan tartışmalar sonucunda da sanıyorum hepimiz ortak bir paydada buluşuyoruz. Demokratik ve katılıma açık bir zeminde, temsil şemasının makro ve mikro örgütlenmelerinin nasıl şekillendiği önem taşıyor. Toplumun tüm sosyal gruplarının kendilerini ifade etmelerinde ve sorunu tariflemelerinde eşit şansların tanındığı bir zemin özlemi taşıyoruz ve plancı da bu zemin içerisinde kendisini ifade etmekte olan bütün sosyal gruplar kadar eşit bir şansa sahip olmalı.

Peki, plancının, plancı olduğunu ortaya koyacak şey ne? Bu sürecin sonrasında; yani bunun bir aşama sonrasında, bu bahsettiğimiz kendilerini ifade etmeye çalışan grupların kendilerini ifade edemeyenleri varsa, bunların bu sürece dahil edilmesinde, çelişkilerin daha net görülmeye çalışılmasında ve çatışmaların yönlendirilmesinde plancı, bir ara bulucu ve yönlendirici misyonu taşıyabilir.

Konuşmamı bir soruyla bitirmek istiyorum; çünkü bunun cevabını ben de bulamadım. Yani 4 senedir üniversitede okuyorum -bu bölümde- ve 3 gündür bu tartışmaları dinliyorum, az çok yayınları takip ediyoruz falan. Başta bir sorun tarifledik, planlamanın gelişimi ve bu gelişim sonucundaki sonucu tarifledik; yani bugünü, o gelişim sürecini ve bugünün sonrasında da ulaşmak istediğimiz bir sonucu. Bahsedilen sonuç çok sevimli, çok güzel, hayata geçerse de sanırım hepimizi tatmin edecek. Ancak ben şunun cevabını bulamadım: Bizi bu sürece taşıyan zamanla, bu sonuç arasındaki süreç nasıl gelişecek? Bunu tartışmak gerektiğini düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı- Eylem'e de teşekkür ediyoruz.

Benim izleyebildiğim ve anlayabildiğim kadarıyla iki Özlem, eğitim ile pratiğin çelişmesini tartıştılar. Faruk, dünyadaki yeni gelişmelerle eğitimin çelişmesini tartıştı. İki grup arkadaşımız, iki önemli çatışmadan bahsederken, ikisi çatışmayı farklı merkezlere oturttu. Sol tarafımdaki Özlemler, tamamen eğitimle pratik arasındaki çelişki üzerinde dururken; Faruk, küreselleşme vesaire dünyadaki yeni gelişmeler ile eğitim sistemi arasındaki çelişkiyi tartıştı.

Övünç, benim altını çizdiğim en önemli mesele, katılım meselesi üzerinde durdu; ama bu katılım, planlamaya katılım değil, planlama meselelerinin tartışıldığı bir toplantıya katılım meselesi. Bence bu çok önemli ve ciddi bir problematik ve daha birçok konu üzerinde durduk; kimlik, gelecek v.s. gibi, bir belirsizlik ortamında bulunduğu gibi bir izlenim ediniyorum. Eylem de, bir planlama eleştirisi yaptı ve çok önemli bir soruyla da bitirdi. Hepsine çok teşekkür ediyoruz, çok önemli konuların altını çizdiler ve gerçekten çok ağır sorular sordular.

İsterseniz, bundan böyle şöyle bir yol izleyelim: Salonda, gerek katkılarıyla, gerekse arkadaşlarımıza yönelik sorularıyla katılmak isteyen, söz almak isteyen herkesi tek tek dinleyelim. Eğer sunuş yapan arkadaşlarımıza cevap hakkı doğuracak bir soru yönelecekse, bu açık forum

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu

tartışmasından sonra hepsine tekrar bir dizi daha söz hakkı vermiş oluruz. Salondan soru ve katkı bekliyoruz; herkesin, özellikle öğrencilerin söyleyecek çok şeyi olmalı.

Oturum Başkanı- Teşekkür ederiz.

Ümit Başaran(Mimar Sinan Üniversitesi)- Merhabalar.

Ben, başlığa takıldım “Geleceği planlamak.” Planlamak, zaten kelime anlamıyla geleceği içeriyor. Eğer siz “geleceği planlamak” diyorsanız, burada ben bundan 30-40 yıl sonrasını anlarım ki, yeni dünya düzeni içerisinde 30-40 yıl sonrayı planlamaya çalışmak komik olur.

İkincisi; geleceği, insanlar iki şekilde düşünürler. Birincisi; şu anki durumları çok iyidir ve “gelecekte başıma ne gelir?” diye düşünürler ya da ikincisi, şu anki durumları gerçekten çok kötüdür “iki gün sonra iyileşecek nasıl olsa, dünya güzel” derler; yani bir şekilde kendilerini kurtaracaklarını zannederler. Bizim açımızdan bakarsak, biz ikinci konumdayız; yani her şey güllük güllüştük değil bizim için. Türkiye’de yapılan planları görüyoruz, ne haldeler? O yüzden bence, öncelikle bugünü planlamamız gerekiyor, bugün için bir şeyler yapmamız gerekiyor ki, geleceği daha sonra düşünelim. Bugünü de planlamak istiyorsak, bu da katılımı olur ve bu katılım da insanların “haydi burada 40-50 kişiyi toplayalım, burada katılım var; katılım, hoş bitsin” falan değil; oradaki insanlara, o kültürü verebilmek önemli. Yani o katılıma katılacak insanların gerçekten o konuyu hazmetmeleri önemli. Bunu yaparsak da, biz sadece bugünü planlayabiliriz; yani bugün bir şeyleri değiştirebiliriz.

Bir konuşmacı, genetikten falan bahsetmişti geçen konuşmalarda; genetiğiyle oynanmış insanların nerede maç edeceklerinden çok, İstanbul İkitelli’deki üçüncü katta inek yetiştiren insanların, o inekleri neden oraya çıkardıklarını planlamamız gerekiyor bence. Geleceği ellemeyelim; geleceği planlamaya çalıştıkça, ortalık daha da bozuluyor. Çünkü biz bir yere gitmiştik, orada “burada Arnavut kaldırımını varmış, ne oldu?” demiştik belediye başkanına. Belediye başkanı “biz onu koruyoruz” demişti “nasıl koruyorsunuz?” dediğimizde “onun üstüne asfalt döktük” demişti. Teşekkürler.

Oturum Başkanı- Ümit’e teşekkür ediyoruz.

Emel Haşçelik (Mimar Sinan Üniversitesi 4üncü sınıf öğrencisi)-Arkadaşlarımızın bildirimlerinde değindikleri konuyla ilgili konuşmak istiyorum biraz: Okulda ilk üç sene geleneksel planlamayı öğreniyoruz ve o yönde çalışmalarımızı yapıyoruz, projelerimizi hazırlıyoruz; fakat şu anda stratejik planlamayı öğreniyoruz. Stratejik planlamanın kuramsal yönünü 3üncü sınıfta öğrendik, şimdi “acaba uygulamalarda nasıl bunu hayata geçiririz?” konusunu öğrenmeye çalışıyoruz ve bizce de ideal olan, stratejik planlama ve yapmak istediğimiz bu.

Karamsar bir tablo çizmek istemiyorum; ama piyasa süreci içerisine girildiğinde idealleri gerçekleştirmek, gerek stajlarımızda, gerekse okul dönemi içerisindeki part-time çalışmalarımızda gördüğümüz kadarıyla, sadece bizim neslimizle olabilecek bir şey değil. Bizden önceki nesillerin, birazcık daha bizim bakış açımızla olaya bakmalarını sağlamak gerekir diye düşünüyorum. Çünkü neticede piyasa sürecine girdiğimizde, bir girdabın içine giriyorsunuz ve belki güçlüyseniz ilk seferinde “benim yapmak istediğim böyle bir çalışma değil, böyle bir planlama yapmak istemiyorum, burada çalışmayacağım” diyerek çıkıp gidebilirsiniz, bir başka yerde şansınızı deneyebilirsiniz. Ama bu şans birkaç defa denedikten sonra, gittikçe belki siz de artık ideallerinizi kaybetmeye ve yapılabilecek bir şey olmadığını düşünmeye başlayabilirsiniz. O nedenle bize belki çok görev düşüyor, biz bunların farkındayız ve görevlerimizi yapmaya çalışacağız; ama neticede, ilk etapta karar verici olamıyoruz. Bir üstümüzde, verdiğimiz kararları denetleyen birisi daha oluyor; yani bu yine plancı olabilir, meslektaşımız olabilir -herhangi bir büroda çalıştığımızda-birazcık da onların bakış açısını değiştirmek ya da biraz geniş bakmalarını sağlamak gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Öğrenci Forumu

Oturum Başkanı- Buyurun.

Murat Yılmaz (Gazi Üniversitesi 4 ncü sınıf öğrencisi)- Diğer arkadaşlar gibi, ben de karamsar bir tablo çizmek istemiyorum; ama maalesef çizeceğim. Şöyle bir tablo çizeceğim: Biz buraya Ankara'dan gelmek için, birçok dersin sınavını iptal ettirmek zorunda kaldık, çok da uğraştık. Çünkü bu kolokyumun, biz öğrenciler için çok önemli bir şey olduğunu düşünüyoruz. Ancak, buraya gelip gördüğümüz zaman, ne yazık ki gerekli ilginin -kendi camiamızdan- olmadığını görüyorum. Birkaç ustamız; yani plancımız dışında hiçbir öğretim görevli ya da diğer özel piyasada olan hiçbir plancıyı göremiyorum maalesef ve bu da beni bir karamsarlığa sürüklüyor ister istemez. Çünkü sonuçta kime sorarsanız, kökeni ne olursa olsun "plancıyım" diyor; ama burada hiçbir plancıyı görmüyorum. Kendi birikimlerini bizlerle paylaşmak mı istiyorlar ya da bir şey bilmiyorlar mı? Onu hiç bilmiyorum. Maalesef bu böyle, ister istemez bir karamsarlığa kapılıyorum.

İkincisi; basın. Bildiğim kadarıyla ilk gün vali ve belediye başkanı buradaydı ve büyük ihtimalle cümbür cemaat buradaydı basın; ama sonra -ben, öğleden sonra katılma fırsatı buldum. İzmir'e yeni geldiğimiz için, ilk oturumu katılamadım maalesef- basından hemen hiç kimseyi göremedim maalesef. Bugün de bir ödül töreni oldu, ödül töreninden sonra yine basın yok. Kusura bakmasın, burada basından bir görevli var mı bilemiyorum; ama basın da çok ilgisiz.

İki sene önce ODTÜ'de, yanlış hatırlamıyorsam 22. Kolokyumda da aynen bu şekilde, öğrencinin pek bir ilgisini göremedim maalesef. Burada da Dokuz Eylül'den -arkadaşımızı suçlamak istemiyorum, galiba onun da 2 nci ve 3 ncü sınıftan jürileri varmış, emin değilim- bir araştırma görevlisiyle tanıştık, o öyle söyledi, onlar da engelleniyormuş gibi geliyor bana. İsteyerek ya da istemeyerek, bilemiyorum, kimseyi de suçlamak istemiyorum.

Kolokyum, öğrenciler için mi yapılıyor ya da niye yapıldığını tam olarak kavramış değilim. Bir şeyler paylaşalım, birikimlerden yararlanalım, bölümümüzü tanıyalım. Burada -'ustalar' demek istiyorum kendilerine- ustalarımızla görüşelim, derin bilgilerinden faydalanalım istiyoruz; ancak öğrenciler ilgisiz maalesef. Biraz önce buraya çıkan arkadaşımızın dediği gibi; yani bundan çok şikayetçi oluyorum ve bunun bir şekilde önlenmesi gerektiğine inanıyorum.

Birinci sınıftaki arkadaşına da bir şey söylemek istiyorum: 4 ncü sınıftayım, 4 senedir bana da diyorlar. Ben vazgeçmedim, sen de vazgeçme; çünkü başta soğuk olsan da fark ediyorsun ki bu bölüm, bir insanın kişiliğini geliştirebileceği en iyi bölüm; ben böyle görüyorum. Çünkü sosyolojiden, ekonomiden, birçok daldan, birçok farklı disiplinden alabileceğin tüm bilgileri alıyorsun ve bu epey bir güçlendiriyor kişiliğini, o yüzden "vazgeçme" diyorum. Ama iş konusunda bir şey diyemiyorum; buradaki arkadaşlara, ustalarımıza sorarsan daha aydınlatıcı olabilir. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Buyurun.

Murat Çevik (Şehir Plancısı)- Herkese selam.

Ben, iki noktada bir şeyler söylemek istiyorum: Biraz önce, 1 nci sınıftaki arkadaşımız "gitsem mi, kalsam mı?" dedi. 1999 Eylül girişiyim, hâlâ şehir ve bölge planlama da ısrarla devam ediyorum.

Buradaki arkadaşlarımızın sözlerinden aldığım bir iki nota ilişkin soru soracağım: Mimar Sinan'daki arkadaşlarımız, piyasa ve ideal plancı arasındaki çelişkidten bahsettiler kısmen. Arkadaşlarımız sorular sordular "burada, ustalarımız, plancılarımız var mı?" dediler. Var, özel sektörde çalışan da var, akademisyen hocalarımız da var. Bence burada, arkadaşlarımızın eğer geleceği planlamak konusunda herhangi bir soruları, sorunları varsa; bizim, kısmen dönemimizde yapmaya çalıştığımız gibi, bunları kendileri çözümlmek durumundalar. Çünkü küreselleşmeden, değişen değerlerden bahsediliyor -ki benim düşüncem; küreselleşme binlerce yıllık bir süreçte

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokiyumu

gelişen bir olay- buradaki çözümleri, daha böyle bir “ümit var” bir şekilde ilerleyerek çözülmesi daha uygun bence.

Şu soru aklıma takılıyor: Şehir planlama mesleğini uygulayan, uygulanmasını destekleyen, bunun ana temalarını oluşturan veya akademik gelişmesini uygulayan insanlar piyasa mekanizmasının bir aracı mı olacak ya da ideal planlamada ya da plancıda -ki geleceğin plancılarında- bu çelişkiyi geliştirmek üzere, nasıl bir tabana yayılma veya taban alma düşüncesi geliştirilebilir? Bunu, arkadaşlarımla düşünmesini istiyorum.

Bir ikinci nokta da şu: Batıdaki gibi yaşanmayan bir süreçten bahsedildi. Batıdaki gibi yaşamak zorunda değiliz; çünkü temel itibariyle veya jeopolitik konumu itibariyle bir batı ülkesi değiliz veya batı kültürüne sahip değiliz. Bizim kendi kurumlarımız, kendi yaşam biçimimiz, çevremiz; ki Asya ile Avrupa arasındaki köprüdürün gerektirdiği bir yapıyı geliştirmemiz gerekiyor ve ben kısmen de geliştirildiğine, geliştirilmek üzere olduğuna inanıyorum.

Bir de basından söz etti arkadaşımız. Sanıyorum bizde “tele kent, tele vole” gibi şeyler yazsak, onlarda burada olacaktır.

Son olarak da; kısmen öğrenci kuruluşlarında, öğrenciliğim süresinde ve hâlâ devam eden yüksek lisans öğrenciliğimde yapmaya çalıştığım bir birlik olayımız vardı bizim. Burada bazı arkadaşlarımızın bu konularda bilgisi vardır, sizlerin var mı bilmiyorum? “Planlama Öğrencileri Birliği” gibi değişik kuruluşları, bunların ne şekilde sürdürüldüğünün ve sürdürülebileceğinin -bu tabii çevresel sürdürülebilirliğinin dışında- tartışılması daha uygundur bence. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı- Buyurun.

Bahar Erdicen- Kusura bakmayın “usule aykırı mı” diye de sordum; ama öğrenci arkadaşlarımız konuşacaklardı, haklarını alacağız belki...

Kamuda görevli bir şehir plancısıyım, 15 yıl önce mezun oldum, 14 yıldır görev yapıyorum. Burada dinlediklerimle 14 yıl önceye gittim, 14 yıl önceki kaygularıma gittim ve bu çok hoşuma gitmekle birlikte, çok heyecan vermekle birlikte üzdü tabii, 14 yıl önceki aynı noktada olmak üzdü. Nedir bu? Aynı kaygılar, iş bulabilecek miyim?

Arkadaşlardan biri “gitsem mi, kalsam mı” diyor. Hiç unutmuyorum “niye buraya girdiğimi anlayamıyorum” diye 1 yıl ağlamıştım. Yalnız şu var: Gerçekten sorguluyor arkadaşlarımız “bu mesleğe başlamış kişiler de ne yaptı, hani duayenler?” diyorlar. Gerçekten “hani duayenler?” diyorum ben de.

Mesleğimizin çok güzel yönleri var, insana haz veren yönleri var. Ben yerel yönetimde çalıştığım için, belki sürekli bir dinamizm içinde olduğum için, 1 yıl ağlamış olmama rağmen, sonra çok sevmeye başladım. Önce “karamsar olmasınlar” diyorum; ama hocalarımıza da diyorum ki “lütfen, eğitim sistemimiz içinde, plancı arkadaşlarımızı ‘ideal plancı’ kavramı içinde, çok baskıcı yetiştirmesinler.” “İdeal planlama, ideal plancı” dediğimiz şey yaşamdan ayrı değil, yaşamın gerçekleriyle bir bütün. Plancıda, hiçbir şeyden soyutlamaz kendini; yani politikacıdan, ekonomiden, sosyal yapıdan, ülkenin gerçeklerinden soyutlayamaz. Soyutlamadığı bu gerçeklerin içinde çözüm üretme yeteneğine sahip plancılar ve daha önceden mesleğe atılmış kişiler, üniversitedeki hocalarımız olarak da -bu sempozyumun son gününde katılabildim, belki şanssızım, öncesini dinleyemedim- bugün konuşulan, planlamanın kurumsallaşması olayına çok önem vermeliyiz. Bunu, bu öğrenci arkadaşlarımız, yeni yetişen nesil ve kendi mesleğimizi sürdüren kişiler olarak da yapmalıyız. Kurumsallaşmamış olan bu yapı böyle devam ettiği sürece, bir 14 yıl sonra da belki bugün konuştuğlarımızı konuşacağız.

Üniversitedeki hocalarımızdan, kamuda görevli olanlardan, Odamızdan isteğim; kurumsallaşması yolunda kanunların içine giren; yani bugün mevcut mevzuatın yenilenmesi, irdelenmesi,

Öğrenci Forumu

eksiklerinin düzeltilmesi, yeni koşullara göre, yeni yapıya göre yeniden yapılandırılmasını sağlayacak çalışmayı ve birlikteliği gösterelim derim. Teşekkür ediyorum, sağ olun.

Oturum Başkanı- Biz de teşekkür ederiz. Buyurun.

Özge Çavuşoğlu- İyi günler. Mimar Sinan Üniversitesi Şehir Bölge Planlama Bölümü yeni mezunuyum.

Az önce, Erdem Bey sanırım “hangi plancı olduğumuza karar vermek zorundayız” dedi. Fakat piyasaya girdiğimiz zaman ideal plancı olmak istiyoruz; ama nedense birtakım gruplar tarafından olamadığımızı sanıyorum. Bir şekilde etrafımızdaki ya da içinde bulunduğumuz piyasadaki baskı gurupları tarafından pasif kaldığımızı inanıyorum ve zaten ülkemize yerleşmiş bir bilinç olarak görüyorum bunu. Çünkü -maalesef çok üzülüyorum- tamamen bir çıkar çevresi içindeyiz ve bundan çok etkileniyoruz biz. Her ne kadar “ideal plancı” olmaya çalışsak da, bir şekilde pasif olmaya itiliyoruz, ben buna inanıyorum ve bu da öncelikle eğitimden kaynaklanıyor. Biraz öze dönüp, önce eğitimi sorgulayıp, daha sonra bu süreçlere geçmemiz gerektiğine inanıyorum. Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Biz teşekkür ederiz.

Buyurun.

Katılımcı- İyi günler. Yıldız Teknik Üniversitesi 4ncü sınıf öğrencisiyim. Burada aslında benim söylemek istediğim birçok konu var. Yıldız Teknik Üniversitesi öğrencileri adına, oldukça dertli bir durumda olduğumuzu söyleyebilirim. Bir defa, eğitimle ilgili bayağı bir problemlerimiz var ve biraz önce otururken bunları düşündüm; yani “söylesem mi, söylemesem mi?” diye bayağı düşündüm. Biz, sistem adamı olarak yetiştiriliyoruz ve bizim okulda, bizim “ideal plancı” olmamız için çok fazla bir şeyler yapılmıyor; yani “sistem adamı” dediğim, pasif plancı olarak yetiştiriliyoruz. Bizde sürekli ortaokul, lisede, hatta ilkokuldaki gibi geçme kalma endişesi var ve projelerimizi hiçbir zaman rahat olarak yapamadık. Hocalarımız bizden istediği için bir şeyler yaptık, kendi başımıza; yani kendi mantık çerçevelerimiz içinde bir şeyler yapamadık. Hocalarımız da sürekli bizden mantık çerçevesi istediler ve bu mantık çerçevesi de hep ekonomiye dayandı; insanların güzel bir çevrede yaşaması için bir mantık çerçevesi istemediler bizden.

Eğitimle ilgili bir şey daha söyleyeceğim: Geçen dönem, 5000 nazım imar planı yaptık ve bu 5000 nazım imar planında, 15 haftalık bir dönemde, 9 hafta üst ölçekli planlarda çalıştık, üst ölçekli planlara falan girdik ve son 3-4 hafta da 5000 sentez yapmadan direkt plan istediler bizden “haydi arkadaşlar, bir şeyler yapında geçin” diye bu projeyi. Ben bunu anlayamıyorum ve 4 yıldır hep bu haldeyiz, gerçekten bu haldeyiz.

Benim söylemek istediklerim bu kadar şimdilik.

Oturum Başkanı- Teşekkür ederiz. Buyurun.

Mustafa Bozdemir- 24 yıllık mimarım; ama 1 yıldır da İller Bankası okulunda şehir plancısı öğrencisiyim. 1 yıl önce İller Bankasında çalışmaya başladım ve şehir plancılığımı çok sevdim.

Oturum Başkanı- Neden?

Mustafa Bozdemir- Öğrenci arkadaşlarımız hep teorik, pratik konusunu gündeme getirdiler; yani hayata atıldığımız zaman karşılaştığımız zorlukla da aslında bu bütün eğitim sistemimizden kaynaklanmakta ve bütün branşlarda böyle. Yani bir öğrenci eğitim fakültesini bitirdiği zaman, gerçek hayatta kendisini yetiştirerek ideal bir öğretmen olabiliyor. Aynı şekilde mimar, inşaat mühendisi, hukukçu; yani hepimiz gerçek hayatta, hayat okulunda tecrübelerimizi artırıyoruz; öğrendiğimiz teoriyi, pratiğe aktarıyoruz. Bu bakımdan arkadaşlarımız karamsarlığa düşmesinler, ideallerimizi gerçekleştirmek için, her zaman azimli, gayretli olmak zorundayız.

Ben, aslında değerlendirme panelinde söz alacaktım; ama ben de kendimi bir öğrenci olarak gördüğüm için söz aldım. Burada 3 gün boyunca, nasıl bir planlama yapacağımız konuşuldu; fakat bugün bence uygulamada çok büyük aksaklıklar var. Çok güzel planlar hazırlayabiliriz; ama bunu uygulamadıktan sonra, o büyük emeklerde hazırlanmış olan planların ne önemi var?

Acaba diyorum -hocalarım, değerlendirme panelinde bunu değerlendirir mutlaka- Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu gibi, şehir planlamasının uygulamasını denetleyecek, sağlıklı, etkin bir uygulama olmasını denetleyecek ve kararlar alacak bir kurul oluşturulamaz mı? Bu, geleceğin planlanması açısından çok önemli; yani uygulamaya yönelik tedbirlerin alınması gerekli. Ben bunu arz etmek için söz aldım, saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı- Biz de teşekkür ederiz. Biz, denetleyeni kolay buluyoruz da, sonra denetleyeni kim denetleyecek, onunla uğraşyoruz.

İlkay Baliç Yıldız Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 3 ncü sınıf öğrencisiyim.

Biz, dün akşam epeyce bir konuştuk aramızda. Akın'ın da söylediği şeyler var; fakat ben bunların bir kısmına katılmıyorum. Öncelikle planlama öğrencilerinin, Türkiye'deki tüm diğer öğrenciler gibi hiç bilmeden bölüm seçtiklerini çok iyi biliyorum. Biz bölümümüze girdiğimizde 30 kişiydik, bir profesör hocamız projeye geldi, sordu "kim isteyerek seçmişti?" sadece 2 kişi, bölümü bilerek ve isteyerek seçmişti. 5-6 kişi mimarlık yazmış ve alt tercihinine girmişti, diğerlerinin tercihlerinin de arasında tıp, işletme, matematik mühendisliği, istatistik vesaire bölümler vardı. Bu insanların belki sosyal konularla hiç ilgisi yoktu, belki hiç felsefeyle ilgilenmemişlerdi, "ulus-devlet nedir?" bunu hayatlarında duymamışlardı ve şu anda bu kavramlardan bahsettiğimizde belki de hiçbir şey anlamıyorlar ve bu çok doğal.

Dolayısıyla bir proje sürecinde, ki ben "hocalar hatalı" vesaire gibi söylemlere hiç katılmıyorum, tamamen reddediyorum, "birtakım çıkar gruplarının suçu" bilmem ne, falan filan, bu tip söylemlere de kesinlikle katılmıyorum. Çünkü proje, birlikte yürütülen bir süreç bence; yani diyelim, 5 hoca, 20 tane öğrenci. Bize, yapılması gereken işin ne olduğu gösteriliyor, biz o işi yapıyoruz, getiriyoruz ve eleştirilerimizi alıyoruz; yani aslında bu süreçte çok fazla bir tıkanıklık yok. Sonuçta hepimiz insan olduğumuz için, belki küçük şeyler giriyor araya; yani insanların birbirlerine karşı tepkileri, sinirlenmeleri vesaire gibi şeyler giriyor; ama ben tamamen "bölümümüzü suçluyoruz ya da Yıldız Teknik Üniversitesi Yönetimini suçluyoruz" gibi bir söylemi tamamen reddediyorum. Ama bu benim kişisel fikrim; yani biz dün akşam tam olarak böyle konuşmadık belki, herkesin değişik fikirleri vardı.

Yalnız bir eleştiride birleştik biz, gelen bütün ekip olarak, kolokyumla ilgili bir eleştirimiz var: Bildirilerin, yeterince canlı sunulmadığını düşünüyoruz; yani bildirilerin okunduğunu düşünüyoruz. Bizim karşımıza geçip "bakın ben size, şunu, şunu şunu anlatacağım, alt başlıklarım bunlar" deyip, görsel bir şey ifade edilmedi bize. Mesela, bir sürü oran sunulan sunumlar oldu; ben, o oranları aklımda tutmalıyım ya da çok hızlıca not almalıyım ki karşılaştırabilirim; ama karşılaştıramayınca, o sunudan hiçbir şey anlayamam. Ama karşımda bir tane excel tablosu görsem, çok basit bir şey ya da elle yazılmış bir şey göreceğim; ama anlayacağım. Yani "şurada şu kadar, burada bu kadar" ya da karşımdaki insan eğer bildiri okuyorsa ve "sürem kıaldı, şu kısmını atlayayım, bu tarihsel süreci geçeyim, sonucu okuyayım size" diyorsa, olayı kavradığından şüphe ediyorum o zaman. Çünkü siz bir şeyi kavramışsanız, 3 dakika içinde özetlemeyi becerebiliyor olmanız lazım; eğer bu yapılamıyorsa, demek ki bu şeyde bir sakatlık var.

Biz, pazar akşamı bindik otobüse, pazartesi sabahı burada olduk, hepimiz uykusuzduk, geldik ve hepimiz burada uyukladık; yani bunun olması gerekiyordu. Çünkü karşımızdaki insanlar gerçekten tekdüze bir biçimde okuyorlardı sunularını; yani belki soru soracaktık, katılacaktık ya da onlar bize... Açıklayıcı bir tavır yoktu karşımızda, okuyan bir tavır vardı, bundan rahatsız olduk. Başka ne var arkadaşlar?

Oturum Başkanı- Çok teşekkür ederiz.

Hocam, buyurun.

Katılımcı- Doğru, aslında hâlâ öğrenci sayılabilirim; çünkü haziranda bitti öğrenciliğim. 7 yaşından beri 2 sene ara verdim, onun ötesinde 5, 3 artı 3, artı 5, artı 15 yıldır doktora yeni bitti. Öğrenciyim; ama öğrencilik psikolojisinden hâlâ kurtulamadım. Yaz, o kadar boş geldi ki demek ki bana, Hacettepe Üniversitesi'ne gittim “ben, özel öğrenci olmak istiyorum” dedim, beni kovaladılar “tabii gel; ama özel öğrenci olarak değil” diye.

Öğrencilerimizin konuşmalarından şunu gördüm aslında: Bir sürü şeyi başaramasak da, iyimser ya da kötümser tablolar çizmeyi öğretmişiz onlara. Belki plan çizmeyi çok iyi öğretemiyoruz piyasa koşullarında; ama zaten -kendi adıma konuşayım- öğrencilerimizi, şehir plancılarını hiçbir zaman çiziciler olarak düşünmedim ve bir sürü hocamın da böyle düşünmediğini düşünüyorum. Plancı, geleceği tasarlar, kafasında tasarlar, kendisi için tasarlar, çevresindeki insanlar için tasarlar ve onu bir şekilde yansıtanın bir yöntemidir çizmek. Çizmeden de anlatabilirsiniz; ama uygulamaya geçebilmek için, bir şekilde çizmemiz gerekiyor. İşte o çizmeye geçtiğimiz anda, şuradaki piyasa koşullarına girmiş oluyoruz. Çünkü uygulayıcının eline o çizimi vermediğimiz zaman, uygulaması mümkün değil.

Hep diyoruz ya “kenti okuyalım, daha iyi okuyalım, daha iyi anlayalım” mutlaka; ama bir noktaya geliyorsunuz, ne olursa olsun bir şekilde onu mekana dökmek zorunda kalıyorsunuz. Aslında şu anda 3 gündür burada tartışılanların büyük bir bölümü, o mekana dökmenin ölçeği üzerine tartışmalar. Yoksa hiçbir şekilde, hiçbir hocamızın ya da burada konuşan, pratikten gelen arkadaşların hiçbirisinin “planlama gerekli mi, gereksiz mi?” tartışmasına, kendi kafalarında bile girdiklerini düşünmüyorum. “Planlamayı nasıl yaşama geçiririz?”in yöntemlerini tartışıyoruz, boyutlarını tartışıyoruz “ölçekler arası ilişkileri nasıl kurarsak daha anlamlı şekilde, daha güzel kent çevreleri oluştururuz?” sorununu tartışıyoruz.

Dolayısıyla planlama öğrencisi olmayı kafama koyduğumda, planlamanın ne olduğunu bile bilmiyordum doğrusu; ama bilerek, isteyerek seçtim. Gözümün önünde, gözümü kapattığım zaman uçuşan evler falan görüyordum “ne güzel, ben de bunları yerleştiririm” diye düşünerek, çok da severek isteyerek girdim bu bölüme. Bir kere daha üniversite sınavına girecek olsam herhalde, planlama ilk tercihim değildi; ama bu sefer ilk tercihim planlama olurdu diye düşünüyorum.

Hepinizi çok seviyoruz, hepimizi plancı olarak görmek istiyoruz, çizimci olarak görmek istemiyoruz, daha doğrusu ben öyle istiyorum ve mesleğinizi sevmenizi istiyorum, gerçekten çok yüce bir meslek. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı- Teşekkür ederiz. Buyurun.

Prof. Dr. Gönül Tankut - Bir defa, bir üzüntümü belli edeyim; hiçbir öğrencimin; yani -bunların çoğu benim öğrencim, o ayrı, geçmiş öğrencilerim- şu anda aktif öğrencimin burada olmaması beni de üzüyor doğrusu, katılmalarını isterdim.

Bir defa ideal plancı kim? Bana söyleyin, bu kadar senede hiç düşünmedim bunu, duymadım da, işitmedim de, kimse bana söylemedi, ben de kimseye söylemedim. Öyle bir adam yok, yok öyle “ideal plancı” yani bunu aklımızdan çıkarın, biraz rahatlayın, ideal plancı falan yok; siz de değılsiniz, öbürleri de değil, kimse yok.

Çok doğrudur, bizim mesleğimiz... Size bir cevap vereceğim hemen; dediniz ki “batıda yaşanmış, olmuş, yerleşmiş olduğundan, bizde olmadığından...” yanlış düşünce. İlk planlama eğitimleri; yani lisans düzeyinde Amerika’da gözükmiştir, 1940’lı yıllarda. Tamam mı? Türkiye’de ilk örnek, dünyada da pek erken örneklerden biri olanı da Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nin planlama

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu

eğitimidir; yani bu da 1950'nin sonudur. Tamam mı? Demek ki o kadar geç kalmış değiliz. Hatta -bir başka yan var bu işte- Ankara'nın planlı imarı, çok erken bir modernite projesidir ve bu, Türkiye'de bütün günah ve sevaplarıyla geliştirilmiştir ve bir imar planlama örneği, hatalarıyla ve o zamana göre iyi noktalarıyla yapılmıştır.

Demek ki bir eğitimi yapılmaya bile -o tarihlerde- bu işle uğraşanların hepsi mimardır, onu da yadsıyamayız; bu, mimarların eline geçirmiş olduğu yahut sahip çıktığı bir daldır, bütün dünyada da böyledir. Ankara'nın planını yapan adam kendisine “şehir mimarı” der, “urbanist-urbaniste” demez. Ama o tarihle; yani 1930'lu tarihlerde, dünyada bir de Le Corbusier vardır. Hiçbir diploması olmadığı halde kendine “urbanist-urbaniste” diyen bütün şehirlerini planlama ölçeğinde, kendi yaşadığı dönemin verilerine göre düzenleyen bir kişi de vardır dünyada. Ama çok insan şehir planlamasıyla uğraşır, kendine “plancı” demez; çünkü plancı değildir.

Mesela Ankara'nın planını yapan Alman kökenli mimar Herman Jansen, bir demografik projeksiyon bile yapamaz, bu nedir bilmez. Onun için, Ankara'nın daima nüfus problemi olmuştur, yanlış hesaplanmıştır. Sonra “50 yıllık bir plan yapacaksınız” dedikleri zaman -haydi işverenler bilmezler; savaşmışlardır, şunu yapmışlardır, bunu yapmışlardır, bunları bilmiyorlardır- bu adam da “niye 50 yıllık?” diye sormaz. 50 yıllık, hiçbir şey yapılmaz, 50 yıllık yapılır mı? Hani bir kestirim yapılır; ama 50 yıllık yapılmaz değil mi? Neredeyse üç tane kuşağı içerir 50 yıl -20 yıllık alırsak- 60'a yakın. Bütün bunlar vardır, bunlar sizi dertlendirmesin, orada bir eksikliğimiz yok, eksikler sonra başlıyor.

En son eğitimi anlatacağım; ama başında, sizin piyasa sıkıntınız var bir de. Bir “ideal plancı” sıkıntınız vardı, bir de piyasa sıkıntınız. “İdeal piyasa” demiyorsunuz inşallah; çünkü o daha da beter durumda.

Bir defa “Piyasa” deyince ne anlıyorsunuz? Bunu da açıklamıyorsunuz. Yani şunu mu demek istiyorsunuz: “Biz okuyoruz, bitiriyoruz, iş bulamıyoruz” buna varım; yani hâlâ planlama eğitimi yapılmaktadır, şu kadar yıldır, şu kadar okulda yapılmaktadır. Ama bir piyasa oluşturma güçlüğü, sağlam bir piyasa oluşturma çabası gösterilmemiştir ve bu biraz da bizim kabahatimizdir, sizin değil herhalde. Şöyle ki: Bizim mezunlarımız çıkıyorlar, kamu kurumlarında çalışacakları varsayılmış, kamu kuruluşları dolu ve kimse alınmıyor. Belediyeler varsayılmış ki, çok idealdir belediyede çalışmaları. Ne oluyor? Hangi partinin adamı varsa “haydi gidin bakalım, çıkın siz orada oturanlar, ben kendi adamlarımı getireceğim, planlamadan anlaşılar, anlamasınlar bana ne” diyor. Böyle bir durumda tabii sizin iş bulma sıkıntınız var, o doğru. Bunun dışında, herkes de bürosunu açıp imar planı mı yapacak; yani şimdi. Laf aramızda, o imar planları da çok kalitesizdir ve o bağlamda en büyük şansımız da yüzde 80'inin uygulanmamış olması, gerçekleşmemiş olması. Biraz hafif, melodramatik hale sokarak anlatıyorum; ama gerçek payı var.

Gelelim eğitimimize: Eğitimimizin -işte burada bu sözcüğü kullanamam- çok çok, aman aman olmadığına ben de inanıyorum. Hatta bir başarı grafiği çizilirse, onu Orta Doğu için kullanmaya kalksam, bu grafik 10-15 yıldır aşağı doğru inmektedir; yani bunun, gelecek yıllarda biraz daha aşağı inmesi beklenebilir. Ama eğer ki yeni planlama düşüncelerimiz kök salsın -onlar doğru olsun bir defa, onlar geliştirilsin- yeni planlama sistematiği kurulsun, bu 2,5 gündür konuştuğumuz konuşmalarda iyi olduğumuz yönlerle gerçekleşsin, o zaman belki yeniden her türlü eğitim de kendine bir şeyler verecektir, piyasa da değişecektir, her şey değişecektir. Ama bunun için de yeni planlama, yeni plancı, yeni vatandaş -öyle konuştuk değil mi?- yeni şehir bölgesi -eğer vaktiniz var, kalacaksınız, panelde de değineceğiz bütün bunlara- yani böyle yenilikler gerekmektedir. Bütün bunların hiç olmazsa bir kısmını gerçekleştirebilirsek, sizin de bazı sorunlarımız...

Size ufak bir teselli olsun; mezun olan öğrencilerimin, yüzde 60', belki 50'si planlama yapmaktadır, diğeri de her şeyi yapıyor. İnanılmaz bir şey, çok iyi bir disko işleticisi oluyorlar; ama çok iyi. Restoran işletiyorlar, onu da çok iyi yapıyorlar. Gayet iyi reklamcı oluyorlar ve sonra hiç

bilmedikleri bir şey olan inşaat müteahhiti oluyorlar, onu da oluyorlar, her şey oluyorlar ve gelip bize teşekkür ediyorlar “bize öyle bir eğitim verdiniz ki, her telden çalabiliyoruz.”

Çok etkilendiğim bir mezunumun durumu da şuydu: Merkez Bankasında müdür olmuştu; yani düşünün, bütün bunlar var. O zaman bana şunu hatırlatıyor: Bunlara bakıp da kendimizi beğenecek halimiz yok; yani iyi hoş da, böyle olması da gerekmez. Yani saygın bir mesleğimiz var ve bunun içinde birtakım başarılı insanların yetişmesi bizi sevindirir ve mesleğe karşı olan sorumluluğumuzu da gösterir.

Amerika’da okurken, 1960’lı yılların meşhur olan kapsamlı politikası orada da modaydı. Bize derlerdi ki “siz her şeyi yaparsınız, tamam; ama sakın Allahçılık oynamayın, Allahçılık oynuyorsunuz.” Öyle patron filan değil, Allah pozundaydık; Tabii bunlar yanlış şeyler, görüyoruz, hele bugünün dünyasına hiç uymuyor. Demek ki eğer bu 2,5 günü dinlediyseniz, büyük değişiklikler olmakta olduğunu da biraz hissetmişsinizdir ve bu nedenle panelde de söyleyeceğim, bu kolokyumu -bir tanesi hiç memnun kalmadı; ama orada bir yerde- yine de yararlı buluyorum -sizinle de ayrıca konuşuruz- çünkü böyle bir konuyu, bu tartışmayı başlatmıştır artık. “Globalizasyon” diyoruz, kaç senedir diyoruz; ama bunu masaya yatırıp, takır takır içini dışını görmek gerekir ve unutmayınız “planlama” hem geleceğin mesleklerinden birisidir, hem büyük bir siyasal güçtür ve Türkiye’nin de bu güce ihtiyacı vardır. Teşekkürler.

Oturum Başkanı- Hocam, çok teşekkür ederiz.

Arkadaşlarıma 3’er dakika, bilemedin 5’er dakika bir konuşma olanağı daha veriyorum. Ondan sonra bir kahve arası vereceğiz ve sonra da panele geçeceğiz.

Aynı sırayla devam edelim isterseniz.

Özlem Sancaklı- Bize karşı yöneltilmiş olan sorular vardı öncelikle. Herhalde Batıdaki planlamanın tarihi gelişim sürecinin aynen Türkiye’de yaşandığını kastetmedik, yaşanması gerektiğini de kastetmedik. Özellikle günümüzde, küreselleşme ve yerelleşme tartışmaları içinde bunu söylemek çok saçma olurdu tabii ki. Bizim burada kastetmeye çalıştığımız şey; Türkiye’de planlama, kesintisiz bir gelişim süreci göstermedi. Cumhuriyet döneminin başında, devlet tarafından alınıp, verildi; fakat daha sonra geliştirilemedi, bir tabu olarak görüldü ve hatta yıllarca belediyelerde yapılan planlar halka veya isteyen insanlara gösterilmedi bile. Planlama, bu tip değişik süreçlerden geçmedi. Bu bizce bir eksikliği, aynen yaşanması söz konusu değil, biz de bunu kastetmedik.

Söylemek istediğimiz diğer husus; bizim, üniversite olarak -Emel de az önce bahsetmişti- ilk yıl ütöpik çalışmalar, ikinci ve üçüncü yıl geleneksel planlama; yani ülkemizde yaşananlar, son yıl ise olması gereken stratejik planlama anlayışı öğretiliyor ve bunların projeleri yaptırılıyor. Bizim istediğimiz; yani olması gerekenin ve yeni dünyada, Batıda yapılan stratejik planlamanın, Türkiye’ye nasıl uygulanabilirliği konusundaki endişelerimizi.

Bizim idealimiz olan bu yeni planlama anlayışına geçiş zeminin oluşturulmasındaki soruları dile getirmeye çalışmıştık, bunu ifade etmek istiyorum. Bir de “eğitim, piyasa mekanizmasının bir aracı mı olacak?” diye bir soru sorulmuştu bize karşı. Eğitim, piyasa mekanizmasının bir aracı olmayacak; eğitimle, piyasa ve yerel yönetimler, bunun kurumsal ve yönetsel yapısı, işbirliği içinde eşgüdümlü bir şekilde çalışmalı ki, olması gereken süreç başlasın, bu zemin oluşturulsun. *Bizim kafamızdaki çelişkiler ve gerçekte varolan çelişkiler de bu şekilde giderilecek.*

Bir de Öğrenciler Birliği’nden bahsedildi, özellikle biz planlama öğrencilerinin bir birlik oluşturması. Bu, sanırım biz 1 nci sınıftayken, Ankara’da ODTÜ’de yapılan kolokyumda, öğrenci tartışmasında da konuşuldu. Bu birliğin oluşturulması, bizden önceki yıllarda, bizden önceki sınıflar tarafından gerçekleştirilmeye çalışıldı; fakat bu, kesintisiz kaldı, o günkü, Ankara’daki

tartışmada da sonuçsuz kaldı bu. Öğrenci arkadaşlarımızı İstanbul'a davet etmeye çalıştık, kendi adreslerimizi verdik; fakat bir sonraki yıl böyle bir katılım gerçekleşmedi.

Kendi içimizde bile organize olamazken, kendimizi bile planlayamazken, mesleğimizi nasıl icra edeceğiz veya bu zemin, biz öğrenciyken oluşmalı diye düşünüyorum. Bu son açıkladığım, benim özel düşüncem, diğeri bildirilerle ilgiliydi.

Planlama, yaşamda var, evet; ama bu, olması gereken planlama değil. Çünkü planlar uygulanamıyor, gerçekleşmiyor veya çözüm üretmiyor, çözümler yetersiz kalıyor ve dolayısıyla bu yaklaşım değişmeli. Değişecekse, bu nasıl oluşacak, nasıl gerçekleşecek? Bunlar, bildirilerimizdeki sorgulamaların nedeniydi.

Benim söylemek istediklerim bunlar, arkadaşımı dinlemek istiyorum.

Özlem Çelik- Biz galiba "ideal plancı" derken yanlış şeyler hissettirdik size; ama ideal planıcıyı tanımlamak değildi amacımız burada. Zaten ideal plancı kim? Gerçekten bir ideal plancı var mı, yok mu? Herkesin ideal plancı tanımı da gerçekten farklı, bana sorarsanız başka bir tanım söyleyeceğim belki size. Bu konuda Erdem Beye kesinlikle katılmıyorum mesela; çünkü ideal plancı ve pasif planıcıyı bu tabloda çıkarmamızı söyledi; çıkmayacağını düşünüyorum ben. Özellikle pasif planıcının, burada, piyasa sürecinde kesinlikle yararlılığını savunuyorum. Zaten bizim isteğimiz, ikisinin birleştirilebilmesi; ama yapamadığımız şey. O yüzden bunlar ayrı, yoksa o adamın elleri, evet, onları birleştirdi; ama birleştiremiyor, zaten sorunumuz burada.

Bir de Yıldız Teknik Üniversitesi'nden bir arkadaş, bölümünü hiç suçlamadı; yani "ben hiç bölümümü suçlamıyorum, biz çok iyi eğitim alıyoruz, hiç bizim taraflarımız olmuyor, zaten olmaması gerekir. "Öğrencilerin şunları yapması gerektiği" söyleniyor, "hocaların da bunları yapması gerektiği" söyleniyor; biz tam olarak bundan bahsetmedik. Bu tabloda sadece o değil, piyasa ve eğitim süreci arasındaki çelişkiyi bahsetmeye çalıştık ya da ben öyle anladım. Ayrıca, eğitimde de çok fazla eksiklik olduğunu düşünüyorum; çünkü eğitimde, böyle bir süreç içinde bırakılmıyoruz. Yani çıktığımız zaman ne göreceğimizi 4 üncü sınıfta göreceğiz umarım.

Oturum Başkanı- Teşekkür ederiz.

Sağ tarafıma geçmeden bir şey söylemek istiyorum: Bu piyasa meselesi, genellikle öğrenciler arasında, hatta mezun olduktan sonra daha sık konuşulan bir mesele. Bunu ben de epey bir merak ettim "piyasa" derken ne kastediliyor; çünkü buna farklı anlamlar da yüklüyorlar. Mesela hep şöyle bir şikayetle karşılaşırız: "Hocam, siz bize bilmem ne öğretiyorsunuz, halbuki tapu senedi bile dışarıda görüyoruz. Yani siz bize Alonso'dan bahsediyorsunuz; ama tapu senedini dışarıda görüyoruz." Bunun üzerine bir tane tapu senedi edindim, tapu senedi var ve isteyenlere de o tapu senetlerini gösteriyorum; yapı ruhsatı, tapu senedi, imar durumu. Mesela böyle bir mesaj aldım bir seferinde; yani "piyasa" diye kastedilen, meğerse bu arkadaşımın yüklediği anlam itibarıyla böyle bir şeymiş. Yani "siz, Alonso anlatıyorsunuz, Harvey anlatıyorsunuz; biz, tapu senedi bile görmüyoruz." Şimdi hepsinden birer tane fotokopi var, isteyenlere gösteriyorum.

Buyurun.

Katılımcı- Ben de ideal plancı kavramına takıldım, onunla ilgili bir şey söyleyeceğim: Şu anda piyasadaki ideal plancı, belediye başkanlarının sözlerinden çıkamayan, onların dediklerini yapan planıcıdır ve bu da benim dediğim plancı kalfasıyla aynı şey; yani plancı kalfasıyla, şu anda piyasalardaki ideal plancı aynı.

ODTÜ hakkında bir şey düşünüyorum: ODTÜ, 1950 yılında, zannedersen şehir planlama üstüne kurulmuş; ama şu anda baktığımız zaman en yüksek puanların endüstri mühendisliği, bilgisayar mühendisliği puanları olduğunu görüyoruz. ODTÜ, şehir planlamadan kurulmuş; ama şu anda başka şeyler daha çok moda.

Öğrenci Forumu

Ayrıca bir önemli sorunumuz daha var; valilik, belediye, küçük şehir, büyükşehir gibi çok başlık bir sorun yaşıyoruz. Bu sorun çözüldüğü zaman daha rahat edeceğiz. Bir sorunumuza da, bir çözüm geliştirdim; belediye başkanı olmak için, şehir bölge planlama mezuunu olmak gereğini düşünüyorum ve bu şekilde, böyle bir yasa olursa, biz de işsiz kalmayız sonuçta.

Aslında ağlanacak hallerimize devamlı gülüyoruz; ama inşallah son gülen biz olacağız.

Teşekkür ediyorum.

DEĞERLENDİRME PANELİ
Oturum Başkanı: Gönül TANKUT

Değerlendirme Paneli

Not: Ses kayıt sisteminde yaşanan problem nedeniyle oturumun başlangıcında kayıt yapılamamıştır. Bu nedenle Değerlendirme Paneli'nin dördüncü konuşmacısı Cengiz Türksöy'un konuşmasından itibaren olanlar yayın haline getirilebilmiştir.

Cengiz Türksöy: "Nasıl bir kent istiyoruz?" sorusunun yanıtını doğrusu ben alamıyorum. Aslında böyle bir yanıt bulmayı da beklemiyordum; ama en azından konuşmacıların tartışmacıların kendi beklentileri doğrultusunda nasıl bir kent istediklerini ortaya koyabildikleri kanaatinde değilim.

İkinci olarak: Böyle sezgisel, duygusal olarak "ben şöyle bir kent istiyorum, şöyle bir kentte mutlu olabilirim" gibi düşüncesi varsa insanların, bu toplum bu kente nasıl ulaşacak? Bu kente ulaşmak için neler yapılması gerekir gibi programatik bir sunuş da doğrusu bulamadım.

Bu konuşmacıların ya da tartışmacıların eksikliklerinden kaynaklanan bir durum olmasa gerek; yani onların yetersizliklerinden kaynaklanan bir durum olduğu kanaatinde değilim. Ama bir hepimizde olan eksiklik var; biz biraz ezberimizi yitirdik diye düşünüyorum. Yani eski ezberlerimizi değiştirmemiz gerektiği gibi bir sonuca vardık; ama 'yeni ezber nedir?', onu bulamadık diye düşünüyorum. Ezberden kastım, planlama ideolojisi; biz Plancılar çevresi olarak, yeni bir planlama ideolojisini yaratmak ve o ideoloji üzerine planlama tekniklerini, programlarını ve planlama kavramlarını yeniden oluşturmak gibi bir görevle karşı karşıyayız diye düşünüyorum.

Bir planlama önerdiğiniz zaman bu planlama biçimi, tarzı, vesaire, adını ne verirseniz verin; bu planlamanın nasıl yapılacağı, ne için yapılacağı, kim tarafından yapılacağı, nasıl bir örgütlülük içinde ve kim için yapılacağını da ortaya koymak durumundayız.

Bunu koyabilmeniz için bir planlama ideolojisini oluşturmanız ve planlama konusunda kavramlarınızı o ideolojik zemin üzerine oturtmanız gerekir. Böyle bir eksikliğin bulunduğu ortamda biz sadece ve sadece hoşnutsuzluklarımız temelinde birbirimizle uzlaşırız, anlaşırız; ama geleceğe yönelik kestirimlerde bulunma konusuna geldiğimiz zaman da, doğrusu çok fazla yol alamayız diye düşünüyorum.

Niye böyle bir endişem var, niye planlama ideolojisini yitirdi diye bir endişem var? Bu da şundan kaynaklanıyor: 2000 yılına geldiğimiz bu günlere kadar, en azından son 20-30 yıl içinde planlama adına ürettiğimiz hemen her şeyi köylü dünyasında üretilmiş, yani 19. Yüzyılda üretilmiş kavram ve bazı kuramlara dayalı olarak geliştirdik geldik.

Bakın 19. Yüzyılın sonunda 20. Yüzyılın başında hemen hemen dünyanın 2 milyar nüfusu içinde yaklaşık 200 milyon kadar insan kentlerde yaşarken, bugün günümüzde 6 milyara ulaşmış dünya nüfusunun içinde insanların yaklaşık yarısı kentlerde yaşıyor.

Bu insanlar kentleşmiş mi, kentlileşmiş mi? O ayrı bir tartışma konusu diye orada duruyor ve onu tartışıyoruz. Kentlere köy diyenler var, örneğin, İstanbul için belki bir aşağılama amacıyla söyleniliyor, belki bir durum saptaması olsun diye söyleniliyor, 'mega köy' gibi kavramlar üretiliyor. Belki bir ironi katmak için böyle söyleniliyor; ama genel olarak bildiğimiz bir olay var. İstanbul'un kent adına olması gereken diye bir varsayımımız varsa, o kente benzemediği gibi bir yargıyla böyle şeyler söyleniliyor.

Planlama ideolojisinin içinde yer alan veya onu dayanak alan bazı kavramlar, tanımlar, tarifler var, örneğin, denilirdi ki: "Kentleşme sanayileşmenin ve tarımda modernleşmenin türevidir ya da bir ülkedeki kentleşmenin sınırlarını o ülkedeki kentlerin potansiyeli belirler diye bazı önermeler vardır, bazı tanımlar vardır.

Bugünün dünyasına baktığımız zaman öyle midir? Hiç de öyle olmadığını görüyorsunuz. Demek ki

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu

20. Yüzyıl boyunca gelişen, değişen olaylar, olgular bizi çok başka noktalara ulaştırmış. O zaman yeni bir şeyler üretmek, yeni bir ideoloji zemini oluşturmak gibi bir görevle karşı karşıyayız.

20. Yüzyıl boyunca dünyanın özellikle yoksul ülkelerindeki kentleşme hızına ve kentleşme olgusuna baktığımız zaman, kırsal alandan kopup gelen insanların o kente gelip, o kentte beklemediklerini alamamalarına karşın, geri de dönmelikleri görülmüştür. Türkiye de bunların en tipik örneklerinden birisi, niye geri dönmüyor? Hâlâ umudunu koruyor da onun için, geride yitirdiği her şey zaten yeniden kazanılabilir şeyler değil; ama kentte, kent ona bugün vermese de, kente gelenin, gelecekte kentten onu hangi yolda olursa olsun alabileceği gibi bir düşüncesi var.

Böylesi insanların çoğunluğu oluşturduğu bu kentte biz planlamadan söz ediyorsak, kim için, ne için, kim tarafından, hangi örgütlülük altında planlama yapılacağını da baştan belirlemek, ortaya koymak durumundayız.

Kente dışarıdan gelenlerin konumlandıkları alanları kentte eskiden beri yaşayan ve kentli olan insanlar arasında görünmez duvarlarla da ayrıştığını gözlemekteyiz. Yine Türkiye bunlar için tipik örnekleri olan bir ülkedir.

Özellikle bizim bu kentlerimizde kentli olanlar ve kentlileşemeyenler diye ayrıştırılabileceğimiz bu iki yapının birbiriyle ciddi biçimde kopuk olduğunu da görüyoruz. Böylesine kopuk bir toplumun yaşadığı kentlerde ortak tavır alma, ortak dilekler, ortak gözlemler doğrultusunda mücadele etme, verilmeyenlerin kentte eksik olanların kazanılması doğrultusunda ortak tavır alma olayının da gerçekleşmesinin son derece zor olduğunu düşünüyorum.

Bizlerin bütün bu çerçevede böylesine bozulmuş, yozlaşmış toplumsal bir yapılanma içindeki kentlerde neyi, nasıl yapacağımız konusunda somut önerilerde bulunmak, çözüm yolları bulmak gibi bir görevimiz olduğunu düşünüyorum. Ancak bunun bir planlama ideolojisi zemini üzerinde gerçekleşebileceğini düşünüyorum.

Kentlerimizin içinde bulunduğu durumla ilgili çeşitli eleştiriler yapılırken, kente dışarıdan gelenlerin kentleri bozduğu gibi temel bir varsayım, temel bir yaklaşım olduğunu da hep biliriz. Bu çeşitli kesimlerden, çeşitli amaçlarla söylenen sözlerde bütün bunların bir varsayım olarak alta, arkada var olduğunu hep biliriz.

Size İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planından çok kısa bir bölüm okuyacağım: İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1966-1970 yılları arasında yürürlükte olan plan, planda diyor ki: "Şehirleşme teşvik edilecek ve ekonomik bir itici alet olarak kullanılacaktır. Bu prensibin bir sonucu olarak ekonomik faaliyetleri geliştirecek yatırımlar, şehirleşmiş noktalara teksif edilerek, çevrelerini etkileyen merkezlerin meydana getirilmesine çalışılacaktır. Büyük şehirlerin büyümesi önlenmeye çalışılmayacak, aksine desteklenecektir."

Plan hükmü bu ve bu plan hükmünün gerçekten de Türkiye'de başka şeylerde olmadığı kadar ciddi biçimde uygulandığını ve sonunda büyümesi önlenmeyecek olan büyük şehirlerin gerçekten de büyüdüğünü ve bu hallere geldiğini de hepimiz görmekteyiz, yaşamaktayız.

Bu koşullar altında kentleri bu hale getirenlerin dışarıdan gelenlerden, çok başka kesimler olduğunu ve esasen doğma büyüme kentliler olduğunu da çok iyi anlıyoruz. "Bu koşullardaki Türkiye kentlerinin geleceğini planlamak için ne yapmalı?" sorusu hâlâ ortada duruyor. Bence iki temel önlem üzerinde durulması gerekiyor, iki dakikam varmış, bu iki dakikada iki önlemi anlatacağım.

Birinci önlem; merkezi ve yerel yönetsel örgütlenmeyi yeniden tasarlamadır. Birgül Hocanın, 'government' üzerine söylediklerini dinlerken benim önerimle government'çilerin önerileri acaba çakışıyor mu diye düşünüyorum. Pek çakıştığı kanaatinde değilim; ama gene de onu çağrıştıran bazı şeyler söylemek istiyorum:

Değerlendirme Paneli

Kentlerimizde yaşayan tüm insanların birlikte üretip, birlikte yönetecekleri bir kent örgütlülüğünün giderek ülke örgütlülüğünün ülke yönetsel örgütlenmesini mutlaka yaratılması gerekiyor, birinci önlem bu; yani temel çıkış noktasının bu olduğunu düşünüyorum.

Temsili demokrasi denilen, yönetim tarzının artık günümüzde iflas etmekte olduğunun her yerde görüldüğünü rahatlıkla söyleyebiliriz. Eğer birileri, örneğin, government'çılar böyle bir öneride bulunuyorlarsa, bunu öneride bulunanlar bir seçenek olarak ortaya koymaktalar. Ortaya konulan bu seçeneği kabul ediyor değilim, çok köklü eleştirilerim de var.

Ancak işlemeyen ve bugün hoşnutsuz olduğumuz bir yapı varsa, bu yapının değiştirilmesi için alternatif bir şey konuluyor; o çözümdür, değıldir ayrı konu. Ama bir başka çözümü de ortaya koymak durumundayız diye düşünüyorum, bu çözümün de doğrudan yönetime, doğrudan demokrasiye en yakın olabilecek bir yönetim tarzı olduğu kanaatindeyim.

İkinci önlem olarak da, planlama yaklaşımlarında temel, köklü bir değışiklik yapılması gerektiğini düşünüyorum. Bugünkü fiziki planlarla, yani imar planlarıyla aslında bir şeyin planlandığı falan yok. Bu planlarla bizim düşündüğümüz anlamda bir şeylerin planlandığı yok, planlayanlar rant yaratma ve orantı bölüştürme anlamında bazı şeyleri kuşkusuz planlıyorlar. Eğer biz kentlerin gerçekten planlanmasını istiyorsak, bu fiziki planlamanın o planlama çalışmasının sadece küçük bir parçasını oluşturduğu bir planlama düzenini oluşturmak durumundayız.

Zaman da bitmek üzere olduğu için, çok kısa bir cümleyle konuşmamı bağlamak istiyorum. İktisadi, toplumsal ve fiziksel bütünlüğü olan bir planlama sürecinin mutlaka kurgulanması gerekiyor. Fiziksel planlama süreci, bu bütün planlama sürecinin sadece küçük bir parçası olarak gerçekleştirildiğinde ancak anlamlı olacaktır diye düşünüyorum. Bunun dışında yapılacak olan imar planlarının, o da bir plandır; ama rant düzenleme, rant yaratma ve rantı bölüştürmenin ötesinde çok fazla bir anlamı olmadığı kanaatindeyim.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı Evet, biz teşekkür ederiz.

Son konuşmacımız Sayın Cemal Arkon, buyurun efendim.

Prof. Dr. Cemal Arkon (İYTE)- Fazla konuşacak bir şey kalmaması diye sıramı değıştirdim, en sona aldım; hakikaten de kapsamlı konuşuyorlar, yalnız bazı konularda açıklama yapma gereğı duydum.

Şunu net olarak söyleyelim: Eğer kent planlamaya ilişkin bir kuram, bu kent planlama mesleğinin pratiklerine ilişkin öneri getiremiyorsa, bence o kuramsal söylem veya o kuram henüz nafile kuramsal söylem aşamasındadır. Dolayısıyla, burada söylenenlerin hepsini, kent planlama mesleğinin pratiğine yansıyan çözümler içermediğı sürece de böyle görmek durumundayız.

Ne durumda söyleniyor? Mesela, kent plancısı nedir, rolü ne olacaktır, mesleğini nasıl icra edecekler? Bu konulara girmemiz gerektiğini düşünüyorum; fakat süre çok kısa olduğu için soru gelirse, bunu sonraya bırakacağım.

Bir-iki noktaya değinmek istiyorum: Bir tanesi government meselesi; yani 'yönetişim' diyorlar, o kelimeye de henüz ısınmadım.

Bakın, ben bunu yuvarlak laflarla pratiğe indireceğim, bunlar benim söylemlerim değil, Friedman'ın söylemleri; ama ben de katıldığım için onları aktarmak istiyorum, benim icatlarım değil, Friedman diyor ki: "Şehirlerin performansını ölçmede üç grup kriter belirli."

Birinci grup, 'good government' yani 'iyi yönetim' diyor.

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu

İkincisi, 'good management' yani 'iyi idare.'

Üçüncüsü de, 'good outcome' yani 'iyi şehir, sonuç ürün'

Hiç kimse, büyük şehir belediyesi temsilcisi, "iyi şehrin ne olacağını?" söylemedi, onların da neler olduklarını söyleyeceğim.

Friedman ne diyor? "İyi bir şehir gelecekte ne olmalıdır?"

Ama önce şu government işini bir çözelim: Diyor ki 'good government', politik olan, siyasal olan bir toplulukta yani siyasetin belirleyici olduğu bir toplulukta, baskısı olmayan, demokrat olan bir toplumda, kaynakların tahsisine ilişkin politik süreçlerinin yönetiminden bahsediyor, bu government'te. Bunun da İlhan Tekeli'nin söylediği biçimde steering yani emredici, yukarıdan gelici bir şekilde değil de, 'dümencilik diye mi çevirmiştik Hocam biz onu? Evet, 'şehir dümencileri odası' diye de bir espri yapmıştık galiba. Plan yoktur, plan bir şey yapmaz steering vardır.

Bakın, Friedman good government yani iyi yönetişimin kriterini 5 tane demiş, ben burada İngilizcelerini de okuyacağım, çünkü çevirince bu yönetişime ısınmadığım gibi Türkçelerinde de birtakım şeyler vardır. "*enspire political leadership*; yani mülhem ilhamlı karizmatik liderlik" diyor.

Bu 'good government, iyi yönetişim' olabilmesi için ikinci kriteri 'Public accountability' diyor, yani kamusal sorumluluk.

Üçüncüsü '*enclose invest*, kapsamlı olmak' diyor,

Dördüncüsü '*responsive invest* istekli olmak, hevesli olmak' diyor, tabii bu heveslilik, isteklilik vatandaşların talebine karşı; heveslilik, isteklilik ne? Siyasal, politik, demokratik bir toplumda vatandaşın idareden istekleri, taleplere hevesli, istekli olmak.

Son olarak beşinci kriter olarak da *non-mireland complying* management devlet ile vatandaş arasında çelişkili sorunlarda sert olmayacak, şiddet kullanmadan bunları çözecek.

'Good government' dediği arkadaşımın söylediği başka alanlara ilişkin yönetişim, iyi yönetişim planlamaya tercümesi, aktarımı Friedman tarafından böyle yapıyor.

"Gelecekte iyi bir şehir nasıl olmalıdır?" sorusunun kriterlerini yine Friedman'dan size sıralayayım:

Birinci kriter olarak, '*a productive city*' üretici bir kent olacak, ne konuda olabilir? Hem ekonomik anlamda, hem sosyal anlamda, sosyal ilişkilerin üretilmesi anlamında, fikirler üretilmesi anlamında.

İkinci kriterde "*sustainable city*", bu bildiğiniz bir kavram, "sürdürülebilir bir yaşamın varolduğu bir şehir" diyor.

Üçüncü olarak, "*livable city*, yaşanabilir bir şehir".

Dördüncü olarak, "*a safe city*, emniyetli bir şehir".

Beşinci olarak, "*an active tolerant city*, sosyal yaşama ilişkin toleranslı olacak" diyor. Açılımında buraya not almışım, örnek olarak, "homoseksüeller de bu toplumda tolerans görecek" diyor.

Son ve altıncı iyi bir şehir tanımında da "*a cave in city*" diyor. Yani buradan kast ettiği de fiziki çözümlerinde, anlayışında toplumsal yaşama ilişkin getirdiği düzenlerde toplumun engelli ve güçsüz olan kesimlerine şefkatli yaklaşan bir şehir olmalıdır.

Değerlendirme Paneli

Bir şey daha var; bu “plancıların iktidarı var mı, yok mu? Konusuna takıldım ben arkadaşlar. İktidarsız plancı görmek istemiyorum, her anlamda gerek plan konusunda, gerek başka konularda.

Ben burada konuşmamı kesiyorum.

Oturum Başkanı- Ben konuşmacıların her birisinden bir cümleyle çarpıcı olan yönlerini alacağım, demek ki 5 tane çarpıcı yön, 5 cümle; ondan sonra da sizlerin panele katılma dönemi başlayacak, siz sorularınızla bize soracaksınız, biz yanıt vereceğiz, o bittikten sonra da ben şu son aşamanın da içine girdiği genel bir değerlendirme yapacağım. Bu görüşe katılır mısınız? Teşekkürler.

Birinci konuşmamızda şöyle bir sonuç çıktı: Ben en çok rant konusuna takıldım, yeni bir rant politikası oluşturmamız gerekir, arazi rantı, esas olarak buna taşınmaz rantı giriyor, çok önemlidir. Bu rant olayı bugünkü ekonomimizin, bugünkü siyasamızın temel bel kemiğidir, negatif anlamdadır, bunu nasıl pozitif çeviririz? Yani yeni arsa politikaları, hepsi bunun içine girer, bu plancı olarak hepimizi ilgilendirir, bunun üzerinde ümit ederim ki, yakında ikinci bir toplantı yaparız.

İkinci konuşmacımızdan çıkan sonuç bence; büyük soru diyor ki, “objektif bilgiye nasıl erişeceğiz?” Bizim yaptığımız çabalara rağmen bilgimiz acaba objektif mi? Sağlıklı kestirim güvencesi var mıdır, yok mudur, yoksa bunu da nasıl aşarız, bu güvenceyi nasıl sağlarız?

Üçüncü konuşmacı ‘government’ olayını anlattı, government çok tartışıldı; üçüncü konuşmacı diyor ki: “Government denilen olayın bir görünen yüzü vardır, bir de görünmeyen yüzü vardır; yani bu bir üçlünün ortaklığıdır, bürokrasi, özel sektör ki buna şirket veya firma, sermaye diyoruz ve NGO’lar, STK’lar.

Burada katılımcılık üzerinde de duruldu, denildi ki: “Eşitlik ve özgürlük=Demokrasi” biçiminde bir katılımcılık, ancak bunun kötü bir biçimde de uygulanabilmek tehlikesi vardır.

Dördüncü konuşmacımız Cengiz biraz tereddütlü konuştu, “Geleceğe yönelik kesimler bana hiç umut vermedi” dedi. Onun iki tane önerisi var, bir tanesinde diyor ki: “Yeni bir planlama ideolojisi oluşturmamız gerekir. Bugünü olan veya hiç olmayan bir ideolojide daha fazla gidemeyiz.”

İkinci önerisinde de; “Yerel ve merkez yönetim modellerine yeni bir anlayış, yeni bir statü, bir biçim, bir içerik getirmek gerekir” diyor, bu ikisini de beraber öneri olarak getiriyor.

Şu çok önemli bence: Bakın, planlama bir süreç bütünüdür, sadece proje yapmakla planlama olmaz, bu bir sürecin ucudur. Ama siz bu sürecin bir ucundan başlayıp, yani onun araştırma kısmından başlayıp, siyasanızı koyup, politikalarınızı belirleyip, sosyal, ekonomik, kültürel incelemenizi yaptıktan sonra bunu orada bırakırsanız, bu havada asılı kalır; bunun gerçek sorunu çözecek aşamaya değinmesi gerekir. Yani bazen de zevkleniriz, araştırma için araştırma yaparız, bu bizi belki Doçent yapar, belki Yardımcı Doçent yapar; fakat bir planlama katkısı demek değildir, bunu unutmayın.

Bu bütünlüğü istiyoruz, çok istiyoruz belki, bazı arkadaşlarımız formasyonları gereği hepsini yapamıyorlar, benim kabulüm, buna da aldırmiyorum. Birisi açık kalplilikle demedi ki: “Ben şurada duruyorum kardeşim, bundan sonra sen devam ediyorsun yahut beraber devam ediyoruz.”

Ama bir şey yapıyorlar ki, ben buradaki üzüntüyü sizin huzurunuzda paylaşmak istiyorum: “Planlama zaten bizim durduğumuz yere kadardı, ondan ötesi planlama değildir” diyorlar. Burada hakları yoktur, bu da yanlıştır.

Friedman’ın sözleri hepsi doğru sözler; ama sen dedin ki: “Pratiğe yansıyan kuramlar kuramdır. Çok önemli paradigmlar, yoksa bu bizim işimize planlama olarak yaramaz.” Bu konuda bu kadar kategorik olmasam da, bunun bir gerçeklik payı taşıdığına inanıyorum.

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu

Beş tane konuşmacımız konuşmalarını tamamladılar. Esas panelimiz açılıyor, panelciler buyurunuz, sizi bekliyoruz.

Katılımcı- Cemal Bey “*management*” sözcüğünü kullandı, bunu açar mısınız?

Prof. Dr. Gönül Tankut- “Gayet tabii, burada “*management*” sözcüğü firma *management*’i değildir; tamam mı? “*Urban management*” dediğimiz olayın içinde ona ait hem yönetim vardır, hem işletme vardır.

Prof. Dr. Cemal Arkon- Hoca yasakladı bu Friedman’ı ama *management*’i Friedman’dan okuduğum için *management*’ten ne aldığımı söyleyeyim: *Accessibility transparency respectiveness effectiveness, efficiency*. Yani işletmecilerin anladığı dilden *management* dışında her şey var ve bunun açılımları var, ayrıntıya girmeyelim, ama herhalde sizin anladığınız anlamda değil. Burada hakikaten hocanın dediği gibi *management* dışında her şey söylenilmiştir; ama vallahi o öyle diyor, benim bir katkım yok.

Doç. Dr. Birgül Ayman Güler- Zerrin Hocamın sorduğu soruya ben Hocalarım gibi bakmıyorum, daha farklı bakıyorum; çünkü kavramların masum olmadığı malumunuz. Kavramlar ideolojileri taşır gelirler, kavramların isimleri hiç raslantısal değildir, anlamı o sözcükte yansır, kavram odur zaten.

Dolayısıyla, işletmecilik Türkçe’ye tam oturmadı o daha çok kamu yönetimine oturur. İşletmecilik dediğinizde piyasa mekanizmalarının özel sektör mantalitesinin gereklerini öne getirir, müşteriye öne getirir, kârı öne getirir, rekabeti öne getirir. Oysa yönetimden söz ettiğiniz zaman, kâr önemli değildir, toplumsal maliyet önemlidir. Eğer toplumsal maliyetin yüksek olduğunu görürseniz o hizmeti işletme hesabı bakımından nakdi olarak zarar olsa bile, hizmeti yürütürsünüz.

Rekabet çoğu zaman kamu sisteminin içinde problemler yaratır. Kamu kurumları her biri bir diğeriyle çok uyumlu bir bütün oluşturur, birlikte hareket ederse, o büyük makine harekete geçer, büyük hedef gerçek olur. Oysa piyasa mekanizmasında rekabetsiz hemen hiçbir şey yapamazsınız. Hatta öyle ki rekabet bittiği için piyasa mekanizmasının kendisi, kendisi olmaktan çıkar, o kadar kendine ait bir özelliktir.

Yalnızca kâr ve rekabet özellikleri bile birinde asal, diğesinde tümüyle ihmal edilebilir durumdaysa kavramların masum olmadığını bir kez daha hatırlayıp, işletme kavramlarını, müşteri kavramlarını, kâr kavramlarını gelin, işletmecilik disiplinine bırakalım, kamu yönetimi kendi kavramlarıyla yoluna devam etsin ve arzum o ki kamu yönetimi kavramları, işletmecilik kavramları haline gelsin.

Katılımcı- Sayın Türksöy yerel-merkezi yönetim modellerinde yeni bir anlayış biçiminde bir öneri getirdi. Bu çerçevede halen yürürlükte olan Yerel Yönetim Reform Çalışmaları hakkında neler düşünüyor, öğrenebilir miyiz?

Cengiz Türksöy- Yerel Yönetimlerin yeniden yapılandırılmasıyla ilgili Kanun Hükmünde Kararname Taslağı sanıyorum 89. Taslak falan oldu. Her birini daha önce de inceledik, her seferinde biraz daha merkezileşti, biraz daha merkezileşti, gözlediğim kadarıyla en son çıkan Kanun Hükmünde Kararname Taslağı da hemen hemen bütün yetkileri Merkezi Yönetimin taşradaki temsilcisi olan Vali ve Kaymakamlara bırakmış durumda, genellemek gerekirse böyle söyleyebilirim.

Dolayısıyla, ben Cemal Beyin sözünü de düzelterek cevap vermek istiyorum: Burada Büyükşehir Belediyesini temsilen bulunmuyorum, kendi adıma bulunuyorum. Gerek mensubu olduğum Oda, gerekse onun da bağlı olduğu Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği bu tür Taslaklara karşı *düşüncesini net bir biçimde ortaya koymuştur, karşıdır*,

Değerlendirme Paneli

Prof. Dr. Gönül Tankut- Değerli dinleyiciler, üç gün süren sabrınız artık yavaş yavaş sona eriyor biliyorum. Biraz daha sabredin, şu paneli de yapalım, çünkü siz de panelistsiniz, panelciler konuştuktan sonra hazır olun, siz de soru soracaksınız.

Biliyorsunuz, panelistleri sizlere takdim etmeme hiç gerek yok, hepsi tanınmış insanlardır, meşhur insanlardır. Buradaki listeyi izliyorum ve ilk konuşmayı Ümit Özcan meslektaşımıza veriyorum.

Dr. Ümit Özcan - Çok Teşekkürler Sayın Başkan, ben ufak bir çerçeve çizmek istiyorum. Çok hızlı bir şekilde sabahki oturumda sözünü ettiğimiz İkinci Atina Anlaşmasının şu anda tartışılarak gelinen noktadaki 'plancı ve plan' kavramları üstüne, daha sonra da hızlı bir biçimde 'kentsel rantlar' konusuna değinmek istiyorum.

Yeni yapılan tanımlamaya göre; Atina Chart'ının bize belirttiği planlamadaki gelinen son noktaya göre ki, hâlâ tartışılmakta, ilkinde de 1933'te başlayıp 1954'te ancak tartışmalarını bitirebilmişti; bu da 1993'te başladı, 1998'de gelinen noktayı vurgulamak istiyorum. Yeni Atina Chart'ında, Plancı toplumun hizmetindeki kişi olarak adlandırılıyor; kentler sosyal, kültürel, ekonomik, toplumsal, yeniden üretim merkezleri olarak tanımlanıyor ki, bu bizim geçmişte bildiğimiz kent tanımlarına daha çok uyuyor.

"Sürdürülebilir kent, koruma-kullanma dengesini gözeten yer seçimiyle bir bütün olan kent işletmesidir" deniliyor. Burada bizim bugüne kadar alışmadığımız plancının plan sürecinin içinde bir işletmeci rolünü de üstlenmesi gerektiğine işaret ediyor.

Yeni gelişme alanları konusunda kent merkezi dışında, kentsel hinterlandın içinde oluşarak, mekân gereksinimlerinin çözümlerinin yeni jenerasyon kent planlarıyla çözülmesi gerektiği söyleniyor. Buradaki yeni jenerasyon kent planları bizim bildiğimiz kategoriler içinde, belki de daha kapsamlı bir ortamda tartışılması gereken farklı bir kategori değil aslında.

Kentsel sorunlar, alt bölge kapsamında ele alınarak sosyal, kültürel ve ekonomik göstergelerde gelişmeye yön vererek, kent bölgesinin içindeki diğer kentler, *suburb*'ler ve *periphery* alanlarıyla ilişkili diğer kentleri de içerek bir mekânsal bütünlük içinde düşünülmelidir demek, ve bu yolla bir alt bölge tanımı getirilmektedir.

Sürdürülebilirliğin ilkesizliğini de çevre duyarlığı açısından Europe's *Environmental Dobris Assessment* 1994 tarihli Çevre Bildirgesine bağlayarak burada belirlenmiş olan çevre değerleri çerçevesinde planlarda yerini almak zorundadır denilmektedir ve açık demokratik süreçlerin daha iyi iletişim ve halkın karar alma süreçlerine katılımı, planlamanın bütünlük bir parçası olarak görüldüğü belirtilerek daha fazla yurttaş merkezli bir planlama Atina Chart'ının özünü oluşturmaktadır hükmüne yer verilmektedir. Plancı için de grand master değil, bu noktada medyatör rolü üstlenen, sosyal taraflar arasında uzlaşma için gerekli koordinasyon rolünü benimsemiş, taraflara açık bilgi sunan, sonuçları konusunda topluluğu bilgilendiren toplumsal hizmetli yani, '*grand servant*' tanımıyla bir açıklık getirilmektedir.

Burada plancının amacını da ekonomik ve toplumsal uzlaşmanın sağlanması, sürdürülebilir kalkınma ve dengeli rekabetçiliğin desteklenmesi biçiminde özetleyen şart bu noktada Avrupa Kıtası'nı baz almaktadır. Yani bir kıtasal yaklaşıma sahip ve kalkınmanın mekânsal yaklaşımlarını, yani Avrupa Kıtası için dengeli bir rekabet ortamının ve kalkınmanın mekânsal yaklaşımlarını ortaya koyma aracı olarak da planı tanımlamaktadır.

Bu genel hatırlatma bundan sonraki ufkumuzla ilgili yapılacak olan tartışmalara, Türkiye'deki plancıların da taraf olmasını sağlamak açısından sanıyorum önemli olacaktır, çünkü bu gelişmekte olan bir çalışmadır. Sonuçları uluslararası bir belge haline ne zaman dönüşeceği çok bilinmemekle birlikte bizim şimdiki konumuzu tanımlamakta yararlı olacaktır.

Burada sözü edilen planlama ile katılım reddedilmiyor ve yurttaş merkezli bir katılımdan söz ediliyorsa da katılıma ilişkin birtakım sorunların varlığından daha önce söz etmiştik. Katılım için postmodernizmin belirttiği bir alt gruplar aidiyeti var, yani artık toplumsal bir aidiyet, sınıfsal bir aidiyet değil, alt gruplar aidiyeti öne çıkmaktadır: örneğin, yaşlılar, çocuklar, özürülüler, kadınlar, etnik gruplar, vs.

Geçenlerde Radikal gazetesinde bir başlık okudum, o gerçekten hoş bir başlık 'Biz heteroseksüel Türkler' diyor, günümüzde değerlerinde marjinal olarak bir baskı grubu oluşturmanın ön şartını oluşturuyor. Eşcinseller, etnik gruplar ayrı bir örgütlenme içinde öne çıkıyor, sonuçta da doğrusu sanki burada toplumun genelini oluşturanlar göz ardı ediliyor. Dolayısıyla, heteroseksüel Türk olmak da bir anlamda marjinalite anlamını taşımaya başladı gibi; bu noktaya da dikkat çekmek üzere şöyle bir değindikten sonra kentsel rantlara değinmek istiyorum.

Tüm dünyada kentsel rantlar bir dönem sanayiye geçiş için gerekli sermaye birikiminin aracı olmuştur ve bu sermaye birikimi aracı olma durumunu tamamladıktan sonra kentsel rantlar yoluyla yeniden sermaye birikiminin yolları tıkanmıştır. Daha az riskli olan kentsel spekülasyon yoluyla para kazanmanın öne kapanmadıkça gerçekten sanayi gibi riskli yatırım alanlarına toplumun yönelmesi mümkün değildir.

Aynı teşhis bizde Ebniye Kanunuyla 1852'lerde yapılmış; ama daha sonra pek de bilmediğimiz Ebniye Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında 1925 tarihinde yapılan bir yasal çalışma var. Yapılan çalışmada Harf Devrimi, Şapka Devrimi'nden belki de daha köklü bir devrim önerilmiş, önerilen devrim şu: Kadastral haritaları çıkarıp, oradaki mülkiyetleri belirledikten sonra kadastroya ilişkin birer bono kişilere verip, söz konusu arsayı yeniden düzenleyip, yeni düzene göre bu insanlara açılacak bir açık arttırmayla bono karşılığı katılma hakları verilmiş, isteyenler buraya paralarıyla da katılabiliyorlar ve yeni düzenlenen arsalardan alabilmek için aynı kentte yaşamak zorunluluğu yok; bono sistemiyle yeniden düzenlenmiş ve değerlendirilmiş arsaların yeni düzenleme ile artan değeri üstünden yeniden dağıtımı bu yasal düzenleme ile sağlanıyor.

Ama 1925 ve 1926'da da bir yıl daha süre vererek yapılan düzenleme bizler tarafından maalesef çok da bilinmiyor. Bir kentsel rantın plan yolu ile artan kesimine toplumun el koymasını sağlayan yasal düzenleme, Şapka Devrimi'ni, Harf Devrimi'ni yapabilen Cumhuriyet Yönetimi tarafından hayata geçirilmemiş, gerçekleştirilememiştir.

Demek ki, biz burada rantlar karşısındaki toplumsal direnç siyaseti iktidarların çok kısa bir sürede teslim olmak zorunda kaldığını görüyoruz. Sanayileşme öğretisinde kendisi için çok büyük adımlar attığını iddia eden Türkiye Cumhuriyeti sanayileşebilmek için inanılmaz kaynakları, inanılmaz teşviklerle dağıtmasına rağmen özünde kentsel rantların üstünde herhangi bir sınırlama getirmediği için topraktan kaynaklanarak oluşan sermaye birikiminin spekülasyon aracına dönüşen toprağa dönmesini engelleyememiştir.

Sayın Bartın Belediye Başkanı'nın da konuşmasından hatırlayacağız, gündemimiz net bir şekilde şu şekilde görülüyor: Artık kentsel rantlar tıkanmış durumda, ihtiyacın çok üstünde konut var ve bu sadece Bartın'ın değil, Türkiye'nin gerçeğidir. Bu durumda kentsel rantlar konusunun da yeniden değerlendirilmesi gerekiyor ve kentte artık bunların yeni arsa politikalarıyla, kentin toplumsal ihtiyaçları doğrultusunda, kentlerin yeniden organizasyonunda biz kent plancılarına önemli bir görev düşüyor.

Bu görev çok yeni bir görevmiş gibi görünse de aslında yüzyıllardır bütün Avrupa ülkelerinde uygulanan yöntemlerdir. Bunların bazılarında örnekler verildiği zaman sosyalist ülkeler örneği verdiğimiz samılsa da, örneğin Japonya'da, İngiltere'de ve benzeri birçok ülkede kentsel rantların oluşması devlet eliyle engellenir; çünkü yatırıma dönüşebilir bir sermayeyi orada öldürmek

Değerlendirme Paneli

istemezler. Biz de, eğer bu küreselleşen dünyada Türkiye'nin de bir yerinin olmasını düşünüyorsak; yeni arsa politikaları üstünde de düşünmemiz gerekiyor. Dinleme sabrınız için teşekkürler.

Prof. Dr. Gönül Tankut- Yalnız sizin tablonuzu tamamlamak için kentsel rantlara bir şey eklemek istiyorum.

Evet, sanayi birikimi için kentsel rantlar açılmıştır; Cumhuriyet dönemi Ankara örneğinde de bu rantlar burjuvazinin oluşması için kullanılmıştır, o dönemin başka türlü bir çaresi de yoktur. Bu rantlarla burjuvazi oluşması beklenilmiştir, tam olarak erişilmiştir, erişilmemiştir bu tartışmaya açıktır; ama rantları yasaklayan tek partinin olduğu, çok karizmatik bir Cumhurbaşkanı olduğu dönemde, eğer istenilseydi rantların bir şekilde yönlendirilmesi için yasa da çıkarılırdı, her türlü şey de yapılırdı; yapılmamıştır.

Örneğin, Canberra gibi bir yerde ki o kadar koşullar da uygun değildir, Canberra'da arazi mülkiyeti devlete aittir, kişilere kiralanmıştır. 20. Yüzyılın 4 tane planlı ulusal başkent örneğinde, başka da örnek yoktur. Pakistan'daki örnekte ise İslamâbat'ta İngiliz Koloni döneminden öğrenilmiş olan bazı yasalar kullanılmış ve bu rantlar yönlendirilmiştir.

Rantların hiç yönlendirilmediği açık-seçik, bir gelişme girdisi olarak kullandığı yerde Brezilya'nın başkenti Brasıleia'dır, Kubitschek adamlarını çağırmıştır, "Gelin, hepimiz spekülasyon yapalım, zengin olalım" demiştir. 1950'lerin başı, tabii merkez ülkeler, çevre ülkeleri, geri kalmış ülkeler dönemidir ve burada da böyle bir politika izlenmiştir.

Bu şekilde bunu tamamlıyoruz. Teşekkür ediyoruz.

İkinci konuşma sıramızda Sezai Göksu var, buyurun.

Prof. Dr. Sezai Göksu - Hocam, çok teşekkür ederim. Önümüzdeki dönemde tartışmamız gereken net sorularla belirlediğim bir çerçevede kısa bir konuşma yapacağım.

Bizim şöyle bir sıkıntımız var: Burada üç gündür geleceği planlamak diye bir problem attık ortaya, onu tartışıyoruz, bu şu demek: Bugünkü mevcut anlayıştan memnun değiliz, bir sıkıntımız var ve geleceğimiz hakkında, yani mesleğimizin geleceği, kentlerin geleceği, kentleşmenin geleceği, kentli insanın geleceği hakkında birtakım endişelerimiz var, bunu tartışıyoruz. Önümüzde düşünmemiz gereken, üzerinde kafa yormamız gereken bazı sorular var ve bu soruları herkes iş edinip kendi kendine sormak zorundadır.

Biz bugün nasıl plan yapıyoruz? Yani bizim bugün plan yaparken temel varsayımlarımız ne, biz neyin üzerine basıyoruz? Üzerinde durulması gereken en önemli problemlerden bir tanesi şudur: Bizim temel varsayımlarımızdan bir tanesi, tarihin bir düzeni olduğu kabulüyle plan yapıyoruz. Bugün modernist planlamanın temelinde böyle bir varsayım vardır, tarihin bir düzeni vardır diyoruz ve o düzen içerisinde bir final ürüne doğru gidiyoruz, onu resmediyoruz, donduruyoruz ve diyoruz ki: "İşte bu aşamalardan giderek biz buraya gideceğiz."

Birinci olarak, bu temel varsayımı tartışmamız lazım, yani bu soruyu sormamız lazım, acaba tarihi bir düzeni var mı, yoksa da tarihin bir türbülansı mı var? Biz nasıl bir tarih içerisinde geleceği projekte ediyoruz?

İkincisi şu: Biz eğer gelecekle ilgilenen bir mestek alanındaysak, acaba gelecek dediğimiz şey bugün varolan bir şeyin içinde duruyor mu, durmuyor mu? Bunu da kendimize soracağız, eğer duruyorsa, demek ki bizim bugünü çok iyi okumamız lazım; benim özellikle üzerinde durduğum ikinci konu budur.

Birincisi tarih meselesi, tarihe nasıl bakacağız, bir düzeni mi vardır, bir türbülansı mı vardır, bizim müdahalemiz tarihsel bir aktör olarak ne kadardır?

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu

İkinci mesele de, biz bugünü nasıl okuyacağız? Yani 'bugünü okumalıyız' diyorum, böyle bir iddiam var; çünkü 'gelecek bugünün içindedir' diyorum. Geçmiş bütün olduğu gibi sürükleye sürükleye bugüne getirdiği gibi aynen gelecekteki bütün potansiyeller, bütün olasılıklar şu anda var; ama ben bunu nasıl okuyacağım? Çünkü ben gelecekte olacak olan bir şeyi bugün söyleyeceğim.

Bir üçüncü konu şu: Plancıların böyle bir iktidarı var mı? Yani plancıların geleceği bulup, çıkarıp, 'gelecekte şu olacaktır' demek gibi bir iktidarı var mıdır? Üzerinde durmamız gereken bir başka nokta bu.

Eğer böyle bir iktidarımız vardır iddiasını sürdürecekseniz, biz bunu hangi bilgiyle yapacağız? Dördüncü olarak üzerinde durulmasını istediğim herkesin kendi kendisine sormasını istediğim ve tartışılmasını istediğim konulardan bir tanesi; bu bilgi meselesi, hangi bilgiyle okuyacağız?

Bakın, biz plan yapıyoruz ve bilgi kullanıyoruz değil mi? Mevcut bir bilgiyi topluyoruz, olmayan bir bilgiyi toplamıyoruz, varolan bilgiyi topluyoruz. Ben iddia ediyorum, varolan bilgi, o bilgiyi nereden alıyorsak, kentsel mekândan, kentsel mekânın üzerindeki toplumsal pratiklerden, toplumsal pratikleri oluşturan aktörlerden, o bilgiyi kimden alıyorsak, o bilgi tam objektif bir bilgi değildir.

Dolayısıyla, biz bileceğiz ki, bugün kullandığımız bilgi arızalı bir bilgidir ve ben de kalkıp gelecek senaryolarını böyle bir bilgi üzerine kuruyorum; o zaman benim burada sorulmasını arzu ettiğim bir soru şu oluyor: Ben tam objektif bilgiye nasıl erişeceğim?

Kentsel mekân, biz Öklid geometrisinden, kartezyen mekândan kurtulmaya başladığımız zaman, yani biz kentsel mekânı şu iki boyutlu, en fazla bilemedin üç boyutlu soyut mekândan kurtarıp da kendimizi, üzerindeki toplumsal pratiklerle birlikte yani toplumsal bir ürün olarak görmeye başladığımız anda karşımızda demek ki bu mekânın üzerinde sürekli olarak dönen, kaynayan bir şey var; elimizde böyle bir toplum var, biz bu topluma nasıl bakacağız?

Son olarak şunun üzerinde duruyorum: Biz topluma nasıl bakacağız, topluma nasıl yaklaşacağız, toplumu nasıl çözeceğiz? Yani ben o iki teksti birbirinden ayırmıyorum, yani mekân diye bir şey vardır, bir de toplum diye bir şey vardır, bu bunun üzerinde durur, durmaz, gelir, geçer; ben öyle bakmıyorum.

Bu ikisi bir *text*, ben bu *texte* nasıl bakacağım, onu nasıl çözeceğim? Bakın, birinci gün Hoca da çok net söyledi, bizim mevcut planlama anlayışımız bunu homojenleştirir ve biz bunu fark edeli 10-15 sene oluyor. Bizim artık renklerimiz de bir anlamı kalmadı, bu homojen zonlarımızın, homojen bölgelerimizin onların hiçbirinin temsil yeteneği kalmadı; çünkü orada toplumsal referanslar var.

Mesela, plan yapacağız, plandan önce bir mevcut arazi kullanım örüntüsü çıkarıyoruz, "bak mevcut bu" diyoruz, ondan sonra oturuyoruz, orada bir dil kullanarak bir şey söylüyoruz, sonra da o dilin üzerine benzer bir dille bu sefer gelecek aynı şeyi sürdürüyoruz, aynı homojen yapıyı yukarı geleceğe doğru götürüyoruz. Halbuki böyle bir şey yok; ama biz bunu fark ettiğimizden beridir de, bizim bu kadar fragmanlar üzerine kurulu bir yapıda çalışabilecek böyle bir planlama pratiğimiz yok, işte bizim önümüzde duran soru bu.

Çünkü toplum böyleyken, bilgi böyleyken, kentsel mekân da yeni dünyada, yeni çağda böyle tarif ediliyorken, bizim pratiğimizi değiştirmemiz lazım, bu nereden başlar? Eğitimden başlar, piyasadan başlar, bütün çocukların şikayet ettiği her türlü noktadan birden başlar; bir fırtına kopar, bilimde paradigma kırılması denilen şey bu. Bir fırtına kopar, bir anda her şey biter ve yepyeni bir şey başlar. Bu kriz anına doğru gidiyoruz, ben bunu seziyorum. Bu krizin keskinleştiği noktaya doğru gidiyoruz ve yepyeni bir şey çıkacak. Bunun için umudu yitirmenin anlamı yok; ama kritik etmekten de kaçınmayacağız. Hepinize teşekkür ederim.

Değerlendirme Paneli

Prof. Dr. Gönül Tankut- Tansiyon yükseldi, gayet güzel. Konuşma sırası Birgül Hanımda, buyurun.

Doç. Dr. Birgül Ayman Güler - Teşekkür ederim.

Aslında inanılmaz bir konuşma dinledik, İzmir'e geldiğim için mutluydum; ama İzmir'deki görevli Hocaları tanıdığım için özel olarak mutluyum.

O sorular çok önemli sorular, sonuçta cevap "o fragmantasyonu yönetmek mi?" bilmiyorum, orada belki tartışabiliriz; ama sorular çok güzel sorular, sorulması gereken sorular.

"Gelecek bugünün içinde mi?" çok büyük soru ve cevap "İçinde", bence de içinde. "Plancıların böyle bir iktidarı var mı?" yani ne iktidarı? Geleceği öngörme, biçimlendirme, bence tek başlarına değil; ama bütün diğer toplum bilim, fen bilim alanlarıyla beraber evet, böyle bir iktidarı elbette var.

"Topluma nasıl bakmak?" çok kritik sorulardan birisi, gelecek bugünün elbette içinde, benim kendi çalışma alanımda öngördüğüm geleceğin bugün varolan bir başlangıç noktası diyelim, büyük tartışmalara konu olan kavram, 'government' kavramı, ben bu süreyi government kavramıyla ilgili olarak değerlendirmeyi arzu ediyorum.

Elimizde 'government', Türkçe'ye 'yönetişim' diye çevrilmiş bir kavram var ve bu kavram tüm tanımlamaları bir yana, siyasi ve idari iktidarın her ikisinin birlikte açık olarak sermayeye devrini öngören bir kavramdır. Kendini sunuş tarzı böyle değil, benim kavram üzerinde düşündüğüm zaman vardığım sonuç bu.

Biliyorsunuz government ya da yönetişim, global government, ulusal government, lokal, yerel government, yaşamın her alanında yönetimden yönetişime doğru evrilmeyi hedefleyen bir kavram.

İddia şu: 20. Yüzyıl boyunca hem gelişmiş, hem az gelişmiş ülkelerde kerameti kendinden menkul bürokrasi, devlet toplumun üzerine abanmıştı, bürokrasinin açık iktidarı, oligarşik iktidarı vardı ve toplum gelişmesini sağlayacak tüm dinamiklerden yoksun kılınmıştı. Olması gereken şey, devletin elinde toplanan iktidarın topluma devredilmesidir, büyük soru toplum nedir? Topluma devretmenin mekanizması ne olabilir?

Government'in büyük cevabı: "Government bize devletin tekelindeki tüm yetkilerin topluma devrini üç eşit ortak ile kuracağı iktidar yapısıyla sağlar. Government = Bürokrasi + özel sektör + STK (sivil toplum kuruluşları)".

Bürokrasi bildiğiniz bürokrasi; ama dikkat, iktidardaki yeri hem siyasi hem idari iktidardaki yeri artık tek ve üstün değil, idare hukukunun idarenin üstünlüğü kavramının ruhuna el fatiha. Bürokrasi diğer iki unsurla eşit ortak, bürokrasi bildiğimiz bürokrasi, çalışma tarzı, şeffaflığı tümüyle değişmiş, aslında iktidarını yitirmiş, bir teknik kurumdan başka bir şey değil.

İkinci ortak, eşit ortak özel sektör; özel sektör şu bildiğiniz kamu sektörü karşısında varolan piyasa mekanizmalarının adı, hukuki olarak özel sektörün adı nedir, hukuki tüzel kişiliği özel sektörde temsil eden nedir? Şirket. Yani ikinci siyasi ve idari ortağın adı; şirket. Özel sektör ya da şirket kavramlarının sosyolojik karşılığı nedir? Sermaye.

Bürokrasi birincisi, sermaye ikincisi, STK üçüncüsü. STK; büyük tartışmalar var, içinde ne yer alır. Tüm toplumsal örgütlenmeler, sendikalar, hem işçi sendikaları, hem işveren sendikaları, vakıflar, kuruluş amacı ne olursa olsun tüm vakıflar, dernekler, kuruluş amacı ne olursa olsun, sürekli ya da geçici, çok büyük ya da küçük, etkili ya da değil; ama herhangi bir çıkar çevresine toplanmış, küçük yurttaş grupçukları, meslek odaları, yani resmi kamu kurumları ile şirketlerin dışında kalmış, tanımlayabildiğimiz tüm tüzel kişilikler.

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumunu

STK'ların içerisinde bir ayrım, bir farklılık, bir denkleştirme, bir konumlandırma, karşılıklı yerleştirme söz konusu değil; toplum aynı piyasada olduğu gibi kendi ihtiyaçlarını kendisi görür, ona göre örgütlenir. Peki, toplumun çeşitli kesimleri içinde farklı örgütlenme özgürlüklerini kullanma gücü, toplumsal güç anlamında farklı eşitsizlikçi durumlar önemli değil; bu sistemin içerisinde güçlü varolur, güçsüz erir, onun yeri de doldurulur.

STK bütün sınıfsal farklılıkları eriten bir torba kavram olarak eşitlikçi, temsili gözardı etmiş bir yapı olarak karşımızda ve bizim 21. Yüzyıl toplumlarını özgürleştirebileceğimiz araç bu formüle göre, oysa sistemin adı belli, yaşayan sistem kapitalizm, kapitalizm sınıflı bir toplum, bu toplumun içinde çeşitli sınıfların çıkarları birbirleriyle uzlaşmaz, kimilerinininki belli yönlerde uzlaşır. Bu yapının içerisinde bunlar yokmuş gibi bu sınıflardan birine, yani sermaye kesimine direkt olarak iktidarda açık olarak sandalye vermek demek bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde iktidar tesisi demektir.

Bakin çok çarpıcı, zamanımız çok az olduğu için formülün tehlikesini şöyle anlatayım: Bürokrasi + sermaye + sivil toplum kuruluşlarına karşı şöyle bir şey önersem; bürokrasi, işçi sınıfı, onun sendikaları, demokratik kitle örgütleri ve tanımlasam ki TUSİAD bir demokratik kitle örgütü değildir, dışarıdadır, şimdi 141-142 kalktı, içeri atıldım. O da çünkü bir sınıfın diğer sınıflar üzerindeki tahakkümünü öngören bir iktidar formülüdür. Hiçbir şey değişik değil, bu bir ucuya benim verdiğim de diğer ucudur.

Günümüzde 21. Yüzyıl toplumları için öngörülen siyasi ve idari iktidar, katılımcılık formülasyonu şu despot devletten toplumun başına giderek kurtulma formülüyle önümüze konuldu, ancak vaat ettiği katılımcılığı, eşitlikçiliği ve özgürlükçülüğü mevcut iktidar yapısında dahi bunları öngörmediği için sağlayamayacak bir formül olarak karşımıza çıktı. Eşitlik ve özgürlük, 200 yıldan beri dünyanın en büyük özlemi ve bunun toplamı demokrasidir.

Eşitlik ve özgürlüğü yani demokratikleşmeyi sağlayacak iktidar yapısı bu olamaz, bu onun tam tersi formülasyondur. 21. Yüzyılda eğer bu formülasyon tutarsa bu iktidar yapısı geleceği planlayacaktır.

Dolayısıyla, plancıların böyle bir iktidarı var mı? Eğer plancılar bu iktidar yapısını kabul ederlerse plancılar yalnızca teknik unsurları olarak hiçbir belirleyici güçleri olmadan geleceği planlama oyununun içinde yer aldıklarını sanacaklar, hiçbir şey yapamayacaklar.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Gönül Tankut- Teşekkür ederim.

Katılımcı- Buradaki planlama acaba geçmişte olan yanlışların yeniden düzeltilmesi konusunda bir planlama mı, yoksa yeni baştan ve geleceğe dönük bir planlama mı?

Prof. Dr. Cemal Arkon- Hocam, önce şu yerel yönetimler konusuna bir şekilde değinmek istiyorum. Sanıyorum sabahleyin Semahat Hanımının tebliğinde bir üst ölçekli planlama örgütü ve bunun yerellik ve merkezîyetçilik konusundaki konumu tartışıldı, ben sabahleyin o oturumda bulunamadım, fakat eski nazım plancılar olduğumuz için sürekli tartıştığımız konular bunlar olduğu için bildiğimi sanıyorum, muhtemelen onu söylemiştir.

Daha önce de söylenildi, önümüzdeki yüzyıl kentleşmenin ülkemizde dahi yüzde 90'ların üzerine çıkacağı bir yüzyıl; dolayısıyla, bugünkü kentsel doku daha da yoğunlaşarak artacak ve bu kent bölgeleri dediğimiz kavram geliyor. Bu kavram çerçevesinde yapılacak planlamanın gerek alansal büyüklüğü gerek yatırımların büyüklüğü açısından yerel yönetimlerin yetki ve güçleriyle yapılamayacağı, ayrıca burada bir denetim sorunu bulunması nedeniyle bunların merkezi bir *yönetimce planlanması gerekir; bir üst örgüt, strüktürel plan, yapısal plan dediğimiz öyle bir şeylerden bahsetmiş olmalı* herhalde.

Değerlendirme Paneli

Ama yerel yönetimlerin bir üst örgütü olarak, bu literatürün çeşitli noktalarında da şöyle söyleniyor: Aslında biliyorsunuz küreselleşme neoliberalle şemsiye görevi yapıyor, Yani küreselleşmenin öyle olması gerekiyor; ama bugünkü koşullarda küreselleşme demek neoliberalizmin dünyada yahut da kapital emperyalizminin egemen kılınması demek.

Bunları çok net olarak biliyoruz, tekrar etmenin gereği yok; dolayısıyla, böyle bir ortamda, milli devlet veya ulus-devletin rolü tarif ediliyor, bu ulus-devletin planlama içindeki rolü de şöyle tarif ediliyor: Yerel yönetimler olacaktır, bunlar yetkili, güçlü olacaktır; ama çok sayıda yerel yönetimi içeren alanların planlanmasında merkezi yönetim karar verici, yatırımcı ve denetleyici olacaktır. Sizin önerinizin ne olduğunu bilmiyorum; ama bu strüktür çerçeve içerisinde getirilen merkezi yönetimin rolü, planlama açısından kent planlama açısından bunun olduğu söyleniyor.

Bu yerelleşme bağlamında, bireyselleşme bağlamında kamu yararının sağlanmasında birtakım zorluklar çıkabileceği için, merkezi yönetimin bu büyük kentsel alanlarda resmen denetleyici, düzenleyici, yatırımcı rolü alması gerektiği söyleniyor.

Prof. Dr. Gönül Tankut- Katılımınızı bekliyoruz.

Semahat Özdemir - (Soru kaydedilememiştir)

Dr. Ümit Özcan- Çok teşekkürler Semahat Hanım, kentsel rantlar konusundaki yeni rolümüzün kolokyum bildirgesinde yer alması öneriniz; gerçekten çok önemli bir şey ve ben de bu konunun altını çizmeye çalıştım; ama vakit darlığı yeterince kalın çizgilerle çizemedim.

Gecekondu arsalarının satışı diye yeni bir talan önerisi gündemde. Aslında özelleştirme dediğimiz olaya genel olarak baktığımızda Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirilmesi kapsamında yapılan bütün iş ve işlemlerin altında o işletmelerin özel sektör eliyle doğru dürüst işletilmesi, devletin bu kamburdan kurtarılması gibi genel söylem olmakla birlikte esas olan, bir zamanlar kent dışına yapılmış olan; ama bugünlerde artık kentün en gözde mekânları haline gelmiş geçmiş olan kamu arazilerinin peşkeş çekilmesi vardı.

Bu peşkeş çekilmenin sonuçlarını bir anlamda topladık, aslında bence kent arazilerine baktığımız zaman, önemli bir evrede bu 1980’den sonra getirilen imar afları; ‘Neden’ dersiniz, kısaca bir açıklama yapmak istiyorum: Aslında bu konu üzerinde hepimizin düşüncesini istiyorum, o nedenle benim baktığım noktadan neyi gördüğümü sizlerle paylaşma paylaşıyorum.

1980’lere kadar Türkiye’de kentleşmeye, şehirleşmeye baktığımızda sürekli dikine yoğunlaşma söz konusuydu. Biz aynı noktada dikine yoğunlaşıyorduk, çünkü bir çember kapatmıştı. Alt gelir gruplarının çemberi olan gecekondu alanları, çevreyi kapatmıştı. Üst gelir grupları buradan bizim malum teorilerimizle ‘yağ lekesi gibi büyümek, sıçramalı büyümek, vesaire’ tartışmalarını yapamıyordu. Çünkü o alt gelir gruplarının bulunduğu yerden lüks arabasıyla üst gelir gruplarının geçip de bir başka yere gitmesi mümkün değildi.

Sağ olsun, Özal bu sorunu çok güzel çözdü, gecekonduları sadece affetmekle kalmadı, buraları kentsel arsaya dönüştürdü. Hanımefendi de biraz önce değindi, burada bir tanecik masum barınma sorununun çözümü için olan gecekondu yedi katlı bina haline geldi, adam da buradan dört dairenin sahibi oldu, yani bir ‘yenitüredi zenginler’ türü yaratılmış oldu.

Ama bu ‘yenitüredi zenginler’ türü 1980’lerde öyle güzel yaratıldı ki, aynı zamanda Toplukonut İdaresini kurduk, sadece imar aflarıyla kalmadık, o sıçramayla bir koridor açtı, bildiğim için söylüyorum, örneğin, Ankara’da Yıldız Mahallesi, eskinin hayvan bağlasan durmaz gecekondu mahallesi şimdi en rafine mahalle haline geldi; Ondan sonra da kent ta Gölbaşı’na kadar atlayabildi ve o sıçramaları şu anda yaptı.

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokiyumu

Kentsel arsanın üstündeki rant oyunlarında geniş bir alan, geniş bir yelpaze yaratıldı. Bu da bu 1980'deki imar aflarının konuya bakışı yani kentsel arsa üretme amaçlı aflar sayesinde gündeme geldi, bu birincisi.

İkincisi, özelleştirme geldi; özelleştirmeyle birlikte merkezde kalan ya da merkezde hâlâ ranta sahip olan kamu arsaları bir furyadır, mahvedildi; aslında tükendi. Çünkü artık inşaat sektörü *stagflasyon* ortamından çıkış için itici sektör seçilmişti, yani ister Toplukonut İdaresi teşvikleriyle, ister aflarla sağlamış olduğumuz arsalarla ve kredilerle kuşatılan inşaat sektörüne, hem para hem arsa pompalandı, şakır şakır çalıştılar; ama inşaat sektörü yeni bir sektöre kaynak aktarımı sağlayamadı, sağlamadı.

Oluşan artı kaynak yeniden inşaat sektörü içinde döndü ve sonuçta şu anda Türkiye'de çok ciddi bir konut fazlalığı problemi var. Ama "konut fazlalığı problemi var" derken "barınma sorunu yok" demek istemiyorum; çünkü inanılmaz bir yoksullukla da hayat alanlarını kaybeden başka insanlar var. Artık o gecekondunun bir zamanlar kiracısı olan kişi yeni yapılmış binanın kiracısı olamıyor. Dolayısıyla, burada ciddi bir problem var; ama artı olarak açıkça gördüğümüz de şu: Kentsel arsa stokları fazlasıyla yağmaya açıldı, bu yeni gecekonduların özelleştirilmesinden ne beklenildiği aslında ne siyasi ne toplumsal açıdan açıklanabilir bir durum değil. Sadece 'bu son vurgun belki vururuz, belki 5 kuruş daha para kazanırız, çünkü her taraf tam takır kuru bakar'; dolayısıyla, konuya bakış bu.

Buna Hazineye gelir olarak bakılıyor; ama Hazineye gelir olarak ne kadarının dönebileceği de şüpheli, çünkü piyasa doymuş durumdadır. O takdirde cidden hepimizin arsa politikaları üstünde yeniden düşünmemiz ve bu yeni durumu değerlendirecek, bu noktadan hangi sıçrama noktasına gitmemiz gerektiğini kararlaştırmamız gerektiğine inanıyorum. Burada çok ciddi bir görev var, bu görevi sahiplenmekte bu son satışı protesto etmek de bir araçtır. Dolayısıyla, katılıyorum, sanıyorum böyle bir görüşü herkes ortaklaşacaktır.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Gönül Tankut- Evet, buyurunuz.

Katılımcı- (Soru kaydedilememiştir)

Prof. Dr. Sezai Göksu- Arkadaşlar bu satma hikayeleri var ya, bunları bir İtalyan köylüsü Türkiye'den istiyor, diyor ki: "Kardeşim, satacaksın", fakat aynı İtalyan köylüsü bozuluyor, diyor ki: "Satıyorsun, sattığını da götürüp batırdığın bankaya yatırıyorsun, bütün paraları götürüp bankalara yatırıyorsun, sattığın da bir işe yaramıyor" diyor, bütün mesele bu.

Cengiz Türksoy- Bu gecekondulara ötekiler olarak bakmanın bir yanlışlığı üzerinde durup, bir küçük düzeltme yapmak istiyorum.

1966 yılında çıkan 775 sayılı Yasadan sonra çıkan genel olarak gecekonduların affı ve imar affı denilen yasalar, başta 1980'den sonra 2805 ve 2981 olmak üzere iki temel amaçla çıkarılmıştır. 2805 sayılı Yasa, gecekonduların devlete barıştırma yasasıdır ve nitekim uygulanmamıştır. 11 ay sonra seçilen Özal iktidarında 2981 sayılı Yasa çıkarılmıştır ve Ümit'in çok açık bir biçimde ifade ettiği gibi buralara islah planlarıyla rant sağlayacağı düzenlemeler getirilmiştir; ama getirilen bu düzenleme sadece umuttan ibarettir. Islah planlarıyla gecekonduların alanlarında öyle büyük rantlar sağlandığı, insanların köşe döndüğü, zengin olduğu tevatürdür.

Şöyle söyleyeyim: Türkiye genelinde yüzde 5'i geçmez. Dolayısıyla, gecekonduların alanlarında yaşayanlara 'aman şöyle yapıyor, böyle yapıyor' gibi yaklaşım oralara imarlı alandan bakmaktır, oraları gerçekten ötekilerin yaşadığı yer olarak görmektir.

Bu çevrelerin, gecekonduların alanlarının içinde buldukları sağlıksız barınma koşullarından

Değerlendirme Paneli

kurtarılması için o alanların gerçekten kentin alanları haline getirilmesi için öneriler geliştirmedeğimiz sürece, birtakım iktidarların 1996'da ilk tezgâhlanmaya çalışıldığı gecekonduların alanlarının özelleştirilmesi, şimdi yeniden gündeme geliyor. O zaman yasayla yapacaklardı, şimdi hiç yasa filan da gerekmiyor, Maliye Bakanlığının bir düzenlemesiyle yapmaya çalışıyorlar; buna elbette karşı çıkılmalıdır.

Ama buna karşı çıkmak oralara rant sağlıyor noktasından hareketle olamaz, bu yanlış bir hareket noktasıdır. O insanları ötekiler olarak görme anlayışıdır, kesinlikle bu anlayıştan vazgeçerek; ama oraların da çözüm önerilerini üreterek, kamuoyuna bu çözüm önerilerini mal ederek karşı çıkabiliriz diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Dr. Ümit Özcan- Benim davetim şuydu: Arsa politikaları üzerinde yeniden düşünmek; bu daveti yaparken 'kimin için arsa?' sorusunu sormak zorundasınız. 'Kimin için arsa?' sorusunun küreselleşmeyle Türkiye'ye dayatılan noktası 'neyi üreteceğiz' konusu, sanıyorum o gökdelenleri tartışmak değildir. Sabahki oturumda da sözünü etmiştim, küreselleşme ile geldiğimiz nokta; Dünya Bankasının bir yoksullar tanımı var, öyle bizim bildiğimiz eski gelir yoksullarının çok dışında, artık 500 çeşit yoksul var.

Kent yoksulları en fazla müsaadeye mazhar olması gereken yoksul türüdür. Özellikle kentlerde, barınma yoksulluğu gerçekten çok ciddi ve üstünde çok özenle düşünülmesi gereken ve gözetilmesi gereken bir yoksul sınıfını oluşturmaktadır. Yani bu insanlara aşevlerinde karın doyurmak, vesaire gibi palyatif çözümler bulabilirsiniz; ama bir gecelik yatacak yer sağlamakla, insan ırkını idamesini sağlayamazsınız.

Yani insanın kendini yeniden üretim sürecinde barınma, karının doymasından belki de daha önemlidir. Çünkü o karın doymaya ilişkin bölümü de organize ettiği için çok önemli bir unsurdur ve barınma yoksulluğu cidden üzerinde düşünülmesi gereken ve bu arsa politikaları çerçevesinde de sorunlarının öncelikle gündeme getirilerek çözülmesi gereken bir başka kesimi oluşturuyor.

Türkiye bugüne kadar barınma yoksullarının sorununu değil, tüm sosyal güvenlik problemlerinin olmayan sosyal güvenlik ağının yükünü de gecekondulara yüklemiştir. Bunu itiraf edelim, yani gecekondular sadece bir barınma sorununun çözümü değildir, beraberinde bir sosyal güvenlik aracıdır. Onun başına bir şey gelirse satıp, savıp bir hastaneye gidebileceği, vesaire bir mekândır, bir olaydır, yani sadece bir mal değil, hayatın güvencesidir.

Demek ki, bu noktada bizim gecekonduyu yeni durumuna göre yeniden tanımlamanız gerekir. Şu anda yapılan politikalarla gecekondular, mal sahibi yapıyormuş gibi görüldüğümüz politikalarla aslında barınma yoksulluğunun derecesini artırıyoruz.

Dolayısıyla, ben gecekonduya romantik bir gözle bakmıyorum, çünkü gecekondular bambaşka bir şey ve bizim bu noktada barınma hakkının özeti olarak işlenildiği arsa politikalarını yeniden üretmemiz gerekiyor ki bu da mevcut kategori içinde değil, artık farklı kategoriler içinde düşünmek zorunluluğumuzu gerektiriyor.

Prof. Dr. Gönül Tankut- Teşekkürler.

Burada oturmanın rantını kullanarak ben de ufak bir şey eklemek istiyorum, şöyle bir şey söylemek istiyorum: Gecekondular bir sorundur; ama unutmayın esas sorunumuzun başlığı kaçak yapılaşmadır.

Hocamız bir şey ekleyecek.

Dr. Ümit Özcan- Aslında imar afları, vesaire diyoruz; ama imar affı, gecekondular affı diye gündeme getirilenin tamamı kaçak yapılaşmanın affıydı ve kaçak yapılaşmayı çözemediler, adeta her af

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokiyumu

yeniden bir kaçak yapılaşmayı teşvik anlamını taşıdı. Herhalde gecekonduların, bir de kaçak yapılar şu anda ikili bir yapı diyoruz.

Çünkü ruhsatlı ve gerçek yapılar o kadar istisna ki, kaçak yapılar yani tapulu gecekondularla tapusuz gecekondular da denilebilecek bir kenti yaşıyoruz ve bu kent içinde de yeni bir gecekondular affı değil aslında bu sadece Hazineye gelir sağlamaktır. Dolayısıyla, bunları tapuya bağlasalar da yasal yapamayacaklar, sadece şu anda görünür ve tek hedef son satışla Hazineye boşalan yerlerini birazcık doldurma umudunu aynı şekilde ben de pek bir yaraya merhem olacağını da sanmıyorum.

Prof. Dr. Gönül Tankut- Teşekkür ediyoruz.

Katılımcı- (Soru kaydedilememiştir)

Prof. Dr. Cemal Arkon- Bu soruya söyleyecek bir cevap düşünüyordum, buldum. (Gülüşmeler)

Bu gecekondular bölgelerinde ıslah planlarıyla ilgili bizim bir hikayemiz var, Semahat Hanım da bilir: 15-20 senedir bilirkişilik yapıyorum, üç-beş tane ıslah imar planı rapor yazdık, sonra da bir genel rapor yazdık, onu da hukukçular doktora tezinde kullanmaya kalktılar.

Biz dedik ki: "Bu imar ıslah planları bütün mantığıyla, her şeyiyle yanlıştır. Dolayısıyla, biz bunlara kategorik olarak karşıyız, böyle davalarda bilirkişilik yapmayız, çünkü taraflıyız, bu da hukukun temel ilkesine aykırıdır." Dolayısıyla, bizim ıslah imar planı konusundaki görüşlerimiz özetle bu.

Yenileme projelerine nasıl baktığınıza gelelim: Bu anlamda, demin itiraz ettiğim anlamda gecekonduda bir yenileme oluyorsa ona karşıyım. Ama niteliğe bakarım, yani kentlerin mutlaka yenilenmesi lazım, niye karşı çıkayım buna; bu yenileme beraberinde birtakım donatı alanlarını da arttırıyorsa ona niye karşı çıkayım?Rantın bölüşümünde adaletli bir düzen getiriyorsa niye karşı çıkayım?

Dolayısıyla, işin niteliğine bakıp konuşmak lazım, yoksa kategorikman bir şehir plancısı olarak eskimiş bir yahut da sağlıklı olmayan bir kentsel dokunun yenilenmesine tabii taraftarım, bunun aksi düşünülemez.

Prof. Dr. Gönül Tankut- Ama hepsi kaçak yapılaşma, öyle bir yerleşme ki hepsi kaçak.

Buyurun.

Prof. Dr. Cemal Arkon- Hocam, toplumun tamamı çete olabilir, dolayısıyla, eşitlikçi olmasına rağmen adil değildir.

Katılımcı- (Soru kaydedilememiştir)

Prof. Dr. Sezai Göksu- Cam gibi bir pratiğimiz var, üzerinde tartışıyoruz, yeni bir şeyler önermeye çalışıyoruz, işlemediğini söylüyoruz, tıkanıyor söylüyoruz. İlla bir şeyi denetlemek için bir kurumu bir şeyin başına oturtmaya gerek yok ki, öz denetim yapılmalı, herkes birbirini denetlemeli, herkes kendi kendini denetlemeli.

Katılımcı- (Soru kaydedilememiştir)

Prof. Dr. Gönül Tankut- Böyle inanıyorsanız aman ne iyi, Hocam doğrusunuz tabii hiçbir şey olmasaydı daha kötü olurdu, bir kısmı kurtarıyor; ama çok başarılı bir koruma süreci içinde değiliz; ama 'beterin beteri var' felsefesi de bizi kurtarmaz.

Prof. Dr. Cemal Arkon- Tabii Ahmet Beyin soyduğu nazım planlar dönemi kopardı, bunu da yine günün moda söylemiyle açıklarsak, 1980'lerden itibaren Türkiye'de neoliberal politikalar zaten o anlamda, yani 1980 öncesi anlamda planlama istemiyor ki. Dolayısıyla, onun bilgisini

Değerlendirme Paneli

neden toplansın? Şimdi de istemiyor, şimdi neoliberalizmin karşısında ne olduğu belli değil, bekliyoruz.

Yeni solu savunan belediyelerimiz de var; ama pratikleri daha oluşturamadı. Tabii Batıda, İngiltere, Almanya, Fransa'da yeni sol söylemiyle gelen iktidarlarda onlar da pek bir şey yapamadılar, yalnız son toplantıda bir belediye başkanından bahsediyorlardı, Londra Belediye Başkanı bu anlamda ciddi çalışmalar yapıyormuş, onun çalışmalarını bekleyeceğiz. Çünkü Londra Belediye Başkanı yeni sol temsilcisiymiş, onu bekliyoruz, bizdeki solcuların henüz bir şey yaptığı yok.

İkinci sorduğün soruyu anlamadım kusura bakma.

Dr. Ümit Özcan- Ben onu şöyle anladım: "Bu ıslah imar planlamalarıyla açılmış olan kapının sonuçları o mevzuat hazırlanırken tahmin edilmiyor muydu ve burada plancının rolü hiç mi yok?" Bir anlamda öyle; ama 'o gelişmeleri tahmin ettik, edemedik' tartışmasının hiç önemi yok. Çünkü biz planlı alanların da ruhsata bağlı gelişmesini aslında mevcut imar mevzuatımızla ta Ebniye Kanunundan bu yana hiç de öngörmedik; biz ruhsatı devlet olarak her zaman vergi almanın bir aracı olarak tanımladık.

Oysa elin oğlu, ruhsatı tanımlarken o kültürün kendini yeniden üretmesinin sınırları olarak tanımladığı için, ruhsatsız yapılaşmaya kesinlikle izin vermedi. Kimin, nerede, hangi koşullarda, nasıl bir eve sahip olabileceğini, o kültürün, o toplumun kendi yapısı içinde kontrol mekanizması, yani kendini kültürel anlamda mekânda yeniden üretmenin kontrolü ruhsatı. Biz ruhsatı yapılması gereken herhangi bir bürokratik eylemin, işlemin içine koyduk; çünkü bizim arsaya bakışımız da oydu.

Gecekonduları orada öngörmedik mi? Aslında bunun altını bu kadar net çizmemek lazım; ama gecekondulaşmayı şöyle ya da böyle Cumhuriyetin ilk döneminden kısa bir süre sonra artmasıyla birlikte aslında devlet öngörmüştü; onların, orada, o şekilde barınmalarını uygun görmüştü; çünkü onlara bir başka çözüm üretmiyordu.

Biz planlarımızda onları yok farz ettik, biz planlarımızı yaparken -bu da bir özeleştiridir- planladığımız alanların da mevzuata uygun olduğunu farz ettik. Yani imarlı alanlar dediğimiz alanlar aslında kaçak alanlardır, onu da inkâr etmemek lazım.

Ben bu noktada bir de şunu söylemek istiyorum: Benim anladığım yönüyle ıslah imar planları yapılırken, bunun sonuçlarının yeni bir arsa üretim politikasına dönüşeceği konusu plancılar tarafından biliniyor muydu? Hayır, bilinmiyordu; ama bunu yapanlar, ben o zaman Bakanlıkta çalıştığım ve tesadüfen böyle bir insanla karşılaştığım için biliyorum, siyasiler bunun kentsel arsa üretme yolu ve yöntemi olduğunu bana çok güzel açıkladılar.

Daha ıslah imar planları konusu bizler tarafından özümsememişken, çünkü amacı buydu ve o amaca uygun hakikaten silahlarını oluşturdular; buradaki plancının rolü yok muydu? Bu bir meslek eliği tartışmasını gerektiriyor. Hocamız mesela kendisi ıslah imar planları konusundaki konumlanmasını gayet net açıklayabiliyor.

Yalnız ben bir konunun altını çizmek istiyorum, demin bunun için söz istedim: Biz bu kaçak yapılaşmayı, ruhsatsız binaları tartışırken çok önemli bir şeyi de gözden kaçırıyoruz; deprem gerçeği.

Değerli arkadaşlar, bunu düşünmediyse bu saatten sonra tekrar düşünmemizi tavsiye ediyorum. Bugüne kadar bir şey oldu, ne yaptysak yaptık; ama önümüzde sanki hiç daha önce bilmiyormuşuz gibi bir deprem konusu geldi.

7269 sayılı Yasaya göre; hak sahibi olabilmek için, sizin orada ruhsatlı bir binada oturuyor olmanız

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokyumu

gerekiyor. Yani kaçak yapı sahipleri yarının yeni kentsel yoksulları, konuyu bu anlamda da temel politikalar açısından düşünmek zorundayız. Yani bizim Türkiye kentlerinin yüzde 90'ı çok affedersiniz, donuyla sokakta kalacak, eğer ölürse kurtuldu, ölmediyse bitti. O beğenmediğimiz 6 milyarı bile alamayacak, yerine bir ev koyamayacak. Yani biz depremlerle çok ciddi bir başka yoksulluğu da kapıya getirmiş durumdayız.

“Bu ruhsatsız binalara ilişkin af çıkacak mı?” diyorlar, nasıl çıksın? Çünkü çıkması mümkün değil, devlet mevcudun altından kalkamıyor, bir de bu ruhsatsızları ödemeye kalkarsa mümkün değil ve hak sahipliği konusunda çok ciddi problemler var. Türkiye depremi tartışırken, yarın-öbür gün ortaya çıkacak ciddi yoksullukları birlikte gözeterek tartışmak zorundadır. Planlama sadece geleceği planlamak değil, bence biraz da günü kurtarmak için bu sorununun üstünde de yeni tartışmalar yapmak zorundayız.

Teşekkür ederim.

Doç. Dr. Birgül Ayman Güler- Aslında bu tartışma çok cazip geldi, tabii sizin mesleki ilkeleriniz açısından değerlendirme gücüm yok.

‘Hazine topraklarını satalım’, dürtü tümüyle ‘dış borç ödenmiyor’, sıkıştılar; ama bu yakın neden, bu hep duracak. Yerel Yönetim Yasa Tasarısında da var ve tümünü satsınlar diye devrederim. Dolayısıyla, şu anda dış borç için yapılıyor; ama kentsel topraklar ve Hazine topraklarının tümüyle yağmaya açılması, bu sistemin temel politikalarından biri haline geldi.

Bu gecekonduya pay vermek demektir; itiraz rantın yüzde 5'i gecekonduda, versen ne olur? Gecekonduya hizmet götürmek zorundasın, onlar sistemin bir yerde kustuğu çok geniş bir kitledir. Bu gecekonduda sorunu değil kaçak yapı meselesi, sen orada gecekonduda değil, kaçak yapıyı affediyorsun. Öbür iddia, “Yok canım, ne kaçak yapı, ne gecekonduda, asıl aslan payını tekeller götürüyor. Tower'ler, büyük kuleler, kim ne kadarını götürüyor? Bir kere sizler tartışırken bunu bilmek ihtiyacı hissettim; öte yandan da kim ne kadarını götürürse götürsün bana özü aynı geldi. Kamuya ait varlığın yağması, bunu ister gecekonduda yağmalasın, ister tekeli sermaye yağmalasın, isterse devlet yağmalasın; burada ortak varlığa kasıt var.

Biz niye şunu gündeme getirmiyoruz? Bu hiç öyle ileri sosyalist bir savunu değil aslında, “Kentsel toprakta kamu mülkiyetinin kaldırın, kullanma hakkını getirin”. Bunu uygulayan bir sürü ileri derecede gelişmiş kapitalist ülke var. Bu kadar çıkmaza girilmişse ve şu anda da bütçe dış borç nedeniyle de maalesef dışarıya gidecekse, biz Oda olarak, ilgililer olarak ‘tam da bu zamanda bu çözümdür’ diye, ama şu hesaplarla, şu rant miktarını hesaplamaya çok gayret ettik. Belki karmaşık bir konuydu Kübra Cihangir orada bazı sonuçlara ulaştı, onu söylüyorduk.

Teşekkür ederim.

Katılımcı- (Soru kaydedilememiştir)

Cengiz Türksoy- Şimdi yüzde 5 hesabını ben yapmadım, okuduklarımdan aktardım; ama yapılan araştırmalara da güvendiğim için bu sayının doğru olduğuna inanıyorum.

Bunun doğruluğunu başka bazı çıkarsamalarla da göstermek mümkün; Çankaya'yı örnek verdim. Çankaya'da 200 bin civarında konut stoku vardır, bunun yarısı olarak 100 bin civarında gecekonduda vardı, 100 bin civarında gecekonduda bizim hesaplarımıza göre ortalama aile büyüklüğü 4.5 ise orada 450 bin insan yaşıyordu demektir. Bu 100 bin gecekonduda kaldırdık da, eğer “yerine Sokullu'da, Öveçler'de, vesairede olanlar yapıldı” gibi bir iddiamız varsa, her gecekonduda yerine aşağı-yukarı 2-2,5 kat fazlası konut birimi oluşturduk demektir, eğer tümüyle kalktı iddiamız varsa.

Bu ne demektir? 100 bin gecekonduda x 2,5 -rakamı minimize ederek söylüyorum- 250 bin x nüfus, siz hesap edin, Ankara nüfusunun da o kadar artmış olması gerekir. Sokullu, Öveçler.

Değerlendirme Paneli

Çankaya'daki dönüşüm olan gecekonduların, eskiden gecekondular olup da şimdi imarlı olan alanların hemen hepsi doludur, bunu biliyorum.

Çankaya üstelik en az gecekondular olan bölgelerden birisiydi; araştırmayı biz yapmadığımız için bu spekülasyon oluyor, sen şöyle söylüyorsun, ben böyle söylüyorum, çok anlamlı değil.

“Gecekonduların ortaya çıkışında bizim sorumluluğumuz yok mu?” gibi bir soru vardı. Tabii ki var; ama bizden kastın, eğer şehir plancılarıysa o değil, genel olarak kamu erkini elinde tutanları, yönetme erkini elinde tutanları kastettiysen tabii ki var.

Bakın, 1966 yılında çıkmış 775 sayılı Gecekondular Yasası var, bu yasa halen yürürlükte, bu yasadaki son üç tane İmar Affı Yasası çıktı; hiçbirisi 775 sayılı Gecekondular Yasasını yürürlükten kaldırmadı. Ama 775 sayılı Gecekondular Yasasına göre Bakanlığın ve Belediyelerin yapması gereken, yapabilecekleri bir dünya iş var; bunlardan ne kadarı yapıldı?

Ona baktığımız zaman, kafa karıştırmamak için sadece bir rakam vereceğim. 1966 yılından bugüne kadar Türkiye genelinde toplam gecekondulara karşı, Bakanlığın Merkez Fonundan, Gecekondular Fonundan gecekondular bölgelerinde yaptığı toplam konut sayısı 50 bindir.

Yani siz 1966'da bir yasa çıkarıyorsunuz, bu yasayı 'gecekondular mekânsal bağlamda çözebileceğiz' iddiasıyla getiriyorsunuz ve birçok da olanak sunuyor; ama bu yasayı uygulamıyorsunuz, onun arkasından bunu da yürürlükten kaldırmadan, aynı içerikte üç tane daha yasa çıkarıyorsunuz. Eğer bunu yapıyorsanız işte burada bir sorun var demektir; bu kimin sorumluluğu olduğunu gösteriyor?

Ankara'da örneğin 12 tane gecekondular önleme bölgesi ihtas edilmiştir, binlerce hektar arazi diyebiliriz, bu arazilerin çoğu yıllarca boş tutulmuştur; sonra da gecekondular tarafından işgal edilmiştir.

Bir tanesi çok ilginçtir, Ankara'nın prestij bölgesi Oran Şehri gecekondular önleme bölgesini işgal etmiştir, bu devlet eliyle, Bakanlığın onayıyla yapılmıştır. Oran Şehri denilen, daha sonra milletvekili lojmanlarına kadar uzayan temiz hava şehri ve bir dolu kooperatifin, Bakanlık mensuplarının kooperatifi de içinde olmak üzere işgal ettiği arazi, gecekondular önleme bölgesidir. Yanlış hatırlamıyorsam hâlâ gecekondular önleme bölgesiydi; Belediyenin, Bakanlığın gecekondular önleme bölgesi kararını kaldırma isteğini reddetmesi nedeniyle hâlâ orası öyledir.

Ahmet'in sorusu, “Biz de bir şey yok mu?” Evet, var; yani siz gecekondulara karşı bir kere imar düzeninde yaptığımız imar planıyla siz eğer sadece rant yaratma ve rantı üleştirme, bölüştürme çabası içine girmişseniz, oradaki kentsel yaşamın bedelini ödeyemeyecek durumda olan, kentten kopup gelmiş insanın edinmeyeceği araziler, konutlar yaratılmasına yol açmışsanız, gecekondular da öngöreceksiniz. Biraz önce birisi söylemişti, devlet de zaten bunu öngörmüştür. Yani şehirleşen alanlar, şehirleşmenin büyümesi önlenmeyecek diyen plan bunu ifade ediyor aslında; gelen adam nerede oturacak, kendi başının çaresine bakacak, başının çaresine bakana da hoşgörü göstereceksiniz.

1966'da çıkan 775 sayılı Yasanın tarihiyle sözünü ettiğim plan hükümünün tarihi aynıdır, dikkat edin ikisi de 1966.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Gönül Tankut- Tamam mı şimdi soru soran kimse var mı?

Prof. Dr. Sezai Göksu- Yani onun bir potansiyel olmasına o sistem, o zemin ona o izni verecek, özgür kalacak ki potansiyel araç çıkacak ortaya. Bu izin belki de yeni planlama geleceğinin nasıl olacağını söylemeyecek, gelecekte ne olması gerekliyse onun demokratik zeminini, o izni verecek olan bir şey haline gelecek.

Katılımcı- (Soru kaydedilememiştir)

Prof. Dr. Sezai Göksu- Siyasetin tek bir noktada yoğunlaşmayıp daha dağıldığı bir durum, onu kastediyorsunuz; o zaman siyaset zaten korkulacak bir şey olmaktan çıkar. Daha doğrusu belki de yapılan her şey siyaset olur.

Katılımcı- (Soru kaydedilememiştir)

Prof. Dr. Cemal Arkon- Anladığım biçimde cevap vereceğim tabii, eğer doğru anlamadıysam tekrar cevap vermeye çalışırım.

Ben konuşmamın başlangıcında şöyle bir söz söyledim: “Herhangi bir disiplinde o disipline ilişkin kuram pratiğini yapan, pratiğinde çalışanlara yol gösteremiyorsa, pratiğe aktarım yapmıyorsa bu kuram bir anlamda nafiye bir kuramdır.”

Hoca da çok doğru bir şey söyledi, aslında tam provokatif bir anlatımdı bu, dedi ki: “Ben kategorik olarak buna katılmamakla beraber, genelde doğrudur, genelde buna katılırım” gibi bir şey söyledi.

Evet, kategorikman böyle bir şey olmaz, mutlaka kuramın gelişme aşamaları vardır ve gelişmesini tamamladığı aşamada ancak pratiğe somut şeyler aktarabilir. Ama ben bunu böyle söylemekle kuramın görevlerinden birine dikkat çekmek istedim ve kuramsal söylemlerimizi bu aşamada bırakmayıp somutlaştırmamız gerektiğini anlatmak istedim, benim temelde söylemek istediğim bu.

Friedman konusuna gelince; burada çok kalabalık bir topluluğuz, ben sadece bu ‘government’ iki-üç gündür tartışılıyor. John Friedman aslında 1980'lere gelmiş emerütüs profesördür, artık emekli olmuştur, oldukça bir birikimi vardır. Onun 1980'de söylediği bazı şeyleri sadece aktardım, yorum da yapmadım; ama doğrultusu bellidir onu ayrıntılı tartışmak için vaktimiz de yok, isterseniz Hocamız izin verirse 20 dakika anlatayım.

Prof. Dr. Gönül Tankut- Artık siz de yorulduunuz, biz de yorulduk, sabrımız da kalmadı. Ben bir değerlendirme yapacağım; ama bu değerlendirmeyi çok söylenen sözleri tekrarlamak biçiminde yapmak istemiyorum.

Bakın, birincisi, herkes seminer için teşekkür ediyor, vesaire, bana göre seminer belirli bir başarı sağladı. Bu seminerde çok önemli gördüğüm konu, özürülüler kısmının içeri sokulmuş olmasıdır. Bu kadar yıldır seminerlere gider, gelirim, bunu ilk defa şehircilerin yaptığı bir seminerde bu konuyu ilk defa ele alınmış olarak görüyorum; ama bu yetmez. Bununla başladık, bunu sürdürmek gerekir, bir defa söylemiş olmakla bitmez.

Bir düş kırıklığım var; deprem olgusundan çok az bahsedildi. Planlamada risk faktörü çok az ele alındı, bununla ilgili bir oturum bekliyordum, o da yoktu.

Bulgularımıza geliyorum: Bulgularda, şehir planlamasını planlama alanının tanımları üzerine çok duruldu. Burada bir numaralı tanım ‘şehir bölgesiydi’, buna ‘kentsel bölge’ diyen de vardı, ‘şehir bölgesi’ diyen de vardı. Yani bizim geleneksel olarak bildiğimiz yerel ölçüt olarak değil de yerelin üstünde bir ölçüt olarak, bir eylem birimi olarak en önemli eylem birimi olarak şehir bölgesi ortaya çıktı.

Demek ki, burada biz şehircileri bekleyen önemli sorun, şehir bölgesinin doğru olarak belirlenmesidir. Yani Semahat burada ‘havza olarak belirliyorum’ dedi; bu noktanın üzerine gidip, bu konudaki bilgimizi inceltip farklı şehir bölgelerine göre biraz farklı ölçütler de kullanmak zorunluluğu ortaya çıkacaktır. Ama anlaşılan buradaki anahtar sözcük şehir bölgesi olarak çıktı.

Çünkü onlar biraz makyaj yapma gereğini duyuyorlar, niçin duyuyorlar? Global sermayenin onları güzel olduklarından dolayı seçmesi için, başka bir şey değil. Biz tabii bunu yapamayız, bizim yukarıya doğru aşağıya doğru bir iletişim şeyimiz gereklidir.

Değerlendirme Paneli

Ben ulus-devletin yok olmamasından yanayım; ulus-devletin hatta hak ettiği kadar küçük bir hale düşmesinden yanayım. Ama ulus-devletin, ulus-devleti olarak da birtakım işlerde kendisinden beklenilmeyen rolleri de üstlenmesine karşıyım.

Ulus-devletin kentsel bölge birimleriyle, yönetsel birimleriyle karar merciiyle bir partnerliği söz konusu burada, onların beraber bir ortaklığı söz konusudur. Ama ulus-devletin bir taraftan da hantallığından kurtulması lazım, şu haliyle hantal, ne yapacak? Yani subsidiarite'lerden vazgeçmesi gerekir, bunu anlıyorsunuz değil mi?

Yani şu meşhurdur: Subsidiarite rolünü üstlenmeden ulus-devletin yerel, supra yerel birimlerle beraber çalışma ve ortak hedeflere ulaşma gibi bir rolü üstlenmesi gerekiyor.

Ulus-devleti gördükten sonra geliyoruz plancımıza: Yeni plancı modeli, artık grand master değildir, hatta ben ne dedim? "Benim okuduğum dönemde Allah'tı." Grand master ne demek? En büyük master'dı yani, sözü sözdü yani; doğrudur, 'Sezar'ın hakkını Sezar'a, Allah'ın hakkını Allah'a.'

Plancı hakikaten başka bir adam; ama bir bakışta gücünü, kudretini kaybetmiş gibi gözüküyor; bir defa onu hakkeiyor muydu? O bir soru; ama böyle bir pozisyonu kaybediyor; ama ne kazanıyor?

Meşruiyet kazanıyor, meşru bir adam oluyor; ondan da beklenenler ne oluyor? Yani bilmediği işlerin üstüne birtakım kararlar üretmeyecek bir adam oluyor; önce işleri bilmeye çalışıyor ve bunu da nasıl bilmeye çalışıyor? Sadece kendisi oturup, ona, buna gidip, incelemek değil, birçok insanı dinleyerek, onların da bilgilerini birleştirerek, sentezleyerek yapıyor. *Facilitator* diye bir yeni bir meslek var ortalıkta biliyor musunuz? İşleri kolaylaştıran, *facilitatier* yani *steering*'ten başka böyle bir laf da var ortada. İş bitirici gibi bir şey, böyle bir rolü de var, hakçalılıkta çok ısrarlı olmak rolü de var; ama ben korkuyorum ki, biz burada bir super mause yani insanüstü bir insanı belirliyoruz, bu da tabii zor iş, burada da dikkatli olmamız gerekir. Plancıdan pek çok şey bekleniliyor; ama 'dediğim dediktir' diye bir zorlamacı beklenmiyor.

Yeni bir vatandaş türü bekliyoruz, yeni vatandaş türü, şehir bölgesinin vatandaşı, bu farklı bir durum; yani kenttaştan farklı, il içinde yaşayan vatandaştan farklı, bu bir yeni vatandaş türü; bu vatandaşın özelliği de şu: Etrafında beraber çalışacağı grubu oluşturabiliyor, karar üretmek için yanındaki adamlarla paslaşıyor, bu karar üretme sürecini planlamada, her aşamada bir diplomasi oyununa, olayına çeviriyor, bu şekilde böyle yeni bir vatandaş bekliyoruz, inşallah bu vatandaşımızı buluruz.

Planlamada beraber çalışmanın, yani sosyal sermayemizi oluşturmanın ve artırmanın zorla kabul edilecek bir durum olmasını istemiyoruz, bunun bir hayat görüşü olarak kabul edilmesini istiyoruz.

Yeni plancının bir özelliği de İlhan Hıncan dediği gibi, 'dümen başında olmak'; ama bu dümenler de bir gemide ise, geminin içi bir sürü paydaşla dolu, bu adamlarının hepsinin sözlerini dinlemek ve onları değerlendirmeye sokmak gerekiyor, 'kolay gelsin' diyoruz.

Yeni plancı, yeni planlama, yeni planlama birimleri, bütün bunlar konuşuldu, içine girmek istemiyorum, bazı şeyleri biraz konuştuk, biraz da konuşamadık, kamu yararı olayı; biz planlama zaten kamu yararına bir belgedir diye yazıyoruz, devamlı Danıştay için yaptığımız şeylerde, şurada burada yazıyoruz.

Kamu yararı olmazsa, planlama olur mu? Düşünelim özel planlama olur, niye olmasın? Kamu yararı değil de özel yarar için olur; ama bizim yetiştiğimiz, hâlâ da inandığımız ve gereksinim duyduğumuz planlama kamu yararını kendisinde, onu maksimize etmeyi, bunu da niçin maksimize edecek? Gerçek bir biçimde, öyle hileli bir biçimde değil, toplumun kaybetmiş olduğu yer yer

Dünya Şehircilik Günü 24. Kolokiyumu

değerleri tekrar yaratacak ve toplumu o değerlerden yoksun bırakmayacak. Yani hakçallık, sosyal hakçallık verisine güvence verecek, böyle bir şey.

Global sermayenin başaramadığı iki tane önemli konu var: Birincisi, sosyal hakçallık, equity diyoruz, equity de büyük dönüş yapıyor, eskiden 1960'lı yıllarda ben Amerika'dayken çok modaydı; ama şimdi yeniden dönüş yapıyor ve iyi bir şekilde anlaşılıyor. Sosyal, social equity artı bir de 1960'lı yıllarda fazla sözü geçmeyen çevre olgusu; çevre olgusu da yepyeni bir planlama girdisi olarak ortaya geliyor.

Demek ki, bu iki şeyin güvenceye alınabilmesi için biz globalizasyonun kendi yarattığı sistematığe güvenemeyiz, burada bunu yönlendirecek, bunu doğru kulvarlara sokacak planlama gerekiyor; demek ki çok önemli bir veri olarak planlama ortaya çıkıyor.

Ne demek yani bu? Plancıyı 20. Yüzyıldan çok daha önemli roller bekliyor ve demek ki planlamanın öldüğü filan yok, her ne kadar 4 yıl bizim bölge planlama bölümümüze bir tane öğrenci gelmediyse de bakın, bunu size söyleyeyim, acıklı bir durum.

Deprem oldu, onlar herhalde biraz seviniyorlardır, çünkü bu onlara öğrenci kazandırdı, deprem olmasa yine gelmeyecekti. Demek ki Türkiye'de şöyle bir inanış da var; "Bölge öldü, planlama öldü, her şey öldü", halbuki hiçbir şey ölmedi, eskisinden çok daha ihtiyaç duyulan, onsuz yapılamayacak verilerden birisi oluyor.

Demek ki, bu kamu yararı olayı, sosyal hakçallık ve çevre duyarlılığı eşliğinde müthiş bir anlam taşır.

Tabii ben burada ikinci çok önemli bir konuya değinmek istiyorum: Yapacağımız bütün planlamalarda eskiye kıyasla olmayacak oranda ekolojik girdi vardır. Ekolojik planlama yani burada enerji kullanım kararları, arazi kullanım kararları, hepsi bu ekolojinin beraberliğinde düşünülür; biz bunu kaç senedir uyguluyoruz.

Bir şey söylemek istiyorum: Bizim ulus-devletin eksik olan büyük bir yanı, bunların hepsinde sıkıntılar yaratmıştır, nedir o? Üst politikaları yok, yani Fazilet Partisi'nin gelmesiyle veya MHP'nin gelmesiyle değişecek, değişemeyecek üst politikalar olması gerekir, bunlar yoktur. Böyle planlama politikaları olduğu gibi koruma politikalarıdır ve hiçbir şey yoktur, buna karşın üzülerek söyleyeyim, bizim devletimiz bu kadar Cumhuriyet devleti, Cumhuriyetten başladığı bugüne kadar bir konut politikası yok.

Demek ki kaçak yapılaşmada bir yerlerde, kenarlarda kalmaktadır, konut politikası yoktur, koruma politikası yoktur, şu anda çok önemli enerji politikası yok, çünkü tartışmalı bir konu enerji, yok, çevre politikası zaten yok. Üst politikaların olup, bakın bu bütün ülkelerde var, globalizasyonun içinde her türlü şeyi çeviren bütün ülkelerde var, hiçbiri değişmez. Almanya'nın mesela Türkiye'ye karşı nasıl davranacağı üst politikası Schoreder de gelse değişmez, Kohl de gelse değişmez, Yeşiller de gelse değişmez, Kırmızılar da gelse değişmez; çünkü bir politikası vardır. Bu çok katı da değildir, statik de değildir, dünyanın değişmesine göre düşünülür; ama ortak bir konsensüsle sürdürülür.

O zaman ben aşağı-yukarı her şeyi söylemiş oluyorum; tabii bu enerji politikasına çok önem veriyorum. Düşünün, gerçek enerji politikası olmayan GAP Bölgesinde 20 yıl önce verilen baraj kararları sulama ve elektrik sağlamak için, 20 yıl sonra gerçekleştiriliyor, olur mu yahu? 20 yılda doğan çocuk 20 yaşına gelir, yani üniversitenin dördüncü sınıfındadır, olacak iş değil.

Bu ne oluyor? Müthiş bir kültürel varlık kaybına gidiyor, bütün bunlar düşünülmemiş olaylar, geride kalmış olaylar.

Başka bir şey daha var: Sulama yapılıyor, Urfalı zengin ağa sulamadan yararlanarak üç defa

Değerlendirme Paneli

mahsul alıyor, hem toprağı asitleştiriyor, o toprak bir daha işe yaramıyor, sulama da işe yaramıyor; hem de Ankaralı konut mafyası gelip, Urfa'nın etrafında sonradan düzeltemeyeceğimiz çok katlı yapılaşmaya giriyor ve onlar orada boş duruyorlar. Çünkü adamın kendisi o yaşama alışık değil ve orada oturmuyor ve onu ne kiralayacak, ne alacak adam da yok; ama elindeki parayı ne yapacağını bilmiyor, serseri mayın.

Bu işin birçok yönü var, onun için diyorum ki: Plancıların çalışma alanları büyümüştür, kesinlikle küçülmemiştir, öğrencilerin de hiç dertlenmek gibi bir sorunları olmasın, onlar çok arandılan insanlar olacaktır, ben de bunu inşallah Türkiye'de görürüm.

Bu nedenle böyle bir çalışmanın da bunun bir ön aşaması olarak bazı bilgiler ürettiği için de hepimize katılımınız için teşekkür ediyorum.

Biz Ortadoğu bir zamandır böyle şeyler yapmıyoruz, kabahatimiz, günahımız var, itiraf ediyorum, böyle bir şeyler bizim de yapmamız gerekir, doğrusunuz, haklısınız. Hatta sürekli olarak medyayı eşelemek gerekir, devamlı yazılar yazmak, devamlı bir şeyler konuşmak ve devamlı gazetelere ve medyaya hatırlatmak gerekiyor.

Biliyorsunuz, "Cartaca'yı yıkmak lazım" denir, Caton bu konuşmasını yapar, adam bunu ne zaman yapar? İnek satışında da yapar, senatörlerin toplantısında da yapar, sürekli yapar. Çünkü Cartaca'nın yıkılmasını Romalılara kabul ettirmek zorundadır, inandırmak zorundadır.

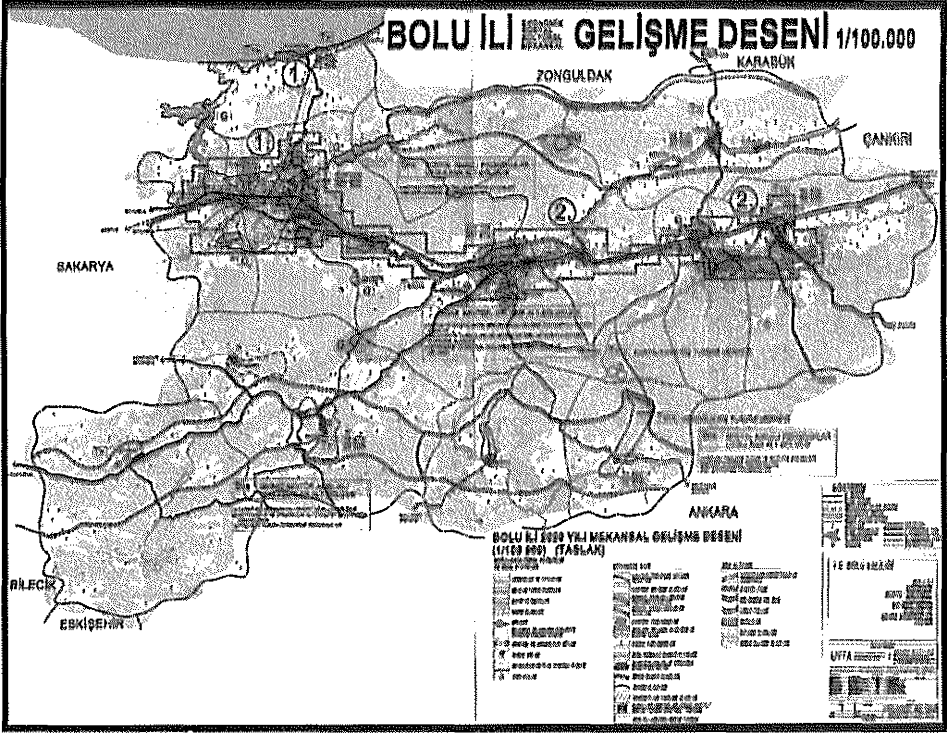
Biz de bu işi maalesef inandırmak istiyoruz, çünkü hâlâ planlamanın tam bir meslek olarak birçok insan tarafından kabul edilmişliği yok ve şu anda da mimarlar çok bastırıyorlar; Bakın, bunlar diyorlar ki; "Artık yeter bu kadar, biz artık eski günlerdeki gibi bu işlere girmeye başlayalım." Onlarla ortak olan yanlarımız vardır tabii, kentsel tasarım, eğer biz kentsel proje yapacaksak, vesaire; ama onlar tabii bu işlere el koymak istiyorlar, "bizi bu konularda ortadan etnik arıtma gibi yok ettiniz" diyorlar, tabii bunlar yanlış şeyler. Ama önce biz, hepimiz, öğrenci, hoca, dışarıda çalışan insan olarak elimizden geleni yapmalıyız.

Necati Uyar- Ben sadece teşekkür etmek için söz aldım. Kolokyumun dört yıldır şöyle bir kurgusu vardı, bir Düzenleme Kurulu var, bu planlamayla uğraşan bütün resmi kurumları içine almış durumda ve eğitimi veren tüm üniversiteleri içine almış durumda, konu belirlemesini de hemen kolokyumun arkasından ilk ay içinde yapmayı hep hedeflemiştik; ama bir türlü bunu gerçekleştiremedik.

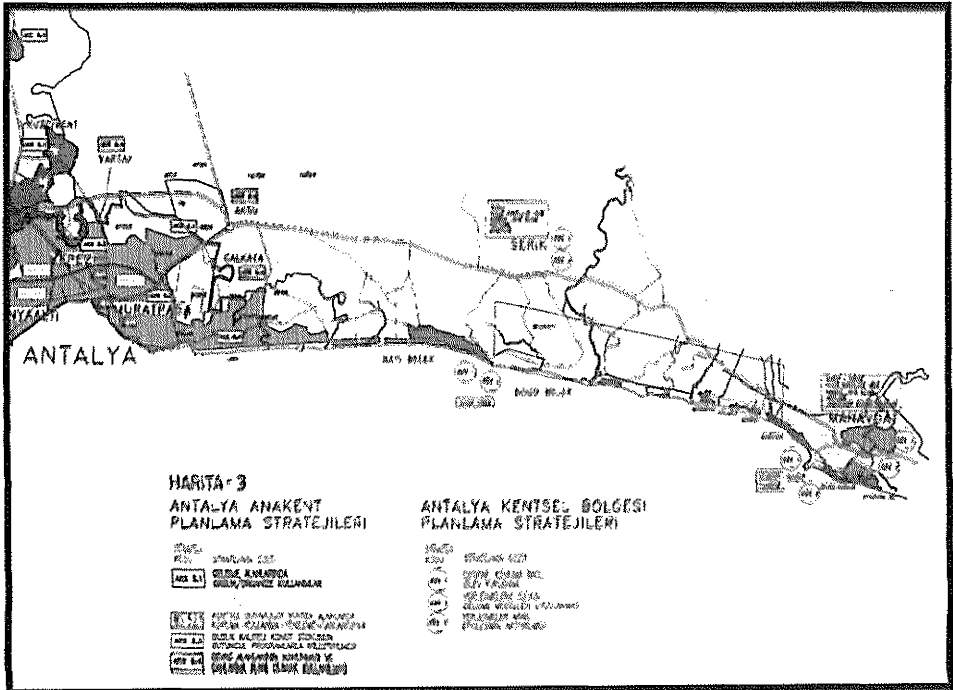
Eğer buradan çıkacak bir öneri olursa ben Düzenleme Kuruluna bu öneriyi götürürüm, orada son karar verilir. Ancak buradan çıkacak öneri de sanıyorum önemli olacaktır, o tartışmaların üzerine önümüzdeki yıl nasıl bir tartışmanın yapılması gerektiği ve tabii bu kadar erken alınacak bir kararın duyurulmasından sonra herhalde önümüzdeki yıl yapılacak olan kolokyum daha da başarılı olacaktır Katkı verdiğiniz için hepimize teşekkür ediyorum, sağ olun.

EKLER

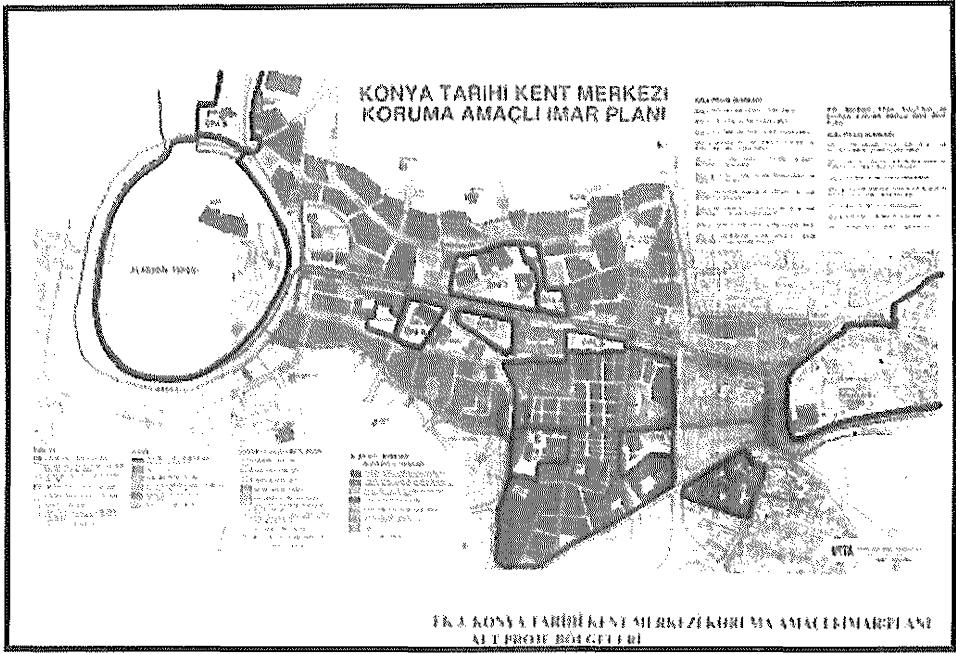
Türkiye’de Bölge-Kent Planlaması ve Kentsel Tasarım: Uygulama Sorunları ve Görüşler - Mehmet TUNÇER

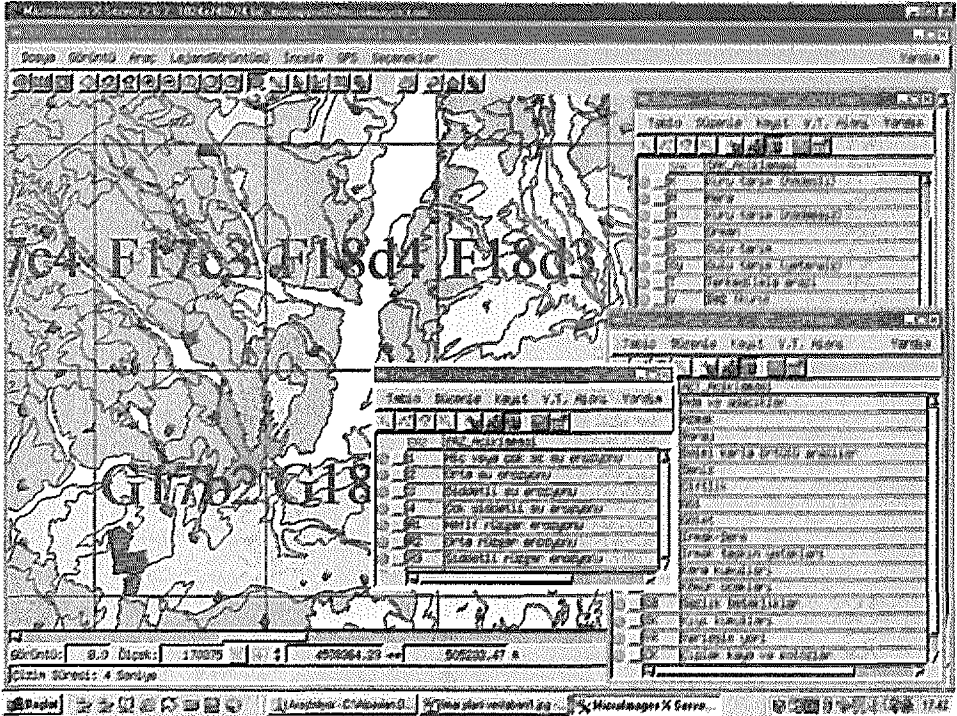
Plan 1 . Bolu İli Ekonomik, Mekansal Sosyo-Kültürel Gelişme Deseni (Çevre Düzeni Planı)

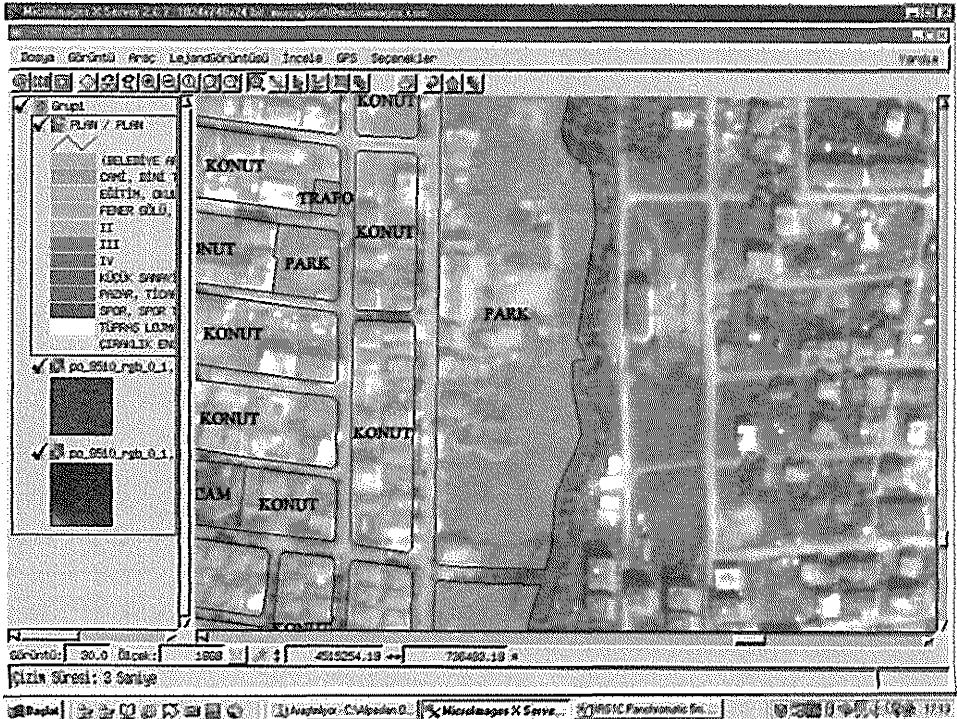
Plan 2. Antalya Kentsel Bölgesi Gelişme Deseni (Anakent ve Kentsel Bölge Stratejileri)

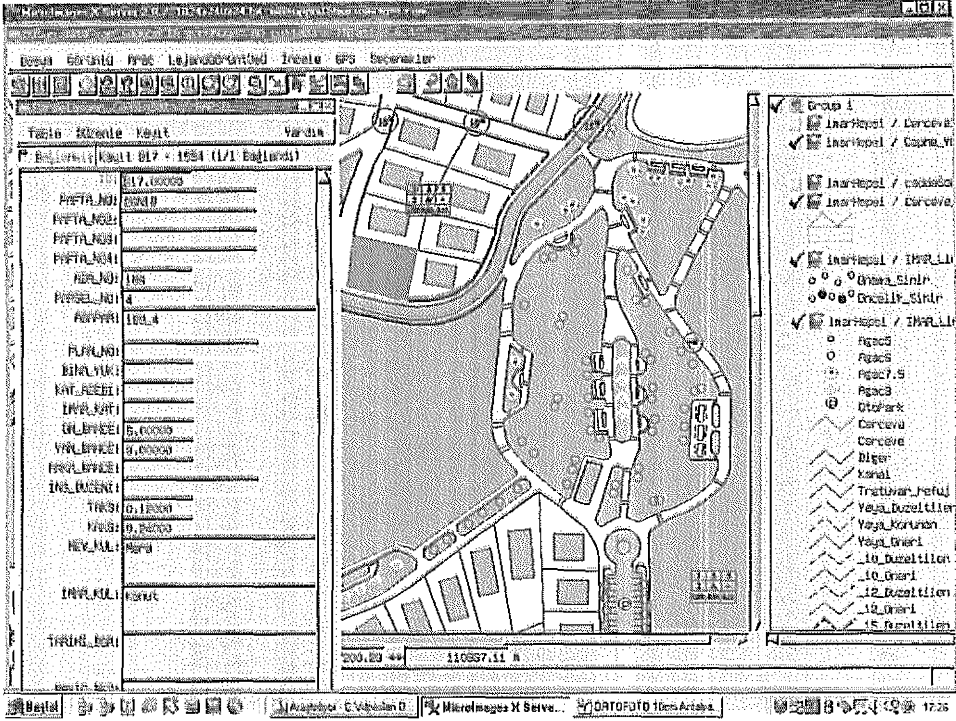
Plan 3. Konya Tarihi Kent Merkezi Koruma Amaçlı İmar Planı ve Kentsel Tasarım Alanları (ÖPA)

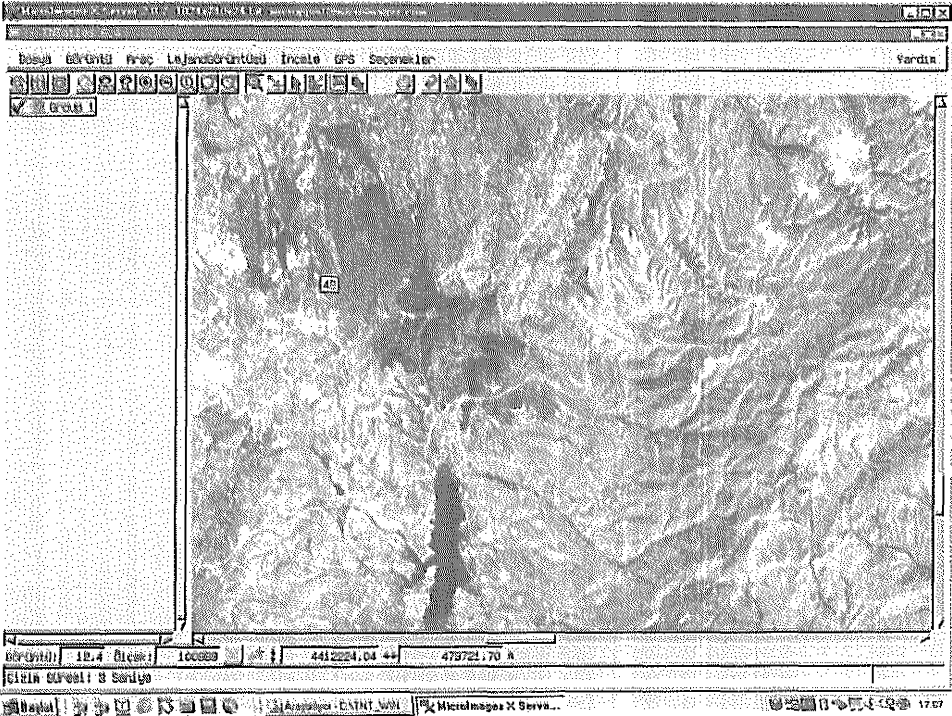
Şekil 1: Toprak ve Su Kaynakları: Konumsal ve Özneliksel verinin CBS ortamında gösterilmesi, TNT Mips Uygulaması.

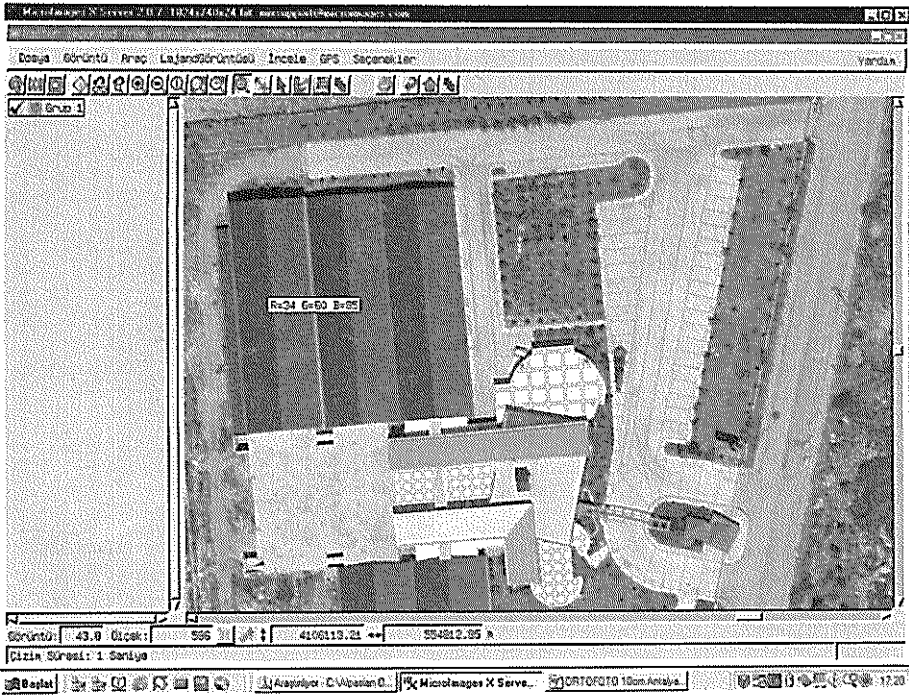
Şekil 2: IKONOS uydu görüntüsü ile imar planının çakıştırılması, TNT Mips Uygulaması.

Şekil 3: CBS ortamında İmar Planı Uygulaması ve Örnek Sorgulama, TNT Mips uygulaması.

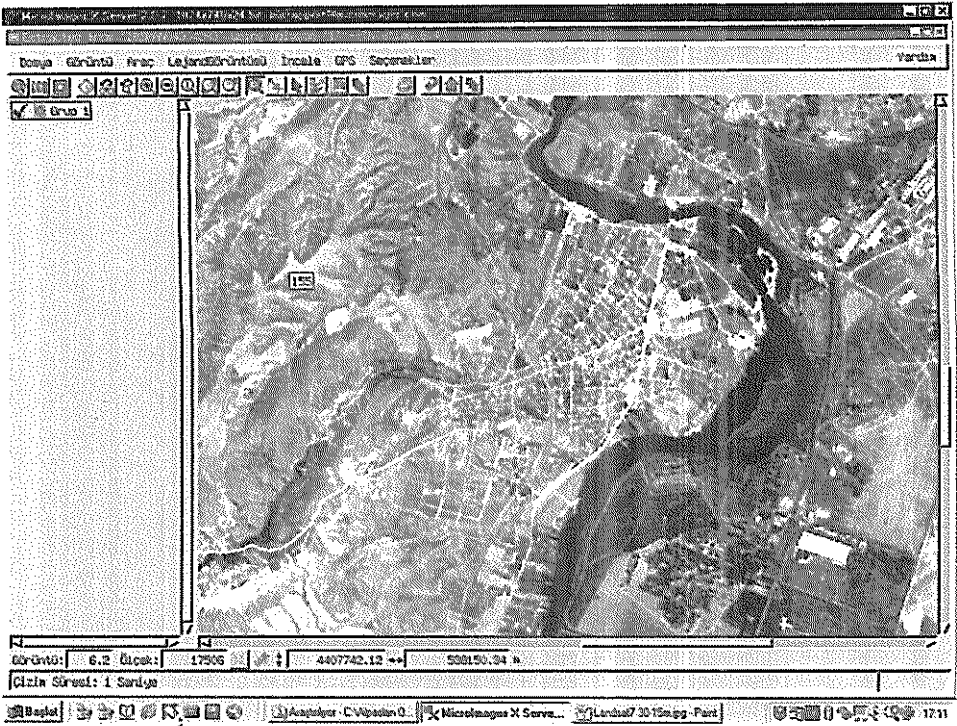
Şekil 4: LANDSAT Görüntüsü, Hassasiyet 30-15m.

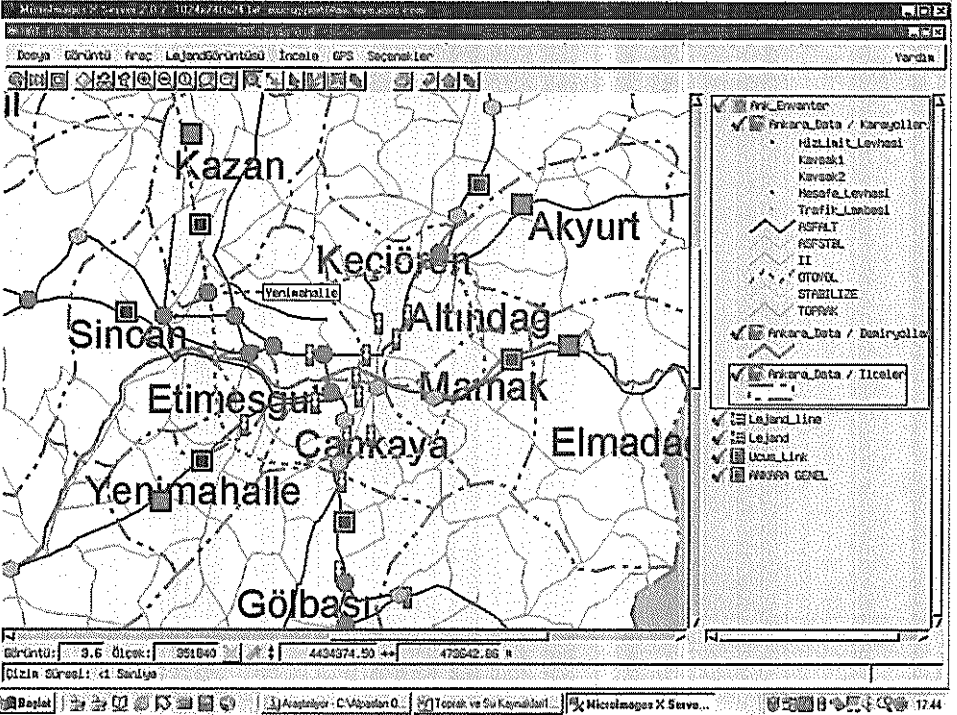
Şekil 5: ORTOFOTO Görüntüsü, Hassasiyet 10cm.

Şekil 6: ORTOFOTO Görüntüsü, Hassasiyet 10cm.

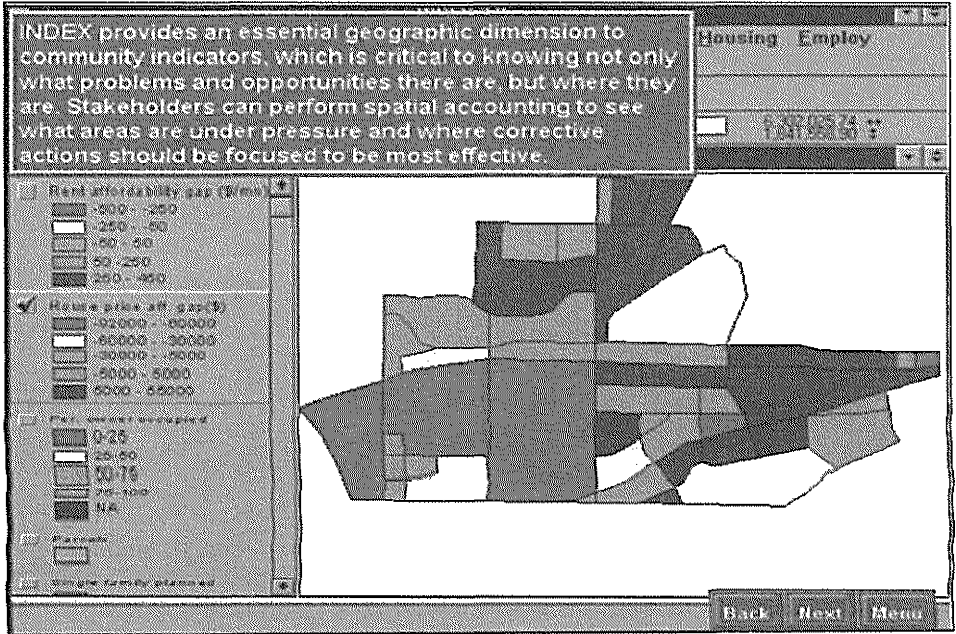
Şekil 7: IRSIC Panchromatic 5m Kiriikkale.

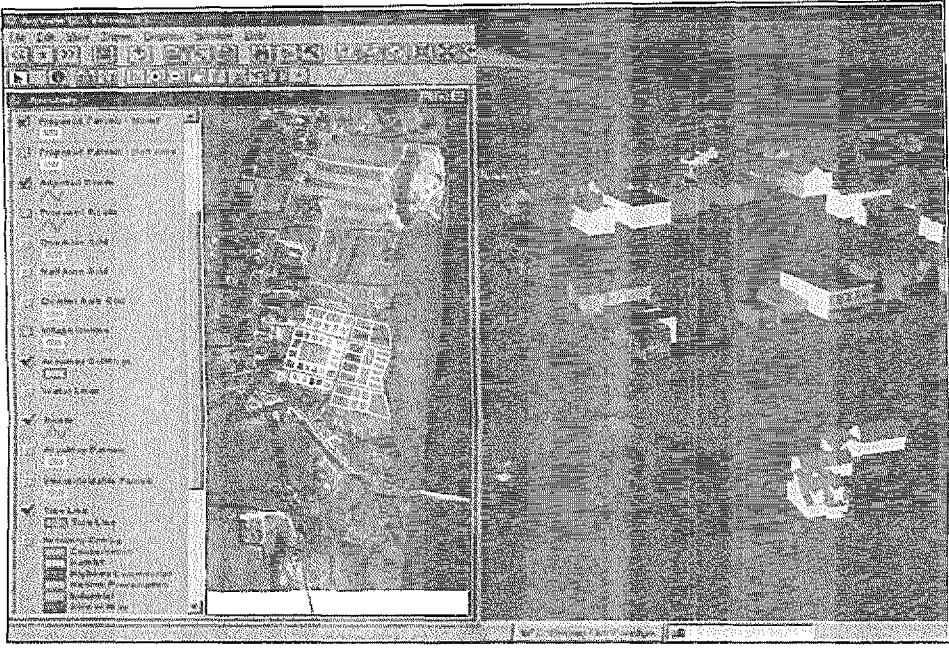
Şekil 8: CBS Ortamında Karayolu Envanteri Uygulaması

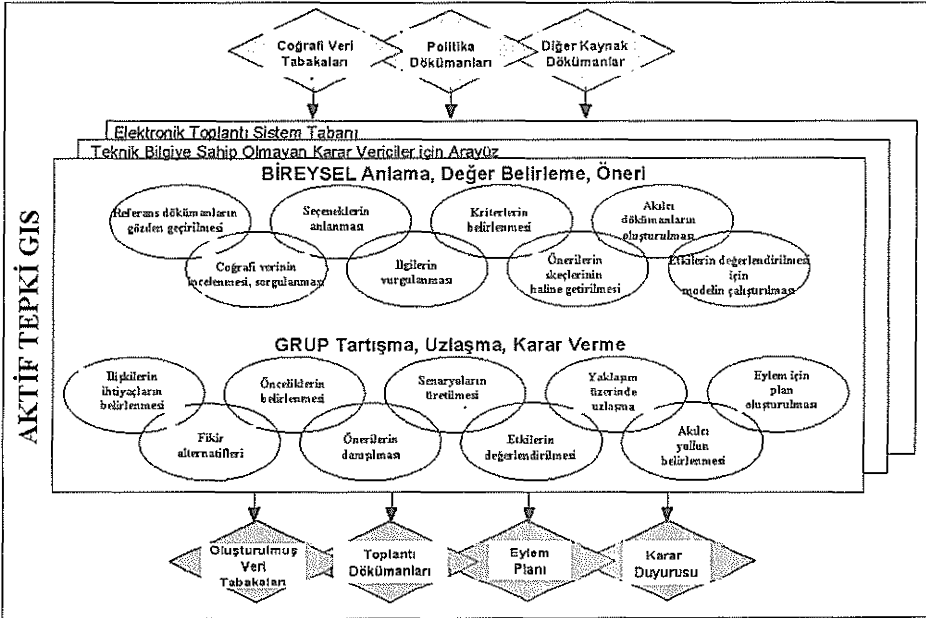
Şekil-1 The What If? Katılımcı Planlama Destek Sistemi

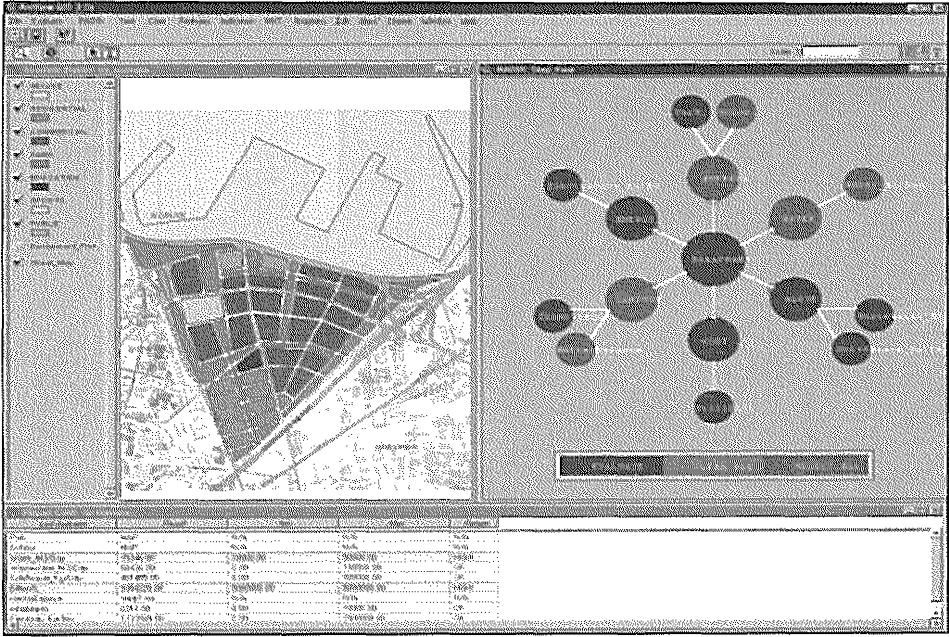
Şekil-2 INDEXTM: Planlama Destek Sistemi

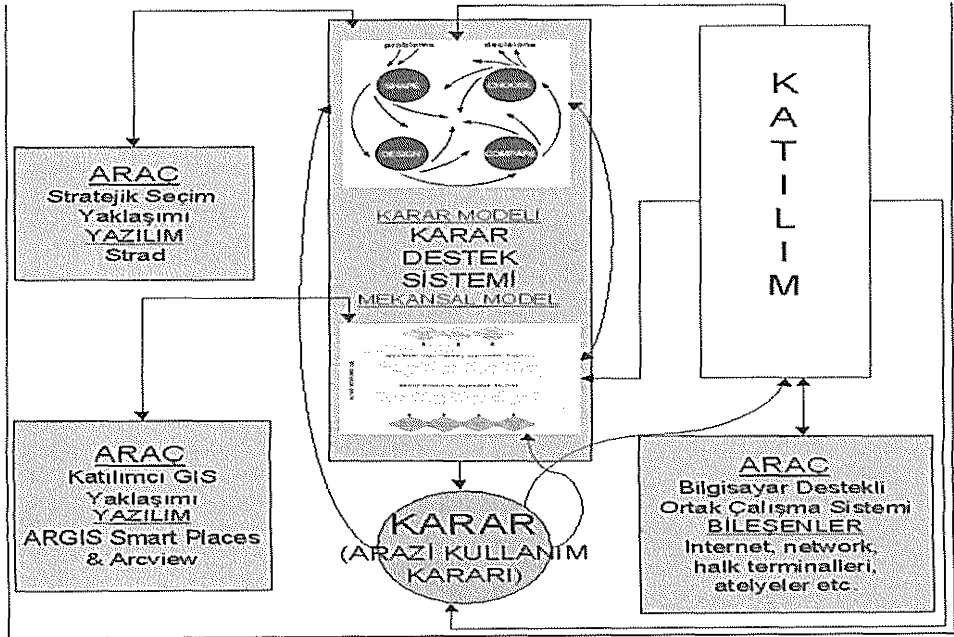
Şekil-3 CommunityViz: Yerel Planlama ve Simülasyon Sistemi

Şekil-4 Aktif Tepki GIS: Katılımcı Karar Üretim Sistemi

Şekil-5 Smart Places: Karar Destek Sistemi

Şekil-6 Coğrafi Bilgi Sistemi Tabanlı Katılımcı Karar Verme Yaklaşımı

